

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

Dokuz Eylül University Principles Of Ataturk And Revolution History Institute

Cilt / Volume: XIX

Özel Sayı / Special Issue

Yıl / Year: 2019

ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

-Özel Sayı: İzmir'in İşgali-

*JOURNAL OF MODERN
TURKISH HISTORY STUDIES*

-Special Issue: The Occupation of Izmir-

İzmir - 2019

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt: XIX Sayı: Özel Yıl: 2019

Yayın No: 09.8888.5600.000/BY.019.035.999

ISSN: 1300-0756

1. Baskı

Derginin Sahibi : Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Adına
Doç. Dr. Başak OCAK

Sorumlu Müdür : Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK

Yönetim Yeri : T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi - Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Buca - 35390 İZMİR

Yayının Türü : Uluslararası Akademik Hakemli - Yaygın Süreli - Altı Ayda Bir Yayınlanır.

Yayın Kabul Tarihi: 11.06.2019

Yazışma Adresi : Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü,
Tınaztepe Yerleşkesi , Buca - 35390 İZMİR
Tel: 0 (232) 301 79 20 - 453 98 29 Fax: 0 (232) 453 99 07

E -posta : cttad.deu@gmail.com
<http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/tr/index.htm>

Kapak ve Sayfa : Ahmet Yılmaz (ahmet.deu@hotmail.com)

Ön Kapak : Alemdar, Vakıf ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri

Arka Kapak : Vakıf ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi; TÜBİTAK / ULAKBİM, Index Copernicus, EBSCO ve ASOS (Akademia Sosyal Bilimler İndeksi) tarafından taranmaktadır.

Yayınlanan yazılarda ileri sürülen görüşlerin sorumluluğu, yazarlarına aittir.

Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

Basım Yeri : Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası

Basım Tarihi : 26.07.2019

Basım Adedi : 150 adet

Basım Yeri Adresi : Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası
DEÜ Tınaztepe Kampüsü 35390 Buca - İZMİR

Tel : 0(232) 301 93 00 - Fax : 0(232) 301 93 13

© Tüm Hakları Saklıdır.

PUBLICATION OF DOKUZ EYLUL UNIVERSITY

**PRINCIPLES OF ATATURK AND REVOLUTION HISTORY INSTITUTE
JOURNAL OF MODERN TURKISH HISTORY STUDIES**

Volume: XIX Issue: Special Year: 2019

Publication No: 09.8888.5600.000/BY.019.035.999

ISSN: 1300-0756

First edition

Owner of Journal : Dokuz Eylul University, on behalf of Principles of Ataturk and Revolution History Institute - Assoc. Prof. Dr. Başak OCAK

Responsible Director : Assoc. Prof. Dr. Fevzi ÇAKMAK

Place of Administration : T.C. Dokuz Eylul University - Principles of Ataturk and Revolution History Institute - Buca - 35390 Izmir / TURKEY

Type of Publication : International peer-reviewed journal - Widespread Refereed
Published every six months.

Acceptance Date : 11.06.2019

Address : Dokuz Eylul University - Principles of Ataturk and Revolution History Institute - Buca - 35390 Izmir / TURKEY
Tel: +90 (232) 301 79 20 - 453 98 29 Fax: +90 (232) 453 99 07

E -mail : cttad.deu@gmail.com
<http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/tr/index.htm>

Page and Cover Design : Ahmet Yilmaz (ahmet.deu@hotmail.com)

Front Cover : Alemdar, Vakit and Tasvir-i Efkar Newspaper

Back Cover : Vakit and Tasvir-i Efkar Newspaper

Journal of Modern Turkish History Studies is indexed by TÜBİTAK / ULAKBİM, Index Copernicus, EBSCO, ASOS.

Responsibility of opinions which are suggested in published articles belong to their authors.

Articles published in the journal can not be used without quoting.

Printing Place : Dokuz Eylul University, Printing House

Printing Date : 26.07.2019

Total number printed : 150

Printing Place Address : Dokuz Eylul University Printing House
DEU Tınaztepe Campus 35390 Buca / IZMIR / TURKEY

Tel : +90(232) 301 93 00 - Fax: +90(232) 301 93 13

© All Rights Reserved.

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ**

DOKUZ EYLUL UNIVERSITY
INSTITUTE OF ATATURK'S PRINCIPLES AND TURKISH REVOLUTION HISTORY
JOURNAL OF MODERN TURKISH HISTORY STUDIES

Sahibi / Owner

Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Doç. Dr. Başak **OCAK**

Sayı Yayın Kurulu / Issue Editorial Board

Doç. Dr. Fevzi **ÇAKMAK**
Doç. Dr. Başak **OCAK**

Doç. Dr. Hasan Taner **KERİMOĞLU**
Dr. Öğr. Üye. Mithat Kadri **VURAL**

Sayı Editörü / Issue Editor

Doç. Dr. Fevzi **ÇAKMAK**

Sekretarya / Secretary

Öğr. Gör. Ahmet **YILMAZ**

Bu Sayının Hakem Kurulu / Referees of This Issue

Prof. Dr. Osman **AKANDERE**

Prof. Dr. Mevlüt **ÇELEBİ**

Prof. Dr. Temuçin Faik **ERTAN**

Prof. Dr. Nurettin **GÜLMEZ**

Prof. Dr. Ulvi **KESER**

Prof. Dr. Hasan **MERT**

Prof. Dr. Mehmet **TEMEL**

Prof. Dr. Hakkı **UYAR**

Prof. Dr. Hakan **UZUN**

Doç. Dr. Zehra **ASLAN**

Doç. Dr. Necdet **AYSAL**

Doç. Dr. Nejdet **BİLGİ**

Doç. Dr. Abdurrahman **BOZKURT**

Doç. Dr. İbrahim **BOZKURT**

Doç. Dr. Doğan **DUMAN**

Doç. Dr. Umut **KARABULUT**

Doç. Dr. Nuri **KARAKAŞ**

Doç. Dr. Hasan Taner **KERİMOĞLU**

Doç. Dr. Cihan **ÖZGÜN**

Doç. Dr. Cahide **SINMAZ SÖNMEZ**

Doç. Dr. Serkan **TUNA**

Doç. Dr. Şayan **ULUSAN**

Doç. Dr. Ercan **UYANIK**

Dr. Öğr. Üye. Nilüfer **ERDEM**

Dr. Öğr. Üye. Günver **GÜNEŞ**

Dr. Öğr. Üye. Hasan **TÜRKER**

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Ege Üniversitesi

Ankara Üniversitesi

Celal Bayar Üniversitesi

Kıbrıs Amerikan Üniversitesi

Ege Üniversitesi

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Dokuz Eylül Üniversitesi

Ankara Üniversitesi

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Ankara Üniversitesi

Celal Bayar Üniversitesi

İstanbul Üniversitesi

Mersin Üniversitesi

Dokuz Eylül Üniversitesi

Pamukkale Üniversitesi

Ege Üniversitesi

Dokuz Eylül Üniversitesi

Ege Üniversitesi

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

İstanbul Üniversitesi

Celal Bayar Üniversitesi

Dokuz Eylül Üniversitesi

İstanbul Üniversitesi

Adnan Menderes Üniversitesi

Dokuz Eylül Üniversitesi

Cilt / Volume:
XIX

Sayı / Issue:
Özel/Special

Yıl / Year:
2019

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

	<u>Sayfa / Page</u>
Editörden <i>Editor's Note</i>	1
<u>MAKALELER / ARTICLES:</u>	
Alper BAKACAK I. Dünya Savaşı'nda İzmir Bombardımanı (5-9 Mart 1915) <i>The Bombardment Of Izmir In World War I (March 5-9th 1915)</i>	5
Süleyman TEKİR Yunan İşgali Öncesi İzmir Ve Çevresinde Rum Faaliyetleri <i>Greek Activities In And Around Izmir Before The Greek Occupation</i>	29
Filiz AKIN ÖZCAN, Günver GÜNEŞ Mondros Mütarekesi'nden İlkkurşun Savaşı'na Ödemiş'te Yaşanan Gelişmeler <i>Developments In Odemis For The First Lead War From The Armistice Of Mondros</i>	63
Yücel YİĞİT, Eyüp ŞAHİN Bir Polisin Gözünden İzmir'in İşgali <i>The Occupation Of Izmir From The Perspective Of A Policeman</i>	105
Mevlüt ÇELEBİ Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir'in İşgali <i>The Occupation Of Izmir From The Pen Of An Italian Journalist</i>	131
Mithat Kadri VURAL İzmir'de "İlk Kurşun" Hadisesine Dair Bazı Tanıklıklar <i>Some Testimonies In Relation To The Issue Of "The First Bullet" In Izmir</i>	155
Mehmet OKUR, Hazel KUL İzmir'in İşgaline Dair İstanbul Basınında Çıkan Haber Ve Yorumlar <i>News And Comments In The Istanbul Press About The Occupation Of Izmir</i>	175

Nurten ÇETİN

Açıksöz Gazetesi'ne Göre Millî Mücadele Dönemi'nde İzmir

According To The Aciksoz Newspaper Izmir

In The Term Of The National Struggle

217

Semih ÇINAR

İzmir'in İşgali Üzerine Mülteci Durumuna Düşen Türklere

Hilal-İ Ahmer Cemiyeti Aracılığı İle Yapılan Nakdî Yardımlar

Financial Aids Made Via Red Crescent Community

To Refugee Turks On The Occupation Of Izmir

243

Yasin COŞKUN

Sevr Antlaşması'nın Ardından İzmir'de Ortaya Çıkan Bir Kriz:

Abd İle Yunanistan Arasında Vergi Anlaşmazlığı

A Crisis In Izmir Following The Treaty Of Sevres:

Tax Dispute Between The United States And Greece

271

Cenk DEMİR

1890'lardan 1930'lara İzmir'deki Amerikan Okullarında

Yürütülen Spor Faaliyetleri Ve Kent Sporuna Katkıları

Sports Activities And Contribution To Urban Sports

In American Schools Within Izmir From 1890s to 1930s

291

ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

CİLT: XIX

SAYI:Özel Sayı

YIL: 2019

EDİTÖRDEN

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından müttefiklerin Osmanlı Devleti ile imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan hemen sonra Anadolu'nun birçok yeri işgal edilmeye başlamıştı. Bu işgaller içinde Türk Milletinin yüreğinde en derin acılar açan işgal, 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunan Birliklerinin İzmir'e çıkmasıyla yaşandı. Bu işgal, Türklerin binlerce yıllık tarihi içinde karşı karşıya kaldıkları en kederli, en üzüntülü günleri beraberinde getirmişti. Türkler, İzmir'i geri almak, Kadifekale'de, İzmir Hükümet Konağı'nda Türk bayrağını yeniden dalgalandırmak adına, işgalden dört gün sonra Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da başlattığı istiklal mücadelesine, yediden yetmişe tüm unsurlarıyla katılmış, bu yolda büyük fedakârlıklarda bulunmuştu. Ne diyordu İstiklal Mücadelemizin lideri Atatürk, "İzmir kırk asırlık bir ecdat yurdudur". Kırk asırlık ecdat yurdu olan İzmir, şanlı ve fedakârca mücadelelerin ardından 9 Eylül 1922 tarihinde tekrar esas sahibi olan Türklerin hakimiyetine geçmişti.

Geçmişinde böyle derin acılar ile şanlı bir direniş olan İzmir'de yayın hayatını sürdüren Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergimizin bu özel sayısını işgalin 100. Yılında "İzmir"e ayırdık. İzmir'in işgalinin öncesi ve sonrasında, nelerin yaşandığının aktarıldığı bu sayımızda, birbirinden kıymetli bilim insanlarımız, 100 yıl önce bu topraklarda yaşananları bize o günlerin belge ve bilgileriyle aktarmaya çalıştılar. Yazarlarımıza bu katkılarından dolayı çok teşekkür ediyorum. Elbette kıymetli zamanlarını bize ayırıp, gelen çalışmalara hakemlik yapmak suretiyle katkılarını sunan saygıdeğer bilim insanlarımıza, sevgili hocalarımıza da teşekkürü bir borç bilirim. 2018 yılı içinde Mondros Mütarekesi'nin 100. yılı adına bir özel sayı yapma mutluluğunu yaşamıştık. Bu yılda işgalin 100. Yılında "İzmir" özel sayısını yapmanın onur ve mutluluğunu yaşıyoruz. Bize bu duyguları yaşatan, bu sayımıza katkı sunan herkese tekrar teşekkür eder, bu özel sayımızın bilim dünyasına hayırlı olmasını dilerim.

Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK

JOURNAL OF MODERN TURKISH HISTORY STUDIES

VOLUME: XIX

ISSUE:Special Issue YEAR:2019

EDITOR'S NOTE

After the World War I was concluded, shortly following the Armistice of Moudros signed between the Ottoman State and the Allies, several regions in Anatolia began to undergo occupations by enemy forces. The most distressing occupation deeply suffered by the Turkish Nation, among all others, took place as the Greek Troops landed on city of İzmir on 15th of May, 1919. This occupation also brought about the most grieving and gloomy days witnessed by the Turkish during their thousands year-long history. The Turkish mobilized themselves by all means from all ages of people and made remarkable self-sacrifice toward the path of the struggle for independence (namely, the War of Independence) sparked by Gazi (War Veteran) Mustafa Kemal Atatürk on 19th May of 1919, just four days consequent to the occupation, in order to recapture İzmir from the enemy and wave the Turkish flag again in Kadifekale and Government Building of İzmir. A quote from Atatürk, the leader of our War of Independence notes as follows: "İzmir has always been a homeland for our ancestors over 40 centuries". Eventually, the sovereignty in İzmir, the homeland for ancestors for 40 centuries, was re-established under the power of the Turkish on 9th September of 1922, upon a glorious and altruistic struggle achieved by them, the authentic owner of these lands.

In the special edition of our journal, "Journal of Modern Turkish History Studies", we feature the events occurred in the background and aftermath of the occupation in İzmir, at the 100th Year of this outstanding incident, where deep agonies and a glorious resistance took place in the city's history. Through this issue, we narrate the main incidents happened before and after the occupation in İzmir, accompanied by several documents and knowledge shared by our invaluable scholar colleagues, which are related to the series of events occurred in aforementioned lands 100 years ago. I would like to extend my gratitude to our writers for these precious contributions. Furthermore, I owe a lot to our respectable scholars and beloved academicians who also contributed to this edition in the form of sparing their precious time for us and peer reviewing

for the incoming studies. In the year of 2018, we had the excitement of issuing a special edition in memory of the 100th year of the Armistice of Moudros. Likewise, as the 100th year of the occupation, we feel honored and delighted to issue the special edition for "İzmir" this year. I share my heartfelt wishes for our issue yields positive outcomes for the scientific world besides forwarding my thanks to everyone who contributed to this edition and evoking this sense of elation for us.

Assoc. Prof. Fevzi ÇAKMAK

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA İZMİR BOMBARDIMANI (5-9 Mart 1915)*

Alper BAKACAK**

Öz

I. Dünya Savaşı'nın Türkiye açısından askeri tarihi incelendiğinde İtilaf güçlerinin, İzmir ve çevresini, hem savaş gemileri hem de savaş uçakları ile birçok kez bombardımana tabii tuttukları görülecektir. Bu bombalamaların ilki 5 Mart 1915 tarihinde, Çanakkale Deniz Harekâtı'nın hemen öncesinde, çoğunluğu İngiliz savaş gemilerince gerçekleştirilmiştir.

İngiliz Amirallik Dairesi tarafından planlanan bu harekâtı yürütmek için, Suriye kıyılarında bulunan, Euryalus adlı sancak gemisi komodoru Amiral Peirse, 2 Mart 1915'de görevlendirilmiştir. Bu görev için Çanakkale açıklarından İzmir kıyılarına gelecek olan iki adet İngiliz savaş gemisi ile birlikte üç savaş gemisi ile hareket etmesi söz konusu olacak olan Amiral Peirse'in hedefleri İzmir Limanı ve çevresidir.

İngiliz donanmasının İzmir Bombardımanı Harekâtını gerçekleştirilmesinde üç amacı olduğu söylenebilir. Bunların ilki İzmir Limanı'nı, Osmanlı deniz gücü (özellikle denizaltıları) için kullanılmaz hale getirmektir. Bu sayede Çanakkale Boğazı harekâtından önce cephenin arka tarafından gelebilecek bir saldırıya karşı önlem alınmış olacaktır. İkinci amaç ise XIX. yüzyıl ortalarından beri Doğu Akdeniz'in önemli ticari merkezlerinin başında gelen, özellikle ihracat limanı olarak Osmanlı ekonomisine artı değer üreten bir merkez olan İzmir'in ekonomisine darbe vurmaktır. Üçüncü amaç ise psikolojik harekâttir. Bombardımanın yoğunluğuna bakıldığında burada İngilizlerin asıl amacının İzmir'i işgal etmek değil, İzmirliileri aynı zamanda psikolojik olarak olumsuz şekilde etkilenmelerini sağlamaktır.

Bombardıman 9 Mart gününe kadar sürmüştür. Harekâtın sonunda Amiral Peirse, İzmir Valiliği ile temasa geçerek İzmir'deki Osmanlı askeri savunma tesislerin tamamen tahribini ve limanın kendilerine teslim edilmesini talep etmişlerse de dönemin İzmir Valisi Rahmi Bey bu istekleri reddetmiştir. Bu reddedişe rağmen İngilizler bu taleplerde çok da ısrarcı olmadan çekilmişler ve asıl hedefleri olan Çanakkale harekâtına ağırlık vermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: *İzmir, İngiltere, İzmir Limanı, Amiral Peirse, İzmir Valisi Rahmi Bey.*

* Bu yazı, 12-15 Kasım 2015 tarihinde İzmir'de TTK tarafında düzenlenen *Uluslararası I. Dünya Savaşı Sempozyumu'*nda sunulan aynı adlı bildirinin genişletilerek makale formatında hazırlanmış halidir.

** Öğr. Gör., Dr., Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
(bakacak@ankara.edu.tr), (<https://orcid.org/0000-0003-4397-828X>).

THE BOMBARDMENT OF IZMİR IN WORLD WAR I (MARCH 5-9th 1915)

Abstract

When military history of Turkey in World War I is studied it can be seen that Izmir and its surroundings were subjected to bombings many times by both battleships and warplanes of Allied forces. The first bombing had been done just before Dardanelles Campaign by the majority of English Battleships on March 5th, 1915.

On March 2nd 1915 Admiral Peirse, the Commodore of the flagship Euryalus that was located on the shores of Syria, was assigned to carry out this mission planned by the British Admiralty Office. For this task two other British Battleships coming to Izmir shores from Gallipoli would join Admiral Peirse's command. These three battleships' target were Port of Izmir and its surroundings.

It can be stated that The British Navy's bombardment of Izmir had three objectives. First was to make sure the port of Izmir becomes nonfunctioning for Ottoman Naval Forces, especially for submarines. By doing so any attacks coming from the rear of the front before the Dardanelles Operation would be prevented. The second objective was to strike a blow to the economy of Izmir which had been one of the most important commercial centers in the Eastern Mediterranean producing surplus for the Ottoman economy as an export port since the mid-19th century. The third objective is in the form of psychological operations. Considering the intensity of the bombardment the main purpose of the British was not to occupy Izmir but to lower the morale of its residents.

The Bombardment lasted until March 9th. At the end of the operation Admiral Peirse contacted Governor of Izmir, Rahmi Bey, and requested for Ottoman military defense facilities to be destroyed and Port of Izmir to be handed over. Even though all these requests were rejected by Governor Rahmi Bey the British retreated without being too persistent on their demands and concentrated on their main objective which was the Dardanelles campaign.

Keywords: Izmir, UK, Port of Izmir, Admiral Peirse, Governor of Izmir, Rahmi Bey.

Giriş

Türkiye'de I. Dünya Savaşı üzerine yapılan çalışmaların birçoğu Çanakkale Savaşları üzerinedir. 1915 yılının neredeyse tamamını kapsayan, birçok safhaları olan bu savaşların kendine has destansı yanlarının olması, Çanakkale'nin savunulmasının devletin devamı için olağanüstü bir öneme sahip bulunması ve Türk tarafının zaferi ile sonuçlanması bu çalışmaların yoğun şekilde yapılmasında etkili olmuştur.

Çanakkale Savaşları üzerine yapılan bu çalışmaların literatürde bu derece geniş bir yer tutmasına karşın, aynı günlerde gerçekleşen, ülkenin diğer bölgelerine yönelik saldırılar, nispeten önemsiz görülmüş ve araştırmacıların ilgisinden uzak kalmıştır.

Bu saldırıların belki de en önemlilerinden biri 5-9 Mart 1915 tarihlerinde gerçekleşen ve İzmir gibi Osmanlı Devleti için çok önemli bir şehrin İtilaf güçlerinin savaş gemilerince bombardımana tabii tutulmasıdır ki bu çalışma İzmir Bombardımanı'nın nasıl bir siyasi süreçte gerçekleştiğini, askeri yönünün nasıl geliştiğini, İzmir kamuoyu açısından etkilerinin neler olduğunu ve sonuçlarını tartışacaktır.

Bilindiği gibi Ağustos 1914'de, o günlerde "Büyük Savaş" diye anılan, I. Dünya Savaşı başladığında Osmanlı Devleti, Balkan Savaşı'nın ağır hezimetini henüz üzerinden atamamış durumdaydı. Devletin Üsküp, Selanik, Manastır gibi önemli merkezleri elden çıkmıştı. İngiltere ve Fransa'nın bu Büyük Savaş öncesi, Osmanlı'nın ezeli rakibi Rusya ile birlikte hareket etmeye başlamasının bir sonucu olarak görülebilecek Balkan hezimetini, Osmanlı'nın II. Abdülhamit döneminden beri gelişmekte olan Almanya ilişkilerine daha da önem vermesine neden olmuştu. Osmanlı ile Almanya'nın giderek yakınlaşmasının bir sonucu olarak 2 Ağustos 1914'de İstanbul'daki Alman elçisi ile Rusya'ya karşı bir savunma ittifakı, Sait Halim Paşa Hükümetinin bazı Nazırlarının bilgisi bile olmadan, tam bir gizlilikle oluşturuldu. Bu ittifakın önemli bir özelliği Rusya'ya karşı bir savunma işbirliğinin dışında Rusya'nın Almanya ve Avusturya'ya karşı savaş açması durumunda, Osmanlı'nın da kendisini savaş halinde sayacak olmasıydı.¹

Savaşın Avrupa'da başlamasının ardından daha ilk günlerden itibaren, Almanya'nın önde gelen siyasi ve askeri liderleri, Osmanlı'nın savaşa dâhil olması hususundaki kendi beklentilerini her fırsatta gündeme getirmekteydiler. Bab-ı Âli'de ise işler biraz karışıktı. Kabine üyeleri arasında, giderek artan şekilde tarafsızlık yanlıları ağır basmaya başlamışlardı. Ayrıca Osmanlı'nın savaş için henüz hazırlıklarının tamamlanmamış olması ve Bulgaristan ile Romanya'nın savaş karşısında ne gibi bir politik durum takınacaklarının belirsizliği, Alman politikacılarının Osmanlı'nın savaşa girmesi konusunda yapacakları zorlamaları olumsuz yönde etkilemekteydi.²

İşte böyle bir ortamda Alman donanmasına bağlı Goben ve Breslau'nun Türk boğazlarından geçerek Osmanlı'ya sığınması ile yeni bir durum ortaya çıktı. Bu iki zırhlının Osmanlı Donanmasına katıldığıının ilanından kısa denebilecek bir zaman sonra, 29 Ekim 1914'de Karadeniz'deki Rus kıyılarına sürpriz bir deniz harekâtı düzenlendi. Böylece yukarıda anılan 2 Ağustos protokolü işlev kazanmış ve Osmanlı geri dönülmez şekilde Büyük Savaş'a katılmış oldu.³

Bu yaşanan gelişmenin ardından İngiltere, Osmanlı'ya 30 Ekim tarihinde bir ultiimatı verdi ve Akdeniz'de faaliyet gösteren İngiliz filosunun başında bulunan Koramiral Secville Carden'den, İngiltere elçisinin İstanbul'dan derhal

1 Pierre Renouvin, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi (1914-1918)*, çev. Adnan Cemgil, c.I, Altın Kitaplar, İstanbul, 1968 s. 273.

2 Ulrich Trumpener, "Turkey's Entry into World War I: An Assessment of Responsibilities", *The Journal of Modern History*, vol. 34, no. 4, The University of Chicago Press, Dec. 1962, ss. 370-371.

3 *A.g.m.*, s. 369.

ayrılması için gerekli hazırlıkların yapılmasını istedi. Hemen ardından ise İngiliz askeri gücü Osmanlı'nın Rus limanlarını bombardımana tabi tutmasına misilleme olarak, benzer şekilde davranarak, 1 Kasım 1914'de iki İngiliz destroyeri İzmir Limanına saldırdı ve bu sırada Türk donanmasına bağlı bir mayın gemisi battı. İzmir'e yönelik düzenlenen bu saldırı İngilizlerin I. Dünya Savaşı göz önünde bulundurulduğunda Osmanlı'ya karşı düzenlediği ilk saldırıdır. Ardından da aynı günün geç saatlerinde Amiral Carden'e Çanakkale Boğazı'nın girişindeki kaleleri, geniş çaplı ve etkili olacak şekilde bombardımana tabi tutması emri verildi ve 3 Kasım sabahı bu bombardıman iki İngiliz Kruvazörü tarafından gerçekleştirildi.⁴

1. Osmanlı Devleti'nin Savaş Dışı Bırakılması Planı

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına dâhil olması, İngiltere açısından Süveyş Kanalı ve Hindistan yolu dolayısıyla hayati önem taşıyan Mısır'ın tehdit altında olması da demektir. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesine vesile olacak olan Goben ve Breslau'nun Çanakkale Boğazını geçerek yarattığı kriz ortamında İngiliz ve Fransızlar da Yunanistan toprağı olan Limni Adasına büyük bir filo getirip hem Çanakkale'yi hem de İzmir'i kontrol etme ihtiyacında olmuşlardı.⁵

İngilizler, Osmanlı'nın Kasım 1914'de savaşa girdikten sonra Ocak 1915'de Süveyş Kanalı üzerine harekete geçmesine karşı öncelikle Doğu Akdeniz'in kontrolünü sağlamaları gerektiğine inanıyorlardı. Bunu yapabilmek için Mısır'a Avusturya ve Yeni Zelanda'dan askerlerin sevk edilmesini bile göze alacak şekilde geniş ölçekli düşünmek durumundaydılar.⁶

Mısır'ı kaybetme olasılığını yakından hissederek Osmanlı'nın savaşa Almanya'nın yanında dâhil olmasının ne büyük bir tehdit olduğunu kısa zamanda anlayan İngiltere ve en yakın müttefiki Fransa, Osmanlı'nın bir an önce savaş dışına çıkartılması gerektiği konusunda fikir birliğine vardılar. Aynı zamanda Bolşevik Devrimi'ne varacak olan siyasi karışıklıklar ve güçlü muhalefetin faaliyetleri yüzünden Rusya'nın da İngiltere ve Fransa'nın desteğine ihtiyacı vardı. Rusya ile İngiltere arasında diplomatik görüşmeler sıklaştı ve 1914'ün Kasım ayı boyunca yürütülen görüşmeler sonucu Boğazlar üzerine bir antlaşmaya vardılar.⁷

4 Bu harekâtın 19 Şubat 1915'de benzeri şekilde tekrarlandığını anılarında belirten dönemin İngiliz Deniz Bakanı Winston Churchill, Çanakkale Boğazındaki Osmanlı savunmasının zayıf olduğunun bu hücumlar sırasında ortaya çıktığını düşünmeye başladıklarını söylemektedir. Bkz. Winston Churchill, *The World Crisis*, The Macmillian Company of Canada, Toronto, 1923, ss. 540-541

5 Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harb Tarihi*, C. IV, İstanbul, Deniz Basımevi, 1974, s..412

6 Churchill anılarında Doğu Akdeniz'in kontrolünü sağlamak için Okyanuslar dâhil uygun olabilecek tüm savaş gemilerinin bu bölgeye sevk edilmesine çalışıldığını anlatıyor. "kasım ayının ikinci ve üçüncü haftası, *Swistsure* ve ona bağlı filosu ile Fransız *Requin* ve Rus *Askold* savaş gemileri Süveyş Kanalı'nı savunmak için geldiklerinden bahseder. Bkz. Churchill, *a.g.e.*, s. 544.

7 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. C. Jay Smith. Jr., "Great Britain and the 1914-1915 Straits Agreement with Russia: The British Promise of November 1914", *The American Historical Review*, vol. 70, no.4, Oxford University Press, Jul., 1965.

Bu bağlamda Ocak 1915 gibi erken bir tarihte harekete geçen İtilaf güçleri, çeşitli planlar üzerinde çalışmaya başlamışlardı bile. Yapılan toplantılar sonucu İngiltere'nin Deniz Bakanı Winston Churchill, Savaş Konseyi Sekreteri Albay Maurice Hankey ve Maliye Bakanı David Lloyd George aynı fikirde uzlaştılar: hedef Çanakkale'yi ele geçirmektir. Eğer İtilaf güçleri bu planlarını başarı ile uygulayacak olurlarsa, bu büyük bir zafer olacak ve Osmanlı Devleti'nin teslim olmasıyla müttefiklerini kaybedecek olan İttifak güçlerine ise ciddi bir darbe vurulacaktı. Bunlara ek olarak da Karadeniz'e ulaşacak olan İtilaf güçleri bazı tarafsız Balkan devletlerini de kendileriyle birleşmeye zorlayabileceklerdi.⁸

Görünürde tüm sorunları çözecek olan planın ayrıntılarına baktığımızda sayfalar şu şekilde belirmektedir. Öncelikle bu planın uygulayıcısı İngiliz-Fransız savaş gemilerinden oluşan deniz filosu olacaktır. Bu birleşik deniz filosu, Çanakkale Boğazı'nı geçmek için zorlayacaktır. Bu harekâtı Yunan ordusuna bağlı üç tümenin İstanbul üzerine ilerleyerek desteklemesi planlanıyordu. Ancak Rusya'nın desteği olmadan bu ilerleme mümkün gözüküyordu. Aynı zamanda bu harekâtı yürütecek olan İngiliz-Fransız filosunun çeşitli zorluklarla karşılaşması da söz konusu olabilirdi. Bundan dolayı da kapsamlı bir harekât planı hazırlamak ve bu sayede hareket edilmek zorunluluğu vardı. Rusya ile de istişare edilerek bir deniz harekât planı hazırlandı ve Şubat-Mart 1915'de İtilaf filosu tarafından icra edilmek üzere harekete geçildi.⁹

Bu plana göre öncelikle Çanakkale Boğazı deniz güçleri kullanılarak geçilmeye çalışılacaktı. Amiral Carden'in Kasım 1914'de gerçekleştirdiği saldırılara karşı Osmanlı güçlerinden beklenildiği derecede mukavemet görmediklerini düşünen İngilizler, savaş gemileri ile Boğazın rahatlıkla kontrol edilebileceğine inandılar. Zaferden öyle emindiler ki 3 Mart'ta savaş meclisi Çanakkale boğazının donanma tarafından ele geçirilmesinden sonra Rusya hükümeti ile beraber takip olunacak olan yeni bir harekât planını yürürlüğe koymak için hazırlanmaya başlamışlardı.¹⁰

Denebilir ki, Kasım 1914'ten başlayarak Şubat 1915'in sonuna kadar, Dedeoğlu'ndan İzmir körfezine uzanan, Kuzey Ege kıyıları itilaf donanması tarafından abluka altına alınmıştı. Henüz savaş dışı olması dolayısıyla hukuken kullanıma açık olmaması gereken Yunanistan'ın, özellikle Çanakkale'ye yönelik saldırılarda ikmal temin etmek için çok elverişli bir konumda olan Limni Adası,

8 Tim Travers, "Liman von Sanders, the Capture of Lieutenant Palmer, and Ottoman Anticipation of the Allied Landings at Gallipoli on 25 April 1915", *The Journal of Military History*, vol.65, no.4, Society for Military History, Oct. 2001, s. 965.

9 *A.g.m.*, s. 965.

10 Bu plana göre Tuna nehri suyolu kullanılacaktı. İngilizler, planlarının işleyeceğinden o kadar emindiler ki Amiral Carden'e Marmara Denizi'ne geçmez takip edeceği harekâtın rotaları hakkında yeni talimatlar gönderildiği gibi *Severn, Humber ve Mersey* adlı üç monitörün de Tuna'da hazır olmaları emri verilmişti. Bkz. Julian S. Corbett, *Naval Operations, History of the Great War Based on Official Documents*, vol. II, The Naval & Military Press Ltd., Unkfield, 2005, ss. 184-185.

İtilaf donanmasının bir ana üssü haline gelmişti. Yine, İzmir Körfezi'nin hemen önünde yer alan Kösten Adası (Uzunada) ve Ayvalık yöresine hâkim konumdaki Midilli Adası da İtilaf kuvvetlerince kontrol edilmekteydi.¹¹

İşte böyle bir ortamda 5 Mart 1915'te Amiral Carden'in bizzat yönettiği ve birçok İngiliz ve Fransız gemisinin de katıldığı Çanakkale Boğazı'nı koruyan tabyaları ve bataryaları etkisiz hale getirmek için ilk kapsamlı bombardıman harekâtı gerçekleşti. Deniz uçaklarının da desteği alınarak yürütülen harekâttan tüm gayretlere rağmen netice alamayacaklarını 8 Martta düzenledikleri son saldırı sonrası anlamışlardı.¹²

Çanakkale'ye ilk kez bu denli kapsamlı bir saldırı harekâtı düzenlenedursun, ikinci olarak da İzmir hedefteydi ki Çanakkale harekâtı sürerken İzmir'de de bir başka hareket icra ediliyordu.

2. Bombardıman Öncesi İzmir

Yukarıda değinildiği gibi Çanakkale'ye yönelik kapsamlı denebilecek ilk saldırılar yaşanırken aynı günlerde İngilizlerin de İzmir'e saldırımları bu iki harekâtın birbiri arasında benzerlikler olduğuna bir işaret olarak görülebilir. Ancak İzmir'in kendine has stratejik özellikleri de vardı.

İzmir günümüzde de olduğu gibi, XIX. yüzyıldan başlayarak giderek gelişen limanı ve verimli hinterlandıyla Osmanlı'nın en önemli kentlerinden biri haline gelmişti. Sanayi Devrimi sonrası, bölgede pamuk ve tütün tarımının yapılmasıyla giderek stratejik önemi artmış, doğal limanı ile de ihracat olanaklarına sahip olduğu anlaşılmıştı.¹³ İngiliz Dışişleri'nin de desteği ile kurulan İngiliz sermayeli, Osmanlı İzmir-Aydın Demiryolu Şirketi vasıtasıyla bölgenin önemi daha da arttı. 1856 yılında yapımına başlanan ve 10 yıl sonra hizmete açılan bu demiryolu İngiliz sermayesinin Anadolu'daki tek kontrol edebildiği demiryolu olması bakımından da önemliydi.¹⁴ İzmir-Aydın Demiryolu ve onun üzerinden yürüten ticaret dolayısıyla birçok İngiliz aile İzmir'de yaşamaktaydı. Bu sebeplerden dolayı İngilizler için önemi diğer Osmanlı kentlerine nazaran hayli fazla olarak görülebilecek İzmir'e saldırımları bu bağlamda ilgi çekici olsa gerekir.

Bu saldırının öncelikli nedeni olarak Çanakkale'deki İtilaf güçlerinin düzenlediği harekâta karşı denizaltı ile karşılık verilmesinden duyulan endişeydi. Çeşitli zamanlarda parça parça, Almanya'dan İstanbul'a denizaltılar

11 Sabri Sürgevil, "Çanakkale Savaşları ve İzmir", *Askeri Tarih Bülteni*, y.15 sy: 28. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Şubat 1990, s. 91.

12 Bu harekâtın safhaları için bkz. Corbett, *a.g.e.*, ss. 185-195.

13 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Mübahat Kütükoğlu, "Osmanlı Dış Ticaretinin Gelişmesinde İzmir Limanı ve Gümrüklerinin Rolü", *İzmir Tarihinden Kesitler*, İzmir Yayıncılık, İzmir, 2000.

14 Dış politika açısından İzmir'in önemini ortaya koyan önemli çalışmalardan biri için bkz. D. McLean, "British Finance and Foreign Policy in Turkey: Smyrna-Aidin Railway Settlement 1913-1914", *The Historical Journal*, vol. 19, no. 2, Cambridge University Press, Jun. 1976.

gönderilmekte olduğu bilgisi İngilizlerde vardı. Her ne kadar bunlar tam olarak doğrulanamasa da, Adriyatik'te Alman denizaltılarının varlığından Fransız donanmasından aldıkları bilgiler ışığında emin olan İngilizler, İzmir'in olası bir denizaltı üssü olmasına imkân vermemek için harekete geçmişlerdi.¹⁵

Enver Ziya Karal da, İngilizlerin, Alman denizaltıları ile ilgili endişelerinin İzmir bombardımanında etkili olduğuna katılırken buna ilaveten neden İzmir sorusuna şu şekilde cevap vermişti:¹⁶

"İzmir Limanı bu bölgedeki hareketleri gözetebilecek bir meokide idi... İzmir İstanbul'dan sonra Türkiye'nin en büyük kentiydi. Ticaret bakımından önemi ondan da fazlaydı. Çanakkale deniz savaşlarının sarpa sardığı sırada Türklerin dikkatini İzmir'e çevirmek ve oradaki kuvvetlerinden bir kısmını çekmelerini sağlamak için de bombardıman gerekli görülmüştü."

Peki, böyle bir saldırıya İzmir ne derece hazırды? Büyük Savaş'a Osmanlı'nın dâhil olmasından da önce ileride yaşanması muhtemel saldırılar için gerekli hazırlıkların yapılması için İzmir Valiliği görevlendirilmişti. Bu görevlendirmede olası bir düşman işgal teşebbüsünde şehrin nasıl savunulacağı hakkında bir çalışma yapılması dahi istenmişti. Görüldüğü gibi Çanakkale'ye bir saldırı nasıl kesinlikle bekleniyorsa İzmir'e de benzeri bir saldırının olacağı çok önceden düşünülmüş ve Boğazda da uygulanan savunma tedbirlerinden biri olan mayınlama, İzmir Körfezi'ne de uygulanmış ve seyrüsefere yasaklanan bölgeler oluşturulmuştu.¹⁷ Bu hazırlıkların boşa olmadığı kısa zamanda ortaya çıkacaktı. Yukarıda da belirtildiği gibi Osmanlı'nın savaşa girmesinin hemen ardından İngilizler ilk tepki olarak İzmir'e saldırmışlar ve 1 Kasım 1914'de bir Osmanlı gemisi Körfez girişinde batırılmıştı.¹⁸ O günden sonra İzmir her an yeni bir saldırıya beklemeye başlamıştı.

Alınan tedbirler bununla da kalmıyordu. En önemli siyasi tedbir ise Rahmi Bey ve Celal (Bayar) Bey'lerdi. Vali Rahmi Bey, o günlerde iktidarda olan İttihat ve Terakki'nin ön plandaki kişilerinden biriydi. İttihat ve Terakki'nin "Merkez-i Umumisi" içinde yer almış ve bu politik zümrede çok yakın olduğu kişiler vardı. İzmir haklı tarafından lider özellikleri ile sevilen bir kişiydi. Yine günün şartlarına göre hem İttihat ve Terakki çevrelerinde etkili bir nüfusa sahip olan hem de görevinde geniş yetkileri olan Celal (Bayar) Bey'in İttihat ve Terakki'nin İzmir Katib-i Mesullüğü'ne getirilmesi siyasi olarak bu şehrin Rahmi Beyle beraber bir diğer gücüydü.¹⁹ Celal Bey, İzmir'e Bursa'dan Talat

15 Corbett, *a.g.e.*, s. 196.

16 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. V, TTK, Ankara, 2007, s. 446.

17 Sürgevil, *a.g.m.*, s. 86.

18 Büyüktuğrul, *a.g.e.*, s. 412.

19 Ahmet Mehmetefendioğlu, "Rahmi Bey'in İzmir Valiliği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c.I, sy.3, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1993, s. 349 İzmir Bombardımanı esnasında Yenikale Zafer Bataryasında görev alan Behçet Uz anılarında Celal Bey'den şu şekilde söz eder: "Buradaki askerlerin bazı ihtiyaçları oluyordu. O ihtiyaçlar münasebetiyle başvurduğum şahıs da Celal Bey çıktı. Kendisini zaten yakinen

Paşa'nın kişisel isteği ile gelmişti. İzmir'de kısa sürede kendini kanıtladı. Deutsche Bank'ta yetişmiş olan eski bir bankacı olarak İzmir'in ekonomik düzenini Türklerden yana düzelebilmek için çaba sarfedecekti.²⁰

Askeri olarak da yapılan çalışmalar sonucunda İzmir ve Saruhan vilayetleri başta olmak üzere Aydın, Isparta, Muğla ve Antalya mutasarrıflıklarını içine alan 4. Kolordu adıyla yeni bir kolordu kurulmuş ve Pertev Paşa bu kolordunun başına getirilmişti. Seferberlik ilanı ile oluşan yeni birliklerden 11. ve 12. Tümenlerin, 10. Tümen ile birlikte İzmir ve gerisinin savunulması için konuşlandırılmış olan 4. Kolorduyu oluşturuyorlardı. 10. Tümen'in karargâhı İzmir'de, 11. Tümen Denizli'de ve 12. Tümen'in ise karargâhı Burdur'daydı. İzmir'in savunma bölgesi kuzeyde Foça'dan güneydeki Yenikale bataryalarına kadar uzaman bir alandı. Şehir merkezini, 3 jandarma bölüğü ve 4 demiryolu muhafaza g-bölüğü ile bir bölük de Manisa'ndan gelen yeni erat ile savunulması planlanmıştı. Ayrıca Yenikale'den Urla'ya kadar olan bölgeyi Yenikale birliği, Obüs taburu, Jandarma Tabur, Sarayköy Jandarma bölüğü ve iki motorbottan oluşan bir kuvvet ile savunulması düşünülmüştü. Halen mayınlanmış olan körfezin korumak için 11 batarya yerleştirildi. Bunlar Güzelbahçe ile Yenikale arasında yer almaktaydılar.²¹

3. İzmir Bombardımanının Başlaması ve Yaşanan Gelişmeler

İzmir için beklenen büyük saldırı için harekât emri, 2 Mart'ta aldığı talimatname ile Amiral Peirse'ye verilmişti. Bu plana göre arazi işgal edilmesi söz konusu değildi. Karaya çıkartma yapılması kesinlikle yasaklanmıştı. Amiral Peirse'ye verilen görev İzmir istihkâmlarını bombardıman ve tahrip edip, limanı ablukaya alarak yeni bir hücumla açık hale getirmektir. İşte bu görevi yapmak üzere Peirse'nin, *Euryalus* zırhlısıyla Mısır kıyılarından hareket ederek İzmir körfezinde iki muhrip²² ile buluşması planlandı. Bir grup mayın tarayıcı ile deniz uçaklarını taşıyan *Anne Rickmers* ve Fransız filosu ile Suriye'de bulunan Rus *Askold* gemileri de *Euryalus'a* katılacaktı.²³

İngilizler, İzmir limanının iç kesiminin güney cephesinde var olan savunma noktalarının ortalama güçte olduğunu istihbarat raporları uyarınca tahmin ediyorlardı. Bu raporlara göre, Yenikale diğer bir adıyla Hamidiye istihkamı yedi tane 9.4 pusluk kısa menzilli top içerirken, deniz tarafına yakın

tanyordum. Bize Anadolu'daki halkı aydınlatma vazifesinde destek olmuş olan Celal Bey bu defa da bir dernek vasıtasıyla bataryanın o günkü askeri ve tıbbi ihtiyaçlarını yemin etmeye başladı ve bu devam etti. Kendisinin büyük yardımlarını gördük" b kz. Behçet Uz, *Atatürk'ün İzmir'i, Bir Kentin Yeniden Doğuşu*, Yay. Haz. L. Ece Sakar, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007, s. 21-22.

20 Yaşar Aksoy, *Bir Kent, Bir İnsan, İzmir'in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Hatıraları*, İstanbul, Teknografik Matbaacılık, 1986, s. 126.

21 Celal Öcal, *I. Dünya Harbinde İzmir Körfezi Savunması*, İstanbul, İleri Yayınları, 2015, s. 56.

22 Konu olan bu iki muhrip *Swiftsure* ve *Triumph* olsa gerekir.

23 Corbett, *a.g.e.*, s. 196.

verde ise Zafer adlı bir başka istihkam daha vardı. Burada da azami 12.000 yarda menzilli dört tane 6 pusluk top bulunuyordu. Bu iki istihkâmın arasında bir dâhili bir de harici şekilde döşenmiş mayınlı alan bulunmaktaydı. Bu alan ayrıca projektörler ile aydınlatılıyor ve hafif makineli tüfekler ile korunuyordu.²⁴

Amiral Peirse'in komodorluğunu yaptığı filo, İzmir Körfezine 5 Martta vardı. Hiç vakit kaybetmeden Yenikale istihkâmına hücum etme emri verildi. Üç zırhlının katıldığı bu saldırı ile yaklaşık 1 saat süren bir bombardıman sırasında İngiliz kaynaklarına göre Yenikale'de sessizlik hâkimdi. Herhangi bir karşılık verilmediği gibi diğer istihkâmlardan da herhangi bir karşılık verilmemişti. Bu sayede İngilizler İzmir'i korumakla yükümlü olan istihkâmların ateş gücünü test etmek olanağını bulamamışlardı. Sonraki gün 6 Mart sabahı, mayın tarayıcı gemilerinin, İngiliz muhriplerinden yapılan koruma ateşi ile birlikte harekete geçirilmesiyle, tüm istihkâmlardan ateş açılmaya başlandı. Böylece Türk savunması kendini göstermişti. Öyle farklı yerlerden ateş açılmıştı ki görünüşe göre bu istihkâmlar İngiliz istihbaratını yanıltmışlardı. Bunlardan biri Paleo Burnunda konuşlanmıştı ve 6 pusluk bir batarya ihtiva ediyordu. Diğerisi ise 1 mil kadar batıda yer alan ve bir tepenin ucuna başarılı bir şekilde yerleştirilmiş olan 4.7 pusluk bataryaya sahip olan Bademlik Tabyasıydı. Türk savunması bununla da bitmiyordu, Pelikan Burnu üzerinde de bir sahra topu bataryası konuşlandırılmıştı. Ayrıca doğu tarafından da İngilizlerin tam olarak keşfedemedikleri bazı top bataryaları daha bulunuyordu.²⁵

Yaşanan bu saldırıların İzmir halkında olumsuz psikolojik etki yaratmayı hedeflediği açıktı. İngilizler bir yandan da farklı yollar deneyerek bu baskılarını arttırmaya çalışıyorlardı. İzmir'de yaşayan ve önemli bir tüccar olan İngiliz vatandaşı Eric Whittall aracılığıyla Albay Deeds adında bir İngiliz subayı dönemin İzmir Valisi Rahmi Bey ile gayri resmi bir görüşmede bulundu. İngiliz İstihbarat servisinin bir elemanı olduğu düşünülen Albay Deeds'in Rahmi Bey ile yaptığı görüşmede İngilizlerin yöreye asker çıkartmak istedikleri ve şehirdeki yabancı uyruklu kişilere iyi davranışları ile bilinen valinin buna göz yumması karşılığında aynı Arap yarımadasında I. Dünya Savaşı sonrasında oluşturduklarına benzer şekilde kendisine Prenslük (Emirlik) teklif edildiği bilinmektedir.²⁶ Ancak Rahmi Bey tarafından reddedilen bu teklifin Osmanlı Genelkurmayı için bir tür şaşırtmaca olduğu ve İzmir halkında İngiliz askerlerinin çıkartma yapacağı haberinin kulaktan kulağa yayılarak bir yılgınlık yaratmayı amaçlandığı görülmektedir.

Şehre yönelik İngiliz tehdidinin giderek yoğunlaşmasıyla birlikte tedbirlerin de yoğunlaştığını söyleyebiliriz. İçlerinde önemli ailelerin fertlerinin de bulunduğu İzmir'de yaşayan İtilaf devletleri tebaası olan birçok kişinin Türklerin yoğun yaşadığı mahallelere yerleştirilmesi bu tedbirlerin en ilgi

24 *A.g.e.*, s. 196.

25 *A.g.e.*, s. 196-197. Ayrıca İzmir Limanı'nın savunma noktaları için bkz. Ek-1

26 Mehmetefendioğlu, *a.g.m.*, s. 362.

çekicilerinden biridir. Bu sayede bu kişiler bir tür canlı kalkan gibi kullanılarak, İngilizlerin bombardımanı durdurması ya da en azından azaltması amaçlanmıştı. Olası çıkartma harekâtına karşı da Kordonboyu'na kum torbaları yerleştirilmiş ve bazı top bataryaları ile buranın güvenliği sağlanmaya çalışılmıştı. Ayrıca devriyelerin sayısı artırılmış, Vali Rahmi Bey'in şahsi gayretleriyle halkın panik havasından uzaklaştırılması sağlanmıştı. Bu tedbirler sayesinde, giderek kendini güvende hisseden halkın bir bölümünün yüksek tepelerden bombardımanı seyirlik bir olaymış gibi izlemesi bile söz konusu olmuştu.²⁷

Dönemin İzmir basınıının önde gelen temsilcilerinden Ahenk, 21 Şubat 1330 (6 Mart 1915) tarihli sayısında yapılan saldırıları değerlendirirken ilk günkü İngiliz bombardımanının ayrıntılarını verdikten sonra İzmir halkının maneviyatının sağlam olduğunun altını çizerek bu gibi saldırıların herhangi bir sonuca ulaşmadığını yazıyordu. Hemen ertesi günkü 22 Şubat 1330 (7 Mart 1915) tarihli *Ahenk*'te ise bu saldırıların Çanakkale Boğazına karşı yapılan harekâta paralel bir saldırı olduğu ve bir haftadan beri Boğazı zorlayan İtilaf güçlerinin başarısız olmak durumunda kaldıklarını gördükleri için İzmir'i tahrip etmek istediklerini belirtiyordu. Ancak İzmir'e karşı yapılan başarısız saldırının verdiği moralle olsa gerek, gazete "...görülüyordu ki atılan mermiler[in] yüzde biri isabet etmiyor, hatta kaleye bile vasil olamıyordu. Bunu bütün halk seyrediyor, düşmanların bu vaziyetlerini yalnız kaledeki topçularımız değil herkes anlatıyordu" demektedir.²⁸

İzmir'de yaşananlar İstanbul basınında da ilgi ile izleniyordu. İkdâm Gazetesi bunlardan biriydi. 9 Mart 1915'de yayınlanan "İzmir Bombardımanı Tafsilatı" başlıklı haberinde yaşanan gelişmeleri günü güne ve saati saatine vermekteydi. Atılan mermi sayıları bile bu haber metninde yer almaktaydı. Bu haberde görgü tanıklarının ifadelerine de yer verilmekteydi.²⁹ Ayrıca ikinci

27 A.g.m., s. 363. İzmir'de o günlerde yaşamış bir levanten olan Grace Williamson'ın günlüğüne 5 Mart 1915'de İzmir'de yaşananları şu şekilde yansıtmıştır. "İzmir Kalesi'ndeki bombardıman. Ah! Heyecanla patlayabileceğimi hissediyorum... ilk atışı ikide duyduk, sonra bir başkasını... Rıhtıma gitmeye ve izlemeye karar verdik. Böyle bir heyecan ki. Tüm İzmir rıhtımda, ancak çok az sayıda kadın vardı. Sporting Club'ın terasına gittik ve oradan izledik. Gülle üstüne gülle. Sesi oldukça farklı. ..neredeyse güllenin havadan geçmekte olduğu sesi duyuluyor. Bombardıman öğleden sonra üçten biraz sonraya kadar devam etti. Sonra durdu ve hepimiz yavaş yavaş evimize döndük...hepimiz ne kadar heyecanlandık. Ancak şehir oldukça sessiz. ..Buca'dan gelenler, silahların gök güriültüsünün orada korkunç olduğunu... söylüyorlar."

Bkz. <http://www.levantineheritage.com/note23.htm> (Erişim tarihi: 20 Mayıs 2019)

28 Birten Çelik, "Çanakkale Savaşı'nın İlk Evresinde İzmir Basını", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c.II, sy.4-5, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (1994-1995), s. 12.

29 "Eveelki gün bombardımana iştirak eden düşman gemileri üç tane idi. Yanlarından torpidodan ziyade gambota benzeyen birer bacalı, ikişer direkli siyaha bürünmüş beş tane ufak gemi bulunuyordu. Büyük gemilerin ikisi ikişer direkli, ikişer bacalı ve tabyalı, diğeri dört bacalı, iki direkli ve tabyasızdır. Bu dört bacalı en büyük olup cesametine ve sistemine bakılırsa mutlaka dretnot olması lazım gelir. Bunun iki bacasından birinin bandırası İngiliz'dir. Bandıraları gözümle gördüm ve bundan şüphem yoktur. Diğer iki bacalının bandırasını fark edemedim. Mamafih Fransız olması pek ziyade muhtemeldir. Çünkü ateş ettikçe top ağızından çıkan duman beyaz ve sarımtırak idi. Hâlbuki diğer gemilerin dumanı siyah idi. Bundan başka bunun boyası diğerlerinkinden açıktır. Bugünkü bombardımanı yapan yine işbu gemilerdir." Bkz. İkdâm, 24 Şubat 1330, (9 Mart 1915) Ek-2

sayfada yer alan “En Son Haber” köşesinde ise yine İzmir bombardımanı yer almaktaydı: “Dün gece düşman filosu kalemize seksen bir mermi attı. Bugün de on buçukta yine bombardımana başlayarak bir tanede yüz elli sekiz mermi attı. Bir Rus kruvazörü bu sabah Urla istihkâmını topa tutarak bir müddet ateş etti. Bir müddet tevekiden sonra bad’ül zaman üç buçukta tekrar ateşe başladı. Bombardıman devam ediyor. Hasarat ve telefât yoktur” denilmektedir.³⁰

İzmir halkının bu gibi yılgınlıkta olmadığı İkdâm'da da yer almıştı: “Düşmanın taarruzunu pek büyük bir itidal-i dem ile karşılayan İzmir ahalisinde metanet ve azim müdafaası son derecedir. Bircümle Matbuat, şehrin sonuna kadar müdaafa olunacağı tarzında verilen kararı şiddetle alkışlayarak: “ya namusla öleceğiz veya şerefle yaşayacağız” diyorlar. Makam-ı Vilayet tarafından neşrolunan beyanname üzerine acze ve muhaderat-ı dâhile çekilmektedirler. Şehirde sükûn hükm-ü fermadır.”

Donanma Dergisi'nde de İzmir'in bombalanmasının konu edildiği görülmektedir. 2 Mart 1331 (15 Mart 1915) tarihli sayısında Ahenk'e benzer ifadelere rastlanmaktadır.³¹

“İzmir dahi düşmanın hedef-i taarruzu olmuştur. Maddi hasarın adem-i vukuuna tabii kimse imkan veremez. Fakat akla ilk gelen bu hücumdan çıkacak neticenin dahi tayinidir. Zaten düşmanda bu neticenin hiç olduğunu pek güzel takdir ettiği içindir ki her hücumunun gayesiz olduğunu faaliyet ile anlatıyor. Kale; ne kadar mert ise, İzmir de o kadar çalışıyor. Makam-ı vilayet ahiren neşir ettiği bir beyanname ile Aydın vilayetinin düşman hücumuna karşı vazifeyi pek güzel anlatmıştır”

Donanma Dergisi'nde yerini bulan bu Vilayet Beyannamesi Vali Rahmi Bey tarafından kaleme alınmıştı. 24 Şubat 1330 (9 Mart 1915)'da ilan edilen ve bir gün sonra İzmir basınında yer alan beyannameye Rahmi Bey şu ifadelerle yer vermişti.³²

“Düşman gemileri kalemize istihkamlarımıza taarruzda devam ediyor. Avn-i hakla bu taarruzlarının kendilerine pek pahalıya mal edilmesi ve şehrin müdafaası sevgili kumandanlarımız ve bil-cümle kahraman zabitan ve askerlerimiz tarafından temin edildiğinden bütün vesait-i müdafaa ve istimal, sonuna kadar müdafaa sebat edilecektir. Kalede yapılmakta olan müdafaanın bir aynı ve hatta daha müthişliği İzmir'de yapılacak, şehir baştanbaşa düşman kanıyla boyanacak, düşmanlar maksatlarına nail olamayacaklardır.

“İzmir şehrinin saha-yı harb olması halinde Osmanlılığın tarihi şan ve şerefiyle mütenasib bir surette vuku bulacak hareket-i askeriye esnasında ahaliyi gayr-i müsellaha ve bilhassa kadın ve çocukların, yağacak güllerin atacağı kurşunların tesirinden masun kalması nokta-i nazarından bunların şimdiden dahile gitmeleri muvaffaktır. Gerek İslam ve Hıristiyan bil-cümle Osmanlılara ve bi-taraf düvel-i ecnebiye tebaasına dâhilde şimdiden gidip, yerleşecekleri mahallelerde kendilerine her surette teshilât ve

30 İkdâm, 24 Şubat 1330 (9 Mart 1915) Bkz. Ek-3

31 http://www.donanmatarihi.com/wp-content/uploads/2014/11/0486_0037-85_Page_02.jpg

32 Mehmetefendioğlu, a.g.m. s. 364. Bu beyanname ayrıca İkdâm Gazetesi'nin 26 Şubat 1330 (11 Mart 1915) tarihli sayısından da yer almıştır.

muavenet icrası bil-cümle memurine tebliğ edilmiştir. Şehir muharebesinde bütün vazifesi müdafaa-i vatandan ibaret kalacak olan kuway-ı hükümetten o sırada sekam şehirle uğraşmaya pek de vakti olamaz.

“Binaenaleyh öyle bir hal vukuunda düşmanın layık olduğu derecede kahır ve tedmiri hususunda hükümeti tamamen gaileden azade bir halde bulundurmuş olmak ve kendini her türlü tehlikeden azade kılmak üzere halkımızın gailerini ile şimdiden dâhile gitmelerini ordunun bu kutsi vazifesini bu suretle de teshil etmelerini tavsiye ederim”

Anlaşılabacağı gibi Vali Rahmi Bey teslim olmayı hiç düşünmüyordu.³³ Ayrıca bu beyannameden çıkan sonuçlardan biri de, 5 Marttan beri süre gelen bombardımanın ardından bir çıkartma harekâtının Vali tarafından kesinlikle beklenildiğini göstermektedir. Oysa yukarıda da değinildiği gibi Amiral Peirse’a verilen talimatta özellikle karaya çıkılmaması gereği vurgulanmıştı. Bombardıman devam ederken de İngiliz Deniz Bakanlığından aldığı telgraf ile emir Amirale tekrarlanmıştı. Bu telgrafta diplomasi kullanılarak İzmir limanının kontrol edilebileceği bu maksatla bombardımanın devamı istenmiştir.³⁴

7 Mart günü Amiral Peirse komutasındaki donanma yeniden saldırıya geçecekti. Sabahtan geç saatlere kadar Türk bataryalarının menzili dışındaki gemiler bombardımanı sürdürdüler. Bir Fransız uçağı İzmir üzerinde keşif uçuşu yaptı. Açılan savunma ateşine rağmen Fransız uçağı keşif faaliyetini bir saat kadar sürdürdü.³⁵

İzmir Bombardımanını yabancı basın da yakından takip ediyordu. *The New York Times*, 14 Mart 1915 tarihli sayısında Havas ajansından aldığı bilgiye göre altı savaş gemisi tarafından desteklenen bir filonun İzmir Kalelerini bombardımana tuttuğu haberini vermişti. Haberin detayında ise ünlü İngiliz zırhlısı *Triumph*’ın bu filoya katıldığını ve yaşanan çarpışmalarda hafif yaralandığını da belirtmekteydi.³⁶ Ayrıca daha kapsamlı bir haber 16 Mart günü *The New York Times*’da yine yer almıştı. Londra merkezli kaynaklara dayalı olarak verdiği habere göre bir Yunanlı okul müdürünü kaynak olarak göstererek detaylı bir şekilde salı günü (9 Mart 1915) bombardımanı okuyucularına duyurdu. Buna göre bir zırhlının İzmir’in bir kaç mil açığında “İkiz Biraderler” tepelerinde yer alan Türk kale ve bataryalarına ateş açtığını, ayrıca iki zırhlının da bir mayın tarama gemisini korumak için o sırada harekâta bulunduğunu yazmaktaydı. Bombardımana iki zırhlının daha katıldığı ve kaleleri ağır bir şekilde bombaladıkları yazılmıştı. Bu haberin devamından Rus *Askold* kruvazörünün de İzmir’e yönelik bu bombardımana katıldığı belirtilmişti.³⁷

33 Bombardımanın yaşandığı günlerde halk arasında, Vali Rahmi Bey’in “şehri yakarım, fakat teslim edemem” dediği bilinmektedir. Bkz. Naci Gündem, *Günler Boyunca, Hatıralar*, İzmir, İlhan Gümüşayak Matbaası, 1955, s. 51.

34 Colbett, *a.g.e.*, s. 197-198.

35 Celal, s. 63. Bu gelişme *The New York Times*’ın 16 Mart 1915 tarihli sayısında da yer almaktadır.

36 *The New York Times*, 14 Mart 1915. Bkz Ek-4.

37 *The New York Times*, 16 Mart 1915. Bkz. Ek-5

Bir başka Amerikan gazetesi İzmir Bombardımanı ile ilgili haberlere ise şu şekilde yer vermişti:

“İngiliz Doğu Hint Donanması tarafından bir Asya kenti olan İzmir'in topa tutulması devam etmektedir. Tuğamiral Peirse'in filosu Fransız savaş gemisi ve mayın tarama gemisi gibi küçük gemiler ile de güçlendirilmiştir.”

“Atina'dan gelen habere göre yaklaşık 200.000 kişinin yaşadığı İzmir'de tüm siviller [bombardıman sırasında] tepelere kaçmıştır. İzmir garnizonuna bağlı 35.000 asker şehrin dışında mevzilenerek İzmir-İstanbul demiryolunu korumaktadır...”

Bu habere göre ayrıca, müttefik donanmasının İzmir'e karşı giriştiği ciddi saldırı, Atina gazetelerine savaşa girmek için cesaret verdiği de belirtilmişti. *“Şu anda müttefikler ile el ele Türkiye'yi işgal edebileceklerini iddia ediyorlar. Yunanistan hürslerini gerçekleştirerek savaş sonrası İzmir'in mülkiyetini elde edebilir.”*³⁸

Devam etmekte olan harekâtın istenilen etkiyi veremediğini İngilizler de gözlemleyebiliyordu. Amiral Peirse, Londra'ya gönderdiği raporda, dört gündür süren bombardımanın neticesinde yalnız bir büyük topun düşürüldüğü ve dört sahra topunun tahrip edilebildiğini yazmaktadır.³⁹ İngilizler, şehrin savunmasını kırabilmek için gemilerini istihkâmlara olabildiğince yaklaşarak ateş açmaları gerektiğini anlamışlardı. Ancak bunu gerçekleştirebilmeleri için mayınlı bölgenin temizlenmesi zorunluydu. 8 Martı 9 Mart'a bağlayan gece bu amaçla son bir girişimde bulunuldu. Ancak İzmir'in savunmasını geçemeyen ve Yenikale'in ancak 3000 yardasına kadar bir alanın mayınlarını temizlemeyi başaran İngilizler, bu sırada 285 borda numaralı *Okino* adında küçük bir savaş gemilerinin batmasına da engel olamamışlardı.⁴⁰ Bu geminin batırılması İkdam'da şu şekilde aktarmıştı:⁴¹

“Geçen Pazartesi akşamı-salı gecesi torpil [mayın] muntikasına yanaşmak cürettinde bulunan torpil toplamaya mahsus bir düşman gemisinin battığını battığı... resmen de teyit edilmiştir. Bu baddaki malumat-ı resmiye bervechi atidir: “salı gecesi düşman donanması kale civarına takarrüp ile projektörler üzerine saat yedide ateş açarak yüziyirmi mermi endaaht etmiş ve bu esnada torpil siyadi gemisini ileri sürmüş ise de mezkur geminin ya bataryalarımız tarafından atılan mermiminin isabeti veya torpile çarpması ile gark olduğu mürettebatın canhıraş sedalarından anlaşılmıştır. Bu esnada lehülhamd bataryalarımız ve istihkamlarımız hiç bir hasara uğramadığı gibi efrad-ı cüda zabitimiz yoktur.”

Bu olay dış basında da yankı bulmuştu. *The Evening Sun*, büyük puntolarla verdiği haberin başlığında *“Mayın gemisi İzmir silahları tarafından batırıldı”* demektedir. Gazete, bu gelişmeye rağmen, haberin devamında, İngilizlerin beklenen İzmir işgalinin gerçekleşmesi durumunda ise bunun Sultan'a karşı belirleyici ilk deniz zaferi olacağını söylemekteydi.⁴²

38 *The Day Book*, 8 Mart 1915. Bkz. Ek-6

39 Bu rapor için bkz. *New York Herald*, 9 Mart 1915.

40 Colbert a.g.e., s. 199.

41 İkdam, 1 Mart 1331 (14 Mart 1915)

42 *The Evening Sun*, 9 Mart 1915. Bkz. <https://www.loc.gov/resource/2004540423/1915-03-09/ed-1/?q=admiral+peirse&sp=19&r=0.063,0.293,1.874,1.474,0> (Erişim tarihi: 20 Mayıs 2019)

Her ne kadar dış basın İtilaf güçlerinin zaferini beklese de bu son girişimlerinden bekledikleri yararı bulamayan İngilizler harekâtı ertelemek yoluna gittiler. 9 Mart öğleden sonra, iki İngiliz muhribi ateşkes işaretleri ile istihkâmlara yaklaşmaya çalıştılsa da istihkâmlardan birinin üstlerine ateş açması ile geri çekilmek durumunda kaldılar. Bu ateşkes talebi sonrası saat 15.00'e kadar bekledikten sonra bir deniz uçağı ile keşif yapan İngilizler, kendilerine ateş açılan istihkâma karşı ağır bir bombardımana giriştiler. Yarım saat sonra Urla yönünden gelen ve ateşkes işareti veren bir bot görüldükten sonra gemiler ateşi kestiler. Gelen Vali'nin temsilcisi olan bir Osmanlı subayıydı. Ateşkes isteyen gemilere yanlılık eseri ateş açıldığını söyledi ve dostane bir müzakereye başlandı. Bu müzakere sonucu geçici ateşkesin 11 Mart saat 10.00'a kadar olması kabul edildi. Amiral ayrıca, şehre saldırmayacaklarını ancak bunun için kale ve istihkâmların yok edilmek üzere kendilerine teslim edilmesini ve serbestçe limana girebilmek için mayınlı bölgeden uygun bir yol açılmasını Vali'den talep etti.⁴³

Rahmi Bey'in ateşkesin devamı için vereceğı cevabı almak üzere bir İngiliz arabulucu görevlendirilmişti. Rahmi Bey, bu arabulucuya İngiliz isteklerini reddettiğini bildirdi. Zaten müzakerelerin yürütüldüğü gün yayımladığı Beynamede de İzmir halkını topyekûn bir savunma savaşına çağırmasından İngiliz isteklerini reddedeceğı de açıklı. Bu safhadan sonra, İngilizlerin aldıkları olumsuz cevaba karşılık ne yapacağı önem kazanmıştı. Bilindiğı gibi, aynı günlerde Çanakkale Boğazı'nı deniz yolu ile geçmek için önemli bir harekât devam ettiren İngilizler, İzmir'i bombardımana tabi tutularak elde edecekleri fazla bir şey olmadığını anlamışlardı. Ateşkesin ilk günlerinde İngiliz Deniz Bakanlığı, Amiral Piers'e verdiği yeni bir direktif ile savaş gemilerinin Çanakkale Boğazı'na gönderilmek üzere hazırlıklara başlamasını istedi. Gerçekten, İngilizler tüm güçlerini toplayarak boğazı zorlamak üzere son bir büyük harekâta, 18 Mart harekâtına, hazırlanıyorlardı. Amiral Carden'in talebiyle *Swiftsure* ve *Triumph* muhripleri, Çanakkale'ye geri çağırıldılar.⁴⁴

Böylece dört gün süren bombardıman İzmir'in zaferi ile son bulmuş oldu. Buna karşın İtilaf güçleri için İzmir hedef olmaktan çıkmayacaktı. İngiliz muhriplerinin ve daha sonra da Fransız uçaklarının şehri tehdit eden düşük yoğunluklu saldırıları, Büyük Savaş'ın sonuna kadar çeşitli aralıklarla sürdü. Ancak hiçbirisi 5-9 Mart 1915 tarihleri arasında yaşanan bombardımanın şiddetinde olmayacaktı.

43 Colbett, *a.g.e.*, s. 199. Amiral Peirse'in Vali Rahmi Bey'e bazı talepleri içeren bir mektup yazdığı ve bu mektubun bir tür ultiatom olarak değerlendirilebilecek yaklaşık 10 maddeden oluştuğıu, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olan *Tanin Gazetesi'nde* 19 Mart 1331'de (1 Nisan 1915) yayımlanarak iddia edilmiştir. Ayrıca bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C.III, Kısım: 2, Ankara, TTK, 1955, ss. 94-95.

44 Colbett, *a.g.e.*, s. 200.

Sonuç

İzmir Bombardımanı, öz itibarıyla İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Boğazı'nı geçmek üzerine yaptıkları planın bir yan unsuru olarak görülmelidir. Ancak Çanakkale Boğazına yönelik hareket öncesi İngilizlerin İzmir önünde yaşadıkları bu başarısızlık, Çanakkale'de yaşayacaklarının bir ilk belirtisi olarak değerlendirilmelidir. İngilizlerin yaşadıkları bu başarısızlığın belki de en önemli nedeni Osmanlıların her açıdan zayıf olduklarına inanmalarıdır. Ancak olası saldırılara karşı tedbirlerini yerinde ve zamanında uygulayan İzmir, bir büyük tahribattan kendini korumayı başarabilmiştir.

Bu tahribat sadece maddi olmayabilirdi. Bombardımanın İngilizler lehine sonuçlanması ve şehrin teslim olması gibi bir durum yaşanmış olsa Mondros Ateşkesi sonrası Yunanistan'ın İzmir'i işgaline karşı Osmanlı kamuoyunun verdiği tepki göz önüne alındığında özellikle Çanakkale Savaşları öncesi moral olarak büyük bir yıkım olacağı ortadadır. Bu noktada İzmir Valisi Rahmi Bey'in yürüttüğü siyasetin etkisinin altını çizmek yerinde olacaktır. Rahmi Bey, İngilizlerin yoğun baskısına rağmen geri adım atmayarak, İzmir halkını, herhangi bir panik havasına sokmadan, önemli bir liderlik örneği göstererek korumayı bilmiştir.

Görüldüğü gibi 5-9 Mart 1915 tarihleri arasında İzmir'e yönelik gerçekleştirdikleri harekâtları ile gerek diplomatik gerekse askeri açıdan İtilaf güçleri, amaçladıkları etkiyi yaratamamış ve başarısız olarak geri çekilmek durumunda kalmışlardır. Aynı zamanda bu başarısızlık İngilizlerin I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı'ya karşı yaşadıkları ilk başarısızlıktır ki bu açıdan bakıldığında da her yıl artarak büyük coşkuyla kutlanan 18 Mart Çanakkale Deniz Zaferi gibi Türk tarihi açısından önemi olan bir değer taşımaktadır. Ancak üzülmek gerekir ki İzmir Bombardımanı ve bu bombardımana karşı yapılan başarılı savunmayı akademik çevreler dışında duyan ya da bilen yok denecek kadar azdır. Bu durumu da konu üzerine yapılan akademik ve popüler çalışmaların azlığı ile açıklamak mümkündür.

KAYNAKÇA

I. Süreli Yayınlar

İkdam,

New York Herald,

The Day Book,

The Evening Sun,

The New York Times,

II. Kitaplar

AKSOY, Yaşar, *Bir Kent, Bir İnsan, İzmir'in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Hatıraları*, İstanbul, Teknografik Matbaacılık, 1986.

BAYUR, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C.III, Kısım: 2, Ankara, TTK (1955).

BÜYÜKTUĞRUL, Afif, *Osmanlı Deniz Harb Tarihi*, C.IV, İstanbul, Deniz Basımevi, 1974.

CHURCHILL, Winston, *The World Crisis*, The Macmillian Company of Canada, Toronto, 1923.

CORBETT, Julian S., *Naval Operations, History of the Great War Based on Official Documents*, vol. II, The Naval & Military Press Ltd., Unkfield, 2005.

GÜNDEM, Naci, *Günler Boyunca, Hatıralar*, İzmir, İlhan Gümüşayak Matbaası, 1955.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c. V, TTK, Ankara, 2007.

ÖCAL, Celal, *I. Dünya Harbinde İzmir Körfezi Savunması*, İstanbul, İleri Yayınları, 2015.

RENOUVIN, Pierre, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi (1914-1918)*, çev. Adnan Cemgil, c. I, Altın Kitaplar, İstanbul, 1968.

UZ, Behçet, *Atatürk'ün İzmir'i, Bir Kentin Yeniden Doğuşu*, Yay. Haz. L. Ece Sakar, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.

III. Makaleler

- ÇELİK, Birten, “Çanakkale Savaşı'nın İlk Evresinde İzmir Basını”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c.II, sy.4-5, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1994-1995.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat, “Osmanlı Dış Ticaretinin Gelişmesinde İzmir Limanı ve Gümrüklerinin Rolü”, *İzmir Tarihinden Kesitler*, İzmir Yayıncılık, İzmir, 2000.
- McLEAN, D., “British Finance and Foreign Policy in Turkey: Smyrna-Aidin Railway Settlement 1913-1914”, *The Historical Journal*, vol. 19, no. 2 , Cambridge University Press, Jun., 1976.
- MEHMETEFENDİOĞLU, Ahmet, “Rahmi Bey'in İzmir Valiliği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c.I, sy.3, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1993.
- SMITH, Jay. Jr., “Great Britain and the 1914-1915 Straits Agreement with Russia: The British Promise of November 1914”, *The American Historical Review*, vol. 70, no.4, Oxford University Press Jul., 1965.
- SÜRGEVİL, Sabri, “Çanakkale Savaşları ve İzmir”, *Askeri Tarih Bülteni*, y.15 sy: 28, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Şubat, 1990.
- TRAVERS, Tim, “Liman von Sanders, the Capture of Lieutenant Palmer, and Ottoman Anticipation of the Allied Landings at Gallipoli on 25 April 1915”, *The Journal of Military History*, vol.65, no.4, Society for Military History, Oct., 2001.
- TRUMPENER, Ulrich, “Turkey's Entry into World War I: An Assessment of Responsibilities”, *The Journal of Modern History*, vol. 34, no. 4, The University of Chicago Press, (Dec. 1962).

IV. İnternet Kaynakları

<http://www.levantineheritage.com/note23.htm> (Erişim tarihi: 20 Mayıs 2019)

http://www.donanmatarihi.com/wp-content/uploads/2014/11/0486_0037-85_Page_02.jpg (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2019)

EKLER

Ek-1

Ek-2

İkdam, 24 Şubat 1330 (9 Mart 1915)

ازمیر بومباردمانی تفصیلاتی

ازمیرده منتشر آهنگ غزته سنك ۲۲ شباط تاریخلی اسخه سندن :

دودی بومباردمانلره وده سنك ضایعانه دائر مقام ولایت وازد اولان معلومات رسمیه دور :

« بؤگون اوچی انکلیز، بری فرانس اولقی اوزره درت زدهل قرووازوری طرفندن ازمیر ساحل بطاریلرینه قارشو اوکلهدن اول ساعت یدی ن قرق بشدن طقوزی اون دقبه کچیه قدر آتشی ایدلش، جمآن بئس یوزه قریب صرمی آتیله شدور. خقیف یدی یازدهلی واردور، مالزه چه تخریبات یوقدر. بطاریلریندن برقیسی ایله دشمنه مؤثر برآتشی آچیلدش و دشمن زرهلیلری وقوع بولان اصابتلریندن متأثراً منزل خارجه شه چکله که مجبور اولمشلردور. دشمنک برابرنده بولدیردینی وطوریبل سفائی اولدینی اکلایشیلان بئس کیسندن بریسی آتشمزک باشلامسیه بو زمتره قدر کربله بوب باغش و صریتنك برقیسی دیگرلری طرفندن قورتاریله ییلدی کورولمشور. دشمن اوزاقدن ترصدور دوام ایتمکده، عسکرینک قوه معنویه سی ثابت مکمل بولمقده دور. »

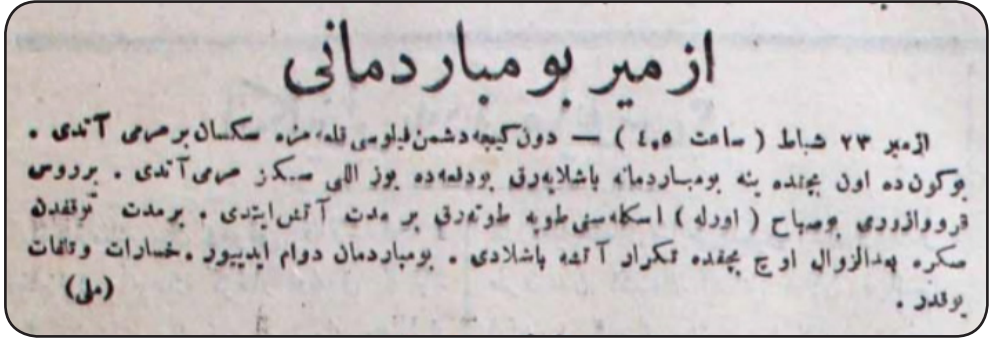
§ مذکور غزته عینی اسخه سنده دخی دیورکه :

« دون صباح ازمیره کلک اوزره اولده دن چقبوب، بومباردمانه باشلامسی اوزرینه یازی بولسه وقتله مجبور ایدلش و آتشی کسلدکدن صکره بولنه دوام ایله شهرمنه گلش اولان موثوق الکلام بری ائدی درحال معطبه منه قدر اختیار زحمت ایدوب دون صباحکی بومباردمان حقنده شو تفصیلان و بره یوردور :

اولکی کون بومباردمانه اشتراک ایدن دشمن کبیلری اوچ دانه ایدی. بالرنده ده - طور بیدودن زیاده غایبونه بکزه بئس برد باجالی، ایکیشر دبرکلی، سیاهه بو یاعش - بئس دانه اوفق کمی بولنیوردی. بؤوک کبیلرک ایکسی ایکیشر دبرکلی، ایکیشر باجالی و طایبه لی، دیگرکی درت باجالی، ایکی دبرکلی و طایبه یزدور. بودرت باجالیسی انک بؤوک اولوب جسمته وسیستنه باقبیره مطلقاً دریدنوط اولسی لازم کایر. بؤوک وایکی باجالیدندن بریسنك باقبیره سی انکلیزدور. باقبیره لرین کوزمه کوردم بولنده شهیم یوقدر. دیگر ایکی باجالینك باقبیره سی فرق ایده مددم. مع مافیه فرانس اولسی پک زیاده محملدر. چرتکه آتشی ایشدکجه طوب آغزندن چیقان دومان بیاض و صارمتراق ایدی. حالبوکه دیگر کبیلرک دومان سیاه ایدی. بوندن بده بؤوک بو یاسی دیگر ککنندن آچیلدر .

Ek-3

İkdam, En Son Haber, 25 Şubat 1330 (9 Mart 1915)

Ek-4

İkdam, 25 Şubat 1330 (10 Mart 1915)

Ek-5

The New York Times, 14 Mart 1915

THE TRIUMPH AT SMYRNA, TOO **Mysterious Paragraph in Telegram** **to The Times Explained.**

PARIS, Friday, March 12.—A telegram from Athens to the Havas Agency says:

“An allied squadron, reinforced by six more warships, bombarded the forts of Smyrna, which replied. The battleship Triumph was hit, but the damage done was slight.

“Mussulmans living in the coast districts have fled into the interior, and several villages have been evacuated by the Turks.”

The foregoing may refer to a remark in a special cable dispatch sent by a correspondent in the Aegean Sea printed by **THE NEW YORK TIMES** yesterday. After describing the adventures of the British battleship Triumph from Feb. 15 to March 1 in the Dardanelles, the correspondent said:

“Since then the Triumph has seen more brisk moments, which make a stirring yarn that must be held back for good reasons.”

Ek-5

The New York Times, 16 Mart 1915.**SHELLING OF SMYRNA DEADLY,****While the Askold's Bombardment
Made Vudla a Shambles.**

LONDON, Tuesday, March 16.—An account of the operations of the Allied fleet in the Gulf of Smyrna is sent to The Daily Telegraph from Mitylene by a correspondent who cruised around the Gulf in a motorboat and obtained details of the bombardment of Smyrna from a Greek schoolmaster.

The schoolmaster was a refugee on an island from which an excellent panoramic view of the inner bay of Smyrna is obtainable, although the city is nearly sixteen miles distant.

"On Tuesday, the day I arrived here," the schoolmaster is quoted as saying, "one battleship lay a few miles off Smyrna, firing at the forts and the batteries on the two mountain peaks called the 'Twin Brothers,' which lie to the right of Smyrna. Two other battleships protected a fleet of mine-sweepers, while a French cruiser launched a seaplane which flew over the 'Twin Brothers' and reconnoitred above

Smyrna for an hour, despite the gunfire of the Turks.

"Later two other battleships joined in the bombardment, the forts replying vigorously. On Wednesday the firing continued, the havoc being visible in the clouds of dust and stone raised on the land by the bursting shells.

"In the midst of the bombardment the Russian cruiser Askold threaded her way through the islands to a point off Vudla, where the Turks had a battery. At a five-mile range the Askold tried four shots as range-finders. The first shot fell beyond the battery, the second into the sea, the third to the right, and the fourth to the left of the battery.

"That gave the Russian gunners accurate data, and immediately the ship fired a whole broadside, all the shells falling squarely on the battery. These were followed by many others, which completely demolished the battery and left the little town a shambles."

Ek-6

The Day Book, 8 Mart 1915.

TURK FIRE CRIPPLES ALLIES' WARSHIPS—RUSS AND GERMANS IN PROTRACTED BATTLE

London.—French cruiser was put out of action and English cruiser badly damaged during Sunday afternoon's bombardment of Dardanelles, Turkish shells exploded on deck of French warship, killing many of her crew. She steamed slowly out of fighting line with her upper works in flames.

British admiralty officers flatly denied claims of Turks. They asserted that latest official dispatches from Vice Admiral Carden reported the allied fleet bombarding forts at long range, outside fire of forts.

Shelling of Asiatic city of Smyrna has been resumed by British East Indian fleet. Rear Admiral Peirse's squadron has been reinforced by a French warship and a flotilla of smaller craft, including mine sweepers.

Nearly all civilians in Smyrna, a city of 200,000, have fled to the hills, Athens reported. Part of the 35,000 troops in the Smyrna garrison are throwing up entrenchments behind the city to guard the Smyrna-Constantinople railway.

From the gulf of Saros the guns of Queen Elizabeth, directed by aviators, turned on Fort Kilit Bahr.

Inside strait modern Turkish fortifications are maintaining stubborn defense.

Athens.—Early participation of Greece in war on side of allies regarded as a certainty here today.

Public opinion is overwhelmingly behind Former Premier Vellzelos since his resignation Saturday night. It is not believed Zalmas, new premier, will be able to form a cabinet strong enough to maintain Greece's neutrality in face of growing demand for war.

News that allied fleet is making a determined attempt against Smyrna inspired new declarations for war from Athens' newspapers. They asserted that by joining hands with the

allies at this time and invading Turkey, Greece may achieve her ambitions and gain possession of Smyrna at close of war.

Petrograd.—The Germans have taken a violent offensive in southeast Poland around Opoczno and Tomaszof. The right wing of Mackensen's army west of Warsaw is delivering infantry attacks against the Russian positions.

Berlin, via Wireless to London.—Russian night attacks upon Nowomiasto, 50 miles southwest of Warsaw and on road to Tomaszof, repulsed with heavy losses. Germans took 1,500 prisoners and drove enemy back along Pilica river.

Along French-Flanders battle line kaiser's troops have been equally successful. Enemy's aviators have again attacked German positions at Ostend on seacoast, but dispatches contain no mention of damage.

WINTERS' FAMILY CONTINUES TO MULTIPLY

Indianapolis, Ind., March 8.—The Catherine Winters mystery was "positively solved" again today. The little girl, who disappeared from her Newcastle, Ind., home almost exactly two years' ago, is in a convent this time, alive and well. This was the announcement of Robert H. Abel, a detective, who returned today from a two months' search involving Birmingham, Ala.; Little Rock, Ark., and St. Louis.

BURNING LA TOURAINE HEADS TO HAVRE; FIRE CONTROLLED

London, March 8.—Steaming slowly through a dense fog, the burning French liner La Touraine was today reported about 100 miles west of the English channel. Fire in her hold is believed to be under control. Under convoy of the Holland-American liner Rotterdam she will reach Havre either late tonight or tomorrow.

YUNAN İŞGALİ ÖNCESİ İZMİR VE ÇEVRESİNDE RUM FAALİYETLERİ

Süleyman TEKİR*

Öz

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile Yunanlıların uzun yıllardır bekledikleri fırsat karşılına çıktı. Mütarekeye göre, Osmanlı Devleti'nin orduları terhis edileceği için Anadolu'da güvenlik zafiyeti ortaya çıkacaktı. Böylece Rumlar, İzmir ve çevresindeki emellerini kolayca gerçekleştirebileceklerdi. Mütarekenin 7. maddesine göre güvenlik zafiyeti yaşanan bölgelere İtilaf Devletleri müdahale edebilirlerdi.

İzmir'de yaşayan Rumlar, beşinci kol faaliyetlerinde kullanılmak için uzun süredir kilise, okul ve basın aracılığıyla hazır hale getirilmişti. Durumdan faydalanmak isteyen Rumlar, İzmir'in asayişini bozarak güvenlik zafiyeti çıkartmak için faaliyete başladılar. Rum teşkilatları ve metropolithane bu sürecin en büyük destekçileriydi. Rum çeteleri özellikle kıyı şeridinde köy basma, adam kaçırma, yol kesme gibi faaliyetlerle Türk ahaliyi bölgeden uzaklaştırmaya çalıştılar. Şehir merkezinde ise her fırsatta gösteri ve taşkınlık yapmaktan geri durmadılar.

Yunanistan hükümeti ise Salib-i Ahmer/Kızılhaç adı altında bölgeye, silah ve cephane sevk etti. İzmir'deki Türk idaresi ilk günlerden itibaren olayın mahiyetini anlamasına rağmen İstanbul'dan yapılan müdahalelerle sürekli olarak idareciler değiştirildi. Bu durum karşısında Rum teşkilatları ile etkili bir mücadele yapılamadı.

Bu çalışmada; Mondros Mütarekesi'ni takip eden süreçte İzmir ve çevresinde Rumlar tarafından İtilaf Devletleri'nin müdahalesini sağlamak için yapılan faaliyetler arşiv belgeleri ışığında ele alındı.

Anahtar Kelimeler: Rum, Yunan, İzmir, Asayiş, Çete, Kızılhaç.

* Dr. Öğr., Üyesi, Sinop Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
(stekir@sinop.edu.tr), (<https://orcid.org/0000-0001-5862-2548>).

GREEK ACTIVITIES IN AND AROUND IZMIR BEFORE THE GREEK OCCUPATION

Abstract

With the Armistice of Mudros that was signed on 30 October 1918, Greeks found an opportunity for which they had been waiting for long years. Since the Ottoman Empire's armies would be discharged according to the Armistice, a vulnerability of security would occur in Anatolia. Thus, Greeks would be able to accomplish their purposes in and around Izmir. Pursuant to article 7 of the Armistice, the Allied Powers were entitled to intervene in regions where such a vulnerability occurred.

For a long time, Greeks living in Izmir had been prepared via churches, schools and journalism to be used in fifth column activities. In order to exploit the situation, they began activities for creating a vulnerability of security by disturbing the public order of Izmir. Greek organisations and the metropolitan bishop's church were the biggest supporters of this process. Greek gangs tried to drive Turkish community away from the region by village raids, kidnappings, forestalling, etc. especially on the coastline. They also made demonstrations and rampages in downtown at every opportunity.

The Greek government sent Greek gangs, arms and ammunition to the region under the name of the Red Cross. Although the Turkish administration in Izmir understood what was going on from the first days, administrators were replaced continuously by interventions made from Istanbul. Therefore, it was not possible to make an effective struggle against Greek organisations.

Drawing on archival documents, the current study addresses the activities carried out by Greeks in and around Izmir for ensuring an intervention by the Allied Powers in the process that followed the Armistice of Mudros.

Keywords: Greeks, Izmir, Public Order, Gang, Red Cross.

Giriş

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'ni takip eden süreçte, mütareke koşullarından yararlanmak isteyen Yunan hükümeti savaş yıllarından itibaren planladıkları teşkilatlanma çalışmalarını Anadolu'da yaşayan yerli Rumlar vasıtasıyla hayata geçirmeye başladı. Yunanlılar basın aracılığıyla "Bizans'ın mirasına" sahip çıkacaklarını dile getiriyorlardı. Rum yanlısı neşriyatlarda Yunanistan'ın İzmir ve İstanbul üzerinde hak sahibi olduğu iddialarına sıklıkla yer verilmeye başlanmıştı. Rumlar, Anadolu topraklarındaki emellerine ulaşabilmek için iki amaç gözetiyorlardı. Öncelikli olarak Batı Anadolu'da Rumların çoğunlukta olduğunu ispat etmeye çalışacaklardı. İkinci olarak teşkilatlandırdıkları Rumları kullanarak başta İzmir, Aydın ve Çanakkale

bölgelerini içerisine alan Batı Anadolu'da karışıklık çıkartarak Yunan işgaline zemin hazırlanacaktı.¹

Mütarekeyi takip eden günlerde Fener Rum Patrikhanesi *Sen Sinod Meclisi Mukaddes Nizamnamesi'ni* ikinci plana atarak doğrudan doğruya Yunanistan Başbakanı Venizelos'un temsilcisi gibi siyaset sahasına atıldı. Patrikhane'nin mevcut yapısıyla istedikleri başarıyı yakalayamayacaklarını iyi bilen Venizelos, milyonlarca drahmiyi yapılacak teşkilatlanmada kullanılmak üzere Patrikhane'ye göndermişti. Sağlanan maddi kaynakla Anadolu'daki hedeflere daha kolay ulaşılabilecekti.² Hemen faaliyete geçen Patrikhane, cismani ve ruhani meclisin kararıyla Osmanlı Devleti ile var olan tüm irtibatını kesti. Rum okullarında okutulmakta olan Türkçeyi ise resmen kaldırdı. Kendilerinin hamileri olarak gördükleri İtilaf Devletleri temsilcilerine her gün müracaat etmek suretiyle Rumların mağdur olduklarını iddia etti. Aynı zamanda dini etkisini kullanarak halkı galeyana getirme yolunu tercih etti. Girit'ten getirdiği altmış kişilik jandarma birliği ile Patrikhaneyi koruma altına aldığı gibi İstanbul'un fethinden önce Bizans tarafından kullanılan bayrak da Patrikhaneye çekildi. İzmir, Amasya, İnöz, Çanakkale ve Trabzon metropolitleri çağrılarak ruhani meclise geçici üye olarak kaydedildi. Amerika ve Yunanistan başta olmak üzere önceki yıllarda göç eden Rumların yeniden İzmir ve Trakya bölgelerine dönmeleri için propaganda faaliyetine girişildi.³ Rumlar, devlet içerisinde yaşayan diğer unsurlar ile karşılaştırıldığında daha ileri gidiyorlardı. Özellikle İzmir'den gelen Rum Metropoliti, Galata'da bulunan bir kilise etrafında toplananlara Ayasofya'ya çekecekleri Yunan bayrağının takdisi için merasimler yaptırıyordu.⁴

Yunan hükümetinin İtilaf Devletleri nezdinde yaptıkları teşebbüsler, Patrikhane'nin yoğun çabaları ile birleşince İzmir ve çevresinde yaşayan Rumların devlete karşı ciddi teşebbüslere girişmelerini kaçınılmaz hale getirdi.

İzmir'de Rum Faaliyetleri

Yunanlılar ve yerli Rumların içerisinde oldukları siyasi akımların tek bir merkezden idare edildiğine şüphe yoktu. Osmanlı parlamentosundaki Rum mebuslar, siyasi ve sosyal Rum kurullar, sokakları dolduran kalabalıklar tüm direktifleri Fener Rum Patrikhanesi ve Mavri Mira Cemiyeti'nden alıyordu. Osmanlı'da yaşayan Rumların kopuşları her defasında aynı düzen içerisinde

1 Selçuk Ural, *Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Sonrası*, Güneş Vakfı Yay., Erzurum, 2005, s.20.; Bülent Atalay, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)*, Tatav Yay., İstanbul, 2001, s.107.; Salâhi R. Sonyel, *Osmanlı Devleti'nin Yıkılmasında Azınlıkların Rolü*, TTK Yay., Ankara, 2014, s.409.

2 Süreyya Özyurtkan, *Başlangıçtan Günümüze Patrikhane Dosyası*, Tem Vakfı Yay., İstanbul, 2005, s.186.

3 *Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922*, C.I, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2009, s. 216.

4 Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım I*, Emre Yay., İstanbul, 1993, s.55.

oluyordu: Telkin, silahlanma, karışıklık, büyük devletlerin müdahalesi ve kopuş. Batı Anadolu'daki Yunan propagandası manevi yönünü yıllar içerisinde tamamlamıştı. Kiliseler, okullar ve Rum basını fikri olgunluğun oluşmasını sağlayan başlıca etmenler olarak ön plana çıkmıştı. Kıyıya yakın şehirlerdeki ve denize yakın bölgelerdeki Türk arazilerinin Rumların eline geçmesi için yoğun bir çaba göstermişlerdi. İpotek yoluyla malları ele geçiren Rumlar evlenirken dahi belirli plan dâhilinde hareket etmişlerdi. Erkekler ve kızlar evlenmek istedikleri kişileri özellikle adalardan seçiyordu. Böylece İzmir ve çevresinde yaşayan Rum nüfusu azalmıyordu.⁵

Mütarekeyi takip eden kargaşa içerisindeki günlerde İtilaf Devletleri İstanbul ve Boğazları ele geçirme planları ile meşgullerdi. İzmir'i ikinci planda değerlendirdikleri için büyük bir kuvvet sevk etmeleri beklenmiyordu. Fakat İtalyan, Fransız ve Yunan emelleri İzmir üzerinde kesişiyordu.⁶ Mütarekenin akabinde İzmir'de olaylar çıkmaya başladı. Kasım 1918'den itibaren İzmir'de durum kritik bir seviyeye geldi. Rumların kışkırtıcı hareketleri şehrin asayişinin tamamen bozulmasına sebep olabiliyordu.⁷

5 Kasım 1918'de Vali Vekili Nureddin Paşa, İzmir Rumlarının çok sayıda Yunan bayrağı ile beraber İtilaf hükümetlerinin bayraklarını tedarik etmek suretiyle gösteri hazırlıklarına başladıklarını Dahiliye Nezâreti'ne bildirdi. Nureddin Paşa bir gün sonrasında yaşanacakları adeta sezmişti. İstanbul matbuatında çıkan haberlere göre özel günler dışında bayrak asmanın polis müdahalesine neden olacağı bildiriliyordu. Fakat konuyla ilgili resmi bir tebliğ vilayetlere ulaşmamıştı. İzmir'deki Rumların ruh halleri dikkate alındığında Müslüman ahalinin hissiyatını tahrik ile rencide etmeye cüret edecek bir durum söz konusuydu. Müslümanları galeyana getirmek isteyen Rumlar, İzmir'in Yunanistan'a verilmesi ümidiyle İtilaf Devletleri'nin fiilen askeri müdahale yapmalarını sağlamak istiyorlardı. Bu düşüncede olanlara karşı şiddetli tedbirler almak gerekiyordu. Ayrıca konuyla ilgili İtilaf Devletleri'nin dikkati çekilmeliydi.⁸

Mütarekeye göre bir İngiliz savaş gemisinin İzmir'e geleceğinin duyulmasıyla birlikte şehirde yaşayan Rumlar geniş katılımlı bir karşılama töreni hazırlamaya giriştiler. İzmir'de çıkan Rum gazeteleri haberin duyulmasının ardından halkı tahrik etmeye başladı. İzmir'in Rum ahali yıllardır sabırla biriktirdikleri kını açığa vurma konusunda hiçbir beis görmüyordu. Hükümet bu gibi kışkırtıcı faaliyetlere karşı ciddiyetle gerekli tedbirlerin alınması noktasında çalışıyordu. Böyle bir süreç içerisinde 6 Kasım 1918'de, Rumların günler öncesinde karşılama hazırlıklarına başladıkları İngiliz monitörü İzmir'e

5 Celâl Bayar, *Ben de Yazdım Millî Mücadeleye Giriş*, C.5, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997, s.130.

6 Giles Milton, *Kayıp Cennet Smyrna 1922 Hoşgörü Kentinin Yıkılışı*, Çev. Esra Aktuğlu, Şenocak Yay., İzmir, 2009, s. 86.

7 Sonyel, *a.g.e.*, s.409.

8 *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)*, DH. ŞFR. 601/31.

geldi. M.29 numaralı bu İngiliz monitörü, Binbaşı Dixon komutasındaki 10 askerle Kramer Palas ile Pasaport arasına demir attı. Etniki Eteryas Cemiyeti tarafından tertip edilen karşılama sırasında ellerinde Yunan bayrakları olan ve çoğunluğunu yerli Rumların oluşturduğu büyük bir kalabalık gösteri yapmaya başladı. Kordonun her köşesi mavi beyaz renkli Yunan bayraklarıyla doluydu. Rum papaz elindeki revolveri havaya boşalttıktan sonra, İngiliz torpidosuna çıkararak ruhani bir ayin icra etti. Sonrasında İzmir'in Yunanistan'a ilhakı için takdis etti.⁹ Karşılama töreni bitmesine rağmen kordondaki Rumların sayısı azalacağı yerde gittikçe artıyordu. Bu durum yaşanan taşkınlıkların istenmeyen seviyelere gelmesine neden olabilirdi. Rumlar bölgeden geçmekte olan Türklerin yakalarına Venizelos'un fotoğraflarını ya da üzerinde Yunan bayrağı olan rozetleri zorla takmak istiyorlardı.¹⁰ On gün öncesinde valiliğe Yunan bayrak ve rozetleri basmak için yapılan başvuru reddedilmesine rağmen matbaalar bunları basmaktan geri kalmamışlardı. Rum marangozlar günlerce bayrak direkleri hazırlarken, merkeplerden köpeklere kadar mavi beyaza boyanmıştı.¹¹ Rumların karşılama sonrası ellerindeki Yunan bayraklarıyla İzmir sokaklarındaki gösterileri devam etti. Ayafotini kilisesinde ilhak için ayin yapıldı.¹² Rumlar, Türklerin izzet-i nefsinde rencide edici nümayişler yapmalarına rağmen hükümet yetkilileri ile Türk halkı bu kışkırtmalardan etkilenmeyerek itidallerini muhafaza etmeyi başarmışlardı. Basına yansıyan birtakım bilgilere göre monitöre giderek ayin yapmak isteyen papaz İngilizlerin hakaretine uğrayarak def edilmişti. Rivayete göre Rumlar, 1700-1800 lira harcayarak yaptırdıkları bayrağı Ayafotini kilisesi üzerine çekmişlerdi. Kilisenin çanlarını sürekli surette çalarak şehir dahilindeki heyecanı artırmaya çalışıyorlardı.¹³ Nureddin Paşa Harbiye Nezaretine verdiği raporda, Rumların "*Türkleri galeyana getirip karışıklık çıkartmak ve burasını Yunanistan'a verdirmek*" olduğunu açıkça yazıyordu.¹⁴ İzmir'de bu tarihten sonra olaylar bir türlü bitmeyecekti. Her dinden, her milletten ve dilden insanın huzur içerisinde yaşadığı İzmir'de, Rumlar, emellerini gerçekleştirmek için Türk bayrağını yırtacak kadar ileri gideceklerdi.¹⁵ İngiliz monitörü M.29 ve aralık ayında gelecek bir benzeri M.22 devamlı surette İzmir'de kaldılar. Süreç içerisinde çok sayıda İngiliz, Fransız ve İtalyan savaş gemisi de İzmir'e gelecekti.¹⁶

9 *Yenigün*, 7 Teşrin-i Sani 1334/1918, No:64.

10 Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken Hasan Tahsin*, Aksoy Yay., İstanbul, 1998, ss.8-9.

11 Engin Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan İşgali Sırasında İzmir Sancağı*, Ayraç Yay., Ankara, 1997, s.80-81.

12 *Yenigün*, 7 Teşrin-i Sani 1334/1918, No:64.

13 *Yenigün*, 8 Teşrin-i Sani 1334/1918, No:65.

14 Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Çev. Cemal Köprülü, TTK Yay., Ankara, 1971, s.64.

15 Bülent Şenocak, *Levant'ın Yıldızı İzmir Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler*, Şenocak Yay., İzmir, 2001, s.214.

16 Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Bilgi Yay., İstanbul, 1974, s.42.

Yunan marşı ve papazların alkışları eşliğinde Türk halkını galeyana getirmek için Ayafotini'ye çekilen bayrak 7 Kasım'da indirildi. Rumların bu hareketi yalnızca Türkleri değil İngiliz temsilcinin yanında tüm yabancıların nefretini kazanmalarına da neden olmuştu. Rumlar sadece Türkleri değil aynı zamanda İtalyanları da tahkir etmeye çalışıyorlardı. Tamamı ayak takımından oluşan bir grup, İtalyan bayrağını bir köpeğe sararak sokak sokak dolaştırmışlardı. İngilizlerin gelmesiyle başlayan Rum taşkınlıkları saymakla bitmiyordu. Rum palikaryaları Splandit Palas'a yaptıkları baskında Yunan bayrağı takmadığı için otel çalışanlarını tehdit etmişlerdi. Bu esnada otelde yemek yemekte olan İngiliz Binbaşı Dixon ve monitör subayları, olaya müdahale ederek Rumları otelden uzaklaştırdıktan sonra Yunan bayrağını indirdiler. 7 Kasım'da Binbaşı Dixon, İzmir'de yayın yapan tüm gazetelerin temsilcileriyle toplantı yapmak zorunda kaldı. Yaşanan gelişmelerden hoşnut olmayan binbaşı, asayişin korunması konusunda hükümete yardımcı olunmasını istedi. Yapılan taşkınlıkların uygunsuz olduğu, yapılan mütareke ile düşmanlığın sonlandırıldığı vurgulandı. İtilaf tebaasından birilerinin taşkınlık yapması durumunda ülke dışına çıkartılacağı vurgulandı.¹⁷ Oysa taşkınlık yapan Rumlar Osmanlı tebaasıydı. Binbaşı verdiği beyanat ile Rumların yaptığı faaliyetlerden rahatsızlığını dile getirmesine rağmen bu durumun Osmanlı'nın iç asayiş meselesi olduğunu da ima etmişti.

İzmir'e İngiliz temsilcisinin gelişi sırasında yaşanan olaylar karşısında Türklerin kayıtsız kalması beklenemezdi. Rum emellerini boşa çıkarmak ve İzmir'in bir Türk şehri olduğunu Avrupa kamuoyuna duyurmak için İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti kuruldu. Moralizadelerin başını çektiği bu oluşuma İttihat ve Terakki'nin de yardımları olmuştu.¹⁸ Kurulduğu günden itibaren Cemiyet, Türk'ün sesini ilmi ve siyasi faaliyetlerle duyurmaya gayret edecekti.¹⁹

İzmir ve çevresinde yoğun emelleri olan devletlerden İtalya bu süreçte yalnız kaldı. İtalyanların Anadolu'da beşinci kol faaliyetlerinde kullanabilecekleri kendilerine yakın bir topluluk bulunmuyordu. Bu bakımdan Yunanlılar İtalyanlara göre oldukça üstün konumdaydılar. Şövalye Monfredi beraberinde getirdiği Arnavutlardan on kişinin yardımı ile İzmir'de Rumlara karşı faaliyet gösterecek bir çete kurmak istemesine rağmen başarılı olamamıştı.²⁰

İngiliz Binbaşı Dixon kısa süre içerisinde hükümete gelerek İzmir Vali Vekili Nureddin Paşa'yı ziyaret etti. Daha sonra şehirde bulunan İngiliz konsoloslughuna maiyetiyle birlikte geçen Dixon, Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasındaki tesis edilecek resmi münasebeti sağlayacaktı. Haberleşmenin sağlanabilmesi için bir subay ile altı irtibat memuru

17 Yenigün, 9 Teşrin-i Sani 1334/1918, No:66.

18 Cemiyetin kuruluşu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Nail Moralı, *Mütarekede İzmir Olayları*, TTK Yay., Ankara, 2009.

19 Selçuk Üral, "İzmir Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti ve Asılsız Yunan İddialarını Çürüten Bir Bildirisi", *A.Ü Türkiyat Enstitüsü Araştırmaları Dergisi*, S.16, Erzurum, 2001, ss.269-280.

20 Umar, a.g.e., s.48.

görevlendirildi. 6 Kasım'da şehirde yaşananlardan sonra İzmir Vali Vekili Nureddin Paşa'nın istifa ettiğine yönelik dedikodular çıktı.²¹ Oysa 29 Ekim 1918'de Suriye Valisi Tahsin Bey Aydın Valisi olarak atanmıştı. Nureddin Bey halihazırda vali vekili olarak bulunuyordu.²² Tahsin Bey 9 Kasım 1918'de görevine başladı. İttihatçı kimliğiyle tanınan Tahsin Bey kısa bir süre bu görevde bulunduktan sonra 21 Kasım'da yerine Beyrut eski valisi Edhem Bey atandı.²³ Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na mensup olan Edhem Bey'in görev süresi içerisinde İttihat ve Terakki mensuplarıyla mücadele için çaba harcadığından Rumların faaliyetleriyle yeterince ilgilenilemedi. Bir süre Rum gazetelerine sansür uygulayacağını söylese dahi valiliği süresince Rum gazetelerine sansür uygulanmadı. Milli menfaatler doğrultusunda yayın yapan *Köylü* gazetesini ise divan-ı harbe verip sansür uygulamaktan geri durmadı. Edhem Bey'in valiliği döneminde Atina'dan gelen emekli deniz subayları tarafından kurulan özellikle işgal döneminde faaliyet gösteren Rum İzcilik Takımı gibi yarı militer örgütler kovuşturulmaya dahi gerek görülmedi.²⁴ Edhem Bey, hastalığını bahane ederek Aydın Valiliğinden istifa etti. Faaliyetlerinden ötürü adeta ödüllendirilerek nazır yapıldı. 20 Ocak 1919'da Nureddin Paşa asaleten valilik görevine atandı.²⁵

12 Kasım 1918'de İngiliz Monitörü Komutanı Binbaşı Dixon Almanya, Avusturya ve Bulgaristan konsoloslukları üzerinde bulunan bayrak ve armaların indirilmesini talep etti. Mütarekenin nasıl uygulanacağı konusunda bilgi sahibi olmayan vilayet bu konuda ne yapacağını bilmiyordu.²⁶ 13 Kasım itibarıyla şehirde yaşanan olaylar nispeten azalmış iken yeni bir tehlike belirdi. Rahmi Bey'in İzmir valiliği sırasında şehirden uzaklaştırdığı Metropolit Hrisostomos'un yeniden kente geleceğine yönelik haberler çıkmıştı. Alınan istihbarata göre İzmir Metropolit Hrisostomos, metropolitliği deruhte etmek üzere 14 Kasım'da İstanbul'dan hareket ederek İzmir'e gelecekti. Durumun haber alınması üzerine Hrisostomos'u parlak bir merasimle karşılamak isteyen Rumlar hazırlıklara başladılar. Köylerde ve kasabalarda yaşayan Rumlar dahi davet edilmek suretiyle büyük bir kalabalık toplanmak isteniyordu. Gençlerin yapacakları taşkınlıkların önünün alınması mümkün olamayabilirdi. Bu tarz durumlara karşı tecrübeli olan Vali Tahsin Bey metropolitenin bizzat nasihatte bulunması için İngiliz Binbaşı Dixon'un dikkatini çekti. Dahiliye Nezâretî'ne gönderdiği şifre telgrafta ise şiddetli miting ve gösterilerin önünün alınabilmesi için hükümet merkezi tarafından Patrikhane ve bizzat Hrisostomos nezdinde teşebbüs yapılmasını talep etti.²⁷ Hrisostomos beklenen tarihte İzmir'e

21 *Yeniğün*, 8 Teşrin-i Sani 1334/1918, No:65.

22 BOA, MV. 249/214.; BOA, BEO, 4540/340468.

23 BOA, MV. 249/218.; Gazeteler İttihatçı oldukları iddiasıyla azledilen valilere geniş yer ayırmıştı bkz: *Yeniğün*, 21 Teşrin-i Sani 1334/1918, No:78.

24 Engin Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1999, s.14.

25 BOA, MV. 250/18.

26 BOA, DH. ŞFR., 302/39.

27 BOA, DH. ŞFR., 602/61.

gelmemesine rağmen valilik sürekli bu konuda teyakkuz halindeydi. 16 Kasım itibarıyla konuyla ilgili tüm tedbirler alınmıştı. Vali Tahsin Bey, sabık metropolitin yeni metropolit seçimi münasebetiyle İzmir'e gelmemesinin daha uygun olacağı görüşündeydi.²⁸ İstanbul'da bulunan metropolitin İzmir'e gelmek istemesi normal kabul edilebilirdi. Fakat asıl normal olmayan durum 16 Kasım 1918'de Dahiliye Nezâreti'nin metropolitin İzmir'e ulaşip ulaşmadığını Aydın Vilayeti'nden sormasıydı.²⁹ Devleti parçalamak için faaliyette bulunan yapılanmanın bir parçası olan Hrisostomos özel olarak takip edilmiyordu. Mütarekenin henüz ilk günleri olmasına rağmen istihbarat ağı ciddi zafiyet yaşıyordu.

İzmir'de Rumca yayın yapan gazeteler açıktan açığa İzmir'in Yunanistan'a bağlanması gerektiğini savunuyorlardı. Mütareke sonrası Türkçe basına karşı saldırıya geçmişlerdi.³⁰ İzmir ve çevresinde yaşanan gelişmelerden birinci dereceden sorumlu olanlardan birisi de şehirde etkili olan Rum basınıydı. İzmir'de çok sayıda Rumca gazete yayın hayatına devam ediyordu. Ayrıca Yunan propagandasını yaymak maksadıyla Selanik'te yayınlanmakta olan İngilizce, Fransızca ve Rumca gazeteler, İngiliz ve Fransızların askeri maksatlarla kullandıkları Yunan vapurlarıyla getirilerek İzmir ve Çanakkale gibi Batı Anadolu şehirlerinde satılıyordu. Gazeteler incelendiğinde bir ihtilal provasının nüveleri görülebiliyordu.³¹ İzmir'de çıkan ve Yunan emelleri çerçevesinde yayın yapan gazetelerin başında *Kozmoz* geliyordu. Zararlı neşriyatlar yerli Rumları yaptıkları yayınlarla kolayca kıskırtabiliyorlardı. 18 Kasım 1918'de gazetelere yansıyan haberlere göre Atina'da *Asya-yı Suğralılar Kongresi* toplanmıştı. Kongrede Trakya ve İzmir çevresinin Yunanistan'a ilhakı temennisi ayyuka çıkmıştı. *Asya-yı Suğra*'da 2.650.000 Yunan nüfusuna karşı yalnızca 1.850.000 Türk nüfusu olduğu, kongrede iddia edilmişti. Kongrenin devamında *Asya-yı Suğra*'nın kendilerine verileceğine dair besledikleri kanaatleri dile getirdiler. Bu tarz yayınların ülke genelinde sorun yaratması üzerine matbuat ve haberleşmede askeri sansürün henüz lağvedilmediği, örfi idarenin uygulanacağı Başkumandanlık Vekâletince ilgililere tebliğ edildi.³²

Rum basınının sürekli olarak Aydın Vilayeti'nin nüfusunu gündeme getirerek Rumları fazla gösterme çabaları üzerine Aydın Vilayeti İstatistik Müdürü Mustafa İhsan Bey tarafından 1333/1917 nüfusunu gösteren bir istatistik yayınlandı. Yayınlanan istatistiğe göre vilayette yaşayan Türklerin nüfusu 1.291.962 kişiydi. Rum unsur 233.914, Ermeni unsur 21.914 iken diğer Gayr-i Müslimler 3.611 nüfusa sahipti.³³

28 BOA, DH. ŞFR., 602/136.

29 BOA, DH. ŞFR., 93/182.

30 Zeki Arıkan, "İşgal Dönemi İzmir Basını", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.V, Sayı:13, Kasım, 1988, s.150.

31 BOA, DH. ŞFR., 609/12.

32 *Duygu*, 18 Teşrin-i Sani 1334/1918, No:114.

33 *Yeniğün*, 10 Şubat 1335/1918, No:108.

İzmir’de yaşanan taşkınlıklar tüm kamuoyunun dikkatini çekmişti. Yunanistan hükümeti Rumları sakinleştirmek için 22 Kasım 1918’de İzmir’e bir mümessil gönderdi. Mümessilin İzmir’e gelmesinin ardından Rumlara sakin olmaları konusunda uyarılarda bulundu.³⁴ Şehirdeki taşkınlıklar nispeten sona ermesine rağmen Rum çetecilerin yeni yöntemler kullanarak yaptıkları baskınlarda artış yaşanmaya başlanmıştı. Özellikle fabrikalara yaptıkları baskınlarda yüklü miktarda para elde eden çeteciler bu faaliyetleri yaparken Türk askeri elbiselerini giymeyi tercih ediyorlardı. Rum gazeteleri durumdan istifade ederek Türklerin baskınlar yaptıklarını iddia ediyorlardı. İzmir’de asayişin bozuk olduğunu iddia ederek işgale zemin hazırlanmaya başlanmıştı. Türk basını ise baskın yapan çetecileri yakalayarak Rum oyununu bozan polisleri tebrik ediyordu. Rum gazeteleri Fransız basınına dayandırdığı haberlerde Konya’ya kadar olan Batı Anadolu mıntıkasının işgal edileceği iddialarını sıralıyordu.³⁵

İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Richard Webb’e Mondros’tan 30 Kasım 1918’de gönderilen yazıda; İzmir’de yaşanan gelişmelerden sorumlu olanların Rumlar olduğu vurgulanıyordu. Rumlar, İzmir’in Türklerden alınarak Yunanlılara verilmemesi ihtimalini ortadan kaldırmak için aşırı davranış sergiliyorlardı. Rumlar hedeflerine ulaşmak için kurdukları cemiyet aracılığıyla Türkleri İtilaf Devletleri’nin gözünden düşürmek istiyorlardı. Amaçlarına ulaşabilmek için de Türkleri sindirmek ve sabırlarını yitirmelerini sağlayacak olaylar çıkartıyorlardı. Türkler bu tuzağa düşmemek için ellerinden geleni yapmalarına rağmen yaşanan gelişmeler Rumlar tarafından kışkırtılmalarına sebep olabiliyordu.³⁶

İzmir’de yaşayan Rum unsurun her fırsattan istifade ederek Müslüman ahaliyi rencide edecek surette gösteriler yapması kabul edilemez bir durumdu. Bu duruma bir son verilmesi ve olaylara asayiş penceresinden bakılmasının elzem olduğuyla ilgili, İtilaf devletleri aracılığıyla ilgililere gerekli tebliğler yapıldı. İzmir’de bulunan Yunan mümessili de gerekli görülenlere tebligatın yapılacağını bildirdi.³⁷

İzmir’e İngiliz monitörünün gelmesiyle başlayan olaylar ve yaşanan gelişmeler Saruhan mebusları tarafından Meclis-i Mebusan’ın gündemine taşındı. Dahiliye Nazırı Mustafa Arif Efendi, yöneltilen sorulara verdiği cevapta, yaşananların sıradan asayiş olayları olduğunu öne sürerek durumu geçiştirmeye çalışıyordu. Fakat Aydın mebusu Emanuel Emanuelidi Efendi İzmir’de yaşanan gelişmeleri savunarak halkın ahlak, kanun ve medeniyet ile hareket ettiğini iddia etti. Karşılıklı sataşmalara dönüşen oturumda Trabzon mebusu Yorgi Yuvanidis’in olayların sorumlusu kimdir şeklindeki sorusuna Saruhan Mebusu Mustafa İbrahim Bey “mavi beyaz rüya görenlerdir” karşılığını vermişti.³⁸

34 *Yeniğün*, 24 Teşrin-i Sani 1334/1918, No:85.

35 *Yeniğün*, 26 Teşrin-i Sani 1334/1918, No:83.

36 Sonyel, *a.g.e.*, s.410.

37 BOA, DH. ŞFR., 94/177.

38 *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre:III, C.1, 11 Kânunuevvel 1334/1918, ss.284-285.

Aralık 1918’de İzmir’den Çeşme’ye giden arabalar, Urla’nın Gülbahçe mevkiinde silahlı 30 kadar Rum eşkıyası tarafından çevrildi. Yolculardan birisi dört yerinden yaralanırken Müslüman bir kadın da parmağındaki yüzükler kama ile çıkarılmak suretiyle gasp edildi. Bir hafta zarfında aynı mahalde bir Müslümanın katli, sürülerden koyun gaspı, arabaların tekrar tekrar soyulması gibi vukuatlara rağmen şüpheliler derdest edilememiştir.³⁹

İngiliz monitörünün İzmir’e gelmesinin ardından gerekli tedbirler alınarak en azından şehir merkezinde sükûnet sağlanmıştı. Fakat 24 Aralık 1918 günü Albay İlla Mavrudis komutasındaki Yunan torpidosu Leon İzmir’e geldi. Torpidonun gelmesiyle birlikte şehir yine yeni gösterilere ve çılgınlıklara sahne oldu. Kordon boyu mahalle, köy ve kasabalardan gelen Rumlarla dolmuştu. Rumlar ellerindeki mavi beyaz renkli bayraklarla gösteri yapmaya başladılar. Hınca hınç dolu kayıklarla Leon torpidosunun etrafını sarıyorlardı. Torpidodaki Yunan askerleri de galeyana gelerek havaya silah attılar. Fakat önceki dönemlerde limana gelen İngiliz, Fransız ve İtalyan askeri gemilerinin şimdiye kadar ateş açmamış olmaları bu usulün yalnızca Yunanlılara mahsus bir davranış olduğunun en büyük göstergesiydi. Kayıklarla torpidoya ulaşmaya çalışanların silah atmaları üzerine İzmir polisi derhal tahkikata başladı. Bunun üzerine Rumlar ellerindeki silahları denize attılar. Bu yüzden yalnızca üç adet silah ele geçirilebildi. Rum yankesiciler bu esnada çok sayıda kişinin cüzdanlarını çalmıştı. Yunan torpidosuna adeta hücum olmuştu. Torpidoya çıkanlar ve çıkmaya çalışanlar ilginç görüntülere sahne oluyordu.⁴⁰ Bu esnada Karşıyakalı Rumlar nümâyişe kostukları sırada iskele parmaklıklarını kırdılar. Kalabalığın hınca hınç doldurduğu iskele denize yuvarlandı. 9 kişi boğularak ölürken 100 kişi de yaralandı.⁴¹ Rumlar yalnızca iskeleyi yıkmakla kalmayıp aynı zamanda torpidoya da büyük zarar vermişlerdi. Torpidoya çıkan Rumlar, Yunan askerlerinin ayakkabı ve silahlarını çalmışlardı. Durum ancak yapılan tahkikatta anlaşıldı. Bunun üzerine liman idaresine müracaat eden torpido komutanı gemiye ziyaretlerin engellenmesini sağladı.⁴²

Metropolit Hrisostomos’un Kasım ayında İzmir’e geleceğine yönelik istihbarat doğru çıkmamış veyahut bu seyahat ertelenmişti. Dahiliye Nezâreti 26 Aralık 1914’te Aydın Vilayeti’ne metropolitin İzmir’e geleceğini haber verdi. Yerli Rumların metropolitin geldikleri gün gösteri ve taşkınlık yapmaları ihtimaline karşı gerekli önlemler alınmalıydı.⁴³ Hrisostomos 1 Ocak 1919’da İzmir’e ulaştı. Alınan tedbirler sayesinde karşılama sırasında hiçbir gösteri ve taşkınlık yaşanmadı.⁴⁴ Hrisostomos gelir gelmez hükümete karşı tavır koydu.

39 BOA, DH. ŞFR., 95/4.

40 *Yeniğün*, 29 Kanun-u Evvel 1334/1918, No:116.

41 *Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE)*, İstiklal Harbi Kataloğu (İSH), K.6-G.51-B.51-1,2.; *Yeniğün*, 27 Kanun-u Evvel 1334/1918, No:114.

42 *Yeniğün*, 29 Kanun-u Evvel 1334/1918, No:116.

43 BOA, DH. ŞFR., 94/246.

44 BOA, DH. ŞFR., 609/25.

Yapılacak olan belediye seçimlerini Rumların protesto etmelerini sağlayarak Osmanlı idaresini istemediğini ilan etti.⁴⁵ Metropolitin İzmir'e gelmesinin ardından Rumların beşinci kol faaliyetlerinde artış yaşandı.⁴⁶ Mütareke sonrası İzmir'de yaşanan olayların kırılma noktasını teşkil eden olayların birincisi Hrisostomos'un ikincisi ise Leon torpidosunun kente gelmesidir. Bu iki olayın ardından İzmir, Buca, Urla, Söke ve Ayvalık dolaylarında tüyler ürpertici onlarca cinayet işlendi. Bütün tertipler gemide kuruluyor, karada uygulanıyordu.⁴⁷

İzmir ve Bursa havalisinin Yunanistan'a terk edilmesi için İzmir İhtilal Komitesi tarafından yapılan teşebbüsler sıklaştırılmıştı. Komite tarafından hazırlanan çok sayıdaki beyanname Bursa Metropolitliğine gönderildiği yapılan tahkikat sonucunda anlaşılmıştı.⁴⁸ Dini birer kurum olması beklenen metropolithaneler terör yuvalarına dönüşüyordu.

Batı Anadolu'da İtilaf Devletleri'nin gölgesine sığınan Yunanlılar gizli ve açık tertipler hazırlıyorlardı. Yunan Siyasi Mümessili Mavrudis İzmir'e geldikten sonra yerli Rumlar ile Rumlara ait basın kuruluşlarını denetimi altına aldı. Bu süreçte Yunan ideal ve emellerini gerçekleştirebilmek için türlü türlü teşebbüslerde bulunmaktan geri durmadı. Türk kamuoyu ve hükümetinin dikkatini çelip uyuşturmayı hedef olarak belirlemişti. Hedefine ulaşmak için öncelikli olarak Rum gazetelerinin dilini geçici olarak yumuşatmayı seçti. Bu sırada ise İzmir ve Adalar arasında haftada iki defa işleyen Yunan torpidosu ile gizlice askeri eşya ve teşkilatta kullanılmak üzere elaman getirmekteydi.⁴⁹

1918'in son günlerinde Söke'nin Yoran karyesi civarında 57. Tümenin Söke'de bulunan alayının 2. Tabur 2. Bölük Kumandan Vekili Bekir Sıdkı Efendi Rumlar tarafından pusuya düşürülerek şehit edildi. Şehidin naaşı bulunamadığı gibi çıkarılan müfrezeeye de Rum çetesi tarafından ateşle karşılık verildi.⁵⁰ Yoran karyesinde yaşanan bu olaya bölgedeki mevcut jandarma kuvveti sayı itibarıyla gerekli müdahaleyi yapamadı. Söke kaymakamı valiliğe müracaat ederek takviye kuvvet talep etti.⁵¹ Yoran karyesinde yaşanan olayda Yunan üniforması giymiş çok sayıda kişi görülmüştü. Medeni devletler hukukunda bu tarz durumlar oldukça ağır ceza gerektirirken, Salib-i Ahmer kisvesi altına bürünmüş olan Rumların faaliyetleri yalnızca İtilaf Devletleri nezdinde yapılan teşebbüslerle protesto ediliyordu.⁵²

Mütareke gereğince ordu terhis edilmeye başlandığı için Rum çeteleri bu durumu fırsata çevirerek istedikleri faaliyetleri kolayca yapabiliyorlardı.

45 Elçin Macar, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İletişim Yay., İstanbul, 2004, s. 69.

46 Bülent Çukurova, "Celâl Bayar'ın Batı Anadolu'daki Faaliyetlerine İlişkin Bir Raporu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. VII, S. 20 Kasım, 1991, s.350.

47 Taçalan, *a.g.e.*, s.132.

48 BOA, DH. ŞFR., 96/59.

49 *Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1962, s.133.

50 BOA, DH. ŞFR., 95/135.

51 *Yeniğün*, 29 Kanun-u Evvel 1334/1918, No:116.

52 ATASE, İSH, K.86-G.74-B.74-1-4.

Merkezi hükümetin İtilaf Devletleri nezdinde yaptığı teşebbüsler de çoğu zaman karşılıksız kalıyordu. Aydın vilayeti çetelerle gerekli mücadeleyi yapabilmek için Konya ve Karahisar gibi iç bölgelerden jandarma takviyesi talep etti.⁵³ Fakat jandarma kuvveti artırılıp suçlular yakalansa dahi sonuç değişmiyordu. İtilaf asker ve mümessilleri açık açık Rum çetecileri koruyordu. 18 Mart 1919'da Sıdkı Efendiyi şehit eden katil Aleko isimli Rum, derdest edileceği sırada Söke'deki İngiliz subayının müdahalesiyle serbest bırakıldı. Alınan istihbarata göre Sisam'a kaçırılmak istenilen katil Aleko'nun hükümete teslimi için yapılan ilk teşebbüslerden sonuç alınamadı. Ayrıca Kuşadası'nda toplanan Rum firariler, İngiliz torpil gemisiyle Sisam'a gönderiliyordu. Bu süreç içerisinde İzmir'de yaşayan Ermeniler de Rumlarla iş birliği içerisinde hareket ettiler.⁵⁴ Şehirde yaşayan Yahudiler ise gelişmelerden maddi olarak faydalanma yolunu seçmişlerdi.⁵⁵

Ocak 1919'da Urla ile Çeşme arasında bir Yunan çetesi ile Türk müfrezesi arasında büyük bir çatışma yaşandı. Daha önce çok sayıda kişiyi gasp edip yaralayan bu çete iki Türk arabacıyı ise katletmişti. 22 Ocak 1919'da Komiser Hüseyin Efendi emrindeki müfreze çete reisinin bulunduğu haneye bir baskın yaptı. Yapılan baskında çeteciler derdest edildi. Bu esnada civardaki Rumlara ait hanelerden Türk müfrezesine yoğun şekilde ateş açıldı. Çetecilerin hükümet konağına götürülmeleri engellenmek isteniyordu. Yaşanan bu olay üç gün boyunca yaşanacak olan isyan ve anarşinin de başlangıcını teşkil ediyordu. Kaymakamlıktan gerekli yardım gönderildikten sonra ateş açan mahaller ancak abluka altına alınabildi. Çeteciler gözaltına alındıktan sonra burada yaşayan Rumlar güya hayatlarının tehlikeye düştüğü bahanesiyle üç yüz kadar imza toplayarak Belediye Eski Başkanı Filadi'yi İzmir'e gönderdiler. Filadi İzmir'deki Yunan torpidosu komutanı Mavrudis ve Metropolit Hrisostomos ile görüşerek getirdiği imzalı mazbatayı takdim etti. Bunun üzerine Mavrudis İngiliz ve İtalyanlardan oluşan bir tahkik heyeti ile inceleme yapmaya karar verdi. Urla'daki Rumlar ayrıca İtilaf müdahalesini temin etmek maksadıyla 3000 imzadan oluşan telgrafın bir nüshasını metropolite gönderdiler. Urla kaymakamı metropolit vekilini kaymakamlığa davet etti. Metropolit vekili davete icabet etmediği gibi ertesi gün şehirdeki Rumlara ait işyerleri açılmadı. Sadece dört beş Rum kaymakamlık makamına geldi. Baskını yapan komiserin Urla'dan götürülmesini aksi halde durumun fena olacağını söyleyerek tehdit ettiler. Kaymakam buna rağmen yanına Rumlardan birkaçını alarak nasihatte bulunmak üzere Rum mahallesine gitti. Rumlar bu heyet üzerine ateş açtılar. Silah sesleri akşama kadar devam etti. İngiliz ve Fransızlardan oluşan heyet bölgeye ulaşınca silah sesleri ancak kesildi. Rumların yegâne amaçları gözaltına alınan çetecileri hükümet dairesinden kurtarmaktı. İtilaf mümessilleri olayların

53 BOA, DH. ŞFR., 616/118.

54 BOA, DH.EUM.AYŞ., 3/27.

55 TİH I, s.134.

Rumlar tarafından çıkarıldığını anlamakta güçlük çekmedi.⁵⁶ Batı Anadolu'nun kıyı şeridinde yaşayan Türklerin bölgeden uzaklaştırılarak, boşaltılan yerlere Rumları yerleştirmek için İngilizler ile Yunanlılar iş birliği içerisindeydiler.⁵⁷

İtilaf Devletleri'nin mütarekeye uygun olarak İzmir'e müdahalelerini sağlamak isteyen Rum ve Yunan çeteleri kendilerini maskeleyerek Türk gibi faaliyet gösteriyorlardı. İzmir'de Müslüman ve Hristiyanların ortak yaşadıkları Çorakkapı mevkiinde gasp ve yaralama gibi vakalar artmaya başlayınca vilayet konuyu yakından araştırmaya başladı. Konuyu araştırması için kurulan özel bir ekip çetenin tüm üyelerini yakalamayı başardı. Tutuklanan çete üyeleri tüm suçlamaları kabul etti. Aynı tarihlerde yaşanan bir başka olayda ise yine Türk kılığına giren çeteciler, Fransız tebaasından birisini gasp ettiler.⁵⁸ 19 Şubat'ta Ayvalık'a gelen Yunan savaş gemisini karşılayan Rumlar önce taşkınlık çıkarıp daha sonra hapishaneyi basarak 60 kadar Rum'u serbest bıraktılar.⁵⁹ Yunan subay ve askerlerinin Ayvalık'ta idareye karışmalarının önlenmesi için birtakım teşebbüsler yapıldı. Bunun üzerine İngiliz Binbaşı Dixon olayları görmek için Ayvalık'a gitti. Dixon Yunan torpido kumandanına bir daha karada herhangi bir müdahalede bulunması halinde kendi gemisiyle gelip torpidoyu İzmir limanına götüreceğini sert bir dille söyledi.⁶⁰

Hristiyanların son karnaval haftasına denk gelen 23 Şubat 1919 Pazar günü İzmir Çayırlihahçe civarında Hacı İstelyo sokağındaki Memiko Niko'nun meyhanesinde bulunan kalabalık etrafa silah atmaya başladı. Binlercesi karnaval kıyafetinde olan kalabalığın toplanma sebebini anlamak için o muntıkada devriye gezen Çayırlihahçe Polis Merkezi memurlarından Cemşit Efendi ve beraberindeki iki nefer olay yerine gitti. Meyhanede nara atıp silah atan Fransız ve Yunan bahriye efradını silah atmamaları konusunda uyardı. Bu esnada neferlerden birisinin elindeki mavzer bir Rum tarafından alındı. Cemşit Efendi olaya müdahale edip silahı almaya çalışırken meyhanede bulunanlar ellerine geçirdikleri tabak, sandalye, şişe vs.'yi devriyelerin üzerine fırlattılar. Sayıca az olan Türk devriyeler kendilerini takip eden Hristiyan ahaliyi korkutmak için havaya silah atarak olay yerinden uzaklaşmaya çalıştı. Devriyeler ara sokaklardan zor bela karakola ulaştıklarında arkalarından gelen, sayıları yaklaşık 4.000 ila 5.000 arasındaki kalabalık karakolun etrafını sardı. Kalabalığın içerisinde Yunan ve Fransız bahriye efradı da bulunuyordu. Komiser Selim ve Yüzbaşı Ziya Efendiler tarafından kalabalığın dağılması konusunda uyarılar yapılmasına rağmen Türkler tarafından haksız bir şekilde ellerinin kanlar içerisinde bırakıldığını iddia eden bir şahıs kalabalığı galeyana getirdi. Yunan ve Fransız bahriye neferleri muhafızların silahlarını ellerinden aldılar. Bu durumu fırsat bilen kalabalık zabıta üzerine saldırarak yuhalamaya

56 *Yeniğün*, 29 Kanunusani 1335/1919, No:146.

57 Taçalan, *a.g.e.*, s.131.

58 *Yeniğün*, 1 Şubat 1335/1919, No:149.

59 ATASE, İŞH, K.11-G.16-B.16-1-3.; *TİH I*, s.136.

60 BOA, DH.EUM.AYŞ., 4/46.

başladılar. Silah ve bıçak kullanılan saldırıda Polis Hamza Efendi başından ve yüzünden aldığı bıçak darbeleriyle şehit düştü. Çok sayıda zabıta da hengâme sırasında yaralandı. Olaylar Binbaşı Hüsnü Bey'in süvari ve piyade birlikleriyle yaptığı müdahale ile bastırıldı.⁶¹ Rumların büyük bir azimle başlattıkları isyan girişiminin kısa sürede bastırılması zabitanın büyük fedakarlığı sayesinde gerçekleşti.⁶² Şehit Polis Hamza Efendi için 24 Şubat 1919'da büyük bir cenaze merasimi düzenlendi. Şehidin cenazesi binlerce Türkün elinde taşındı. Kalabalık şehidin kanını unutmayacaklarına dair söz verdi.⁶³

21 Şubat 1919'da Vali Nureddin Paşa tarafından İzmir ile sınırlı olmak üzere sıkıyönetim ilan edildi. Sıkıyönetim boyunca hangi türden olursa olsun silah satan tüm dükkân ve mağazaların kapatılmasına ilişkin madde derhal yürürlüğe konuldu. Şehirde özellikle Rum mahallelerinde yaşanan istenmeyen olayların önüne geçebilmek için gece ve gündüz görev yapan süvari müfrezeleri göreve başladı. Bütün gazetelerin yayın yapmadan önce sansür heyetinden geçmesi için gerekli düzenlemeler de yapıldı. Bu durumdan şehirdeki Rum teşkilatlanmaları son derece rahatsızdı. Metropolit Hrisostomos, Nureddin Paşa'yı bir takım asılsız suçlamalarla İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcisine şikâyet etti. Şikâyetinde İzmir'in güvenliğini sağlamak için örgüt kurmak, Türklere silah dağıtmak ve Rumlardan ağır savaş vergileri alındığı gibi gerçekte bağdaşmayan iddialara yer verilmişti.⁶⁴

25 Şubat 1919'da İzmir limanına gelen Yunan vapurundan iki Rum tarafından çıkarılmak istenilen bavul şüpheli görülerek kontrol edilmek istenmiş ve bu sırada bavulun sahibi Rumlar firar etmişlerdi. Bavul açıldığında içerisinde Yunan revolver mermileri olduğu tespit edildi. 27 Şubat'ta Pire'den İzmir'e gelen Adriyanikos adlı vapurdan karaya çıkan Yunan konsolosluk kavası Dimo'nun yanındaki sandıkta farklı cins ve ebatlarda revolver mermileri bulundu. İzmir ve çevresinde çıkan çatışmalarda ölen Rumların üzerinde Yunan beylik tabancaları ve silahları olduğu görülüyordu. 1 Mart 1919'da Urla'daki tabakhane bekçileriyle girdiği çatışmada ölü ele geçirilen Mihail Pamiraki oğlu Vasil'in üzerinden bir Yunan beylik tabancası bulunmuştu.⁶⁵

İzmir bölgesindeki Yunan hükümeti tarafından finanse edilip desteklenen olaylar Ege Denizi kıyılarındaki Urla, Söke ve Ayvalık bölgelerinde yoğunlaşıyordu. İtilaf Devletleri mümessilinin gözü önünde "Salib-i Ahmer Teşkilatı", "Asya-yı Suğra/Küçükasya Cemiyeti", "Rum İzci Teşkilatı" adlı yapılanmalardan başka 2000 kadar silahlı ve gizli Rum çetesi meydana getirilmişti. İtilaf Devletleri tarafından desteklendikleri için Türk emniyet kuvvetlerine her fırsatta saldıracak cüreti buluyorlardı.⁶⁶

61 BOA, DH.EUM.AYŞ., 1/11.

62 BOA, DH.EUM.KLH., 4/30.

63 *Yenigün*, 25 Şubat 1335/1919, No:173.

64 Berber, *a.g.e.*, ss.19-20.

65 ATASE, İŞH, K.86-G.74-B.74-1-4.

66 *TİH I*, s.136.

Mart ayı başından itibaren Rum çeteleri başta İzmir ve çevresi olmak üzere çeşitli bölgelerdeki faaliyetlerini sıklaştırmaya başladılar. Söke'nin Kelih Köyü'nde bulunan ambarlardaki zahireyi Rum köylüler yağma ettikleri gibi hükümette ise hiçbir korkuları olmadığına yönelik mesaj göndermişlerdi. Tomatca köyünde 300'den fazla Yunan askeri elbiseli Rum karaya çıkararak çetecilik yapıyordu. Nif'ten İzmir'e giden bütün araçlar soyulurken Ayvalık, Urla ve İzmir civarlarında seri cinayetler işleniyordu. Aynı günlerde İstanbul'da ise Rumlar tarafından organize edilen geniş çaplı gösteriler yapıyordu. Patrikhane üzerine çekilen Yunan bayrağı polisin teşebbüsü ile indirilebilmişti. Patrikhane vekili imzasıyla Paris'e gönderilen bir mektupta "*Devlet ve milletlerinin kaderinin tayin edildiği şu sırada 500 yıldır esaret altında yaşayan Rumlara tam istiklâl verilmesi..*" isteniyordu.⁶⁷

Yunan Salib-i Ahmer Vasıtasıyla Yapılan Teşkilatlanma ve Alınan Tedbirler

İzmir ve çevresinde yaşayan ve Yunan hükümetinin desteği ile hareket eden Rumlar siyasi faaliyetlerini hayata geçirebilmek amacıyla *Asya-yı Suğra/Küçükasya Cemiyeti* adlı gizli bir teşkilat kurmuşlardı. Cemiyet, Aydın Vilayeti'nin bir oldu bitti ile Yunanistan'a ilhaki için ihtilal çıkaracak, hükümet daireleriyle resmi makamları işgal ederek Türkleri öldürecekti. 20 Ocak 1919'da Anfitrini adlı hastane gemisi İzmir'e geldi. Gemiyle beraber getirilen malzemelerle birlikte şehirde üç adet dispanser açıldı. Ayvalık da sağlık merkezi açılmak suretiyle teşkilatlanmak istenilen diğer bir yerdi. Açılan Salib-i Ahmer hastaneleri kısa sürede terör yuvalarına dönüştü.⁶⁸ İzmir'e gelen Anfitrini adlı gemiyle gelen heyet İzmir Rum Cemaati Hastanesi'ne yerleşmişti. Anfitrini uzun hazırlıklar sonrası yola çıkmıştı. Görünürde içerisinde doktor, hastabakıcı ve ilaç taşıyordu. Oysa yolcuları arasında Türkiye'den geçmiş dönemlerde firar eden komiteciler bulunuyordu. Yunan subayları Salib-i Ahmer memuru kılığına bürünmüşü. Sağlık malzemelerinin arasına ise silah ve komite eşyaları gizlenmişti. Geminin Türk topraklarına şefkat yerine felaket getirdiği bir gerçektir.⁶⁹

İtilaf Devletleri mütarekenin imzalanmasından sonra Türk sahillerine deniz yolunu kullanarak gerekli ekipman ve malzemeyi çıkarmaya başlamıştı. Fırsattan istifade eden ve emellerini gerçekleştirmek isteyen Yunan hükümeti de Leon torpidosunu İzmir'e gönderdi. Yunanlılar bununla yetinmeyip İzmir'e bir de Salib-i Ahmer heyeti gönderdi. Şehirde bulunan Rum hastanelerinden birisini sözde Salib-i Ahmer hastanesi olduğu iddiasında bulunarak yapacakları hazırlıkları perdelemeye çalıştılar. Nakliye vapurları vasıtasıyla bu hastaneye ait malzeme süsü verilmiş olan silah, elbise, hâki renkte kumaş, cephane ve bombalar İzmir'e getirildi. Rüsumat memurlarının sandıkları kontrol etmek için

67 M. Tayyib Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına*, Kronik Yay., İstanbul, 2018, ss.62-64.

68 *TİH I*, s.133.

69 Bayar, *a.g.e.*, ss.134-135.

yaptıkları türlü ısrarlar, Yunanlıların kendilerini darp ile tehdit etmeleri üzerine sonuçsuz kalıyordu. Yunan askerlerinin fiili müdahaleleri sayesinde sandıkların gümrükten geçirilmesi sağlanıyordu.⁷⁰

Salib-i Ahmer hastanelerine malzeme temini altında gümrükten geçirilen harp malzemeleri, Rum teşkilatlarının genişletilmesi maksadıyla kullanılıyordu. Aydın, Manisa, Söke, Urla ve Antalya'da birer Yunan Salib-i Ahmer hastanesi kurulmuştu. Civar yerlerde yenilerinin kurulması için ise çalışmalar devam ediyordu. Bir taraftan böyle hastaneler tesis edilirken diğer taraftan Yunan nakliye gemileri marifetiyle zabıt, hastabakıcı ve efrattan çok sayıda kişi iç bölgelerdeki şehirlere getiriliyordu.⁷¹ Urla gibi küçük bir bölgeye Salib-i Ahmer'e mensup bir yüzbaşı, iki mülazım, iki hastabakıcı kadın gönderilmişti. Beraberlerinde getirdikleri ve içerisinde levazım-ı sıhhiye olduğu iddia edilen sandıklarda silah ve mühimmat olması muhtemeldi.⁷²

İzmir ve civarında bulunan Yunan memurları ile Yunanistan emellerine hizmet eden Rumlardan Şubat 1919 itibariyle hafif sıhhiye kuvvetleri kurulmaya başlanmıştı. Özellikle İtalya'nın Asya-yı Suğra'daki emellerinden vazgeçtiğine yönelik ajanslarda yer alan haberlerden sonra Yunanlıların İzmir ve çevresindeki faaliyetlerinde artış yaşandı. İzmir, ani bir baskınla ele geçirilerek oldu bittiye getirilmek isteniyordu. Yunan askerleri ve yerli Rumların tavır ve hareketlerinden bu durum kolaylıkla anlaşılıyordu. Yunan torpidosu marifetiyle yeni askerler getirilirken özellikle adalardan gelen Rumlar ve Ayvalık hapishanesinden tahliye ettikleri kişiler vasıtasıyla Müslüman ahaliyi göçe zorlamaya başlamışlardı. Söke kazasının Akköy nahiyesine Sisam'dan gelen Rumlar ile yerli Rumların karakollara taarruz ederek jandarmaları tard edip karakolları boşaltmaları Yunanlıların tahmin edilenden daha büyük bir plan içerisinde olduklarını açıkça gösteriyordu. Bu durumun önüne geçilebilmesi için merkezi hükümetin İtilaf Devletleri nezdinde ciddi diplomatik teşebbüslerde bulunması gerekiyordu. Özellikle Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'nin İzmir'den uzaklaştırılması gerekiyordu.⁷³ Sisam'dan gelerek Akköy ve civarında Türkleri katledip karakolları basan Yunan eşkiyasına yerli Rumlar tarafından destek verilmişti. Çok sayıda silah ve cephane yaşanan olaylar sırasında yağmalandı. Bunun önüne geçmek isteyen Harbiye Nezâreti Konya'da bulunan 23. Tümeni bölgeye sevk etmek için gerekli hazırlıklara başlamasına rağmen İstanbul'daki İngiliz komutan durumu engelledi.⁷⁴ İzmir'de konuşlu olan 17. Kolordu, sayısal yapısı itibariyle güvenliği sağlama noktasında yetersiz seviyedeydi. İtilaf Devletleri Yüksek Komiserliği nezdinde asker sayısının artırılmasına yönelik yapılan girişimlerden ise olumlu bir sonuç alınamamıştı.⁷⁵

70 BOA, DH.EUM.AYŞ., 8/105-9.

71 BOA, DH.EUM.AYŞ., 8/105-9.

72 BOA, DH. ŞFR., 628/10.

73 BOA, DH. ŞFR., 616/88.

74 ATASE, İŞİ, K.115-G.25-B.25-3,4.; TİH I, s.135.

75 Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919- 1923)*, Atatürk Araştırma

9 Şubat 1919'da İzmir Aya Yani Kilisesi'nde Albay Mavrudi ile Yunan subayların hazır bulunduğu ayinde Metropolit Hrisostomos yaptığı konuşmada arzularının gerçekleşeceğini bildirdi. 8 Şubat'ta İzmir limanına gelen Adriyanikos adındaki seyahat vapuruyla asker elbisesi ve sıhhi malzeme getirilerek konsoloshane ve bir Rum hastanesine nakledilmişti. Bu vapurla ayrıca bir doktor, üç Yunan subayı ve on bir bahriye deniz efradı gelmişti.⁷⁶

Yunan hükümeti gerek Balkan Savaşları gerekse Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı tebaası olmasına rağmen Yunanistan'a firar edenleri bir yolunu bulup Anadolu'ya getirme gayret ve çabası içerisindeydi. Bu şahıslar tebaası oldukları devleti bölmek için askeri talim ve terbiye görüp, üzerlerinden Yunan askeri elbiseleri olduğu halde Anadolu'ya geliyorlardı. Getirilenlerin büyük çoğunluğu Salib-i Ahmer adı altındaki teşkilatların bünyesine yerleştiriliyordu. İzmir'de yaşayan yerli Rumlar da teşkilata dahil edilmekle birlikte Salib-i Ahmer hastaneleri adeta birer asker alma şubesi gibi faaliyet gösteriyordu. Rumların teşkilata kayıtları ve muameleleri bu sözde sağlık kuruluşlarında yapılıyordu.⁷⁷

Şubat 1915 itibariyle Yunan Salib-i Ahmeri tarafından İzmir'e sıhhiye otomobilleri, bir nevi ambulanslar dahi getirilmişti. Salib-i Ahmer hastanesindeki doktorlar, hastaneye gelen Rumları çok iyi şekilde karşılaşıyorlardı. Tedavilerden herhangi bir para talep edilmezken yeni poliklinikler hastane bünyesine eklenmişti. Tüm bunlarla halka sağlık hizmeti vermekten ziyade iyi bir propaganda ortamı yaratılıyordu. İzmir'de Rum teşkilatlanmasının merkezi olan bu yapılanmaya karşı propaganda sağlık alanında Hilâl-i Ahmer vasıtasıyla yapılabilirdi. İzmir'e acilen dört uzman doktor ile 200 lira gönderilmesi gerekiyordu. Salgın hastalıklarla mücadele için ise 500 lira tahsis edilmeliydi. 20 yataklı seyyar bir Hilâl-i Ahmer hastanesi ile kamuoyu üzerinde ciddi bir etki yapılabilirdi.⁷⁸

Salib-i Ahmer doktoru kılığında İzmir'e ulaşanların sayısı her geçen gün artıyordu. Sayıları yirmiyeye ulaşan bu doktorların çoğunluğunun Yunan subayı oldukları tespit edilmişti. Tıbbi malzeme adı altında genellikle silah ve mühimmat İzmir'e getiriliyordu. Salib-i Ahmer adı altında İzmir'de büyük bir teşkilat yapılacağı ortadaydı.⁷⁹

Mart 1919'un ilk günlerinde Rum-Yunan propagandasının çeşitli ayak oyunları sonucunda Aydın Valisi Nureddin Paşa'nın görevinden alınmasından sonra teşkilatlanma faaliyetleri daha da hızlandı. Nureddin Paşa'nın yerine Ahmet İzzet Bey (Kambur İzzet) atandı. Türk Ocağı ve İttihat Terakki gibi yapılanmaları kendisine hedef belirleyen Ahmet İzzet Bey, Yunan

Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, ss.16-17.; Süleyman Tekir, Selçuk Ural, "Batı Anadolu'da Yunan İşgali Ve Aydın Muhacirleri (1919-1920)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:13 S. 26, Güz 2017, s.128.

76 BOA, DH. ŞFR., 615/28.

77 BOA, DH.EUM.AYŞ., 8/105-9.

78 BOA, DH. ŞFR., 614/84.

79 BOA, DH. ŞFR., 615/45.

gizli teşkilatlanmalarından ziyade bu tarz yapıları kendisine hedef seçmişti.⁸⁰ Nureddin Paşa mülki ve askeri idareyi bir elde tutarak hem İtilaf Devletleri temsilcisinin müdahalelerine karşı koyup hem de Rumların taşkınlıklarını önlemişti. İzzet Bey göreve başlar başlamaz ilk iş olarak İzmir'deki inzibat ve teşkilatı dağıttı. Metropolit Hrisostomos, İngiliz ve Ermeni temsilcileriyle gün aşırı görüşüyordu. Vali değişikliğinin ardından İzmir'de garip gelişmeler olmaya devam etti. İzzet Bey'in ardından ordudan atılmış ve İstanbul polis müdürlüğüne kadar yükselmiş olan Kalkandelenli Tahsin, bir İngiliz torpidosuyla İzmir'e geldi. Bu zat tamamen Hürriyet ve İtilaf Fırkası hesabına çalışıyordu. Aydın Vilayeti'nin güvenliğinden sorumlu olan 17. Kolordu Komutanlığı görevine ise Balkan Savaşları'nda başarısızlığından ötürü emekliye sevk edilen Ali Nadir Paşa atandı.⁸¹ Rum emellerinin bu kadar yoğun hissedildiği bir dönemde bu kadar liyakatsiz kişilerin önemli görevlere atanmalarının izahı bulunamamıştı. Bu denli ciddi atamaların yapıldığı günlerde İzmir için tarihi günler yaşanıyor. Rumlar tüm güçleriyle silahlanıyorlardı. Aynı günlerde İzmir'e gelen mühimmat yüklü Aleksandros adındaki Yunan vapuru limana silah veya cephaneye indirmeden şehirden ayrılmak zorunda kaldı. Yapılan değerlendirmelere göre vapur İstanbul'a doğru gidiyordu. Bu yüzden yüklü olduğu değerlendirilen silah ve mühimmatın İstanbul'a indirilmesi muhtemeldi.⁸²

Yunanlılar Ahmet İzzet Bey'in valiliği döneminde mülki idarenin tutumundan etkilenerek teşkilatlanma çalışmalarına hız verdiler. Şehirde kurmuş oldukları izci teşkilatı⁸³ aktif hale getirildi. İzmir Emniyet Müfettişliği tarafından Dahiliye Nezâreti'ne gönderilen bir raporda İzmir'deki vali, jandarma kumandanı, liman reisi ve sairenin adeta Yunan hükümeti tarafından tayin edildiği intibahın uyandırdığı vurgulanıyordu. Çünkü açık açık Rumlar tarafından kurulması planlanan polis ve jandarma teşkilatlarına kayıt yapılması görmezden geliniyordu. Bu teşkilat İzmir'de Salib-i Ahmer kisvesi altında vücuda getirilmişti. Yunanlıların İzmir ve çevresindeki emellerinin büyüklüğüne nispetle İtalyanların emel ve faaliyetleri her ne kadar ikinci plana atılmış dahi olsa görmezden gelinecek gibi değildi. İtalyanlar İzmir'de mühim miktarda para sarf ederek bilhassa Türkleri kendi saflarına çekmek için yoğun çaba harcıyorlardı. İzmir limanında bulunan en büyük askeri gemi İtalyanlara aitti. Torpido kruvazörlerinin sayısı ise sekiz idi. Bir Türk'ün İtalyan uyuşuna geçmek için istekli olması durumunda yarım saatlik muameleyle bu mümkün olabiliyordu. İtalyanların Antalya'daki faaliyetlerinden ötürü İzmir ile yeterince ilgilenemediklerini düşünen Yunanlılar bu fırsatı değerlendirerek İzmir'deki faaliyetlerine hız vermişlerdi.⁸⁴

80 Berber, a.g.e., ss.21-25.

81 Ali Çetinkaya'nın Millî Mücadele Dönemi Hatıraları, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1993, ss. 6-7.

82 BOA, DH. ŞFR., 621/18.

83 İzmir'de kurulan izci teşkilatları ve misyoner faaliyetleri için ayrıca bkz. Cenk Demir, Amerikan Board'un İzmir'deki Faaliyetleri ve İzmir Uluslararası Kolej, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kayseri, 2014.

84 BOA, DH.EUM.AYŞ., 8/105-9.

Yunan Salib-i Ahmeri'nin faaliyetleri, sahile demirlemiş olan Leon torpidosunun subay ve erlerinin yardımlarıyla artarak devam ediyordu. Leon torpidosunun İkinci Kaptanı Panoserkilopos Yunanlıların Aydın ve civarındaki teşkilatları gereği İzmir Liman Reisi olarak görevlendirilmişti. Rum veya Yunanlı şahıslara ait eşyaya ve kayıklara ait muamelede yaşanacak en küçük bir seyr-ü sefer meselesinde, bu kişi derhal müdahale ediyordu. Bu faaliyetleriyle Salib-i Ahmer ile Rum teşkilatlarının rahatlıkla limandan istediklerini İzmir'e sokmalarını sağlıyordu. Göreve başladığı ilk günden itibaren liman görevlilerine en küçük olayda dahi saldırgan davranışlar sergileyen bu kişi hakkında yapılan siyasi teşebbüslerden bir sonuç alınamadı.⁸⁵

Yunanlılar ile iş birliği yapan yerli Rumlar, İzmir'in Yunanistan'a ilhakı için ihtilal yapıp müessesleri işgal için gerekli hazırlıkları yapıyorlardı. Önce hiçbir lüzumu yok iken Salib-i Ahmer hastanesi kurulmuştu. Limanın açılmasına paralel olarak sıhhi malzeme adı altında silah, bomba ve elbiselik kumaşlar getirilmeye başlandı. Sandıkların açılıp içlerinin muayene edilmeleri Yunan subaylar tarafından engelleniyordu. Fakat küçük sandıkların iki-üç kişi ile taşınması gümrük memurlarının iddialarını doğrulayan kanıtlardı. Adalar bölgesinden yelkenli ve vapurlar aracılığıyla Rumlar tarafından saygı duyulan kişiler Türk sahillerine çıkarılıyordu. Seferberlik döneminde bir yolunu bulup Türkiye'den firar ettikten sonra Yunan ordusu saflarına katılanlar, mütareke döneminde terhis olup Türk sahillerine akın ediyorlardı. Salib-i Ahmer doktor ve hemşirelerinin çoğunluğu Yunan subaylarından oluşuyordu. Bir hastanede birkaç doktor olması yeterli iken Şubat 1919 itibarıyla 40'ı aşkın sözde doktor İzmir'e ulaşmıştı. Getirilen kumaşlar Rum hastanelerine dağıtılarak Yunan askeri elbisesi şeklinde elbiseler dikiliyordu. Ayrıca şehirde bulunan Rumlar izci teşkilatına hız vermişlerdi.⁸⁶

Dahilde bulunan Salib-i Ahmer heyetleri ile sahilde bulunan Yunan subaylarının propagandaları ve adeta çıldırmaşçasına yaptıkları faaliyetler ile metropolithanenin Rum ve Yunan siyasi cemiyetlerinin iştirakiyle icra kıldıkları propagandalar ile İzmir ve havalisinde yaşayan yerli Rumların neredeyse tamamı manevi olarak zehirlenmişti. Maddi olarak ise yapılan teşkilatlanma faaliyetleri sırasında silahlanmışlardı. Öyle ki şehirdeki polis, jandarma ve adliye memurlarının tamamı Rumlara yakın kişilerden oluşuyordu. Osmanlı Devleti, Rumları askerlikten muaf tutup kendilerinden vergi almasa dahi aynı sancak altında yaşamayı kabul etmeleri imkânsız gözüküyordu.⁸⁷

İtilaf Devletleri safında yer aldığı için bu durumdan istifade eden Yunan hükümeti, Türk topraklarındaki asayiş bozmak için çok sayıda tertip yapmıştı. Osmanlı memurlarının mütarekenin ihlal edilememesi veyahut bozulmaması için gösterdiği yoğun gayreti Yunanlılar suiistimal ediyorlardı.

85 BOA, DH.EUM.AYŞ., 8/105-9.

86 ATASE, İŞH, K.115-G.25-B.25-1,2.

87 BOA, DH.EUM.AYŞ., 8/105-9.

Fırsatı değerlendiren Yunanlılar muhtelif iskelelerden komitacı ve çeteciler, silah, cephane ve bombaları Türk topraklarına çıkarıyordu. Yapılan istihbarat çalışmalarında Yunan hükümetinin Türkiye’de yaşayan yerli Rumları silahlandırıp ayaklandırarak ihtilal yapmak istedikleri kolayca anlaşılıyordu. Batı Anadolu’da nüfus çoğunluğunu sağlamak için çok sayıda Yunanı Türk sahillerine getiriyorlardı. Hatta Bulgaristan hükümetinin dahi sınırdaki Türk askerinin sayısının azalmasını fırsata çevirmek için harekete geçtiği anlaşılmıştı. Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında yapılan bir anlaşma ile özel olarak mübadele edilen Bulgar muhacirleri yeniden Edirne’ye sevk ediliyordu.⁸⁸ Bu gibi durumların önüne geçebilmek için Harbiye Nezâreti tarafından aşağıdaki önlemler alınarak ilgililere tebliğ edildi.

Buna göre:

Her çeşit silah, cephane ve üniformanın Osmanlı memleketinde her kim olursa olsun ithal edilmesi yasaktır.

Osmanlı tebaasından olmayan sivil ecnebiler Türkiye’ye geldikleri iskele veya istasyondaki polis memuruna geliş sebepleri, gidecekleri mahal ve ikamet sürelerini bildirmeye mecburdur.

Balkan Savaşları sonrasında Bulgaristan ve Yunanistan hükümetleriyle yapılan karşılıklı anlaşmaya tabi olarak mübadele edilen ahalinin Türkiye topraklarına gelmeleri yasaktır.

Yunanistan ve Bulgaristan ahalisinden olup geçici süreyle dahi olsa ikamet etmek amacıyla Osmanlı Devleti dahiline bir ay içerisinde 50 kişiden fazla seyyah kabul edilemez. Gelenlerin meşgul oldukları işleriyle ilgili şüphe duyulması halinde vilayetteki vali tarafından sınır dışı edilebilirler.⁸⁹

Heyet-i Nasiha’nın İzmir’e Gelişi ve Sonrasında Yaşananlar

Mütareke sonrası süreçte Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan Gayr-i Müslimler, özellikle de Rumlar devletin savaştan mağlup çıkmasını fırsata çevirmek için taşkınlıklar yapmaya başladılar. Silahlı çeteler kurup Türklere saldıran Rumların faaliyetleri Şubat 1919’dan itibaren Batı Anadolu ve İstanbul çevrelerinde yoğun olarak hissedilmeye başladı. Yayınladığı bildirimler ile asayiş kontrol altına almaya çalışan hükümet daha etkin mücadele edebilmek adına heyet-i nasihaların kurulmasına karar verdi. Anadolu’nun muhtelif bölgelerine giderek halka tavsiyelerde bulunacak olan bu heyetlerin içerisinde, Müslüman olmayan ricalden kimseler de bulunacaktı. Bu heyetler halka padişah adına teminat verebilecekti.⁹⁰ Heyetler vasıtasıyla yerinde

88 BOA, BEO, 4566/342386-3.

89 ATASE, İSH, K.351-G.203-B.203-3.; BOA, BEO, 4566/342386-4.

90 Mevlüt Çelebi, *Heyet-i Nasiha Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1992, ss.5-6.

durum tespiti yapılabilecekti.⁹¹ İzmir ve civarına gelecek olan heyet Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığında hareket edecekti. 16 Nisan 1919'da padişahı ziyaret ettikten sonra heyet yola çıktı. Heyet ayrıca halkın ihtiyaçlarının neler olduğunu da bir rapor halinde hükümete sunacaktı. Nasihat heyetinin pek parlak bir surette karşılanması gerekiyordu. Çünkü Rumların küçük törenleri dahi büyük mitinglere dönüştürme çabaları karşısında Türklerin, özellikle de Türk Ocağı'nın kayıtsız kalması beklenemezdi. Başta valilik ve belediye başkanlığı olmak üzere heyetin karşılanması ve ağırlanması sırasında yapılacak olanları en ince ayrıntılarına kadar müşahede ettiler. 26 Nisan 1919'da heyet İzmir'de büyük bir törenle karşılandı. Heyet 27 Nisan'da birtakım Rumların yaptıkları tezahüratlar arasında Buca'ya gitti. Buca Rum Piskoposu şehzadeye bu ziyaretin İttihat ve Terakki'nin yaptığı mezalimleri unutturacağını söyledi. Şehzade ise bu durumdan duyduğu memnuniyeti dile getirdi.⁹²

Mütarekeden sonra yaşanan onca olay ve teşkilatlanma faaliyetinden sonra şehzade başkanlığındaki bir heyetin parlak gösterilerle karşılanmış olmasının her şeyin bir anda unutulmasını sağlaması beklenemezdi. Abdürrahim Efendi başkanlığındaki heyetin kente geldiği gün Müslümanlar iş yerlerini kapatıp yaşam alanlarını süslemişlerdi. Ayrıca her bir yanda Osmanlı sancakları dalgalanıyordu. Oysa Kordon boyu ve Rum mahallelerinde bir tek Osmanlı sancağı görmek mümkün değildi. Heyetin İzmir ve çevresinde dolaşması esnasında ise sadece birkaç Rum şapkalarını çıkararak saygı gösterisinde bulunmuşlardı. Heyet Buca'ya gittiği zaman İzmir metropoliti tarafından verilen emir neticesinde Rum mektebi öğrencileri karşılama merasimine katılmıştı. Buca sakinlerinin çoğunluğu ecnebi ve Rum olmalarından ötürü heyete karşı ihtiram gösterilmesi hususunda metropolithanenin verdiği emir işe yaradı. İzmir'de yayınlanan *Vemya* adındaki Rum gazetesi metropolithanenin karşılama konusundaki tavrını yayınladığı cüretkâr bir makaleyle eleştirmişti.⁹³ Rumların hoş görünme çabalarının samimiyet seviyesi büyük bir tartışma konusuydu. Duygu gazetesi nasihat heyetinin İzmir'den ayrılmasından sonra yaptığı bir haberde şu satırlara yer veriyordu; "*Hani ya bayraklarla çıkılmayacaktı? Dün yine neydi kordon boyu? O ne hal? O ne kabil idi? Ne oluyordu o mavi bayraklar? ne oluyordu o tepinmeler? O hengâme-i kıyamet.*" Nasihat heyetinden sonra şehirde bir daha coşkunluk ve nümayiş olmayacağına dair ortak bir karar belirmişti. Fakat Rumlar, üzerinden çok geçmeden ellerindeki mavi beyaz bayraklarla gösterilere devam ettiler.⁹⁴

Şehzade Abdürrahim Efendi'nin İzmir'e gelişinden on gün önce yani 16 Nisan 1919'da İzmir'e gelen Yunan zırhlısı Averof'un karşılanma merasimi

91 Mikail Kolutek, "İşgal Öncesi İzmir'de Asayiş Olayları ve Yerli Rumların Tutumlarına Dair Bir Değerlendirme", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C.7, S.1/1, 2017, s.112.

92 Heyetin İzmir'deki faaliyetleri için bkz: Çelebi, *Heyet-i Nasîha Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri*, ss.30-46.

93 BOA, DH.EUM.AYŞ., 8/105-5.

94 *Duygu*, 10 Mayıs 1335/1919, No:270.

oldukça dikkat çekiciydi. Bu karşılama şehirde yaşayan Müslümanları derinden etkilemişti. Halk buna sebep olanlardan nefretle söz ediyordu. Averof'un limana geldiği gün sabah erken saatlerden itibaren Rum mahallesindeki gazino ve kahvehanelerin çok azı açılmıştı. Bu mekanların çoğunluğu yaya kaldırımlarıyla temas edecek şekilde beş-altı metre uzunluğunda yeni Yunan bayrakları ve çiçek saksılarıyla donatılmıştı. İzmir'in Rum, Yunan ve diğer Gayr-i Müslim ahalisi rıhtımda yoğun bir kalabalık oluşturarak toplanmışlardı. Averof yaklaşıp açıkta demirlemeye başlayınca kalabalıktan "*Yaşasın Yunanistan, Yaşasın Venizelos, Kahrolsun Türkiye*" naraları atılmaya başlandı. Sevinç gösterileri sırasında havaya silah atılıyordu. Bazıları kayıklarla ve bazıları ise suya atlayıp yüzerek Averof'u ziyaret ettiler. Rum tebaanın Averof'u karşılama sırasındaki taşkınlıklarıyla bir de nasihat heyetine karşı takındıkları hoş olmayan tavırları görenler akıl dairesinde Rumları ıslah etmenin mümkün olmadığını rahatlıkla anlayabilirlerdi.⁹⁵ Averof zırhlısının kente gelmesinden sonra sözde asayişin korumak için 17 Nisan'dan itibaren karaya Yunan devriyeleri çıkarılmaya başlandı. Kolordu komutanının İtilaf Devletleri mümessili nezdinde yaptığı teşebbüslerle bu devriyeler kaldırılabilirdi. Harbiye Nezâreti'ne göre; devriye sayısı her geçen gün artırılarak İzmir'i işgal ettiklerini iddia edebilirlerdi.⁹⁶

Emniyeti Umumiye Müfettişinin raporuna göre Nisan 1919 itibariyle acilen alınması gereken tedbirler şu şekilde sıralanıyordu;

Sürekli ve etkili siyasi teşebbüsler ile Yunanistan hükümetinin İzmir limanına demir attığı Averof ve Leon adlı savaş gemileri her ne suretle olursa olsun İzmir'den uzaklaştırılmalı.

Yunan hükümetine ait hiçbir savaş gemisinin İzmir'e çıkmasına müsaade edilmemeliydi. Bunun başarılması durumunda Rum ve Yunanlıların üretkarlıkları, yerini sakinliğe bırakmalı.

Averof ve Leon uzaklaştırıldıktan sonra bu gemilerdeki subaylar tarafından yapılan müdahaleler ortadan kalkar, böylece gerek vilayette gerekse gümrükte görevli Osmanlı memurları görevlerini rahatlıkla ifa edebilirler. İzmir'e kaçak yollarla sokulan şahıs ve eşyalar da önlenmeli.

Başta İzmir olmak üzere sahil ve dahil vilayetlerde bulunan Salib-i Ahmer hastaneleri acilen kapatılmalı.

Aydın Vilayeti'nin her tarafından özellikle İzmir'de asker, jandarma ve polis kuvvetinin artırılması gerekiyordu. Böylece İzmir ve çevresinin eşkiya yatağı olmasının da önüne geçilebilir.⁹⁷

Nisan 1919'da Yunan hükümeti, on beş gün içerisinde 18-55 yaş grubunda bulunan tüm erkekleri silah altına davet etti. İzmir'e yapılacak olan

95 BOA, DH.EUM.AYŞ., 8/105-5.

96 TİH I, s.136.

97 BOA, DH.EUM.AYŞ., 8/105-3.

askeri çıkarma için Yunanlılar tüm hazırlıklarını tamamlıyorlardı. Adalarda yaşayan Müslüman gençler Rum kayıklarını para karşılığında kiralarak Osmanlı sahillerine firar ediyorlardı.⁹⁸ Bir başka istihbarat notunda ise Yunan hükümetinin altı sınıf efradını silah altına aldığı bildiriliyordu. Bunun üzerine Sisam adasındaki durumun yerinde araştırılması için gerekli hazırlıklara başlandı.⁹⁹ Sisam'da Müslüman kayıkçılar tarafından yapılan istihbarat çalışmasında, Yunan hükümetinin 28 yaşına kadar olanları hali hazırda silah altında tuttuğu, bir kısmını Selanik üzerinden Rusya'ya, yarısından fazlasını da Anadolu üzerine yapmayı planladığı harekatta kullanmak üzere hazır kıta beklettiği anlaşılmıştı.¹⁰⁰ Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Aydın Vilayeti'ne gönderilen başka bir istihbaratta ise Yunan hükümetinin İzmir sahiline 25 bin asker sevkini İtalyanların önlediğine yer veriliyordu.¹⁰¹

Urla kasabasında nüfus üstünlüğünü ellerinde bulduran Rumlar, bu durumu her defasında fırsata çevirebilmek için ellerinden gelen tüm gayreti gösteriyorlardı. Ocak ayında yaptıkları hafızalarda olan Urla Rumları Nisan 1919'da paskalyayı bahane ederek kasabanın her köşesine Yunan bayrağı çekerek gösteri yapmak için faaliyete geçtiler. Eli silah tutan herkese 400'er fişek dağıtıldığı gibi bir de 60 kişilik çete kurulmuştu. Gerekli tedbirler alındıktan sonra İngiliz temsilci de olaydan haberdar edildi. Temsilci bu durum karşısında Urla'ya bir gemi veyahut İngiliz subayı göndereceğine yönelik teminat verdi.¹⁰²

İzmir'de Rum Metropolithanesi tarafından Osmanlı Devleti aleyhinde yayınlanan *Les Précessions des Chrétiens* adlı kitapta Türkiye'deki Hristiyanlar ile Rum Ortodoksların hükümetten gördükleri sözde zulümlerden bahsediyordu. İçerisinde çok sayıda hezeyan barındıran kitap Yunanistan hükümetinin İstanbul'daki siyasi temsilcisi tarafından gerek Rumlara gerekse farklı çevrelere dağıtılıyordu.¹⁰³ Fener Rum Patrikhanesi 9 Mayıs 1919'da yayınladığı beyannameye şu ifadelerle yer veriyordu; "*Osmanlı tebaası olan Rumların Osmanlı Devleti'ne karşı hiçbir bağları ve vecibeleri kalmamıştır. Osmanlı Devleti'nin Patrikhaneye ve cemaatine tanıdığı imtiyazlara da ihtiyaç kalmamıştır.*"¹⁰⁴

18 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'nda Batı Anadolu topraklarının İtalya'ya verilmesinin Akdeniz hâkimiyeti konusunda yaratacağı sorunlar uzun tartışmalara neden oldu. Aylarca süren görüşmeler sonucunda İtalya saf dışı bırakıldı. Yunan hükümetinin henüz konferans başlamadan önce müttefikler nezdinde yaptığı girişimler meyvesini vermişti. Kâğıt üzerinde yapılan nüfus istatistikleri ile Batı Anadolu'da yaşayan Rumların mağdur olduklarına yönelik propaganda sonunda karşılığını buldu. Lloyd George ve

98 BOA, DH.EUM.AYŞ., 6/4-17.

99 BOA, DH. ŞFR., 625/5.

100 BOA, DH. ŞFR., 626/168.

101 BOA, DH.EUM.AYŞ., 6/4-12.; BOA, DH. ŞFR., 98/294.

102 ATASE, İSH, K.11-G.55-B.55-1.; BOA., DH.EUM.ECB., 23/96.

103 BOA, DH.EUM.AYŞ., 9/20.

104 Hakan Alkan, *Fener Rum Patrikhanesi*, Günce Yay., Ankara, 1999, s. 52

Woodrow Wilson'un fikir birliği ile Batı Anadolu'da sözde mezalime uğrayan Rum halkının kurtarılması için İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesine karar verildi. 14 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edileceğine yönelik verilen nota, valiliğe tebliğ edilirken 15 Mayıs 1919'da şehir Yunan kuvvetleri tarafından işgal edildi.¹⁰⁵

Sonuç

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Yunan hükümeti tarafından desteklenen ve finanse edilen Anadolu'nun yerli Rumları vakit kaybetmeden beşinci kol faaliyetlerine başladılar. İlk büyük gösteri, İtilaf Devletleri adına İzmir'e gelen M.29 numaralı İngiliz monitörünün kente geldiği gün yaşandı. 6 Kasım'da şehirde yaşananlar bundan sonra yaşanacakların da habercisi niteliğindedir. Bu tarihten sonra Rum Metropolithanesi, Asya-yı Suğra Cemiyeti, İzci Teşkilatı gibi kurumlar bünyesinde yerli Rumlar örgütlenmeye başladılar. İzmir'de Rumca yayın yapan gazeteler halkı galeyana getirerek Rum örgütlenmesinde ciddi rol oynadılar. İdarecilerin sıklıkla değişmesi ciddi bir sansür faaliyetinin yapılması karşısında büyük engel oldu.

İtilaf Devletleri ise İstanbul'dan kentin idarecilerini sıkça değiştirerek müdahale etme yolunu seçiyordu. İttihat ve Terakki kökenli valilerin yerine Hürriyet ve İtilaf kökenli valiler atanıyordu. Bu valiler ise asıl tehlike olan Rumlarla mücadele etmek yerine şehirdeki İttihatçı yapılanmayı çökertmek için faaliyet gösterdiler. Her ne kadar Nureddin Paşa'nın valiliği döneminde Rum faaliyetleri kontrol altında tutulsa dahi görevden alınmasının ardından Rumlar üzerindeki kontrol büsbütün kaybedildi. Kolordunun başına atanan basiretsiz komutan ise gerekli tedbirleri alamadı. İstanbul'da bulunan hükümet ise İtilaf Devletleri nezdinde yaptığı teşebbüslerden istediği sonucu elde edemedi. Kente Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığında gönderilen nasihat heyeti görkemli şekilde karşılanırsa dahi asıl amacına hizmet edemedi.

Rumlar İzmir ve çevresindeki faaliyetlerine aradıkları kılıfı Salib-i Ahmer'de buldular. Bu yardım ve sağlık örgütü vasıtasıyla Batı Anadolu'daki ihtiyaç sahiplerine yardım götürdükleri iddiası, işgale kadar gerekli örgütlenmeyi yapmak için aradıkları fırsatı Yunanlılara tanıdı. İlaç, sargı bezi, sedye, ambulans gibi sıhhi ekipman sandıklarıyla Anadolu teşkilatlanmasında kullanacakları silah, cephane ve bombaları Anadolu'ya kolayca soktular. Gümrüklerde görevli İtilaf subayları ile Yunan subayları bu süreçte seyirci kaldılar. Ayrıca Yunan komite ve çeteciler hastane gemileriyle İzmir ve çevresine getirildi. Sayıları zaman içerisinde 2000'e ulaşan bu çeteciler Türk karakollarını basıp köyleri yağmalayacak kadar ileri gittiler. Ordunun büyük kısmı mütarekeden sonra

105 Umar, *a.g.e.*, ss.88-100.; Ural, *a.g.e.*, ss.25-35.; Taçalan, *a.g.e.*, s.123.

terhis edildiği için bu çetelere karşı gerekli mücadele tam anlamıyla yapılamadı. Yunan hükümetinin bu faaliyetleri desteklemekteki yegâne amacı; Mondros Mütarekesi'nde karışıklık çıkan yerlere müdahale yetkisini, İtilaf Devletleri'nin kullanmasını sağlamaktan ibaretti. Müdahale sonrası İzmir ve çevresinin Yunanistan'a ilhakı sağlanacaktı. Bu amaca yönelik olarak bölgedeki nüfus yapısının Rumlar aleyhinde değiştirilebilmesi için Adalar bölgesinde yaşayan Rumlar İzmir ve çevresine göç ettirildi. Basiretli idareciler ile İzmir'deki Türklerin çalışmaları kentin işgal edilmesini önleyemedi. Paris Barış Konferansı'ndan gerekli izni alan Yunan ordusu 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etti.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA).
Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE)

II. Resmi Yayınlar

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi
Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922, C.I, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2009.

III. Süreli Yayınlar

Yenigün
Duygu

IV. Kitaplar

Ali Çetinkaya'nın Millî Mücadele Dönemi Hatıraları, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1993.
ALKAN, Hakan, Fener Rum Patrikhanesi, Günce Yayınları, Ankara, 1999.
ATALAY, Bülent, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923), Tatar Yayınları, İstanbul, 2001.
BAYAR, Celâl, Ben de Yazdım Millî Mücadeleye Giriş, C.5, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.
BERBER, Engin, Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan İşgali Sırasında İzmir Sancağı, Ayraç Yayınları, Ankara, 1997.
_____ , Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.
ÇELEBİ, Mevlüt, Heyet-i Nasîha Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri, Akademi Kitabevi, İzmir, 1992.

- DEMİR, Cenk, *Amerikan Board'un İzmir'deki Faaliyetleri ve İzmir Uluslararası Kolej*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kayseri, 2014.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, *Millî Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına*, Kronik Yay., İstanbul, 2018.
- JAESCHKE, Gotthard, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Çev. Cemal Köprülü, TTK Yayınları, Ankara, 1971.
- MACAR, Elçin, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- MILTON, Giles, *Kayıp Cennet Smyrna 1922 Hoşgörü Kentinin Yıkılışı*, Çev. Esra Aktuğlu, Şenocak Yayınları, İzmir, 2009.
- MORALI, Nail, *Mütarekede İzmir Olayları*, TTK Yayınları, Ankara, 2009.
- ORBAY, Rauf, *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım I*, Emre Yayınları, İstanbul, 1993.
- ÖZYURTKAN, Süreyya, *Başlangıçtan Günümüze Patrikhane Dosyası*, Tem Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005.
- SONYEL, Salâhi R., *Osmanlı Devleti'nin Yıkılmasında Azınlıkların Rolü*, TTK Yayınları, Ankara, 2014.
- ŞENOCAK, Bülent, *Levant'ın Yıldızı İzmir Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler*, Şenocak Yayınları, İzmir, 2001.
- TAÇALAN, Nurdoğan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken Hasan Tahsin*, Aksoy Yayınları, İstanbul, 1998.
- TURAN, Mustafa, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919- 1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.
- Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1962.
- UMAR, Bilge, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1974.
- URAL, Selçuk, *Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Sonrası*, Güneş Vakfı Yayınları, Erzurum, 2005.

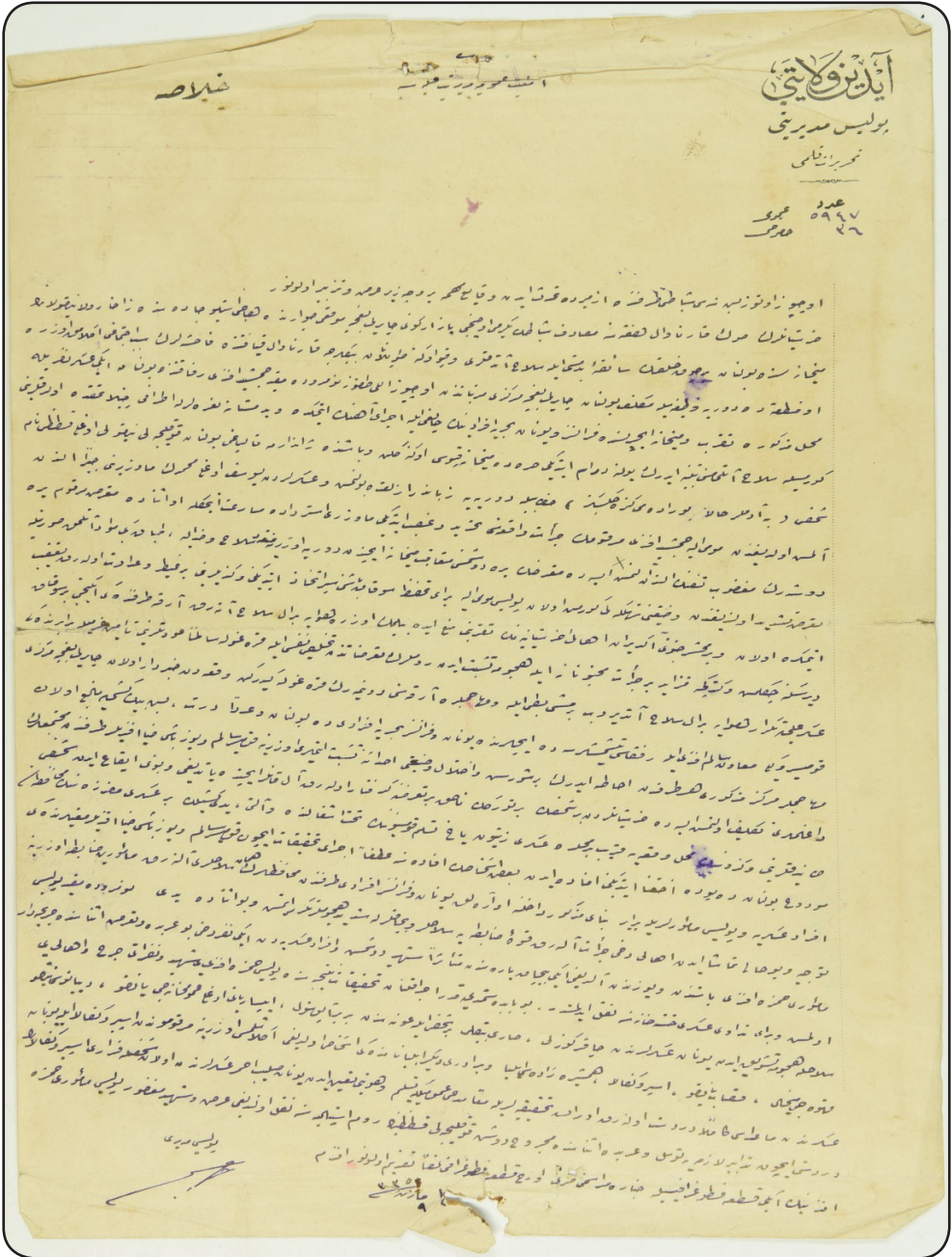
V. Makaleler

- ARIKAN, Zeki, "İşgal Dönemi İzmir Basını", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.V, S:13, Kasım, 1988, ss.145-165.
- ÇUKUROVA, Bülent, "Celâl Bayar'ın Batı Anadolu'daki Faaliyetlerine İlişkin Bir Raporu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* C. VII, S. 20 Kasım, 1991, ss.347-365.

- KOLUTEK, Mikail, “İşgal Öncesi İzmir’de Asayiş Olayları ve Yerli Rumların Tutumlarına Dair Bir Değerlendirme”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C.VII, S.1/1, 2017, ss.110-117.
- TEKİR, Süleyman, URAL, Selçuk, “Batı Anadolu’da Yunan İşgali ve Aydın Muhacirleri (1919-1920)”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:13 S. 26, Güz 2017, ss.125-148.
- URAL, Selçuk, “İzmir Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti ve Asılsız Yunan İddialarını Çürüten Bir Bildirisi”, *A.Ü Türkiyat Enstitüsü Araştırmaları Dergisi*, S.16, Erzurum, 2001, ss.269-280.

EKLER

Ek-1: Yunan ve Fransız askerleri öncülüğündeki Hristiyan ahalinin Çayırılıbahçe Polis Merkezi'ni sararak bir polis memurunu şehit ve iki askeri yaraladıkları. (BOA, DH.EUM.AYŞ. 1/11.)

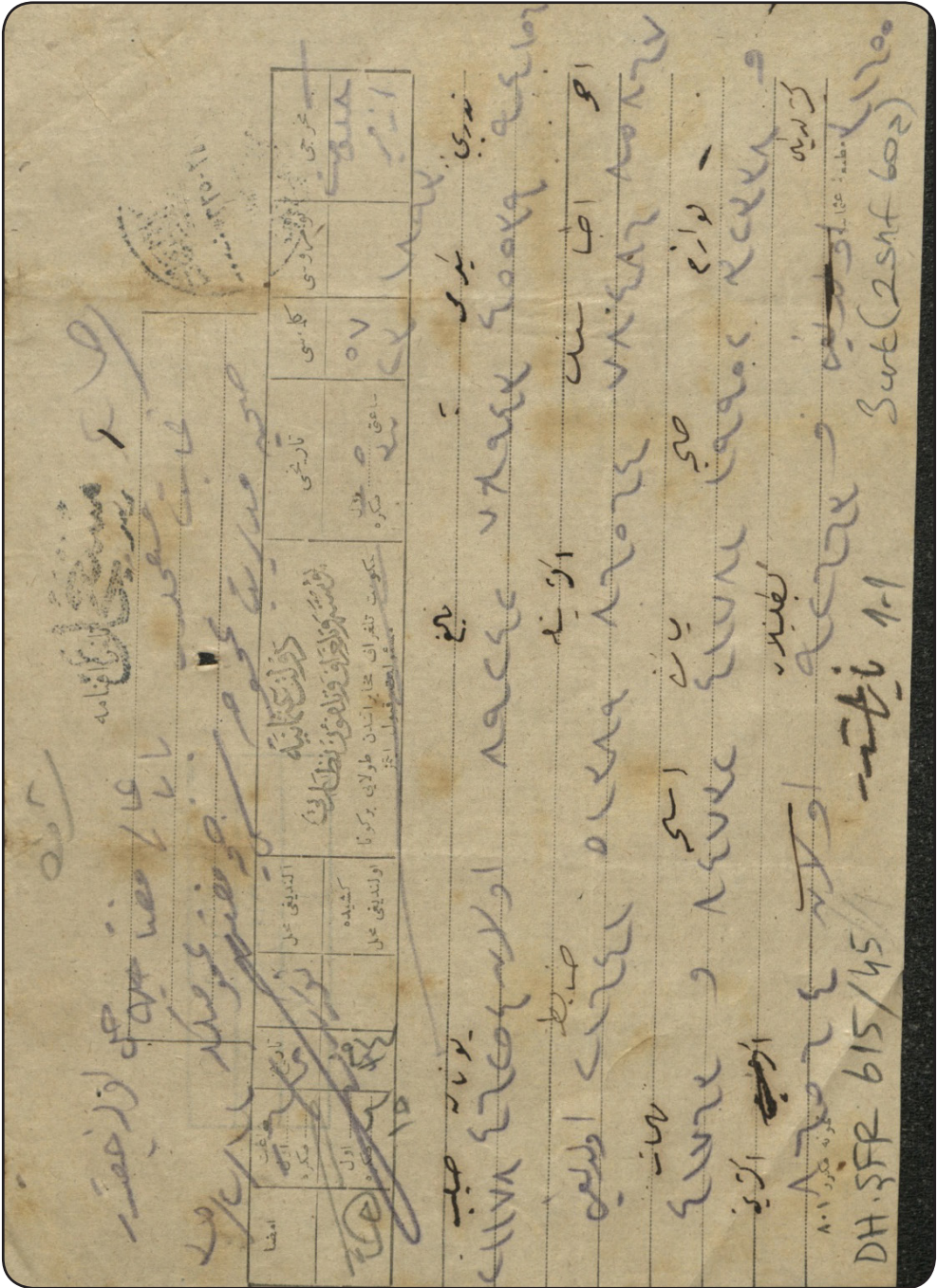
Ek 2: Eski Metropolit Hrisostomos'un patrik seçimi münasebetiyle İzmir'e gelmemesinin daha uygun olacağı. (BOA, DH. ŞFR. 602/136)

<p>تاریخ: ۱۶ صفر ۱۳۱۱</p> <p>ساعت اول سکرة (۱۱)</p> <p>مأمور اصحابی: <i>[Handwritten Signature]</i></p>		<p>تاریخ: ۱۶ صفر ۱۳۱۱</p> <p>ساعت اول سکرة (۱۱)</p> <p>مأمور اصحابی: <i>[Handwritten Signature]</i></p>	
<p>مصدر: <i>[Handwritten]</i></p> <p>واسطه مرکزی: <i>[Handwritten]</i></p> <p>تاریخ: ۱۶ صفر ۱۳۱۱</p> <p>ساعت اول سکرة (۱۱)</p> <p>مأمور اصحابی: <i>[Handwritten Signature]</i></p>		<p>مصدر: <i>[Handwritten]</i></p> <p>واسطه مرکزی: <i>[Handwritten]</i></p> <p>تاریخ: ۱۶ صفر ۱۳۱۱</p> <p>ساعت اول سکرة (۱۱)</p> <p>مأمور اصحابی: <i>[Handwritten Signature]</i></p>	
<p>موضوع: <i>[Handwritten]</i></p> <p>مأمور اصحابی: <i>[Handwritten Signature]</i></p>		<p>موضوع: <i>[Handwritten]</i></p> <p>مأمور اصحابی: <i>[Handwritten Signature]</i></p>	

(۱) اول ویا سکرة قیبرلوسون زنی اتیاجیه کوره چویش اولمیشدیر .
 طایفه نامره: *[Handwritten]*

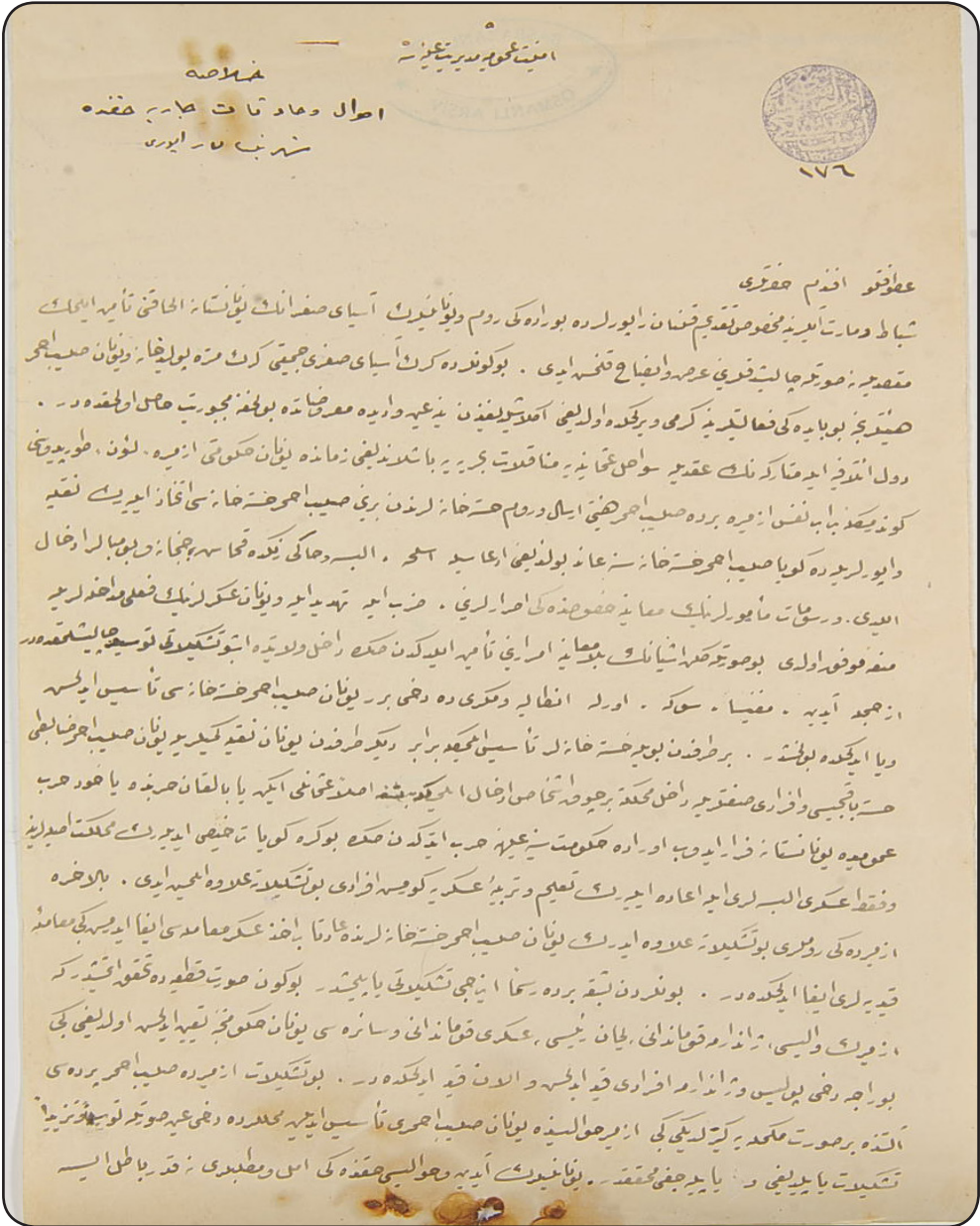
۸۱۱ نوره DH-ŞFR. 602/136

Ek 3: Yunan Salib-i Ahmeri'nin tıbbi ilaç arasında silah ve cephane getirdikleri. (BOA, DH. ŞFR. 615/45.)

Ek 4: Yunanlılar'ın İzmir'i işgalinden sonra Yunan zabitlerinin propagandaları, cephane yığarak Rumları silahlandırdıkları, dahilde Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'nin faaliyetleri Averof zırhlısı ile Leon Torpidosu'nun limana gelmelerinde Rumların yaptığı nümayiş ve tezahüratlar.

(BOA, DH.EUM.AYŞ.8/105)

Ek 5: İzmir'in Ayayani Kilisesi'nde yapılan ayinde ve Yunan zabitanının huzurunda Metropolit Hrisostomos Efendinin irad ettiği nutuk.

(BOA, DH. ŞFR. 615/28)

DH. ŞFR 615/28/1 1-1 2urk (1544 500)

TELEGRAMME **تلفرافنامه**

دولت علیہ عثمانیہ تلفراف ادارہ سی
ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'Etat n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie
حکومت تلفراف نامہ عثمانیہ ہر حال میں ذمہ داری قبول نہیں کرتی [نمبر 108]

Retransmission ou Expédition		تکرار کثیدہ ویا - سوق		RECEPTION				اخذ	
No d'expédition	کثیدہ اولتان مرکز	Date	تاریخ	Mأمور امشاسی Signature de l'employé	Mأمور امشاسی Signature de l'employé	Date	تاریخ	موقعہ مرکزی Resu de	سرمہ نومروی NO Bureu
		15	15			15	15		
		دقیقہ ساعت H. M.				دقیقہ ساعت H. M.			

De: _____ Pour: _____ موردي _____

N°: _____ Mots: _____ Date: _____ H. _____ M. _____ تاریخ: _____ کلمات: _____

Voie: _____ Indic. Eventuelles: _____ اشارت محتملہ: _____ طریق: _____

(The following section contains dense handwritten Ottoman Turkish text, likely the telegrams mentioned in the caption, including names like 'Hrisostomos' and 'Ayayani'.)

MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN İLK KURŞUN SAVAŞI'NA ÖDEMİŞ'TE YAŞANAN GELİŞMELER*

Filiz Akın ÖZCAN**

Günver GÜNEŞ***

Öz

İzmir'in işgali ve Yunan katliamı Anadolu'da duyulduğunda büyük bir heyecan ve tepki yarattı. İzmir'in doğusunda Küçük Menderes havzasında yer alan Ödemiş'te İzmir'in işgali haberi ulaştığında büyük bir tepki oluştu. İzmir işgal edildiye sıra Ödemiş'e de gelecekti. Zira bölge Aydın'a doğru yapılacak genişlemenin güvenliğini sağlayacağı gibi İtalyan ilerlemesine de büyük ölçüde engel olabilecek konuma sahipti. 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkan Yunan ordusu, İzmir'i işgal ettiği gün sergilediği karanlık tabloyla Aydın vilayetinde büyük tedirginliğe neden olmuştur. Bu tedirginlik Ödemiş'te, direniş seslerinin yükselmesine yol açmıştır. Mütareke yıllarında eşkıyalığın yarattığı asayiş ve güvenlik sorunlarıyla boğuşan Ödemiş halkı Yunan işgalini peş peşe gerçekleştirdikleri toplantılarda oluşturdukları Gizli Cemiyet, Ödemiş Redd-i İlhak Heyeti ile yurtseverlerin evlerinde, belediye'de, Ticaret odasında yapılan canlı tartışmalarla, çevre ile kurulan temaslar aracılığıyla durdurmaya çalışmıştır. Bu çerçevede atılan en önemli adım kuşkusuz silahlı direniş düşüncesiyle birlikte Hacı İlyas köyünde verilen mücadeledir. Ödemiş'in Hacı İlyas köyü sırtlarında Yunan ordusuna karşı Ali Orhan (İlk kurşun) komutasında gönüllü köylü, efe ve birkaç yedek subaydan oluşan Yiğit Ordusu adıyla ilk Kuva-yı Milliye grubunun direnişi Milli Mücadele'nin ilk kitlesel direnişi olmuştur. Batı Anadolu'da Yunan işgaline karşı silahlı etkin ve tamamen sivillerin katılımıyla oluşan ilk örgütlü yerel direniş Ödemiş'te gerçekleşmiştir. Söz konusu direniş bu açıdan önemlidir. Askeri depoda bulunan silahlar halka dağıtılmış ve bir halk savaşı olarak Yunan ordusuna karşı direniş başlatılmıştır. Ödemiş direnişi, o günün zor iletişim koşullarına karşın hızlı bir şekilde tüm Anadolu'ya yayılmış ve işgale karşı direnmenin moral açıdan da önemli bir sembolü olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ödemiş, Kuva-yı Milliye, Yiğit Ordusu, Gizli Cemiyet, Ali Orhan İlkurşun.

* Bu makale Günver Güneş'in danışmanlığında 2009 yılında Filiz Akın Özcan tarafından hazırlanan Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne sunulmuş "Milli Mücadele'de Küçük Menderes Havzası 1919- 1923" başlıklı Yüksek Lisans Tezinin üçüncü bölümü gözden geçirilip, genişletilerek hazırlanmıştır.

** Araştırmacı Yazar - Bursa.
(phidas79@hotmail.com), (<https://orcid.org/0000-0002-8716-9700>).

*** Dr. Öğretim Üyesi, Adnan Menderes Üni., Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
(ggunes65@gmail.com), (<https://orcid.org/0000-0002-4255-5288>).

DEVELOPMENTS IN ÖDEMiŞ FOR THE FIRST LEAD WAR FROM THE ARMISTICE OF MONDROS

Abstract

When the occupation of Smyrna and the Greek massacre were heard in Anatolia, it caused a great excitement and reaction. There was a great reaction when the news of the invasion of Smyrna in Ödemiş, located in the back of Smyrna. If Smyrna was occupied, it would also come to Ödemiş. Because the region will ensure the security of the expansion will be made to the extent of the Italian progress was able to prevent a large extent. On May 15, 1919, the Greek army came to Izmir. The day he occupied Smyrna, he caused a great uneasiness in Aydın province with his dark painting. This uneasiness led to the rise of resistance sounds in Ödemiş. During the truce years, Ödemiş people struggling with the security and security problems created by banditry tried to stop them by the Secret Society, Ödemiş Redd-i İlhak Delegation which they formed in the meetings which they carried out in succession, through live discussions in the houses of the patriots, in the municipality, in the chamber of commerce and with the contacts established with the environment. The most important step taken in this framework is undoubtedly the struggle given in Hacı İlyas village with the idea of armed resistance. Ödemiş Hacı İlyas village on the backs of the Greek army, Ali Orhan (first bullet) commanded by the volunteer peasant, efe and a few reserve officers The resistance of the group of the first National Forces group by the name of Yiğit Army was the first mass resistance of the National Struggle. The first organized local resistance to the Greek occupation in Western Anatolia, which was organized with the participation of armed civilians, was organized in Ödemiş. This resistance is important in this respect. The weapons in the military warehouse were distributed to the people and the resistance against the Greek army was initiated as a people's war. The Odemiş resistance has spread rapidly throughout Anatolia, despite the difficult communication conditions of that day, and has become an important symbol of resistance against the occupation.

Keywords: *Ödemiş, National Forces, Yiğit Armys, Secret Society, Ali Orhan İlkurşun.*

Giriş

I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yanında yer almış olan Osmanlı Devleti savaşı kaybettiğinde, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütareke'sini imzalamak zorunda kalmıştır. Anadolu'nun çeşitli bölgeleri, İtilaf Devletleri'nin Birinci Dünya Savaşı öncesinde yaptıkları gizli anlaşmalara göre işgal edilirken bir önemli bölge vardı ki, hangi devlet tarafından işgal edileceği konusunu karara bağlanması büyük hassasiyet arz ediyordu. Bu bölge Batı Anadolu; özellikle İzmir ve çevresi idi. Batı Anadolu'da ise Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra Yunanlılar İzmir'de yoğun bir propagandaya girişmişlerdi.¹ İzmir ve çevresinde yeni Rum göçmenler yerleştirilirken, diğer yandan Levantenleri

1 Ali Türkgeldi, *Mondros ve Mudanya Muharebelerinin Tarihi*, Ankara 1948, s.69-73, *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları*, Ankara 1962, s.200.

elde etmeye çalışıyorlar ve Yunanistan'dan askeri eşya ve malzeme taşıyorlardı. Mütarekeden sonra İzmir'e vali olarak atanan Nureddin Paşa bu gelişmeler karşısında milli örgütlerin oluşması için teşvikte bulunmuştur. İzmir'in işgal edileceği tedirginliği giderek yaygınlaşırken, Ocak 1919'dan itibaren kentin Yunanlılara verileceği haberi artık İzmir basınında bile yer alıyordu.²

Yunanlılar Paris Barış Konferansında İzmir ve çevresinde Rum nüfusunun çokluğunu ve tarihi Yunan haklarından söz ederek buraları kendilerine bağlamayı istemişler,³ istekleri konferansta kabul edilmiş ardından İzmir Valisi Nureddin Paşa da görevden alınmıştır.

İzmir'in işgali için tüm hazırlıklar tamamlanmış, kentte yurtsever Türklerin bütün çabalarına rağmen,⁴ 15 Mayıs 1919'da İzmir, İtilaf donanmalarının gözetiminde Yunan ordusu tarafından işgal edilmiştir. Yerli Rumların çılgın gösterileri altında kente giren Yunanlılar kısa sürede ortalığı kan gölüne çevirdiler. Yunan işgalinin en sert yaşandığı bölgelerden biri 15 Mayıs 1919'da başlayan İzmir ve çevresi olmuştur. İzmir'in Yunanlılarca işgali, ülke genelinde derin bir endişe ve korku havasının doğmasına neden oldu. 15 Mayıs'ta İzmir'e çıkan Yunan askerlerinin yapmış olduğu katliam haberleri kısa sürede her yerde duyulmuştu. İşgalin sadece İzmir ile sınırlı kalmayacağı düşünülüyor hatta bu durumun ilhaka dönüşeceğinden korkuluyordu. Bu nedenle Batı Anadolu'daki şehirlerde, İstanbul'da, hatta yurdun hemen her köşesinde protesto mitingleri yapılıyor, çekilen protesto telgrafları ile işgalin Türklerce kabul edilmeyeceği vurgulanıyordu. Bölgede süratle gerçekleşen işgaller, Venizelos'un isteği ve kurnazlığı sayesinde hızla ilerledi. Yunan İşgal Komutanlığı Aydın'ın işgal edilebilmesi için Küçük Menderes Vadisinin ele geçirilmesini zorunlu görmekteydi. Yunan işgal Komutanlığı verilen emir uyarınca Anadolu'nun içlerine doğru üç koldan ilerlemeyi öngören bir plan hazırladı. Bu üç koldan biri Küçük Menderes vadisiydi.⁵ İzmir'in işgali ve Yunan katliamı Anadolu'da duyulduğunda büyük bir heyecan ve tepki yarattı. Yunanlıların İzmir'i işgali Türk ulusunun milliyetçilik duygusunu ateşledi. İzmir adı İstiklal Savaşı'nın amacı ve savaş stratejisinde odak noktası oldu. İzmir'in işgalinden sonra üç koldan Anadolu içlerine doğru ilerleyen Yunan birliklerinin bir kolu da Menderes vadisi boyunca Torbalı-Bayındır ve Ödemiş'e doğru yöneldi.⁶ İzmir'in doğusunda yer alan Ödemiş'te İzmir'in işgali haberi ulaştığında büyük bir tepki oluştu. İzmir işgal edildiyse sıra Ödemiş'e de gelecekti. Zira bölge Aydın'a doğru yapılacak genişlemenin güvenliğini

2 Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını* (30 Ekim 1918 - 8 Eylül 1922), ATAM Yayını, Ankara 1989, s. 13-39

3 Engin Berber, *Sancılı Yıllar, (İzmir 1918-1922) Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ankara 1997, s.107-122

4 Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Milliyet Yayını, İstanbul 1970 s.185-200.

5 Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali I*, İstanbul 1976, s.237. Selçuk Üral, *Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Sonrası*, Güneş Vakfı Yayınları, Erzurum 2005, s.55.

6 Sabahattin Selek, *Milli Mücadele*, C. 1, İstanbul 1982, s.234

sağlayacağı gibi İtalyan ilerlemesine de büyük ölçüde engel olabilecek konuma sahipti. Evzon Alayı'nın II. Taburu 22 Mayıs'ta Bayındır'ı, 30 Mayıs'ta Tire'yi ve 1 Haziran'da Rumların kılavuzluğuyla Ödemiş'i işgal etti.⁷

1. Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye ve Yunan İşgaline Direnişlerin Başlaması

Aslında Osmanlı Devleti Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak dolaylı olarak yaşanacak bu işgallere zemin hazırlamıştır. Ordunun terhisi ve silah, cephane ve mühimmatların teslimini kabul eden ateşkes antlaşması ve İstanbul Hükümeti'nin teslimiyetçi politikaları işgallere karşı savunmasız kalınmasını sağlamıştır. Batı Anadolu'da başlayan ve iç kesimlere kadar yayılması öngörülen Yunan işgali karşısında halk kendini savunmak ve işgalleri engellemek adına inisiyatif almış ve "Kuvâ-yı Milliye" olarak adlandırılan direniş örgütünü oluşturmuştur.⁸ Mondros Mütarekesi sonrasında kaynağını ve alt yapısını Müdafaa-i Hukuk ruhundan alan Kuvâ-yı Milliye oluşumu, haksız işgallere karşı duruş sergilemiş ve fiilen savunmaya geçmiştir. Kuvâ-yı Milliye; halkın hiçbir makamdan emir almadan, yalnız milli vicdan ile hareket eden, silahlı milis kuvvetler meydana getirerek "çete harbi" yani "gerilla" savaşı vermesi olarak tanımlanabilir.⁹ Yunanlıların aynı anda dört koldan Batı Anadolu'yu işgale başlamaları, işgallere karşı oluşturulan savunma birliklerinin farklı yerlerde ve birbirlerinden bağımsız olarak kurulmaları sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla milli kuvvetlerin farklı yerlerde oluşumlarının aynı zamana rastlaması doğaldır.

Bölgede ilk ciddi, fiili direniş, Yunan askerlerinin Ayvalık'ı işgal etmek istemeleri üzerine, Ayvalık'ta konuşlanmış 172. Alay ve Komutanı Ali (Çetinkaya) Bey ile emrindeki askerlerden gelmiş ve bölge halkı da bu direniş destek vermiştir.¹⁰ Ayvalık'ın işgali, Yunanlıların İzmir'e çıkışından sonra Türk ordusunun ve ordunun desteği ile oluşturulan milli kuvvetlerin Ayvalık'ta düşman işgaline karşı silahla karşı koyması açısından önem taşımaktadır. Mücteba İlgürel, Yunan Ordusuna karşı ilk kurşunun 29 Mayıs 1919'da Ayvalık'ta atıldığını ve "Kuva-yı Milliye" teriminin ilk defa yaygın şekilde Ayvalık'ta kurulduğunu belirtmektedir.¹¹ Bilimsel araştırmalar Mondros Ateşkes Antlaşmasından sonra Anadolu'da ilk kurşun'un Hatay Dörtüol'da Mehmet Çavuş tarafından Fransızlara karşı atıldığını kanıtlamıştır.¹² Ancak bölgesel

7 *Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi*, C:2, Kısım:I, Genel kurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1963, s. 93-94.

8 Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Cem Yayınevi, 6. Basım, İstanbul, 1976, s. 106-112.

9 Nazım H. Polat, *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 172.

10 Ali Çetinkaya, *Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, ATAM, Ankara, 1993, s. 50.

11 Mücteba İlgürel, *Milli Mücadelede Balıkesir Kongreleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul 1999. s. 29, 37.

12 Hulki Saral, *Türk İstiklal Harbi IV, Güney Cephesi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1966, s.55, Cevdet Çamurdan, *Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları*, Adana 1969, s.87-159, Kadir Aslan, *Milli Mücadele'de Dörtüol*, Hatay 1991, s.22-29, Kemal Çelik, "Milli Mücadele'de İlkkurşun ve Dörtüolun Düşman İşgalinden Kurtuluşu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIV, Sayı:41, Ankara 1998, s.483.

kaldığı için İzmir'in işgali yurt çapında Milli Mücadele'nin ateşlenmesine sebep olduğundan batı'da ki direniş hareketleri daha çok ses getirmiştir. Aynı günlerde Ödemiş'te de Kuva-yı Milliye adıyla gönüllü birlikler oluşturulmuştur. Kronolojik açıdan incelersek, Ayvalık'ın işgalinden önce 17 Mayıs'ta gerçekleşen Urla'nın işgali sırasında 173. Alay Komutanı Yarbay Kazım Bey'in emrindeki 18 erine ek olarak yöreden topladığı gönüllü milis güçleriyle birlikte Yunan ordusuna karşı yaptığı çarpışmada oluşturduğu kuvvetleri ilk Kuva-yı Milliye birliği olarak kabul etmemiz gerekir. Oysa Urla'da oluşturulan kuvvetler, önceden planlanmış örgütlü ve teşkilatlı Kuva-yı Milliye birlikleri değildir, daha çok eldeki imkânlarla işgale kısa zamanda karşı koymayı amaçlayan Alay Komutanının inisiyatifiyle oluşturulan kuvvetlerdir.¹³

Yunanlılar, Ayvalık'tan sonra, kuzeyden ve güneyden ilerlemelerini sürdürerek, Ödemiş ve Nazilli'yi de işgal etmişlerdir. Ödemişliler, kasabalarının Yunanlılar tarafından işgal edilmesine engel olmak için silahlanarak gönüllü Kuva-yı Milliye adını alan birliklerini oluşturmuşlardır.

2. Mütareke Döneminde Ödemiş

Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşı sebebiyle erkek nüfusun silahaltına alınması nüfus gelişiminde sapmalara ve gayrimüslimler lehine artışlara neden oldu. I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Ödemiş nüfusu 77.861 iken 1915 yılında 80.302'ye ulaştı. I. Dünya Savaşı sonlarında 84.127 nüfusu barındıran Ödemiş'te Müslüman nüfusta kadınlar lehine görülen artış savaş sırasında Türk gençlerinin savaşa gidişleriyle açıklanabilir. Mütareke döneminde nüfusta gerileme görülürken gayr-i müslim nüfusta pek fazla değişim olmamıştır. Toplam 83.061 olan kaza nüfusunun dağılımında 74.869 İslam, 6.423 Rum, 1.769 millet-i saire (Çoğu Ermeni 30 kadar Musevi nüfusu oluşturmaktadır) den meydana geliyordu ¹⁴

Ödemiş'te Müslüman Türkler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler Büyük Savaş çıkana ve bunu takip eden parçalanma sürecine kadar bir arada kardeşçe yaşamışlardır. İzmir'in hemen art bölgesi olan Ödemiş'te sosyal ve ekonomik yaşamda ister istemez bu zenginliğe paralel bir gelişme izlemiştir.¹⁵ Müslüman kesim ve diğer cemaatler çoğunlukla birbirinden farklı mahallelerde oturduklarından çok fazla iç içe geçmiş bir yaşam sürdürüyorlardı. İlişkinin sınırları belliydi: ticaret ve alışveriş.¹⁶ Yahudiler Osmanlı topraklarında

13 Zeynep Kalyoncuoğlu, *Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilimdalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilimdalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011, s.110.

14 Günver Güneş, *Sosyal, Siyasal, Ekonomik ve Kültürel Açından Ödemiş Kenti 1908-1950*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1997, s. 61-64

15 Pelin Böke, *İzmir 1919-1922 Tanıklıklar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 115, 8 Mayıs 1999, Ödemiş-Zeytinlik Köyü'nden Muammer Dalgın ile yapılan görüşme

16 Ödemiş'te yerli Rumlar şimdiki adı Akıncılar Mahallesi olan (eski adı Zeybekler) mahallede

hiçbir zaman tarımla uğraşmamışlar ayrıca fazlaca mülk de edinmemişler, genellikle kirada oturmuşlardır. Buna gerekçe ise sürekli kalma garantilerinin olmadığı, kendilerinin olmayan bir devletin topraklarından bir gün gitmek zorunda kalırlarsa mallarını geride bırakmak istememeleridir.¹⁷ Oysa Rumlar, özellikle mütareke döneminde olmak üzere ticaretten kazandıklarını ev, arsa, tarla gibi gayrimenkul alımına yatırıyor ve bu konuda Türklerin saflığından yararlanıyorlardı.

Ödemiş'te gayri müslim halk manifaturacılık, ayakkabıcılık, fırıncılık, bakkallık ve buna benzer işlerle yani genellikle esnaflıkla uğraşıyordu. Örneğin Rumlar şarapçılıktan komisyonculuğa hemen her çeşit mesleği icra ediyorlardı. Ermeniler, aracılık, tefecilik gibi işlerle de uğraşıyorlardı ve bu nedenle vilayetin en zenginleri de onlardı. Ödemiş, işgal öncesi Ege'de en yoğun Ermeni nüfusu barındıran kentiydi ve bunlar kuyumculuktan demirciliğe ve inşaat sektörüne kadar çoğu alanda hâkim durumdaydı.¹⁸ Türklerin uğraş alanı ise genel olarak tarımdı. Farklı uğraş alanları aradaki ilişkiyi çeşitlendirmekte, her iki tarafta birbirlerinin uğraşlarından fayda sağlamaktaydı. Örneğin Müslümanlar, gayri müslimlerin fırınlarından, bakkallarından, alışveriş ediyor; gayri müslimler de onlarla ortakçılık yaparak işgücünden yararlanıyorlardı. Gayri müslimler, inançlarından dolayı Müslüman halka güveniyor, onlara mallarını teslim etmekte tereddüt etmiyorlardı. Rum ekonomik ve sosyal yaşamı bölgede Türklere ve diğer azınlıklara oranla üst düzey bir standarda sahipti. Ticaretin sağladığı refah sosyal yaşamada etki ediyordu ve yoksul sayılabilecek Rum hanesi neredeyse yoktu.¹⁹ Özellikle bu yörenin en önemli üç ilçesinde kazançları ve cemaat teşkilatlarıyla, kilise ve okullarıyla ileri denebilecek bir varlık idiler. Ödemiş'te 5.500, Tire'de 2.700, Bayındır'da 3.350 Rum nüfusu bulunuyordu.²⁰ Ancak işgalden hemen önce Wilson prensiplerine göre nüfus üstünlüğünü sağlamak amacıyla yaşanan güçle buralardaki Rum nüfus adeta patlama yapmıştır.

Birinci Dünya Savaşı, ülkenin zaten zayıf olan toplumsal yapısını temelinden sarstı. Özellikle de devletin taşrasındaki güvenlik zaafiyeti insanların can, mal ve namus güvenliklerinin sağlanamaz hale gelmesine sebep oldu. Bu süreçte geçmişte olduğu gibi Ödemiş ve çevresi yine *eşkıya yatağı* haline gelmişti.²¹ Devlet bir yandan o cepheden bu cepheye asker yetiştirmeye çalışıp

ikamet etmekteydiler ki bu mahalle eski Ödemiş'in en güzel muhitlerinden biriydi. İki katlı, o zaman için oldukça modern sayılabilecek, mermer merdivenli evlerde ikamet etmişlerdir. Böke, *a.g.e.*, s. 67.

- 17 Mustafa Erdal, *Anımsamalarla Eski Ödemiş Arz-ı Halleri*, Küçük Menderes Yayınları, 2007, s. 23.
 18 Zakarya Mildanoğlu, *İzmir Ermenileri*, Aras Yayınları, İstanbul 2017, s.16, 39 ve 170, Munis Armağan, *Bozmanderes'ten Bozdağlar'a Kuvaayı Milliye*, Bilkar Bilge Karınca Matbaacılık, İzmir, 2005, s. 214.
 19 Kaya Bengisu, *Koca Doktor Mustafa Bengisu*, BAB Yayınları, I, İzmir 1993, s.159, Armağan, *a.g.e.*, s. 97.
 20 Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, C.6, İstanbul 1967, s. 71.
 21 M. Şefik Aker, *İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali*, Askeri Matbaa, C. I, İstanbul 1937, s.12.

imparatorluğun oldukça geniş sınırlarını düşman saldırılarından korumaya çalışırken, eldeki mevcut vasıtalar, eşkıyaları ortadan kaldırmak için yeterli olmamıştı.²² Mondros Mütarekesi'nin akabinde de Batı Anadolu dağlarında hâlâ birçok efe ile bunların maiyyetindeki yüzlerce zeybek bulunuyordu. Hükümet, Mondros Mütarekesi imzalandıktan hemen sonra hem asker firarilerini hem de Müslüman çetelerini teslim olmaya ikna etmek için harekete geçti. Nitekim Dâhiliye Nezaretinden Aydın Vali Vekili Nureddin Paşa'ya gönderilen 31 Ekim 1918 tarihli yazıda Ödemiş ve havalisinde asker firarilerinden oluşan eşkıyalardan bir an evvel eşkıyalıktan vazgeçmeleri için bunlara nasihat heyetleri gönderilerek teslim olmalarının sağlanması istenmiştir. Nezaret, ayrıca zaten mütarekeyle birlikte ordunun terhis edileceğini ve firariler için de af çıkarılmasının kararlaştırıldığını belirtmiştir.²³

Eşkıyaların ve firarilerin affedildiğine dair yasal düzenleme 25 Aralık'ta çıkarıldı.²⁴ 28 Aralık'ta *Takvim-i Vekayi*'de yayınlanarak yürürlüğe giren karnameye göre söz konusu kişiler, yalnız firar suçundan değil eşkıyalık ve bu kapsamda işledikleri suçlardan da affediliyordu. Bu aftan yararlanmak isteyenler 30 gün zarfında ilgili makamlara başvurmak zorundaydı.

Mondros Ateşkes Antlaşmasının ardından Osmanlı Devleti kırsalının hemen her yerinde asayiş bozucu olaylar gerçekleşmekle birlikte eşkıyalık sorununun adeta kangren haline geldiği Batı Anadolu, asayişsizlik sorunu açısından ön plana çıkmaktaydı. Zira Mondros Mütarekesi imzalandığında bölgedeki dağlarda gezen birçok eşkıya ve asker kaçağı olmakla birlikte, bölgenin ünlü efeleri de dağdaydı. Ayrıca bu bölgede yaşayan Rumların taşkınlıklarını gündün güne arttırması da bölgeyi bir kat daha önemli kılmaktaydı.²⁵ Zeybek grupları savaş yıllarında cüretlerini o kadar arttırmıştı ki, kaza ve büyük nahiye merkezleriyle hükümet dairelerini basacak duruma gelmişlerdi.

Bir türlü önü alınamayan eşkıyalık olayları, uzun savaş yıllarında cephelelerde yakınlarını kaybeden, yoksullaşan ve birçok kez eşkıya saldırısına uğrayan köylülerin savaş sonrasında asayişin sağlanacağına dair umut ve beklentilerini boşa çıkardı. Salgın hastalıklar, çekirge sürülerinin ekim alanlarına verdiği zararlar, hayvan hırsızlığı ve benzeri birçok sorunla boğuşan köylü, bunlara ilaveten ardı arkası kesilmeyen eşkıya saldırılarına da maruz kaldığı için, can havliyle seslerini yetkililere duyurarak yardım dilenmekteydi. Köylülerin belirttiğine göre "zeybek ve eşkıya" yüzünden çekmedikleri sıkıntı kalmamıştı. Evlerin içlerindeki zahire ve hayvan yemleriyle birlikte eşkıya tarafından ateşe verilen 50-60 hane halkı, aileleriyle birlikte Ödemiş'in merkezine göç etmek

22 Hakan Yaşar, *II. Meşrutiyet'in İlanından Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkıyalık (1908-1919)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara 2015, s.483.

23 BOA, DH.ŞFR., 92/324.

24 ATASE , İSH, K.58, G.94, B.94-2, ATASE , İSH, K.33, G.132, B.132-1.

25 Hakan Yaşar, "Mondros Mütarekesi'nden Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkıyalık ve Asayiş Sağlama Çabaları", *Uluslar arası Sosyal Bilimler Dergisi Humanitas*, Cilt: 4, Sayı:8, Tekirdağ 2016, s.372-373.

zorunda kalmıştı. Damlarda ve hanlarda yaşamak zorunda kalan bu aileler, perişan bir halde şimdilik hayvanlarını satarak çocuklarına bakmaktaydı. Tarımla uğraştıkları için yüklü miktarda vergi ödeyen bu insanlar, hayvanlarını satıp parasını yedikten sonra ne ile idare edeceklerini sormaktaydı. Ziraat vaktinin yaklaşmasına rağmen eşkıyaların baskı ve tehditleri nedeniyle dışarıya çıkıp da tarlalarını işleyemediklerini belirten köylüler, Ödemiş Kaymakamına başvurmalarına rağmen bir sonuç alamadıklarından, hallerini Sadrazama arz etmekteydi. Çiftçilerin zayıf olması durumunda devlet ve milletin de zayıf olacağını ifade eden dilekçe sahiplerinin yegâne isteği ise can güvenliklerinin sağlanarak tarlalarını işlemelerine yardımcı olunmasıydı. Sadrazama hallerini arz ettikten sonra Padişaha da seslenen köylüler yardım talebinde bulunuyorlardı.²⁶ Artan eşkıyalık olayları ve şikâyetler karşısında devlet ricali bir taraftan çeteleri dağdan indirip affederken diğer taraftan da kırsalda asayışı sağlamak için jandarma sayısını artırmaya çalışmaktaydı.²⁷ İtilaf Devletleri'nin Batı Anadolu'da ve özellikle de İzmir'de olası bir işgaline gerekçe vermek istemeyen merkezî hükümet ve yerel idareciler, bütün zeybekler teslim oluncaya dek mücadele etmekte kararlıydı. Örneğin Adagide tüccarından Hüseyin Bey'in Sabri çetesi tarafından 5.000 altın fidye talebiyle dağa kaldırılması üzerine Ödemiş Kaymakamı Zühdü Bey devreye girerek çete reisi Sabri'ye bir aracı gönderip esirin serbest bırakılmasını sağladı.²⁸ Müsavat'ın verdiği bilgiye göre o güne kadar görülmemiş bir şekilde diğer efelerle müttefik olan ve bütün Ödemiş çeteleri adına Poslu Mestan Efe, afları kesin olarak temin edilinceye kadar herhangi bir vukuat işlememe sözü vermişti.²⁹ Nihayet ünlü Ödemiş efelerinin affedilmeleri kaydıyla düze indikleri haberleri gelmeye başlamıştı.³⁰

İzmir basını ve bunların içinde özellikle Köylü gazetesi, zeybeklerin düze inme haberlerini sevinçle karşılayıp onların geçmişte işledikleri vukuatları meşrulaştırmaya yönelik birtakım yazıları kaleme alarak zeybeklerin dağdan inmelerini halka dönemin en önemli olaylarından biri olarak aktarmıştır.³¹ Mütareke döneminde de büyük sorun oluşturan çetelerin yüze inmesinde Ödemiş Kaymakamı Kadri Bey'in payı büyük olmuştur.³² Şubat 1919'da teslim olan eşkıyalar arasında Tire ve Ödemiş çevresinde faaliyet gösteren İnceoğulların Mehmed oğlu Veli de bulunuyordu.³³ Kanun-ı Sani 1919'da Ödemiş'in Bezdegüme ve Adagüme köyleri eşkıya saldırısına maruz kaldı.³⁴

26 BOA, DH.İ.UM.,19-04/1-10. 10 Kanun-ı Sani 1919.

27 Yaşar, a.g.m, s.382.

28 Köylü gazetesine göre istenen fidye 6.000 liraydı. Bkz: Köylü,12 Kanun-ı Sani 1919.

29 Müsavat, 12 Kanun-ı Sani 1919, Köylü, 12 Kanun-ı Sani 1919.

30 Köylü, 6 Kanun-ı Sani 1919.Müsavat, 21 Kanun-ı Sani 1919.

31 Köylü, 6 Kanun-ı Sani 1919.

32 Köylü, 2 Kanun-ı Sani 1919, Aralık 1918'de Aydın vilayetinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını gösteren cetvel için bkz; BOA, DH.EUM.ADL. 44/63, Köylü, 3 Kanun-ı Sani 1919, Efe, 13 Nisan 1919, Köylü, 2 Kanun-ı Sani 1919, Mustafa Bey çetesinin teslim olmasına dair ayrıca bkz: BOA, DH.EUM.ADL., 44/63.

33 Anadolu, 11 Şubat 1919, Hukuk u Beşer, 14 Şubat 1919.

34 BOA, DH.EUM.6.Şb, 48/67.

10 Kanun-ı Sani 1919 tarihinde, Ödemiş'in Ayasurat köyünden Hacı Mahmud, Kaymakçı köyünden Şakir, Gerçekli köyünden Fatma ve Esmâ'nın Sadarete gönderdikleri dilekçe bölgede eşkıyalık sorunun hasla devam ettiğini belgelemekteydi. Köylülerin belirttiğine göre “zeybek ve eşkıya” yüzünden çekmedikleri sıkıntı kalmamıştı. Evlerin içlerindeki zahire ve hayvan yemleriyle birlikte eşkıyalar tarafından ateşe verilen 50-60 hane halkı, aileleriyle birlikte Ödemiş'in merkezine göç etmek zorunda kalmıştı. Damlarda ve hanlarda yaşamak zorunda kalan bu aileler, perişan bir halde şimdilik hayvanlarını satarak çocuklarına bakmaktaydı. Tarımla uğraştıkları için yüklü miktarda vergi ödeyen bu insanlar, hayvanlarını satıp parasını yedikten sonra ne ile idare edeceklerini sormaktaydı. Ziraat vaktinin yaklaşmasına rağmen eşkıyaların baskı ve tehditleri nedeniyle dışarıya çıkıp da tarlalarını işleyemediklerini belirten köylüler, Ödemiş kaymakamına başvurmalarına rağmen bir sonuç alamadıklarından, hallerini Sadrazama arz etmekteydi.³⁵

Alınan bütün önlemlere girişilen teşebbüslere rağmen bir türlü asayişin sağlanamadığı Ödemiş'te bir çoban, 6 Mart'ta eşkıyalar tarafından katledildi.³⁶ 16 Mart'ta ise yine Ödemiş'e bağlı Adagüme köyünde Molla Mustafa ve çobanı, silahlı meçhul kişiler tarafından öldürüldü.³⁷ Mart 1919'da Ödemiş ve Birgi'de ev basma, yol kesme, gasp ve darp gibi birçok suç işleyen üç şaki de yakalandı.³⁸ Deli Yusuf çetesi tarafından Balyanbolu'da Mehmed isminde biri dağa kaldırılarak 500 lira fidye alınırken,³⁹ Ödemiş kazasının Uzundere köyünden Hasan oğlu İbrahim, şaki Kuyucu Mustafa tarafından katledilmiştir.⁴⁰

Batı Anadolu'da Nisan 1919'dan Yunan işgalinin başladığı 15 Mayıs 1919'a kadar birçok eşkıya ele geçirildi. Bunların içerisindeki en meşhur çetelerden biri Ödemiş ve çevresinde faaliyet gösteren ve “Doktor” lakabıyla anılan Tekeyaylalı Mehmed'in çetesi idi.⁴¹ Yine Ödemiş'te faaliyet gösteren çetelerden Seyrekli Süleyman ile Kibarın Mustafa çeteleri de ele geçirildi.⁴²

Ödemiş çevresinde oluşan gizli teşkilatlanmaları önlemek ve Ödemiş çevresindeki eşkıya ve çeteleri takip etmek amacıyla Jandarma Genel Kumandanı, İzmir Jandarma Taburundan Teğmen Ahmet Rifat Bey'i komutasındaki 40 er ile ardından Yüzbaşı Hüsamettin Bey'i komutasındaki 174. Alayın 1. Tabur ve 1. Bölüğü ile Ödemiş'e göndermiştir. Bu kuvvetler Ödemiş Jandarma Tabur Kumandanı Tahir Bey'in emrine girmişlerdir.⁴³ Aralık 1918 sonunda

35 BOA, DH.İ.UM., 19-04/1-10.

36 Mart 1919'da Aydın vilayetinde gerçekleşen eşkıyalık olaylarını gösteren rapor için bkz; BOA, DH.EUM.AYŞ., 65/16.

37 *Müsavat*, 18 Mart 1919.

38 BOA, DH.EUM.AYŞ. 3/88, BOA, DH.EUM.AYŞ., 1/74, BOA, DH.EUM.6.Şb. 52/50, BOA, DH.EUM.AYŞ., 2/65, *Müsavat*, 18 Mart 1919, *Müsavat*, 25 Mart 1919.

39 *Köylü*, 23 Nisan 1919.

40 BOA, DH.EUM.AYŞ., 6/69.

41 BOA, DH.EUM.AYŞ., 4/52, BOA, DH.EUM.AYŞ. 6/82.

42 *Müsavat*, 28 Nisan 1919, *Ahenk*, 2 Mayıs 1919.

43 Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, C.6, İstanbul 1969, s. 1752.

Ödemiş'te Askeri kuvvet olarak 57. Tümen'e bağlı 135. Alay ile 3 tabur Ödemiş'te bulunuyordu.⁴⁴

Batı Anadolu içlerine ilerleyen Yunan ordusunu durdurmak için gerekli olan insan gücünün sağlanmasında yöredeki efe ve zeybek grupları önemli rol oynamışlardır. Efelerin mücadeleye ikna edilmesi ilk oluşan Ödemiş Kuva-yı Milliyesi'nin aldığı ve halka ilan ettiği kararlar arasındadır. Bölgeye gelerek milli direnişi örgütlemeye çalışan Celal Bayar'ı ise Efe ve zeybek gruplarının arasındaki gerginlik uğraştırmıştır.⁴⁵

Türk Ordusu'nun mütareke hükümleri gereği dağılmış olması 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal eden Yunan askeri önünde durabilecek bir gücün olmayışı efe ve zeybek gruplarını Kuva-yı Milliye birliklerinin etkin gücü kılan en önemli faktörlerden biri olmuştur.⁴⁶ Oldukça kalabalık ve mücadele için hazır olan bu çetelerin dağlardan indirilip direniş mücadelesinin içine katılması Kuva-yı Milliye'ye büyük bir ivme kazandırmıştır.⁴⁷

3. İzmir'in İşgali ve Ödemiş'teki Tepkiler, Direniş Hazırlıkları

Kurtuluş Savaşına ilişkin yazılmış hemen tüm araştırmalarda Ödemiş ismine rastlamak bizi şaşırtmamalıdır. Çünkü Ödemiş Kuva-yı Milliyesi'nden ve İlkurşun direnişinden söz etmeden Milli Mücadelede Batı Cephesini tanımlamak mümkün değildir.⁴⁸

Ali Orhan İlkurşun'un anılarında belirttiğine göre daha İzmir işgal edilmeden önce Ödemiş'te muhtemel bir Yunan işgaline karşı direniş hazırlıkları yapılıyordu. Ödemiş halkını uyandıran gelişmeleri de İlkurşun şu şekilde ifade etmektedir.

1- Yunan zulüm ve tecavüzleri Türklerin ve Türklüğün şerefine, istiklaline, her türlü kutsal değerine yapılmış korkunç bir suikast halinde günden güne artan bir vahşetle genişleyerek devam etmekteydi.

2- İtilaf devletleri temsilcileri Yunan zulüm ve kötülükleri karşısında seyirci kalmakta, medeniyete sahip olduklarını iddia edenler bu vahşete kılını dahi kıpırdatmamaktaydılar. Yaşananlara kimse müdahale etmediği gibi Yunanlıların bölgedeki kötü uygulamaları tasvip ediliyordu.

3- Memleketin her yanından olduğu gibi Küçük Menderes'ten de

44 ATASE . ISH.1, KN:11, GN:2, BN:2-1, BT: 2.1.35, Aker, a.g.e, C.1, s.5-6.

45 Bayar, a.g.e, C.6, s.75-76.

46 Aker, a.g.e, C.II, s.119, Bu çeteler hazır bir kuvvet olarak değerlendirilmiştir. Vatansever oluşları direniş hareketine destek olmalarından anlaşılmaktadır. Fahrettin Altay, *10 yıl Savaş ve Sonrası*, Eylem Yayınları, I. Baskı, İstanbul 2008, s.196.

47 Nuran Koltuk, *Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin Askeri ve Mali Kaynakları (Mayıs 1919-Kasım 1920)*, Kitabevi Yayını, İstanbul 2015, s.230.

48 Günver Güneş, "Milli Mücadele'de Ödemiş", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl:1, Sayı:1, Ankara 2003,s.96.

padişaha ve hükümete Yunan işkencesinden bahseden telgraflar çekiliyor ancak bunlar ya cevapsız bırakılıyor ya da hükümet adına başka kimseler tarafından cevap veriliyordu. Halk kaderine terk edildiğini anlamıştı.

4- Rum ve Ermenilerle dostluk kurarak milli onura sahip vatandaşları lekelemek isteyen bazı kötü niyetli kişiler, halk arasında bozguncu fikirler yaymakta; padişah ve devlete bağlılık maskesi altında halkı kandırmaya çalışmaktaydılar.⁴⁹ Tüm bunların sonucunda halk kurtuluşun kendi kendisine güvenmek olduğunu anlayacak; hükümetin ve kötü niyetli kişilerin uyuşturucu telkinlerine karşı gözünü açarak direnişe karar verecektir. Hatta Mondros Mütarekesi imzalandığında Mustafa Kemal Paşa, yurdun her köşesine haber ulaştırarak ellerindeki silahları teslim etmemelerini istemiştir. Böylece daha ilk günden teşkilatlanmaya başlamıştır.⁵⁰

Daha Paris Barış görüşmelerinde İzmir'in Yunanlılara verileceği haberi İzmir'de duyulduğunda bir dönem bu kentte İttihat ve Terakki'nin Katib-i Mesulü olan Celal Bey (Bayar) kaçınılmaz bir Yunan işgaline karşı direniş hatları oluşturmak amacıyla; Mart 1919'da Ödemiş'e geldi. Yanında Sarı Edip Efe de bulunuyordu.⁵¹

Ödemiş'te İnceoğlu Şevket Bey'in evinde gerçekleşen toplantılar yapıldı. Bu toplantılara Ödemiş Kaymakamı Zühtü Bey yanında, Ödemiş jandarma Tabur Komutanı yüzbaşı Tahir (Özerk) Bey, Alimoğlu İsmail Efe, Gökçen Efe de katılırken, Yunanlılara karşı direniş örgütü kurma konusunda uzlaşıldı.⁵² Bu faaliyetlerden haberdar olan İzmir Valisi İzzet Bey Ödemiş Kaymakamı Zühtü Bey'i görevden aldı. Kendisine daha yakın olan Kemalpaşa Kaymakamı Bekir Sami (Baran) Bey'i 28 Mart 1919 tarihinde Ödemiş'e tayin etti.⁵³ Ödemiş'teki bu hareketlilik direniş umudunda olan pek çok yurtsever bu kente çekecek önemli bir faktördü. Ancak direniş girişimlerini tehlikeli bulan hükümet direnişi kırmak için önlem almakta gecikmedi. Jandarma Genel Komutanlığınca Teğmen Ahmet Rıfat (Kemendere) Bey'in emrinde kırk er ve hemen arkasından Yüzbaşı Hüsamettin Bey Ödemiş'e gönderildi. Alınan önlemleri denetlemek için Albay Ali Kemal Bey de Ödemiş'e geldi.⁵⁴ Ancak gerek Teğmen Ahmet Rıfat Bey ve Yüzbaşı Hüsamettin Beyler aldıkları vazifenin aksine Milli Mücadele yolunda hareket edeceklerine dair Ödemiş'te "Gizli Cemiyet" üyeleri tarafından ikna edildiler. Bu gizli cemiyet Refik Şevket Bey, Hamid Şevket Bey, Eczacı Tevfik,

49 Ali Orhan İlkurşun, "Haydin Efeler", *Ege Ekspres* 13 Haziran 1958, s. 4.

50 Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul 1953, s.39, Şerafettin Turan, *Mustafa Kemal Atatürk*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004, s.188,

51 Bu faaliyetleri için bkz; Bayar, a.g.e, C.6, s.1648 vd., s. 1730-1750.

52 Sıtkı Aydın, *Güneybatı Anadolu ve Kuva-yı Milliye Hareketi*, Ankara 1993, s.104-105.

53 Alev Coşkun, *En Uzun 15 Gün Ödemiş Direnişi*, *Kuva-yı Milliye'nin Kuruluşu*, İstanbul 1996, s.206.

54 Filiz Akın Özcan- Günver Güneş, "Ali Orhan İlkurşun ve Ödemiş Kuva-yı Milliyesi", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu*, II. Kitap, Yay. Haz: Oktay Gökdemir, BMS Matbaacılık, İzmir 2010, s.222-223, Sıtkı Aydın, a.g.e, s.105.

Doktor Mustafa Şevket, Hakkıpaşaoğlu Fahri, Müftü Hacı Hüseyin Efendi, Müderris Mustafa, Hacı Mümtaz damadı Kazım, Kulalı Softaoğlu İbrahim, Hanaylıoğlu Mehmed Emin, Belediye Reisi Ali Bey'in çalışmalarıyla kuruldu. Birgi gibi bazı bucaklarda da teşkilatını genişlettiler.⁵⁵ Gizli cemiyetin kurulması ile gelişen olayları değerlendiren Alev Coşkun Ödemiş direnişini üç aşamada belirtir:⁵⁶

1- Yunan işgal kuvvetlerinin 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkışıyla başlayan toplantılar dönemi

2- Gizli örgütlerin ortaya çıkış dönemi

3- Sivil halkın silahlanarak işgalci, Yunanlılarla savaşı.

İzmir'in işgali haberi 15 Mayıs 1919 sabahı Teğmen Naci tarafından Yüzbaşı Tahir'e bildirildi. Ödemiş'te de Jandarma Tabur Komutanı Tahir Bey, İzmir'in işgaline belki de en erken tepki gösterenlerden biridir.⁵⁷ Bu tepki şehrin ileri gelenleriyle çok acele düzenlenen bir toplantı ve hemen ardından direniş fikrinin eyleme dönüşmesi biçiminde çok hızlı gerçekleşmiştir. Bu ilk eylem, askeri silah deposunun boşaltılması ve Gökçen Efe ile temas kurulması yoluyla efeleri Milli Mücadeleye katma çabası biçimindedir.⁵⁸ İzmir'in işgali bu durumu kabul edilemez bulan kesimleri hemen silahlı mücadele fikrine itmiş görünmektedir. Bu düşünce Miralay Kazım Bey'de de oluşmuş olacak ki İzmir'in işgalinin ardından eli silah tutan bütün yurtseverleri Ödemiş'te toplanmaya davet etmiştir. Ona göre İzmir dışında organize bir şekilde karşı konulabilecek tek yer Ödemiş'tir.⁵⁹

Tahir Bey eşraftan Hacı Mümtaz Efendiyi çağırttı ve onunla birlikte gelen üç arkadaşıyla orada mücadele kararı alındı. Bu gruba Ödemiş'teki ihtiyat zabitleri de katıldılar.⁶⁰ İzmir'in işgali günü Jandarma Tabur Komutanlığı'nda Yüzbaşı Tahir Bey'in odasında bir toplantı yapılmış ve gizli bir komite kurulmuştur.

Toplantıya katılanlar şunlardır:

1- Jandarma Komutanı Yüzbaşı Tahir Bey,

2- Avukat Refik Şevket İnce,

3- Dr. Mustafa Şevket (Bengisu),

55 Bayar, a.g.e, C.6, s.1752.

56 Coşkun, a.g.e, s.207.

57 Ali Ulvi Özdemir, *Anılarda Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesi*, Tarihçi kitabevi, İstanbul 2017, s.36-37.

58 Ali Orhan İlkurşun, Milli Mücadele'de Ege Bölgesi ve İlkurşun, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi Yayınlanmamış Hatıralar*, 93/27-284, s.27.

59 Kazım Özalp, *Milli Mücadele 1919-1922*, C.1, TTK Yayını, Ankara 1998, s. 8-9, İsmail Ediz, *Diplomasi ve Savaş İngiliz Belgelerinde Batı Anadolu'da Yunan İşgali 1919-1922*, ATAM Yayını, Ankara 2015, s.151-152.

60 Bayar, a.g.e, s.1824, Coşkun, a.g.e, s.238.

- 4- Eczacı Tevfik (Kocaman) Bey,
- 5- Eşraftan Hacı Mümtaz, damadı Kazım,
- 6- Yüzbaşı Hüsamettin,
- 7- Jandarma Üsteğmeni Ahmet Rifat Kemerdereli,
- 8- Manifaturacı Kulalı Softaoğlu İbrahim,
- 9- Hakkıpaşaoğlu Fahri Bey,
- 10- Adagideli Hanaylıoğlu Mehmet Emin,
- 11- Belediye Başkanı Ali Bey,
- 12- Müderris Hacı Mustafa

İzmir'in işgaline tepki çok geçmeden gelmiş, Ödemiş'te kurulmuş olan Redd-i İlhak Cemiyeti tarafından hem hükümete hem de İtilaf Devletleri mümessillerine gönderilen telgraflarla İzmir'in işgali protesto edilmiştir.

Hükümete'e gönderilen telgraf şöyleydi:⁶¹

"Sadaret-i Uzma'ya

Ödemiş 16 Mayıs 1919

Alem-i İslamı ateş ve kan içinde bırakmayınız. Vatan-ı muazzezimize, beşeriyet-i muztaribeye, beşerin vicdanının ianet edeceği lekenin sürdürülmemesini rica ederiz. Sükun ve asayiş-i cihanın ebedi ve layemutolmasını teminen layetezelzel olan hukuk-ı hükümranimizin bekası esbabının istikmalini bütün kalplerimizle, mevcudiyetimizle taleb ve hükümete hak ve adle her suretle muayyen ve müzahir olduğumuzu ehemmiyetle arz ve asar-ı fülüyesine intizaren Yunanlıların baziçe-i hevesatı olamayacağımızı arz eyleriz."

Ödemiş Redd-i İlhak Cemiyetinin İtilaf Devletlerine Çektiği Telgrafta Türklerin çiğnenen haklarının iadesi isteniyordu.⁶²

"İtilaf Devletleri Temsilcilerine

Ödemiş 19 Mayıs 1919

Umumi Harpte mağlup ve güçsüz bırakılan Türkler Wilson Prensiplerinin getirdiği esaslar ile hiç olmazsa bundan sonra adalet ve insaniyet düsturlarından istifadeyi beklerken Anadolu'nun pırlantası vatanımızın tarihi ve dini hatıralarını "necl -gahu" olan İzmir'imizin Yunanlılar tarafından işgal olunduğunu görmekle

61 İleri 18 Mayıs 1919, Mehmet Şahingöz, İzmir, Maraş ve İstanbul'un İşgali Üzerine Yapılan Protesto Ve Mitingler, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1986, 174, Zekeriya Türkmen, "İzmir'in İşgali Üzerine İtilaf Hükümetlerine Çekilen Protesto Telgraflarından Bazıları" *Belgelerle Yunan Mezalimi*, Ankara 2000, s. 348-358, Haluk Selvi, *İzmir'in İşgali İle İlgili Protesto Telgrafları; İşgal Ve Protesto*, Değişim Yayınları, İstanbul 2007, s.62.

62 Şahingöz, *a.g.m*, s.173-174, Selvi, *a.g.e*, s.63.

vicdan ve gözlerimizden kanlar akıyor. İzmir muhيتينin ilhak olunacağını iştirmekle bütün adalet ve hak ümitlerimiz mahvoluyor. İslam'ın, Türk'ün tarihi hakkı nazar-ı itibara alınmayarak emri vaki haline getirilen, bugünkü hadiseyle ekseriyet hukukunun çiğnenmesi ve bununla insanlığa hayat yerine pek pahalıya mal olacak, çok kanlı bir mücadeleye sebep teşkil edeceğini arz eder, son feryadımızla, yıkılan izzet-i nefsimizin muhafaza edilmesini, çiğnenen haklarımızın iadesini rica ederiz.

Ödemiş Redd-i İlhak Cemiyeti."

Bu arada 17 Mayıs tarihli bir telgrafta Kaymakam Bekir Sami Bey Ödemiş'in vilayetle olan haberleşmesinin kesilmesinden ve Yunanlıların Ödemiş'i işgal edeceği haberinin yayılmasının Müslüman ahali üzerinde yaptığı olumsuz etkiden söz ediyordu.⁶³ Tahir Bey bu gelişme karşısında Ödemiş mühimmat deposundan halka silah ve mühimmat verilmesini emretti. Ancak Kaymakam Bekir Sami Bey buna müsaade etmedi. Yunan ilerleyişinin devam ettiği 24 Mayıs 1919'da 57. Tümen Kumandanına Ödemiş Askerlik Şube Başkanı çektiği telgrafla "*Nasıl hareket etmesi gerektiğini*" soruyordu.⁶⁴ Albay M. Şefik Bey'den (Aker) gelen cevapta silahların köylülere dağıtılmasını ifade etmesine karşın,⁶⁵ Ödemiş'te cephane depodan çıkarılmadı. Tire de işgal haberini alan Gökçen Efe kızanlarıyla birlikte Yüzbaşı Tahir Bey'in emrinde olduğunu söyleyerek bir miktar bomba istedi.⁶⁶

Ödemiş'te Kuva-yı Milliyeyi organize etme çalışmaları İzmir'in İşgalî'nin ilk gününden itibaren sürerken, oluşturulan Gizli Cemiyette yaptığı ilk toplantıda Tahir Bey'i Ödemiş-Tire-Bayındır ilçeleri Mıntıka Kumandanlığına tayin ederek,⁶⁷ bir dizi kararlar aldı.⁶⁸ Kaza'nın yönetimine doğrudan el koymak olan bu kararların ardından Belediye'de toplantı yapılması kararlaştırıldı. Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami Bey bu gelişmelere uzak kalırken direniş karşıtı tutumunu sert ve engelleyici bir biçimde 29 Mayıs 1919 tarihine kadar sürdürdü.⁶⁹

4. Ödemiş ve Çevresinde

Direnış Cephesi Oluşturulması İçin Yapılan Toplantılar

15 Mayıs günü İşgal haberini alınca Birgi'de de Aydınoglu Mehmet Bey Camii'nde Belediye Başkanı Tefvik Bey önderliğinde Hristiyan halktan gizli bir toplantı yapıldı. Burada Hacı Karahmet oğlu Salih(Özben) Bey'e İzmir'de

63 BOA. DH/i-UM E/52-14, 17 Mayıs 1335 tarihli Bekir Sami imzalı telgraf.

64 Aker, a.g.e, C.2, s.7, Özcan- Güneş, a.g.m, s.226.

65 ATASE . K1 401 Ds.242, F.96.

66 Aydınel, a.g.e, s.107

67 Ali Orhan İlkurşun, *Milli Mücadelede Ege Bölgesi ve İlkurşun*, Yayımlanmış Hatıralar Yüzbaşı Tahir Bey'in hatıralarına atfen, s.25

68 Alınan kararlar için Bkz. İlkurşun, a.g.e, s.28-29

69 Rahmi Apak, *Batı Cephesi Nasıl Kuruldu*, TTK yay. Ankara 1990, s.61, Selek, a.g.e, s.247-248, Coşkun, a.g.e, s. 211

bulunan bağlaşik devletlerinin temsilcilerine protesto telgrafları çekme ve toplantıda hazır bulunan ünlü Poslu Mestan Efe'nin danışmanlığı görevi verildi. Ayrıca Salih Vecdi(Can) Bey'e de Ödemiş ile iletişim görevi verildi. Toplantı sonucunda da memleketin silahla müdafaası kararı alındı. Salih Bey toplantıdan sonra derhal kaza merkezine gitmiş ancak olumlu bir sonuç alınamayacağını görerek geri dönmüştür. Hazırlanan telgraflar ise telgraf hatlarının kesilmesi yüzünden çektirilememiştir.⁷⁰

Gizli komitenin Tahir Bey'in odasında aldığı kararla 16 Mayıs 1919 günü belediye binasında bir toplantı daha yapıldı.⁷¹ Bu toplantıya maneviyatın bozulmaması için sadece direnişi destekleyenler çağrıldı.⁷² Konuşmalar çok hararetli bir şekilde gerçekleşti. Burada ilk olarak Refik Şevket İnce konuştu ve Yunanlılara silâhla cevap vermenin gereğini anlatan coşkulu bir konuşma yaptı. Daha sonra bu konuda müzakereler başladı. Ancak Yarbay Halim Pertev Bey ve topçu subaylığından emekli Iraklı Arap Sait Bey, moral kırıcı konuşmalar yaptılar. Halim Pertev Bey'in olumsuz görüşünün gerekçesi elde top ve silah bulunmayışıydı.⁷³ Belediye Başkan Yardımcısı ve Yeni Cami İmamı Edip Hoca da olumsuz konuşmasıyla onlara destek verdi. Bu konuşmalar halkın şevk ve heyecanını kırdı.⁷⁴ Bu sırada önemli bir zat olan Adagideli(Ovakent) Hanaylıoğlu Mehmet Emin Ağa "Madem gâvura kurşun atmayacaksınız, beni buraya neden çağırдыңız?" diyerek toplantıyı terk etti. Toplantı kararsızlık ve yılgınlık havası içinde dağıldı ve asıl teşebbüs birkaç olumsuz müdahale yüzünden yarım kaldı.⁷⁵

Belediye'de yapılan toplantının olumsuz sonuçlanması üzerine Gizli Örgüt Üyeleri aynı gün akşamı Ticaret Odası Salonunda bir toplantı daha düzenlediler. Bu toplantıya sadece direnişi destekleyenler çağrıldı. Burada Kuşadası'nı işgal etmiş olan İtalyanlarla silâh ve cephane sağlamak için ilişki kurulması ve de tarafsızlıklarının sağlanması önerisi kabul edildi. Buna göre Ödemiş'ten Refik Şevket Bey, Tire'den Akif Bey⁷⁶ ve Bayındır temsilcileriyle bir heyet teşkil edilerek, Kuşadası'na gitmişlerdi.⁷⁷ Kuşadası'nda Ödemiş'ten Refik

70 İlkurşun, a. g. g, 29 Mayıs 1958, s. 4

71 Selek, a.g.e, s. 127-133.

72 Filiz Akın Özcan, *Milli Mücadele'de Küçük Menderes Havzası 1919-1923*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2009, s.68-69.

73 Selim Örsel Bey'in mektubuna atfen, İlkurşun, a. g. g, 29 Mayıs 1958, s. 4.

74 Türkmen Parlak, *Yunan Ege'ye Nasıl Geldi*, İzmir 1983 s. 3751, Coşkun, a.g.e, s.211-213, Aydınel, a.g.e, s.107, Bayar, a.g.e, C.6 s.1831, B. Galip Yavuz, *Ödemiş'in Tarihi*, Ödemiş, 1993 s.77, Refik Şevket İnce'nin hatıralarına atfen İlkurşun, a.g.e, s.32.

75 Güneş, a.g.m, s.97.

76 Ödemiş'ten Refik Şevket(İnce) Bey ve Tire ilçesi eşraflarından Akif Bey'den oluşan bir heyet, Kuşadası'nda Ciano Zirhlısı Komutanı Amiral Ferrera'yı ziyaret etti ve silâh istedi. Ancak komutan "-Yetki belgelerinizi getiriniz." diyerek vesika göstermelerini söyledi. Bunun üzerine heyet, silah vermek vaadinde bulunulursa vesika getirecekleri yönünde açıklama yaptıysa da Amiral Ferrera, siyasi vaziyeti bahane ederek öneriyi nazikçe geri çevirmiştir. Parlak, a.g.e, s.375, Coşkun, a.g.e, s.214, Yavuz, a.g.e, s.78, İlkurşun, a.g.e, s.31

77 Refik Şevket Bey'in mektuplarına atfen, İlkurşun, a. g. g, 29 Mayıs 1958, s. 4.

Şevket Bey ile İtalyan Amiral Ferrera ile görüşmüşler, ancak ileri sürdükleri istekleri nazik bir şekilde İtalyanlarca reddedilmiştir.⁷⁸

Celal Bayar da anılarında İzmir'in işgali sonrasında Ege'nin her bölgesinde "ne yapmalı?" sorusu çevresinde örgütsüz, heyecanlı bir karmaşanın başladığını kaydeder. Örneğin İzmir'in işgal edildiği gün Birgi bucağında bir toplantı olduğunu aktarır. Yine Ödemiş ve Tire arasındaki Kahrat köyünde Bayar'ın da katıldığı bir toplantının konusu da mücadelenin nasıl yapılacağıdır. Ödemiş ileri gelenleri de toplanırlar. Toplananlar "yörenin her meslekten ileri gelenleri" dir.⁷⁹ Daha işgal olmadan, ancak İzmir'in işgali öğrenilip buldukları yörenin de işgal edilmesi ihtimalini gören kimi yerel yöneticiler hemen direniş fikrinin karşısında yer alabiliyorlardı. Örneğin Ödemiş'te 15 Mayıs'tan hemen sonra Ödemiş Müftüsünün astırdığı beyannamede şöyle ifadeler vardır:⁸⁰ "Müstevli kim olursa olsun iyi geçinmeyi ve emirlerine itaat etmeyi Müslümanlık emrediyor, sakın yabancıların sözlerine kapılıp memleketi kana boyamayın. Sel gider kum yerinde kalır.

Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami(Baran) Bey'in direniş yanlılarının fikirlerine karşı olumsuz tutumu halkın üzerinde de etkili olmaya başlamıştı. Kaymakam Bekir Sami Bey, "şingirdaklı zabıt" diye anılan Yarbey Halim Pertev, Topçu yarbaylığından emekli Iraklı Sait Bey, Yeni Cami İmamı Edip Hoca, Hürriyet İtilaf Fırkası üyelerinden Ekmekçi Rifat gibi kişilerin katılımıyla Kuva-yı Milliyecilere karşı bir cephe oluşturmuştu. Bu duruma bir çözüm araştırmak için 19 Mayıs'ı 20 Mayıs'a bağlayan gece Eczacı Tefik(Kocaman) Bey'in evinde bir toplantı yapıldı. Bu toplantıya o gün örgütlenme çalışmaları için Tire'ye gitmiş ve henüz dönmüş olan Tahir Bey, Dr. Mustafa(Bengisu) Bey, Hakkı Paşazade Fahri Bey katıldılar. Durum müzakere edildi ve Milli direniş hareketini engelleyen Bekir Sami Bey'in kaymakamlık makamından uzaklaştırılması gerektiği üzerinde karar kıldılar.⁸¹

Hakkı Paşazade Fahri Bey, kaymakamın öldürülmesi gerektiğini ve bunu kendisinin üstleneceğini söyledi. Çaylı köyünde buyruk bekleyen Yanık Halil Efe'ye görev verilerek kaymakamın hükümet konağından kaçırılması ve bilinmeyen bir yerde hapsedilmesine karar verildi. Ama Ahmet Şükrü(Konuk) Bey, "Milli hareketin başında elimizi Türk kanına bulaştırmayalım" diyerek bu öneriye karşı çıktı. Kaymakamın öldürülmesi ya da dağa kaldırılması konusunda planlar yapılırken olayların gelişimi üzerine bu karar bir süre ertelenmiş, daha sonra da Bekir Sami Bey, Kuva-yı Milliyecilere katılınca buna gerek kalmamıştır.⁸²

78 Bayar, a.g.e, C.6, s.1833, Aydınel, a.g.e, s.108, Coşkun, a.g.e, s.214, Yavuz, a.g.e, s.78, İlkurşun, a.g.e, s.32.

79 Bayar, a.g.e, C.6, s. 74-75, Özdemir, a.g.e, s.37.

80 İlkurşun, a.g.e, s. 47.

81 Coşkun, a.g.e, s. 244.

82 İlkurşun, a.g.h, TİTE, K113G18B18-s. 152-153, Coşkun, a.g.e, s. 244-245.

Toplantılar, tartışmalar, çevre ile temaslar devam ederken, Yunan işgal kuvvetleri 20 Mayıs 1919'da Torbalı'yı işgal etmiş Ödemiş'te gerginlik iyice tırmanmıştır. Bu durum Rauf Bey'in Ödemiş'e gelişiyle bile değişmedi.⁸³ Ödemiş'te Kuva-yı Milliye için oluşan kıpırtılar Rauf Bey'i İzmir mutasarrıfı Süreyya, Nazmi (Topçuoğlu) Bey, İzmirli Mansurizade Emin, Yüzbaşı Osman Tufan Bey ile birlikte Ödemiş'e çekti.⁸⁴ Ödemiş'te Osmaniye oteline yerleşen gurup, kurulacak direniş cephesi konusunda Tahir Beyle yaptıkları görüşmede Tahir Bey'in teşkilat için uygun zaman olmadığı ve teşkilatın Nazilli'de yapılmasının uygun olacağını belirtmesi üzerine hayal kırıklığına uğrayarak geceleyin Beydağ üzerinden Nazilli'ye geçti.⁸⁵

5. Ödemiş'te Direniş Çabaları ve Bunu Olumsuz Yönde Etkileyen Gelişmeler

Direniş yönünde çalışmalar yapmak ve Nazilli'deki efelerle ilişki kurmak ve ailelerini güvenli bir yere götürmek için 22/23 Mayıs 1919 gecesi aileleriyle birlikte Beydağ üzerinden Nazilli'ye hareket eden Yanık Halil İbrahim Efe, Hakkı Paşazade Fahri Bey ve Adagideli Hanaylıoğlu Mehmet Emin Ağa Beydağ Dağları'nın geçiş noktasındaki Taşoluk adı verilen yerde eski bir kan davası nedeniyle eşkiya Dıkıleç Koca Mustafa ve çetesi tarafından öldürüldüler.⁸⁶ Bu olay halkı çok üzdü ve Ödemiş'te Kuva-yı Milliye'nin oluşması hareketini olumsuz yönde etkiledi.

24 Mayıs 1919 günü eski Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf(Orbay) Bey, dört arkadaşı ile beraber(İttihatçı Topçuoğlu Nazmi Bey, Yenice Kaymakamı İbrahim Süreyya Bey, Yüzbaşı Osman Tufan Bey ve Hint ihtilalcilerinin temsilcisi Peşaverli Abdurrahman Bey) Ege'deki durumu görüp değerlendirmek için İstanbul'dan bandırma'ya hareket etti. 26 ya da 27 Mayıs günü Ödemiş'e ulaşan Rauf Bey Osmaniye Otelinde misafir edildi.⁸⁷

Ahmet Rıfat Kemerdere'nin hatıralarına göre Rauf Bey gelince olaylar şu şekilde gelişmiştir: Refik Şevket Bey'in babası Şevket Bey Jandarma Komutanlığı'na gelerek Tahir ve Ahmet Rıfat Bey'in yanına gelerek misafirler geldiğini ve otelde kendilerini beklediklerini söylemiş, ancak ısrar etmelerine rağmen kim olduklarını söylememiştir. Bunun üzerine otele gitmişlerdir. Rauf Bey, önce Tahir Bey ile görüşmüş, daha sonra Ahmet Rıfat Bey'de odaya davet

83 Güneş, *a.g.m.*, s.98.

84 Rauf Bey Sina Akşin'in belirttiğinin aksine halkla temasa geçmemiştir. Üstelik Demirci Mehmet Efe ile de Ödemiş'te görüşmesi mümkün değildir. Çünkü bu tarihlerde Demirci Mehmet Efe Nazilli taraflarında bulunuyordu. Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, C.1, İstanbul 1992 s.297-298.

85 Bayar, *a.g.e.*, C.6 s.1894-1895, Coşkun, *a.g.e.*, s.217,Aydınel, *a.g.e.*, s.111.

86 İzmir'in işgaliyle bölgede çetelerin pek çoğu Kuva-yı Milliye'ye katılmıştır. Bunlar arasında Dıkıleç Mustafa Efe'de Bulunmaktadır. Aker, *a.g.e.*, C.II, s.325.

87 Coşkun, *a.g.e.*, s. 245, Özcan, *a.g.tez.*, s.70.

edilmiştir. Buradaki görüşmede Rauf Bey, Hamit Şevket Bey'in 40.000 kişilik bir kuvvetin Ödemiş'te kendisini beklemekte olduğu şeklindeki sözlerini naklettiğinde Tahir Bey, bölgede 40 kişilik dahi silahlı ve hazır kuvvet bulunmadığı şeklinde karşılık vermiştir. Ahmet Rifat Bey bu esnada kendi görüşünü belirtip, Ödemiş'te Rauf Bey başa geçtiği takdirde bir direniş gerçekleştirilebileceğinde ısrar etse de Tahir Bey bunun mümkün olmayacağını ve Rauf Bey'in Nazilli'ye giderek orada teşkilat kurması yönünde kanaat ve görüşlerini belirtmiştir. Rauf Bey, daha sonra bazı Amerikalı dostlarının gönderdiği hususi mektupları göstermiş ve maneviyatı takviye etmek için konuşmasına devam etmişti. Ancak bunlar da Tahir Bey'in bakış açısını değiştirmeye yetmedi. Sonuçta Rauf Bey gece yarısı olmasına, uzun bir yolculuğun vermiş olduğu yorgunluğa ve çok tehlikeli bir yoldan gidilecek olmasına rağmen Nazilli'ye doğru hareket etmeye karar vererek Tahir Bey'den iki araba temin etmesini rica etti, ancak yalnızca bir tane araba bulunabildi ve buna da eşyalar yüklendi.⁸⁸ Ahmet Rifat Bey'in teklifiyle kafiye 10 kişilik bir Jandarma müfrezesi verildi ve Ödemiş'ten beklediği cevabı alamayan Rauf Bey, gece yarısı yaya bir şekilde yanındaki heyetle beraber Beydağ üzerinden Nazilli'ye geçti.⁸⁹ İnceoğlu Hamit Şevket Bey, Rauf Orbay'ın Nazilli'ye gittiğini duyunca kurtuluş için onlardan yararlanılabileceğini söylemiş ve gerçekleşmeyen bu olay karşısında büyük üzüntü duymuştu.

29 Mayıs günü ikinci vakti Topçu Yüzbaşı Rasim (Aktuğ), İnceoğlu Hamit Şevket Bey Bozdağ-Birgi yolunu takip ederek Ödemiş'e gelmiş ve yanlarında 17. Kolordu Kumandan Vekili Bekir Sami (Günsav) Bey'in yazdığı üç mektup getirmişlerdi. Bunlardan biri kaymakama, biri Jandarma kumandanına, diğeri de Askerlik Şube Reisi'ne hitaben yazılmıştı.⁹⁰ 17. Kolordu Kumandan Vekili Albay Bekir Sami Bey'in emir subayı Yüzbaşı Rasim Bey, Şube Reisi'ne ve Jandarma Tabur Komutanı Tahir Bey'e mektubu verdi. Mektupta Ödemiş'te ulusal bir direniş gücünün oluşturulması, Yunanlıların kollarını sallayarak Ödemiş'i işgal etmesine izin verilmemesi, devlete ait silah ve cephanenin düşman eline geçmesinin önlenmesi ve hatta gerekirse imhasının sağlanması, aksi halde sorumluların çok ağır bir biçimde cezalandırılacağı yazıyordu.⁹¹

Yüzbaşı Tahir Bey, mektubu okuduktan sonra durumun ciddiyetini kavrayarak 20 Mayıs'tan itibaren başlayan direniş karşıtı tutumunu değiştirmiş ve derhal işe koyulmuştur.⁹²

Bu mektuplarla ilgili olarak Celal Bayar, mektuplar olmasaydı Tahir Bey'in bölgede hiçbir milli teşkilat vücuda getirmeyeceğini söylemiştir. Ayrıca Hamit Şevket Bey'in anlattıklarına göre o esnada Ahmet Rifat Bey, çok ciddi bir tavır takınarak "*Kumandan Bey, biz Yunanlılarla muhakkak dövüşeceğiz; onları*

88 Güneş, *a.g.m.*, s.98.

89 İlkurşun, *a.g.g.*, 9-10 Haziran 1958, s. 4

90 Bayar, *a.g.e.*, C.6, s. 1897-1898, Selek, *a.g.e.*, s. 289, Tekeli-İlkin, *a.g.e.*, s. 109.

91 Ahmet Rifat Kemerdere'nin hatıralarına atfen, İlkurşun, *a.g.g.*, 16 Haziran 1958, s. 4.

92 Güneş, *a.g.m.*, s.98.

ellerini kollarını sallayarak Ödemiş'e asla sokmayacağız" demiş ve sözler Tahir Bey üzerinde mektupların tesirini arttırıcı bir etki yapmıştı.⁹³

Burada şunu da belirtmek gerekir ki Aydın'daki 57. Tümen Komutanı Albay Şefik(Aker) Bey de 25 Mayıs'ta Ödemiş Askerlik Şube Reisi'ne gönderdiği 856 sayılı şifre ile "kaymakam ile gizlice konuşarak silahları köylülere dağıtmasını, buna imkân yoksa mekanizma kolları çıkarılarak, kendisinden başka kimsenin bilmediği bir yere gizlemesini" emretmişti.⁹⁴ Ancak Tahir Bey, Kaymakam ve Şube Reisi üzerinde Bekir Sami(Günsav) Bey'in gönderdiği mektup daha tesirli olmuştur ki kazada önemli mevkilerde bulunan bu kişiler hemen harekete geçmişlerdir.

Gerçekten de Ödemiş'te teşkilat için durum iyi değildi. İzmir Jandarma Taburundan ve 174. piyade alayı 1. Bölüğünden gelen erlerin çoğu, yerli Rumların, Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarından Ekmekçinin Rifat ve arkadaşlarının olumsuz propagandalarının tesiri altında kalarak firar etmişlerdi.⁹⁵ Bu olumsuz gelişmelerin aksine Topçu Yüzbaşı Rasim (Aktuğ) ve Hamid Şevket (İnce) Bey'in 29 Mayıs 1919'da Ödemiş'e gelişleri durumu direnişlerin lehine önemli ölçüde direniş yanlıları lehine değiştirdi.⁹⁶

Albay Bekir Sami Bey'in Aydın'daki 57. Tümen'den bir türlü haber alamaması nedeniyle Yüzbaşı Rasim'i Salihli - Bozdağ üzerinden Ödemiş'e gönderdi.⁹⁷ Yüzbaşı Rasim daha Birgi'deyken depodaki silahları halka dağıtmayan ve Vali'den talimat bekleyen Kaymakam Bekir Bey Sami'ye çıkıştı⁹⁸ ifade edilir. Yüzbaşı Rasim bir süre sonra Kaymakamlık odasında Ödemiş'teki yedek subayların katıldığı bir toplantı yaptı. Toplantıda Kaymakam Bekir Sami dramatik bir şekilde Kuva-yı Milliye'ye katılmıştır. Bu tarihi toplantıda Ödemiş'te Kuva-yı Milliye namı altında bir teşekkül vücuda getirilirken, komutanlığına Yüzbaşı Tahir, müşavir ve emir subaylığına İnceoğlu Hamid Şevket, Kurmay Başkanlığına da Teğmen Ahmet Rifat uygun görüldü. Ödemiş Kuva-yı Milliyesi İzmir ve İstanbul'la temasa geçilerek ve Ödemiş'teki bütün yedek subayları görevlendirerek, gönüllülerin askere alınmasına, tüm alınan kararların Ödemiş kazası nahiye ve köyleriyle çevreye ilanı kararlarını almıştır.⁹⁹

93 İlkurşun, a. g. g, 16 Haziran 1958, s. 4.

94 Hüseyin Işık, Ödemiş Cephesinde Atılan İlkurşun, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S.21, Eylül 1988, s. 26.

95 İlkurşun, a.g.e, s.54-56, Bayar, a.g.e, C.6 1844.

96 Aydinel, a.g.e, s.112, Hamdi Şevket Bey anılarında 27 Mayıs'ta Ödemiş'te olduğunu kaydeder, Hamid Şevket İnce'nin Anıları *Tevfik Bıyıklıoğlu Arşivi TTK Dosya No:141*, Apak, a.g.e, s.18.

97 İlhan Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, Cilt 2, İstanbul 1994 s.57, Muhittin Ünal, *Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları*, İstanbul 1994, s.52.

98 Sabahattin. Selek, *Milli Mücadele*, C.1, s.1271-33, Bayar, a.g.e, C.6, s.1898, Ömer Metin, *Milli Mücadele'de Alaşehir*, Kriter Yayınları, İstanbul 2018, s.27 Sadık Sarısaman, "Belgelerin Işığında Kuva-yı Milliye'nin Tanımı", 90. Yılında Milli Mücadele, ATAM Yayını, Ankara 2011, s.28.

99 Aydinel, a.g.e, s. 115, İlkurşun,, a.g.e, s.79-80, Yavuz, a.g.e, s.80, Özcan, a.g.tez, s. 74.

6. Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami Bey'in Direnişe İkna Edilmesi

29 Mayıs 1919'da hükümet konağı önünde toplanan Ödemişli yedek subaylar önde Jandarma Komutanı Yüzbaşı Tahir, Topçu Yüzbaşı Rasim(Aktuğ), Hamit Şevket(İnce) Beyler olmak üzere kaymakamlık makamına çıktılar ve burada bir saatten fazla süren bir toplantı gerçekleştirdiler. Tahir Bey daha sonra Hamit Şevket ve Rasim Beyler ile kaymakamın yanına gittiler. Hamit Bey, yolda Şükrü(Konuk) Bey'e rastlamış ve şunları söylemiştir: *"Biz teşkilat için geldik. Şimdi kaymakamın yanına gidiyoruz. İyilikle olmazsa zor kullanarak ama mutlaka mücadeleyi kabul ettireceğiz. Siz ihtiyat zabitlerine haber gönderin Osmaniye Oteli kahvesinde toplansınlar ve haberimizi beklesinler."* Saat gece yarısına yaklaştığı bir sırada jandarma eri gelerek yedek subayları kaymakamın çağırdığını söyler. Odaya girdiklerinde kaymakamı Bekir Sami Bey'i çok yorgun ve sararmış bir halde vaziyette bulurlar.¹⁰⁰

Hükümet konağında yapılan bu toplantı sonucunda kaymakam Bekir Sami Bey geçte olsa hükümete karşı isyan etmek kararını vermişti. Direniş için destek bekleyen kişiler rahatlamışlardı çünkü artık Ödemiş'te hükümet yetkilileri tarafından engellenmeyecekler, direnişle beraber tehlikede olan şerefleri kurtulacaktı. Artık Kuvayi Milliye teşekkül etmiş, Ödemiş'te geçici bir hükümet kurulmuştu. Böylece açıkça hıyanet halinde bulunan bir hükümete karşı açıkça baş kaldırılmıştı.¹⁰¹

Hükümet Konağı'nda alınan bu karar Kurtuluş ve Ödemiş açısından çok önemli bir karardır. Çünkü koca bir devletin, bu devletin başındaki hükümetin aciz kalıp yapamadığını Ödemiş gibi bir kaza yapıyor, tek başına, güçlü İtilaf devletlerinin işgal kararına karşı çıktığını ilan ediyordu.

Bu toplantı neticesinde Ödemiş Direniş Hükümeti kurulmuş oluyordu ve 29 Mayıs 1919 günü saat 01.00'da şu kararlar alındı:¹⁰²

1- Bugünden itibaren Ödemiş'te Yiğit Ordusu adıyla bir milli teşekkül kurulacak ve başına Ödemiş Jandarma Tabur Komutanı Yüzbaşı Tahir Bey, müşavir ve emir subaylığına Avukat Hamit Şevket ve hareket reisliğine de Jandarma Üsteğmeni Ahmet Rıfat Bey getirilecektir.

2- İstanbul ve İzmir ile Ödemiş'in irtibatı kesilecek, Hükümet Reisi Kaymakam Bekir Sami Bey aynı zamanda cephenin geri hizmet ve ikmal işleri reisi olacak.

3- Şube Reisi Ali Rıza Bey, milli kuvvetlerin levazım reisidir.

4- Hacıilyas köyünün batısındaki sırtlarda milli cephe kurulacak ve Yunan kuvvetlerinin geçmesi engellenecektir.

100 İlkurşun, a. g. h, K113G18B18-s. 182, Coşkun, a. g. e, s. 258, Yavuz, a.g.e, s. 79.

101 İlkurşun, a. g. g, 17 Haziran 1958, s. 4.

102 Aydınel, a.g.e, s. 113-114, Coşkun, a.g.e, s. 257-258, Yavuz, a.g.e, s.79-80, Apak, a.g.e, s.62, Bayar, a.g.e, C.6, s.1902-1903, Güneş, a.g.m, s.99.

5- Ödemiş kazasının köy ve semtlerinde eşkiya halinde bulunan zeybekler düze indirilip, silahlandırılarak ve gerekli ihtiyaçları temin edilerek cephede vazifelendirilecektir.

6- Mevcut yedek subaylar vazifeye davet edilecektir.

7- Fazla miktarda silah ve malzeme temin edilince kadar gönüllülerle idare edilecektir.

8- Adliye, jandarma ve şube depolarındaki silah ve malzeme Yiğit Ordusu Kumandanlığı emrine verilecektir.

9- Bir seyyar hastane tesis edilecek ve Dr. Mustafa Şevket Bey'in nezaretinde İlkurşun Cephesi'ne sevk edilecektir.

10- Aydın ile irtibat maiyetindeki on askeriyle Çolak Yusuf sağlayacaktır.

11- Bu karar kaza, nahiye ve köylerde ilan edilecektir.¹⁰³

12- Yapılacak milli işler ve hareketlere karşı çıkan kişiler derhal kurşuna dizilecektir. Bu kararlar el ve duvar ilanları aracılığıyla tüm halka duyurulacaktır.

Bu kararların alınmasından sonra 17 yedek subay topluca yemin ettiler. Daha sonra kimi yedek subaylar elbise ve donanımlarını almak için dağıldılar. Kimileri de emperyalist güçlerin temsilcilerine gönderilecek protesto telgraflarını, İzmir valiliğine gönderilecek telgrafı ve halka duyurulacak bildirimleri yazmak üzere başlarında Avukat Hamit Şevket(İnce)Bey ile birlikte süvari kışlasında kaldılar.¹⁰⁴Hazırlanan bildirimler İzmir ve İstanbul'da İtilaf Devletleri mümessillerine gönderildi.

Ali Orhan(İlkkurşun), Selim(Örsel), Selim(Kayalar), Aziz(Kurtcebe), Hamdi(Akalın), Muallim Faik ve Nuri Beyler askerlik şubesi deposuna giderek buradaki silahlara el koydular. Savcının karşı koymasına rağmen depoyu açtırarak 1898 modeli 240 adet Alman piyade tüfeği ile yığınlarca sandık cephaneye ve Tüfekçiyef bombalarına el koydular.¹⁰⁵Silahlar Yüzbaşı Tahir Bey tarafından halka dağıtıldı. Mondros Mütarekesi gereğince daha önce Ödemiş'e gelen bir İngiliz ve bir Fransız subayı bu tüfeklerin mekanizmalarını çıkarmış, sandıklara koyup mühürletmişlerdi. Derhal mühürlü sandıklar kırılarak mekanizmalar çıkarıldı.¹⁰⁶Ancak tüfeklerin bir kısmı bakımsızlıktan paslanmıştı. Bu nedenle bazılarının mekanizmaları takılamadığı için hepsi de işe yarar nitelikte değildi.¹⁰⁷Kısa sürede Çeşitli tip ve modelde iki bin kadar silah dağıtılmış

103 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s. 109, Selek, a. g. e, s. 290.

104 Bekir Sami imzalı bildiri için Bkz. Apak, a.g.e, s.62, Bayar, a.g.e, C.6 s.1902-1903, ayrıca Ödemiş karşı ilerlemekte olan Yunan birliklerine karşı konulacağına dair bkz; Salahi. R. Sonyel, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk -Yunan İlişkileri 1821-1923*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s.166.

105 Süvari Yüzbaşı Ahmed, *Türk İstiklal Harbinin Başında Milli Mücadele*, Ankara 1928, s. 64.

106 İlkurşun, a.g.h, K113G18B18-s. 13.

107 Coşkun, a.g e, s. 265, Özcan, a.g.tez, s.79.

oldu.¹⁰⁸ 30 Mayıs sabahı ise Emin Atar adlı bir tüfekçi ustası depoya çağrılarak gece yarısına kadar silahların tamiri ile meşgul olmuştur. Bu süre içerisinde 250 martin ve 100 kadar da kasalı mavzer tüfeğinin kol ve mekanizmaları takılmış ve tamiri yapılan bu silahlar tamamen halka dağıtılmıştır. Bu tüfeklerden 143 tanesi Poslu Mestan Efe komutasında Birgi, Bozdağ ve Tekke'den gelenlere verildi.¹⁰⁹

Bunlardan başka Ali Orhan İkkurşun'un da silah arkadaşı olan Etli İmam Camii'nden Şehit Ali Gatban, ne kadar olduğu daha sonra tespit edilememekle birlikte mühim miktarda piyade tüfeğini halka dağıtmıştır ki bunların 135. Nizamiye Alayı'na ait olduğu bilinmektedir. Jandarma Bölük Komutanı Ahmet Rıfat(Kemerdere) Adliye deposuna giderek buradaki depoyu açtırmıştır. Burada bulunan savcı kendisine engel olmak istediye de Ahmet Rıfat Bey kendi eliyle bunları halka dağıtmıştır. Bu dört depodan elde edilen silahların toplam sayısı kesin olarak bilinmemekle birlikte 1500- 2000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Birinci Dünya Savaşı'na katılmış deneyimli kadrolar için halkın silahlandırılması hem fikir planında hem de uygulamada "normal"di. Milli Mücadele dönemi de halka silah dağıtılmasında etkin olan bir faktör de silahların düşmanın eline geçmesinden korkulmasıdır.¹¹⁰

15 Mayıs'ta İzmir işgal edildiğinde İzmir'de, ne şehri esaslı bir şekilde savunabilecek kadar asker ne de silah bulunuyordu. İşgal sadece İzmir ile sınırlı kalmayacak mutlaka genişleyecekti. Böyle kötü bir durumda iken silah ve cephanelerin atıl ve kapalı kalmaları olası değildi. Türk ulusal savaşını gerçekleştirmek için gerekli olan bu cephane ve silahları buldukları yerlerden alıp halkı silahlandırmak için birçok yerde çeşitli girişimlerde bulunuldu. Ödemiş'te de bir direniş gücü oluşturmak için halkı bilinçlendirdikten sonra yapılması gereken ilk iş buydu.

Şunu da dikkate almak gerekir ki, asker kaçakları dolayısıyla da direniş için önemli miktarda silah temin edilmiştir. Ayrıca halkın ve dağdaki zeybeklerin elinde de çeşitli silahlar bulunmakta ve bunların miktarının yine 2000 kadar olması tahmin edilmekteydi.¹¹¹ Bu daha sonra Keles ve Bozdağ gibi yerlerde milli cephe oluşturulmasından anlaşılmaktadır.¹¹²

108 İkkurşun, *a.g.g*, 17 Haziran 1958, s. 4.

109 Salim Gökçen, *Bozdağ'ın İşgali ve Ali Rıza Paşa Hükümetinin İstifası*, ATAM Yayını, Ankara 2003, s.32-33, İkkurşun, *a. g. h*, K113G18B18-s. 13.

110 Özdemir, *a.g.e*, s.123.

111 Burada şunu da belirtmek gerekir ki İzmir Valisi Kambur İzzet çok önemli bir anda milli başkaldırısı baltalayacak emirler vermiştir. Bundan Ödemiş'te nasibini almıştır. O sırada kazada bulunan hükümet yetkilileri tarafından İzmir'in işgal günü halkın içinde uyanan direniş ateşi mevki sorumluluğu düşünülerek söndürülmeseydi ilk günden tedbir alınacak ve Ödemiş direnişi daha güçlü bir şekilde Yunan kuvvetleri karşısına çıkabilecekti. Ancak Milli kuvvetler zamanında teşekkül edilmediği, aksine gönüllüler engellendikleri için Torbalı ve Manisa üzerine hareket edilememiş 48.000 piyade tüfeği, kamalı ve kamasız 88 top ve önemli milyonlarca mermi Yunanlıların eline geçmiştir. Hüseyin Işık, *a.g.m*, s. 25.

112 İkkurşun, *a.g.h*, K113G18B18-s. 197.

Ödemiş ve çevresindeki halk, düşmanın gelmekte olduğunu haber aldıkları andan itibaren civar köylerden kaza merkezine akın etmişlerdir. Depolardan yetiştirilebildiği kadar silah dağıtılmış daha sonra halk savunma aracı olarak mavzer, martin, av tüfeği, yatağan, büyük bıçak ve hançerler hatta orak, tırpan ve baltalar alarak Yunan kuvvetlerine karşı koymak için hazırlanmıştır.

Depoların açılması, silah ve cephanelere el konması Mondros Mütarekesi'ne ve onu halka zorla kabul ettirmeye çalışanlara karşı bir başkaldırı idi. Burada başlayan bu hareket tüm yurda örnek olmuştur.

Bekir Sami Bey¹¹³, direnişe ikna edildikten bu amaç için yemin edildikten sonra emperyalist güçlerin temsilcilerine ve İzmir Valiliği'ne telgraf göndermiştir.

Bekir Sami Bey'in İtilaf devletleri temsilcilerine gönderdiği 29-30 Mayıs 1919 tarihli telgraf:

"İzmir ve İstanbul'da İtilaf Devletleri Mümessillerine

İnsani düşünceler arasında zaferi temin, adaleti ve hürriyeti vadeden büyük milletlerin necip evlatları, Paris'te sulh konferansının kararı ile ne büyük bir cinayet işlendiğini tahmin ediyorsunuz zannederim.

Bugün burada başlayan galeyamı milli, beni vatanımın perişanlığı, âlemi İslamın felaketi, insaniyetin heyecanları arasında Kuva-yı Milliye kumandanının süngüleri altında yazdığım söz, sizi artık ikaz ederek fazla kanlar akmasına meydan vermeyeceğinize milletinizin, devletin namusu kâfidir.

Muazzam milletlerin âlicenap mümessilleri, akdettiğiniz mütareke, bizim ve sizin namusunuz değimliydi? Biz buna riayet ettik. Siz, bunu ihmal ederek göz yumdunuz. Güzel İzmir'imizi Yunanlıların mülevves ayakları ile çiğnettiniz. Mukaddesatımıza taarruz ettiniz. Şehitlerimiz istihfaf ettirdiniz. Muhafazasını ahdettiğiniz silah ve cephanelerimiz onlara verdiniz. Hükümet muhaberatı müstesna iken resmi telgrafları bile sansüre tabi tuttunuz. Dünyanın her tarafında yükselen Türkün feryadına kulaklarınızı tıkadınız. Hristiyanların canı ve malı insani düşüncelerle galeyana gelen Türk'e bir veditir. Buna emin olunuz. Bu güne kadar süi muamele yapılmadığı gibi bundan

113 Bu telgrafları yazıp ilgili yerlere gönderen Erzurumlu Bekir Sami (Baran) Bey Nif (Kemalpaşa) Kaymakamı iken İzmir Valisi Kambur İzzet tarafından İzmir'in işgalinden sonra (Bekir Sami Bey buraya Vali Bey'e yakınlığı sebebiyle gönderilmişti. Vali İzzet Bey kendine bağlı birini kaymakamlığa atayarak Ödemiş'te direniş için bir ayaklanmayı engellemek istiyordu. Ödemiş'e atanmıştı. Önceleri ulusal direnişe karşı tavır aldı. Ancak Hamit Şevket Bey ve Yüzbaşı Rasim Bey'in telkinleriyle milli direniş için gönüllü kimselere katılıp bu uğurda mücadele vermiştir. Ödemiş'in işgalinden sonra Alaşehir'e, daha sonra İstanbul'a geçmiş, 6 ay işsiz kalmıştır. Sonunda tekrar Anadolu'ya geçerek Miralay Bekir Sami (Günsav) Bey'in yanında Bursa'da bir süre kalmış ve onun girişimleriyle Nallıhan Kaymakamlığına atanmıştır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ise Kırşehir Valisi olarak görevlendirilmiştir. Bkz. Muhittin Ünal, *Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 63-64.

sonrada yapılmayacaktır. Anlamadığınız hakikatler bugün meydana çıktı. Türklük ve Âlemi İslam vazifei medeniyesini göstermeye başladı. Yunan kuva-yı işgalıyesi İzmir'den çekilmediği takdirde bu uğurda bundan sonraki döneceğimiz kanların mesuliyeti size ve temsil ettiğiniz milletlere raci olacaktır. Yirminci asrın cemiyeti insaniyesini yaşatmak sizin vereceğiniz son karara tabidir. Silah patlarsa göreceğiniz netice çok acı ve elim olacaktır. Artık biliniz ki kalem değil silah dönüyor.”¹¹⁴

Bekir Sami Bey'in tavrı, daha sonra yaygınlık kazanacak olan bir tavidir: İstanbul Hükümeti'ni uyarmak, iletişimi sürdürmek, ama artık bu teslimiyetçi politikaya uymayıp, milli direnişin örgütlü faaliyetlerinin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Bu düşüncesini 29/30 Mayıs 1919 tarihinde İzmir Vilayeti yönetimine belirtirken artık hangi güce tabii olduğunu ve bunun sorumluluğunun İzmir'e Yunan ordusunu çıkarana ve teslimiyete neden olanlara ait olduğunu da belirtmekten kaçınmaz.¹¹⁵

Jandarma Kumandanı Tahir Fethi Bey de 29-30 Mayıs gecesi 17. Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami Bey'e çektiği telgrafta yapılan hazırlıkları ve planları aşağıdaki raporla anlatmıştır:¹¹⁶

“1- Bugüne kadar düşmana karşı çıkamayışımızın nedenleri, emir subayınız Rasim Bey'in gelmesiyle ortadan kalktı. Tedarik edebildiğim kuvvetle Kayaköy-Hacılyas-Fata cephe olmak üzere bir bölük tesis edeceğim. Yarından itibaren de sayıları artırıp cepheye süreceğim.

2- Yedek subayları silah altına çağırdım. 15 kadar erimiz vardır.

3- Bu gece Ödemiş Kaymakamlığına, Valilik makamına ve İtilaf mümessillerine ekteki telgrafları çektiriyorum. Sonra da İzmir ile aramızdaki telgraf tellerini tahrip edeceğim.

4- Mümkünse çok seri şekilde bir mitralyöz bölüğü sevk ediniz.

5- Allah'ın yardımıyla Yunan kuvvetlerini ezerek, yok edeceğim.

6- Kumandanımız olarak sizlerle haberleşmeyi Keles kanalıyla tesis edeceğim.”

Ayrıca Ödemiş halkına da üç maddelik bir bildiri dağıtılmış, kaymakamlıktaki toplantıda alınan kararlar böylece halka duyurulmuştur:

“1- Kuva-yı Milliye namıyla saha-i faaliyete ve millete çıkan Türk Kuvoetleri elyevm ordu halini iktisap ettiğinden işbu ordunun namına (Yiğit Ordusu) ismi verilmiştir.

2- Bayındır ve Tire civarında ileri karakol kuvvetlerinin kemali dikkatle vazife-i vataniyesini ifa ediyor. Herkes kemali emniyetle iş ve güçleri ile meşgul olsunlar.

114 İlkurşun, a.g.h, K113G18B18, s. 186, İlkurşun, a.g.g, 27 Haziran 1958, s. 4, Ünal, a.g.e, s. 62-63, Apak, a.g.e, s. 70, Tekeli- İlkin, a.g.e, s. 110.

115 ATASE. İSH, Kutu no :428, Gömlek no: 129, Belge no: 129-59.

116 İlkurşun, a.g.g, 27-28 Haziran 1958, s. 4, Ünal, a.g.e, s. 62, Apak, a.g.e, s. 69, Tekeli- İlkin, a.g.e, s. 111.

3- Herkes Kuva-yı Milliye'nin elyevm kesbettiği kuvvet ve şiddeti ve mücahidi islamiyenin kalplerinde yaşattığı azim ve imanı nazarı dikkate alarak dükkânlarını, ticaretgâhlarını açarak evvelki gibi kemali serbest ile muamelelerine devam etmelidirler".¹¹⁷

Ödemiş halkı bu önlemleri sükûnetle karşılayarak bu konuda ellerinden gelen yardımı yaptılar, halk topyekün bir yürek oldu. Reji(Tekel) memuru Ragıp Bey levazım görevlisi, Hacı Mümtaz Efendi ise milli kuvvetlerin iâşe heyeti başkanı oldular.¹¹⁸

Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami Bey bir yandan siyasal nitelikli bir bildiri yayımlarken, öte yandan Dâhiliye Vekâletinden destek bekliyordu. Oysa sonuçta bürokrasi Ona konumunu hatırlatıyordu.¹¹⁹ Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya yapılan başvuruda benzer gerekçelerle savsaklandı.¹²⁰

Diğer yandan 25 Mayıs'ta Bayındır'ın, 28 Mayıs'ta Tire'nin Yunanlılar tarafından işgaliyle¹²¹ Ödemiş çok yakından tehdit edilmiş bulunuyordu. Her iki kasaba da direniş göstermemiş, hatta Yunanlılar işgal için davet edilmişlerdir.¹²² Ödemiş'te yaşanacak bir işgale karşı hapisteki mahpusların salıverilmesine dair Dahiliye Nezaretine bir telgraf çekilmiş, Dahiliye Nezareti bu isteği geri çevirmiştir.¹²³ İngiliz istihbarat raporlarında ise eski İzmir Valisi Rahmi Bey'in Yunanlılara karşı Ödemiş'te hazırlık yapılması için kentte 80.000 lira gönderdiği belirtiliyordu.¹²⁴

Kaymakamlıktaki toplantı sırasında Ali Orhan, Selim (Örsel), Selim (Kayalar), Aziz (Kurtcebe), Hamdi (Akalin), Müslüm Faik ve Nuri Beyler askerlik şubesi deposuna giderek buradaki silahlara el koydular. Savcının silahlara el koymasına rağmen Adliye binasındaki depodaki silahlar ve cephane Yüzbaşı Tahir Bey tarafından halka dağıtıldı. Ayrıca jandarmadan ve 135. Alay'ın silah mühimmatları alındı.¹²⁵

117 Tekeli-Selim İlkin, *a.g.e*, s. 111, Özcan, *a.g.tez*, s.82, Yavuz, *a.g.e*, s. 86.

118 Coşkun, *a.g.e*, s. 269, Yavuz, *a.g.e*, s. 86.

119 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Ege'de Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahatakılıç) Bey*, Ankara 1989, s.280.

120 Selahattin Tansel, *Mondrostan Mudanyaya Kadar*, C.1 İstanbul 1991, s.280.

121 Zeki Saruhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. 1, İstanbul 1993, s.282, Nizamettin Karacaebe, *Türk Ulusal Savaşının İlk Parçası*, İstanbul 1940, s.111, Kostos Misailidis, *Küçük Asya Seferi*, Çeviren:S. Karaoğlu, Gnkur HTD Yayınlanmamış Çeviri, 443 Daktilo sayfası s.233-243.

122 Selek, *a.g.e*, C. 2 s.122.

123 BOA, DH/i-UM, Dosya E/52-36.

124 Salahi Sonyel, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye'deki Eylemleri*, T.T.K, Ankara, 1995 s.15.

125 İlkurşun, *a.g.e*, s. 93. Dağıtılan silah sayıları konusunda hemen her kaynak farklı rakam vermektedir. Olayların tanıkları bile net sayıları bilmemeleri o anki karışıklıktan kaynaklanmaktadır. Aydınel, *a.g.e*, s. 116, Coşkun, *a.g.e*, s.235.

7. Cephe Teşkilatının Kurulması ve Yunan Birlikleri İle Çatışma

Ödemiş askeri depolarındaki silah ve cephanenin temin edildikten sonra, Hacı İlyas sırtlarında kurulacak cephanenin kumandanlığına Ali Orhan Bey seçildi.¹²⁶Bu arada Gökçen Efe'ye yapılan çağrı cevapsız kaldı. O gün cephede ancak 25 kişi toplanabildi. Bunların çoğunluğunu da İhtiyat Zabitanları oluşturmuştur.¹²⁷

30 Mayıs 1919 günü cephedeki hazırlıklar geliştirilirken, Yunan bayrakları ve yeşil dallar ile süslenmiş asker taşıyan Yunanlıların treni istasyona geldi. Ali Orhan Bey Rum makasçı vasıtasıyla işgal komutanına sivillere zarar verilmeden orada askerce dövüşmeyi önerdi. Bu teklif üzerine tren manevra yaparak geriye döndü.¹²⁸ Bu gelişmenin ardından cephede hazırlıklar daha da yoğunlaştı. Ödemiş'ten 60 kadar gönüllü geldi. 31 Mayıs sabahı hükümet önünde toplanan 50 efe ile 3000 gönüllü de Hacı İlyas sırtlarına gitmek için hazırlandı. Bu durum 17. Kolordu Komutanlığına 31 Mayıs 1919 tarihli raporla bildirildi.¹²⁹ Ödemiş'ten bir grup ise, Bayındır'a giderek Yunan birlikleri komutanı Albay Cavelas ile görüşüp, Ödemiş'in bir an evvel Yunanlılar tarafından işgalini istemişlerdir.¹³⁰ Gönüllü Efe grubu içinde de Çerkes Hasan'ın kışkırtmaları üzerine dağılmalar oldu. Yunanlılar'a karşı Tire'de yapılması düşünülen baskın da Gökçen Efe'nin sözünden cayması üzerine gerçekleşmedi.¹³¹ Bu arada Ödemiş'teki gelişmelerden rahatsızlık duyan Ödemiş'i işgalle görevli Torbalı'daki Efsun alayının 2. Tabur Komutanı istihbaratlarına dayanarak Tümen komutanından ısrarla takviye istiyordu.¹³² Takviye olarak İzmir'den Yunan Muhafız Taburu ile Aydın'dan bir batarya trenle Bayındır'a gönderildi.

Zincirlikuyu da Milliye müfrezesi ile çıkan çatışmada 80 kişilik Türk Müfrezesi tutunamayarak bir kısmı Ödemiş üzerine, bir kısmı güneye dağlara doğru çekildi.¹³³ Yunan Birliklerinin gelmekte olduğunu haber alan Ödemişliler ve Ödemiş köylüleri akın akın kasabaya gelmeye başlamışlardı. Kiminin elinde mavzer, martin, av tüfeği; kiminde yatağan, bıçak, hançer, balta, orak ve hatta tirpanlar vardı. Direniş azmi ile dolu bu halk kütlesine yetiştirilebildiği kadarıyla

126 Aydın, *a.g.e.*, s.117.

127 Tahir Bey'in anılarında cepheye katılmayan efe ve zeybeklere karşı bir tepki söz konusudur, İlkurşun, *a.g.e.*, s. 41.

128 İlkurşun, *a.g.e.*, s.92, Aydın, *a.g.e.*, s.118.

129 *TTK. Bekir Sami Arşivi*, Dosya 1, B. 70.

130 Bu heyette Rumların dışında Halim Pertev, Muallim Halil, Ekmekçinin Rifat'ın bulunduğu Ali Orhan İlkurşun'un anılarında belirtilir. İlkurşun, *a.g.e.*, s. 92-101.

131 Bayar, *a.g.e.*, C. 6, s. 1906.

132 Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, C. 2, 1. Kısım, Ankara 1963, s.94

133 İlkurşun, *a.g.e.*, s. 113, Bayar, *a.g.e.*, C 6, s. 1907, Coşkun, *a.g.e.*, s. 247, Aydın, *a.g.e.*, s.120, Selek, *a.g.e.*, s. 133, A. Şükrü Konuk Gökçen Efe'nin baskına katılmadığını belirtirken, Celal Bayar Gökçen Efe'yi aklamaya çalışır, Bayar, *a.g.e.*, C 6, s. 1906.

silah dağıtıldı.¹³⁴ Yedek subaylar depolardaki silahları halka dağıtırken bir yandan da oluşturulan teşkilatın temelleri atılıyordu.¹³⁵ Süvari Kışlasının üst katında sabaha karşı toplanılan bu odada verilecek olan emirler sabırsızlıkla bekleniyordu. Yunan kuvvetleriyle karşılaşma zamanı oldukça yakındı ve önemli muntıkalar bir an önce tutulmalıydı. Jandarma komutanı Tahir Bey, yedek subayları toplayıp içlerinden birini cephe komutanı seçmelerini söyledi. Sarıgöllü Selim Bey Ahmet Şükrü Bey'i gösterdi. Fakat Ahmet Şükrü ayağa kalkarak Ali Orhan Bey'i işaret etti. Yedek subaylardan Sarıgöllü Selim Mehmet, Ahmet Şükrü, Salih Vecdi, Selim Örsel, Aziz Kurtcebe, Ali Orhan, Hamdi Akalın, Osman Şeref Duygulu, Aydınli Ahmet, muallimlerden de Faik Remzi ve Tatar Nuri beylerle dışarıda harekete hazır bekleyen 12 jandarma eri, cepheyi açmak üzere hemen yola çıkacak olan 25 kişilik kadroyu temsil ediyordu.¹³⁶

30 Mayıs 1919 tarihinde şafak sökerken artık hazırlıklar tamamlanmış, vazifeler alınmıştı ve kaybedecek vakit yoktu. 1919 Mayısının otuzuncu günü Cuma idi ve Ramazanın ilk gününe rastlıyordu. Yedek subaylar ve erler Hacılıyas(İlkkurşun) tepelerini tutmak için erkenden yola çıktılar. İşte o gün iki saatlik bir yürüyüşten sonra güneş doğarken Hacılıyas sırtlarına varılmış ve bu mübarek günde ilk milli cephe mütevazı bir şekilde kurulmuştu.¹³⁷

Ali Orhan Bey cephe kumandanı olarak Ahmet Şükrü Bey'e istasyondaki telgraf makinesinin tahrip edilmesi emrini verdi. Ahmet Şükrü Bey, bu tarihi emri hiç tereddütsüz yerine getirdi. Ali Orhan Bey'in ikinci emri ise bombalarla şimendifer hattının tahrip edilmesiydi.¹³⁸ Ali Orhan Bey, bunun için yedek istihkâm subayı Muallim Şeref Bey'e mevcut bombaları bir araya getirmesini ve şimendifer hattını bozmasını söyledi.¹³⁹ Şeref Bey, Aziz ve Hamdi beylerle çalışarak bombalarla hattı tahrip etmeye çalıştıysa da kullanılan "tüfenkçiyef" bombalarının tahrip gücü çok düşük olduğundan bu iş için yeterli olmadılar. Bunun üzerine orada ele geçirebildikleri saban, sürgü, ağaç kütükleri ve kaya gibi malzemeler hat üzerine yığılarak bir set oluşturuldu. Burada maksat gelecek

134 İlkurşun, *a.g.h*, *TİTE*, K113G18B18-s. 13-14; bu kısım, hatırat içinde bulunan Muammer Lütfi Bahşı'nın Ödemiş Halkevi'nin topladığı vesikalardan yararlanarak yazmış olduğu "İlkkurşun" adlı eserin 7. ve 8. sayfalarından alınmıştır.

135 İlkurşun, *a.g.g*, 27 Haziran 1958, s. 4

136 Halil Dural, *Ödemiş Tarihi*, Yay. Haz: Sabri Yetkin, Ödemiş Belediyesi Kültür Yayınları:1, Ödemiş 2004, s. 42-43, Ali Orhan İlkurşun, *a.g.g*, 19 Haziran 1958, s. 4.

137 İlkurşun, *a.g.g*, 20 Haziran 1958, s. 4, İlkurşun, *a. g. h*, *TİTE*, K113G18B18-2, Yavuz, *a.g.e*, s. 89

138 Başlangıçta İzmir'den Aydın'a uzanan tek bir hat olarak planlanan demiryolu, Torbalı'dan doğuya doğru ayrılan bir koldan Küçük Menderes havzasını takip ederek, bayındır üzerinden Tire'ye kadar yeni bir imtiyaz alınarak uzatılmış ve 1883 yılı Eylül ayında işletmeye açılmıştı. Bu imtiyaza Çatal-Ödemiş hattı dâhil değildi. Ödemişlilerin isteği ve olası zararlara karşı teminat vermeleri üzerine İzmir- Aydın Demiryolunu Tire'ye bağlayan çatal ara istasyonundan Ödemiş'e kadar uzanan 25 km.lik hattın yapımına başlandı. Tireden yaklaşık beş yıl sonra yani 1888 yılı Aralık ayında Ödemiş-Tire hattı bitirilerek işletmeye açıldı. Bekir Keskin, *Belgelerin Işığında Ödemiş Yazıları*, Küçük Menderes Yayınları, Ödemiş-İzmir, 2008, s. 21

139 İlkurşun, *a.g.g*, 19 Haziran 1958, s. 4

olan treni geçici bir süre durdurarak Yunan askerlerini ateş baskınına tutmaktı. Çünkü hat üzerinde bulunan diğer kasabalara, örneğin Torbalı, Bayındır ve Tire'ye trenle gelen birlikler buraya da muhtemelen bu şekilde gelecektlerdi. Bu durum dikkate alınarak tren hattını tutmak çok mühimdi. Böylelikle Yunan kuvvetleri ilk defa ciddi bir direnişle karşı karşıya kalmış olacaktı.¹⁴⁰

Yapılan bu işler, alınan bu önlemler ve direniş hissi sadece Yunan kuvvetlerine karşı değildi. İngilizlerin telgraf makinesinin ve raylarının tahrip edilmesi de bunun göstergesiydi ve Yunan kuvvetlerinin İzmir'i işgalini en çok destekleyen, hatta bunu sağlayan İngilizlerdi. Sadece bununla kalmamışlar Yunanlıların İzmir'i işgal günü ve sonrasında yaşanan vahşete seyirci kalmışlar, gözlerinin önünde cereyan eden hadiseleri önlemek için hiçbir girişimde bulunmamışlardı. İngilizlerin yaptıkları da cezasız kalmamalıydı.¹⁴¹

Hacılyas köyünün yaslandığı tepeden itibaren kuzeye doğru uzanan tepelerin en büyüğü olan dördüncü tepe Ali Orhan Bey tarafından "*Kumanda Tepesi*" olarak adlandırılmış ve Ali Orhan Bey burada mevzilenmiştir. Kendisinin sağındaki tepelerin savunması için Ahmet Şükrü ve Salih beyleri, daha sağda bulunan yüksek Kayaköy tepeleri içinde Sezai Çavuş ile Kara Çavuş'u görevlendirmiştir. Burada sağ cenahı teşkil eden bu son yüksek tepelerin ilk kuvvetleri Kayaköylülerdir. Soldaki tepelere ise yine yedek subaylardan Sarıgöllü Selim ve Osman Duygulu Beyler yerleştirilmiştir. Bu şekilde yerleşen kuvvetler Derebaşı İstasyonu ve Doyrıanlı Çiftliği ovalarına tamamen hâkim durumdaydılar.¹⁴²

Öğle saatlerinde keşif kolundan Aziz ve Hamdi Beyler ellerinde flamalar bulunan bir adamı yakalayıp Ali Orhan Bey'in yanına getirmişlerdir. Bu kişi Derebaşı istasyonu makas memurudur ve telgraf muhaberesi olmadığı için keşfe çıkmıştır. Ayrıca bu kişi Ödemiş'i işgal için Yunan askerinin trenle gelmekte olduğunu söylemiştir. Makas memurunun söylediği gibi Yunan bayrakları ve yeşil dallarla süslenmiş olan tren biraz sonra uzaktan görülmeye başlanmıştır. Ali Orhan Bey, makas memurunu trene göndermiş, Yunan kumandanı memurla konuştuktan sonra tren geriye doğru hareket ederek o gün için bölgeyi terk etmişti.¹⁴³

140 İlkurşun, *a.g.h*, *TİTE*, K113G18B18-s. 2, İlkurşun, *a.g.g*, 19 Haziran 158, s. 4

141 İlkurşun, *a.g.g*, 19 Haziran 1958, s. 4.

142 İlkurşun, *a.g.h*, *TİTE*, K113G18B18-s. 2.

143 Yunanlılar Ödemiş'ten bir direniş bekliyorlardı. Daha önce de kendilerine bu konuyla ilgili istihbaratlar gelmekteydi. Bu nedenle bu bölgeyle ilgili endişeli ve tetikteydiler. "İstavri Yatapulos ile Cavelas'ın kumanda ettikleri 1. ve 38. efzon alayları Torbalı-Ödemiş istikametinde; Aleksis Aşhinas'ın kumandasındaki 4. Alay ise Aydın şehrine sevkolunmuştur. Ödemiş'teki Türkler," Harb ve Darb"ta tecrübe sahibi olduklarından ayaklanabilirlerdi." Bu ifade Celal Bayar'ın Bende yazdım eserinde Yunanlılar Aydın İşgalini Nasıl Anlatıyor? başlığı altında yer almakta ve Yunanlıların, henüz o yöne harekete geçmeden önce dahi Ödemiş'ten bir direniş beklemekte olduklarını göstermektedir. Bkz. Bayar, *a.g.e*, C. 6, s. 125; Yunanlılara Ödemiş hakkında, silah depolarından 8.000 kişiye silah dağıtılmış olduğu, 1.000 kişilik bir kuvvetin gelecek olan Yunan kuvvetlerini beklemekte olduğu şeklinde

30 Mayıs akşamüzeri bu talihsiz olaydan başka bazı olumlu gelişmeler de meydana gelmiştir. Ödemiş'ten Kayıkcıoğlu Molla Hüseyin ile birlikte 60 kadar gönüllü daha gelmiş, Kayıkcıoğlu Molla Hüseyin keşif kıtası durumunda 10 arkadaşı ile Derebaşı istasyonuna gönderilmiştir. Yine akşama doğru Kayaköy'den 10 kadar silahlı gelerek ulusal direnişe katıldı.¹⁴⁴ 30 Mayıs akşamüzeri Sezai Çavuş, Kayaköy'den gelerek, ertesi gün işgali red için Bayındır'a bir heyet gideceğini, heyetin geçmesine mani olunmaması için telefonla emir verildiğini haber verir. Ali Orhan Bey, emrin kim tarafından verildiğini sorarsa da Sezai Çavuş bilmediğini söyler. Gerçektende ertesi gün yani 31 Mayıs 1919 günü 4 Rum ve Ermeni, iki de Türk'ten oluşan bu heyet, bir *drezin*¹⁴⁵ ile gelerek cephenin kenarında durdu. Gösterdikleri vesika Kuva-yı Milliye Kumandanı Kaymakam Halim Pertev Bey imzasını taşımaktaydı. Ali Orhan Bey durumdan şüphelendi ise de gelen emir ve gösterdikleri vesika sebebiyle izin vermek durumunda kaldı.¹⁴⁶ Bayındır'a giden bu heyet işgali red için değil aksine Ödemiş'in bir an evvel işgal edilmesi için Yunan kuvvetlerini davete ve kurulan Kuva-yı Milliye'nin durumundan onları haberdar etmeye gitmişti. Önceden buradaki oluşumdan haberi olmayan ve bu meçhul durumdan endişelendiği için ne yapacağını bilemez bir halde olan Yunan birlikleri artık vaziyeti bildiklerinden ve gerek sayı gerekse teçhizat bakımından Hacı İlyas'ta mevzilenen Türk birliklerinin zayıf olduğunun farkına vardıklarından bir an evvel saldırı için hazırlandılar. Ertesi gün yani 1 Haziran 1919 günü iki tabur Bayındır'dan, bir tabur Tire'den olmak üzere bir alay gücünde bir kuvvetle taarruza geçtiler ve Türk birliklerini hazırlıksız yakalamış oldular.¹⁴⁷

abartılı haberler gidiyordu. Bunun üzerine Yunan Tabur Komutanı 30 Mayıs 1919'da Tümen Komutanına çektiği telgrafla durumu bildirmiş ve takviye istemiştir. Bu bilgiyi edinen Tümen Komutanı, İzmir Muhafız Taburu ile Aydın'dan bir bataryanın trenle hemen Bayındır'a nakillerini, Yunan taburunun da milli kuvvetlerin taarruzunu beklemeyen, derhal taarruza geçmesini emretmiştir. İzmir Muhafız Taburu, 31 Mayıs 1919'da Bayındır'a gelmiştir. Bkz. Coşkun, *a.g.e.*, s. 278, Zafer Çakmak, İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2007, s. 164.

144 Parlak, *a.g.e.*, s.467, Tekeli- İlkın, *a.g.e.*, s. 112.

145 Drezin: Demiryollarında yol kontrol ve bakımı için kullanılan, insan gücü ile çalışan bir araçtır. Ali Orhan Bey'in hatıralarında "*terazine*" olarak yazılmıştır.

146 Ali Orhan Bey'in durumdan şüphelenmesinin sebebi şuydu: Gösterilen vesikada Kuva-yı Milliye Kumandanı olarak Kaymakam Halim Pertev Bey'in imzası vardı. Ancak Kuva-yı Milliye Kumandanı Yüzbaşı Tahir Bey idi. Ali Orhan bu duruma şaşırıysa da Ödemiş'te alınan bir karar ile bunun mümkün olabileceğini düşündü ve heyetin geçmesine izin verdi. Halim Pertev Bey, daha önce Ödemiş Ticaret Odası'nda yapılan toplantıda Kuva-yı Milliye karşıtı düşüncelerini dile getirmiş, bu tavrıyla halkın maneviyatı kırmıştı. Fakat Ali Orhan Bey, bu sırada İzmir'de bulunmaktaydı ve orda yaşanan olaylara bizzat şahit olmuştu. Yani Halim Pertev'in olumsuz düşüncelerinden haberdar değildi. Daha sonra vesikanın Halim Pertev tarafından hazırlanıp verildiğini, taşıdığı askeri rütbe ile teğmen Tahsin Efendi'yi kandırarak Halil Hoca'yı (Halil Dural) da heyete dâhil ettiğini ve söz konusu heyetin Ödemiş'in bir an evvel işgal edilmesi için Yunan kuvvetlerini davet için gittiğini öğrenen Ali Orhan Bey, duruma çok üzülmüştür. Ayrıca Tahir Bey'in konu hakkında Ali Orhan Bey'e yazdığı cevabi mektup için bkz. İlkurşun, *a.g.h.*, *TİTE*, K113G18B18-s. 201.

147 İlkurşun, *a.g.h.*, *TİTE*, K113G18B18-s. 2-3, Çakmak, *a.g.e.*, s. 163

31 Mayıs 1919 günü, Ödemiş Jandarma Komutanı Yüzbaşı Tahir F.(Özerk), sağında Hamit Şevket İnce, solunda Jandarma Teğmeni Ahmet Rifat (Kemerdere) ve arkasında öğretmenler, zeybekler ve gönüllülerden oluşan bir de kafile ile Hacılyas köyüne doğru yola çıktı.¹⁴⁸ Ödemiş'in Yunan kuvvetlerine karşı savunulması için toplanan kuvvetlerin sayısı 300'ü geçmişti.

Postlu Mestan Efe'de kuvvetlerimize moral vermek için emrindeki 100 atlı ile buradaki cepheye kadar gelip bir geçit resmi yapmış daha sonra yeni kurulmakta olan Salihli cephesine gitmek üzere Ödemiş'e dönmüşlerdir.¹⁴⁹ 31 Mayıs sabahı Hükümet binası önünde toplanan 50 efe ile 300 gönüllü Hacılyas sirtlarına gitmek için hazırlanmışlarsa da, sonradan bundan vazgeçilmiştir. Ancak yine o gün Doktor Mustafa(Bengisu) Bey, bir sahra hastanesi kurarak cephe gerisinde önemli bir hizmeti yerine getirmiştir.¹⁵⁰

Zincirlikuyu, Kahrat kasabası ile Tire arasında bulunuyordu ve yüz yıllık bir çınar ile bir kuyudan ibaretti. 31 Mayıs gece yarısına doğru Yiğit Ordusu Komutanı Tahir Bey, yedek subay Ahmet Şükrü(Konuk) Bey'i yanına çağırarak Gökçen Hüseyin Efe ile mutabık kalındığını, Tire'ye Boynuyoğun köyünden sabah saat 06.00'da Gökçen Efe'nin baskın yağaacağını 80 kişi ile Zincirlikuyu'ya giderek Tire'ye ovoidan girilmesini istedi. Bu emir üzerine, birkaç saat Hacılyas'ta alıkonulan bu kuvvet, gecenin geç vaktinde Yunan birliklerinin Tire tarafından yapacağı taarruzu karşılamak üzere Ahmet Şükrü (Konuk) ve Salih Vecdi komutasında, Tire ilçesi sınırında bulunan Zincirlikuyu mevkiine doğru yola çıktı.¹⁵¹

Müfreze efradı istenilen yere vaktinde yetişebilmek için üzerlerinden hiçbir giysilerini çıkarmadan Küçük Menderes nehrinden geçtiler. Fakat Tire'den gelen yol(Kahrat) ile Hacılyas köylerinden gelen yolun birleştiği noktaya vardıklarında oralık iyice ağarmaya başlamış üstelik Gökçen Efe'nin baskınını bekledikleri halde hiçbir silah sesi duyulmamıştı. Bunun için daha fazla ileri gitmeyi tehlikeli bulan Müfreze Komutanı Ahmet Şükrü(Konuk) Bey, vaziyeti bir rapor ile Kuva-yı Milliye Komutanı Tahir(Özerk) Bey'e bildirdi. Tahir Bey, baskının ertesi gün yapılacağını bulunulan yerde kalınmasını ve müfreze için erzak gönderildiğini yazan emri gönderdi. Bunun üzerine müfreze büyükçe bir çınarın altında gelecek bir emri beklemek üzere konakladılar. Ahmet Şükrü(Konuk) Bey, çınar ağacına etrafta bir tehlike olup olmadığını gözlemek için bir gözcü çıkardı.¹⁵² Ancak efradın içinden Ödemişli Pabuççu İbrahim adında biri, Giritli olduğundan Rumca bildiğini ve Tire'de bulunan Yunanlıların

148 Bayar, a.g.e, C.6, s.121.

149 Muammer Lütfi Bahşı, Ödemiş Cephesinde Atılan İlk Kurşun, s. 27, Salim Gökçen, *Bozdağ'ın İşgali ve Ali Rıza Paşa Hükümetinin İstifası*, ATAM Yayını, Ankara 2003, s.32-33.

150 Coşkun, a.g.e, s. 260 ve 273, Özcan, a.g.tez, s. 101-102.

151 İlkurşun, a.g.h, TİTE, K113G18B18-s. 217, Muammer Lütfi Bahşı, a.g.e, s. 27, Coşkun, a.g.e, s. 279-280, Yavuz, a.g.e, s. 91.

152 Mehmet Başaran, *Tanzimattan Cumhuriyet'e Tire*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 2000, s.37-38, İlkurşun, a.g.h, TİTE, K113G18B18-s. 21, Coşkun, a.g.e, s. 281.

kuvvet durumları hakkında bilgi toplamak üzere vazife istediğini söyleyince kendisi bu iş ile görevlendirildi. Efrattan Dellal Kadir de Pabuççu İbrahim ile birlikte hareket etti. Fakat bunlar çok geçmeden önlerinde bir toz bulutunun yükselmekte olduğunu ve az sonra da Yunan kuvvetlerinin gelmekte olduğunu gördüler ve hemen geri dönerek, yerinde bir hareketle müfrezenin dikkatini çekmek için iki el silah attılar. Soluk soluğa, etrafı dikkatle gözetlemekte olan müfrezenin olduğu yere ulaşan bu iki kişi Yunan kuvvetlerinin gelmekte olduğunu, o iki el silahı tehlikeyi haber vermek için attıklarını, derhal mevzi almak gerektiğini bildirdiler.¹⁵³

İlk şaşkınlık geçtikten sonra Şükrü Bey 80 kişilik gücünü gruplara ayırarak Küçük Menderes ırmağı ile soldaki tepeler arasında yaydı ve emir verilmeden kimsenin ateş etmemesini söyledi. Yunan efzonları iyice yaklaşınca Ahmet Şükrü Bey tarafından ateş emri verildi.¹⁵⁴

1 Haziran 1919 Pazar günü, Tire'den Ödemiş istikametine gönderilen 2 Yunan efzon bölüğü ve yerli Rumlardan atlara bindirilen 200 kişiden oluşan bir kuvvet ile Zincirlikuyu'daki Türk kuvvetleri arasında saat 08.30'da savaş başladı.¹⁵⁵ Yunanlılar hem sayı hem de cephane bakımından oldukça üstün durumdaydılar. Burada iki saat süren şiddetli bir çarpışma yaşandı ve Yunanlılar epey zayıf verdiler.¹⁵⁶ Yunan birlikleri Türk kuvvetleri geri çekildikten sonra takip etmemişlerdir. Yunan kuvvetlerinin burada çok telefata verdiği ve ölümlerini 14 araba dolusu geri götürdükleri o semt köylülerinin şahitlikleri ile sabit olmuştur.¹⁵⁷ Yunanlılar arabalar içindeki ölümlerinin görülmemesi Türk halkı tarafından bilinmemesi için arabaların üzerlerini otlarla örtmüşlerdir.¹⁵⁸ Bunun sebebi Türklerin maneviyatının yükselmesini önlemektir. Zincirlikuyu da çarpışmalar devam ederken aynı anda Yunanlılar üstün kuvvetleriyle Cavelas komutasında Hacı İlyas tepelerine doğru ilerlediler. Cephenin hemen gerisinde Dr Mustafa Bengisu tarafından oluşturulan Sahra Hastanesi yaralıları için görev yapıyordu.¹⁵⁹ 15-16 yaşındaki çocukların dahi yer aldığı çarpışmalarda tutunamayan Türk kuvvetleri geri çekildiler.¹⁶⁰

8. İlkurşun Muharebesi

1 Haziran 1919 günü saat 09.00 da bir tabur Yunan askerinin Bayındır yönünden avcı halinde ilerleyerek Hacı İlyas sırtlarına doğru geldiği görüldü.

153 İlkurşun, *a.g.h*, *TİTE*, K113G18B18-s. 217.

154 Coşkun, *a.g.e*, s. 281.

155 Selanikten İzmir'e 27 Mayıs'ta ulaşan İzmir Muhafız Taburu isimli Yunan birliği Ödemiş'te yaşanan direniş üzerine Ödemiş'e gönderilmiştir. Tekeli -İlkin, *a.g.e*, s.113.

156 Muammer Lütfi Bahşı, *a.g.e*, s. 27-28

157 İlkurşun, *a.g.h*, *TİTE*, K113G18B18-s. 3; Ayrıca Behiç Galip Yavuz'un eserinde ölü ve yaralıların 16 arabaya konularak Tire'ye taşındığı yazılmaktadır. Bkz. Yavuz, *a.g.e*, s. 92.

158 Coşkun, *a.g.e*, s. 282.

159 Kaya Bengisu, *Koca Doktor Mustafa Bengisu*, İzmir 1993, s.31.

160 İstiklal Harbi Gazetesi, 2 Haziran 1919, Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1953, s.137, Selçuk, *a.g.e*, C.2, s.120, Kaygusuz, *a.g.e*, s.174,

Kayıkçı Molla Hüseyin komutasında ileri sürülen küçük bir müfreze Yunan avcı hatları önüne dikilerek ayakta ateşe başladı. Bu cüretkarane savaş karşısından Yunan kuvvetleri sollarına dönerek Derebaşı Köyü'nün önündeki Dereköy çukuruna doğru kaçtılar.¹⁶¹ Yunan kuvvetlerinin buraya kanalize edilmesi, arazinin tabii savunma gücünden istifade edilerek yapılacak savunmayı daha da kolaylaştırmıştı.¹⁶²

Bu sırada Ali Orhan Bey, yedek subay Mahmut Bey ile Kayıkçıoğlu Molla Hüseyin'in Müfrezesine cephaneye yolladı.¹⁶³ Harekât ve düşman saldırısı Kayaköy'ün egemen tepelerine yöneldi.¹⁶⁴ Yunan kuvvetleri Koşu Durağı ile Meşeliler Tepesi arasında saldırıya geçti. Diğer bir Yunan Birliği ise Derebaşı Köyü'nün batısında toplu durumda ilerleyerek Meşeliler tepesine doğru yürüyüşe başladı. Böylece Yunan birlikleri iki yönden saldırıya geçmişti. İlk Yunan birliğinin saldırı yönü kuzeydoğu, ikincisinin ise tam doğu yönüne doğrudu. Muharebe Ödemişlilerin top gibi ses çıkaran makineli tüfeklerini ateşlemesi ile başladı. Kuva-yı Milliyeciler hâkim tepeleri tutmuşlardı, Yunanlılar ovada ilerliyorlardı. Sayılarının iki bin kadar olduğu bilinen Yunan birlikleri hafif ve ağır makineli tüfeklerle Ödemişlilerin ateşine karşılık verdiler. Sabah saatlerinde başlayan çarpışma ikinci vaktine kadar üstün bir Yunan taarruzu ile devam etti. Öğle vaktinde, Kuva-yı Milliye Komutanı Yüzbaşı Tahir Bey ile Avukat Hamit Şevket Bey yanlarında Çerkez Hasan çetesiyle beraber cepheye geldiler. Çerkez Hasan çetesi savaşa katılmakta nazlanıyordu. Hatta olumsuz davranarak cepheyi terk etti.¹⁶⁵ İkinci vakti Yunan kuvvetlerinin bir kısmı Ali Orhan Bey'in bulunduğu tepeye saldırdılar.¹⁶⁶ Buraya sonradan sevk edilen Çerkez Hasan ve arkadaşlarının muharebe meydanını terk ederek kaçmaları Yunan taarruzlarının inkişafını hızlandırdı.¹⁶⁷ Tüm bu olumsuzluklar nedeniyle Hacılıyas'daki direniş kuvvetlerimiz, adım adım geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu suretle Yunan kuvvetleri 1 Haziran 1919 günü akşama doğru Ödemiş'i işgal etmişlerdir.¹⁶⁸

Yunan kuvvetleri kendi kaynaklarında burada 1 ölü ve 7 yaralı verdiklerinin kaydetmişlerdir. Türk kuvvetlerinin ise 1 şehit ve 20 yaralıdır.¹⁶⁹ Ali Orhan Bey'in anlattıklarına göre burada da Yunanlıların kayıpları az olmamıştır ancak Yine Türklerin maneviyatını yükseltmek istemediklerinden ölü ve yaralı sayılarını tam olarak belirtmemiş olma ihtimalleri yüksektir. Yunanlılar burada vermiş oldukları kayıpların acısını çıkarmak için daha sonra Çatal, Hacılıyas ve Kayaköy gibi yerleşimleri yakmışlardır.¹⁷⁰

161 İlkurşun, *a.g.h*, *TİTE*, K113G18B18-s. 3 ve 4, Aydınel, *a.g.e*, s. 120, Coşkun, *a.g.e*, 283.

162 Aydınel, *a.g.e*, s. 120, Coşkun, *a.g.e*, 283, Güneş, *a.g.m*, s. 100.

163 Coşkun, *a.g.e*, s. 283.

164 Aydınel, *a.g.e*, s. 120, Özcan, *a.g.tez*, s.106.

165 *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, II/I, s.93, Güneş, *a.g.tez*, s.37, Aydınel, *a.g.e*, s.119, Coşkun, *a.g.e*, s. 284.

166 Özcan, *a.g.tez*, s. 106, Coşkun, *a.g.e*, s. 285.

167 Aydınel, *a.g.e*, s. 120.

168 *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, II/I, s.93-94, Çakmak, *a.g.e*, s. 165.

169 Coşkun, *a.g.e*, s. 285, Armağan, *a.g.e*, s. 228.

170 *İstiklal Harbi Gazetesi* 2 Haziran1919, Çakmak, *a.g.e*, s. 165.

9. İlkurşun Direnişi'nin Tarihteki Önemi

Halkın silahlandırılarak Yunan kuvvetlerinin ileri harekâtına engel olmaları Yunanlıların işine gelmiyordu. İzmir'e yaptıkları çıkarma harekâtında olduğu gibi hiçbir yerde direnişle karşılaşmak istemiyorlar ve de ummuyorlardı. Yunanlıların karşısına ilk olarak İlkurşun'da milli bir kuvvet çıkmış ve canını dişine takarak topraklarını işgal ettirmemek kaygısıyla savaş vermiştir.¹⁷¹ Türk ulusunun işgale halk desteği ile katıldığı bir onur savaşı özelliği taşıyan Hacılyas Direnişi, kalabalık Yunan askerlerine karşı, asker, halk ve efe işbirliği olarak tarihe geçen şanlı bir direnme eylemidir.¹⁷²

İstiklal Savaşı'nın ilk hamlelerini yapan kahramanlarımızdan Milli Ordu Müftüsü ve Sabık Aydın Milletvekili Sayın Esat İleri İlkurşun'un önemini şu şekilde vurgulamıştır:

*"Düşman kollarını sallaya sallaya her tarafı işgal etmişti. Yalnız, evet yalnız kahraman Ödemişliler bu zillele aziz vatana karşı itilaf devletlerinin o hainane hareketlerine ve İstanbul Hükümetinin bu işgale karşı göz yummasına tahammül edemediler. Haki pakine altı yüz yıl mukaddem aşağı İzmir kalesini zaptetmek için harp ederken şehit düşen Omurbey'in ve babasının ve kardeşlerinin metfun buldukları yerlere düşmanı ayak bastırmamak üzere ayaklanan Ödemiş evlatlarından Hamit Şevket, Ali Orhan ve jandarma Yüzbaşı Tahir gibi emsali nadir kahramanlar İlkurşun adı verilen Hacılyas civarından düşman kuvvetlerine karşı gelmişler, büyük kahramanlıklar göstermişler, milli tarihimize şerefli sahifeler açmışlardır."*¹⁷³

Ali Orhan İlkurşun ise Hatıratında bu olayın önemini şu şekilde yazmıştır:

Ödemiş ovalarını inleyen gümüşlü martinlerin ilk kurşunları düşmanın kin ve habaset dolu bağırını yakar ve delerken oradan fıskırarak kıvılcımlar, istiklal savaşı ateşini tutuşturacak ve Türk milletinin bütün fedakâr çocukları birbirleriyle kahramanlık yarışlarına girişerek ve çaylar gibi kanlarını akıtarak gafil düşmanı diz çöktürünceye, yere serinceye ve boğuncaya kadar döğüşeceklerdi..."¹⁷⁴

Aydın Milli cephesinde Milli Menderes Alayı Kumandanlığını yapmış bulunan Jandarma Albay Nuri Vural Bey, Ali Orhan Bey'e yolladığı mektubunda şöyle demektedir:

*"...İstiklal savaşı ateşinin tutuşmasında ilk kibrit vazifesini kimin yaptığı ve nerede olduğu hakkındaki bilgilere gelince: Bu ateşin ilk fıskırma yerinin Ödemiş olduğu ve İlkurşunun da Hacılyas tepesinden atıldığı kanaatindeyim."*¹⁷⁵

171 Talat Yalazan, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi*(15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922), ATASE Yayınları, Ankara, 1994, c. 1, s. 54.

172 Özcan, *a.g.tez* ,s.107, Armağan, *a.g.e*, s. 228.

173 M. Esat İleri'den Ali Orhan Bey'e, İlkurşun, *a.g.h*, TİTE ,K113G18B18-s. 176.

174 İlkurşun, *a.g.h*, TİTE, K113G18B18-s. 102.

175 Özcan, *a.g.tez* ,s. 108, İlkurşun, *a.g.g*, 22 Haziran 1958, s. 4

İlkkurşun savaşının tarihteki en büyük önemi şüphesiz onun halkın eseri olmasıdır. Milyonluk ordularla vukua getirilmiş değildir ancak asıl büyüklük tarihi hadiseyi yaratan kuvvetin taşıdığı gaye ve önlemeye çalıştığı felakettir. Bu açıdan bakılınca bu direnişle birlikte memleketin diğer taraflarındaki halk bunu haber almış ve direniş için ayaklanmış. Yani diyebiliriz ki Kurtuluş Savaşı'nda halkın desteğinin sağlanmasında İlkkurşun direnişinin büyük önemi olmuştur. Direniş halktan gelmiş, Kuva-yı Milliye'nin ilk muharebesi üstün Yunan kuvvetlerine karşı burada verilmiştir. Bu örnekler ve tanıklıklar da göstermektedir ki, milli direnişin ilk çekirdeği burada yani Ödemiş'te atılmıştır.¹⁷⁶

Tarihe İlkkurşun Muharebesi olarak geçen bu çatışma Ödemiş adını bağımsızlık savaşında önemli bir yere yazdırırken, pek çok araştırma da bu direnişin Milli Mücadele ruhunu ateşlediğini ifade etti.¹⁷⁷

10. Ödemiş'in İşgali

Kuva-yı Milliyecilerin Hacı İlyas tepesinden geri çekilişinden sonra Yunan ordu birlikleri Yunan ordu birlikleri yürüyüşe geçti. Yukarıda bahsedildiği gibi Ödemiş'e girmeden önce kendilerine direniş gösterilen Çatal, Hacı İlyas ve Kayaköy'ü yaktılar. Buralarda yağma tahrip ve katliamda bulundular.¹⁷⁸

1 Haziran 1919 tarihinde Yarbay Cavelas komutasındaki Yunan kuvvetleri az sayıda bulunan Ödemiş'in "Yiğit Ordusu"nu yenilgiye uğratarak önce Çatal, Hacı İlyas ve Kayaköy'de yangın, yağma, tahrip ve katliamlarda bulunarak yaklaşık Ödemiş'e 4 bin Rum'un sevgi gösterileri arasında girdiler.¹⁷⁹ Yerli Rumların kılavuzluğuyla Yunanlıların Ödemiş'e girmeleri ve kazayı işgal

176 Selek, *a.g.e.*, c. 1, s. 201.

177 İlkkurşun muharebeleri ve Ödemiş direnişi bkz., Coşkun, *a.g.e.*, s. 251, ayrıca ilk kurşun hakkında yazılanlar için Yavuz, *a.g.e.*, s. 90-97. Buradaki direnişi ebedileştirmek için Ödemişliler bir de anıt dikmişlerdir. Ödemiş Türk Ocağının sağladığı kaynaklarla yapılan Anıt 1925 yılında İzmir Valisi İhsan Paşa'nın katıldığı bir törenle açılmıştır. Hacı İlyas tepesindeki anıtın öyküsü için Bkz. Kaya Bengisu, *Koca Doktor Mustafa Bengisu*, Savaşın Askeri, Barışın Hekimi, Cumhuriyetin Şehircisi, BAB Yayını: 1, İzmir 1993, s.129-130, Ayrıca Cephe Komutanı Ali Orhan Bey soyadı olarak buradaki çatışmalardan esinlenerek İlkkurşun'u alırken, Hacı İlyas köyünün ismi de İlkkurşun olarak Cumhuriyetin ilk yıllarında değiştirilmiştir. Yavuz, *a.g.e.*, s. 96-97.

178 ATASE . Kl.72, Ds.242-273, F.1-5, Hamdi Baytulluoğlu, " Milli Mücadele Başlıyor", BTTD, C.III, S.13, Ankara 1968, s.13, Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)*, ATAM Yayını, Ankara 1999, s.122, Coşkun, *a.g.e.*, s. 285, Güneş, *a.g.m.*, s.100-101.

179 Bu tarihte 4 bin Rum bulunması mümkün değildir. Büyük bir olasılıkla Bayındır ve Tire'den gelenlerle birlikte bu sayı ortaya çıkmıştır. Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, İzmir 1955, s. 174, Kostas Misailidis, *Küçük Asya Seferi*, Çev; S. Karaoğlu, Genelkurmay HTD, (Yayınlanmamış Daktilo Metin) ATASE İhtisas Kütüphanesi , s. 236, General Nider, *Küçük Asya Harekati*, I. Devre 1919-1920 I. Kısım Çeviren: Lefter Ksontopulos Genel Kurmay HTD, Midilli Ahmed, *Türk İstiklal Harbinin Başında Milli Mücadele*, Ankara 1928 s. 65, Tanas Hrisohos, *Yunan Süvarisi, Küçük Asya Türk İstiklal Harbi*, Batı Cephesi C. 2, I. Kısım s.94.

etmeleri daha kolay bir şekilde gerçekleşmiştir.¹⁸⁰ Ödemiş Müftüsü Hacı Hüseyin Efendi ve Rum Papazı, gelen Yunan birliklerini Ödemiş'in çıkışındaki Hacı İbrahimioğlu bahçesinin karşısında karşılayarak işgal komutanına "Ödemiş'te talan ve katliam olmaması" ricasında bulundular. Yunan taburu akşam ezanı zamanı Ödemiş'e girerek Rumların oturduğu, şimdiki Uzun Sokak denilen sokakta yerli Rumların "Zito: Yaşasın" nidaları içinde gösteri yaptılar ve eski Türk kışlasına yerleştiler.¹⁸¹ Karargâh binası ise Eski Zirai İdadi(eski ortaokul) binası yapıldı.¹⁸² İşgalin ilk üç günü Ödemiş'te büyük bir sessizlik hâkim oldu. Yunanlılar, kimsenin Yunan askerlerine karşı çıkmamasını telkin etmişti.

Yunanlılar işgalin üçüncü günü yerli Rumların da kıskırtmalarıyla evlerde silah aramaya başladılar. Tanınmış kişileri toplayarak silahları teslim etmelerini söyleyerek ölüm durumuna getirinceye kadar dayak ve işkence uyguladılar.¹⁸³ Silah aramak bahanesiyle evlere giren Yunanlılar, kaza halkından yüzden fazla kişiyi iplerle koltuklarının altından asarak dövmüşlerdir. Bu esnada yerli Rumlar da Yunanlıların bölgede yaptıkları işkence ve mezalimlere iştirak etmişlerdir. Yunanlılar, Rumların gösterdikleri Türklerin malına, canlarına, ırz ve namuslarına tecavüz etmişlerdir. İşgalden sonra Ödemiş'te Rumlar, rahat durmayarak çete faaliyetlerine girişmişlerdir. Bu Rum çeteleri Türklere yönelik yağma, hırsızlık ve katliam olaylarını sürdürmüşlerdir. Nitekim 57. Fırka Komutanı Şefik Aker, Harbiye Nezareti'ne gönderdiği 27 Mayıs 1919 tarihli şifreli telgrafta "Ödemiş'teki Rum çetelerinin faaliyetlerinin durdurulmasını" istemiştir.¹⁸⁴ Yunan kuvvetleri ise işgali Ödemiş yöresi etrafına yaydıkça ele geçirdikleri köy ve kasabalarda yakaladıkları direnişçileri öldürdükleri gibi sivil halka da eziyet ettiler. Yunanlılar genellikle gizli öldürme siyaseti izlemişlerdir.

Kaymakam Bekir Sami Bey kasabayı terk ettiğinden halkın liderliğini Müftü Hacı Hüseyin Efendi üstlendi. Müftü Hüseyin Efendi, işgal komutanı ile görüşerek Ödemiş'in Müslüman halkına zulüm edilmemesi, ibadet serbestisi tanınması, günlük işlerine rahatlıkla gidebilmeleri konularında söz almıştır. Komutan bunun üzerine "herkesin serbestçe dışarı çıkıp dolaşmaları ve dükkânlarını açmaları" için ilanatta bulundu. Yunan askerlerinin güvenliğini sağlamak açısından her Müslüman evinin kapısı üzerine lamba yakılması emredildi. Yunanlılar mahkemeler kurdular ve yarısı Türklerden, yarısı Rumlardan hâkimler atadılar. Ancak Ödemiş halkı Yunan işgaline engel

180 Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1923)*, Derlem Yayınları, İstanbul 2010, s.205, *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, II. Cilt, I. Kısım, s. 91-103, Güneş, a.g.tez, s.38, Armağan, a.g.e, s.218.

181 Coşkun, a.g.e, 286, Çakmak, a.g.e, s. 165, Güneş, a.g.m, s.101, Yavuz, a.g.e, s. 94

182 Okul Yunan işgali boyunca askeri karargâh olarak kullanılmıştır. (1919- 1922) 20 Haziran 1919 Cuma günü Yunan işgalinde bulunan Ödemiş, Yunan kuvvetlerinin yerleştirildiği Mekteb-i İdadi binasından ayrılmadıklarından öğrencilerin imtihanları yapılamamıştır. İlgililerin bu husustaki müteaddid müracaatlarına da Yunan makamları cevap dahi vermemişlerdir. Bkz. Coşar, a.g.g, 20 Haziran 1919, Turan, a.g.e, s. 126.

183 Coşkun, a.g.e, s. 286.

184 Aker, a.g.e, C.1, s.104, Çakmak, a.g.e, s. 165.

olamasa da onları çiçeklerle karşılamamış, işgali kabul edip oturmamış ya da bir kurtarıcı beklememiş; bir süre sonra harekete geçerek Halkapınar, Bozdağ, Kaymakçı, Bademli, vb. yerlerde yeni cephele, yeni direniş kuvvetleri oluşturarak bu esarete karşı çıkmışlardır.¹⁸⁵

Sonuç

Anadolu'nun işgaline karşı ilk kurşun Hatay'ın Dört Yol ilçesinin Karakese köyünde, Fransız askerlerinin tacizlerine dayanamayan köylüler tarafından Fransızlara karşı atılmıştır. İzmir'in işgalinde de Hasan Tahsin Yunan bayrağını taşıyan askeri vurmuştur. Ayvalık'ta da Ali Çetinkaya Ayvalığın işgal edilmesine izin vermemiştir. Urla olaylarında da, Rum/Yunan çetelerine karşı, Osmanlı askerinin yanında Urla'lı gönüllüler savaştı. Ancak, Ödemiş'in Hacı İlyas köyü sirtlarında Yunan ordusuna karşı Ali Orhan (İlk kurşun) komutasında gönüllü köylü, efe ve birkaç yedek subaydan oluşan ilk kuvayi milliye grubunun direnişi Milli Mücadelenin ilk kitlesel direnişidir. Bu açıdan önemlidir. Askeri depoda bulunan silahlar halka dağıtılmış ve bir halk savaşı olarak Yunan ordusuna karşı direniş başlatılmıştır. Bunun için şimdi İlk Kurşun ismini alan Hacı İlyas köyü yakınlarındaki çatışma "İlk Kurşun Savaşı" olarak Milli Mücadele tarihine geçmiştir.

Milli Mücadele tarihi içinde Kuva-yı Milliye deyiminin ilk kullanıldığı Mayıs 1919 sonu itibarıyla Ödemiş olmuştur. Ödemiş'te Kuva-yı Milliye'nin oluşmasından ve yapılan ilk silahlı muharebeden sonra Yunan ilerleyişine karşı müdafaaya geçme cesareti artmıştır. Diğer bölgelerde de teker teker Kuva-yı Milliye birlikleri birbiri ardına kurulmaya başlanmış, örneğin Mustafa Bey komutasında Alaşehir, Yörük Ali Efe komutasında Aydın, Hamdi Bey komutasında Ayvalık, Yüzbaşı Kemal komutasında da Balıkesir Kuva-yı Milliyeleri kurulmuştur. Ödemiş çarpışması Batı Anadolu'da nizami ordu güçleri dışında milis ve efelerden oluşan Kuva-yı Milliye birliklerinin Yunan birliklerine ilk karşı koyuşu olarak değerlendirilebilir. Ödemiş direnişi, o günün zor iletişim koşullarına karşı hızlı bir şekilde tüm Anadolu'ya yayılmış ve işgale karşı direnmenin moral açıdan da önemli bir sembolü olmuştur. Ancak bu çatışma pek çok araştırmacı tarafından belirttiği gibi bir süreklilik göstermemiştir. Ödemiş'te Kuva-yı Milliye bünyesinde ilk çarpışma olarak sayabileceğimiz direniş, kısa süreli olmasına rağmen, bu durumdan haberdar olmayıp bunu sürekli bir direniş hali sanmaları yüzünden Akhisar'daki milli mücadele taraftarlarının direnişe kalkışma cesareti bulmaları açısından olumlu etki yapmıştır. Kuva-yı Milliye'nin işgal güçlerini yıpratma ve geciktirme işlevini çok açık olarak Ödemiş'te kurulan Yiğit Ordusu adlı Kuva-yı Milliye birliğinde görebiliyoruz.

185 Coşkun, a.g.e, s. 286, Yavuz, a.g.e, s. 95.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Yayınları

Genelkurmay Başkanlığı ATASE ARŞİVİ

ATASE, İSH, K.33, G.132, B.132-1

ATASE, İSH, K.58, G.94, B.94-2

ATASE, İSH.1, KN:11, GN:2, BN:2-1, BT: 2.1.35,

ATASE, İSH, Kutu no :428, Gömlek no: 129, Belge no: 129-59

ATASE, Kl.72, Ds.242-273, F.1-5

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, DH.EUM. 6.Şb, 48/67

BOA, DH.EUM.6. Şb. 52/50,

BOA, DH.EUM.ADL. 44/63

BOA, DH.EUM.AYŞ, 1/74,

BOA, DH.EUM.AYŞ., 2/65

BOA, DH.EUM.AYŞ. 3/88,

BOA, DH.EUM.AYŞ., 4/52

BOA, DH.EUM.AYŞ., 6/69.

BOA, DH.EUM.AYŞ. 6/82.

BOA, DH.EUM.AYŞ, 65/16.

BOA, DH.İ.UM., 19-04/1-10.

BOA. DH/i-UM E/52-14.

BOA,DH/i-UM, E/52-36.

BOA, DH.ŞFR., 92/324.

Türk Tarih Kurumu Arşivi

Hamid Şevket İnce'nin Anıları Tevfik Bıyıklıoğlu Arşivi Türk Tarih Kurumu
Dosya No:141

Bekir Sami Arşivi, Dosya 1 B. 70.

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi

İLKURŞUN, Ali Orhan, *Milli Mücadele'de Ege Bölgesi ve İlkurşun*, Ankara
Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi Yayınlanmamış
Hatıralar, 93/27-284.

TİTE, K113G18B18

II. Süreli Yayınlar

Ahenk,

Anadolu

Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Efe

Ege Ekspres

Hukuk u Beşer

İleri

İstiklal Harbi Gazetesi

Köylü

Müsavat

Uluslar arası Sosyal Bilimler Dergisi Humanitas

III. Kitaplar

AKER, M. Şefik, *İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali*, C. I, Askeri
Matbaa, İstanbul 1937.

AKIN, Özcan Filiz, *Milli Mücadele'de Küçük Menderes Havzası 1919-1923*, Adnan
Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2009.

- AKŞİN, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, C.1, İstanbul 1992.
- ALTAY, Fahrettin, *10 yıl Savaş ve Sonrası*, I. Baskı, Eylem Yayınları, İstanbul, 2008.
- APAK, Rahmi, *Batı Cephesi Nasıl Kuruldu*, T.T.K. Yay, Ankara, 1946.
- ARIKAN, Zeki, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918 - 8 Eylül 1922)*, Ankara 1989.
- ARMAĞAN, Munis, *Bozmen deres'ten Bozdağlar'a Kuvayı Milliye*, Bilkar Bilge Karınca Matbaacılık, İzmir, 2005.
- ASLAN, Kadir, *Milli Mücadele'de Dört yol*, Hatay 1991.
- AYDINEL, Sıtkı, *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekatı*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1993.
- BAHŞI, Muammer Lütfi Bahşı, *Ödemiş Cephesinde Atılan İlk Kurşun*, Ödemiş Halkevinin Topladığı Vesikalardan Hulasa Edilmiştir, Ödemiş Halkevi Yayını:1, Ödemiş 1947.
- BAŞARAN, Mehmet, *Tanzimattan Cumhuriyet'e Tire*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 2000.
- BAYAR, Celal, *Ben de Yazdım*, C.6- C.7, Baha Matbaası, İstanbul 1967.
- BENGİSU, Kaya, *Koca Doktor Mustafa Bengisu*, BAB Yayınları:1, İzmir, 1993.
- BERBER, Engin, *Sancılı Yıllar, (İzmir 1918-1922) Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ayraç Yayınları, Ankara 1997.
- BÖKE, Pelin, *İzmir 1919-1922 Tanıklıklar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.
- CEBESOY, Ali Fuat, *Milli Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul 1953.
- COŞKUN, Alev, *En Uzun 15 Gün Ödemiş Direnişi, Kuva-yı Milliye'nin Kuruluşu*, İstanbul 1996.
- ÇAKMAK, Zafer, *İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi, 1919-1922*, Yeditepe Yayını, İstanbul 2007.
- ÇAMURDAN, Cevdet, *Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları*, Adana 1969.
- ÇETİNKAYA, Ali, *Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, ATAM, Ankara, 1993.
- DURAL, Halil, *Ödemiş Tarihi*, Yay. Haz: Sabri Yetkin, Ödemiş Belediyesi Kültür Yayınları:1, Ödemiş 2004
- EDİZ, İsmail, *Diplomasi ve Savaş İngiliz Belgelerinde Batı Anadolu'da Yunan İşgali 1919-1922*, ATAM Yayını, Ankara 2015.

- ERDAL, Mustafa Erdal, *Anımsamalarla Eski Ödemiş Arz-ı Halleri*, Küçük Menderes Yayınları, Ödemiş, 2007
- ERDEM, Nilüfer, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1923)*, Derlem Yayınları, İstanbul 2010.
- GÖKÇEN, Salim, *Bozdağ'ın İşgali ve Ali Rıza Paşa Hükümetinin İstifası*, ATAM Yayını, Ankara 2003.
- GÜNEŞ, Günver, *Sosyal, Siyasal, Ekonomik ve Kültürel Açından Ödemiş Kenti 1908-1950*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1997.
- HRİSOHOS, Tanas, *Yunan Süvarisi, Küçük Asya Türk İstiklal Harbi*, Batı Cephesi C. 2, I. Kısım s.94.
- İLGÜREL, Mücteba, *Milli Mücadelede Balıkesir Kongreleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul 1999.
- İLKURŞUN, Ali Orhan, *Milli Mücadele'de Ege Bölgesi ve İlkurşun*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi Yayınlanmamış Hatıralar, 93/27-284, s.27.
- KALYONCUOĞLU, Zeynep, *Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin Oluşumu*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilimdalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilimdalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011.
- KARACEBE, Nizamettin, *Türk Ulusal Savaşının İlk Parçası*, İstanbul 1940
- KESKİN, Bekir, *Belgelerin Işığında Ödemiş Yazıları*, Küçük Menderes Yayınları, Ödemiş-İzmir, 2008.
- KOLTUK, Nuran, *Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin Askeri ve Mali Kaynakları (Mayıs 1919- Kasım 1920)*, Kitabevi Yayını, İstanbul, 2015.
- MİLDANOĞLU, Zakarya, *İzmir Ermenileri*, Aras Yayınları, İstanbul 2017
- MİDİLLİLİ AHMED, *Türk İstiklal Harbinin Başında Milli Mücadele*, Ankara 1928.
- MİSAİLİDİS, Kostos, *Küçük Asya Seferi*, Çeviren: S. Karaoğlu, Gnkur HTD Yayınlanmamış Çeviri, 443 Daktilo sayfası s.233-243.
- MONDROS MÜTAREKESİ ve TATBİKATI, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Ankara 1962.
- NİDER, Konstantin, *Küçük Asya Harekatı*, I. Devre 1919-1920 I. Kısım Çeviren: Lefter Ksontopulos Genel Kurmay HTD,
- ÖZDEMİR, Ali Ulvi, *Anılarda Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesi*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2017.
- ÖZALP, Kazım, *Milli Mücadele 1919-1922*, C.1, TTK Yayını, Ankara 1998.

- TÜRK İSTİKLAL HARBİ, *Batı Cephesi*, C:2, Kısım:I, Genel Kurmay Başkanlığı, Ankara 1963.
- PARLAK, Türkmen, *İşgalden Kurtuluş'a, Yunan Ege'ye Nasıl Geldi*, İlk Günler, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları, İzmir 1983.
- POLAT, Nazım H. Polat, *Müdafaa-i Millîye Cemiyeti*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- SARAL, Hulki, *Türk İstiklal Harbi IV, Güney Cephesi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1966.
- SARIHAN, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. 1, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1993.
- SELÇUK, İlhan, *Yüzbaşı Selahattin'nin Romanı*, Cilt 2, Gözlem Yayınevi, İstanbul, 1994.
- SELEK, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, Cem Yayınevi, 6. Basım, İstanbul, 1976.
- SELEK, Sabahattin, *Milli Mücadele*, C. 1, Örgün Yayınevi, İstanbul 1982.
- SELVİ, Haluk, *İzmir'in İşgali İle İlgili Protesto Telgrafları; İşgal Ve Protesto*, Değişim Yayınları, İstanbul 2007.
- SONYEL, Salahi R, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye'deki Eylemleri*, TTK Yayını, Ankara, 1995.
- SONYEL, Salahi. R. *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk -Yunan İlişkileri 1821-1923*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011.
- ŞAHİNGÖZ, Mehmet, *İzmir, Maraş ve İstanbul'un İşgali Üzerine Yapılan Protesto ve Mitingler*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1986.
- TAÇALAN, Nurdoğan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1970.
- TANSEL, Selahattin, *Mondrostan Mudanyaya Kadar*, C.1 MEB Yayınları, İstanbul, 1991.
- TEKELİ, İlhan- İLKİN, Selim, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.
- TURAN, Mustafa, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)*, ATAM Yayını, Ankara 1999
- TÜRKGELDİ, Ali, *Mondros ve Mudanya Muharebelerinin Tarihi*, Ankara 1948.
- URAL, Selçuk, *Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Sonrası*, Güneş Vakfı Yayınları, Erzurum 2005.

- ÜNAL, Muhittin Ünal, *Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları*, İstanbul, 1994.
- YALAZAN, Talat, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)*, C.1, ATASE Yayınları, Ankara, 1994.
- YAŞAR, Hakan, *II. Meşrutiyet'in İlanından Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkıyalık (1908-1919)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara, 2015.
- YAVUZ, Behiç Galip, *Ödemiş'in Tarihi*, Ödemiş, 1993.

IV. Makaleler

- AKIN, Özcan Filiz- GÜNEŞ Günver, "Ali Orhan İlkurşun ve Ödemiş Kuva-yı Milliyesi", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu*, II. Kitap, Yay. Haz: Oktay Gökdemir, BMS Matbaacılık, İzmir 2010, s.214-251.
- BAYTULLUOĞLU, Hamdi, "Milli Mücadele Başlıyor", *BTTD*, C.III, S.13, Ankara 1968
- ÇELİK, Kemal, Milli Mücadele'de İlkurşun ve Dört Yolun Düşman İşgalinden Kurtuluşu, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIV, Sayı:41, Ankara 1998.
- GÜNEŞ, Günver, "Milli Mücadele'de Ödemiş", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl:1, Sayı:1, Ankara 2003, s.95-117.
- İŞİK, Hüseyin, "Ödemiş Cephesinde Atılan İlkurşun", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı:21, Eylül 1988, Ankara 1988.
- İLKURŞUN, Ali Orhan, "Haydin Efeler", *Ege Ekspres*, 13 Haziran 1958.
- SARISAMAN, Sadık, "Belgelerin Işığında Kuva-yı Milliye'nin Tanımı", *90. Yılında Milli Mücadele*, ATAM Yayını, Ankara 2011, s.27-37.
- TÜRKMEN, Zekeriya, "İzmir'in İşgali Üzerine İtilaf Hükümetlerine Çekilen Protesto Telgraflarından Bazıları" *Belgelerle Yunan Mezalimi*, Ankara 2000.
- YAŞAR, Hakan, "Mondros Mütarekesi'nden Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkıyalık ve Asayiş Sağlama Çabaları", *Uluslar arası Sosyal Bilimler Dergisi Humanitas*, Cilt: 4, Sayı:8, Tekirdağ 2016.

BİR POLİSİN GÖZÜNDEN İZMİR'İN İŞGALİ

Yücel YİĞİT*

Eyüp ŞAHİN**

Öz

Yunanlıların İzmir'e asker çıkartmasından kısa bir süre önce göreve başlayan Komiser Muavini Hulusi Efendi, işgal öncesi ve sonrası dair birbirini tamamlayan beş sayfalık bir raporda kaleme almıştır. Araştırmacılar tarafından daha önce hiç kullanılmayan bu raporda komiser muavini, işgalden on gün sonra şahitliklerini ve duyumlarını ifade etmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile bazı ikinci dereceden kaynaklardan hazırlanan bu çalışma, 15 Mayıs 1919 gününü ve hemen akabinde yaşananları kapsamaktadır. Hulusi Efendi, işgal öncesi Rumların tutumlarına değindikten sonra ağırlıklı olarak işgal günü meydana gelen olaylara yoğunlaşmıştır. Raporda, genel kabul görenlerin yanı sıra özgün bilgiler de yer almaktadır. Bilhassa İzmir polisinin işgal sırasındaki tavrı gözler önüne serilmektedir. Ayriyeten o sırada hükümet konağında bir odada bulunan Hulusi Efendi, ilk kurşun meselesi hakkında doyurucu bir bilgi vermemektedir. Zira tanıklık etmediği olayda isim zikretmemiştir. Yine vatanperver polislerin canla başla nasıl mücadele ettikleri ile Yunan askerleri tarafından şehit edilen polisler de rapora yansımıştır. Komiser Muavini Hulusi Efendinin raporu, Emniyet-i Umûmiye Müdüriyetini harekete geçirmiş ve işgalde umursamaz bir davranış gösteren İzmir Emniyet Müfettişi Azmi Beyden bilgi istenmiştir. Lakin emniyet müfettişinin cevap verip vermediği henüz tespit edilememiştir. Böylelikle rapordaki bilgilerin teyidi de alınmak istenmiştir. Netice itibarıyla bu çalışmada: Mondros Mütarekesi hükümlerince işgale sessiz kalan, direnemeyen İzmir polislerinin çaresizliği bir komiser muavininin kaleminden ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı, Milli Mücadele, İzmir, Polis.

* Doç. Dr., Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Öğretim Üyesi.
(yigit21@hotmail.com), (<https://orcid.org/0000-0003-0268-1965>).

** Emniyet Genel Müdürlüğü Eski Arşiv Daire Başkanı, Emekli 1. Sınıf Emniyet Müdürü.
(sahineyup61@gmail.com), (<https://orcid.org/0000-0002-0397-1457>).

THE OCCUPATION OF İZMİR FROM THE PERSPECTIVE OF A POLICEMAN

Abstract

Sergeant Hulusi Efendi, who started to work shortly before the land troop of Greeks to Izmir, wrote a five-page report on before and after the occupation. In this report, which was never used by the investigators, police sergeant expressed his witnesses and sensations ten days after the occupation. This study, which is prepared from some secondary sources with the Prime Ministry Ottoman Archive, covers the date of May 15, 1919 and the following events. After addressing the attitudes of the Greek Cypriots before the occupation, Hulusi Efendi concentrated mainly on the days of the invasion. The report also contains original information as well as generally accepted information. In particular, Izmir polices' attitudes are unfold during the invasion. In addition, Hulusi Efendi, who was in a room at the government house at the time, does not provide a satisfactory information about the first bullet issue. Because he did not mention the name of any one since he did not witness the case. In addition it is discussed in the report that how the patriotic polices struggled with heart and soul and the soldiers who were martyred by Greek soldiers. Hulusi Efendi's report set Directorate General of Security in motion and safety inspector Azmi Bey who shows reckless misconduct, is interpellated. However, it has not yet been determined that whether Azmi Bey responded to inquiry. Thus, the confirmation of the information in the report is requested. Consequently, in this study, it is revealed of desperateness of Izmir police, who was silent to the occupation by the provisions of the Armistice of Mondros and could not resist, from the perspective of police sergeant.

Keywords: *Ottoman Empire, World War I, National Struggle, İzmir, Police.*

Giriş

Mondros Mütarekesinin 7. maddesi Anadolu'nun işgaline kapı aralamış ve onu savunmasız bırakmıştır. Ayrıca Düvel-i Muazzama, Paris Barış Antlaşmasıyla İzmir ve Batı Anadolu topraklarını daha evvelki gizli antlaşmalara aykırı bir şekilde İtalya'dan alarak Yunanistan'a vermiştir. Dolayısıyla işgalin siyasi ve hukuki zemini önceden hazırlanmıştır. Aslında Yunanlıların İzmir'e asker çıkartma çabaları, 15 Mayıs'tan bir gün önce derinden hissedilmeye başlamıştır. Zira 14 Mayıs 1919 tarihinde İngiliz Calthorpe aracılığıyla 17. Kolordu Kumandanına, Mütareke mucibince İzmir'in İtilaf Devletlerinin desteklediği Yunan kuvvetlerince işgal edileceği haberi verilmiştir. Ayrıca Osmanlı Hükümeti de bilgilendirilmiştir. Bu bilgi, 14 Mayıs gecesi gece saat on bir sularında, Calthorpe'dan gelen ikinci bir notayla teyit edilmiştir. Nitekim şehirde ciddi bir direniş sergilenmemesi amacıyla işgalden çok kısa bir süre önce Osmanlı makamları haberdar edilmiştir.

Yunanlılar, 15 Mayıs 1919 günü sabahın erken saatlerinden itibaren İzmir'e asker çıkartmaya başlamışlardır. Kordon'dan ilerleyen Yunan askerlerine ateş açılmıştır. Bu teşebbüs, işgalciler için kaçırılmaz bir fırsat yaratmıştır. Dolayısıyla Yunan askerleri, hükümet binası ile Sarı Kışla çevresini yayılım ateşine tutmuşlardır. Yağma ve katliam başlamış; saldırı da yüzlerce insan hayatını kaybetmiştir. Ayrıca Başpiskopos Hrisostomos'un kışkırtmasıyla Rum saldırılarının dozajı artmış, taşkınlıklar had safhaya ulaşmıştır.¹

İzmir'in işgali birçok yayına konu olmuştur lakin polis açısından hiç ele alınmamıştır. İşgalden kısa bir süre önce İzmir Emniyet Müfettişliğinde²

- 1 İzmir'in işgaliyle ilgili şu yayınlara bakılabilir: Engin Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997; Engin Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918- 15 Mayıs 1919)*, İstanbul, 1999; Engin Berber, "Mütareke Döneminde İzmir Sancağı'nda Yunanistan Karşıtı Çalışmalarda Bulunan Toplumsal Örgütler", *Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar-Bir İzmir Kâbusu*, İzmir, 2002, s.40-75; Ferzan Gürel, İzmir'in İşgalinden Kurtuluşu, İstanbul, 2002; Bige Sükan, " Fransız Arşiv Belgelerinde İzmir'in İşgali", *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumunu Bildirileri*, Yayına Hazırlayan: Murat Alper Parlak, Ankara, 2015, s. 149-171; Mustafa Turan, "Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Mezalimi", *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumunu Bildirileri*, Yayına Hazırlayan: Murat Alper Parlak, Ankara, 2015, s. 37-51; İzzet Öztoprak, "İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti Üzerine Gözlemler", *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumunu Bildirileri*, Yayına Hazırlayan: Murat Alper Parlak, Ankara, 2015, s. 69-77; Hasan Mert, "İzmir'in Kara Günü: 15 Mayıs 1919", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, İzmir, 2010, s. 49-56; Mehmet Emin Elmacı, "İzmir Halkının Yazdıklarıyla İzmir'de Yunan İşgali ve Mezalimi", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, İzmir, 2010, s. 72-93; Mehmet Okurer, *İzmir Kuruluştan Kurtuluşa*, İzmir, TY; Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın Manisa, Denizli 1919-1923)*, Ankara, 2006; Necdet Öklem, *İzmir'in İşgali*, İzmir, 1999; Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Ankara, 2007; Zekeriya Türkmen, "İzmir'in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10, Kayseri, 2001, s. 121-154; Mehmet Karayaman, "İzmir Valisi İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 15, İzmir, 2007, s. 3-18.
- 2 İzmir Emniyet Müfettişliği, daha çok tahkikat ve istihbarat işlerini yürüten; İzmir Emniyet Müdürlüğünden ayrı bir kolluk birimidir. Doğrudan Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiye Müdürlüğüne merbuttur. I. Dünya Savaşı bittiğinde İzmir Polis Müdürlüğü görevini vekâleten yürütmekte olan Ahmet Hilmi Beyin yerine tayin olunan Ödemiş Kaymakamı Zühtü Bey, 1 Kasım 1918'de yeni görevine başlamışsa da kısa bir süre sonra aynı göreve Balıkesir Merkez Memuru Cemil Bey önce vekâleten sonra da asaleten atanmıştır. Aralık ayı başında istifa eden ancak istifası vilayet makamınca kabul edilmediği gibi birinci sınıf merkez memurluğu yanında, eskisi gibi polis müdürlüğü görevinde de istihdam edilmesi aynı makamca Dâhiliye Nezareti'ne duyurulmuş olan Cemil Bey'in Mart 1919 ortalarında Ayvalık Kaymakamlığına tayin edileceği söylentileri çıkmıştır. Nitekim söylentiler doğru çıkmış ve 23 Mart 1919 tarihinde İzmir Emniyet Müdürlüğüne Fikri Bey atanmıştır. Cemil Bey, bir süre sonra -8 Haziran 1919- Ayvalık Kaymakamlığına atanmıştır. İşgal sırasında İzmir Emniyet Müfettişi ise Azmi Bey'dir. 1917 yılında polis örgütünün geliştirilmesi için hazırlanan bir raporda, İzmir'de 544 civarında olan polis mevcudunun, 800'e çıkarılması öngörülmüştü. Yunan işgalinden hemen önce İzmir'de hala 544 polisin hizmet verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Engin Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997, s. 72-73; Engin Berber, "Bağımsızlık İlkesi Bağlamında Taşra Yönetiminden Osmanlıya Bakmak: İzmir Örneği", *Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar-Bir İzmir Kâbusu*, İzmir, 2002, s. 36; Haluk Selvi, "Ayvalık'ın İşgali ve Belediye Protokolü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XVII, S. 51, Ankara, 2001, s. 854.

mesaiye başlayan *Komiser Muavini Hulusi Efendi* tarafından hazırlanan ve Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiye Müdürlüğü Seyrüsefer Kalemine³ takdim edilen rapor: İşgal anındaki gelişmelerin fotoğrafını çekmektedir. İlk defa yayınlanacak olmasından dolayı özgündür. Yunan askerlerinin karaya ayak basmasından on gün sonra kaleme alınan raporda komiser muavini, tanıklıklarını ve duyduklarını kaleme almıştır.

Çalışmamızın temel amacı: 15 Mayıs günü İzmir’de neler yaşandığını bir komiser muavininin gözünden ortaya koymaktır. Ayrıca Hulusi Efendinin raporu bilinenleri tekrar mı ediyor? Orijinal bilgiler veriyor mu? Güncelliğini kaybetmeyen ilk kurşun mevzusunda neler söylemektedir? İzmir polisi işgale ne gibi tepki vermiştir? gibi sorulara da cevap arayacağız. Araştırmamızın kronolojik çerçevesi 15 Mayıs 1919 günüyle sınırlıdır. İnceleme, daha önce hiç kullanılmamış olan Başbakanlık Osmanlı ile Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) Arşivlerinden alınan belgeler ışığında hazırlanmıştır. Ayrıca Polis Mecmuası ile bazı telif eserler de kullanılmıştır.

Komiser Muavini Hulusi Efendinin, birincisi: 25 Mayıs 1919, ikincisi 23 Haziran 1919 tarihli beş sayfalık iki farklı raporu, birbirinin tamamlayıcısıdır. Dolayısıyla bütünlüktedir. Zira yazarın unuttuğu hususlar ikincisinde yer almıştır. İkinci raporda, hem tarih hem de yazılan makam, imza gibi şekil özellikleri bulunmamaktadır. Lakin üslup ve yazı karakteri aynı kişiye ait olduğunu net göstermektedir. Dolayısıyla anlam kopukluğundan da anlaşılacağı üzere eksik sayfa(lar) mevcuttur. Neticede raporu, bir bütün olarak telakki ettiğimizden dolayı ilk önce orijinalini verdik akabinde de değerlendirmemizi yaptık. Rapor, sade denilebilecek bir dille yazılmıştır. Latinize edilen metinde nadir kullanılan kelimeler orijinal haliyle yazıldı. Bazı kelimelerin anlamını köşeli parantez içerisinde belirtildi. Ayrıca sicil dosyasına ulaştığımız polislerin kısa öz geçmişini sayfa altı dipnotta verildi.

3 Zaptiye Nezaretinin lağvedilmesinden sonra Osmanlı Devleti’nde asayiş ve güvenlikle ilgili muamelelerin yürütülmesi için Dâhiliye Nezaretine bağlı olarak 1911 senesinde “Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti» teşkil edilmiştir. Asayiş ve güvenliğe ait konuların çeşitliliğinin yanı sıra polislerle ilgili işlemlerin (özlük hakları, tayin, terfi, ceza, emeklilik vs.) yürütülmesi de görev alanına girdiğinden; Müdüriyet bünyesinde muhtelif şubeler kurulmuştur. Bunlardan biri de Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti Seyrüsefer Kalemidir (DH. EUM. SSM). Bu kalemin görevi esas itibarıyla, yurda giriş ve çıkışların denetlenmesi, yurt içindeki seyahatlerin kontrolüdür. Seyrüsefer Kaleminde 1915-1921 yıllarına ait belgeler mevcuttur. Vesikalarda: Seyahat varakası talepleri, yurt içinde ve yurt dışında seyahat edecek yolcuların listeleri, seyahat varakası ile seyahat eden yabancılarla ilgili bilgiler (sayıları, tabiiyet, kimlikleri) ve raporlar, Balkan treni ile gidip gelenlerin listesi, seyahat edecek yolcular hakkında muameleleri gösteren talimatnameler, bazı özel kişilere seyahatleri esnasında kolaylık sağlanması, pasaport vize işlemleri, tren veya vapurla gelip giden yolcuların kontrolü, emniyet müfettişliklerinde ve istilâat memurluklarında görevli polisler ile ilgili işlemler gibi konuları ihtiva etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul, 2010, s.374.

1. İşgal Polis Raporunda

Yunanlıların İzmir'e asker çıkartmasından yaklaşık 20 gün önce -26 Nisan- Aydın Vilayeti İzmir Emniyet Müfettişliğinde göreve başlayan *Komiser Muavini Hulusi Efendi*, işgal öncesi ve sonrası yaşananlardan görüp duyduklarını kaleme almıştır. İşgalden on gün sonra -25 Mayıs- kâğıda dökülen bilgiler gayet kıymetlidir. Çünkü Yunan askeri birliklerinin çıkartma anı ve taarruza geçmeleri, Rumların olaylar karşısındaki tutumları, kolluk temsilcilerinin tavırları, ilk silahın ateşlenmesinden sonraki katliamlar, kamu kurumlarının yağmalanması, bazı memurların işgal sırasında dahi menfaatlerini gözetmeleri gibi şahitliklerini ve duydukları tarafsızca şöyle tarif etmiştir:

[Birinci Rapor/25 Mayıs 1919]

Seyrüsefer Müdüriyet-i Âliyesine

“Saâdetlü Efendim Hazretleri

İzmir Emniyet Müfettişliği maiyetine tayin edilerek vazifeme ibtidâr [başlama] ettiğim tarihten itibaren hâl-i sükûnet ve işgal ve sonraki ahvâl-i vakâya dair re'y-el-ayn [kendi gözüyle] müşâhadât ve mesmû'âtım [duyum] hakkındaki rapordur.

26 Nisan 1919 tarihinde vazife-i mevdûama [verilen görev] mübaşeret [başlamak] ettim. 26 Nisan 1919 tarihinden 14 Mayıs 1919 tarihine kadar güzerân [olup biten-cereyan eden] olan müddet zarfında İzmir'in yerli Rumları tarafından birçok taşkınlık ve bu meyanda Kordon Boyu ve civarında aynıyle Yunanistan'ı andıracak surette bütün emâkine [binalar] Yunan bandıraları keşide [çekilmekte] edilmekte ve bilumum Rumlar tarafından her gün nümayiş yapılmakta idi. Yunanistan'dan gelip hissiyat-ı milliyemizi rencide edecek Rûmi-yül [Rumca] ibare risaleler ve Türkler aleyhinde resimler, memur-u mahsusaları tarafından müsadere [el koyma-derdest] edilerek Emniyet Müfettişliğine teslim edilmekte ve bir müddet sonra, Emniyet Müfettişliği merkezine gelen Yunan zabitan ve efradı tarafından mezkûr risale ve resimler cebren alınıyordu.

Bu esnada, vakit vakit Averoff zırhlı süvarisi İzmir Rum eşrafi çay ziyafeti ve diğer ziyafetler vesilesiyle gemiye davet olunuyorlar ve içtima ediliyorlardı. Bu meyanda gelen Limnos zırhlısına İzmir'in Rum ahalisi tarafından fevkalade istikbal yapılmış idi. İzmir'in bu hali, gayr-i kabil-i tavsif [nitelendirilemez] bir halde 14 Mayıs 1919 tarihine kadar devam etmiş ve işgal emareleri görülmemişti.

14 Mayıs 1919 Çarşamba günü ba'de-z-zeval [öğleden sonra] saat birde berây-ı vazife [vazife için] bulunduğumuz rüsûmât [vergi] salonuna Maliye Müfettişi Bey telaşla gelerek Salon Müdürü Tahir Beyi görüp “Kasanızda bulunan nukud-u [nakitler] mevcudu Osmanlı Bankasına yatırınız, zira burası Yunanlılar tarafından işgal ediliyor” dedi. Bunu bendeniz kendilerine yakın bulunduğumdan aynen işittim ve derhal Emniyet Müfettişi Azmi Beyi görmek üzere müfettişlik dairesine giderek mesmû'âtım [duyum] olan Maliye Müfettişinin sözlerini tekrar ettim. Kendisi de derhal daireden çıkarak gitti

ve bir müddet sonra daireye avdet ederek orada bulunan maiyetine karşı “Hayır! Mesele işgal değildir. Ancak Düvel-i İtilafiye tarafından kalelere birer müfreze çıkarılacaktır. Telaş etmeyiniz” deyip tatil zamanı, mûmâ-ileyh [adı geçen] hanesine gitmek üzere daireden çıktı.

Mezkûr günün akşamı saat altı raddelerinde yanımızda bulunan Deniz Polis Merkezinde bulunduğum esnada Karakol Merkez Muavini Refik Efendi tarafından, “Venizelos’tan Yunan Konsoloshanesine telgraf gelmiş ve İzmir’in Yunanistan’a ilhak edildiğini, Türk ve İtalyanlar ile iyi geçinilmesini tavsiye eder mahalde bir telgraf geldiğini” Muavin-i mûmâ-ileyh mesmû’âtı [duyum] olarak bize söylemişti. Mûmâ-ileyh bütün mesmû’âtına dair Polis Müdüriyetine malumat verdiği de ayrıca beyan etmiştir. Yunan Konsolosu Mösyö Mavrudis’in bilumum Rum dükkânlarının saat dokuzda kapatılması için hususi adamlar çıkardığı ve hükümet-i mahallî tarafından idare-i orfi kararnamesi ahkâmınca gece alafranga saat on ikiye kadar dükkânların açık bulunmasına müsaade verilmiş iken yevmi mezkûr akşamı Kordon Boyundakiler hariç olmak üzere bilumum Rum dükkânları o zaman zarfında kapatıldığı mesmu’u âcizi [bu fakir tarafından duyulmuştur] olmuştur.⁴

Gece saat on bir raddelerinde Emniyet Müfettişi Azmi Bey, telgrafla polis memurlarından Tahir Efendiye, hanelerinde istirahat halinde olduğu için daireye gelebileceklerini ve yalnız dairede bulunan bendenize beş polis memurunun dışarıda bulunmamamız gerektiğini söylemiş olduğundan Tahir Efendi geldi ve haber verdi. Hiçbir daire resmen bir tebligat ve bendenize dahi Müfettiş Beyden resmen bir şey bildirilmediği için bir telaş ve tereddüt halinde bulunmadım. Sabahleyin, daire önünde nöbetçi vazifesiyle muvazzaflı Polis Memuru Şükrü Efendi bendenizi kaldırarak Averoff ve Limnos zırhlılarından kayıklar ve motorlarla sahili olarak Yunan askerlerinin karaya doğru geldiğini haber verdi.

Bu sırada Kordon boyu kâmilan yerli Rum ahaliyle dolu idi. Asker, karaya çıktıktan sonra, ahali tarafından “Zito” diye alkışlanıyorlardı. Her tarafta Yunan bandırası olup hiçbir Osmanlı bayrağı yoktu. Bu Rum ahali arasında hiçbir Türk görünmüyordu. Yunan askerleri karakolları teslim aldılar ve memurları gönderdiler. Liman Dairesi ile Emniyet Müfettişliği ve rüsûmât salonu önüne ikişer manga asker bıraktılar. Rüsûmât salonunda dahi, bir kapısından başka geçişi yoktu. Liman Dairesine hiçbir memur gelmemişti. Kapılar kapalı ve kilitli olduğundan Yunan zabitan ve askerleri tarafından memurları bekleniyordu.

Deniz merkezindeki memurlar gittikten sonra, liman, emniyet ve rüsûmât dairelerinde dahi hiçbir memur olmadığı için her ihtimale karşı müfettişlik dairesinde revolverleri yanımda bulunan Cafer, Şükrü, Tahsin ve Tahir Efendilere vererek sivil elbise ile ahvali anlatmak üzere Emniyet Müfettişi Azmi Beye, polis memurlarıyla beraber hareket ettim. Hükümete geldiğimde Yunanlıların ale-t-tahmin [tahmin üzere] on yedi kadar nakliye vapuru körfeze yaklaşmak üzereydi. Polis memurlarını Hükümette bırakarak Tahsin Efendiyi alıp hanesinde bulunan Müfettiş Beye gittim ve

4 BOA. DH. EUM. SSM. Dosya No: 37/36, Belge No: 1, 24 Ramazan 1337 (23 Haziran 1919).

ahvali anlattım. Cevaben, 'Pek âlâ ettiniz. Ben bugün dışarıya çıkmadım, çıkmam, zira tehlike vardır. Siz de başınızın çaresine bakınız' dedi ve bendenize de ayrıca, 'Senin ne takasîrâtın [kusur] var da buraya geldin' diye bir hitapta bulundu.

Bunun üzerine tekrar Hükümete geldim. Memurîn-i mülkiyeye maaş verdiklerinden polis memurları dahi maaş almak için Hükümete gelmişlerdi. Esasen karakolları teslim eden polis memurları da Hükümette içtima etmişlerdi. Emniyet polislerine, Emniyet Müfettişi Bey olmadıkça maaş verilmeyeceği söylendiğine nazaran tekrar Müfettiş Beye giderken, esnâ-yi râhta [gidiş sırasında] telaş ve heyecan gördüm. Müfettiş Beyi evden alarak gelirken, ahali-i İslamiye silahhaneyi kırarak yağma ettiklerini ve bir taraftan bir tarafa süratle koştuklarını görerek bu sırada, Yunan nakliye vapurları sevâhil [sahil] boyunu ihata etmiş olduğundan nizamiye askerini de ihraca başladığı muhtemeldir.

Ahali-i İslamiye ne olduğundan ve ne suretle işgal olacağından ve bu sırada silahhanenin yağma edilmesinden ve esasen hiçbir tarafa malumat ve ilânat verilmediğinden ahali arasında telâş, halecânı tezâyüd [heyecanı artmak] etmekte idi. Ahali-i İslamiye Hükümet Konağı etrafında ve Türk mahallâtı önünde bulunan açıklikta karma karışıktır.⁵ Vali Bey "Hükümet yoktur. Herkes bildiği gibi hareket etsin, benden, fazla bir şey sormayınız, rica ederim" demiş ve Vali Beyin yanında bir Askeri Kumandan varmış. Vali Bey hapisten vazifesi başına avdet ettikten sonra, ahaliye beyanname neşretmişti. Ve yine mesmû'âtı acizaneme [bu fakirin duyularına göre] nazaran, iş esnasında Hükümet odasında Polis Müdürü Bey ile Gazete Sermuharriri münazaaya [tartışma] başlamış.

Ve üç gün sonra, gazetede "Vazifesi başında fesini başından çıkararak sigara içmekten başka bir şey bilmeyen ve vazifesinde acizlik gösteren ve bu kadar insanın kanına giren Polis Müdürü Fikri Bey, yine vazifesi başına gitmiş, acaba utanmayacak mı?" diyerek ilân etmişti. Tekrar karakollara gönderilen polis memurları Rum ahali tarafından bıçaklar ve sopalar ile kovalandıklarını Hükümette polis memurları tarafından söylenmekteydi. Bilahare, Yunanlılar tarafından tembihat üzerine bir şey yapılmıyorsa da dış biledikleri, atfettikleri enzârın [nazarların/şahusların] dehşetinden anlaşılmaktaydı. Şimdilik herkes işi gücü başında ise de ani bir vukuatın zuhurundan tereddüt etmekte idi. İzmir'in işgalinden sonra Yunanlılar Menemen'e kadar işgal ettiler ve Manisa'nın da 23 Mayıs 1919 Cuma günü işgal edileceği söyleniyordu.

Emniyet Müfettişlik Dairesi, Yunan nizamiye askerinin yatakhaneşi olmuş ve emniyete ait vazife de Yunanlılar tarafından görülmekte idi. Hatta bu vazifeye tayin edilen Mösyö Heriklopos, Emniyet Müfettişi Beye, Pasaport Memuru Muavini Robert Efendiyle şifahi haber gönderiyor ve diyor ki: "Sizin burada artık vazifeniz kalmamıştır. Mamafih, geliniz oturalım, muhabbet edelim, kahve, çay içelim. Gelin, vazifeye biz bakacağız" demiş ve vazifeyi görmekte imiş. Müfettişlik dairesi üstünde bulunan polis memurlarıyla bendenizin odası vaka günü kırılarak elbise, çamaşır, yatak vesair hiçbir şey kalmamıştı.

5 BOA. DH. EUM. SSM. Dosya No: 37/36, Belge No: 2, 24 Ramazan 1337 (23 Haziran 1919).

Oradan infisâlim [ayrılma] anında, polisler yine vazifeleri başına, Yunanlılar tarafından davet olunmuş ise de üzerlerinde silah namına bir şey olmayıp Yunan askerlerine kılavuzluk etmekteydiler. Müddet-i memuriyetimde cereyan eden vakayi' hakkındaki rapor-u acizleri takdim kıldım efendim. Ol babda emr ü irade hazret-i men leh-ül emrindir.

Fi 25 Mayıs Sene 335. İzmir Emniyet Müfettişliği Komiser Muavini Hulusi" .⁶

[İkinci Rapor/23 Haziran 1919]

"Kışlanın sağında bulunan Yunanlıların o karışıklığını gören ahali, dükkânlarını kapatarak bazıları evlerine giderken, bazıları da bu topluluğun içerisine karışıyordu. Hükümet Konağına ve Kordon Boyuna nazır askeri kışlasındaki zabitan da Evzon askerlerinin yürüyüşünü ve yürüyüş kolunun etrafındaki Rumların yaptıklarını seyrediyorlardı. Hükümet tarafından hiçbir asker veya jandarma veya polis ahali-i İslamiyeyi yatıştırmak için çıkmamıştı.

Bendeniz, arkadaşım Komiser Muavini Ekrem Beyle hükümette maaş bordrosu tanzim etmekte iken Emniyet Müfettişi Beyin gelerek "Ben eve gidiyorum. Siz maaş alır almaz bana getiriniz. Ben taksim edeceğim" dedi ve hanesine gitti. Emniyet müfettişliğine merbut üç istitlâât [tahkikat-araştırma] memuru, pasaport memuru ve muavini ve birkaç polis memuru o gün evlerinden çıkmadığı ve sivil polis memuru dahi Emniyet Müfettişi Azmi Beyin kendisine ihtarı üzerine evine gittiği mesmû'-u âcizi olmuştur. Bendeniz, Komiser Muavini Ekrem Bey ve yanımızda mevcut bulunan Polis Memurlarından Cafer, Tahir, Şükrü, Tahsin, Kazım ve Kabil Efendilerle Hükümette kaldık ve maaş bordrosunu imzalatmak ve beyanını yaptırmak üzere yukarı katta bulunan kalem odasına çıktık.

Bordronun beyanını yapmak üzere iken birkaç şahıs tarafından Yunan askerinin Kordon Boyundan manga kolu nizamında ve yanlarında binlerce Rum ahali olduğu halde alkışlar arasında Hükümete doğru ilerlediklerini ve aynı zamanda bir bölük kadar Osmanlı süvari askerinin güya ahali-i İslâmiyenin telâşını teskin için Hükümete doğru geldiğini haber aldık. Ve bu sırada, Rum ahalinin alkışlarını ve "Zito" diye bağırduklarını işiten ahali-i İslamiye arasında gittikçe telaş ve her halde bu telaş ve karışıklığa göre bir vukuatın zuhuru aşikârdı. Yunan askeri, Hükümet önüne gelir gelmez, ahali-i İslamiyeden birkaç şahsın silah attığını ve Yunan askerleri her tarafa dağılıp mukabelede bulunduğunu ve Osmanlı süvari askerinin de firar ettiğini duyduk.

Bu mekânda bulunan Yunan piyade askeri, dışarıda bulunan ahali üzerine ateş açtı. Hükümette bulunan bizler ve bilumum memurîn-i mülkiye ve inzibatiye, odaların bir köşesinde toplandık. Bu hadise on raddelerinde başlayarak iki saat kadar devam etti. Kaçmak isteyen memurîn ile ahali-i İslamiye, düşmanın kurşununa maruz kaldılar.

6 BOA. DH. EUM. SSM. Dosya No: 37/36, Belge No: 3, 24 Ramazan 1337 (23 Haziran 1919).

Ahalinin bazıları Hükümet Konağına, bazıları dükkânlara kapanarak hayatlarını güç belâ kurtarabildiler. Bu sırada dışarıda bulunan ve Polis Müdüriyetine merbut Hüseyin Efendi namında bir komiser muavini dört beş yerinden yaralanarak terk-i hayat ettiği halde Rum hasımları tarafından üç dört yerinden de kesildiği ve parça parça ettikleri de ayrıca mesmû'-u âcizidir.

Ateş esnasında, fırsattan istifade eden yerli Rum ahali, askerlerle beraber tesadüf ettikleri ahali-i İslâmiyeyi katle ve soymaya başladıkları ve yetmiş seksen dükkâni kadar harap edip eşya ve malzemelerini yağma ettikleri haber alındı. Bu sırada, bulunduğumuz odanın masası gözüne yanımızda bulunan memurlar ile beraber, bordroları bıraktık ve 'teslim olunuz, geliniz' diye bir ses işitildi. Hükümette bulunan bizleri ve bilumum memurîn-i mülkiye ve askeriye ve inzibatiye ve ateş geldikten sonra⁷ dükkânlarda ve dairelerde bulunan memurîn ve ahali elleri yukarıda olmak şartıyla Hükümet Konağının önünde bulunan bahçeye toplandılar. Toplananların, neyle karşılaşacakları hakkında en ufak bir tahminleri dahi bulunmuyordu.

Ba'de-t taharri [tahkikat/inceleme sonrası], başlarımızda bulunan fesler ve kalpaklar asker ve Rum ahali tarafından yırtılarak ayaklar altında ezildi. Ve üzerlerinde silah bulunan memurin ve ahali süngüler ve dipçikler ile yaralandı. Vali Bey, Polis Müdürü, Polis Reisi ve bilumum memurîn-i mülkiye, askeriye, ahali ve Hükümette bulunan bizleri, tarif ve tasvirden aciz olduğum işkence ve mezalimlerine devamla Kordon Boyuna götürdüler. Elbise-i resmîyeyi lâbis [resmi elbiseli] bulunan polis memurlarıyla zabitan ve askerler son derece hakarete maruz kaldılar. Ve ekserisi de gömlek ve pantolonla kaldılar. Ve yolda giderken yerli Rum ahali tarafından Yunan askerlerine gösterilen ahali-i İslamiye süngülerle yaralanmış ve bazıları da terk-i hayat etmişlerdir. Her adımda, "Zito" diye bağırmayan kimseler dahi süngü ve dipçik ve ahali tarafından sopalarla yaralanmıştır.

Bir kısmımızı Kordon'daki Borsa'ya ve bir kısmımızı Averoff zırhlısına ve bir kısmımızı büyük ve boş olan yerlere hapsedtiler. Üç gün taşlar üzerinde aç bî-ilâç kaldık. Hapishanede iken Metropolit gelerek "Hepinizin masum ve mazlum olduğunuzu biliyoruz. Bu, beş on kişinin yüzünden olmuştur. Yunan Hükümeti'nin adaleti nihayet büyüktür. Göreceksiniz, bu hususta ne kadar adilane davranacaktır. Müsebbiplerini bulacaktır" diyerek süratle merdivenlerden inip gitmiştir. Aç olarak hapishanede bıraktıklarını haber alan Amerikalılar, üçüncü günü akşamı mahbusîne [tutuklulara] birer parça ekmek tevzi [dağıtmak] etmişlerdir. Yolda hapishaneye giderken belki yetmiş kere silah taharri [arama/araştırma] vesilesiyle ahali ve memurînin üzerinde bulunan para, saat, elbise ve saire yerli Rumlar ve Yunan askerleri tarafından soyulmuştur. Hatta bazılarının pantolonunu ve fotinini dahi cebren çıkartmışlardır.

Bu meyanda resmi dairelere ve Hükümete giren Yunan askeriyle Rum ahali karıştırmadık bir yer bırakmamış, evrak ve defterler karma karışık olmuş ve masa ve dolaplar kırılmıştır. Emniyet Müfettişliğinde dahi hiçbir sağlam malzeme ve evrak kalmamış, hepsi alt üst olmuştur. Hükümette bulunan kasalar kırılmış ve paraları

7 BOA. DH. EUM. SSM. Dosya No: 37/36, Belge No: 5, 24 Ramazan 1337 (23 Haziran 1919).

alınmış ve bunlardan yalnız Mal Sandığının kasasının kurtarıldığı ve bu sirkatin [hırsızlık] Yunan askerleri ile Rum ahalisinden ibaret olduğu mesmu'u âcizi olmuştur.

Bu vakayı haber alan Rum köylüleri İslamlara taarruz ederek erkek, kadın, çoluk çocuk bırakmamak şartıyla katliama başladıklarını ve köyler de dâhil olmak üzere maktulün sekiz yüzlere ve mecruhun [yaralı] bine karib olduğu ve yalnız şehir dâhilinde ağır yaralılarla maktulün mecmûu beş altı yüze karib ve Yunanlılar tarafından da kırk elli kişi kadar maktul olduğu mervîdir [rivayet edilir]. Ahali ve memurîn arasında şiddetle cereyan-ı rivayetten biri de bu vaka-yı mühimmenin evvelki günü akşamı İttihatçı beş altı ihtiyat zabitiyle ahaliden bazıları Vali Beye giderek harp edeceklerini söylemişler ve Vali Bey de pek dalgın bulunduğundan bunlara cevaben herhangi bir şey söylememiştir.⁸

2. Raporu Genel Bir Bakış ve Sonuç

Komiser Muavini Hulusi Efendi bütünleşik raporunda 26 Nisan ile 15 Mayıs 1919 tarihleri arasındaki yaklaşık yirmi günü değerlendirmiştir. Yazının ilk sayfası işgal öncesine ayrılmıştır. 15 Mayıs gününe kadar hemen her gün sevinç gösterilerinde bulunan, taşkınlıklar yapan, binalara Yunan bayrağı çeken Rumlar, İzmir'i adeta küçük bir Yunanistan'a dönüştürmüşlerdir. Beyanlarıyla, ilanlarıyla ve resimleriyle Türkleri sürekli aşağılamış ve hakir görmüşlerdir. Emniyet güçleri tehdit ve hakaret içerikli basılı materyallere el koymuştur. Buna mukabil Yunan subaylar, karakolları basarak zorla materyalleri geri almışlardır.

Hulusi Efendinin raporunda belirttiği hususların benzerleri işgalden önce yaşanmıştır. Nitekim Rumların aşırılıkları Mondros Mütarekesinden sonra ve 1919'un ilk aylarından itibaren iyice yaygınlaşmıştır. 23 Şubat 1919'da Çayırılı Bahçe civarındaki Hacı İstilyo Caddesindeki Memiko Niko'nun meyhanesindeki yerli Rumlar, polisle karşı karşıya gelmişlerdir. Rumların, taşkınlık yaparak silah atmaları üzerine *Polis Memuru Cemşid Efendi* beraberinde iki jandarmayla meyhaneye gitmişlerdir. Polis ve jandarmayı karşısında gören Rumlar, fiili saldırıya geçmişlerdir. Takviye alamayan devriye ekibi, meyhaneyi terk ederek; en yakın sokakta siper alarak canlarını zor kurtarmışlardır. Ancak öfkeli kalabalık bir türlü teskin olmamış ve saldırıya devam etmişlerdir. Devriye ekibi, çözümünü karakola sığınmakta bulmuştur. Hiçbir şey kalabalığı durduramamıştır. Gittikçe öfkelenen Rumlar, karakola saldırmışlar ve *Polis Memuru Hamza Efendi*yi yaralamışlardır. Akabinde yaralı polis, hayatını kaybetmiştir.⁹

Sık sık Averoff zırhlısı ve Limmos torpidosuna davet edilen Rum eşrafla Yunan askeri erkânı toplantılar yapmışlardır. Tüm yaşananlara rağmen Hulusi Efendi, 14 Mayıs'a kadar İzmir'in işgaline dair somut bir delilin olmadığına işaret etmiştir. Lakin 14 Mayıs Çarşamba öğleden sonra kamu görevlileri arasında işgal dedikodusu palazlanmaya başlamıştır. İlk uyarı ismi zikredilmeyen maliye

8 BOA. DH. EUM. SSM. Dosya No: 37/36, Belge No: 6, 24 Ramazan 1337 (23 Haziran 1919).

9 "Vukuat-ı Zabita" *Polis Mecmuası*, 1 Nisan 1919, S. 112, İstanbul, 1919, s. 265; Engin Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997, s. 92-93.

müfettişinden gelmiştir. İlk şaşkınlığı atan komiser muavini, duyduklarını İzmir Emniyet Müfettişi Azmi Bey'e aktarmıştır. Kısa sürede olayı tahkik eden Azmi Bey, telaşa kapılacak bir husus olmadığını belirterek maiyetindekileri yatıştırmaya çalışmıştır. Hâlbuki dedikodular sadece İtilaf Devletlerinin bazı tabya ve kaleleri işgal etmesinden ibaret değildir. Zira aynı günün akşamı saat sularında Deniz Polis Merkezinde görevli Refik Efendi: "İzmir'in Yunanistan'a ilhak edildiğine dair bir telgrafın Venizelos'tan tarafından Yunan Konsoloshanesine gönderildiğini" duyumunu aldığı Hulusi Efendiye anlatmıştır. Ayrıca Azmi Beyi de bilgilendirilmiştir.

Öte yandan tuhaf bir şekilde akşam erken bir saatte Rumlar dükkânlarını kapatmaya başlamışlardır. Aslında ön görüleri yüksek bir polis müdürü, Rumların bu tavrından işgalin yarın olabileceğini sezmesi gerekirdi. Zaten değişik olaylar askeri çıkartmanın gününün gittikçe yaklaşmakta olduğunu haber veriyordu. Ancak İzmir Emniyet Müfettişi Azmi Bey umursamaz bir tavır içerisindeydi. Zira 14 Mayıs Çarşamba mesaiden sonra evine gitmiş ve yarın istirahat edeceğini maiyetindeki memura telefonla iletmıştır. Vatanın kendisine en çok ihtiyaç duyduğu bir günde izin almıştır. Belki de işgali önceden biliyordu! Bencilce davranarak ortalıkta görünmeyerek kendisine bir zarar gelmesini istememiş de olabilir. Bu tespitin en büyük delili de 15 Mayıs günü Yunanlıların on yedi nakliye aracıyla körfeze çıkartma yapmaya başladıklarını kendisine haber veren polis memurlarına: "Pek âlâ ettiniz. Ben bugün dışarıya çıkmadım, çıkmam, zira tehlike vardır. Siz de başınızın çaresine bakınız" demesidir. Ayrıyeten Hulusi Efendiye de azarlayıp paylaşması da cabasıdır. Netice de Azmi Bey gayet vurdumduymaz bir tavır takınmıştır; kabahati açıktır. Komiser Muavini Hulusi Efendinin verdiği malumatlar, daha sonra Emniyet-i Umûmîye Müdüriyetinde mütalaa edilmiştir. 16 Haziran 1919 tarihinde görevi sırasında ihmaller gösteren Azmi Beyden izahat istenmiştir.¹⁰ Ayrıca diğer bilgilerin doğruluğu kontrol edilmek istenmiş ve açıklayıcı bilgi notu talep edilmiştir. Lakin Yunan işgalinin genişlemesiyle Emniyet-i Umûmîye Müdüriyetinin yazısına bir cevap verilip verilmediğini öğrenme fırsatımız olmadı. Zira şu ana kadar arşivlerde konuyla ilgili herhangi bir dokümana rastlanılmamıştır.

Ertesi gün -15 Mayıs- sabahleyin ortalıkta dolaşan dedikoduların aslı ortaya çıkmaya başlamıştır.¹¹ Zira Polis Şükrü Efendi, Hulusi Efendiye uyandırarak

10 BOA. DH. EUM. SSM. Dosya No: 37/36, Belge No: 7, 16 Haziran 1335 (16 Haziran 1919). İzmir'in Yunan askerlerince işgal edildiğini haber vererek Yunanlıların işgal esnasında yaptıkları kötü muameleyi anlatan İzmir Emniyet Müfettişliği Komiser Muavini Hulusi Efendi'nin, Emniyet Müfettişi Azmi Bey'in de işgal esnasında görevini terk ederek evine çekildiğini bildirmesi üzerine Azmi Bey'den bu konuda izahat istendiği. H-24-09-1337.

11 İşgalden bir gün önce İzmir İhtiyat Zabıtları Teavün Cemiyeti üyelerinin başında bulunduğu halk, polis dairesindeki silah deposuna hücum ederek kapıları kırmış, silah ve cephaneleri almıştı. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Engin Berber, "Mütareke Döneminde İzmir Sancağı'nda Yunanistan Karşısı Çalışmalarda Bulunan Toplumsal Örgütler (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)", *Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar-Bir İzmir Kâbusu*, İzmir, 2002, s. 68; Günver Güneş, "İzmir'in İşgali ve Aydın'daki Yankıları", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 9, Ankara, 2007, s. 26.

Averoff ve Limnos isimli savaş gemilerinden kayıklar ve motorlarla Yunan askerlerinin karaya doğru hareket ettiğini haber vermiştir. Bu arada Kordon, yerli Rumlarla dolup taşmıştır. Aralarında Türklerden hiç kimse yoktur. Nitekim 15 Mayıs sabahı Yunanlılar birkaç koldan harekâta geçmişlerdir. İlk olarak *Pasaport* iskelesini kontrol altına almışlardır. Yunan subaylar, iskeledeki polislere görevlerinin bittiğini hatırlatarak; evlerine gitmelerini söylemişlerdir. Lakin emniyetçiler, bu tebliğe ayak sürümüşler; her ihtimale karşı görev muntikalarında sessizce kalmayı tercih etmişlerdir. İskeledeki gümrük memurlarıysa, henüz mesaiye başlamamışlardır. Yunan subaylar, kapılar kilitli olduğundan memurlar beklemişlerdir. Öte taraftan Yunan askerlerinden bir diğer kol da *Punto* iskelesine yönelmişlerdir. Önce telgrafhaneyi, akabinde de *Pasaport* karakolunu denetimini ele geçirmişlerdir.

Maaş günü olmasından dolayı memurlar ve polisler paralarını almanın derdine düşmüşken, Yunan askerleri sessiz bir şekilde karaya ayak basmışlardır. Aylıkların biran evvel almak isteyenler hükümet binasına akın etmişlerdir. Az sonra karakolları, Yunanlılara teslim eden polisler de orada toplanmaya başlamışlardır. Ama Emniyet Müfettişi Azmi Beyin imzası olmadan maaşları vermek mümkün değildir. Onun çağrılması gerekiyordu. Hulusi Efendi, aynı gün ikinci kez Azmi Beyin evinin yolunu tutmuştur. Giderken Müslüman ahalinin bir cephaneliğin kapısını kırarak silahları kapıştıklarına ve telaşla, çaresiz etrafa koşuşturduklarına şahit olmuştur. Hulusi Efendinin davetiyle Azmi Bey, hükümet konağına gelmiş ancak çok fazla kalmamıştır. Zira maaş tanzimi ayarlanırken Azmi Bey gelip: “*Ben eve gidiyorum. Siz maaş alır almaz bana getiriniz. Ben taksim edeceğim*” diyerek evine gitmiştir. Öte yandan dakikalar ilerledikçe kalabalık Hükümet Konağı Meydanında toplanmaya başlamıştır. Bazı Konak esnafı da dükkânlarını kapatarak evlerinin yollarını tutmuşlardır. Kimi de kalabalığın içine karışarak Efzon¹² askerlerini ve Rumları seyretmişlerdir.

Hulusi Efendi bizzat şahit olduğu olayların yanın da duyularına da raporunda yer vermiştir. Onlardan biri de işgal anında İzmir Valisi Kambur İzzet’in: “*Hükümet yoktur. Herkes bildiği gibi hareket etsin, benden, fazla bir şey sormayınız, rica ederim*” açıklamasını yapmasıdır. Yine hükümet binasının işgali sırasında İzmir Polis Müdürü Fikri Bey ile bir sermuharrir arasındaki tartışma yerel basına haber olmuştur.¹³ Sermuharrir, 18 Mayıs’ta olayı gazete sütununa olayı: “*Vazifesi başında fesini başından çıkararak sigara içmekten başka bir şey bilmeyen ve vazifesinde acizlik gösteren ve bu kadar insanın kanına giren Polis Müdürü Fikri Bey, yine vazifesi başına gelmiş, acaba utanmayacak mı?*” böyle taşımıştır.¹⁴

12 Fustanella adı verilen bir çeşit etekli giysileriyle ve ayakkabılarındaki tüylerle belirgin Yunanistan Silahlı Kuvvetlerinin askerî birimi. Evzonlar, “efsun” adıyla da bilinir ve bugün ağırlıklı olarak tören kıtası görevi yaparlar.

13 Hulusi Efendi raporunda gazete ismi ile sermuharririn ismini vermekten imtina etmiştir. Tüm çabalarımıza rağmen isimlere ulaşamadık.

14 BOA, DH. EUM. SSM., Dosya No: 37/36, Belge No: 3, 24 Ramazan 1337 (23 Haziran 1919).

14 Mayıs Çarşamba akşamı Hulusi Efendinin duyumuna göre şöyle bir olay: "İttihatçı beş altı ihtiyat zabitiyle halktan bazıları Valiye giderek harp edebileceklerini söylemişler ve Vali Bey de pek dalgın bulunduğundan bunlara cevaben herhangi bir şey söylememiştir" yaşanmıştır. İşgal günü aralarında üç tahkikat, bir pasaport muavini ve memuru ile bazı sivil polis memurları iş başı yapmamışlardır. Herhalde hepsi mücbir sebeplerden dolayı mesaiye gelmemiştir! Muhtemelen onlar da Azmi Bey gibi işgalden haberdarlar. Polis Müfettişliğinde toplam yedi sekiz polis amiri ve memuru kalmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz olaylara Hulusi Efendi, tanıklık yapmamıştır. Dolayısıyla bu nakiller teyide muhtaçtır. Ancak mesaiye gelmeyen meslektaşlarının kimler olduğunu en azından biliyordur.

İşgal, kıyıdan iç kısımlara doğru gittikçe genişlemiştir. Askerlere eşlik eden Rumlar, valilik civarındaki Beyler Sokağındaki polis emanet deposunu yağmaya başlamışlardır. Vali İzzet Bey ile Kolordu Kumandanı Nadir Paşanın emriyle yağmanın önüne geçmek amacıyla bir müfreze Osmanlı askeri görevlendirilmiştir. Lakin askerlerin bırakın yağmayı engellemelerini ancak canlarını zor kurtararak kışlaya dönmüşlerdir.¹⁵ Yunan askeri, tam hükümet binasının önüne geldiğinde silah sesleri duyulmuştur. Yunan piyadesi hemen karşılık vererek sağa solu hedefsizce saat ondan on ikiye kadar ateş altında tutmuşlardır. Bu karışıklıkta asayiş sağlanarak görevli Osmanlı askeri de firar etmiştir. Saat kulesini kendilerine siper eden Efzon askerleri, kışla ve hükümet konağına doğru hızlıca ilerlemişlerdir.

Tam bu sırada resmi bir tebligatı iletmek için meydanda bulunan *Komiser Giritli Sabri*, Efzonların hedefi olmuş ve komiser birkaç dakika içinde son nefesini vermiştir. Yine kaos ortamından istifade eden Rumlar, *Komiser Muavini Hüseyin Efendiyi* de Ziraat Bankası önünde yaylım ateşine tutmuşlardır. Hatta Hüseyin Efendinin cansız bedenini üç dört parçaya ayırarak denize atmışlardır. Sivil Rumlar da fırsattan istifade ahaliyi katledip yağmaya başlamışlardır. Bu sırada yetmiş seksen dükkân harap edilmiştir. Komiser Muavini Hüseyin Efendiyle beraber polis memurlarından Refik, Halil ve emekli polis memurlarından Ahmet Efendiler bıçaklanarak öldürülmüşlerdir.¹⁶ İlk gün 12 polis, Yunan askerleri ve yerli Rumlarca katledilmişlerdir. Şehit polislerin isimleri şöyledir: "*Komiser Muavini Hüseyin Efendi*¹⁷, polis memurlarından *Refik, Halil, Giritli İhsan, Linnili*

15 Fahrettin Altay, "İzmir Faciasının Muhakemesi" *Belleten*, C.23, S, 89, Ankara-1959, s. 137.

16 BOA, DH. EUM. SSM., Dosya No: 37/36, Belge No: 5, 24 Ramazan 1337 (23 Haziran 1919); Mehmet Okurer, *İzmir Kuruluştan Kurtuluşa*, İzmir, TY, s.174; Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın Manisa, Denizli 1919-1923)*, Ankara, 2006, s. 86-87.

17 *Komiser Muavini Hüseyin Efendi*, 1877 senesinde Girit'in Kandiye şehrinde doğdu. 26 Ocak 1910 tarihinde, Cezayir'i Bahri Sefid vilayetine polis memuru olarak atandı. Adalarının işgal edilmesi üzerine esir düştü. Bir süre Yunanistan'da tutsak oldu. Serbest kalınca 12 Mayıs 1913'de İzmir'e geldi ve Aydın Polis Müdürlüğünde geçici olarak işe başladı. Asaleten göreve atanmasından sonra Urla'da görevlendirildi. Görevindeki başarılarından dolayı 15 Ekim 1915'te takdirnameyle ödüllendirildi. 2 Haziran 1916'da komiser muavinliğine terfi etti. Hiçbir şekilde Urla'da asayişin bozulmasına müsaade etmedi. Bilhassa da Rumların

M. Fahri, İzmirli Hüseyin Avni¹⁸, Nazmi Kemal, Yahya Şerif ve emekli polis memuru Ahmet Efendidir. Ayrıca işgalden 15 gün sonra da denizden birçok ceset çıkarılmıştır. Bunlar arasında, boğazlarından zincirle birbirine bağlanarak denize atılıp, boğulmuş üç polisin cesedinin de sahile vurması dikkati çekmiştir".¹⁹

Hulusi Efendi, işgal sırasında ilk kurşunun kimin attığına dair ne Hasan Tahsin -Osman Nevres- ne de Saatçi, Aziz isimlerini zikretmemiştir. Zaten buna şahitlik etmesi pek mümkün gözükmemektedir. Zira kendisi hükümet konağında bir odada bulunmaktadır. Sadece belgisiz bir zamirle, "ahali-i İslamiyeden birkaç şahsın silah attığını duyduğunu" belirtmiştir. Bu arbededen sonra Yunan askerleri, hükümet binasını ele geçirmişler ve herkesin elleri yukarıda bir şekilde hükümet konağının bahçesinde teslim olmaları talimatını vermişlerdir. Bilhassa üniformalılar, ağır hakarete maruz kalmışlardır. Birçoğu soyularak elbiseleri zorla çıkartılmış, dipçik ve süngülerle yaralanmışlardır. Sonra da esirler, üç gün boyunca tutulacakları Averoff zırhlısına, Kordon'daki Borsa'ya ve boş alanlara taksim edilmişlerdir. Hükümet daireleri boşaldığı için

kalpazanlık suçlarına. Büyük bir para sahtekârlığını önlediği için 23 Kasım 1918 tarihinde bir takdirname daha aldı. 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgali sırasında İzmir'deydi. Rumlarca tanınması ve aralarında husumet bulunmasından dolayı Rumlarca Müteferrika merkezinin yanındaki Ziraat Bankası önünde önce şehit edildi sonra da hunharca vücudu parçalandı. Ayrıntılı bilgi için bkz.: EGM Arşivi, Aydın Vilayeti 1314-1335 Sicil Kayıt Defteri, Defter No: 21, s. 70/139; EGM Arşivi, Komiser Muavini Hüseyin Efendiye Ait C-3201 Numaralı Özlük Dosyası.

- 18 Hüseyin Avni Efendi, Behiye ile İkinci Sınıf Komiser Mehmet Tevfik ailesinin oğlu olarak 1888'de İzmir'de dünyaya geldi. İlköğrenimini doğduğu şehirde Namazgâh İbtidaiyesinde tamamladı. Akabinde İzmir Rüştüye Mektebine girdi. Rüştüye diplomasını aldıktan sonra iş hayatına atıldı. İlk önce İzmir postanesine stajyer memur olarak girdi. Vatani görevini tamamladıktan sonra 1913 Aralık ayında polis oldu. İlk görev yeri İzmir'dir. Buradayken Çanakkale Zaferini bahane ederek alkol almış dolayısıyla sarhoş olmuştur. Bu davranışı, 1 Mayıs 1915 tarihinde idari makamlarca maaşından bir yevmiyenin kesilmesiyle tecziye edilmiştir. İzmir'in işgal günü Efzon askerlerine karşı silah kullandığından Konak Meydanında şehit edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: EGM Arşivi, Aydın Vilayeti 1314-1335 Sicil Kayıt Defteri, Defter No: 21, s. 385; EGM Arşivi, Polis Memuru Hüseyin Avni Efendiye Ait C-9346 Numaralı Özlük Dosyası.
- 19 I. Dünya Savaşı, Mütareke Günlerinde ve işgal sırasında toplamda 17 polis İzmir'de şehit edilmiştir. İsimleri tespit edilen şunlardır: 1- Mehmet Ferhat oğlu Milaşi Hasan Fahmi, 2- M. Hazım oğlu Geredeli Süleyman Atalı, 3- Osman oğlu Üsküplü Abdullah, 4- M. Sabri oğlu İzmirli Halil, 5- Hasan oğlu Kasabalı Mustafa Sabri, 6- Ahmet oğlu Ünyeli Hamza, 7- Salih oğlu Giritli İhsan, 8- Durmuşoğlu Ordululu M. Fahrettin, 9- Recep oğlu Yahya Şerif, 10- Komiser Muavini Ali oğlu Giritli Hüseyin, 11- Şükrü oğlu Limmili M. Fahri, 12- M. Tevfik oğlu İzmirli Hüseyin Avni, 13- Nazmi oğlu Kemal, 14- Polis Memuru Hamza Efendi (ÖT: 23 Şubat 1919), 15- İşgalden sonra denizden çıkartılan kimliği tespit edilemeyen polis memuru, 16- İşgalden sonra denizden çıkartılan kimliği tespit edilemeyen polis memuru, 17- İşgalden sonra denizden çıkartılan kimliği tespit edilemeyen polis memuru. Ayrıntılı bilgi için bkz.: "İzmir'de Şehit Polisler Abidesi" *Polis Mecmuası*, 29 Ekim 1935, S. 303, Ankara, 1935, s.3259-3261; Mehmet Emin Elmacı, "İzmir Halkının Yazdıklarıyla İzmir'de Yunan İşgali ve Mezalimi", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, İzmir, 2010, s. 86. Yine işgal sırasında şehit edilen Hüseyin Avni Efendi ismi, Konak'taki ilk kurşun anıtına 1974 tarihinde eklenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Esat Alver, "İlk Kurşun Anıtı", *Polis Emeklileri Polis Dergisi*, S. 261, İstanbul, 1974, s. 34-35.

asker ve Rum ahali, odaları altını üstüne getirmiş ve para ile değerli birçok eşya çalınmıştır.

İşgal sonrası İzmir Emniyet Müfettişliği binası, Yunan askerlerine yatakhane olarak tahsis edilmiştir. Emniyet ve asayiş hizmetleri de Yunanlılarca sağlanmaya başlamıştır. Silahları alınan Osmanlı polisine Yunanlılara rehberlik yaptırılmış, maşa başı işleri verilmiştir. Asayişten sorumlu *Herkülepos*, Pasaport Memuru Robert Efendi aracılığıyla İzmir Emniyet Müfettişi Fikri Beye “*sizin burada artık vazifeniz kalmamıştır*” haberini bildirmiştir.²⁰ Yine İzmir'in işgalini haber alan Rum köylüler de saldırıya geçmiştir. Masum sekiz yüz Osmanlı köylüsünü öldürmüşler; bine yakını da yaralamışlardır. Şehir merkezindeyse beş yüz ile altı yüz arasında ölü ve yaralı bulunmaktadır. Yunan işgali kısa sürede Kıyı Ege'den iç kesimlere doğru genişlemiştir. İlk etapta Menemen ve Manisa ele geçirilmiştir.

Komiser Muavini Hulusi Efendinin beş sayfalık kısa raporu, işgalle ilgili bilinenleri alt üst edecek, ses getirecek bir mahiyetten uzaktır. Çoğu zaman genel bilgileri kendi zaviyesinden tekrarlamıştır. 15 Mayıs gününü yaşayan, içerden haber veren bir üsluptadır. Mütareke hükümlerince direnemeyen polislerin panoramasını arz etmektedir. Anlam kopuklukları olan sonradan aklına gelenleri ifade eden rapor, işgalin acısını derinden yaşayan, gözaltına alınan, vatanperver bir emniyet mensubunun hissiyatını yansıtmaktadır. Buna mukabil, İzmir Emniyet Müfettişinin ve bazı kamu görevlilerinin vurdumduymaz tutumlarıyla ilgili orijinal bilgiler vermektedir. Yine şehit polislerin isimlerini anması da ilktir. Zira bu olayları bizzat yaşamış, içinde bulunmuştur. Birinci rapordaki eksikliklerini 23 Haziran'da yazdığı ikinci raporla gidermeye çalışmıştır. Ancak duyumlarını da kaleme alması hasebiyle bazı bilgilerin teyide muhtaç olduğu aşikârdır.

20 BOA, DH. EUM. SSM., Dosya No: 37/36, Belge No: 3, 24 Ramazan 1337 (23 Haziran 1919).

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları ve Süreli Yayınlar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Nezareti Evrakı

DH. EUM. SSM. Dosya No: 37/36, Belge No:1-7, 24 Ramazan 1337 (23 Haziran 1919).

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi (EGM)

Aydın Vilayeti 1314-1335 Sicil Kayıt Defteri, Defter No: 21.

Komiser Muavini Hüseyin Efendiye Ait C-3201 Numaralı Özlük Dosyası.

Polis Memuru Hüseyin Avni Efendiye Ait C-9346 Numaralı Özlük Dosyası.

Polis Mecmuası

“Vukuat-ı Zabıta”, 1 Nisan 1919, S. 112, İstanbul,1919, s 265-267.

“İzmir’de Şehit Polisler Abidesi”, 29 Ekim 1935, S. 303, Ankara,1935, s.3259-3261.

Polis Emeklileri Polis Dergisi

ALVER, Esat. “İlk Kurşun Anıtı”, *Polis Emeklileri Polis Dergisi*, S. 261, İstanbul, 1974, s. 34-35.

II. Kitaplar

BERBER, Engin, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997.

_____, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918- 15 Mayıs 1919)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

GÜREL, Ferzan, *İzmir’in İşgalinden Kurtuluşa*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2002.

OKURER, Mehmet, *İzmir Kuruluştan Kurtuluşa*, Ticaret Matbaacılık TAŞ, İzmir, TY.

ÖKLEM, Necdet, *İzmir'in İşgali*, Işık Ofset Matbaacılık, İzmir, 1999.

TAÇALAN, Nurdoğan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul, 2010.

TURAN, Mustafa, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın Manisa, Denizli 1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.

III. Makaleler

BERBER, Engin, "Mütareke Döneminde İzmir Sancağı'nda Yunanistan Karşısı Çalışmalarda Bulunan Toplumsal Örgütler", *Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar-Bir İzmir Kâbusu*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2002, s. 40-75.

_____, "Bağımsızlık İlkesi Bağlamında Taşra Yönetiminden Osmanlıya Bakmak: İzmir Örneği", *Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar-Bir İzmir Kâbusu*, İzmir, 2002, s. 23-39.

ELMACI, Mehmet Emin, "İzmir Halkının Yazdıklarıyla İzmir'de Yunan İşgali ve Mezalimi", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2010, s. 72-93.

GÜNEŞ, Günver, "İzmir'in İşgali ve Aydın'daki Yankıları", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, S. 9, Ankara, 2007, s. 23-55.

KARAYAMAN, Mehmet, "İzmir Valisi İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 15, İzmir, 2007, s. 3-18.

MERT, Hasan, "İzmir'in Kara Günü: 15 Mayıs 1919", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2010, s. 49-56.

ÖZTOPRAK, İzzet, "İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti Üzerine Gözlemler", *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri*, Yayına Hazırlayan: Murat Alper Parlak, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, s. 69-77.

SELVİ, Haluk, "Ayvalık'ın İşgali ve Belediye Protokolü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XVII, S. 51, Ankara, 2001, s. 843-863.

SÜKAN, Bige, "Fransız Arşiv Belgelerinde İzmir'in İşgali", *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri*, Yayına Hazırlayan: Murat Alper Parlak, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, s. 149-171.

- TURAN, Mustafa, "Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Mezalimi", *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri*, Yayına Hazırlayan: Murat Alper Parlak, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, s. 37-51.
- TÜRKMEN, Zekeriya, "İzmir'in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10, Kayseri, 2001, s. 121-154.

EKLER

Fotoğraf 1: 23 Şubat 1919 Tarihinde Rumlar Tarafından Şehit Edilen Polis Memuru Hamza Efendi, *Polis Mecmuası*, 1 Nisan 1919, S. 112, İstanbul, 1919, s. 297.

Fotoğraf 2: 23 Şubat 1919 Tarihinde Rumlar Tarafından Şehit Edilen Polis Memuru Hamza Efendinin Cenaze Töreni, *Polis Mecmuası*, 1 Nisan 1919, S. 112, İstanbul, 1919, s. 298.

Belge 1: Komiser Muavini Hulusi Efendi Tarafından Hazırlanan 1. Raporun İlk Sayfası, BOA, DH. EUM. SSM., Dosya No: 37/36, 24 Ramazan 1337 (23 Haziran 1919).

سید محمد رضا علی

سازم انتم حضرتی
 ایچینک نیت غسکلی معینه تقصیر بیزیک وایفدرا بند ایچیم نایچدن اعتباراً حال سکونت واسقال و صکره کی احوال و قایمه دایر
 رای المصناعات و کونایم حنده کی رایفدرد .

بیشیق تاریخچه زطیبه نوردور باسرتا انتم بایشیق نایچدن بایشیق ایچمه قدر کدان اولان مدت طرفنده بیزیک کی
 زوری طرفندن بیرون لاشمق و بویانده تور دون و جوازده عینیل یونانسی اندر چی صورتده بونا اعلانیون باندیره لری
 کسب ویکله وایموم و اول طرفندن کلون نماینده ایفده ایی . یونانسی دن کلون سیانسی لری بجه بده جلی روی اعباره سالار
 و توکل علیهنده سکر نامو حصصی طرفندن صادره بیزیک نیت غسکله تسلیم بیکله و بریت صکره نیت غسکلی کزیه طره بونان
 ضابطه و زاری طرفندن نکلور سالار و سکره اییوردی . بونانسی وقت آو ورف زحلی سولایسی ایچیموم اسفنه حایضانی و کز
 ضابطه و زاری بیزیک دعوتایسور لر اجماع ایچیلر ایی . بویانده کله ایمنوس زحلی بیزیک روم الهلیسی طرفندن فوق العاده استقبال
 بایشیدری . بیزیک وعلای غیر قابل توصیف حالده بایشیق نایچمه قدر دوام ایچمه واسقال اماره کی کور و طرندی .

بایشیق حلاشته کون بعد اول ساعت برده برای وایفد بولدی بیزیک سولان حالونته مالیه غسکلیک نکلورک حالون میدری شاهو کی کورد
 [نا صکره بولان نقد موجودی عثمانی باغسیه کزیه زیر بود ایسی بونانسی طرفندن شمال بیچور .] دیری . دون بند کز لیدریم قایمه بولدی
 عیناً ایچیم رحال نیت غسکلی بیزیک اوزر غسکلیک ادر کسبه لیده رک مسوالاتم اولان مالیه غسکلیک سولایسی نکلور ایچیم کزیه
 رحال ادره دن صیغور بیزیک و بریت صکره ادره یعودتایده ک ادره بولان معینه قایسی [خیدر سولاسک کله و ایچور دول استلابه
 طرفندن قهقاره بر فرزند صیغور بقدر تلاسه بیزیک .] بیچوب فطیل زانی سولاییه حلاشته لیم ادره ادره دن صیغدی . نکلور کون
 اتای ساعتی ادره ادره بولان بیس کز کزنده بولدی تماده فرغول کز معادوی فیوضه طرفندن [وندره کوسدن
 بونانسی سولاسکله نکلور غسکله و بیزیک یونانسیه انا و بیزیکین ، تورک و ایسایا ابرای کز لسنس توجیه ایدمانده بر لقل [کله لسنس
 معادن سولای بیزیک سولای اولر برده بولدی . سولای بون مسوالاته ادر بولیس میدریم معلومان و بیزیک ده آیر جزیان ایچمده .
 بونانسی سولای سولای بیزیک بالعموم روم دکان بیزیک ساعت خنورده قیاده بیزیک ایچون خصوصاً دیر جزیان بیزیک و حکومت صلی طرفندن
 ادره عرق و زاریس مکانجه اولانده ساعت اون ایی بر قدر دکان کساره بونانسی ساعده و بیزیک کسبه بوم نکلور ایسی
 کور دون بیزیک بیزیک اولانده ادره بالعموم روم دکان بیزیک ده قیاده بیزیک سکره عاجزی اولمده .

Belge 2: Komiser Muavini Hulusi Efendi Tarafından Hazırlanan 1. Raporun İkinci Sayfası, BOA, DH. EUM. SSM., Dosya No: 37/36, 24 Ramazan 1337 (23 Haziran 1919).

8/2

کوه ساعت اول در راه دره کهنه منتهی غرضی یک نامور اولیس نامور در آن ظاهر شدی باره طریقی
 و جاری اولیس چون دره به طریقی دیگر و آنکه دره در بلان بند و کله به یولیس ناموریک لیا از به بلان بلان سویه اولیس
 ظاهر شدی طریقی و جود و ری . هیچ برداره سما بیلیغات و بند کله همی منتهی بلان سیمانی بلان بلان بلان بلان بلان بلان بلان بلان
 بولیس صاحب کله دره اولیده نومی و فیفسیل موطن بولیس ناموری شدی اندکی بند کله قالدیره هم آوه روی و بلان بلان بلان
 مایند و موطن کله ساحه اوله ری یون عسکریک فارو به طوی کله یی جود و ری . بوضه دره درون بون کامه یی کله یی
 اهالی ایو طوی یی . عسکره به حیثیتده اهالی طرفین « زیتو » به آفتاب بوردی هر طرفه یون باشی کله اولوب هیچ
 عثمانی تاریخی نومی . بورد اهالی رسیده هیچ بر نون کوی عسکر دی . یون عسکر یی فرود عسکر تسلیم الیکر و نامور لوی و
 بلان دره یی ایو اینت منسلک و سوات حالوی اوله ایسراف عسکر الیکر . سوات حالونده همی بلان بلان بلان بلان بلان بلان بلان بلان
 بلان دره رسیده و هیچ بر نامور کله یی . قانور قیالی و طوی اوله یی یون خاطان و عسکر طرفین نامور لوی کله یی .
 دره کله طامور کله کدن صوره بلان . اینت و سوات دره دره همی هیچ بر نامور و بلان بلان بلان بلان بلان بلان بلان بلان
 دره رسیده بلان رو و ولری ایتمه بلان جنف ، شدی ، تحسبه و شاهد قنیره و یرک سوبول الیه ایو اولی اکلان دره
 اینت منتهی غرضی بولیس نامور کله بر حقیقتیم . حکومت کله یی یون بلان علی العجین اول بوی قد . نقیم و بوی کوزره قلاهی
 اوزره بوی . بولیس نامور یی حکومته بلان و تحسبه قندی بلان حاکمده بلان منتهی بلان و اولی اولادیم . بویا
 [بلان عسکر یی کله . به بلان طبعه به حیثیتیم زیر استیلا و در . سرده بلان حاکمده بلان .] و بوی . و بوی
 دره آریچ [سنک نه تقبلات و دره بویا کله] دیدی . بونک دره نیکه بلان حکومت کله یی . نامور یی بلانیه معاسه
 ویر کله یی بولیس نامور لوی معاسه لوی بلان حکومت کله یی . اساسا فرود ولری تسلیم بلان بولیس نامور لوی حکومته اجتماع
 ایتمدی . اینت بولیس بلان اینت منتهی و بلان و بلان معاسه ویر بلان بلان سولیکه نیکه بلان منتهی بلان . آسای اوله
 اهالی اسلامی رسیده و بلان کوروم . منتهی بلان کوروم حکومته بلان اهالی اسلامی سلطنته
 قیده ری ییما ایند کله یی در طرفین بلان فرود سوت و سوت بلان کوردک بوضه دره یون نقیم و بوی کوزره سولیم بوی
 اهالی منتهی اولیقندن نظایه عسکر یی ده جرایه بلان بلان . اهالی اسلامی بلان بلان و بلان بلان و بلان بلان و بلان بلان
 و بوضه دره سلطنته بلان ییما بلان و اساسا هیچ بلان بلان و بلان بلان و بلان بلان و بلان بلان و بلان بلان
 بلان بلان بلان بلان . اهالی اسلامی بلان بلان بلان و بلان بلان و بلان بلان و بلان بلان و بلان بلان و بلان بلان

Belge 3: Komiser Muavini Hulusi Efendi Tarafından Hazırlanan 1. Raporun Üçüncü Sayfası, BOA, DH. EUM. SSM., Dosya No: 37/36, 24 Ramazan 1337 (23 Haziran 1919).

دعوت بود که هر کسی بکلی ای حرکت استون بدن خودش صغیرا این جا ایده هم [دیکسه دولی دیک بالسه برسدی
ولایک جسدن وطیفی استه عودن استلیدن صوره اهلایه بیاسار نسی استه . دونه سمون عاجزانه نظر
استه ناسنده حاکمیت او طه سنده بولیس میری فلکی بلایه غزه سمری سنازه استه . او چه کون صوره
غزه ده [وطیفی استه فسی استن جینه ده سیخاره اچیلدن استه بیکی بلایه و وطیفی استن عاجزانه کوزون
بوده ناسانک فانه کیدن بولیس میری فلکی بلایه وطیفی استه استه لیکه عجباً او نایجه جمنی [دیرک اعلان ایستد .
کله قره غولاره کوزدی بلان بولیس سولورن روم اهلایس طرفدن بیخا کله رصو ارا بر قووالی کوزدی حاکمیت بولیس
ماسوری طرفدن سولمده ایکی . بلاخره بولایلر طرفدن نیشان اوزدی به بیکی بلایه سده ده دیکسه بلایه کله عطف
ایندگی اظطراک و کسندن آخلا ستمده ایکی . ستمتیک هر کسی ایکی کویجی استه ایسه ده آخی بر قووالیک طرفدن
زود ایلده ایکی . ایزیک استلیدن صوره بولایلر ملکه قدر استل ایستد و معنی ایسه ده ^{بسی} جمع کون
استل ایله جکری سولمده ایکی .

انیت منتتک زده می بون نظایه عسکریک بیافخاسی اولسه و اینده تمام وطیفه ده بولایلر طرفدن کوزدی کوزدی
صهی بود وطیفه یه قیسه ای بلان موسو «هرکی بولیس» انیت معنی کله سیایر کله ماسوری ساری روبرن انیت کله ساری
جبد کوزدی سولورن ریسور کله [سزک بورده ایتمه وطیفه انزال سدر سولایلر کله ایلدو طم محبت ایله طم کوزدی
ایچیم کله وطیفه یه بز باقر جمنی [دیکسه وطیفه یه کوزمده ایچمه . منتتک زده می اوسته بولسان بولیس
ماسوری کله سولورن اوطمی وقع کوی قیدیه رده ایسه . جمانید ، یانه ساره جمنی کله خاطر سدر .
اوران انضالم آنده عثمایی بولیسری یه وطیفه ان استه بولایلر طرفدن دعوت اولمسه ایسه ده کوزدی
سلاخ ناسنه بیکی اویوبه آنجه بون عسکریه فلاز کله ایتمده ایکی . سدر ماسوری سده جمنی ایکن وقایع حقه کله
ایور حاجدی تصدیق قیلدی اقمم اولماده اموارده صغیرا سدره لاملر کله ^{بسی} جمع کون

ایزیک منتتک کوزدی ساری
تصمیم ایستد

Belge 4: Komiser Muavini Hulusi Efendi Tarafından Hazırlanan 2. Raporun İlk Sayfası, BOA, DH. EUM. SSM., Dosya No: 37/36, 24 Ramazan 1337 (23 Haziran 1919).

...بولنده اولدوغونلری ایله ایضاً مصلحتین ایچینده ...
 ...ایضاً مصلحتین ایچینده ...
 ...ایضاً مصلحتین ایچینده ...
 ...ایضاً مصلحتین ایچینده ...
 ...ایضاً مصلحتین ایچینده ...
 ...ایضاً مصلحتین ایچینده ...
 ...ایضاً مصلحتین ایچینده ...
 ...ایضاً مصلحتین ایچینده ...
 ...ایضاً مصلحتین ایچینده ...
 ...ایضاً مصلحتین ایچینده ...
 ...ایضاً مصلحتین ایچینده ...
 ...ایضاً مصلحتین ایچینده ...

OSMANLI ARŞIVI

Fotoğraf 3: I. Dünya Savaşı ve İzmir'in İşgali Sırasında Şehit Olan Polislerin Anısına İzmir Belediyesi Tarafından Yapıtırılan Polis Abidesinin İnşaatı, , *Polis Mecmuası*, Şubat 1934, S. 290, Ankara, s. 1832.

Fotoğraf 4: I. Dünya Savaşı ve İzmir'in İşgali Sırasında Şehit Olan Polislerin Anısına İzmir Belediyesi Tarafından Yapıtırılan Polis Abidesi, , *Polis Mecmuası*, Ekim 1935, S. 303, Ankara, s. 3228.

BİR İTALYAN GAZETECİNİN KALEMİNDEN İZMİR'İN İŞGALİ

Mevlüt ÇELEBİ*

Öz

İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunan birlikleri tarafından işgali, 20. Yüzyıl Türk tarihinin en önemli olaylarından birisidir. İtilaf Devletleri'nin İzmir'e çıkarma kararı verdiği Yunan askerleri, işgalde katliam, yağma, hakaret gibi yüz kızartıcı suçlar işlediler. Yunanlıların İzmir'i vatan yapmak için işgal ettiğini kavrayan Türk halkı, Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki İstiklal Savaşı'nı bütün gücüyle destekledi.

İzmir'in işgali uluslararası bir olaydır. Bu nedenle işgalin araştırılmasında ilgili ülkelerin kaynakları da kullanılmalıdır. O ülkelerden birisi de İtalya'dır. İtalyan gazeteci Ernesto Vassalo, kendi hükümeti tarafından Türkiye'ye İtalyan propagandası yapması için gönderilmiştir. Nisan 1919'da İzmir'e gelen Vassalo, şehrin işgaline tanıklık etmiştir. Bunları *Il Tempo* gazetesinde iki günde yayınlamıştır. Vassalo, İzmir'in işgali, öncesi ve sonrası hakkında çok önemli bilgiler vermiştir.

Anahtar Kelimeler: *İzmir'in İşgali, Yunanistan, Yunan Mezalimi, İzmir'in İşgali ve İtalya, il Tempo gazetesi, Ernesto Vassalo.*

THE OCCUPATION OF İZMİR FROM THE PEN OF AN İTALIAN JOURNALIST

Abstract

The occupation of Izmir by Greek troops on May 15, 1919 is one of the most important events of 20th century Turkish history. The Greek troops in which the Allied Powers decided to go to Izmir committed grievous crimes such as massacres, plunder and insults in the occupation. The Turkish people, who understood that the Greeks occupied Izmir to make their homeland, supported the War of Independence led by Mustafa Kemal Pasha.

The occupation of Izmir is an international event. Therefore, the resources of the relevant countries should be used. One of those countries is Italy. Italian journalist Ernesto Vassallo, was sent to Turkey to make propaganda. Vassallo came to Izmir in April 1919 and witnessed the occupation of the city. He published these two days in the *Il Tempo* newspaper. Vassallo, gave very important information about the occupation of Izmir.

Keywords: *The occupation of Izmir, Greece, Greek massacre, The occupation of Izmir and Italy Il Tempo newspaper, Ernesto Vassalo.*

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
(mevlutcelebi@yahoo.com), (<https://orcid.org/0000-0001-8244-661X>).

Giriş

İzmir, I. Dünya Savaşı başladığında hedef kentlerden birisi durumundaydı ve hem Yunanistan hem de İtalya için savaş sonrasına dönük beklentilerde iştah kabartıyordu. 1821’de Mora’da patlak veren isyanla başlayan süreçte büyük Avrupa devletlerinin desteğini alan Yunanistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra da sınırlarını Osmanlı Devleti’nin aleyhinde genişletti. Yunan dış siyasetinde hedef coğrafyayı ifade eden Megali Idea’da asıl amaç İstanbul’a hâkim olmaktır. Ancak uluslararası konjonktür buna izin vermediği için Yunanistan açısından İzmir’e sahip olmak demek; Anadolu’ya ayak basmak ve İstanbul hedefinin daha yakın hale gelmesi demektir. Öte yandan İtalya da, Trablusgarp Savaşı devam ederken Rodos ve 12 Ada’yı işgal ederek Anadolu’ya sınırı olan bir devlet haline geldi. Adalara yerleşmiş olmanın da güveni ve avantajıyla İtalyanlar, I. Dünya Savaşı öncesinde siyasi, sosyal ve bilhassa arkeolojik çalışmalarla Batı Anadolu bölgesini hedef coğrafya haline getirdiler. Her iki ülke de hedeflerine kendi güçleri ve inisiyatifleriyle ulaşamayacaklarını bildiklerinden, savaş öncesinde Avrupa’da yaşanan ittifak ve bloklaşma sürecini yakından takip ettiler.

Yunanistan’a İzmir ve çevresinde toprak verme vaadi, ilk kez İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey’in 10 ve 23 Ocak 1915 tarihlerinde Venizelos’a gönderdiği mektuplarda teklif edilmiştir. Grey’in Yunanistan’ın İtilaf Devletleri’nin yanında savaşa girmesi şartıyla Anadolu’da toprak teklifi¹ Başbakan Venizelos’un Kral Konstantin tarafından hükümetten uzaklaştırılmasıyla resmîyet kazanmamıştır. Venizelos, 1917 yılı Haziran’ında İtilaf Devletleri’nin desteğiyle gerçekleştirdiği bir hükümet darbesiyle iktidarı tekrar ele geçirmiştir. Zaman kaybetmeden İtilaf Devletleri safında savaşa giren Yunanistan, savaş sonunda 1915 yılındaki teklifi hâlâ geçerli sayarak İzmir ve çevresinden hak iddia etmeye başlamıştır.² Buna karşılık İtalya da İngiltere ve Fransa ile savaşa girerken yaptığı görüşmelerde İzmir’e sahip olmaya önem vermiştir. İtalya’nın savaşa girerken İngiltere ve Fransa ile imzaladığı 26 Nisan 1915 tarihli gizli Londra ve savaş devam ederken yine adı geçen ülkelerle 8 Ağustos 1917’de imzaladığı St.Jean de Maurienne (San Giovanni di Moriana) antlaşmasıyla İtalyan emperyalizmi iki kentle özdeşleşmiş ve aynı zamanda sembolleşmiştir: Fiume³ ve İzmir. Gizli antlaşmalarla iki kent de savaş sonunda İtalya’ya verilmek üzere vaat edilmiştir.

1 Alexander Anastasius Pallis, *Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)*, Çeviren: Orhan Azizoglu, Yapı Kredi Yayını, İstanbul, 1997, s. 29; Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*, TTK Yayını, Ankara, 2014, s. 36.

2 Pallis, *a.g.e.*, s. 37; *Türk İstiklal Harbi*, II. Cilt, 1nci Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 8-9.

3 Fiume, bugünkü adıyla Rijeka, Hırvatistan sınırları içinde Adriyatik’te bir liman ketidir.

Her iki devlet için de hedeflerine ulaşmalarının ilk koşulu, savaşı galip bitirmektir. Doğrusu, her ikisinin de askeri açıdan fazla katkıları olmamasına rağmen savaş İtilaf Devletleri, dolayısıyla bu ülkeler tarafından kazanıldı. Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonra İtalya ile Yunanistan arasında İzmir'e sahip olma konusunda İzmir'de ve Paris Barış Konferansı'nda büyük bir mücadele yaşanmıştır. Venizelos, daha konferans başlamadan 2 Kasım 1918'de İngiltere'ye verdiği bir muhtıradan, Yunanistan'ın, Batı Anadolu üzerindeki iddialarını tekrarlıyor ve Rodos'un karşısındaki Marmaris'ten Ayvalık'a kadar olan kısmın kendilerine verilmesini istiyordu.⁴

Mütarekeden hemen sonra İzmir'de yaşayan Rum ve İtalyan tebaalarının da katıldığı gövde gösterisi, bu kentin geleceğinin tespitinde etkili olmuştur. İzmirli Rumlar, Müttefikler adına 6 Kasım 1918 günü İzmir'e gelen İngiliz Komutanı Binbaşı Dickson'ı, gövde gösterisine dönüşen törenlerle karşıladılar. Rumlar azınlık değil, çoğunluk olduklarını göstermek için, binlerce bayrak hazırlayıp bunları sağa sola astılar, üzerinde Yunan bayrağı ya da Venizelos resmi bulunan kartlar, rozetler bastırıp dağıttılar.⁵ İzmir'de 12 bin İtalyan bayrağı ve bunun iki katı kadar da Yunan bayrağı dağıtılmıştır.⁶ Bu gövde gösterisi sadece Osmanlı Devleti'ne karşı değil, aynı zamanda İtalya'ya ve kentte yaşayan İtalyanlara karşı da yapılmıştır. Dickson'ı, "zito" (Yaşa) sesleriyle karşılayan Rumlar, Kordon'da bir İtalyan tarafından işletilmekte olan sinemaya yürümüşlerdir. Sinemasına Yunan bayrağı çekilmesini kabul etmeyen İtalyanı dövüp camlarını kıran Rumlar,⁷ bu hareketleriyle İtalyanları sindirirken dolaylı olarak da Türklere gözdağı vermiş oluyorlardı. İtalyanlar; İzmir'de Mütareke'den sonra Rumlar tarafından yürütülen İtalya karşıtı propagandanın Dr. Stephanopoulos tarafından idare edildiğine inanıyorlardı.⁸

İki ülke arasındaki rekabet 18 Ocak 1919'da Paris'te başlayan Barış Konferansında da kendini gösterirken, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa da iki devlet arasındaki çatışmada taraf oldular. Konferansta İtalya ile Yunanistan arasındaki mücadelede İngiltere ve Fransa, Yunanistan'ı desteklediler.⁹ Amerika da bu iki ülkeye destek verdi. Özellikle İngiltere'nin İtalya'ya karşı Yunanistan'ı tercih etmesi, Doğu Akdeniz'de güçlü İtalya yerine Yunanistan'ı görmek istemesinden ileri gelmiştir. İzmir gibi, Adriyatik kıyısındaki Fiume konusunda da müttefiklerinden beklediği desteği bulamayan İtalya Başbakanı Vittorio Emanuele Orlando, 24 Nisan'da Paris'ten ayrıldı.

4 Pallis, a.g.e, s.40.

5 Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Hür Yayın, İstanbul, 1981 s. 58.

6 Köylü, 4 Teşrin-i sâni 1918.

7 Anadolu, 11 Teşrin-i sâni 1918.

8 *Archivio Centrale dello Stato- Presidenza del Consiglio dei Ministri (ACS-PCM), Guerra Europea 1919, 457-Busta (Bu.) 214-19-29-17.*

9 Barış Konferansında İzmir'e sahip olmak için İtalya ile Yunanistan arasındaki rekabet hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız. Mevlüt Çelebi, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2002, s.40-50.

Konferanstan ayrıldıktan sonra Anadolu'da müttefiklerine rağmen hareket eden İtalya, dolaylı olarak İzmir'in Yunanistan'a verilmesini kolaylaştırdı. 29 Nisan'da İtalya'nın Caio Duilio ve Artigliere gemilerinin İzmir'e gelmesi¹⁰ Amerika Başkanı Woodrow Wilson ve Lloyd George'un tepkisine yol açtı. Wilson'a göre bu durum, "İtalya'nın saldırganlığının ve barışı tehdit edişinin bir göstergesiydi."¹¹ İngiltere Başbakanına göre de; "İtalyanlar, Trablusgarp'ta yaptıkları gibi Anadolu'yu bir olup bitti şeklinde işgal ederlerse onları Anadolu'dan çıkarmak zor olurdu. İzmir meselesini halletmek için 2-3 Yunan alayının şehre girmesi için Venizelos'a izin verilmeliydi."¹²

Müttefikler arasında bu konu görüşülürken, 2 Mayıs'ta bir İtalyan savaş gemisinin daha İzmir'e gelişi endişelerini artırdı. İzmir'deki İtalyan tebaası da şehrin yakında İtalya askerleri tarafından işgal edileceği söylentisini yayıyorlardı.¹³ İtalya'nın bu tip hareketleri Amerika, İngiltere ve Fransa'nın İzmir konusunda karar vermelerini hızlandırdı. Nitekim 6 Mayıs'ta Yunanlıların İzmir'e asker çıkarmalarına izin verdiler.¹⁴ Konferansın kararı Paris'e dönen İtalya Başbakanı Orlando'ya Fransa Başbakanı Georges Clemenceau tarafından 12 Mayıs'ta bildirildi.¹⁵

Konferansta alınan karar doğrultusunda 13 Mayıs 1919 günü İtilaf Devletleri donanmalarına mensup gemilerin İzmir limanına gelmesinden sonra Amiral Calthorpe'nin başkanlığında Fransız, ABD, İtalya, Yunan filolarının komutanları toplanıp İzmir'in nasıl işgal edileceğini görüştüler. Toplantı sonunda 15 Mayıs sabahı erken saatte Yunanlıların İzmir'e çıkarılması kararlaştırıldı. Bu kararı Türk makamlarına iletmek üzere Amiral Calthorpe saat 9.00'da Kolordu Komutanı Ali Nâdir Paşa ile Vali İzzet Bey'e, Amiral Webb de saat 11.00'de Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya verdikleri nota ile İzmir istihkâmlarının, Mütarekenin 7. maddesine dayanarak işgal edileceğini bildirdiler.¹⁶

Osmanlı Hükümeti ve İzmirli yöneticilerin kararsız ve ne yapacaklarını bilemez tutumları devam ederken 14 Mayıs 1919 günü saat 23:30'da Amiral Calthorpe, Ali Nâdir Paşa'ya verdiği ikinci nota ile "İzmir'in, Müttefikler adına Yunan kuvvetleri tarafından işgal edileceğini, şehirde gereken güvenlik tedbirlerinin alınmasını, bu amaçla bütün askerinin kıslada bulundurulmasını, işgalden sonra da Yunan kumandanın arzusuna göre hareket edileceğini" bildirdi. İngiliz amiral, aksi bir durumda "Düvel-i muazzama donanmasının nazâr-ı dikkate alınmasını"¹⁷ eklemeyi de ihmal etmedi.

10 *Müsâvât*, 30 Nisan 1919.

11 Michael Llewelyn Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz*, Çeviren: Halim İnal, İstanbul, 1978, s.89.

12 Yuluğ Tekin Kurat, "Batılı Kaynakların Işığı Altında İzmir'in İşgali Sorunu", (15 Mayıs 1919), VII.Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, C.2, TTK Yayını, Ankara, 1973, s.846.

13 Sevilay Özkes, *Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1992, s.51.

14 Fabio L.Grassi, *L'Italia e la questione turca (1919-1923)*, Opinione pubblica e politica estera, Silvio Zamorani Editore, Torino, 1996, s.44, Smith, *a.g.e.*, s.91-92.

15 Federico Curato, *La conferenza della pace, 1919-1920*, Vol: II, Milano, 1942, s.323.

16 Celâl Bayar, *Ben de Yazdım*, C.VI, Baha Matbaası, İstanbul, 1968, s.2004.

17 Süvari Yüzbaşı Ahmed, *Türk İstiklal Harbi Esnasında Milli Mücadale*, (Yayımlayanlar: İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci), İzmir, 1993, s. 5.

15 Mayıs 1919 günü saat 02.00'de Midilli'nin Yero Limanı'ndan hareket eden çıkarma kafesi, saat 7.30'da İzmir önlerine geldi.¹⁸ Yerli Rumlar, Yunan askerlerini karşılamak için Kordon'a toplanmışlardı. Ortalık tam bir bayram havasındaydı. Rumlar ellerinde bayraklar ve çiçeklerle "Zito Venizelos" diye bağırıyorlardı. Başta Aya Fotini olmak üzere kiliselerin çanları çalmaktaydı.¹⁹ İzmir Metropoliti Hrisostomos, karaya çıkan askerleri sevinç gözyaşları içinde takdis ettikten sonra halka kışkırtıcı nutuklar söyledi.²⁰ Kordon'daki dini törenden sonra işgal kuvvetleri Kışla ve Hükümet Konağı'nı işgal etmek üzere iki koldan Konak-Kışla-Güzelyalı istikametinde yürüyüşe geçtiler. Efun alayı kışla önüne yaklaştığı sırada silah sesi duyuldu. Gazeteci Hasan Tahsin (Osman Nevres) tarafından atıldığı kabul edilen ilk kurşundan sonra paniğe kapılan Yunan askerleri, ilk şaşkınlığı atlattıktan sonra katliama başladılar. Asker sivil ayırımı gözetmeksizin ölüm, yağma, gasp gibi olayların meydana geldiği 15 Mayıs 1919 günü İzmir'de yaşananlar, gelecekteki Yunan işgalinin nasıl olacağı konusunda da ipuçları veriyordu.

1. Ernesto Vassalo'nun Kaleminden İşgal Günü

Yazılarını tercüme edip değerlendirerek yayınlayacağımız gazeteci-siyasetçi Ernesto Vassalo hakkında kısa bilgi vereceğiz. Ernesto Vassalo (1875-1940), Roma Üniversitesi'nde hukuk eğitimi aldı. Gazetecilik yaptı. 1919'da İtalyan Halk Partisi'nde siyasete başladı. İlk olarak 16 Kasım 1919'da yapılan seçimlerde milletvekili seçildi. 1921'de yapılan seçimlerde yine milletvekili seçilen Vassalo, 1922'de iktidara gelen Benito Mussolini başkanlığındaki hükümette, onun dışişleri bakanı müsteşarı oldu. 1934'e kadar milletvekili olarak mecliste görev yaptı. 1934'te seçildiği senatörlüğü ölümüne kadar devam etti. İtalyan Halk Partisi ve Ulusal Faşist Parti'de yürüttüğü siyasi hayatında, 1927-1929 arasında Caltanissetta Belediye Başkanlığı da yaptı.²¹

İzmir'in işgaliyle ilgili düşünce ve izlenimleri *Il Tempo* gazetesinde 7 ve 9 Haziran 1919 tarihlerinde iki gün olarak yayınlandı. *Il Tempo* gazetesinde 7 Haziran 1919'da yayınlanan "İzmir'in Trajik Günleri", başlıklı ilk yazının alt başlığı "İşgal Nasıl Hazırlandı?" şeklindedir. Vassalo'nun, İzmir'de 18 Mayıs günü kaleme aldığı yazısında, bizim de müdahale etmeden kullandığımız ara başlıklar yer almaktadır.

İzmir'in İtalya'dan üç günlük bir gemi yolculuğu mesafesinde olduğunu belirterek yazısına başlayan Vassalo, buna rağmen posta ulaşımının düzensiz ve seyrek olduğunu ifade ediyor. İlaveten İngiliz Eastern Telegraph şirketinin telgraf servisinin devre dışı bırakıldığından söz ederek, önemli ve acil

18 *Türk İstiklal Harbi*, s.54

19 Taçalan, *a.g.e.*, s.202.

20 Bülent Çukurova, "İzmir'de Yunan Mezalimi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 3, S.8, (Mart 1987), s.462.

21 https://tr.wikipedia.org/wiki/Ernesto_Vassalo (Erişim: 12.03.2019)

haberlerin Avrupa'ya İngiliz-Yunan sansürü nedeniyle bir kaç haftadan önce ulaşamadığını hatırlatıyor. Önemli bir bilgi veren yazar, Rodos ve diğer Anadolu kıyıları gibi İzmir'in de 30 gün kadar Avrupa gazetelerinden ve postasından mahrum bulunduğunu yazıyor. Bu tespiti İzmir'in işgaliyle ilişkilendiren yazar, kendisinin İzmir'den ayrıldıktan sonra telgrafların, İzmir'in "asayışı sağlamak için(!)" Yunan birliklerinin, genel bir memnuniyet havası içerisinde karaya çıktıklarını duyuracağından emin olduğunu dile getiriyor. Eğer bu ifadeler Müttefik gazeteleri tarafından çoğaltılarak tekrarlanıyorsa, tamamen yanlış olduğunu iddia eden Vassalo, temsilcilerin göndereceği raporlarda yazılacaklarıyla gerçeğin çok farklı olduğuna dikkat çekiyor.

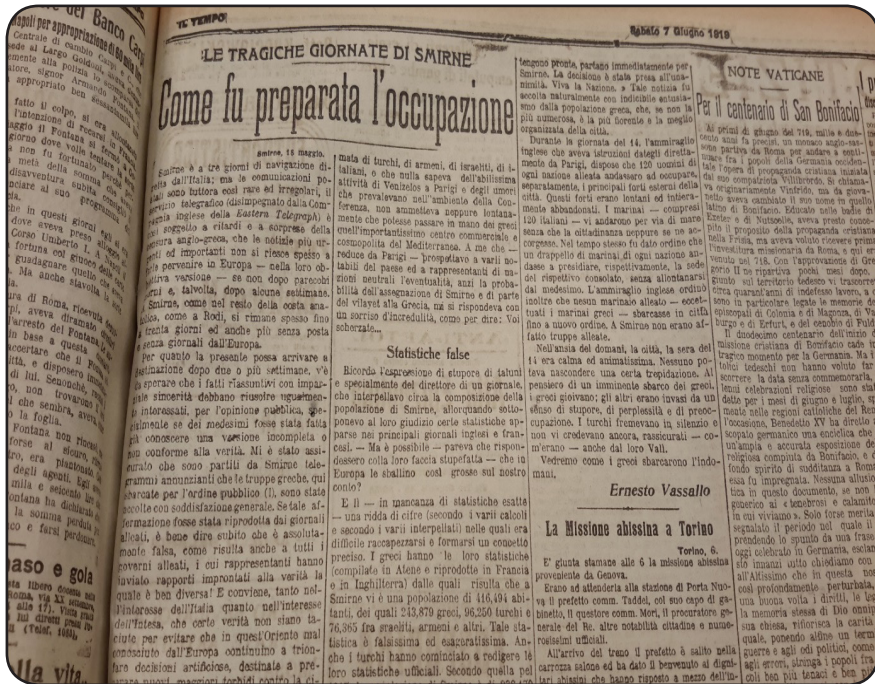
1.a. Yunan Hazırlıkları

Vassalo, işgali anlatmadan önce, Mondros Mütarekesi'nden sonra İzmir'de yaşananları gayet etkili bir dille anlatıyor. İzmir'in işgalini hazırlayan gelişmelerde, Binbaşı Dickson komutasındaki bir İngiliz monitörünün 6 Kasım 1918 günü İzmir'e gelişi sembolik ancak bir o kadar da anlamlı bir yer tutar. Bu olaya atıfta bulunan İtalyan gazeteci, bütün halkın ancak bilhassa İngilizler tarafından himaye edilen Rum halkın bu monitörü büyük bir coşkuyla karşıladığını not ediyor. İzmir'in savaş boyunca diğer ve en çok da Fransız ve İtalyan kentleri gibi acılar çektiğini belirterek devam ettiği yazısında son savaşta Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmediğini ve Osmanlı tebaası olan Rumların savaşa katılmadıklarını hatırlatıyor. Savaş sonunun tablosunu şu şekilde çiziyor:

"Mütarekenin ilk gününden itibaren Anadolu sahillerini bloke eden Yunanistan, nüfuz, propaganda ve derinden ilerlemek için yoğun bir faaliyet başlattı. Bu faaliyetlerin hedefi, doğrudan İzmir ile birlikte Aydın vilayetinin kalan kısmı ve özellikle İzmir-Ayvalık sahiliydi. Sahilin karşısında yer alan Sisam ve Midilli adaları işlerini kolaylaştırıyordu. Bunun yanı sıra, pek çok Rum, göçmen, Kızılhaç görevlisi ve tüccar olarak Türkiye'ye geri döndüler. Bunlar İzmir ve Ayvalık'a bol miktarda silah ve mühimmat getirdiler. Türk yetkililer, bazı utangaç protestoda bulundular; kontrolü ellerinde tutan İngiliz ve Fransızlar görmezden geldiler veya tolerans gösterdiler. İzmir'e sık sık ve binlerce kopyası gelen Atina gazeteleri, Yunanlıların Anadolu kıyılarına geri döneceğini iddia ve talep ederek halkı heyecanlandırdılar. Gazeteler, dergiler ve Paris'teki çalışmalarlarıyla Venizelos, İzmir'in Yunanistan'ın hakkı olduğu konusunda konferans çevrelerini etkilemeye çalıştılar."

Mütareke döneminde İzmir'de yaşananları değerlendiremeye devam eden gazeteci, İtalya'da inşa edildiği bilgisini verdiği Averoff zırhlısının 16 Nisan günü İzmir'e gelişini, Rum halkın, Yunan donanmasının gücünün ve zaferinin temsilcisi olarak gördüğünü not ediyor. Şehirdeki Rum ev ve iş yerlerinin, yeni dağıtılmış bayraklarla donatıldığını yazdıktan sonra müttefik bayrakları da bunlara eşlik ettiği halde İtalyan bayraklarının eksik olduğundan söz ediyor.

Buradan, bütün İtalyanların kalbinde bir kırıklık olan, gizli antlaşmalarla göndermede bulunan yazar, İzmir'in gizli antlaşmalarla İtalya'ya verilmesi kabul edildiği halde, İngiliz ve Fransızların da yardımıyla Yunanlıların bütün güçleriyle İzmir'e her gün daha çok nüfuz etmeye çalıştılarından yakınıyor. Rum kamuoyu için İzmir ve vilayetin diğer kısımlarının işgalinin bir ütopya olduğuna değinen Vassalo, şehrin çoğunluğunu oluşturan Türklerle Ermeni, Musevi ve İtalyanların, Venizelos'un barış konferansında neler çevirdiğinden habersiz, Akdeniz'in en önemli ticaret merkezi İzmir'in Yunanlıların eline geçmeyeceğini düşündüklerini ifade ediyor. Oysa Paris'teki temsilcilerin şaka yapar gibi bir kararlar İzmir'i Yunanlılara verdiğinden şikayet ediyor.

1.b. Yanlış İstatistikler

Venizelos, Paris Barış Konferansı'nda, İzmir'in Yunanistan'a verilmesini sağlamak için abartılı nüfus istatistiklerine sığınmıştı. Vassalo da, doğru bir yaklaşımla, Yunan tarafının aldığı ve kendi ifadesiyle "Atina'da doldurulmuş, İngiltere ve Fransa'da imal edilmiş" istatistikleri eleştiriyor. Yunan istatistiklerine göre İzmir'in nüfusu 416.494' tür ve bunun 243.879'u Rum, 96.250'si Türk ve geri kalan 76.365 kişi Musevi, Ermeni ve diğer topluluklardan meydana gelmektedir. Bu istatistiği oldukça yanlış ve abartılı bulan İtalyan gazeteci, Türk istatistiklerini ele alıyor. 1917'ye ait bu resmi istatistiğe göre İzmir'in nüfusu 238.179'dur. 111.486'sı Müslüman, 87.497'si Rum, 24.403'ü Musevi, 12.857'si Ermeni ve kalan 1936'sı da Katolik ve Protestandır. Bu rakamlara da gerçeğe uygun

bulmayan Vassalo, İzmir’de Türklerin Rumlardan çok olduğunu bildiriyor. Türklerin Aydın vilayetinde çoğunluğa sahip olduğunu Yunan istatistiklerinin de kabul ettiğini belirterek vilayette 586.000 Rum’a karşılık 827.000 Türkün yaşadığını kaydediyor. Bütün vilayet için Türk istatistiklerinin 1 milyon 293 bin Müslüman’a karşılık 234.000 Rum’un yaşadığını ileri sürdüğünü not ediyor.

Bu nüfusun, din, milliyet, örf, âdet ve yaratılış itibarıyla birbiriyle benzeşmeyen topluluklardan meydana geldiğine işaret eden Vassalo, savaş boyunca halkın soğukkanlılığını koruduğunu dile getiriyor. Halkın çok renkli bir hayatı olduğunu, Levantenlerin sinema, Cafe ve Sporting Club’a devamla etmek suretiyle eğlenceli hayatlarını sürdürdüklerini dile getiriyor. Apoletleriyle Alman ve Türk subayların da müdavimi oldukları Sporting Club’ta hayatın canlılığına değinen yazar, Mütarekeyle durumun değişmeye başladığını belirtiyor. Türk sivil ve askeri memurlarının sayısının ve etkisinin azaldığını, buna karşılık İtalyanlara sempati duymayan İngiliz hayranı yeni vali İzzet Bey idaresinde kontrolün İngilizlere geçtiğini ve Mütareke ile yeni bir devlet meydana getirildiğini anlatıyor. Bu ortamda, Averoff’un Kızılhaç göreviyle İzmir’e gelmesinin her haliyle bir işgal hazırlığı olduğunu ileri sürüyor.

1.c. Büyük Müttefik Filosu

İşgale doğru gidişi şöyle anlatıyor:

“Müttefiklerin, özellikle de İngiltere’nin enerjik desteği ve hatta yönlendirmesi olmasaydı Yunanistan İzmir’i asla işgal edemez ve şimdi yaptığı gibi içlere doğru ilerleyemezdi. Mütarekeyi uygulayan organlarıyla bir Osmanlı hükümeti olmasına rağmen Müttefikler, İstanbul’da, komiserleriyle, filolarıyla ve askerleriyle kontrolü ele geçirdiler. Halkı ve ordu kalıntısı olmasına rağmen İzmir’de de Türk asker ve sivil yöneticilerin yetkileri azaltıldı ve Türklerin direniş imkanları ortadan kaldırılarak Yunanlıların etkinliklerini artırmaları sağlandı. Müttefik dayanışmasının sonucu olarak, pek çok Amerikan, İngiliz ve Fransız gemisinin yanı sıra Yunan savaş gemileri Averoff, Kilkis ve Limnos da İzmir sularına girdiler. Bir İngiliz amiralin komutasındaki bu tablo 14 Mayıs sabahı heybetli bir görüntü arz ediyordu.

Bunlar niye gelmişler? Herkes ve bilhassa Türkler, merak ve korkuyla bunu soruyorlardı.

Kamu düzenini yeniden kurmak veya güven altına almak? Hayır. Asayiş hiç bozulmadı ve tehlike oluşturmuyor. Büyük bir Yunan propagandasına ve Rum gazetelerinin kışkırtıcı bir dil kullanarak ajitasyon yaratmalarına rağmen vilayetin diğer kısımları gibi İzmir’de de büyük bir sükunet hüküm sürüyordu.

Bu büyük gemilerin Yunan çıkartmasını korumak için geldiğine çok azı inanmak istedi. Bunu Rumlar biliyordu ve inanılmaz bir rüyanın gerçekleştiği hissiyle sevinçle kendilerini dışarıya attılar. 14 Mayıs akşamı bazı Rum kiliselerinde, Paris’ten Venizelos’un 12 Mayıs günü saat 17.45’te gönderdiği aşağıdaki telgraf okundu:

'Konferans Yüksek Konseyi, bu dakikada bana, hazır bekleyen Yunan birliklerinin İzmir'e çıkmasına karar verdiklerini bildirdi. Derhal İzmir'e hareket ediyorlar. Yaşasın Millet.' Şehirde, çok değilse de çok iyi gelişmiş ve iyi organize olmuş bir halk için bu haber, tarif edilemez bir coşkuydu.

14 Mayıs günü İngiliz amirali, detayları Paris'ten bildirilen talimatla, Müttefik Devletlerin her birinden 120 askerle kentin ana istihkâmlarını işgal etti. 120 İtalyan denizcinin de dahil olduğu kuvvetle terk edilmiş istihkamlar işgal edildi. İngiliz amirali, yeni bir emre kadar, Yunan denizcileri hariç, hiçbir Müttefik denizcinin şehre çıkmamasını emretti. İzmir'de hiçbir Müttefik askeri yoktu. Yarının endişe ve bilinmezliğinde şehir, 14 Mayıs gecesi sakin ve hareketliydi. Hiç kimse mutlak telaşı gizleyemedi. Bir Yunan çıkarmasının yakın olduğu düşüncesi hâkimdi. Rumlar sevinçliydi; diğerlerini şaşkınlık duygusu sarmıştı; şaşkınlık ve endişe. Türkler titriyorlardı, sessiz ve hâlâ inanamıyorlardı. Kendileri gibi olan vali tarafından güvence verilerek ikna edildiler.

Ertesi gün Yunan çıkartmasının nasıl olduğunu görelim.²²

Vassalo'nun yazısının ikinci kısmı "Yunanlılar İzmir'i Katliamlar ve Yağmalar Arasında İşgal Etiler" başlığıyla 9 Haziran günü yayınlandı. Önemli ayrıntılar ve yeni bilgiler içeren bu yazıyı tercüme ediyoruz:

"İzmir şehri, 15 Mayıs sabahı her zamanki gibi sakin uyandı; fakat az sonra Rum halkı, alışılmadık bir şekilde, yaşanacak olayların habercisi gibi görünen çok sayıda Yunan, İngiliz, Fransız ve Amerikan bayrağı astılar.

Geniş kıyıda İngiliz, Amerikan, Fransız ve Yunan savaş gemisi göze çarpıyordu. Bizim, Magliano kumandasındaki Duilio vardı. Diğer milletlerin de, bir amiralin idaresinde büyük ve küçük gemileri vardı. Bütün Müttefik donanması, Paris Konferansı'nca verilen karar gereğince, İngiliz Amirali Calthorpe tarafından kumanda ediliyordu.

Saat yediye doğru Müslümanlardan oluşan bir komisyon, Yunan birliklerinin İzmir'e çıkartma yapacaklarının doğru olup olmadığını sormak için Vali İzzet Paşa'nın (Bey'in) huzurunda bulunuyordu. Vali, önceki akşam İngiliz amirali tarafından bilgilendirilmesine rağmen, Türkleri sakinleştirmek için bu haberi yalanladı. Türkler örgütlenmemişlerdi ve ordunun hiç olmazsa kendiliğinden bir direniş göstereceğini tahayyül ediyorlardı. Bu, resmi olarak müttefiklere de ulaştırılmıştı."

1.d. Yunan Birliklerinin Karaya Çıkışı

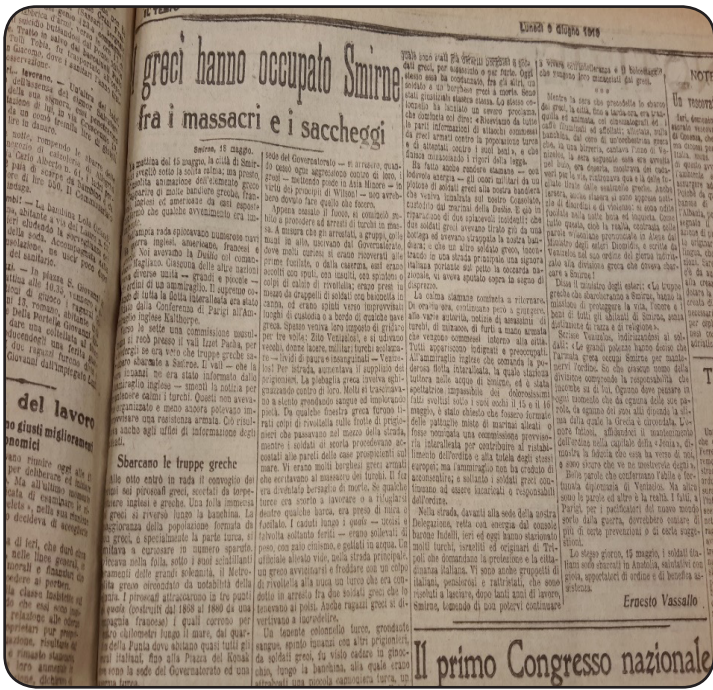
"Saat sekizde ilk yedi Yunan gemisi, İngiliz ve Yunan savaş gemilerinin refakatinde konvoy halinde körfeze girdiler. İskele boyunca büyük bir Rum kalabalık birikmişti. Türkler merakla bekliyorlardı. Kalabalığın içerisinde, delici bakışlarıyla Rum Metropoliti ve Rum cemaatinin önde gelenleri yer alıyorlardı. Gemiler, 1868-

22 Ernesto Vassalo, "Come fu preparata l'occupazione", *Il Tempo*, 7 Giugno 1919.

1880 arasında bir Fransız şirketi tarafından inşa edilen ve hemen bütün İtalyan işçilerinin oturduğu Alsancak semtinden, Valiliğin ve bir Türk kıışlasının bulunduğu Konak Meydanına kadar uzanan 4 kilometre uzunluğundaki kordonun üç yerine demirlediler.

Birinci tümene bağlı alayın sancağını taşıyan ilk Yunan askerinin karaya ayak bastığı an, hazır bulunan Rum kalabalık için büyük bir duygu anıydı. Sonraki yüzlerce asker, sancaktarın arkasına dizildiler. Metropolit, onları karşılamak için kutsal haçı hareket ettirdi. Dalgalanan kalabalığın tezahüratları yankılandı; askerlerin üzerine bolca çiçekler serpildi. Bunlardan bir kısmı doğaçlama dans ederken çok uzakta karaya çıkan diğerleri, Kramer Hotel'in önünde toplanıyorlardı. Sabah karaya yaklaşık 7500 Yunan askeri çıktı. Ne o gün ne de sonraki günler hiçbir Müttefik askeri karaya çıkmadı. Sadece Yunan denizcileri devriye geziyorlar.

Saat 10.20'de askerler, müzik ve başlımları bayrakları ve coşkulu kalabalık Rum halkın eşliğinde kordon boyunca yürüyüşe geçtiler.

1.e. İlk Kurşun

“Rıhtım boyunca yapılan yürüyüş, ortasında bir Türk çeşmesi bulunan Konak Meydanı'na gelince bitti. Kemeraltı'nın meydanı kesmeye başladığı yer kalabalıkla doluydu. Burası ve Vali Konağının köşesinin bir otelle keşiştiği ve Türk nöbetçisinin her zamanki gibi nöbet tuttuğu kıışlanı olduğu yer asla geçildi. Orası, Türk mahallesinin başladığı yerdir. Aniden bir silah sesi duyuldu. Bir panik ve genel bir kargaşa meydana

geldi. Bunu diğer silah sesleri takip etti. Birbiri ardı sıra silah sesleri duyuldu; daha çok ve daha yoğun. Kargaşa ve panik yaşandı. Meydanı dolduran kalabalık süratle Kordon'a doğru kaçışmaya başladı fakat yol askerler ve kortej tarafından engelleniyordu. Şehir merkezine doğru geri dönerek kaçmakta olanlar bir nehir gibi akıyorlardı. Pek çoğu korkudan kendini denize atıyordu. Evlerde asılı bazı Yunan bayraklarının çabucak indirildiği görüldü. Bu arada ilk şaşkınlığı atlatan Yunan askerleri, Türk kışlasına ve ateş açıldığından şüphelendikleri evlere karşı şiddetli ateş açtılar. Bir makineli tüfek çatırtısı da duyuldu. Vali, bazı memurlar, oraya sığınan kişiler ve teslim olma işareti olarak beyaz bayrak çekilmesini tavsiye edenlerle Konak'ın içerisinde bulunuyordu. Ama kimse bunu yapmaya cesaret edemedi. Sonunda bir beyaz çarşaf bulundu ve Konak'a getirildi. 11.45'e doğru tüfekler ateşe başladı. Ateş yarım saatten az sürdü. Meydanda pek çok şehirlinin cesetleri yatıyordu. Diğerleri de sokak boyunca yere düşmüşlerdi. Diğer kurbanların cesetleri saatlerce daha orada kaldı.

İlk ateşi kim açtı? Çatışma nasıl başladı? Bunu şimdiye kadar açıklamak mümkün değil. Ben farklı versiyonlarını anlatabilirim: İlk ateş, bir Türk askeri tarafından kışlanın içinden açıldı. Yunan askerlerine eşlik eden ve onları Türk mahallesine saldırmaya kışkırtmak için bir sivil tarafından ilk ateş açıldı. İlk ateş, bir Türk tarafından, bir Türk otelinin penceresinden açıldı. İlk ateş, yağma için kargaşa yaratmak isteyen kötü niyetli bir kişi tarafından açıldı.

Az sayıda subay ve asker kışlanın içinde bulunduğu, çoğunun dağınık ve emekli olduğu noktasından hareketle, ilk ateşin, bir direniş örgütlemek amacıyla açıldığı ihtimal dışı gibi görünüyor. Yunan askerinin, Türk subaylarının kalbi olan kışlaya ve Müslüman mahallesine doğru, müzik, bayram korteji ve başta Haç ile yaptığı yürüyüş, kışkırtıcıydı. Eğer bir direniş hazırlanmış olsaydı, bu yalnızca jandarmayla olmaz ve diğer Türk askerleri ve Müslüman halk, Yunanlıların bu gürültücü ilerleyişine karşı çıkmak için meydana silahlı olarak gelirdi.

1.f. Türk Avı

Sahneler: Konak meydanında kısa süreli bir çatışma yaşandıktan sonra sahne, çok sayıda Yunan askeri ve pek çok Rum vatandaşına –Müttefik ve üst düzey Yunan yetkililer kaydettiler- kaldı. Ağaçlarla kaplı meydanda bulunan iyi donanımlı yüzlerce Yunan askeri derhal düşmanlarına ateşe başladılar. Kayıpları çok az olmasına –iki Yunan askerinin öldürüldüğü konuşuluyor- rağmen Yunan birliklerinin saldırganlara karşı her türlü şiddet eylemini meşru hale getirdi. Kışlayı bombalayabilir, yakaladıkları herkesi öldürebilirlerdi. Fakat kışla ve valilik civarında bulunan az sayıda asker, aralarında çocuk ve kadınların da bulunduğu kalabalık halindeki sivil Türkler, teslim oldukları zaman, Wilson Prensipleri sayesinde Anadolu'ya ayak basmış Yunan askerlerinin yapmamaları gereken her türlü hakaretine maruz kaldılar.

Ateş sona erer ermez, büyük çaplı bir Türk tutuklaması başladı. Tutuklananlar büyük ölçüde gruplar halinde, elleri başlarında, ilk ateşte yaralanıp hastaneye kaldırılan valilikten veya kışladan çıkıyorlardı. Tükürüklerle ve hakaretlerle sivi uçlu metal

parçalarla veya dipçik ve kabzalarla karşılandılar. Süngülü askerlerin ortasında kaldılar. Gözaltı için hiçbir hazırlığın olmadığı Yunan gemilerine yönlendirildiler. Sık sık, üç defa 'Zito Venizelos!' diye bağırarak zorunda kaldılar. Korkmuş ve ürkmüş yaşlıların, kadınların ve Türk askerlerinin sesleri duyulabiliyordu: 'Zito Venizelos!' Sokakta esirlere yapılan işkence arttı. Rum kalabalık onlara gülüyordu. Esirler, yara bere içinde her taraflarından kan damlayarak zar zor yürüyorlar ve merhamet diliyorlardı. Yunan askerlerin arasında kıyıda yürüyen esirlerin üzerine bazı Rum eölerinin pencerelerinden tabancayla ateş ediliyordu. Asker kıyafeti giyinmiş pek çok yerli Rum, Türklere katliam yapmak için heyecan içindeydiler. Fes, öldürölme vesilesi olmuştü. Eğer Türkler çalışırken ya da teknelere kaçarken fark edilirse ateşlere hedef oluyordu. Kordon boyunca yere düşmüş -vurulmuş ya da sadece yaralı- olanların kıymetli eşyaları alınarak denize atıldılar. Ana caddede bir Rum'un, iki Yunan askerinin arasında bileklerinden kelepçeyle tutuklu bir Türk'e yaklaşp kafasına arkadan ateş ettiğini bir müttefik subayı gördü. Rum gençleri eğleniyorlardı.

Diğer esirler gibi üzerinden kan damlayan bir Türk yarbayı, Yunan askerleri tarafından ileri itildi. Bir dizinin üzerine düştüğü görüldü. Rihtim boyunca, küçük bir Türk balıkçı teknesi, bir İngiliz subayın anlık görüntü aldığı keşif gemisiyle, aralarında İtalyan savaş gemisi Bronzetti'nin de yer aldığı gemiler bulunuyordu. Elli yaşını aşmış Türk subayı, bitkin ve acı çektiği halde, içinde komutan Soldati, İtalyan donanmasından gemi kaptanı ve müttefikler arası denizcilik kontrol subayı Grenet, Türk jandarması müttefikler arası kontrol subayı Jandarma Binbaşı Carossini ve diğer komutanların bulunduğu Bronzetti'nin birkaç metre ötesinde yere düştü. Türk albayın yanından geçen Yunan askerleri onu tekmelediler, alay ettiler. Bu sahneyi gören bizimkiler, İngiliz amiralinin, Müttefik denizcilerinin müdahale etmeyecekleri emrinden ötürü müdahale edemediklerinden acı hissettiler. İşte, bir Yunan askeri yaşlı Türk subayına yaklaştı - dizlerinin üstünde inliyor- avuçlarıyla ağzına getirdiği suyu içti, Türk subayını sırtından süngüledi. Çok yakında bir Yunan subayı vardı fakat kayıtsız kaldı. Bizim komutan Grenet kendini alamadı, aşağıya rihtime indi. Yunan subayına yaklaştı ve askerine, bu aşırılıklardan uzak durmasını emretmesini rica etti. Yunan subay, soğuk bir ifadeyle, bunun kendi işi olmadığı cevabını verdi. Doğu'da önemli görevler üstlenmiş ve Yunanca konuşan Binbaşı Carossini aşağıya indi ve Yunan askerlerini kendi dillerinde, esirlere ve bilhassa yaralı olanlara karşı görevlerini hatırlattı. Bu arada Türk subayı denizcilerimiz tarafından, doktorun bulunduğu gemimiz Duilio'nun güvertesine taşındı. Daha sonra şehirdeki bir hastaneye nakledildi.

15 Mayıs ve sonraki günlerde Türklere karşı şiddet ve zulüm devam etti. Bir kısmı Fransız ya da Amerikalı subaylar tarafından savunuldu ve serbest bırakıldı.

Rum halkından bazıları şahsi intikam peşine takıldılar. Yunan askerlerinin Türkleri tutuklanmalarında yardımcı oldular ve Türklere büyük nefretleri patlayacak bir alan buldu. Yerli Rumların kendi başlarına veya başlarında Yunan devriyeleriyle dolaştıkları görülüyordu. Özellikle gece, Müslümanların ve Avrupalıların -bilhassa İtalyanların- eölerine, bazı Türklere gizlendikleri için arama yapacakları bahanesiyle daldılar.

15 Mayıs gecesi yaşanan ölümler hakkında farklı ve abartılı rakamlar verilmektedir. Güvenilir kaynaklar bana şu ölüm rakamlarında güvence verdiler: 300 Türk, 100 Rum ve 2 Yunan askeri.²³

1.g. Yağma

“Aynı zamanda, Türklerin her yerde tutuklandığı sırada pazar ve şehrin pek çok yerindeki Türklere ait dükkânlar yağmalanıyordu. Şehir, aç gözlü ve hırsız Rum ayak takımlarına terk edilmişti. Kapılar kırıldı, düşük insanların yapabileceği her şey yapıldı. Türk polisi ya tutuklandı ya da ortadan kayboldu. Kâtil ve hırsızların hükmü geçiyordu. Yirmi kadar İtalyan mağazasıyla bir kısım İngiliz ve Fransız mağazaları da yağmalandı. Yunanlıları yağımadan kurtuldular. Bunlar, sahipleri tarafından kapılarına birer Yunan bayrağı olan kartlar asılarak işaretlendiler. Musevi ve Ermeniler kapılarına, Türk mağazası olmadıklarını göstermek için kendi amblemlerini çizmişlerdi. Bugün 18 Mayıs sabahına kadar mağazaların büyük kısmı hâlâ kapalı, ticarethanelerin bulunduğu sokaklar hâlâ tenha, her yer uğursuz bir sessizliğe bürünmüş halde. Yağmalanmış bazı mağazaları ziyaret ettim. Zarar gören Türklere ve İtalyanlarla görüşerek bilgi aldım. Halim Mustafa, bana, tercüman aracılığıyla dükkanında yaklaşık 40 bin Franklık malının yağmalandığını bildiren bir not verdi. Aynı mağazada tabancası için kılıf satın alan bir bayan bize yaklaştı ve bir Yunan subayı tarafından soyulduğunu söyledi. Kendisine Yunan Komutanlığın müracaat etmesini tavsiye ettim.

Hırsızlıkların büyük kısmı –genellikle- zengin Türklerin evlerine zorla giren silahlı Rumlar tarafından yapılmış ve paraları, mücevherleri ve gümüş takımları tehditle alınmıştır. Bu soygunların çoğu, İngiliz ve Amerikan makamlarına, Yunan Komutanlığına haber vermeleri için bildirildi.”

1.h. Baskı

Sıkıyönetim ilan edildi. 9'da herkes evinde olmak zorunda. Yunan işgal komutanı olan albay, yerli Rumlar ve Yunan askerlerinin cinayet ve yağma suçlamasıyla huzuruna çıkarıldığı bir de sıkıyönetim mahkemesi kurdu. Bu mahkeme bugün yargıladıklarına başka cezalar da vermekle birlikte bir Yunan askerini ve bir yerli Rum'u ölüm cezasına çarptırdı. Bu gece idam edildiler. Aynı albay, şöyle başlayan bir ilan yayınladı: ‘Yunan askerlerinin Türk halkına saldırdığı ve saldırmaya devam ettiklerine dair her türlü bilgiyi kabul ediyoruz.’ İlan yasaların uygulanacağını bildirilmesiyle sona eriyor.

Ayrıca, bu sabah Duilio denizcilerinin koruduğu konsoloslüğümüzda dalgalanan bayrağımıza bir Yunan askeri müfrezesi tarafından gösterilen saygıya da şahit oldum. Bu, hoş olmayan iki kazanın onarımı durumudur. İki Yunan askeri bir

23 İzmir’de ikamet eden bir İtalyan tüccar, La sera gazetesine gönderdiği mektupta, Yunanlıların İzmir’i işgal ettiği 15 Mayıs günü yaşanan katliamda üç de İtalyanın öldüğünü yazdı. L’Idea Nazionale gazetesi bu haberi, soru işaretiyle yayınlamayı uygun bulmuştu. L’Idea Nazionale, 10 Giugno 1919.

mağazadaki bayrağımızı indirip yırtmış ve başka bir Yunan askeri de yolda rastladığı, göğsünde milli rozet taşıyan bir İtalyan hanuma tükürmüştü.

Sükunet bu sabah geri gelmeye başladı. Fakat saat başı, yetkililere, şehrin değişik yerlerinden Türklerin öldürüldüğü ve silahlı soygunlar yapıldığı haberleri gelmeye devam ediyor. Herkes kızgın ve endişeli görünüyor. İzmir sularını kontrol eden hantal Müttefik donamasının komutanı İngiliz amirali, 15 ve 16 Mayıs'ta gözlerinin önünde yaşanan acılara inanılmaz şekilde seyirci kaldı. Kendisinden, Müttefik devriyelerin kurulması ve düzenin sağlanması için Müttefikler arası geçici bir komisyon oluşturulması istendi. Fakat amiral bunları kabul etmedi ve sadece Yunan askerleri düzeni sağlamakla sorumlular.

Konsolos Indelli, dün ve bugün caddede, temsilcilik merkezimizin önüne, İtalya himayesi ve vatandaşlığı talep eden çok sayıda Türk, Musevi ve Libya kökenlileri konuşlandırdı. Ayrıca, uzun zamandır İzmir'de yaşayan, çalışan fakat Rum hoşgörüsüzlüğü nedeniyle artık yaşamaya devam edemeyeceğini düşünen küçük İtalyan grupları da yerleştirdi.

Yunanlıların karaya çıkışı gece geç saatlere kadar sürmüşken şehir şimdi sakin, sinemalar ve kalabalık ışıklı kafelerle canlanmış durumda. Rihtımda bir birahane Rum orkestrasının korusu Venizelos Marşını söylüyordu. Ertesi akşam karanlığa bürünmüş ve terk edilmişti. Yollarda cesetler görünüyor; Yunan nöbetçilerin silahlarının sesleri gürlüyordu. Dün akşam da, bu akşam da şiddet ve asayişsizlik haberleri geldi; gecenin karanlığına karışan silah sesleri duyuldu. Bütün bunlar gibi, Atina'da Dışişleri Bakanı Diomidis'in Wilsonane sözleri ve Venizelos'un Yunan birliklerinin düzeni sağlamak için İzmir'e çıktıklarını yazması, gerçeklerle tezat oluşturuyor.

Dışişleri Bakanı Diyor ki: 'Yunan birlikleri, hiçbir ırk ve din ayırımı gözetmeksizin bütün İzmirliilerin mal, can ve onurlarını korumak göreviyle İzmir'e çıkıyorlar.'

Venizelos, askerlerine hitaben şunu yazdı: 'Büyük güçler, asayişi sağlamak için Yunan ordusunun İzmir'i işgal etmesine karar verdi. Birlikteki her askerin, üstlendiği sorumluluğun farkında olduğunu biliyorum. Herkes, her an söz ve hareketlerinin Yunanistan'ı bağladığını düşünmelidir. İyonya'nın başkentinde düzeni korumamız için bize verilen şerefli görev, bize güvenildiğini gösterir. Buna lâıyk olduğunuzu göstereceğinizden eminim.'

Venizelos'un şanslı ve yetenekli diplomasisini gösteren güzel sözler. Ama sözler başka gerçekler başka. Paris'te, yeni dünya düzeninde barışı kurmak isteyenler yapılan önerilere daha fazla önem vermeli ve güvenmeliler.

Aynı gün, 15 Mayıs'ta İtalyan askerleri de Anadolu'ya çıktılar; düzeni sağlayıcılar ve yardım ediciler olarak sevinçle selamlandılar.²⁴

24 Ernesto Vassalo, "I greci hanno occupato Smirne fra i massacri e i saccheggi", Il Tempo, 9 Giugno 1919.

2. Değerlendirme

İtalyan gazeteci Ernesto Vassalo'nun yazdıklarında dikkati çeken ilk nokta, çok önemli bilgiler verdiğidir. Bir kısım bilginin, ancak uzun zaman sonra yapılan bilimsel araştırmalarla ortaya çıkarıldığı göz önünde bulundurulursa, Vassalo'nun yazdıklarının önemi daha iyi anlaşılır. Biz de yazdıklarını okuyunca bu bilgilerin bir gazetecinin elde edebileceği bilgilerin ötesinde ayrıntı ve diplomatik bilgi içerdiğini düşünmüştük. İtalyan gazetecinin İtalya devletiyle herhangi bir bağlantısı olmadan bu bilgilere ulaşamayacağı düşüncesi ve kuşkusu bir süre sonra aydınlandı. Bu yazıyı İtalya'da hazırladık. Milli Mücadele dönemi İtalyan basınına tararken rastladığımız Ernesto Vassalo'nun yazılarını İzmir'in işgalinin 100. Yılında değerlendirmeye karar verdik. Yüksek lisans ve doktora çalışmalarımızı yaptığımız Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün yayın organı Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi'nin "İzmir" özel sayısında yayınlanması için hazırladık. Yazıyı tamamlamak üzereyken çalışmakta olduğumuz İtalya Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde rastladığımız ve az sonra hakkında bilgi vereceğimiz bazı belgeler, Vassalo hakkındaki kuşkularımızın yersiz olmadığını gösterdi.

20. Yüzyılda savaşlar sadece cephelerde yapılmadı. Söz konusu yüzyıl ister ikili, ister çoklu olsun, savaşan ülkelerin askeri güçlerinin yanı sıra başka avantajlarını da, savaşı kazanmak için kullandıkları yeni savaş teknikleri dönemidir. Bu kurşunsuz silahların en başında da "propaganda" gelmektedir. Cephelerde kazanılan ya da kaybedilen savaşların diplomasi sahasında sonuçlandırılmasında propaganda çok önemli bir silah olarak kullanılmıştır. Bunun en etkili örneğini I. Dünya Savaşı'nın ardından toplanan Paris'teki barış konferansında görmekteyiz. Özellikle Yunanlıların ne kadar etkili bir propaganda yaptığını Yunan yazar Dimitri Kitsikis'in Türkçeye de çevrilip birkaç defa yayınlanan doktora tezinden takip etmek mümkündür.²⁵

İtalyanların da propagandanın önemini farkında oldukları anlaşılıyor. Her ne kadar gizli antlaşmalarla İzmir kendilerine vaat edilmişse de Müttefiklerinin bu sözlerinden dönmeye meyilli olduklarını gören İtalyanlar, çok yönlü bir karşı atak başlattılar. Bunda propaganda ve basın yayına da yer verilmiştir. Propagandaya önem veren İtalyanlar, İzmir'de, Kasım 1918'de, Le Levant isimli bir gazete yayınlamaya başladılar.²⁶ Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra İtalyan makamları arasındaki yazışmalardan bunun yeterli olmadığını düşündüklerini anlıyoruz. Bu dönemde Roma'ya İstanbul ve Rodos'tan gönderilen raporlarda Türkiye hakkında bilgiler verilmiştir. Rodos'tan Başbakanlığa ve Dışişleri Bakanlığına Türkiye'deki durum hakkında bir rapor gönderilmiştir. İstanbul'daki İtalyan ajanlarının topladığı bilgilerin iletildiği 11

25 Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, Meydan Neşriyat, İstanbul, 1964.

26 Grassi, a.g.e.,s.38.

Aralık 1918 tarihli bu raporun propaganda ihtiyacıyla ilgili kısmı şöyledir: “Eski rejimin kalıntıları olan İttihatçıların çabalarına rağmen Türkiye’deki işler İngiltere ve Fransa tarafından yürütülmekte ve bu ülkelerin İstanbul ve Anadolu’daki etkinliği giderek artmaktadır. Bizim de İstanbul ve Anadolu’ya propagandamızı yapacak kişiler göndermemiz yararlı olacaktır.”²⁷

Alıntılanmış kısmın sonundaki bilgi bizi Ernesto Vassalo’ya götürmektedir. İtalya hükümeti, 1913’te gazeteci ve araştırmacı sıfatıyla Antalya’yı ziyaret ettiğini, dolayısıyla Türkiye’yi tanıdığını bildiğimiz²⁸ Ernesto Vassalo’yu bu iş için uygun bulmuş ve kendisine böyle bir görev vermiştir. İtalyan makamları arasındaki yazışmalardan, Vassalo’ya böyle bir görev verilmesine karar verdiklerine dair rastladığımız ilk belgenin tarihi 8 Mart 1919’dur. Dışişleri Bakanlığı, Savaş ve Donanma Bakanlarına 8 Mart’ta gönderdiği “gizli” ibareli yazıda, gazeteci Ernesto Vassalo’ya, Anadolu’da hükümetin menfaatlerine çalışma görevi verildiğini bildirdi. Bakan Sonnino, diğer iki bakandan, Vassalo’ya, kendilerine bağlı makamların her türlü yardımı yapmalarını, görevini kolaylaştırmalarını ve haberleşme ve ulaşım araçlarını kullanması talimatını içeren birer mektup vermelerini rica etti.²⁹

Sonraki dönemde Vassalo’nun görevinin kolaylaştırılması maksadıyla yazışmalar devam etti. Dışişleri Bakanlığı’ndan Donanma Bakanına gönderilen 16 Mart 1919 tarihli yazıda, bakanlıkları tarafından propaganda yapmak görevi verilen gazeteci Ernesto Vassalo’nun Türkiye’ye gideceği bildirildi. Yazının devamında, adı geçen gazeteciye bakan tarafından, bağlı kuruluşların kendisine görevini yaparken her türlü yardımı yapmaları ve şifrelerini çekmelerini ve ulaşım araçlarını kullanmasını belirten bir mektubun verilmesi rica edildi.³⁰ Dışişleri Bakanlığı’ndan Savaş Bakanlığına 26 Mart’ta gönderilen yazıda, Vassalo’ya, izleyeceği siyaset hakkında verilen talimatın gayet açık olduğu, kendisinin şifre telgraf gönderme yetkisinin bulunmadığı ancak, açık telgrafları çekebileceği bildirildi. Bakanlıktan, diplomatik ve askeri bakımdan bağlı birimlere bu hususta talimat verilmesi ricasında bulundu.³¹

Bu yazışmaların ardından Vassalo’nun 13 Nisan 1919 günü İzmir’e geldiğini biliyoruz.³² İtalyan gazeteci propaganda çalışmalarının yanı sıra Dışişleri Bakanlığını da bilgilendirmeye hemen başladı. Kendisinin İzmir’e geldiği günlerde Paris Barış Konferansı’nda İtalya ile Müttefikleri arasında sert tartışmalar yaşanıyordu. İtalyan emperyalizmiyle özdeşleştiğini belirttiğimiz İzmir ve Fiume konusunda Müttefiklerinin itirazıyla karşılaşan İtalya, Türkiye

27 ACS-PCM, Guerra Europea 1919, 457- Bu. 214-19-29-17.

28 *Rivista Coloniale*, Anno: XVIII, No: 5 (Maggio 1921), s.211.

29 Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri-Affari Politici (ASDMAE-AP.), 1919-1930, Busta (Bu), 1641-7733.

30 ASDMAE-AP. 1919-1930, Bu. 1641-7733.

31 ASDMAE-AP. 1919-1930, Bu. 1641-7733.

32 ASDMAE-AP. 1919-1930, Bu. 1641-7733. İzmir Konsolosunun, 13 Nisanda Dışişleri Bakanlığına gönderdiği telgraf.

siyasetini onlardan bağımsız bir hale getirdi. Dolayısıyla devlet olarak kendi başlarına hareket ederken, uluslararası platformlarda haklarını savunduğunu iddia ettiği Türklerin desteğini almaya çalıştı. Öte yandan Müttefiklerinin Türkiye'deki siyaset ve hareketlerini daha yakından takip etmeye başladılar. Bu noktada Vassalo'ya da önemli görevler düşüyordu. İzmir'e geldikten birkaç gün sonra 16 Nisan'da Yunan Averoff ve Fransız Democratie savaş gemileri İstanbul'dan İzmir'e geldiler. Bu bilgiyi aynı gün Roma'ya gönderdiği telgrafla ulaştıran Vassalo, Averoff'un İzmir'e gelişinin ve askerlerinin Kordon'a çıkışının Yunan donanmasının bir zaferi olarak yorumlandığını yazdı. Bu ziyaretin kentten Rum halkı tarafından sevinçle karşılanırken, Türklerin şaşkınlığına yol açtığı tespitini de dile getirdi.³³ Dolayısıyla metinden hatırlayacağımız gibi Averoff'un İzmir'e gelişini bir işgal hazırlığı olarak yorumlaması bir rastlantı olmadığı gibi gerçek dışı bir öngörü de değildir.

Burada şu noktaya temas etmekte de yarar görüyoruz: Ernesto Vassalo'nun Anadolu'ya İtalya devleti tarafından gönderildiğini bilmek, bizim açımızdan meselenin bir yönüdür. Bu bilgi elbette son derece önemlidir. Bunu bilmemiz ve böyle olması, Vassalo'nun yazdıklarının önemini kesinlikle ortadan kaldıramaz ve azaltamaz. Çünkü hatta, verdiği ve ifade ettiğimiz bir kısım bilgilerin devlet destekli olması hasebiyle, daha da gerçekçi bilgiler olduğunu düşünmemizi sağlayabilir. Dolayısıyla yazılanları, anlatılanları ve ayrıntılı bilgileri, sırf propaganda yapmak amacıyla Yunanlıları kötülemeye çalışan bir İtalyan gazetecinin abartılı ifadeleri olarak göremeyiz. Esas nokta, Vassalo'nun verdiği bilgilerin gerçekle ne kadar örtüştüğüdür ki, bir kısmı Türk ve İtalyan kaynakları tarafından da doğrulanmakta ve desteklenmektedir. Kaldı ki, Vassalo yazısında İzmir'de yaşananları anlatırken, sıkıyönetim mahkemesi kurulması, bazı Yunan askerlerinin cezalandırılması ve Türklerin, karşılaştıkları haksızlıkları bildirmelerini duyurduğu gibi, Yunanlılar lehinde bilgiler de vermiştir.

Vassalo'nun işgal gününe ait anlattıkları döneme tanık diğer İtalyan kaynaklarıyla da örtüşmektedir. İzmir'in işgali söz konusu olduğunda, ara ara Türkiye gündemini de meşgul eden ilk kurşunun kim tarafından sıkıldığı meselesi burada da karşımıza çıkmaktadır. Elbette yabancı bir gazeteciden, bizim bile hâlâ tartışmakta olduğumuz bir meseleyi açıklığa kavuşturmasını bekleyemeyiz. Ancak, Vassalo'nun yazdıklarının ve dolayısıyla bilgilerinin 18 Mayıs 1919 tarihli olduğunu göz ardı etmeden verdiği bilgilerin önemini ya da önemsizliğini ve değerini veya değersizliğini muhakeme etmeliyiz. O gün de bir kısmı bugün de konuşulmakta olan ihtimallerin dile getirildiği anlaşılmaktadır. Vassalo birtakım varsayımları ifade ederken, ilk kurşunu kim attığından ziyade kimlerin atmayacağı üzerinde duruyor. Bu noktada Türk askerleri tarafından atılmasını uzak bir ihtimal olarak görüyor. Öte yandan başka İtalyan kaynakları ilk kurşunun nasıl ve kim tarafından atıldığı konusunda farklı bilgiler

33 ASDMAE-AP. 1919-1930, Bu. 1641-7733.

vermektedir. İzmir İtalya Konsolosu Mario Indelli, İtalya'nın İstanbul Yüksek Komiseri Kont Carlo Sforza'ya gönderdiği 28 Mayıs 1919 tarihli raporunda "İlk kurşunun; Sarı Kışla'da düzensiz bir şekilde bekleyen Türk subay veya görevlilerin, silahlarını birdenbire ve plansız bir şekilde boşaltmaları sonucu atıldığı artık tahkikatla ortaya çıkmıştır"³⁴ şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Burada kurşunun nereden ve kim tarafından atıldığı konusunda kesin bir yargıda bulunulmuştur. Her ne kadar Indelli kurşunu atanların Türk subayları olduğunun, tahkikat sonucu ortaya çıktığını yazmışsa da bu bilgi doğrulanmaya muhtaçtır. İşgal esnasında İzmir rıhtımında demirli bulunan İtalyan muhribi Bronzetti'den Soldati imzasıyla Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na 16 Mayıs'ta gönderilen raporda ilk kurşun hakkında şu ifade yer almaktadır: "Saat 10.45- Bu esnada, Konak istikametinden bir el, hemen arkasından da üç veya dört el ateş edildi. Ateşin; kalabalığın oraya buraya dağılmasına sebep olduğu ve askerler arasında büyük bir karışıklığın başladığı gemiden görülüüyordu..."³⁵ İzmir'deki İtalyan karargâhında görevli subaylardan Yüzbaşı G. Fauda'nın 18 Mayıs 1919'da Başkomutanlığa gönderdiği raporunda ilk kurşun hakkında "Konak meydanına varıldığında Türklerin bulunduğu taraftan bir kaç el ateş edildi"³⁶ bilgisine yer verilmiştir. İzmir'in işgalinde ilk kurşunun kim tarafından atıldığı konusunda İstanbul'da İtalya Yüksek Komiseri olarak görev yapmakta olan Carlo Sforza, ilk kurşunu atan kişinin bir "Yunan provokatörü" olduğu konusunda muhbirlerinin kendisini temin ettiklerini yazmıştır.³⁷

Diğer İtalyan kaynakları gibi Vassalo da işgal günü Türk subaylarına yapılan zulmü ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Vassalo'nun bir Türk subayına yapılan insanlık dışı uygulamayı bizzat gördüğü anlaşıldığına göre kesin bilgi vermemekle birlikte anlattıklarından işgal esnasında Bronzetti ya da diğer bir İtalyan gemisinde olduğu sonucu çıkıyor. Diğer İtalyan kaynaklarında da bu Türk subayına yapılanlar ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Soldati'nin gönderdiği raporda bu olay şöyle anlatılmıştır: "Güçlkle yürümekte olan elleri başında yaşlı ve yaralı bir yarabaya bir asker tüfeğinin dipçiğiyle dürtüyor ve ayağıyla vuruyordu. Elleri başında gemimizin arka kış kısmının hizasına geldiğinde yere düştü. Başka bir Yunan askeri de arkadaşı gibi, sırtından bir süngüyle vurdu. Bir Yunan teğmeni, sanki tiyatro seyrediyormuş gibi memnuniyetle bu olaya müdahale etmeden seyrediyordu. Yaralı, Bronzetti'ye alındı. Güvertede bulunan Binbaşı Carossini, yakındaki Yunan teğmene Yunanca olarak, teslim olmaya razı olmuş bir yaralıya karşı böyle vahşice davranmaya gerek olmadığı konusunda uyarıda bulundu. Yaralı Duilio'ya taşındı ve kendisine, oraya da giden Carossini ve subay adayı Torniani eşlik ettiler."³⁸ İşgali demirli bulunduğu rıhtımdan izleyen Magliano, Duilio muhribinden Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na gönderdiği 18 Mayıs 1919 tarihli raporunda olayı şöyle nakletmiştir: "Yaralı Türk albayı Duilio'ya taşındı ve özenle tedavisi yapıldıktan

34 ASDMAE-AP. 1919-1930, Bu. 1644-7738.

35 ASDMAE-AP. 1919-1930, Bu.1644-7738.

36 Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito (USSME) -E3-9/8.

37 Carlo Sforza, *Makers of Modern Europe*, The Bobbs-Merill, Indianapolis, 1930, s.360.

38 ASDMAE-AP., 1919-1930, Bu. 1644-7738.

sonra yakındaki Yunan komutanla anlaşarak Yunan Kızılhaç'ı ile İtalyan hastanesine götürüldü."³⁹ Yüzbaşı G. Fauda, olayı kendisine Binbaşı Carossini'nin anlattığı belirtilerek şunları yazmıştır: "Silahsız bir Türk albayı esir alınmıştı ve yaralıydı. Diz çökmüş ve elleri havada hayatını kurtarmak için yalvarırken, Yunan askerleri tarafından defalarca sırtından süngülendi."⁴⁰

Daha önce İzmir'in işgalini İtalyan arşiv belgelerine göre incelemiştik ve kaynaklarda isim verilmeden başına gelenler anlatılan subayın Albay Süleyman Fethi Bey olduğunu yazmıştık.⁴¹ Bir Türk kaynağında da bizi destekleyen "Süleyman Fethi Bey'in, kendisini tanıttıktan sonra İtalyanların getirdiği otomobille hastahaneye kaldırıldığı"⁴² bilgisi yer almaktadır. Ancak İtalyanların işgal günü başka bir Türk subayına daha yardım ettiklerini biliyoruz. Resmi bir Türk kaynağında, İzmir Heyet-i Tahkikiye azâsından Kaymakam Arif Bey'in raporunda bu olay şu şekilde anlatılmıştır: "Harbiye Nezareti Şimendifer Şubesi Müdürü olup muvakkaten İzmir'e gelmiş olan istihkâm kaymakamı Cemil Bey dipçik ile başından iki mahallinden ve kurşun ile bacağundan Düvel-i Mütelifenin rıhtıma yavaşmış torpidoları önünde ağır bir surette cerh edilerek yere serildi. Mumaileyhin artık yürümeye mecali kalmadığından hastaneye naklini veyahut büsbütün öldürülerek şu işkenceye olsun bir nihayet verilmesini Türkçe bilir bir Yunan zabitanından istirahat ettiği halde 'Türk için hastane yok' cevabıyla yine ayağa kaldırılmış ve iki süngü daha vurulup yere serilmişti. Yakınındaki İtalyan torpido efradından biri mumaileyhi insaniyeten kucaklayarak torpidoya nakletti. Bilahare İtalyan Granadiye zırhlısına götürülüp zırhlı kumandanı Mösyö Arthur tarafından yeniden yarası değiştirilip sardırılmış ve oradan İtalyan hastanesine sevk olunmuş iken sehven mezkur hastane yanındaki Yunan hastanesine yatırılmış ve orada Cemil Bey'in yarasını tedavi değil bilakis daha ziyade tevsii ve tahriş suretiyle ifnâ-yı hayatına gidilmek istenildiği tebeyyün etmiş ve fakat Mösyö Arthurt tabibini göndererek mumaileyhi ertesi günü Saint Antuan (San Antonio) hastanesine naklettirmek suretiyle Cemil Bey'in hayatını kurtarmıştır."⁴³

39 ASDMAE-AP., 1919-1930, Bu. 1644-7738.

40 USSME-E3-9/8.

41 Mevlüt Çelebi, "İtalyan Arşiv Belgelerinde İzmir'in İşgali", XIV. Türk Tarih Kongresi, (9-13 Eylül 2002), Kongreye Sunulan Bildiriler, III. Cilt, TTK Yayını, Ankara, 2005, ss.45-56.

42 Nurdoğan Taçalan, "Bütün Ege Yunan'a Karşı", Demokrat İzmir, 8 Mart 1968.

43 İzmir, Aydın, Ayvalık ve Havalisi Yunan İşgali Hakkında Makamat-ı Askeriye'den Mevrud Raporlar, İkinci Kitap, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1335, s. 13.

Sonuç

İzmir'in işgali sadece İzmir'in işgali demek değildir. Bir imparatorluğun tasfiyesine verilen kararın ve haksızlığa daha fazla dayanamayacak bir halkın direnişinin de başlangıcıdır. Öte yandan Yunanistan bakımından da işgal, yeni "vatan" arayış ve anlayışının uygulamaya geçirilmesi demektir. Bu nedendir ki Yunanistan, İzmir'i vatan yapmak için işgal etmiştir; tıpkı mesela Selanik'i vatan yaptığı gibi. Tarihin derinliklerinde kalmış mantıksız ve haksız iddiaların sahnelendiği yer olarak İzmir, Türk İstiklal Savaşı'nın sembol kenti olarak görülmüştür. İzmir'in işgal edildiği 15 Mayıs 1919'a kadar İtilaf Devletleri, İstanbul'u kontrollerini altına almışlar ve Anadolu'da bazı yerleri işgal etmişlerdi. Halk ve hükümet için nihayetinde bu devletler İngiltere idi, Fransa idi ve İtalya idi. Oysa İzmir'i işgal edenler, yüzlerce yıl Türk hâkimiyetinde kalan Yunanlılar idi. Diğer devletlerin işgal ettikleri yerleri bırakıp gitmeleri ihtimal dahilindeyken Yunanistan, İzmir'e ve daha sonra işgal ettiği Batı Anadolu'nun diğer bölgelerine gitmemek üzere gelmişti. Yunan işgalinin gaddarca gerçekleşmesi de eklenince Anadolu Türk halkı, Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki savaşı, bütün imkanlarıyla destekledi. Destekledi çünkü, bu savaş kendi savaşıydı; dini, milliyeti, onuru, namusu ve gelecek nesiller için yapılan bir savaştı. İtalyanlar, işgalden itibaren Türklerin Yunan işgaline direneceğini öngördüler. Sforza, Indelli'nin İzmir'in işgaliyle ilgili raporunu Paris'teki İtalyan heyetine yollarken "*Halkın, Anadolu'nun iç bölgelerinde ve başkentinde iradesi olmadan direnişe geçeceğini muhakkak olduğunu*"⁴⁴ belirterek, doğru bir tahminde bulunmuştur.

İzmir'in, işgali başta olmak üzere Yunan işgali altında kaldığı her günün çok iyi bilinmesi ve gelecek nesillere aktarılması tarih bilinci açısından bir zorunluluktur. İzmir'in bu karanlık günlerinin aydınlatılmasında Türk kaynakları kadar yabancı kaynakları da araştırmak da tarihi bir görevdir. Yunan askerlerinin, yerli Rumlarla da iş birliği yaparak, başta İzmir olmak üzere işgal ettikleri bölgelerde yaşayan Türk halkına karşı insanlık dışı davranışlarda bulunmaları, Avrupa kamuoyunda tepkiye yol açmıştır. Bu tepkinin oluşmasında İtalyanların da önemli katkıları olmuştur. İtalyanlar, Yunanlıların Anadolu'da işgal ettikleri bölgelerdeki katliam, gasp, maddi ve manevi işkence gibi uygulamalarını kayıt altına aldıkları gibi⁴⁵ Paris Barış Konferansının gündemine de getirdiler. Paris Barış Konferansı İtalyan Heyeti'nin konferansa sunduğu raporunda İzmir'in işgali hakkında şu görüşlere yer verilmiştir:

44 ASDMAE-AP., 1919-1930, Bu. 1646-7746.

45 İtalyan arşivlerinde yaptığımız çalışmalarda Anadolu'daki İtalyan makamları tarafından kayıt altına alınan Yunan mezalimi hakkındaki belgeleri derledik ve Türkçe ve İngilizce olarak yayınladık. Mevlüt Çelebi, İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922) *Grek Massacre in Anatolia on Italian Archives Documents (1919-1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2010.

"Yunanlılar, 15 Mayıs'ta İzmir'e asker çıkarırken, Müslümanlara karşı Rum halkının yardımıyla şiddet uyguladılar. Kışlaya kapatılan Türk birlikleri ve jandarması, hiçbir direniş göstermedikleri halde ilk kurbanlar oldular. Subaylar soyuldu ve büyük kısmı katledildi."⁴⁶ Barış Konferansı, 18 Temmuz 1919 tarihli toplantısında, Anadolu'ya, Yunanlıların yaptığı kötülükleri incelemek üzere bir heyet göndermeye karar verdi. Amiral Bristol başkanlığındaki bu heyette İtalya'yı temsil eden General Dall'Olio, incelemelerinden sonra İstanbul'daki İtalya Yüksek Komiseri Felice Maissa'ya bir telgraf göndermiştir. General Dall'Olio, "*Aydın Vilayeti ve özellikle İzmir'de asayişin bozulmasının suçlusunun, Yunanlılar ve İzmir'e, Mütarekenin 7. Maddesine dayanarak birlik çıkarmasına izin veren Müttefikler olduğunu*"⁴⁷ belirtmiştir.

Kısa bir yazı olmasına rağmen İtalyan gazeteci Ernesto Vassalo'nun tanıklık ettiği işgal ve sonrası hakkında verdiği bilgiler son derece kıymetlidir. Bu tanıklığın sadece gazete sayfalarında sınırlı kalmadığı ve İtalyan entelektüel camiasında da ilgi uyandırdığını biliyoruz. Vassalo, 26 Haziran akşamı Milliyetçi Derneği Roma Grubu tarafından düzenlenen bir toplantıya katılarak İzmir'in işgali hakkında bir konferans vermiştir. Toplantıya dernek üyelerinin yanı sıra çok sayıda subay, Sömürge Enstitüsü öğrencileri ve aralarında Luigi Federzoni, Prof. Roberto Paribeni gibi milletvekili ve aydınlar da katılmıştır. İtalyan gazeteci konuşmasına, birinci elden bilgilerle gerçekleri açıklayarak yaşananları ve İtalya'nın nasıl zarara uğratıldığını anlatacağını söyleyerek başlamıştır. İzmir hakkında, yazısında da değindiği istatistiklerden söz eden Vassalo, rakamlarla Aydın vilayetinin nüfusu hakkında bilgi vererek Yunanlıların rakamları nasıl çarpıttıklarından söz etmiştir. Arkasından 15 Mayıs günü yaşananlara sözü getirerek Yunan birliklerinin, İtilaf Devletleri'nin ve bilhassa İngiliz ve Fransız filolarının koruyuculuğunda karaya çıktıklarını anlatmıştır. Yaşanan katliam ve yağmalardan da söz eden Vassalo, binlerce Türkün kenti terk ettiğini bildirmiştir. Yunan askerlerinin İtalyan bayrağını yırttıklarını ve bir İtalyan hanıma hakaretler yağdırdıklarını da eklemiştir. Antlaşmalarla İtalya'ya vaat edildiği halde İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgaliyle kendilerine haksızlık edildiğini ileri sürmüştür. Müttefiklerinin korumasında Yunanistan'ın İzmir'i işgalini "*medeniyete suikast görevi*" olarak izah etmiştir. Anadolu'da aynı günlerde İtalyanlar tarafından yapılan işgallerden de bahseden Vassalo, İtalyanların Anadolu'da bulunmalarını Yunan-Rum çetelerine karşı bütün Anadolu'nun korunması ve "*İtalyan medeniyeti adına en asil görev*" şeklinde yorumlamıştır. Toplantının ardından Milletvekili Federzoni tarafından Dışişleri Bakanı Tommaso Tittoni'ye bir telgraf gönderilmiştir. İtalya'nın yeni dışişleri bakanından, Yunanlıların, Müttefik filosunun koruyuculuğunda İzmir'i işgal ederken yaptıkları katliam, yağma ve İtalyan cemaatine karşı yaptıkları hakaretleri Paris'teki İtalyan heyetinin protesto etmesi istenmiştir. St. Jean de

46 USSME., E3-3/7.

47 ASDMAE-AP., 1919-1930, Bu., 1646-7747.

Maurienne Antlaşmasını imzalayan İngiltere ve Fransa'nın Aydın vilayetini İtalya'ya ayırdıkları hatırlatılarak, Anadolu'daki İtalyan menfaatlerinin enerjik bir şekilde savunmaları talep edilmiştir.⁴⁸

Ernesto Vassalo, sonraki dönemde de pozisyonu değişmesine rağmen görevine devam etmiştir. Duilio savaş gemisinin komutanı Albay Alessandro Ciano'dan Donanma Bakanlığına 20 Mayıs'ta gönderilen telgrafta, Vassalo'nun Kuşadası'na geldiği ve bakanın mektubunu sunduğu bilgisi verildi.⁴⁹ Vassalo 19 Kasım 1919'da yapılan seçimlerde İtalyan Halk Partisi'nden milletvekili seçilmiştir. Osmanlı Devleti ile imzalanacak barış antlaşması görüşmelerinin devam ettiği dönemde Şubat 1920'de Türklerle İtalyanlar arasında bir anlaşma sağlamak amacıyla İstanbul'a gelmiştir. Vassalo, İstanbul'daki İtalyan Derneği, Società Operaia'da yaptığı konuşmada, Türkiye ile anlaşma yapmak istemelerindeki amaçlarının "*Türkler tarafından müdahaleci ve müstebit yabancılar olarak onların beddualarını kazanmak yerine iyiliksever bir millet olarak takdirlerini kazanmak olduğunu*"⁵⁰ ifade etmiştir.

48 *L'Idea Nazionale*, 27 Giugno 1919.

49 ASDMAE-AP.), 1919-1930, Bu. 1641-7733.

50 Sonyel, *a.g.e.*, s.168-169.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Archivio Centrale dello Stato.

Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri.

Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito

II. Gazete ve Dergiler

Anadolu, 11 Teşrin-i sâni 1918.

Il Tempo, 7, 9 Giugno 1919.

Köylü, 4 Teşrin-i sâni 1918.

L'Idée Nazionale, 10, 27 Giugno 1919.

Müsâvât, 30 Nisan 1919.

Rivista Coloniale.

III. Kitaplar

BAYAR, Celâl, *Ben de Yazdım*, C.VI, Baha Matbaası, İstanbul, 1968.

CURATO, Federico, *La conferenza della pace, 1919-1920*, Vol: II, Milano, 1942.

ÇELEBİ, Mevlüt, *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2002.

ÇELEBİ, Mevlüt, *İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922) / Grek Massacre in Anatolia on Italian Archives Documents (1919-1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2010.

GRASSI, Fabio L., *L'Italia e la questione turca (1919-1923)*, Opinione pubblica e politica estera, Silvio Zamorani Editore, Torino, 1996.

İzmir, Aydın, *Ayvalık ve Havalisi Yunan İşgali Hakkında Makamat-ı Askeriye'den Mevrud Raporlar*, İkinci Kitap, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1335.

- KİTSİKİS, Dimitri, *Yunan Propagandası*, Meydan Neşriyat, İstanbul, 1964.
- ÖZKES, Sevilay, *Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1992.
- PALLİS, Alexander Anastasius, *Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)*, Çeviren: Orhan Azizoğlu, Yapı Kredi Yayını, İstanbul, 1997.
- SFORZA, Carlo, *Makers of Modern Europe*, The Bobbs-Merill, Indianapolis, 1930.
- SMITH, Michael Llewelyn, *Anadolu Üzerindeki Göz*, Çeviren: Halim İnal, İstanbul, 1978.
- SONYEL, Salâhi R., *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*, TTK Yayını, Ankara, 2014.
- Süvari Yüzbaşı Ahmed, *Türk İstiklal Harbi Esnasında Milli Mücadele*, (Yayımlayanlar: İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci), İzmir, 1993.
- TAÇALAN, Nurdoğan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Hür Yayın, İstanbul, 1981.
- Türk İstiklal Harbi*, II. Cilt, 1nci Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.

IV. Makaleler

- ÇELEBİ, Mevlüt, "İtalyan Arşiv Belgelerinde İzmir'in İşgali", XIV. Türk Tarih Kongresi, (9-13 Eylül 2002), *Kongreye Sunulan Bildiriler*, III. Cilt, TTK Yayını, Ankara, 2005, ss.45-56.
- ÇUKUROVA, Bülent, "İzmir'de Yunan Mezalimi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 3, S.8, (Mart 1987), 461-471.
- KURAT, Yuluğ Tekin, "Batılı Kaynakların İşığı Altında İzmir'in İşgali Sorunu", (15 Mayıs 1919), VII. *Türk Tarih Kongresi*, *Kongreye Sunulan Bildiriler*, C.2, TTK Yayını, Ankara, 1973, ss.842-853.
- TAÇALAN, Nurdoğan, "Bütün Ege Yunan'a Karşı", *Demokrat İzmir*, 8 Mart 1968.
- VASSALO, Ernesto, "Come fu preparata l'occupazione", *Il Tempo*, 7 Giugno 1919.
- VASSALO, Ernesto, "I greci hanno occupato Smirne fra i massacrì e i saccheggì", *Il Tempo*, 9 Giugno 1919.

V. İnternet Kaynağı

https://it.wikipedia.org/wiki/Ernesto_Vassallo

İZMİR'DE "İLK KURŞUN" HADİSESİNE DAİR BAZI TANIKLIKLAR

Mithat Kadri VURAL*

Öz

1972 yılında İzmir Gazeteciler Cemiyeti tarafından Hasan Tahsin adına bir "ilk kurşun" anıtı dikilmesi için başlatılan kampanya ülke genelinde bir kaç itiraz dışında topyekûn destek bulur. İki yıl içinde tamamlanan anıtın, açılışını 15 Mayıs 1974 günü bizzat dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk gerçekleştirir. Paul Connerton'un belirttiği gibi anıtlar, yalnızca bazı şeylerin hatırlanmasına izin verirken, bir çeşit ayrımcılıkla diğerlerinin de unutulmasına neden olmaktadır. Başka bir deyişle anıtlar geçmişti hatırlamamızı sağladığı kadar aynı zamanda onu saklamaktadır¹. "İlk kurşun" anıtı; zamanla bu konudaki farklı anlatıları, görüşleri ve itirazları unutturarak, "Hasan Tahsin'in ilk kurşunu atarak milli mücadeleyi başlattığı" tezini, "kesin" ve "keskin" bir tarihsel doğruya dönüştürmüştür.

Bu çalışma; herhangi tarihsel bir olay üzerine çeşitli nedenlerden dolayı bir çok farklı tanıklıklar olabileceği gerçeğinden hareketle, 15 Mayıs 1919 günü İzmir'de atılan "ilk kurşuna" dair farklı tanıklıklara ve anlatılara dayanmaktadır. "İlk kurşunu kim veya kimler attı?" sorusuna cevap aramaktan ziyade, hiç bir ön kabule yaslanmadan nesnel bir yaklaşımla hadiseyi, çeşitli tanıklıklar üzerinden bütün boyutları ile ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İzmir, İlk Kurşun, Milli Mücadele, Hatırat, Tanıklar.

SOME TESTIMONIES IN RELATION TO THE ISSUE OF "THE FIRST BULLET" IN IZMIR

Abstract

A campaign launched by Izmir Journalists Association (IGC) in the year of 1972 to erect a "The First Bullet" monument on behalf of Hasan Tahsin has been approved throughout the country except for some objections. The opening of the monument, which was completed within 2 years, was made by the then President of the Republic of Turkey

1 Paul Connerton, *Modernite Nasıl Unutturur*, Sel Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2014, s. 39.

* Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
(mithat.vural@deu.edu.tr), (<https://orcid.org/0000-0002-3900-7109>).

Fahri Korutürk himself on May 15, 1974. As Paul Connerton points out, monuments allow only certain things to be remembered, while they cause the others to be forgotten through a kind of discrimination. In other saying, monuments lead us to remember our past, however they hide it at the same time. "The First Bullet" monument has transformed the thesis that "Hasan Tahsin initiated the national struggle by being the first to open fire" into a "certain" and "accurate" historical fact by causing different narratives, opinions and objections to be forgotten.

With reference to the reality that there might be lots of different testimonies owing to various reasons, this study is based on different testimonies and narratives with regard to "the first bullet" in Izmir on May 15, 1919. It aims to reveal all the dimensions related to the issue objectively through various testimonies without predicating on any premises, rather than seeking an answer to the question "who was the first to open fire".

Keywords: Izmir, The First Bullet, National Struggle, Memoirs, Witnesses.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 18 Ocak 1919'da başlayan Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan Başbakanı Eleftheros Venizelos, Barış Konseyi'ne, Wilson ilkeleri çerçevesinde bölgede yaşayan Rumların çoğunlukta olduğunu öne sürerek İzmir'in, Yunanistan'a bırakılması gerektiğini savundu. Hatta bölgenin bir an önce Yunan egemenliğine bırakılmaması halinde Batı Anadolu'da bulunan Rumların katliam tehdidiyle karşı karşıya olduğunu öne sürdü. Bunun üzerine 12 Şubat'ta İngiltere ve Fransa'nın önerisiyle Yunan tezlerinin araştırılması konusunda bir komisyon kurulması kararlaştırıldı. İtalya'nın muhalefetine rağmen Mayıs ayı başında ABD, İngiltere ve Fransa liderleri arasında yapılan görüşmelerin ardından Yunanistan donanmasının İzmir'e çıkarma yapması konusunda uzlaşmaya varıldı. Bu doğrultuda 14 Mayıs günü Amiral Richard Webb Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya İzmir tabyalarının işgal edileceğine yönelik bir nota verdi. Aynı gün içinde İzmir'de Amiral A. Calthorpe ise Vali İzzet Bey ile 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya aynı notayı, İngiltere'nin İzmir Konsolosu James Morgan ile İngiliz Yarbay Ian Smith aracılığıyla ilettili.

Bu gelişme üzerine İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmanlı Cemiyeti'nin çatısı altında özellikle Türk Ocakları üyeleri ve Mekteb-i Sultani öğretmenlerinin içinde yer aldığı bir grup çeşitli toplantılarda işgale karşı yapılması gerekenleri tartışır. Türk Ocağındaki toplantıda da İzmir halkının işgale karşı olduğunu göstermek için miting düzenleme kararı alınır. Maşatlıkta yapılacak olan mitinge yönelik birden fazla çağrı metinleri oluşturulur. Redd-i İlhak Cemiyetinin hazırladığı beyanname Haydar Rüştü Öktem'in onayıyla Anadolu gazetesi matbaasında basılır. Bu çabaların sonucunda Maşatlıkta büyük bir kalabalık toplanır, burada yapılan konuşmalarda Müslüman ahali Yunan işgaline karşı direnişe çağrılır.

15 Mayıs sabahı şehre çıkarma yapan Yunan birlikleri, olası bir direnişi engellemek için mümkün olduğunca hızlı hareket edip, Türk ve Rum mahallelerinin arasına girerek olası çatışmayı engellemeyi planlar. Bu doğrultuda Yunan kuvvetlerinin bir bölümünün demiryolu şirketi Pier’e, bir başka birliğin Karantina’ya konuşlandırılması kararlaştırılır. Üçüncü birlik rıhtıma yerleşecek ve böylece Müslümanların yaşadığı bölge Hristiyan bölgesinden ayrılmış olacaktı. Ancak Karantina’da Türk kalabalıklar olduğu öğrenilince oraya çıkartma yapmaktan vazgeçilir. Böylece gemideki askerler rıhtıma çıkarılıp, hükümet konağı ve kışlaya doğru yürümeye başlar. İngilizlere göre Yunan komutan Zafiriu, Yunan birliklerinin kışlalardan uzak tutulması konusunda gerekli emirleri vermemiş, Türk yetkililerini de konuyla ilgili bilgilendirmemiştir².

Bu arada İzmir Metropolit Hrisostomos karaya çıkan ilk Yunan taburunu takdis eder. İzmir ve çevresinden yerli Rumlar, bayraklar ve çiçeklerle Efsun askerlerini karşılamaya gelmiştir. Pasaporttan Konak Meydanı’na ancak bir saatte gelebilen Efsun alayı saat kulesi ve kışlayı geçip Kemeraltı girişine geldiğinde bir veya bir kaç el silah sesi duyulur. Bunun üzerine önce Yunan askerleri saat kulesi civarına çekilip siper alarak yaklaşık 45 dakika boyunca kışlaya, hükümet konağına ve alana bağlanan caddeler ile binalara ateş etmeye başlamıştır. Yunan askerlerinin açtığı ateş sonucunda çok sayıda Müslüman hayatı kaybetmiş, şehirde yerli Rumların da katılımıyla yağma başlamış ve işgal büyük bir kaosa dönüşmüştür.

1. “İlk Kurşunu” Bir Rum’un Attığına Dair Tanıklıklar

Osmanlı bürokrasisinin bir çok unsuru, hazırladıkları raporlarda “ilk kurşunu” bir Rum’un attığını, dolayısıyla yaşanan kargaşanın ve çatışmanın asıl sorumlusunun Yunan tarafı olduğunu ileri sürmüştür. Bu yaklaşımı sadece uluslararası kamuoyunu etkileme ve psikolojik üstünlüğü ele geçirme çabası olarak görmemek gerekir. Gerçekten de yaşanan felaketin bütün sorumluluğunun Yunan tarafında olduğunu göstermek için “ilk kurşunu” resmi veya sivil bir Yunan’ın atmış olma ihtimalini son derece rasyonel bulunmuş olabilir. Diğer yandan “ilk kurşunun” Yunan tarafından atılmış olması, aynı zamanda Osmanlı yöneticileri üzerindeki sorumluluğu da ortadan kaldırmaktadır. Ancak resmi raporlardaki olay anı ile ilgili ayrıntılar, Efsun askerlerinin değil de yerli Rumların işaret edilmesi, bazı Osmanlı bürokratlarının “ilk kurşunun” menşeinin belirsiz olduğunu özellikle vurgulamaları, Osmanlı bürokratları dışında farklı unsurların da Rumları fail olarak göstermesi “ilk kurşunu” bir Rum’un atmış olabileceği ihtimalini göz ardı etmemizi engellemektedir.

2 TNA, FO 608/104/4, No: 14241, Morgon’ın 20 Mayıs tarihli raporu, Rapor No: 21. Aktaran İsmail Ediz, *Diplomasi ve Savaş İngiliz Belgelerinde Batı Anadolu’da Yunan İşgali*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 2015, s. 158.

İzmir Valisi İzzet Bey ve Kışla Komutanı Ali Nadir Paşa, “ilk kurşunu” atanı görmediklerini açıkça ifade etmelerine rağmen bu kişinin muhtemelen bir Rum olduğunu ileri sürmüşlerdir³. Ayrıca hükümet konağından ve halkın arasından Yunan askerine kesinlikle ateş açılmadığını, “ilk kurşunun” Yunan tarafından kışlaya saldırmak için fırsat olarak kullanıldığını da ilave etmişlerdir⁴. Bu arada İzmir Heyet-i Tahkikiye azasından Kaymakam Arif Bey de, İzzet Bey ve Ali Nadir Paşa gibi “ilk kurşunun” Yunan tarafından kışlaya saldırmak için fırsat olarak kullanıldığı kanaatinde olmasına rağmen “ilk kurşunun” kim tarafından ve niçin atıldığını anlaşılamadığını belirtmektedir⁵. Rumları işaret eden bir diğer rapor ise Mıntıka Müfettişi Yüzbaşı Ziya Bey’e aittir. Jandarma Kumandanlığına gönderdiği raporda aktardıklarına göre; etrafında bazıları revolverleri olan sivil Rumların bulunduğu Efsun taburu, kışlayı sükunet ve intizam ile geçip köşeyi döndükten ve kışla ile arasında 300 metre kadar bir mesafe meydana geldikten sonra nereden atıldığı anlaşılamayan ve en kuvvetli ihtimal müfreze etrafında bulunan revolverli kişilerden birisinin belki de kendi ihtiyarı dışında tabancasının patlamasıyla olaylar başlamıştır⁶. Hadiseyi pencereden izleyen İzmir Jandarma Alay Kumandanı Kaymakam Süreyya Bey ise farklı bir anlatıya işaret etmektedir. Bir Efsun askerinin silahsız Müslüman bir gruba dipçik ve süngü ile saldırdığı sırada bir el silah sesi duyulmuş ve bunun üzerine Yunan askerleri tarafından ateş açılmıştır. Bütün bu ayrıntılara rağmen Süreyya Bey de ilk silahı ateşleyen kimliği hakkında bilgi verememektedir⁷. Dolayısıyla bütün bu veriler “ilk kurşunun” nerede atıldığını söylese de atanın kimliği hakkında net bir bilgi ortaya koyamamaktadır.

“İlk kurşunun” bir Rum tarafından atıldığını ileri süren Ahmet Talat Onay bu konuda daha net ifadeler kullanır. İzmir’de öğretmen olarak görev yapan Onay, olayların yakın tanığı olmuştur. Öğretmenlik görevinin yanı sıra Duygu ve Anadolu gazetelerinin başyazarlığını da icra etmektedir. Politik bir kimliğe de sahip olan Onay, işgalden sonra Reddi İlhak hareketine katkıda bulunduğu gerekçesiyle Divanı Harbe verilip, ardında da işgal yönetimi tarafından başına 20.000 drahmi ödül konulunca İzmir’den ayrılıp Kastamonu’ya dönmüştür. Burada Açıksoz gazetesinde İzmir’in işgaline yönelik tanıklığını dokuz bölüm halinde yayımlar. Ahmet Talat Onay’ın aktardıklarına göre; Rum, Ermeni ve Musevi’den mürekkep bir kafilenin hükümet civarında Beyler Sokağı’ndaki polis emanet deposunu yağma etmesi üzerine Vali İzzet Bey ve Ali Nadir Paşa’nın

3 İzmir *Fecayii*, “1 İzmir’in Suret-i İşgali, Harbiye Nezareti ve Umum Jandarma Kumandanlığına Gelen Raporlar ve sair Vesikalar”, b.y., t.y., s.13-14.

4 BOA, DH.I.UM. EK, 66/12. Ayrıca bakınız Selçuk Ural, Mehmet Okur, “Vali İzzet Bey’in Kaleminden İzmir’in İşgali”, A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 17, Erzurum, 2001, s.267-274. Mehmet Karayaman, “İzmir Valisi İzzet Bey’in Kaleminden İzmir’in İşgali”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VI/15, Güz /2007, s. 12.

5 İzmir Aydın Ayvalık ve Havalisi Yunan İşgali Hakkında *Makamat-ı Askeriyeden Mevrud Raporlar*, İkinci Kitap, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1335, s. 10-11.

6 Bakınız. Celal Bayar, *Ben De Yazdım*, Cilt 6, Sabah Kitapları, İstanbul, s. 198.

7 A.g.e., s.22-23.

emri ile silah yağma edenleri tevkif ve te’ dibe memur edilen ve kışlanın tramvay caddesine nazır kapısından bir müfreze piyade, bir müfreze süvari Türk askeri çıkmaktadır. Bu sırada önlerinde büyük Yunan bandırası, etraflarında binlerce Rum bulunan bir tabur Efsun askeri de kışla önünden geçmektedir. Tam da bu esnada sarhoş bir Rum’un sevincini ilan etmek için küçük tabancasını ateşlemesi çatışmanın başlangıcı olmuştur. Başka bir deyişle “ilk kurşun” bir Rum’un silahından çıkmış ve “sarhoş bir Rum’un sevincini ilan eden küçük tabancası bütün İzmir fecayininin uğursuz başlangıcı” olmuştur. Bu arada Onay; ilk silah patlamasıyla mitralyözlerin işlemesi arasında geçen sürenin yalnız iki dakika olduğuna dikkat çekerek, yaşananların tertip olduğunu ileri sürer. “Türklerin imhası” işinin Atina’da kararlaştırıldığını, bu konudaki planı tertip etmek üzere Çürükcüoğlu Nikolaki’nin oğlu John ve bir kaç kişinin işgalden evvel Atina’ya gittiğini, hatta bu plan dairesinde Müslümanların üzerine ateş açan kişilerin de bunlar olduğunu söyler⁸.

Vali ve Kolordu komutanının emriyle kışladan çıkan askerlerin, Efsun alayı ile karşılaştıkları sırada ilk atışın yapıldığını iddia eden bir diğer isim de olay anında valinin odasında bulunan İslahat gazetesi yazarı Sabitzade Emin Süreyya’dır. “İlk atışın” menşei hakkında herhangi bir adres göstermeyen Emin Süreyya; Vali İzzet Bey’e yönelik eleştiriler üzerine kaleme aldığı yazısında; halkın galeyanda olduğu sırada İzzet Bey’in önlem alması için polis müdürü Fikri Bey’e emir verdiğini, ancak Fikri Bey’in “ifa-yı vazifeden acizim” demesi üzerine ise, Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa’ya “mikdar-ı kafi süvari müfrezesinin izamını” telefonla beyan ettiğini belirtmektedir. Kışlanın bir kapısından çıkan süvariler emir telakki etmek üzere hükümete girerken, diğer taraftan, Yunan askerleri hükümet civarındaki kahvenin önünden geçmektedir. Bütün bu olayları defterdarın odasından izleyen Sabitzade Emin Süreyya: “meçhul bir semtten, patlayan silah sedası hadisenin vukuuna sebebiyet vermiştir”⁹ demektedir.

Bu konuda başka bir anlatı ise İleri gazetesinde “bir zatın naklettiği hatıralar” başlıklı yazı olmuştur. Son derece ayrıntılı bilgiler içeren, daha sonraki yıllarda da tarihi bir vesika olarak tekrar yayınlanan bu “hatırat” ilk çatışma anı ile ilgili bilgi de içermektedir. Tek bir silah sesi değil aynı anda iki silah sesinin işitildiğini vurgulayan “zat”, saldırının ise silahlı yerli Rumlar tarafından gerçekleştirildiğini iddia etmektedir. “Hatıraları nakledilen zat” 15 Mayıs günü sabah sekiz buçuk vapuru ile Karşıyaka’dan İzmir’e gelmek için vapura biner, vapurun faciayı seyre giden Rumlar ile dolu olduğunu hatırlattıktan sonra sunuları aktarır:

“Bu elim manzarayı görmemek için arkadaşımınla birlikte hükümet binası tarafına gittik... Saat on buçukta Kemeraltı civarına Rumlardan bir akın başladı.

8 Ahmet Talat Onay, *Milli Mücadele Yazıları*, Hazırlayan Cemal Kurnaz-Şefika Kurnaz, MEB Yayınları, 2. Baskı, 2004, İstanbul, s. 57.

9 Sabitzade Emin Süreyya, “Tarihi Bir Şahadet Vali İzzet Beyefendi Hakkında”, *İslahat*, 27 Mayıs 1919.

Yerli Rumların belki hiç uğramadıkları Kemeraltı'na akınları bir hadise çıkarmaları ihtimalini artık gözle görünür bir hale getirmişti. Zavallı eli bağlı Müslümanlar hem şu feci manzarayı görmemek hem de bir hadisenin vuku ihtimaline karşı birer ikişer evlerine dağılmak üzere iken kışla meydanına doğru 25 kişilik bir müfrezeye-i askeriyenin gelmekte olduğu görüldü. Hükümet konağının deniz ve parka nazır merdivenlerinde duruyorduk. Yunan askerlerinin önünde bir sivil büyük bir Yunan bayrağı taşıyor, binlerce Rum 'Zito' sadalarıyla kışla kapısı hizasına doğru yürüyorlardı. Kışla kapısında Türk askerlerimiz nöbet bekliyorlardı... Askeri kıraathanesi köşesini dönerek polis idaresi cihetine doğru yollanmıştı. Biz bunların nereye gittiğini görebilmek için hükümet konağı avlusundaki merdivenlere geçtik. Oradan hapishane-yi umumiye doğru caddeyi seyir ediyorduk, bir iki dakika geçmemişti ki kalabalık arasında iki silah patladı. Hükümet binası ve kışla civarına gelen Yunan kıtaatının önünde ve etrafında silahlı Rum ahali gidiyorlar idi. İlk silah göğüsleri çapraz fişekli yerli ahalden birisi tarafından atılmış ve evvelce takarrür eden (kararlaştırılmış) hadise bu suretle başlamıştır..."¹⁰.

Bu arada Maliye müfettişlerinden Muvaffak Bey de "iki el silah" atıldığından söz ederek, yerli Rumları işaret eder. Aktardıklarına göre; Yunan askerleri hükümet konağı ile kışlanın önünden geçerken Rumların tahriklerine rağmen sükûnetini korumaktadır. Yunan askerleri kışladan iki yüz metre kadar ilerledikten sonra iki silah atılır. Daha sonra hastanede tedavi altında bulunan bir polis neferinin verdiği bilgiye göre atılan bu iki el silahla Komiser Hüseyin Efendi yerli Rumlar tarafından öldürülmüştür¹¹. Bu arada Komiser Hüseyin Efendi, Şükrü Oğuz Alpkaya'nın hatıratında da geçer. Aktarılanlara göre Hüseyin Efendi, hapishaneden tahliye edilen Kara Tahsin'in ilk atışı yapmasından hemen sonra silahıyla Yunan sancaktarı vurmuş ve hemen orada şehit edilmiştir¹².

Ali Çetinkaya ise polis müdüründen aldığı bilgiye dayanarak "ilk atışın" bir Rum tarafından Komiser Şükrü Efendi hedef alınarak yapıldığını ileri sürer. Efsun müfrezesinin, Güzelyalı istikametine yönelik olan hükümet kapısını biraz geçtikten sonra, hükümete gelmekte olan Komiser Şükrü Efendi ve Ziya Efendi ile karşılaştığını, bu sırada Yunan askerlerinin kılavuzlarından Karşıyakalı bir Rum'un, Komiser Şükrü Efendi'nin üzerine ateş ederek şehit ettiğini, Ziya Efendi'yi ise yaraladığını ve bütün kargaşanın bu şekilde başladığını söylemektedir¹³.

Öte yandan İngiliz Hükümeti tarafından Bölge Kontrol Subayı olarak görevlendirilen Ian Smith de kaleme aldığı raporda, İzmirli Levantenlerden Forbes'i kaynak göstererek "ilk kurşunun" faili olarak yerli Rumları işaret eder. Bu arada ilk çatışmanın başladığı noktayı ise genel anlatının dışına çıkarak rıhtım

10 İleri, 15 Mayıs 1922.

11 İzmir Fecayii, "1 İzmir'in Suret-i İşgali, Harbiye Nezareti ve Umum Jandarma Kumandanlığına Gelen Raporlar ve Sair Vesikalar", b.y., t.y., s 39.

12 Şükrü Oğuz Alpkaya, *Yörük Ali Efe*, Derleyen Atilla Oral, Demkar Yay., İstanbul, 2009, s. 84.

13 Ali Çetinkaya, *Askerlik Hayatım 1914-1922*, Yayına Hazırlayanlar: Oktay Şimşek-Zeki Dilek, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 184-185.

olarak gösterir: “Yunanlılar ilk ateşin rihtıma yanaşmış olan bir Türk gambotundan yapıldığını ileri sürdüler. Bu iddia yetkililerin gösterdiği kanıtlar ve gambotun yanına demirlemiş olan Adventure’daki İngiliz Kraliyet donanması çalışanlarının ifadeleri çerçevesinde kısa sürede yalanlandı. Ardından bu bölgede ikamet eden bir İngiliz Bay Forbes yaşananlara ofisinden şahit olduğunu söyleyerek; silahlı çatışmanın dışarı doğru koşan bir sivilin, rihtımın yakınındaki motorlu sandalda bulunan ve çıkarmaya karşı hiçbir tepki vermeyen birkaç Türk denizcisine ateş etmesiyle başladığını ifade etmiştir. İlk atışın yapılmasının ardından rihtımdaki kalabalık ve Yunan askerleri rihtım civarında üzerinde Türkçe yazılar ya da Türkçe isimler bulunan tüm evlere ateş açtılar. Askerler ve toplanan kalabalık daha sonra tüm evlere zorla girdi ve buldukları Türkleri dışarı sürükleyip eşyalarını yağmaladılar”¹⁴.

2. “İlk Kurşunu” Hapishaneden Bırakılan Birinin Attığına Dair Tanıklıklar

Bu konudaki en net anlatılardan birisi Müşfik Kinson’un tanıklığıdır. 1909 yılında İzmir’de dünyaya gelen Kinson, 15 Mayıs 1919’da Konak’ta yaşananlara abisiyle birlikte şahit olmuştur. Aktardıklarına göre; hapishane önüne, içerdeki mahkumların anne ve babaları gelmiş, evlatlarının Yunan askerlerinin eline geçmesinden korktuklarından dolayı “yavrularımızı bırakın” diyerek görevlilere yalvarmıştır. O sırada içeriden bir zabıt çıkar ve kalabalığa dönerek “hepsini salacağız merak etmeyin” der. Daha sonra yanlarında büyük sandıklar taşıyan yaklaşık 10-15 kadar mahkum içeriden çıkar. Zabıtın emriyle mahkumlar sandıkları yere bırakır, ardından askerler içleri silah ve mermi dolu sandıkları açar. Zabıt, mahkumlara ve bekleyen kalabalığa dönerek Allah’ını seven silahlara sarılsın diye komut verir. Serbest bırakılan mahkumların hepsi birer silah alır. Hatta zabıt içlerinde Müşfik Kinson’un da bulunduğu çocuklara da mermiler verir ve “ağabeylerinizin yanında gidin ağabeyleriniz çatışırken mermileri onlara verirsiniz” der. Daha sonra silahlanan mahkumlar kışlanın arka tarafında, Kemeraltı girişinde beklemeye başlar. “İlk kurşunun” bu mahkumlardan tarafından atıldığını ise Müşfik Kinson şu sözlerle aktarır:

“Ağabeylerimiz de birlikte... Kışlanın arka tarafında Kemeraltı’na girişinde hükümet konağının batısında beklemeye başladık bulunduğumuz yerden tüm Konak meydanı görülüyordu. Meydan Yunan askerlerini karşılamak isteyen insanlarla doluydu kısa kollu beyaz renkli entari giymiş Rum kızları neşe içinde ellerinde tuttıkları mavi beyaz renkli Yunan bayrakları dalgalandırıyorlardı. Sonra Kordon tarafından Yunan askerlerinin geldiğini gördük önde Yunan bayrağı taşıyan bir bayraktar ve arkasında sıra halindeki askerler hükümet konağına doğru yaklaşıyorlardı. Askerleri görünce ağabeylerimiz ateş etmeye başladılar. Ben öndeki Yunanlı bayraktarının yere yıkıldığını gördüm ancak silah sesleri o kadar yoğundu ki Bezmi ağabeyim ve ben korkudan fişekleri

14 Buğra İnal, “Bir İngiliz Subayının Gözünden İzmir’in İşgali ve Yaşananlar”, *Büyük Taarruzun 90. Yıldönümünde Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Cilt II, Ankara, 2014, s. 1212.

yere atıp hemen oradan kaçtık. Eşrefpaşa'ya doğru koşmaya başladık..."¹⁵. Kinson'un anlatımına göre; "ilk kurşunu" Kemeraltı girişine silahlandırılarak mevzilenen bu mahkumlar atmıştır, bu ateş sonucu bayraktarın yere yığılmasıyla birlikte Yunan askerleri önce geldikleri yöne doğru geri çekilmişler ardından da Sarı Kışla ve hükümet konağı istikametine doğru rastgele ateşe başlamışlardır.

"İlk kurşunun" hapishaneden çıkmış biri tarafından atıldığını ileri süren isimlerden biri de Rahmi Apak olmuştur. İlk baskısı 1942'de yapılan "İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu" adlı eserinde, bir yandan "herkes söylüyor" diyerek Yunan askerlerine karşı Hasan Tahsin'in "ilk kurşunu" attığı iddiasını dile getirmiş diğer yandan ise "söylemeyi unuttuğumuz bir nokta var" diyerek hapisten yeni çıkmış "yağız delikanlının" ilk kurşunu atarak Yunan sancaktarını devirdiğini ileri sürmüştür:

"Kendine emniyet edilen bir zat, gözleriyle gördüğünü ilave eylemek suretiyle bana şunu hikaye etti. Yunan Efsun Alayı tam askeri mahfel önüne geldiği zaman hapisten yeni kurtulup çıkmış olduğunu sandığım genç, uzun ve yağız bir delikanlı, sokağın başına çömeldi. Nişan aldı. İlk kurşunda Efsun alayının sancağını taşıyan uzun boylu, müheykel bir Yunan erini yani sancaktarı yere düşürdü. Yunan sancakçısı kurşunu alından yemişti. Ben bu manzarayı hükümetin üst kat penceresinden seyrediyordum. Yağız Türk nişancısı daha dört, beş kurşun yani mavzerin mekanizması muhteviyatını boşalttı. Yunan sancaktar muhafız kıtası yere yatmış, mukabele ederken, arkadan Yunan bölükleri rıhtıma doğru kaçtılar, sonra orada tekrar toplanıp mevzie girdiler. Yağız delikanlı beş kurşundan sonra sokağa daldı. İki, üç yüz metre kadar geriledi. Sonra, işittiğime göre, tekrar çömelmiş ve sokak boyunca Yunanlıların üzerine atış yapmakta devam etmiş. Cephaneleri tükenmiş. O esnada civar evin penceresinden yaşlı bir Türk kadınına dönerek:

"Nine gördün ya, yarın ahirette şahidim sen ol. Kurşunum, cephanem tükendi, onun için tüfeğimi omuzladım, geri gidiyorum..."

Rahmi Apak eserinde "yağız delikanlının" "ilk kurşunu" atma anının ayrıntılı bir şekilde aktarılması, özellikle de pencereden kendisini izleyen "nine" ile girdiği diyalog bir çok anlatıda karşımıza çıkmış, hatta bazı eserlerde Hasan Tahsin'e de uyarlanmıştır¹⁶. Öte yandan Apak; Garp Cephesinin kurulmasını, Hasan Tahsin yerine "İzmir'in yağız efesinin Yunan Efsun taburuna karşı kendiliğinden ve tek başına silahını çevirmesi"¹⁷ ile başlatmasına rağmen; bir çok yayında Rahmi Apak'ın eseri referans gösterilerek "ilk kurşun" ve Hasan Tahsin arasında bilinen ilişki kurulmuştur¹⁸.

15 Volkan Gönenç, *Küllerin Altındaki İzmir (1909-1930)*, Çatı Kitapları, İstanbul, 2012, s. 40-41.

16 Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal İsyân Milli Kurtuluş Savaşının Gerçek Hikayesi 1*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1986, s. 357.

17 Apak, a.g.e., s. 187.

18 Örnek oluşturması bakımından bakınız. Yusuf Ziya Ortaç, "Hasan Tahsin", *Çınaraltı*, sayı 50, C. 2, 6 Eylül 1942,

Bu arada "Efsunlara karşı ilk kurşun nerede ve kim tarafından atıldı?" sorusuna cevap arayan Ali Orhan İlkurşun, bu konuda kendisine gönderilmiş olan bir mektubu yayınlıyor. Mektup, 27 Temmuz 1947'de Radöviş muhacirlerinden İsmail Kalender tarafından kaleme alınmıştır. Ali Orhan İlkurşun'a göre; İsmail Kalender hadisenin hayatta kalmış biricik şahididir. Mektupta yazılanlara göre, İsmail Kalender işgal sabahı hapishaneyi boşaltmak için harekete geçenler arasındadır. Hapishaneye düşmüş ve kıyafetine bakıldığında Büyük veya Küçük Menderes köylerinden çıkmış efelerden olma ihtimali yüksek biri İsmail Kalender'in anlatımıyla: "depoya koşmuş ve bir mavzer bulmuştu. Silahuna bir fişek bastı. Otuzluk, orta boylu, tıknaz bir genç adamdı. Güneşsiz ve havasız mahkumiyet şartları benzine uçuk bir beyazlık getirmişti. Üzerinde zeybek cepkenine benzeyen kısa bir mintan vardı. Belini de renkli ve geniş bir zeybek kuşağı sıkıyordu..." Bu arada Yunan askerleri, başlarında bir Efsunun taşıdığı uzun bir Yunan bayrağı ve etrafında iki süngü takmış muhafız olduğu halde hükümet konağının Kokaryalı Caddesi'ne bakan kapısının önünden kıvrılıp İsmail Kalender'in de içinde bulunduğu silahlı Türklerin üzerine doğru gelirken, biraz önce tarif ettiği adam birden bağırmağa başlar: "Ulen, Yunan gelmiş be!" dedikten sonra mavzerini doğrultur ve Yunan bayrağı taşıyan Efsun'a nişan alır. Top gibi gürleyen sesini, mavzerin mermisi noktalamış, bayraktar cansız yere serilmiştir¹⁹.

Öte yandan ilk olarak 1953-1957 arasında İzmir'de yayınlanan Türk Yolu gazetesinde neşredilen Şükrü Oğuz Alpkaya'nın hatıratı da "ilk kurşun" hadisesine değinir. Söz konusu hatırat daha sonra Atilla Oral tarafından derlenerek kitap olarak basılmıştır. Yörük Ali Efe'nin yaveri olan Yüzbaşı Şükrü Oğuz, Ege'de Kuvva-i Milliye direnişinin bir çok yönünü ve Yörük Ali Efe'nin faaliyetlerini en yakın silah arkadaşı olarak ayrıntılarıyla aktarmıştır. Şükrü Oğuz, hapishanedeki mahkumların Nuri Bey adındaki cezaevi müdürü tarafından serbest bırakıldığını ve bu mahkumlardan biri olan Giritli Kara Tahsin'in "ilk kurşunu" attığını ileri sürer. Aktarılanlara göre, Yunan askerleri önlerinde yerli Rumlar olduğu halde askeri kıraathanenin köşesini döndükleri bir sırada Rumca hakaretlere tahammül edemeyen bir Giritli tabancasını, yerli Rumların önünde ilerleyen, yağız çehreli şişmanca ve elebaşı durumunda olan birine doğru boşaltır. Birinci mermi boşa gider, ikinci mermi elebaşı Rum'u yere serer. Bu arada Giritli yanı başında patlayan ikinci bir tabanca ise Efsun alayının sancağını taşıyan uzun boylu iri yarı bir Yunan askerini cansız olarak yere düşürür. Birinci tabancayı ateşleyen cezaevi müdürü Nuri Bey tarafından tahliye edilerek silahlandırılan Kara Tahsin adında bir gençtir. Silahla sancaktarı vuran ise Komiser muavini Hüseyin Efendi'dir. Her ikisi de olay yerinde yerli Rumlar tarafından öldürülmüştür²⁰.

19 Ali Orhan İlkurşun'un Kaleminden İlk Kurşun ve Sonrası, Yayına Hazırlayan Engin Berber-Taner Bulut-Tülay Gül, Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Yay., İzmir, 2013, s. 22.

20 Alpkaya, a.g.e., s. 122-136.

3. “İlk Kurşun” Hadisesinde Hasan Tahsin’e Dair Tanıklıklar

Hasan Tahsin’in “ilk kurşunu” atarak milli mücadeleyi başlattığına dayalı anlatının zamanla “tarihsel bir doğruya” dönüşmesine rağmen bu durumun maddi kanıtları son derece tartışmalıdır. Hasan Tahsin’e dair nerdeyse tek tanıklık Kadri Kemal Sevengil’in aktardıklarıdır. Ancak o da Hasan Tahsin’in Yunan müfrezesinin üstüne silah değil bomba attığını söylemektedir. İşgalden birkaç gün evvel İzmir’e gelen Kadri Bey, kendisini Şehbal Mecmuasının İzmir Mümressili Saim Bey’in Hasan Tahsin ile tanıştırdığını söyler. 15 Mayıs sabahı, Yunan askerleri vilayet konağına doğru ilerlerken Kadri Bey ile Saim Bey’in yanlarına Hasan Tahsin gelir:

“Çok heyecanlı ve sinirli idi. Büyük bir merakla etrafı gözden geçiyordu. Yunan Müfrezesi parkın içinde ilerliyordu. Önlerinde kır bir ata binmiş, lacivert kostümlü, fötr şapkalı bir Yunan bayrağı taşıyan bir adam vardı... Müfreme silahlı olarak bayrak taşıyanın ve süvarinin arkasından yürüyordu. Hasan Tahsin Recep Bey, bu manzarayı görünce bizden ayrılarak on onbeş adım kadar ilerleyip öndeki kalabalığa karıştı. Arkasında biz de yürüdük,, fakat, o daha atik bir hareketle kalabalığın önüne geçerek ilerlemekte olan müfremenin üzerine elindeki bombayı savurdu... bombanın müfremenin önünde patlaması süvarinin attan düşmesi ve askerlerin paniğe uğramasına yol açmıştı... Hasan Tahsin Recep Bey’in nasıl şehit edildiğini haliyle göremedik...”²¹. “Hasan Tahsin’in bomba atması” genel anlatıya aykırı olduğu için Bilge Umar, Sevengil’in bomba ile silahı karıştırdığını iddia etmektedir²². Ancak Filistin cephesinde ve milli mücadelede yer alarak, “Harp Madalyası” ve “İstiklal Madalyasına” layık görülen Kadri Kemal Sevengil’in bomba ile silahı birbirine karıştırması pek mümkün görülmemektedir²³.

Bu arada Hasan Tahsin’i olay anında gören ve “ilk kurşunu” değil “ikinci kurşunu” attığına dair tanıklıklar da mevcuttur. Askeri Otel ve Kiraathanenin işletmecisi Ömer Lütfi Bey, Asaf Gökbel’e gönderdiği mektupta bu duruma işaret etmektedir. Asaf Gökbel’in ilk olarak 1964 yılında basılan “Milli Mücadele’de Aydın” adlı eserinde; Yunan askerleri, kışla önüne ilerlediği sırada, kışla ile Askeri Otel arasındaki Giritli Sait Ağa’nın ünlü kahvehanesinin Türklerle dolu

21 Zeynel Kozanoğlu, *Anıt Adam Osman Nevres “Hasan Tahsin*, İzmir Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İzmir, s. 154-155.

22 Bilge Umar, İzmir’de *Yunanlıların Son Günleri*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 2. Baskı, İzmir, 2011, s. 157.

23 Samim Kocagöz de Hasan Tahsin’in, Yunan askerlerine kurşun yerine bomba attığını ileri sürmektedir. İlk baskısı 1962’de yapılan Kalpaklılar romanda, Yunan askerleri rıhtıma dizilmiş şekilde, alkışlar eşliğinde yürüyüşe hazırlandıkları sırada, Hasan Tahsin bombayı Efsun askerlerinin ortasına atar. Kocagöz’e göre bu olayın ardından ilk kurşunu Sarı Kışla’dan çıkan bir asker atmış ve Yunan sancaktarını vurmıştır. Samim Kocagöz, “Sömürgecilğe Atılan İlk Bomba”, *Yön*, Sayı 74, 15 Mayıs 1963, s. 8-9. 15 Mayıs 1922’de Anadolu’da Yenigün gazetesinin ilk sayfası İzmir’in işgaline ayrılır. Burada da Hasan Tahsin’in üzerine hamle yapan dört Yunan askerini bomba ile havaya uçurduğu belirtilir. *Anadolu’da Yenigün*, 15 Mayıs 1922.

olduğunu, bunların arasında sivil giyimli Türk subaylarının da var olduğunu söyler²⁴. Asaf Gökbel’in anlatımına göre, Askeri Kiraathane’nin köşesinde siyah elbiseli, iyi ve temiz giyinmiş esmer bir genç tek başına durmaktadır. Hatta bu esmer delikanlının heyecan içinde olduğunu, sinir krizi içinde olduğunu ayımsamak için çok dikkatli olmaya gerek yoktur. Bir ara esmer delikanlı hükümet konağının Tramvay caddesine bakan kapısında elinde bir Rus mavzeriyle nöbet tutan jandarma erine dönerek şunları söyler: “*Arkadaş oradan çekil. Sana bir zarar gelmesin!*”²⁵. Bu arada Yunan askerleri tam Askeri Otel önüne geldiğinde köşe başında bekleyen esmer delikanlının tabancasını çekmesiyle ateş etmesi bir olur. Patlayan tek bir silah ve atılan tek bir kurşundur. Bayrak taşıyan iri yarı Rum palikaryası yere yuvarlanmış, kocaman Yunan bayrağı çamurlara yuvarlanmıştır. Bu silah sesini, kimin attığı belli olmayan bir kaç el silah sesi daha tamamlamıştır²⁶. Asaf Gökbel, Rahmi Apak’ın eserine dayanarak, “ilk kurşunu” Hasan Tahsin’in attığını ve Yunan askerleri tarafından öldürüldüğünü hatırlar. Ancak konuştuğu bazı İzmirliilerin ise bunun aksine, Hasan Tahsin’in cesedini şimdiki Deniz Gazinosu önünde gördüklerini; bu noktaya hayli uzak olan Askeri Otel’in önünden Yunanlılara ateş etmesinin olanaksız olduğunu, silahı atanın sarıklı bir hoca diye bilindiğini, gözlemden ziyade söylentilere dayanarak anlattıklarını da ekler²⁷.

Nitekim bu konuda; “*söz söyleyebilecek ve geçmişin karanlıklarına gömülen bu tarihi olayı gerçeğin ışığıyla aydınlayabilecek yetkili kimse olay günü işinin başında olan ve her şeyi gören, Askeri Otel ve kiraathanenin işletmecisi Ömer Lütfi Bey olabilirdi*” diyerek 24 Nisan 1948 tarihli bir mektubu halen hayatta olan Ömer Lütfi Bengü’ya gönderir. Ömer Lütfi Bengü mektuba karşılık olarak uzun bir cevap kaleme alır. Olay anını ayrıntılı bir şekilde aktarır. Önde bayrak taşıyan Efsun askerinin bulunduğu Yunan Alayı tam Askeri kiraathanenin önüne yani hükümet konağının Tramvay Caddesi’ne bakan kapısına geldiğinde, Bengü’nun ifadesine göre; Ekmekçi başı Otel’in balkonundan ateş edilir. Bayrak taşıyan Efsun askeri vurulup yere düşer. Silahı atan ise Bengü’nun daha önce kendi otelinde de çalıştığı için iyi tanıdığı Boşnak İbrahim’dir. Uzun namlulu mavzer

24 Asaf Gökbel, *Milli Mücadele’de Aydın*, 2005, Aydın, s. 63.

25 Benzer bir anlatı Bekir Büyükkarın’ın İzmir’in işgali ile başladığı ve “ilk kurşunu” “yağız delikanlıya” attığı “Bozkırda Sabah” adlı romanında da karşımıza çıkmaktadır. Bekir Büyükkarın, *Bozkırdaki Sabah*, Hakan Kitapevi, 2. Baskı, İstanbul, s. 6.

26 Gökbel, *a.g.e.*, s. 63.

27 İzmir’in önde gelen Levanten ailelerinden birinin mensubu olan Charlton Whittall de “ilk kurşunun” adresini Askeri Kiraathane olarak göstermiştir. Yunanlıların iddia ettiği gibi, kışladan kesinlikle ateş açılmadığını not eden Whittall, aynı zamanda hükümet meydanındaki kışlanın ön kapısına bakan şirket ofisinin balkonundan, yaşanan kargaşaya da şahit olmuştur: “*Rihtim tarafından meydana doğru ilerleyen Yunan askerler barakaların önünden geçtiği esnada birkaç el silah duyuldu. Bununla birlikte Yunan askerleri geriye doğru koşmaya başladı ağaçların arkasında siper olan Yunan askerleri gördükleri her şeyi kurşun yağmuruna tuttular. Tahminimce ilk silah atışı kahvehaneden geldi ve kesinlikle kışlalardan gelmedi. Bunun en büyük ispatı kışlaların tam karşısında yer alan bulunduğum şirketin ofis binasının önünde hiçbir kurşun bulunmamasıdır*”. TNA, FO 608/104/4, No: 14241. Aktaran Ediz, *a.g.e.*, s. 160.

tabancasıyla ateş etmiş, iyi silah kullandığı için ilk kurşunla Yunan askerini yere düşürmüştür. Ömer Lütfi Bey'in aktardığına göre, ikinci bir silah daha atılır ve bunu atan ise Hukuk-ı Beşer gazetesini çıkaran Hasan Tahsin Bey'dir. Hasan Tahsin, silahını Askeri Kiraathanenin denize bakan caddesinin köşesinden ateşlemiştir. Tabancasını son kurşununa kadar boşalttıktan sonra olay yerinde şehit olmuş, cesedi Yunanlılar tarafından sürüklenerek paramparça edilmiştir²⁸. Bütün bunlardan hareketle Asaf Gökbel, kendi anlatısında yer alan Askeri Kiraathane'nin köşesinden Yunan sancaktarına ateş eden siyah elbiseli, iyi ve temiz giyinmiş esmer gencin Hasan Tahsin Bey olduğunu sonucuna varır. Daha da ötesi Ömer Lütfi Bey'in anlatısını dikkate almadan Hasan Tahsin'in attığı kurşunun Kurtuluş Savaşı'nın ışığı olduğu sonucuna da varır²⁹.

Benzer bir durum Sıtkı Şükrü Pamirkan'ın anlatısında da karşımıza çıkmaktadır. Bu sefer Hasan Tahsin, "ilk kurşunu" atan Üsteğmen Germencikli İbrahim Bey'den sonra "elinde bomba" ile Yunan askerlerinin karşısına çıkmıştır. Süngü takmış Efsun askerleri: "en önde uzun boylu bir Efsun sancaktarı, yanında Yorgaki alçağı olduğu halde hükümet konağına doğru yürüdüğü sırada emniyet ve asayiş vazifesi ile görevli polis komiserimiz Giritli Sabri Bey'de karşıdan onlara doğru gelmekte idi. Keyfi bir hareketle gözlerini bile kırpmadan Türk komiserinin üzerine ateş ettiler. Zavallı Sabri Bey "Allah" diye bağırarak kanlar içinde yere yuvarlandı. Yorgaki ile binbaşı Miçola kanlar içinde yatan şehit komiserimizi çiğneyerek geçtikten sonra arkadan gelen Efsun askerleri de aziz ölünün kafasını dipçikliyerek parçaladılar. Bu kahbelik karşısında sabrı taşan yağız bir delikanlının askeri kiraathaneden fırladığını gördük. İki elinde iki barabellum tabanca parlıyordu. Efsun askerlerinin üzerine ateş eden bu yağız delikanlı üsteğmen Germencikli İbrahim Bey'di. Arkasından Hukuk-ı Beşer gazetesinin sahibi Recep Bey oğlu Hasan Tahsin Bey elindeki bir bomba ile düşmanın karşısına atıldı. Efsun askerleri makineli tüfeklerle derhal ateşe başladılar. Hasan Tahsin Bey şehit olup, kanlar içinde yere yuvarlanırken, halk ve askeri kiraathaneden dışarı fırlayan Türk gençleri de tabancalarına sarıldılar. Kışla ve hükümet meydanı bir andan kanlı bir muharebe sahası haline gelmişti"³⁰.

Aynı anlatıya "İki Üniversitelinin Macerası" adlı romanında Sadık Atak da başvurmuştur. Romanda; Kurtuluş Savaşı'nda yedek subay görev alan emekli valililerden Tahsin Haydarpaşalı, iki üniversiteli gence "İzmir'in işgalini ve ilk kurşunu hadisesini" anlatır. Yunan askerleri kışla ve hükümet konağına doğru ilerlerken, o sırada emniyet görevlisi bir Türk komiseri Giritli Sabri Bey, aldığı bir emri ulaştırmak üzere Yunan binbaşısına doğru gelmektedir. Binbaşının emri ile ateş açılmış, komiser bir anda delik-deşik olmuştur. Yunan askerleri "bu ilk şehidin" kanlı vücudunu çiğneyerek ve ezerek, hükümet konağına doğru yürür: "Bu kahpelik karşısında sabrı taşan bir yağız delikanlının, kışlanın altındaki

28 Gökbel, a.g.e., s. 74.

29 Gökbel, a.g.e., s. 75.

30 Mehmet Okurer, *İzmir Kuruluşta Kurtuluşta*, Ticaret Matbaacılık, İzmir, 1970, s. 174-175. Ayrıca bakınız. *Cumhuriyet*, 16 Eylül 1964.

Askeri kıraathaneden fırladığını gördük. İki elinde (parabellum tabanca) parlıyordu. Efsun askerlerinin üzerine ateş ederek atılan bu yağız delikanlı, Üsteğmen Germencikli İbrahim bey idi. İşte bu da İzmir’de patlayan ilk Türk kurşunu oldu. Arkasından Hukuku-ı Beşer gazetesinin sahibi Recep bey ve Oğlu Hasan Tahsin bey, ellerindeki bombalarla düşmanın üzerine atıldılar... Efsun askerleri makinalı tüfeklerle ateşe başladılar. Hasan Tahsin bey şehit düştü”³¹.

Yukarıda belirttiğimiz gibi “ilk kurşunu” Hasan Tahsin’in attığına dayalı anlatının referansı olarak birçok metinde Rahmi Apak’ın eseri gösterilmiştir. Eserde, “herkes söylüyor” denilerek şunlar aktarılır: “Efsun taburu, üstü otel ve altı kahve olan ve adına Askeri Otel denilen binanın önüne geldiği vakit otelden bir silahın patladığı işitildi. Bu silah sesi üzerine tek mil Efsun taburu yüzgeri ederek darmadağın rıhtımdaki toplanma noktasına doğru kaçmaya başladı. Bu kaçış görülmeye layıktı. Efsunların püskülleri, ufki bir vaziyette arkalarında uçuyordu. Bu silahlı Hasan Tahsin isminde bir gencin patlattığını ve kendisini de orada Yunan askerlerinin öldürdüğünü herkes söylüyor”³². Rahmi Apak; “herkesin” kim olduğu konusunda da herhangi bir göndermede bulunmaz. Ardından da “ancak” anlamına gelecek başka bir olasılıktan bahseder ve “söylemeyi unuttuğumuz bir nokta var” diyerek kendisi açısından daha gerçekçi ve anlamlı görünen “yağız delikanlıya” dayalı anlatıya başvurur. Ardından da Garp Cephesinin kurulmasını, Hasan Tahsin yerine “İzmir’in yağız efesinin Yunan Efsun taburuna karşı kendiliğinden ve tek başına silahını çevirmesi” ile başlatır³³.

Bunların dışında olay günü Hasan Tahsin’in nerede ve nasıl hayatını kaybettiği ile ilgili farklı anlatılarda da mevcuttur. İngiliz subay Ian Smith; bir sivilin bir evde Türk bulunduğunu ihbar etmesinin, birkaç Yunan askerinin toplanarak o eve girmesi için yeterli bir sebep olduğunu belirtmiş, ancak bazı evlerde askerlerin direnişle karşılaştıkları da eklemiştir. Örnek olarak ise Hasan Tahsin’i göstermiştir: “1913 yılında Bulgaristan’da Bay Buxton’a suikast girişiminde bulunan Tahsin Bey, Yunan müfrezesi ile girdiği çatışmada süngülenerek öldürülmüştü”³⁴. Benzer bir tespit 13 Haziran 1919 tarihli İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti tarafından Osmanlı sulh murahhaslarından Tevfik Paşa’ya takdim edilen muhtıradan da yer alır ve Hasan Tahsin’in evinde hayatını kaybettiğini yazılır³⁵. Daha da ilginç, “ilk kurşun Hasan Tahsin’in silahından çıkmıştır” tezini savunanların başında gelen Bilge Umar’a gönderilen bir mektupta yer alır. 1973’de Köyceğiz’den postaya verilen mektupta; “ilk kurşunu” atanın Giritli Jandarma Subayı Hasan Tahsin Bey olduğu yazmaktadır. Hasan Bey’in “ilk kurşunu” atmasına müteakip Efsun Alayına daha pek çok kişi tarafından ateş açılmış, ardından Hasan Tahsin Bey kaçmayı başarmış,

31 Sadık Atak, *İki Üniversitelinin Macerası*, Divan Matbaası, Ankara, 1970, s. 137-138.

32 Rahmi Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Güven Basımevi, İstanbul, 1942, s. 11.

33 Apak, *a.g.e.*, s. 187.

34 Raporun tercümesi için bakınız. Buğra İnal, *a.g.e.*, s. 1213-1222.

35 İzmir *Fecayii*, “1 İzmir’in Suret-i İşgali, Harbiye Nezareti ve Umum Jandarma Kumandanlığına Gelen Raporlar ve sair Vesikalar”, b.y., t.y., s.28-32.

isim benzerliği üzerine Hukuk-u Beşer başyazarı Hasan Tahsin Recep Bey ilk kurşunu atan zannı sebebiyle evinde öldürülmüştür³⁶.

Hasan Tahsin'in hayatını kaybettiği nokta olarak Kordon'u işaret eden bilgilerde vardır. Örneğin Mıntıka Müfettişi Yüzbaşı Ziya Bey ise Hasan Tahsin'in "Kordon üzerinde parça parça edilmek suretiyle şehit edildiğini" kaydetmektedir³⁷. Bütün bunlara ilave olarak Necdet Öklem, eski İzmirliilerden olan Tahir Bor'un Hasan Tahsin'in Frenk mahallesinde bir pasajda şehit edildiğine dair ifadesinin bulunduğunu hatırlatır³⁸. Şükrü Oğuz Alpkaya da, Tahsin Bor'un da belirttiği gibi Hasan Tahsin'in ise Rum mahallesinden geçerken öldürüldüğünü, sokak ortasında kanlar içinde kalmış cesedinin kaldıran olmadığını ileri sürer, hatta "ağzına bir sigara sokulup, boylu boyunca yattığını" söylemektedir. Yunan Matbuat Kalemünde müdür ve sansür memuru olarak çalışan Mihail Rodas da anılarında Hasan Tahsin için, "15 Mayıs akşamı bu Kafkas gazetecinin İzmir'deki askeri karargâh önünde cansız bedeni bulunmuştu"³⁹ ifadelerini kullanır.

4. "İlk Kurşun" Hadisesine Dair Farklı Anlatılar

Ahenk gazetesi başyazarı Şevki Bey'in Celal Bayar'a yazdığı mektup "ilk kurşun" tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Bayar anılarında, "İşgal Günü Patlayan Silah, Kim Attı?" diye sorar. Ardından da Yunan tarafı dahil bu konudaki çeşitli iddiaları özetler ancak Hasan Tahsin isminden bahsetmez. Devamında Ahenk gazetesi başyazarı Şevki Bey'in bu konuyla ilgili kendisine yazdığı mektubu olduğu gibi yayınlar. Şevki Bey mektubunda, Yunan askerlerinin kışla ve hükümet konağı civarına yaklaşmaya başlamasıyla birlikte kışla meydanını dolduran Müslümanların Kemeraltı ve Tramvay Caddesi'ne doğru çekilmeye başladığını, bu arada kendisi de Evliyazade Otel'i'nin önündeki kaldırımının üzerine çıkarak Birinci Kordon'dan kışla önüne akan "azgın kalabalığı" gözle takibe aldığını söyler. Biraz sonra Yunan müfrezesi ve onlara eşlik eden kalabalık Askeri Kırathane'nin köşesinden Tramvay Caddesi'ne dönerek hapishaneye doğru yol alır. Aynı anda Birinci Kordon'dan kışlaya doğru ikinci bir Efsun müfrezesi daha dahil olur. Bu müfreme de kışla kapısı önünden geçerek Kemeraltı caddesine doğru yol almaya başlar. Bu müfremenin önünde "siyah elbiseli siyah şapkalı oldukça gösterişli" sivil bir bayraktar vardır. Bayraktarın rehberlik ettiği müfreme tam kırathanenin köşesinden sağa dönerken hükümet konağının kapısı önüne ve içine toplanmış olan vatandaşlar arasından atılan bir silahın sesi kulakları çınlatır, bir an içinde müfremenin önündeki siyah şapkalı, iri

36 Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 2. Baskı, İzmir, 2011, s. 149. Bu arada Hasan Tahsin'in kız kardeşi Melek Gökmen 48 yıl sonra 1967'de Nurdoğan Taçalan'a abisinin 15 Mayıs sabahı saat 8'de evden çıktığını ve bir daha dönmediğini belirtmektedir. Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Bilgi Yay., Ankara, 2007, s. 261-265.

37 Bayar, *a.g.e.*, s. 198.

38 Necdet Öklem, "H. Tahsin Evinde Öldürülmüştür", *Ege Ekonomi*, 24 Ocak 1973.

39 Mihail Rodas, *I Ellada Stin Mikran Asia (1918-1922)*, Tipografeia: Kleisouni, 1950, s. 57.

yapılı bayraktar yüzükoyun yere yuvarlanır: “Herkes aklına gelen tarafa kaçmaya başladı. Bir iki saniyelik zamana sığan bu karışıklıktan nefsimi korumak için, süratle Kemeraltı Caddesi’ne döndüğüm sırada; o zaman Rağıp Paşa Oteli’ne bitişik küçük dükkanda saatçilikle meşgul olan Aziz Efendi’nin tabancasını cebine yerleştirmeye çalıştığı, hiç telaş etmeden Kemeraltı Caddesi’ne doğru yürümeye başladığı gözüme ilişti. O hoş sohbet, kendi halinde, mütevazı vatansever bir Türk’tü. Hakiki bir “Aziz” idi. O kalp, vatanın bağrına basan düşmanın gururunu hazmedememiş ve alemdarın layık olduğu cezayı vermişti”.

Şevki Bey olaylar yatıştıktan sonra kendisini gizlice tebrike gider. Saatçi Aziz Efendi, “Aramızda kalsın... kendi milletimizden de kimse duymasın... Dayanamadım. Vazifemi yaptım. Benden ummazlar diye korku duymuyorum” ricasında bulunur. Celal Bayar, Şevki Bey’in mektubunu yayınladıktan sonra Müttefiklerarası Komisyonu’nun raporunun da Şevki Bey’i teyit eder nitelikte olduğunu hatırlatır. Ardından da “silahı bir Türk vatanseveri atmıştı... İzmirli Aziz Efendi, her Türk’ün imtisal etmesi gereken fedakarlık, kahramanlık ve vatanseverlik örneği vermiştir. Adı gibi ruhu da ‘aziz’ olsun” der. Aziz Bey’i kendisinin de tanıdığını hatırlatan Bayar, “dış görünüşünden beklenilmeyen bir insanın kalbinde meğer bir aslan yatıyormuş...” tespitinde bulunur⁴⁰.

“Hasan Tahsin’in ilk kurşunu attığı” anlatısına itiraz eden isimlerden biri olan Necdet Öklem, Sami Talu’nun kendisine “ilk kurşunu” İdadi talebesi olan Arap Rasim’in attığı yönünde bilgi verdiğini söyler. Ayrıca Hürrem Kubat’ın da bu olayı doğruladığını ilave eder. Sami Talu, Necdet Öklem’e şunları söylemiştir: “Ben o zaman İdadi talebesi idim. Bizi, şimdi Adliye binası olan okuldan alıp kışlaya götürdüler. Bizi kışlaya aldıktan sonra, kışlanın kapıları kapatıldı. Sınıfımızda ele avuca sığmaz, gözü pek bir arkadaşımız vardı. Ona Arap Rasim derdik. O bizimle birlikte kışlaya girmede, kapının önünde kaldı. Az sonra Yunanlılar geldiler. Kışla kapısı önünde kalan Rasim ateş etti ve derhal orada şehit edildi. Silah kışladan atıldığı için de Yunanlılar, mitralyözleriyle, bizim de içinde bulunduğumuz kışla binasına ateş açtılar...”⁴¹.

Son olarak Mehmet Culum “ilk kurşun” konusunda “kısa boylu ufak tefek” birini işaret eder. Mehmet Culum tarafından ailesinin gerçek bir yaşam hikayesinden yola çıkarak kaleme alınan “Azab Ağa” adlı eser yazarın ifadesiyle; “olaylar ve kişiler tarihteki özgün durumlarına sadık kalınarak”, büyük oranda aynen yansıtılmıştır. Roman 1909 yılında Selanik’ten İzmir’e göç etmek zorunda kalan bir Osmanlı ailesinin yaşam hikayesini konu edinmektedir. Haydar Rüştü’nün Anadolu matbaasında çalışan ve “Azaboğlu” mahlasıyla yazılar kaleme alan İttihatçı Hüsnü Bey, 15 Mayıs 1919 sabahı yaşananları hükümet konağının yan

40 Bayar, a.g.e., s. 48-51. Celal Bayar, 1975’de Tuncer Baykara’ya 15 Mayıs günü yaşananlarla ilgili her türlü bilgiyi alabilecek durumda olduğunu ancak kendisine Hasan Tahsin ile ilgili herhangi bir bilgi ulaşmadığını söylemiştir. Tuncer Baykara, Atatürk ve XX. Yüzyıl Türk Tarihi Araştırmaları, IQ Kültür Sanat Yayınları, 2005, İstanbul, s. 61.

41 Öklem, a.g.y.

kapısından Yunan askerlerinin karşıdan gelişini izlemektedir. Yunan askerleri tam Tramvay caddesine dönecek iken, tek bir el silah sesi duyulur, silah sesiyle birlikte iri yarı bayraktar elindeki bayrağıyla yüzü koyun yere düşer. Silah, Hüsnü Bey'in bulunduğu yerden atılmıştır. Yunan askerlerine ve bayraktara o kadar dikkatle bakıyordur ki yanında ne olup bittiğinin farkına varamaz. Silah sesini duyduğunda ani bir refleksle sol tarafına bakar, yanındaki kendisi gibi kısa boylu, ufak tefek adam da ona bakar, bir saniyeliğine göz göze gelirler. Hüsnü Bey adamı tanıyordur, ama o heyecanla çıkartamaz. Tek bir silah sesi bile ortalığın kısa sürede mahşer alanına dönmesine yol açtığı için Hüsnü Bey'de panikle kaçmaya başlar ve "kısa boylu ufak tefek adamın" akıbeti hakkında bir şey söylemez⁴².

Sonuç

İşgalin ardından "15 Mayıs 1919'da Konak'ta neler yaşandı?" suali başta Osmanlı bürokrasisi olmak üzere uluslararası kamuoyunun cevap aradığı bir soruya dönüşmüştür. Söz konusu soruya cevap olarak birçok resmi rapor ve yazışma yayınlanmıştır. Birinci elden kaynak niteliği taşıyan bu dokümanlarda özellikle çatışmanın başlangıcı, yani "ilk kurşun" meselesi, bütün anlatının merkezine oturmaktadır. Resmi raporlarda ve bir çok anlatıda her ne kadar "ilk kurşunu" atanın bir Rum olduğu ileri sürülse de bu konuda bir isimden söz edilmemiştir. Yalnız Maliye müfettişlerinden Muvaffak Bey de yerli Rumları işaret ekmekle kalmaz, atılan bu iki el silahla Komiser Hüseyin Efendi'nin yerli Rumlar tarafından öldürüldüğünü de belirtir. Bu konuda isim veren bir diğer kişi de Ali Çetinkaya olmuş, polis müdüründen aldığı bilgiye dayanarak "ilk atışın" bir Rum tarafından Komiser Şükrü Efendi hedef alınarak yapıldığını ileri sürmüştür. Sıtkı Şükrü Pamirkan ise bu komiserin Giritli Sabri Bey olduğunu belirtir.

Öte yandan ilk atışın hapisneden bırakılan bir Müslümanın silahından çıktığı iddiası da dile getirilmiştir. Rahmi Apak'ın eserindeki "yağız delikanlı" akla gelen ilk örnektir. Bu konudaki en net anlatılardan birisi ise Müşfik Kinson'un tanıklığıdır. 10 yaşında iken Konak'ta yaşananlara abisiyle birlikte şahit olmuştur. Ancak Kinson'un tanıklığında ilk atışı yapan mahkumun kimliğiyle ilgili bir bilgi yoktur. Bunun yanında Ali Orhan İlkurşun da, İsmail Kalender'in kendisine gönderdiği mektuba dayanarak hapisneden bırakılan bir mahkumu işaret eder. Üç anlatıda da "ilk kurşunun" hedefi Yunan bayraktardır. Bu arada Yörük Ali Efe'nin yaveri Yüzbaşı Şükrü Oğuz ise bu mahkumun Giritli Kara Tahsin olduğunu ileri sürmektedir. Şükrü Oğuz'a göre silahla sancaktarı vuran ise Komiser muavini Hüseyin Efendi'dir. Her ikisi de olay yerinden yerli Rumlar tarafından öldürülmüştür.

42 Mehmet Culum, *Azab Ağa Bir Ege Hikayesi*, Bulut Yay., İstanbul, 2004, s. 220-221.

“İlk kurşunu” atanın kimliğini açıklayan anlatılar da mevcuttur. Kadri Kemal Sevensil Hasan Tahsin’in Yunan müfrezesinin üstüne bomba attığını, kargaşanın bu şekilde başladığını ileri sürmektedir. Askeri Otel ve Kiraathanenin işletmecisi Ömer Lütfi Bey, Asaf Gökbel’e gönderdiği mektupta; bayrak taşıyan Efsun askeri vurulup yere düşürenin, daha önce kendi otelinde de çalıştığı için iyi tanıdığı Boşnak İbrahim olduğunu söyler. Ömer Lütfi Bey’in aktardığına göre, ikinci bir silah daha atılır ve bunu atan ise Hukuk-ı Beşer gazetesini çıkaran Hasan Tahsin Bey’dir. Benzer bir durum Sıtkı Şükrü Pamirkan’ın anlatısında da karşımıza çıkmaktadır. Bu sefer Hasan Tahsin, “ilk kurşunu” atan Üsteğmen Germencikli İbrahim Bey’den sonra “elinde bomba” ile Yunan askerlerinin karşına çıkmıştır. Dolayısıyla Sıtkı Şükrü Pamirkan’ın anlatısında ise “ilk kurşunu” Üsteğmen Germencikli İbrahim Bey atmıştır. Ahenk gazetesi başyazarı Şevki Bey, Celal Bayar’a yazdığı mektupta “ilk kurşunu” Saatçi Aziz Efendi’nin attığını iddia eder. Necdet Öklem ise Sami Talu kaynak göstererek “ilk kurşunu” İdadi talebesi olan Arap Rasim’in attığı yönünde bilgi verir.

Yunan işgaline yönelik tepki olarak; bir çok miting ve toplantı organize edilmesine, aynı zamanda bir çok yayın da neşredilmesine rağmen bunların hiçbirinde de “ilk kurşunu” atan kişi olarak herhangi bir isim gösterilmemiştir. Örneğin işgal döneminde İzmir’de sansür görevlisi olarak çalışan Mihail Rodas’ın hatıratının Anadolu gazetesinde yayınlanması üzerine Ahenk gazetesi “Vatanın Kahraman Öz Evlatlarına” başlığıyla İzmirlileri işgal ile ilgili şahit oldukları olayları yazmaya davet eder. 1926’da Ahenk gazetesinin çağrısına uyan yaklaşık 69 kişi işgal ilgili anılarını gazeteye göndermiş ve bu anılar yayınlanmıştır⁴³. Bunların hiçbirinde Hasan Tahsin veya başka bir isim “ilk kurşunu” atan kişi olarak yer almamıştır. Daha ötesi Milli Mücadele döneminin temel referans kaynağı konumundaki Atatürk’ün Nutuk’unda da “İzmir’de ilk kurşun” meselesine değinilmediği gibi liselerde okutulmak üzere hazırlanan bizzat Atatürk tarafından da kontrol edilen dönemin resmi yayını Tarih IV kitabında ise “Efsun taburu İzmir kışlasının yanına yaklaşırken, Yunanlılar tarafından atılan silahları bahane ederek kışlayı ateşe tuttular” ifadesi yer almaktadır⁴⁴.

Dolayısıyla İzmir’de Yunan askerlerine karşı “ilk kurşunun” nerede, kim veya kimler tarafından atıldığı konusunda farklı tanıklıklar mevcut olsa da “Hasan Tahsin’in ilk kurşunu atarak milli mücadeleyi başlattığı” yönündeki yaklaşım 1940’lardan itibaren tarihsel bir doğruya dönüşmüştür. 1940’lardan itibaren Hasan Tahsin’i “özneleştiren” anlatının inşasında ise tarihçilerden çok gazeteciler, edebiyatçılar, siyasiler ve bürokratlar rol oynamıştır.

43 Bakınız Mevlüt Çelebi, *Ahenk ve Halk Gazetelerinde İşgal Hatıraları (1919-1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 2015.

44 *Tarih IV Kemalist eğitiminin Tarih Dersleri (1931-1941)*, Kaynak Yayınları, 4. Baskı, 2004, İstanbul, s. 29.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri (DH.İ.UM. EK), 66/12.

II. Süreli Yayınlar

Anadolu'da Yenigün

Cumhuriyet

Çınaraltı

Ege Ekonomi

Islahat

İleri

Yön

III. Kitaplar

Ali Orhan İlkurşun'un Kaleminden İlk Kurşun ve Sonrası, Yayına Hazırlayan Engin Berber-Taner Bulut-Tülay Gül, Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Yay., İzmir, 2013,

ALPKAYA, Şükrü Oğuz, *Yörük Ali Efe*, Derleyen Atilla Oral, Demkar Yay., İstanbul, 2009.

APAK, Rahmi, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Güven Basımevi, İstanbul, 1942.

ATAK, Sadık, *İki Üniversitelinin Macerası*, Divan Matbaası, Ankara, 1970.

BAYAR, Celal, *Ben De Yazdım*, Cilt 6, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.

BAYKARA, Tuncer, *Atatürk ve XX. Yüzyıl Türk Tarihi Araştırmaları*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2005.

- BÜYÜKARKIN, Bekir, *Bozkırdaki Sabah*, Hakan Kitapevi, 2. Baskı, İstanbul,
- CONNERTON, Paul, *Modernite Nasıl Unutturur*, Sel Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2014.
- CULUM, Mehmet, *Azab Ağa Bir Ege Hikayesi*, Bulut Yay., İstanbul, 2004.
- ÇELEBİ, Mevlüt, *Ahenk ve Halk Gazetelerinde İşgal Hatıraları (1919-1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 2015.
- ÇETİNKAYA, Ali *Askerlik Hayatım 1914-1922*, Yayına Hazırlayanlar: Oktay Şimşek Zeki Dilek, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.
- DİNAMO, Hasan İzzettin, *Kutsal İsyân Milli Kurtuluş Savaşının Gerçek Hikayesi 1*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1986
- EDİZ, İsmail, *Diploması ve Savaş İngiliz Belgelerinde Batı Anadolu'da Yunan İşgali*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 2015.
- GÖKBEL, Asaf, *Milli Mücadele'de Aydın*, Kolalı Matbaası, Aydın, 2005.
- GÖNENÇ, Volkan, *Küllerin Altındaki İzmir (1909-1930)*, Çatı Kitapları, İstanbul, 2012,
- İzmir Aydın Ayvalık ve Havalisi Yunan İşgali Hakkında Makamat-ı Askeriyeden Mevrud Raporlar*, İkinci Kitap, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1335.
- İzmir *Fecayii*, "1 İzmir'in Suret-i İşgali, Harbiye Nezareti ve Umum Jandarma Kumandanlığına Gelen Raporlar ve sair Vesikalar", b.y., t.y.
- KOZANOĞLU, Zeynel, *Anıt Adam Osman Nevres, "Hasan Tahsin"*, İzmir Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İzmir.
- OKURER, Mehmet, *İzmir Kuruluşta Kurtuluşu*, Ticaret Matbacılık, İzmir, 1970.
- ONAY, Ahmet Talat, *Milli Mücadele Yazıları*, Hazırlayan Cemal Kurnaz-Şefika Kurnaz, MEB Yayınları, 2. Baskı, 2004, İstanbul, s. 57.
- RODAS, Mihail, *I Ellada Stin Mikran Asia (1918-1922)*, Tipografeia: Kleisouni, 1950.
- TAÇALAN, Nurdoğan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Bilgi Yay., Ankara, 2007.
- Tarih IV Kemalist eğitiminin Tarih Dersleri (1931-1941)*, Kaynak Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2004.
- UMAR, Bilge, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 2. Baskı, İzmir, 2011.

IV. Makaleler

- İNAL, Buğra, “Bir İngiliz Subayının Gözünden İzmir’in İşgali ve Yaşananlar”, *Büyük Taarruzun 90. Yıldönümünde Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Cilt II, Ankara, 2014.
- KARAYAMAN, Mehmet, “İzmir Valisi İzzet Bey’in Kaleminden İzmir’in İşgali”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VI/15, Güz /2007.
- KOCAGÖZ, Samim, “Sömürgeciliğe Atılan İlk Bomba”, *Yön*, Sayı 74, 15 Mayıs 1963.
- ORTAÇ, Yusuf Ziya, “Hasan Tahsin”, *Çınaraltı*, Sayı 50, C. 2, 6 Eylül 1942.
- Sabitzade Emin Süreyya, “Tarihi Bir Şahadet Vali İzzet Beyefendi Hakkında”, *Islahat*, 27 Mayıs 1919.
- URAL Selçuk - OKUR, Mehmet, “Vali İzzet Bey’in Kaleminden İzmir’in İşgali”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 17, Erzurum, 2001.
- ÖKLEM, Necdet, “H. Tahsin Evinde Öldürülmüştür”, *Ege Ekonomi*, 24 Ocak 1973.

İZMİR'İN İŞGALİNE DAİR İSTANBUL BASININDA ÇIKAN HABER VE YORUMLAR

Mehmet OKUR*

Hazel KUL**

Öz

İtilaf Devletleri arasında I. Dünya Savaşı sürecinde kapalı kapılar arkasında yapılan paylaşımlar, ittifaklar, antlaşmalar, savaş sonrasında başlayan Paris Barış Konferansı'nda bu kez daha açık olarak ve yeni bir boyut kazanarak devam etmiş, alınan bazı kararlar daha büyük çatışmalara, insanlık tarihine geçecek katliamlara, ıstıraplara yol açmıştır.

Günümüzden tam yüz yıl önce Paris'te İngiltere, Fransa ve ABD'den oluşan Üçler Konseyi'nin aldığı İzmir'in Yunanlarca işgal kararı da bu tür gelişmelerden biri olup binlerce masum İzmirli Türk'ün katledilmesine yol açmıştır. Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesi gerekçe gösterilerek yapılan bu işgal kurtuluş ümidini barış konferansının vereceği kararda gören Osmanlı hükümetinde dahi şok etkisi yapmıştı. İşgal, günlerdir endişe içerisinde olmasına rağmen hükümetin teskin edici haberlerinin etkisinde olan Türk kamuoyunda büyük bir üzüntü ve öfke yaratmıştır. Gazeteler işgali sıkı sansüre rağmen sert bir dille eleştiren başlık ve yorumlarla bütün halka duyurmuşlardır.

Bu makalede ise İstanbul basınının önde gelen gazetelerinde yer alan İzmir'in işgali ile ilgili çarpıcı başlıklarla verilen ilk haberler, kamuoyundaki etkileri, hükümetin tepkisi, İstanbul başta olmak üzere ülkenin dört bir yanında düzenlenen protesto mitinglerinden yansımalar, yerel yönetime, hükümete, İtilaf devletlerine yönelik eleştiriler, bölgedeki Türk nüfusu hakkında bilgiler, Wilson Prensiplerine göndermeler ve yorumlar yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Paris Barış Konferansı, Yunan/Yunanistan, İzmir, İşgal, Basın/Gazete.

* Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
(okur25@yahoo.com), (<https://orcid.org/0000-0002-8788-9038>).

** Dr., Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
(kulhazell@gmail.com), (<https://orcid.org/0000-0002-5161-9888>).

NEWS AND COMMENTS IN THE ISTANBUL PRESS ABOUT THE OCCUPATION OF IZMIR

Abstract

The shares, alliances and agreements that had been made by the Entente States behind the closed doors during the World War I have continued in the process of the Paris Peace Conference, which started after the war; moreover this time more openly and within new dimensions, and some of the decisions taken at the conference, led to larger conflicts, suffering and massacres which go down in human history.

The decision about the occupation of Izmir by Greece, which was taken by the Council of Three (which were consisted of France, Great Britain and the United States), exactly one hundred years ago, is an example of these agreements and this decision led to the murder of thousands of innocent Turks who lived in Izmir. This occupation, which was made on the grounds of Article 7 of the Armistice of Mudros, had shocked even the Ottoman government that sees the hope of salvation in the decision of the Peace Conference. The occupation created a great sadness and anger in the Turkish public opinion, who were under the influence of the calming news from the government. Despite the strict censorship, the newspapers have made harsh criticisms and comments about the occupation and announced the occupation to the public.

In this paper, the remarkable titles of the first news about the occupation of Izmir, that take place in the leading newspapers of Istanbul press, their impact on the public opinion; the reaction of the government; the reflections of the countrywide indignation meetings, particularly in Istanbul; the criticisms toward local administrations, central government and Entente States; information on the Turkish population in the region are examined by making specific references to Wilson Principles.

Keywords: *Paris Peace Conference, Greek/Greece, Izmir, Occupation, Press/Newspaper.*

Giriş

18 Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı aralarında Osmanlı Devleti'nin de yer aldığı birçok devletin geleceğini belirleyecek konuları görüşmeye başladı. Dünyanın dört bir yanından gelen ve her biri kendi davası peşinde koşan delegeler arasında, memorandumlar, mektuplar, röportajlar, istatistikler ve haritalarla konferansın üç büyük devlet başkanı olan Woodrow Wilson, Lloyd George ve Georges Clemenceau'yu etkilemeye çalışan Yunan Başbakanı Eleftherios Venizelos da vardı.¹ 1918 yılı sonundan beri Paris'te bulunan Venizelos, Yunan tezine destek için özellikle İngiltere nezdinde girişimlerde bulunduktan sonra Barış Konferansı'nın 3-4 Şubat 1919 tarihli oturumlarında; Epir yöresinin kuzeyi, Ege Adaları, Trakya ve Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesini içeren taleplerini sundu.² Tahrif edilmiş nüfus istatistikleri ile desteklenen bu talepler konferansa yön veren konsey tarafından başlangıçta tepkiyle karşılanırsa da daha sonra incelenmek üzere Amerikan, İngiliz, Fransız ve İtalyan uzmanlardan oluşan özel bir komisyona havale edildi.³ Çalışmasını 7 Mart'ta Konseye sunan komisyon Yunanistan'ın Trakya üzerindeki isteklerini küçük değişikliklerle onaylamasına rağmen Batı Anadolu konusunda anlaşmazlık çıktı.⁴ Bu bölge üzerinde talepleri olan İtalya, Adriyatik meselesinde de müttefiklerinden gerekli desteği göremeyince toplantıyı terk etti.⁵ Lloyd George, Clemenceau ve Wilson İtalya'nın konferansı terk etmesini fırsat bilerek Batı Anadolu'daki Rumların güvenliğini gerekçe göstererek 6 Mayıs 1919 günü Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkarma isteğini onayladılar.⁶

1 Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları, Büyük Güçler, Maşalar, Gizli antlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi* (Çev.: Şerif Erol), Sabah Kitapları, İstanbul, 1996, s. 27-28; Margaret Macmillan, *Paris 1919, 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikayesi* (Çev.: Belkis Dişbudak), ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 341.

2 Mehmet Sait Dilek, "Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri ve Büyük Güçlerin Tutumu", *Karadeniz Araştırmaları*, (Kış 2013), Sayı 36, s. 34-35; Zafer Çakmak, *İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi (1919-1922)*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007, s. 102.

3 Helmreich, *a.g.e.*, s. 32-33; Engin Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922, Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1993, s. 109-113.

4 İtalyan temsilcisi Dışişleri Bakanı Orlando, Yunanistan'ın Batı Anadolu üzerindeki isteklerine tepki gösterdi. Çünkü Müttefikler, bu bölgenin Dünya Savaşı sürecinde imzalanan St. Jean de Maurienne Antlaşmasıyla İtalya'ya bırakılmasına söz vermişlerdi. Salahı R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*, TTK Yayınları, Ankara, 1995, ss. 51-52.

5 İngilizlerin daha önce kararlaştırılmış olmasına rağmen İzmir'i İtalyanlar yerine Yunanlara vermelerinin iki önemli sebebi vardır. Birincisi, Türkleri mutlaka cezalandırmak gerekir şeklindeki İngiliz politikasını uygulayacak gönüllü piyon olarak Yunan kuvvetlerinin bulunması, ikincisi de İngiliz dış politikasına Ege ve Batı Anadolu'da güçlü bir İtalya yerine zayıf bir Yunanistan'ın bulunmasının daha uygun düşmesidir. Zeki Çevik, *Milli Mücadele'de Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkasına Geçiş*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002, ss. 6-7.

6 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü (Açıklamalı Kronoloji)*, Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne (30 Ekim 1918-22 Temmuz 1919), I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993, s. 241; Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s. 208; Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı*, ATAM Yayınları, Ankara, 2015, s. 27.

Yüksek Konsey 12 Mayıs günü işgalin sınırlarını belirlemiş, 14 Mayıs 1919'da da İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb, İtilaf Devletleri adına Bâb-ı Âli'ye bir nota vererek Mayıs'ın 15'inci günü Salı sabahı İtilâf Devletleri namına Yunanların İzmir'i işgal edeceklerini ve bu hususun Paris Barış Konferansı'nda Dörtler Meclisi'nce karara bağlandığını, Osmanlı askerlerinin İzmir Kalesi'ni tahliye ve Yunanlara teslim etmesini, İzmir dâhilindeki askeri kıtaatın kışlalarında kalarak silah ve cephaneleriyle teslim olmaları lüzumunu bildirmiştir.⁷ Öte yandan aynı gün İngiliz Yüksek Komiser delegesi James Morgan ile İngiliz Ordusu'nu temsilen Yüzbaşı Smith, İzmir ve yöresi istihkâmlarının Müttefik Güçler tarafından işgal edileceğinin askeri yetkililere bildirilmesini isteyen Amiral Calthorpe'un notasını Vali İzzet Bey'e⁸ vermişlerdir.⁹

15 Mayıs 1919 sabahı saat 8.00'den başlayarak 12 bin mevcutlu Yunan kuvveti İzmir'e çıkmaya başlamış ve Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı Albay Zafiriu, "İzmir ve civarının işgaline başlıyorum. İşgalin amacı, mevcut kanunların korunması suretiyle bütün halkın refahını sağlamaktır"¹⁰ şeklinde bir açıklama yapmıştır.

7 Hüsamettin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, (Yay. Haz. Samih Nafiz Tansu), Parola Yayınları, İstanbul, 2016, s. 310; M. Tayyip Gökbilgin,, *Milli Mücadele Başlarken, Mondros Mütarekesi'nden Sivas Kongresi'ne*, C. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959, ss. 86-87.

8 Vali İzzet Bey, ilgili nota kendisine ulaştığındaki durumu şu şekilde anlatmaktadır: "Bu nota elime geçer geçmez derin bir üzüntüye kapıldım ve çok şaşırımdım. Zira böyle bir durumu önceden hiç kestiremezdim. Bu nota, Amiral Calthorpe tarafından müttefik Devletler adına yazılmıştı. Notaya tamamen karşı olduğumu bildirirken Ordu Kumandanı Ali Nadir Paşa ile onun Kurmay Başkanı Abdülhamit Bey'i derhal evime davet edip onlara notanın içeriğini ilettim. Ardından Amiral Calthorpe'u ziyarete gittim. Bu işgal için kimin görevlendirileceğini öğrenmek istemem üzerine bu görevle Yunan ordularının vazifelenireceğinin muhtemel olduğunu beyan etti. Bu sözleri duyar duymaz yıldırım çarpmışa döndüm ve gözyaşlarımı tutamadım. Amiral bunun Paris'in kararı olduğunu söyledi. Paris Konferansı'nın oldukça adaletsiz ve açıklamasının da çok güç olduğu bir karar verdiğini ifade ettim. İşgal kararının ülkenin yıkımını getireceğini ve mümkünse işgalin yalnız Yunan Ordusu'na bırakılmamasını rica ettim fakat bunun yetkisi dışında olduğunu beyan etti." Selçuk Ural-Mehmet Okur, "Vali İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 17, Erzurum, 2001, ss. 268-269.

9 Bu haberin duyulması İzmir'de halk arasında büyük bir heyecan ve gerginlik yarattı. Halk âdeta bir ölüm havası seziyormuş gibi heyecanlı idi. Gece Maşatlık'ta toplanan gençler, işgali protesto etmek için Anadolu matbaasında bastırılan Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi imzalı bildiriye bütün İzmir mahallelerine dağıttılar, Bildiri, *Ey Bedbaht Türk* diye başlamakta "Wilson prensiplerinin unvan-ı insanıyetkâranesi altında senin hakkını gasp ve namusun hetkediliyor; burada Rum'un çok olduğu ve Türklerin Yunan'a iltihakı memnuniyetle kabul edeceği söylendi; bunun neticesi olarak güzel memleket Yunan'a verildi. Şimdi sana soruyoruz: Rum senden daha mı çoktur. Yunan hâkimiyetini kabule taraftar mısın? Artık kendini göster.." diye devam etmekteydi. Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989, s. 71; Kâzım Özalp, *Milli Mücadele I, 1919-1922*, TTK, Ankara, 1988, s. 5.

10 Necmi Uyanık, "İzmir'in İşgaline Karşı Konya Yöresinden Gelen Tepkiler", *Altıncı Uluslararası Atatürk Kongresi, 12-16 Kasım 2007-Ankara*, Bildiriler, C. I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s. 507; "İşgal Beyannamesi, *Serbesti*, 20 Mayıs 1335, No, 497, s. 2; "Yunan Kuva-yı İşgaliye Kumandanı Zafiru'nun İzmir Ahalisine Hitaben Neşrettiği Beyanname", *Hadisat*, 19 Mayıs 1335, No. 139, s. 1.

İngiliz askerî temsilcilerinin İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edileceğini gerek merkezi gerekse yerel yönetime bildirmelerine rağmen Osmanlı Hükümeti hala bölgenin İtilaf kuvvetlerince işgal edileceğini düşünüyordu.¹¹ Nitekim işgal günü cereyan eden olaylardan da ancak İzmir'den ve civar vilayetlerden gönderilen telgraflar sayesinde haberdar olmuş¹² ve 16 Mayıs'ta Matbuat Umum Müdürlüğü aracılığı ile aşağıda yer alan resmi tebliğini yayımlamıştır:

*"Dün sabah saat 11.00 raddelerinde Nişantaşı'nda Sadrazam Ferit Paşa Hazretleri'ne konaklarında Amiral Webb tarafından verilen notada Paris Konferansı kararına atfen İzmir'in Kuva-yı İtilâfiye tarafından işgal edileceği bildirildiği gibi İngiliz Kuva-yı Bahriyesi Kumandanı Amiral Calthorpe cenapları tarafından da Aydın Vilayetine dün sabah tebliğ olunan notada Paris Konferansı'nın mukarreratına ve mütarekenamenin 7. Maddesine istinaden İzmir istihkâmlarının işgal edileceği ve öğleden sonra verilen ikinci bir notada dahi yine mütarekename ahkâmına müsteniden İzmir şehrinin Yunan askeri tarafından işgaline Düvel-i Mutelifece karar verilmiş olduğu bildirilmiştir. Hükümet bu babda hukuk-u millet ve devletin muhafazası için uhdesinde tertip eden vezaifi ifaya teşebbüs eylemiş ve muhafaza-ı vakar ve sükûnet edilmesi lüzumunun ahaliye tavsiyesi zımında Dâhiliye Nezaret-i Celilesi tarafından Vilayat-ı Osmaniyyeye tebligat-ı lazıme ibka kılınmıştır."*¹³

İzmir'in İşgaline Dair İstanbul Basınında Çıkan Haber ve Yorumlar

Türk milletini ayağa kaldıracak olan İzmir'in işgali, Anadolu'nun hemen her köşesinde büyük mitinglerle protesto edildiği¹⁴ gibi sıkı sansüre rağmen

11 Andrews Ryan, hatratında bu olay ile ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunmuştur: "İtilâf Devletleri ile işbirliği esasına dayanan yeni Türk politikasının yediği ilk büyük darbe, Barış Konferansı'nda Yunanların Büyük Devletler himayesinde İzmir'i işgal etmelerine izin verilmesi hakkındaki karar oldu..." İstanbul'da Bir İngiliz Tercümanının Hatıraları, Bâb-ı Âlî'deki Son Tercüman Sir Andrews Ryan'ın Hatıraları (1899-1922 Abdülhamit Devrinden Mustafa Kemal'e Kadar), Haz.: Erdal Aydoğan-Erkan Cevizliler, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum, 2014, ss. 111-113.

12 Şüphesiz bunda Vali İzzet Bey'in gerçekleşen işgali ve takip eden olayları yerel basına sansür uygulayarak örtbas etmesinin de rolü vardı. Zira 12 bin kadar Yunan askeri Rumların sevinç gösterileri altında ve törenlerle rihtıma çıkarken Köylü gazetesi Vali İzzet Bey'in şu demecini yayınlıyordu: "Bazı kötü niyetliler, İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edileceği söylentisini çıkarmışlardır. Tekzip olunur." Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı'nda İkili İktidar, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000, s. 142; Haydar Rüştü Öktem, Mütareke ve İşgal Anıları (Haz.: Zeki Arıkan), TTK Yayınları, s. 73.

13 Aledâr, 16 Mayıs 1335, No. 144, s. 1; "Gözyaşlarımızı Olsun Birakınız Biraz Aksın", Hadisat, 17 Mayıs 1335, No. 137, s. 1; "Tebliğ-i Resmî", Memleket, 16 Mayıs 1335, No. 96, s. 1; "Tebliğ-i Resmî", Zaman, 16 Mayıs 1336, No. 368, s. 1.

14 İzmir'in işgalinden önce ve hemen ardından Anadolu'nun hemen her köşesinde mitingler düzenlenmiştir. Bu miting ve gösterilerin en önemlilerini şu şekilde sıralayabiliriz: 6 Mart 1919 Edremit, 25 Nisan 1919 Bayezid ve Beşiktaş, 15 Mayıs İzmir ve Denizli; 16 Mayıs Denizli, Tavas, Bayramiç ve Seydişehir; 17 Mayıs Giresun, Kandıra, Çal, Eskişehir, Kütahya; 18 Mayıs Bursa, Tire, Havza, Erzurum, İstanbul; 20 Mayıs Üsküdar, 22 Mayıs Kadıköy ve İzmit, 23 Mayıs Sivas ve Sultanahmet, 25 Mayıs Bayburt, Kiğı, Hınıs ve Patros; 26 Mayıs Ankara. Bu mitinglerin yanında Anadolu'da yüze yakın miting düzenlenmiştir. Ayrıca

hemen ertesi günden itibaren basında geniş bir şekilde yer almaya başladı.¹⁵

Anadolu'nun gözbebeği ve başından ayağına Türk ve Müslüman olan İzmir'in Yunanistan'ın askeri işgali altına gireceğinin yukarıda belirtilen resmi tebliğ ile öğrenildiğini bildiren *Hadisat*, işgale yönelik şu bilgileri vermekte idi: “Amiral Calthorpe, İzmir Hükümetine mütarekenamenin 7. maddesi mucibince İzmir istihkâmatını işgale karar verilmiş olduğuna dair bir nota tevdi etmiştir. Amiral, her türlü ihtimallerin bertaraf edilmesi için küçük askeri müfrezeler ihraç edileceğine ilaveten serdetmiştir. Öğlenden sonra beş hükümete mensup olup on beşer kişiden mürekkep ve bir zabitan taht-ı idaresinde bulunan müfrezeler ihraç edildiği sırada Yeni Kale ve Aliğa istihkâmları işgal edilmiştir. Vali İzzet Bey, Amiral Calthorpe'ü ziyaret ederek bir buçuk saat görüştü. Amiralin nezdinden çıktıktan sonra Vali Bey, işgalin mütarekenin 7. maddesinin tatbiki münasebetiyle vuku bulduğundan dolayı iftihar-ı memnuniyet etmiştir.”¹⁶

Hadisat, olaya dair tepkisini ise “Hicaz ve Irak'tan ve Suriye'den sonra İzmir'imizin de anavatandan koparılarak Yunanistan'a peşkeş çekilmekte olduğunu şimdi tebliğlerle öğrendik. Can damarımızın koparılması, kurbanlık koyun gibi mezbahaya sevk edilişimiz artık tahammül bırakmadı. Dinimizle beraber ırkımızı ve sevgili vatanımızı müdafaaaya tedricen kahrolmaktan ise şeref ve izzetle ölmeye cümleten azmettik”¹⁷ şeklinde dile getirmiştir. İdam gazetesinde de “Harbin tesirat-ı faciası altında ezilen Türk Milleti, sulhun kuvvet sulhu değil adalet sulhu olacağına emindi. İzmir'in işgali, bu itimat üzerinde nahoş bir tesir bıraktı. Musalaha hitam bulurken işgalin mütareke ahkâmına muvafık olup olmadığını tetkik edecek değiliz. Bu işgal, Paris Konferansı mukarreratından mütevellit olduğu için Türkler, kendileri hakkında bir hükm-ü gıyabı add ve telakki etmişlerdir. Yunanların ihtiraslarını tatmin etmek için İzmir'in onlara verilmesi takip edilmekte olan emniyet ve asayiş-i cihan amal ve maksadına muvafık değildir” denilmektedir. İleri gazetesinde ise şu ifadeler yer almaktaydı: “Maalesef Yunanlar İzmir'i işgal etti. Nerede adalet nerede siyaset? Türk'ün kanıyla beslenen İzmir'i en son dakika kahramanlarının(!) tecavüzüne çiğnetiyorlar. Sulhun en ateşli zamanında işgal için ne gibi bir lüzum zaruri görülebilir bilemem. Bunu havsalam almaz, alsa da Yunanlara ezdirilecek bir karış toprağımız yoktur.” *Sabah* gazetesi de “Elemli Dakikalar” başlıklı makalesinde: “Bedbaht

Kastamonulu kadınlar İngiltere Kraliçesi başta olmak üzere Amerikan Başkanı Wilson'un eşine, Fransa Cumhurbaşkanı Poincaré'nin eşine de birer telgraf çekerek İzmir'in işgali ile birlikte Büyük Devletler tarafından haksız yere Türkiye'nin işgalini protesto ettiklerini son derece dikkatli bir diplomatik lisan kullanarak ifade etmişlerdir. Zekeriya Türkmen, *Milli Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri (15 Mayıs 1919: İzmir'in İşgali Üzerine Aydınların Kamuyu Oluşturma Faaliyetleri)*, Berikan Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 2016, ss. 33, 57.

15 Nitekim bu süreçte Matbuat Umum Müdürü Encüment Ekrem Bey ile Mütareke Komisyon Reisi Galip Kemal Bey İzmir hadisesinde dolaylı istifalarını vermişlerdir. *Alemdâr*, 18 Mayıs 1335, No. 146, s. 2; *Alemdâr*, 20 Mayıs 1335, No. 148, s. 2; *Vakit*, 19 Mayıs 1335, No. 560, s. 2; *Hadisat*, 18 Mayıs 1335, No. 138, s. 2; *Memleket*, 20 Mayıs 1335, No. 100, s. 3; “İki Mühim İstifa”, 21 Mayıs 1335, No. 101, s. 1; “İki İstifa”, *Zaman*, 21 Mayıs 1335, No. 373, s. 1; “Galip Kemal Bey'in İstifası”, *Zaman*, 20 Mayıs 1335, No. 372, s. 2.

16 “Gözyaşlarımızı Olsun Bırakınız Biraz Aksın”, *Hadisat*, 17 Mayıs 1335, No. 137, s. 1.

17 “İzmir'imizin Feryatları”, *Hadisat*, 17 Mayıs 1335, No. 137, s. 2.

memleketimiz, Çar ordularının Ayastefanos ovalarında çadır kurduğu zamanlardan daha elim dakikalar içerisinde. O zaman büyük müdafilerimiz vardı, şimdi Allah'tan başka müdafimiz yok. Biz, Wilson Prensiplerini istiyoruz ve Düvel-i Muazzamanın hissiyat-ı adaletine müracaat ediyoruz ki bugün cihan-ı medeniyet huzurunda müttehim bir vaziyette gösterilen Türk Milleti masumdur. Kendisine isnad edilen suçlamalardan azadedir. Beş-on serserinin işlediği cinayetlerden dolayı bütün Türk Milleti'ni mes'ul addetmek nasıl gayr-i makul bir hareket ise bizi dinlemeden hakkımızda bir karar ittihaz etmek de o nispette bir hareket olur"¹⁸ şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

Zaman, "İzmir'imiz Nasıl İşgal Edildi?" başlığı altında aynı notalara yer verdikten sonra Vali İzzet Bey'in, Amiral Calthorpe'ü ziyaret etmiş olduğunu, 1.5 saat süren mülakatın ardından Amiral'in yanından ayrılan Vali'nin işgalin mütareke muahedesinin 7. Maddesi uyarınca vuku' bulduğunu beyan etmekle iktifa eylediğini yazmakta¹⁹; Memleket, "İzmir ve civarının Kuva-yı İtilâfiye tarafından işgaline Paris Meclis-i Askeriyesi karar vermiş"²⁰ demektedir. Vakıf gazetesi ise İzmir'den İstanbul'a gelen bir görgü tanığının şu ifadelerine sütunlarında yer vermekte idi:

"Ahiren İzmir'den İstanbul'a gelen bir zattan İzmir'in Yunan askeri tarafından suret-i işgali hakkında bize şu malumatı vermiştir: Bir müddetten beri İzmir'de şehre ecnebi kuvvetleri çıkarılacağına dair bir şayia deveran ediyordu. Bu arada Yunan kuvveti ihraç ihtimalinden de bahis olunuyordu. Fakat mahfil-i hükümet de bu şayiaları tekzip eylemekte, Vali İzzet Bey İzmir'in işgalinin asla tasavvur edilmediğini tamim etmekte idi. Geçen Cumartesi günü şehirde her zamankinden fazla hareket mevcut olmakla beraber hiçbir fevkalâdelik yoktu. Saat dört buçuk civarında Fransız bandıralı bir römorkör geldi. İçinden kondüktör Fransız askeri çıkararak bunu takiben bir İngiliz römorkörü İngiliz, İtalyan römorkörü İtalyan askerleri konsoloshanelerine gittiler. Ardından az bir zaman geçer geçmez Yunan bandıralı bir römorkörle bir müfreze Yunan askeri de karaya çıktı. Yunan askeri rıhtıma ayak basar basmaz Kordonboyu'na Yunan bayrakları asılmaya, Rumlar Yunan askerini istikbâl için koşmaya başladı. Bir havadis alabilmek maksadıyla yürümeye başladım. Aldığım malumata göre kale, işgal kıtaatı tarafından işgal edilmiş, kaleye İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan bayrakları çekilmiş, bunun üzerine eşraftan mürekkep bir heyet valiyi ziyaret etmiş, vali İzmir'in işgal edilmeyeceğine dair kat'i teminat vermiş hatta daire-i hükümette bulunan evrakların sevki için muhafız talebinde bulunan maliye müşavirini halkı galeyana teşvik ediyor diye tekdir etmiştir.

Saat dokuz vakitleri birden bire davullar çalındı, minarelerde ezan okunmaya başlandı, evden çıktım, Müslümanların Bahribaba'da toplandıklarını haber aldım. Oraya gittim. Beş-altı bin kişinin içtima ettiğini gördüm. Vaziyet hakkında malumat almak üzere tekrar valiye bir heyet gönderildi. Hâlbuki bu sırada gelen birkaç genç İtilâf mümessilleri tarafından İzmir'in Yunanistan'a terk edildiği haberini ilan ettiler. Sabah saat sekizde tekrar Bahribaba'ya gittim. Burada binlerce İslâm toplanmış, ortaya siyaha

18 "İzmir ve Gazetelerimiz", *Hadisat*, 18 Mayıs 1335, No. 138, s. 2.

19 "İzmir'imiz Nasıl İşgal Edildi?", *Zaman*, 17 Mayıs 1335, No. 369, s. 1.

20 "İzmir Civarı", *Memleket*, 22 Mayıs 1335, No. 102, s. 2.

boyanmış büyük bir Osmanlı bayrağı dikilmişti. Birçok nutuklar irad edildi ve bir de Redd-i İlhak Cemiyeti teşkil olundu. İntihap edilen mevadın İtilâf mümessillerine tebliği için bir heyet de oluşturuldu.”²¹

Vakit gazetesi yazarlarından Mehmet Asım ise, Vali İzzet Bey’in Köylü gazetesinde yer alan “Bazı kötü niyetliler, İzmir’in Yunanlar tarafından işgal edileceği söylentisini çıkarmışlardır, tekzip olunur” şeklindeki beyanatını, “En nazik bir zamanda bütün Anadolu’nun ukde-i hayatiyesini teşkil eden bir mevkii idaresi başında bulunan bir adamın aczine, zaafına, bir hatve ilerisini bile görmeye mani olan basiretsizliğine bundan daha vazih bir delil olamazdı” sözleriyle sert bir şekilde eleştirmiş ve “meş’um bir tesadüf neticesi olarak mukadderatları böyle bir valinin elinde kalan bedbaht İzmirililer acaba bu dakikalarda ne yapıyorlardı? Acaba zavallı ahali kendi başlarının çaresine bakmak zorunda mı kalmıştı?” demiştir.²²

Yunan İşgal Kuvvetleri Kumandanı Zafiriu tarafından neşredilen beyannamenin tarih-i istikbâl için kıymetli ve manidar bir vesika olarak kalacağını ifade eden Mehmet Asım, ilgili konudaki değerlendirmelerine şu şekilde devam etmekte idi: “Zafiriu, beyannamesinde İzmir ve havalisinde yapılan harekâtın bir işgal mahiyetinde olmadığını söylüyor. Buna memnun olduk! Paris’te kat’i bir karar ittihaz edilmezden evvel limanı işgal etmek fikir ve maksadında değilmiş! O halde bugün İzmir ve havalisini işgal eden Yunan askerinin oradaki hükümet-i vücudu ne imiş? Alelade bir muavenet, yani İzmir’de bulunan Osmanlı Kuvayı askerisi orada asayişini temine kâfi değilmiş de Yunan askeri Osmanlı memur-i mülkiye ve diniyesinin vazifelerini teshil edecekmiş! Âlicenabane bir hizmet, emsalsiz bir lütuf. O halde hiç şikâyete mahal yok. Bu hizmet-i fevkalâdesinden dolayı bilakis Yunanistan Hükümetine teşekkür edelim. Öyle değil mi? Yok, hayır, kumandan cenapları Osmanlı Hükümeti hiçbir vakit Yunanistan’ın fuzuli muavenetine arz-ı ihtiyaç etmemiştir ve etmez. Sonra Yunanistan muavenetinin ne demek olduğunu biz pekiyi biliriz...”²³

Bu arada basında yer alan haberlere göre Osmanlı Hükümeti, İzmir’in işgalini görüşmek üzere toplanmış ve Mütteliklerin 14 Mayıs tarihli notasına bir cevap vermeyi uygun görmüştü. Alemdâr gazetesinde yer alan hükümetin cevabı yazısında şöyle denilmektedir:

“Taraf-ı asilânelerine Düvel-i Müttefika tarafından tebliğ olunan 14 Mayıs 335 tarihli ve 1913 numaralı tahrirde Paris Konferansı’nın, İzmir istihkâmatının Düvel-i Mutelife askeri tarafından işgali hakkındaki kararı tebliğ ve işgal fiilinin mütareke mukavelenamesinin 7. Maddesi ahkâmına tevfikân vaki olduğu ilaveten beyan buyurulmuştur. Dünden beri İzmir Valisi’nden varid olan müteaddit telgrafnamelerden şekl-i işgalin tebdil ettiği anlaşılmalı, filhakika Amiral Calthorpe cenapları, Yunan askerinin şehre dâhil olduğunu valiye tebliğ eylemiştir. Hükümet-i Osmaniye Devleti’nin Akdeniz vilayetinin hal-i hazırda böyle bir tedbiri muhakkak gösterecek

21 “İzmir Nasıl İşgal Olundu?”, *Vakit*, 21 Mayıs 1335, No. 562, s. 1.

22 Mehmet Asım, “Milletin Matemi”, *Vakit*, 19 Mayıs 1335, No. 560, s. 1.

23 Mehmet Asım, “İşgal Mi, Muavenet Mi?”, *Vakit*, 20 Mayıs 1335, No. 561, s. 1.

hiçbir müsebbip bulunmadığını beyan etmeyi vazife ad eder... Hükümet-i Osmaniye, Paris Konferansı'nın kararına muhalefet etmez. Fakat Yunan askeri tarafından vaki olacak bir işgale rıza göstermez. Çünkü Devlet-i Osmaniye'nin icra-yı aslisinden olan bir Asya şehrinin ne ırken ne tarihen ne de coğrafya nokta-i nazarından Yunan hükümet-i hazırası ile hiçbir münasebeti yoktur... Millet-i Osmaniye, istemeyerek sürüklendiği bir harbin neticesi olarak duçar olduğu felaketin derece-i vesaiti hakkında hiçbir zaman hayale kapılmamıştır. Fakat millet-i Osmaniye'yi yeise seok eden şey, hiçbir yerde teba-i sakitasından kendisinin onlara göstermiş olduğu hassasiyette bir muamele görmemiş olmasıdır... İzmir'de %83 nispetine haiz ekseriyet olan ve dini, fikri, gaye-i hayali orada yaşayan ekalliyetin dininden, fikrinden, gaye-i hayalinden külliyyen farklı olan Türk ahali ile tamamıyla Türk olan bir şehir olduğu için burada Türk Milleti'nin hukukunu nazar-ı dikkate almak hem pek müşkül hem de kaide-i adl ile gayr-i kabil telif olur. Binaenaleyh, ne hükümet ne de millet-i Osmaniye, devletin en mühim şehirlerinden birinin işgali bir mahiyet-i fülüyyeye haiz olacağı ihtimalini bir an için bile kabul edemez..."²⁴

Aynı notayı *Hadisat* "Hükümetimizin Protestosu"²⁵; *Vakit*, "Hükümetin Notası"²⁶; *Zaman* ise "Hükümetin Cevabı"²⁷ başlıkları ile okuyucularına duyurmuştur.

Osmanlı Hükümeti'nin cılız protestoları ve sonuçsuz girişimleri devam ederken İzmir'in işgaline ve Türk halkının tepkisiyle gerginleşen olaylar gazetelerde yer almaya devam etmekteydi. *Memleket* gazetesi İzmir ve çevresinin işgaline yönelik haberlerin fevkalâde tesir yarattığını bildirirken²⁸, *Zaman* gazetesi ise İzmir'in nasıl işgal edildiğini ve işgal sırasında gelişen olaylar hakkında *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin bir kısmı sansüre uğrayan şu haberini aktarmakta idi:

"İzmir'in işgali hakikaten heyecan veren bir tarzda vuku bulmuştur. Valinin hatt-ı hareketinden dolayı zavallı İzmir ahali işgali Yunan askeri karaya ayak basar basmaz anlamıştır. Hatta ilk Yunan müfrezeleri geldiği ve her taraf mavibeyaza büründüğü bir zamanda İzzet Bey hep Müslümanlara İzmir'in katiyen işgal edilmeyeceğini temin ededurmuştur. Ahali meseleyi ancak her tarafa Yunan süngüleri parladıktan, her direğe Yunan bayrağı çekildikten ve her kafaya Yunan yumruğu indikten sonra anlayabilmiş ve derhal davul sedalarıyla ve minarelerde ezanlarla tehlike ilan edilmiştir. Bunun üzerine ahali, Bahribaba'da siyaha bürünen sancağımız etrafında toplanmaya başlamıştır. Akşamüzerine doğru Kordonboyu'na bir Fransız, sonra bir İngiliz ve sonra bir İtalyan römorkörü bu devletlere mensup müfrezeler çıkarmışlardır. Bunları bir Yunan römorkörü takip etmiş ve yirmi kişilik bir Yunan kuvveti çıkarak Rumların alkışları, zıtoaları, taşkınlıkları arasında konsoloshaneyeye gitmiştir. Bundan

24 "Sadrazam Paşa Hazretlerinin Notası", *Alemdâr*, 18 Mayıs 1335, No. 146.

25 "Hükümetimizin Protestosu", *Hadisat*, 18 Mayıs 1335, No. 138, s.1.

26 "Hükümetin Notası", *Vakit*, 18 Mayıs 1335, No. 559, s. 1.

27 "Hükümetin Cevabı", *Zaman*, 18 Mayıs 1335, No. 370, s. 1; "Notanın Metni", *Zaman*, 18 Mayıs 1335, No. 370, s. 1.

28 *Memleket*, 19 Mayıs 1335, No. 99, s. 1.

sonra filika ve römorklarla Yunan askeri İzmir'e saldırmış, bir kısmı da kale tarafından gelmeye başlamıştır. Yunan askeri, bir taraftan kışla önünde tecavüz ettikleri askerimizle müsademeye başlarken Yunanlar da diğer taraftan devair-i resmîye ve müessesatı yağma ve tahribe koyulmuşlar ve İslamlara tecavüze başlamışlardır..."²⁹

Memleket gazetesi de yine bu konu hakkında toplamış olduğu tafsilata dayanan şu bilgileri sütunlarına taşımıştır: "İzmir'in suret-i işgaline dair her taraftan muhtelif rivayetler deveran ediyor. Fakat her gün işgalin zararına bir şey daha ilave edilmektedir. Dün akşama kadar toplanılan tafsilat şundan ibarettir:

Limana giren İtilâf donanmasına mensup gemilerden evvela İngilizler efradını karaya çıkarmaya başlamışlardır. Müteakiben bunların himayesi altında Yunan müfrezeleri çıkarmışlardır. Bu suretle davet olunan Yunanlar, her şeyden evvel telgrafhaneyi, sonra muhtelif kollara ayrılarak hükümet dairesini, kışlayı, belediye dairesi ile diğer resmi daireleri işgal etmişlerdir. Bu hadise üzerine Vali İzzet Bey, İngiliz konsoloshanesine iltica ederek iki gün orada cereyan-ı ahvâle seyirci kalmıştır. İşgal sırasında Osmanlı memurları, işgalciler tarafından tevkif edildiği gibi şehrin erkân ve eşraf-ı İslamiyesi de taht-ı tevkife alınmıştır.

(Sansür) İzmir'deki kuva-yı askeriye ve jandarmamız işgalden bir az evvel şehri terk ederek civardaki mevkilere çekilmişlerdir. Şehir dâhilinde kuva-yı askeriyemiz kalmamıştır.

İki gün sonra Vali İzzet Beyi iltica ettiği konsoloshaneden çıkararak o vakte kadar Yunanlar tarafından tahliye edilmiş olan hükümet konağına avdet etmişlerdir. Valinin kuva-yı işgaliye kumandanı Amiral Calthorpe nezdinde yaptığı teşebbüsât üzerine işgalin cereyan ettiği 14 Mayıs Çarşamba akşamundan beri mevkuf bulunan resmi memurin ile İzmir eşraf-ı İslamiyesi serbest bırakılmıştır.

İşgalciler tarafından kat' edilmiş olan telgraf muhaberatı bilahare serbest cereyan etmeye başlamış ve bundan sonra vilayetten keyfiyet-i işgal hakkında resmi tafsilat vürut etmeye başlamıştır.

Elyevm İzmir ile telgraf muhaberatı serbest devam etmektedir. Yalnız vaziyet açıklığa kavuşturulana kadar yanıtın kabul edilmemesi kararlaştırılmıştır. Yunanlar, İzmir'in işgalini müteakip Karşıyaka, Bornova, Buca gibi mevkileri de işgalleri altına almıştır."³⁰

Aynı gazete, işgale tanık olan bir zâtın şu ifadelerini de okuyucularının dikkatine sunmuştur: "İzmir'den dün sabah İstanbul'a vasil olan bir zattan aldığımız malumatı okuyucularımızın dikkatine sunuyoruz: Geçen Pazartesi günü İzmir'de 23 parça nakliye vasıtasının boş olarak Selanik'e gönderildiği ve bunların İzmir'i işgal için Yunan askeri temin ederek iki güne kadar İzmir'e vasil olacağı şayieleri olmuştu. Hatta Yunan Başvekili Venizelos'un dostlarından bir Müslümanın da İzmir valiliğine tayini de konuşulmuştu. İzmir hükümetini idare edecek Yunan memurlarının İzmir ahalisinden

29 "Sevgili İzmir'imizin Facia-yı İşgali Etrafında", Zaman, 22 Mayıs 1335, No. 374, s. 1.

30 "İzmir'in İşgali Etrafında", Memleket, 20 Mayıs 1335, No. 100, s. 1.

olmak üzer kadrosu da hazırlanmış. İşte bu şayia Çarşamba günü sabahına kadar ahali arasında kuvvetle deveran edip durmuştur. İtilâf ve Amerika gemilerinden mürekkep bir donanmanın Pazartesi günü İzmir Limanı'na gelmiş olması da bu şayiayı daha ziyade kuvvetlendirmiştir. Çarşamba günü sabahleyin Fransız mümessili makam-ı vilayete gelerek mütarekenamenin 7. Maddesi mucibince İzmir istihkâmatının kuva-yı İtilâfiye tarafından o gün işgal edileceğine dair valiye bir nota verdi. Zevalde Yeni Kale öğleden sonra da kale ve istihkâmlar işgal edildi. İstihkâmları işgal edenler İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan kuvvetleri idi. Bunlar arasında Yunan kuvveti yoktu. Yani o gün saat dörde doğru konsoloshanelerin muhafazası için her devlet kuvve-i askeriyesinden yirmi beşeri karaya çıkarılarak konsoloshanelere yerleştirildi. Bize bu haberleri veren zât, saat altıda İzmir'den İstanbul'a hareket etmiş olduğundan devamını diğer bir kaynaktan öğrenmiş bulunmaktayız. Bu istihbaratımıza nazaran hükümete verilen ikinci nota İzmir'in Perşembe günü Yunan askeri tarafından işgal edileceği yönünde imiş. Bu işgal, Perşembe gecesi yani Çarşamba günü akşamı saat on birde başlamış, ertesi günü zevale kadar devam etmiştir. Vali İzzet Bey, Çarşamba günü saat on birden bire kadar telgrafhanede makine başında İstanbul ile muhaberede bulunmuştur.”³¹

Hadisat gazetesinden Süleyman Nafiz, İzmir'in ne suret ve sebeple işgal olunduğunun hükümetin resmi tebliğinden anlaşılmış bulunduğunu, İstanbul'un dahi bir askeri işgal altında olduğu sırada İzmir Körfezi'ndeki kale ve müstahkem mevkiilerin İtilâf kuvvetlerince işgalinden daha mühim bir hadise telakki olunamayacağını, gelinen durumun Pierre Loti'nin *Figaro* gazetesinde yayımlanan “İdama Mahkûm Edilenler” başlıklı yazısında bahsetmiş olduğundan daha ciddi olduğunu beyan ile “gerek İzmirli vatandaşlarımız gerekse diğer dindaşlarımıza sükûn ve vakar ile avakıb-ı ahvale ve hükümet-i seniyyenin netice-i teşebbüsâtına intizar eylemelerini tavsiye ederiz” demiştir.³² “İzmir'de Neler Oldu?” başlıklı haberinde *Zaman*, işgal hadisesinin büyük bir galeyana uyandırdığını, telgrafhanelere koşarak yapılan haksızlığa karşı protestolar keşide etmekte ve İstanbul'dan netice hakkında sabırsızlıkla haber beklemekte olan halkı yatıştırmak için vuku bulan teşebbüslerin işe yaramadığını bildirirken³³, *Vakit* gazetesi yazarlarından Mehmet Asım ise İzmir istihkâmlarının Yunan işgali altına alınmasının kamuoyu üzerinde korkunç bir tesir yarattığı ve Hükümet tarafından matbuata verilen resmi tebliğ metninin halkı teskin etmekten ziyade daha anlaşılmasız bir duruma sevk ettiğini ifade etmekte ve Müttefiklerin işgali bildiren notalarını irdeleyen şu değerlendirmede bulunmaktaydı:

“Muğlakiyeti icap eden cihet ise İtilâf Devletleri tarafından İzmir'in işgaline dair hükümet-i merkeziyeye verilen nota ile Amiral Calthorpe tarafından Aydın Valisi'ne nota arasında şayan-ı dikkat bir fark olmasıdır.

Tebliğ-i resmiden anlaşıldığına göre İngiliz kuva-yı bahriyesi kumandanı Amiral Calthorpe, Aydın Valisi'ne müracaat etmiş ve İzmir istihkâmatının mütarekenamenin

31 “İzmir'in Suret-i İşgali”, *Memleket*, 17 Mayıs 1335, No. 97, s. 1.

32 Süleyman Nafiz, “İzmir'in İşgali”, *Hadisat*, 17 Mayıs 1335, No: 137, s. 1.

33 “İzmir'de Neler Oldu?”, *Zaman*, 18 Mayıs 1335, No. 370, s. 1.

7. Maddesi ahkâmına istinaden işgal edileceğini bildirmişdir. İzmir işgali, sırf Amiral Calthorpe'un verdiği notadaki sebepten olsa idi bundan fevkalâde bir şey var gibi telakki etmeyecektik ve kendi kendimize şu tarzda bir muhakeme yürütecektik: mütarekenamenin 7. Maddesi filhakika Müttefik Devletlere menfaatlerini tehdit edecek bir vaziyet zuhurunda herhangi bir sevkülceyş noktasını işgal etmek hakkını vermiştir. İzmir Limanı da Bahr-i Sefid üzerinde mühim bir sevkülceyş noktasıdır. Eğer İtilâf Devletleri kendilerini menafi-i mahsusalarını tehdit edecek bir vaziyet karşısında telakki ediyorlarsa mezkûr madde mucibince İzmir istihkâmatlarının işgalini talep edebilirler. Vakıa bugün İzmir ve havalisinde Müttefiklerin menfaatlerini tehdit edecek bir hal bulunduğu dair hiçbir şey yoktur. Binaenaleyh, böyle bir işgal bizim nokta-i nazarımızdan lüzumsuzdur. Fakat mademki Düvel-i İtilâfiye kendileri için böyle bir hal mevcut olduğunu zannetmişler, zarar yok... Eğer İzmir'i işgal eden asker İngiltere, Fransa, Amerika, İtalya devletlerinden birine mensup olsa idi böyle bir muhakeme yürütmek makul olabilirdi. Fakat hakikat bu merkezde değildir. İzmir Limanı'na ihraç edilen asker Yunan kuvvetinden tereküp etmektedir. Sırf bir mütarekename tatbikatı şekil ve mahiyetinde bile olsa İzmir'in Yunan kuvvetleri tarafından işgali, Türkler ve Müslümanlar tarafından elim bir ıstırapla karşılanmak için kâfidir. Mamefih mesele bundan ibaret kalsa idi bugüne kadar pek derin acılara tahammül eden Anadolu Türk ve Müslümanları, bunu da sabır ve sükûn ile karşılamayı göze alırdı. Maalesef böyle değildir. İzmir'in işgalinin manası, bundan daha başka, daha acı bir hakikate şamildir.

Amiral Webb tarafından hükümet-i merkezîyeye tebliğ edilen notaya göre İzmir'in işgali mütarekenamenin değil, Paris Sulh Konferansı'nın hakkımızda ittihaz ettiği bir maddenin tatbikatından ibaret bulunduğu anlaşılmaktadır. İşte bütün Anadolu'yu en derin endişe ve ıstıraplar içinde kıvratmaya mecbur eden şey, meselenin bu cihetidir. Demek ki Paris Sulh Konferansı'nda Türkiye hakkında tatbik edilecek sulh şartlarının esasları kararlaştırmıştır. Hatta bu şartların mukaddemat-ı sulhiye şeklinde bize resmen tebliğ edilmezden evvel bazı maddelerinin tatbikine bile başlanmıştır. İzmir'in Yunan askeri tarafından işgali, bu tatbikatın bir neticesidir. Vaziyet bu şekilde inkişaf edince akd-i sulh nokta-i nazarından Türkiye hakkında tatbik edilen usulün, Almanya hakkında tatbik edilen usulden biraz farklı olduğu görülür. Sulh Konferansı'nda halledilecek Türkiye meselesi basit bir iş değildir..."³⁴

Alemdâr gazetesi başmakalesinde işgale dair: "İzmir hadisesini bir emr-i vaki olarak kabul edemeyeceğiz. Yunanistan'ın kuva-yı askerîyesinin bir memleketi Düvel-i İtilâfiye hesabına işgal eylesesini biz hatt-ı zatında izam etmemeyi daha muvafık görürüz"³⁵ derken, Memleket'in başmakalesinde ise; "Şimdiye kadar zayı ettiğimiz yerlerin manen ve madden hiçbir farkı yoktur. Fakat İzmir, Makedonya, Hicaz, Irak, Suriye, Yemen gibi müstakil bir hata değildir. Masum ve bi-günah İzmir'imiz doğrudan doğruya kendi vahdet-i coğrafyamız dâhilinde yegâne belli başlı iskelemizdir. Burada yegâne söz, hakk-ı hayattır. Dünyada ne kadar hukuk var ise İzmir'imizin üzerinde ona malikiz. Anadolu'dan koparılacak olan artık hiçbir nokta kalmamıştır. Bir şey var ki

34 Mehmet Asım, "İşgalin Manası", *Vakit*, 17 Mayıs 1335, No. 558, s. 1.

35 "İzmir ve Gazetelerimiz", *Hadisat*, 18 Mayıs 1335, No: 138, s. 2.

o da hakk-ı hayattır"³⁶ denilmektedir. Vakıf gazetesi de "Eğer İzmir'i işgal eden asker İngiltere, Fransa, Amerika, İtalya devletlerinden birine mensup olsa idi mütareke ahkâmını mevzu-ı bahsederdik. Hâlbuki Paris Konferansı'nun mukarreratına istinad olundu. Mukaddemat-ı sulhiye şeklinde tespit edilen mevadın tatbikinin bu birincisidir. İzmir meselesi hakkında ittihaz edilen karardan anlaşılıyor ki Türkiye için başka bir yol takip edilmiştir. Acaba İzmir'in işgali bir tecrübe-i siyasiye midir?" demiştir.³⁷ İstikbâl ise "Cihan Harbi, ihtirasatla doğmuş ve fakat Wilson Prensipleri ile iyi bitmişti. Her gün adil bir sulhe intizar ediyordu. Biz de bundan ümit idik. Çünkü hükümdarları bile mahkeme-i adalete çekmeyi deruhte eden Düvel-i Muazzama'dan başka bir ihtimal nasıl bekleyebiliriz? Nasıl olur da 1 milyon 293 bin Müslüman, 233,194 Rum'a feda edilebiliyor? Rumlar, merkez vilayette bile ekalliyettedir" şeklindeki değerlendirmesi ile Wilson Prensiplerine gönderme yapmıştır.³⁸ Aynı şekilde İzmir'i nüfus haritasını ilk sayfasına taşıyan Memleket gazetesi de "Malum olduğu üzere İzmir ve havalisi cennetmekân Sultan Yıldırım Bayezid Han saltanatında alınmış ve Devlet-i Osmaniye'nin İstanbul'dan sonra en mamur bir beldesi ve Anadolu'nun en büyük bir ticaretgâh-ı yegânesi olmuştur. Muvakkat bir mahiyette olduğunu Wilson Prensiplerine isnat eden Düvel-i Muazzama-i İtilâfiye'nin insaf ve adaletinden beklediğimiz, işgal hadisesinin acilen halledilmesidir" dedikten başka İzmir'in nüfusunu kaleme alan pek çok yazıyı farklı nüshalarında sütunlarına taşımıştır.³⁹

Memleket gazetesi yazarlarından İsmail Hami, "Harb-i Umumi, birçok yenilikler icadına sebep olduğu gibi Türklük defter-i amalinde de 'Taktik' ve 'Tehcir' isminde yepyeni iki günah ilave etti. Bütün bir millete değil sade bir cemiyete ait olan bu iki günahın mesuliyeti bütün millete yüklendiğinden cezası da bütün mevcudiyet-i milliyemize tevci etti"⁴⁰ yönünde yorum yaparken, Vakıf Gazetesi'nden Mehmet Asım ise İtilaf Güçlerinden beklenen adaletin de ne kadar boş olduğunu şu cümlelerle dile getirmiştir: "Aman Yarabbi! Ne kadar aldanmış, ne kadar aldanmışız. Wilson Prensiplerinin hayaline dalıp kalmışız. İnkisar hayalimiz her gün bir parça daha artıyor. Her gün afak-ı siyasiye sıyrılan bir bulut arkasında acı bir hakikat dehşetle bakan gözlerimize çarpıyor. Dağlara, taşlara hitap eden insan sesleri bile hiç olmazsa bir kas şeklinde geriye avdet eder. Biz ise altı aydan beri mütemadiyen Avrupa'ya karşı bütün avazımızla bağırıyoruz."⁴¹ Mehmet Asım giriş kısmı sansüre uğrayan aynı içerikli bir diğer yazısında ise "Alman sulhu tebliğ edildiği günden beri pek tabi olarak hal-i intizarda idik. Türkiye'ye ait olan şerait-i sulhiyenin bu haftalar içinde bize de tebliğ edilmesi ihtimalini düşünüyorduk. Fakat sulh şartları resmen tebliğ edilmeden evvel İzmir gibi Anadolu'nun can evi demek olan mühim bir limanın ansızın Yunanistan işgal-i askeriyesi altına terk olunabileceğine ihtimal vermiyorduk. Türkiye'ye ait sulh

36 "İzmir ve Gazetelerimiz", *Hadisat*, 18 Mayıs 1335, No: 138, s. 2.

37 "İzmir ve Gazetelerimiz", *Hadisat*, 18 Mayıs 1335, No. 138, s. 2.

38 "İzmir ve Gazetelerimiz", *Hadisat*, 18 Mayıs 1335, No: 138, s. 2.

39 "İzmir'in Nüfusu", *Memleket*, 16 Mayıs 1335, No. 96, s. 1; *Memleket*, 22 Mayıs 1335, No. 102, s. 2; *Memleket*, 23 Mayıs 1335, No. 103, s. 1; *Memleket*, 25 Mayıs 1335, No. 105, s. 1; *Memleket*, 26 Mayıs 1335, No. 106, s. 1.

40 İsmail Hami, "İzmir Fecayii", *Memleket*, 24 Mayıs 1335, No. 104, s. 1.

41 "Mehmet Asım, "Milletin Matemi", *Vakit*, 19 Mayıs 1335, No. 560, s. 1.

şartları mevzubahis olmadıkça Wilson Prensiplerinin hayaliyle ruhumuzu teselli ediyorduk”⁴² demekte ve yazısını “Bu teselli acı bir hayal kırıklığı ile mi son bulacak?”⁴³ cümlesiyle bitirmekte idi.

Öte yandan işgal haberlerini verirken sansür⁴⁴ emirlerine uymadıkları gerekçesi ile⁴⁵ *Tasvir-i Efkâr* ve *Yeni Gazete* birer gün⁴⁶, *Tercüman-ı Hakikat* ise iki gün süre ile kapatılmış⁴⁷, bazı haberler de ya tamamen veya kısmen sansüre uğramıştır. Örneğin *Memleket* gazetesi İzmir’in işgaline şahit olan bir görgü tanığının aşağıdaki ifadesini sütunlarını taşırken sansüre uğradığı görülmektedir:

“15 Mayıs sabahı şehrin bütün mahallelerinden, civar kasabalarından akın akın gelen bir izdiham kışla ve hükümet konağı civarını istila etmiştir. Vakit vakit ‘Yaşa Venizelos’ sedaları da işitildiği halde halk nümayişçilerden ziyade seyircilerden ibaret bulunuyordu. Saat 9-10 arasında limanda demirli Yunan gemileri tarafından karaya çıkarılan Yunan kıtaat-ı askeriyesi başta bayraklar olduğu halde meydana çıktı ve kışla önünde mevki almak üzere ilerledi. Yeni gelenlerin tazyiki ile biraz geri atılan izdiham bu sonrakilerle kışlayı işgal etmiş bulunan Osmanlı askeri arasında idi. Bununla birlikte hiçbir taraftan bir nümayiş yapılmamış olduğu için de endişeye mahal yoktu. Birden rihımdan birkaç el silah sesi işitildi...”⁴⁸ İlgili haber tam da yaşanan hadiselerle yönelik ayrıntılara vereceği kısımda 26 satırlık bir sansüre uğramıştır. *Hadisat*’ın da aynı şekilde sansüre uğrayan yazısında durum ile ilgili “Keyfiyet-i işgal zannedildiğinden pek acı olmuş ve yüzlerce şehit vermişizdir. Yunanların bir hayli telefatı vardır. Yalnız bu telefat hakkında malumat vermek şimdilik mümkün değildir. Yunanlar bu hareketleriyle hakimiyetlerine verilecek memleketleri nasıl bir idareye tabi tutacaklarını bütün medeni dünyaya göstermiştir....”⁴⁹

42 Mehmet Asım, “İzmir’in İşgali”, *Vakit*, 16 Mayıs 1335, No. 557, s. 1.

43 Mehmet Asım, “İzmir’in İşgali”, *Vakit*, 16 Mayıs 1335, No. 557, s. 1.

44 Dâhiliye Nazırı Adil Bey, basın üzerindeki denetimin kaldırılmasına yahut hiç değilse azaltılması yönünde kendisi ile yapılmış olan mülakatta şu ifadeleri kullanmıştır: “Sansürün kaldırılması, gazetelerin mevcut durumun güçlüğüne algılayan, kamu yararına uygun bir dil kullanılmasına bağlıdır. Gazeteler, bugünkü yayınlarını sürdürdükçe sansürün büsbütün kaldırılması mümkün olamaz. Eleştiri, içtihat derecesini geçmemelidir. İçtihatlara saygılıyız fakat tartışmalar mücadele şeklini almamak kaydı ile.” Sabahattin Özel- Işıl Çakan Hacıbrahimoğlu, *Osmanlı’dan Milli Mücadele’ye Seçilmiş Mülakatlar*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 97.

45 *Vakit* gazetesi başyazarı Ahmet Emin Bey’de bu süreçte tutuklananlar arasında bulunmaktadır. İlgili gazetenin 24 Mayıs tarihli nüshasında tahliyesi ile ilgili olarak şu bilgiler verilmiştir: “Dün akşam aydın refikamızdan bazıları başmuharririmiz Ahmet Emin Bey’in Kütahya’dan mevkufu hakkında hükümetçe bir karar verilmiş olduğunu yazıyorlar. Filhakika hükümetçe bu yolda bir tasavvur mevcut ise de henüz takarrür etmiş bir şey yoktur. Mevkuf olanların tahliyelerinden sonra baş murahhasımızın adetine de bugün yarın müsaade edileceği tabiidir.” “Ahmet Emin Bey”, *Vakit*, 24 Mayıs 1335, No. 565, s. 1.

46 *Hadisat*, 17 Mayıs 1335, No. 137, s. 2.

47 *Hadisat*, 26 Mayıs 1335, No. 146, s. 1.

48 “İzmir’in İşgali Etrafında”, *Memleket*, 28 Mayıs 1335, No. 108, s. 1.

49 *Hadisat*, 19 Mayıs 1335, No. 139, s. 1.

Aynı dönemde yine aynı nedenlerle *Vakit* gazetesi de sansüre uğramıştır. Gazete sansüre tabi tutulan haberinde şu bilgileri vermektedir:

“Yunan kuvvetleri Perşembe günü İzmir’e girmiş, resmi binaları işgal etmeye başlamış, evvela hükümet konağı işgal edilmiştir. (Sansür) itilâf mümessilleri muvacehesinde vukua gelen pek ziyade tesir hâsıl ettiğiinden Cuma günü vali tekrar memuriyete gönderilmiş ve Osmanlı idare-i mülkiyesi yeniden tesis etmiştir. Elyevm bilcümle memurlar vazifeleri ile meşgul olmaktadırlar. Yalnız karakollar Yunan askerlerinin işgalindedir. Her karakolda bir-iki Osmanlı polisi de bulunuyor.”⁵⁰

İzmir’in Yunan askeri tarafından işgali esnasında yaşanan olayların hiçbir vakit unutulamayacak mahiyette olduğunu söyleyen Velid Ebüzziya ise yaşanan bu olaylarla ilgili olarak şu yorumu yapmakta idi: *“İtilâf Devletleri, Memalik-i Osmaniye’nin en muazzez aksamlarından bazılarını Yunanistan’a bahşetmekle âlem-i medeniyete karşı bir mazeret bulmak için Yunanistan’ın medeni bir devlet olduğunu ve girdiği yerlere medeniyeti de beraber götüreceğini iddia eylemekte idiler. Yunan milleti ise hamileri olan bu muazzam devletlerin lütufkârane teveccühlerine karşı İzmir’e girerken ifa eylediği harekât ile pek güzel bir cevap vermiştir...”⁵¹*

Memleket, Vali İzzet Bey’in Yunanların İzmir’i işgali üzerine ahalinin keşide ettikleri protesto telgraflarını Amiral Calthorpe’a tevdi ettiğini ve ayrıca Yunanların devam etmekte olan işgalleri üzerine İtilâf Devletleri temsilcileri nezdinde teşebbüslerde bulunmakta olduğunu bildiriyor⁵², bir diğer sayısında ise gerek memurun ve gerekse diğer tevkif edilenler tahliye edildiğini belirtiyordu.⁵³ *Zaman* gazetesi de İzmir Valisi İzzet Bey ile Yunan kumandanı arasında cereyan eden müzakerattan sonra zabitan ve memurinden 1060 kişilik bir kafilenin Yunan bandıralı bir vapura bindirilerek bir torpidonun himayesi altında olduğu halde İzmir’den hareket edip Mudanya’ya muvasalatla yolcularını ihraç eylemiş olduğunu ve diğer askerî personelin de aynı şekilde İzmir’den gönderileceğini yazıyordu.⁵⁴

Yunanların bütün bu insanlık dışı davranış ve uygulamalarına rağmen Vali İzzet Bey, bir bildiri yayınlarak İzmir olaylarının büyütüldüğünü, olayın İtilaf Devletleri kararıyla İzmir’in Yunanlar tarafından işgalinden ibaret olduğunu ileri sürmüş ve herkesi iş ve gücüyle meşgul olmasını istemiştir. İzzet Bey⁵⁵, böylece hiçbir şey olmamış gibi görevine devam ederken İstanbul

50 “İzmir’de Bulunanların İşgal Esnasında Yaptıkları”, *Vakit*, 22 Mayıs 1335, No. 563, s. 1.

51 Ebüzziyazâde, “İzmir Hadisatı ve Yunan Medeniyeti”, *Tasvir-i Efkâr*, 26 Mayıs 1919, No: 2736, s. 1.

52 “İzmir’in İşgali Etrafında”, *Memleket*, 29 Mayıs 1335, No. 109, s. 2.

53 “İzmir’in İşgali Etrafında”, *Memleket*, 26 Mayıs 1335, No. 106, s. 1.

54 “İzmir’den Gelenler”, *Zaman*, 27 Mayıs 1335, No. 379, s. 2; “İzmir’den Gelenler”, *Memleket*, 27 Mayıs 1335, No. 107, s. 2.

55 Hüsametdin Ertürk, “Kambur” lakabıyla anılan İzzet Bey’in Milli Mücadele’nin hainler safında daima yâd edileceğini, zira İngiliz konsoloshanesinden almış olduğu talimatla hareket eden valinin Nurettin Paşa’nın vücuda getirmiş olduğu milli teşekkülleri derhal dağıttığını ifade etmektedir. Ertürk, *A.g.e.*, s. 309.

basınından *Sabah* gazetesi, İzmir muhabirinin vali ile yapmış olduğu şu mülakatı sütunlarına taşıyordu: “Ben, burada padişahlığın kutsal haklarını koruyorum. Yunan Hükümeti, Müslümanlara zulüm yapılmasını önlemeye çalışıyor. Memurlar, görevleri başında...”⁵⁶ *Ahenk* gazetesine vermiş olduğu beyanatta ise İzzet Bey şu ifadeleri kullanıyordu:

“Evet, Mösyö Stergiadis ile görüştim. Muktedir bir zattır, daha doğrusu ince bir diplomattır. Mülakatımız pek samimi cereyan etti. Müşarünileyh Yunan işgalinin sırf bir mahiyet-i askeriyyeyi haiz olduğunu ve mülki hükümetin eskiden olduğu gibi devamı lazım geldiğini beyan ve bu yolda bana her türlü yardım ve kolaylığın ifasına hazır olduğunu dermeyeran eyledi. Kendisine bazı mühim şeyler söyledim. Ve bazı şikâyetlerde bulundum. Derhal not alarak icabını yapacağını vadetmek suretiyle ilk anlaşma eserini gösterdi. Kendisi ile her şeyi devletimin hükümranlık haklarına ve İslâm ahalinin menfaatlerine uygun bir şekilde halledebileceğimi ve bu sayede memlekette inşaallah hiçbir fenalığa meydan bırakmayacağımı ümit ederim.”⁵⁷

Fransızca İstanbul gazetesi muharriri ile İzmir’in işgali münasebeti ile mülakat yapan Ali Kemal Bey ise olaya dair değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Tebliğ-i resmide okuduğunuz üzere İzmir’in işgali hadisesini müteakip bütün kabine istifasını vermiştir. Bunu katiyen beklemiyorduk. Şimdiye kadar kendisine bu surette hareket edilen yegâne millet biziz. İzmir’de ne cereyan ettiğini tamamiyle bilmiyoruz. Çünkü telgraflar bir müddet sakit olmuştur. Mamafih, valinin tevkif edilerek hapsolunduğu ve memurların gönderildiğini haber aldık. Her ne kadar İzmir’in muahedenin 7. Maddesinden dolayı işgal edildiği Amiral Webb’in İtilâf erkânı tarafından bize tebliğ edildiği notada muharrer ise de mezkûr maddede zikredilen esbap İzmir’de mevzubahis olmamıştır. Bu hadise münasebetiyle bütün vilayette büyük bir heyecan husule gelmiştir. Dünden beri aldığımız telgraflar yüze balığ olmaktadır. İzmir’in %83’ü Müslüman’dır. Bu da size vukuatını söylediğim heyecanın sebebini pek güzel göstermektedir. Anadolu’nun en zengin kısmı orasıdır. İzmir’siz Türk Anadolu’su olamaz. Bizim vasitamızla hazırlanan efkâr-ı umumiye anasır-ı İslâmiyenin ekseriyet olmadığı yerler varsa onların elimizden çıkmasını teessürle fakat tevekkülle karşılayabilirdi. Fakat İzmir’in işgali haberinin son derece taht-ı tesirati altında kalınmıştır. Ferit Paşa Kabinesi, muahedenin Türk ordusuna 40 bin kişiye tezyil eden madde-i malûmanesine rağmen müttefik kuvvetlerin yardımı olmaksızın memlekette sükûn ve intizamı temin edebilmiştir. Müttefiklerin adaletine itimadımız tam olmakla beraber Almanya’nın parasıyla hareket eden bir avuç insan tarafından idare edilen bir kesimin hatası üzerine esasen masum olan ve faziletli bir milletin böyle muameleye duçar edilebileceğine ihtimal vermiyoruz...”⁵⁸

56 Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı’nda İkili İktidar*, ss. 142-144.

57 Gökbilgin, *A.g.e.*, s. 91.

58 “Ali Kemal Bey İle Mülakat”, *Alemdâr*, 18 Mayıs 1335, No. 146, s. 2; “Ali Kemal Bey’in Beyanâtı”, *Zaman*, 18 Mayıs 1335, No. 370, s. 1; “Ali Kemal Bey İle Mülakat”, *Hadisat*, 18 Mayıs 1335, No. 138, s. 1; “Ali Kemal Beyefendinin Beyanâtı”, *Memleket*, 18 Mayıs 1335, No. 98, s. 1.

Bu arada işgalden dolayı büyük bir hayal kırıklığına uğrayan Damat Ferit Hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştı ki, bu gelişme de basında geniş yankı bulmuş ve bu hususta çeşitli yorumlar ve değerlendirmeler yapılmıştır. *Zaman* gazetesi istifanamenin suretini⁵⁹ yayınladığı nüshasında “*Heyet-i Vükela İzmir meselesini tetkik ve tahkik etmiş ve neticesinde tanzim ettiği mühim notayı sadrazam paşa evvelki gece bizzat İtilâf mümessillerine vermiştir. Kabine, ahvâl-i vakıaya nazaran idare-i umuru muvafık görmeyerek istifasını zât-ı şahaneye takdim etmiş ve istifa taraf-ı şahaneden kabul ve yeni heyetin teşekkülüne kadar idare-i umur etmeleri buyurulmuştur*”⁶⁰ şeklinde haberi duyururken Süleyman Nafiz gelinen durumda İzmir hadisesi üzerine istifa eden Damat Ferit Paşa'nın bir kusuru bulunmadığını, istifanın şahsi ve fırka meselesi değil milletin hayat memmat meselesi olduğunu ifade ile “*İzmir'i Yunan askerine işgal ettirmekle uzun seneler ve uzun asırlar boyunca sürececek bir tehlike yaratılmıştır*”⁶¹ demiştir. İdrak ise bu haberi “*Nihayet Ferit Paşa Kabinesi İstifa Etti*”⁶² başlıklı yazısında duyurmuş, *Memleket* gazetesi de Ali Kemal Bey'in *Le Journal d'Orient* muhabiri ile yapmış olduğu mülakatta hükümetin istifa sebebi hakkında “*vaziyet bizim için gayet müşkil bir şekil almış idi*”⁶³ ifadesine yer vermekte idi.

Vakit gazetesinden Mehmet Asım, kabinenin istifası üzerine kaleme aldığı “*İzmir'in İşgalinin Neticesi*” başlıklı yazısında “*İzmir'in Yunan askerileri tarafından işgali teşebbüsü ilk neticelerini vermiştir. Bu neticelerden birisi kabinenin istifası, ikincisi işgalcilerin İzmir'de ihdas ettiği vaziyet, üçüncüsü gerek İstanbul ve gerek taşra efkâr-ı umumiyesinde hâsıl olan heyecan-ı şedittir*”⁶⁴ yönünde yorum yaparken, ilgili gazetesinin istifaya yönelik değerlendirmesi ise şu şekilde olmuştur:

“*Heyet-i Vükela, İzmir hadisesini etrafla müzakere ederek bir muhtıra kaleme almış ve evvelki gece bu muhtıra Sadrazam Paşa tarafından bizzat Düvel-i İtilâfiye mümessillerine tevdi edilmiştir. Kabine, hukuk-ı Osmaniyeyi etrafla müdafaaya matuf olan bu muhtıranın tebliği ile beraber mevki terk etmeye lüzum görmüş ve dün padişaha istifanamesini takdim etmiştir. Zât-ı Hazret-i Padişahi, yeni heyetin teşekkülüne kadar vükela-yı hazırayı vekâleten idare-i umura memur buyurmuşlardır. Hususi istihbaratımıza nazaran yeni kabine yine Ferit Paşa tarafından teşkil olunacak ve müstafi kabine azasının kısm-ı azimi kabineye dâhil bulunacaktır. Ferit Paşa'nın yeni kabineyi bugün akşama kadar teşkil etmesi bekleniyor. Yeni kabine, bu şekli ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası rengini tamamen terk etmiş olacaktır.*”⁶⁵

59 “İstifanamenin Sureti”, *Zaman*, 17 Mayıs 1335, No. 369, s. 1.

60 “Kabinenin İstifası”, *Zaman*, 17 Mayıs 1335, No. 369, s. 1.

61 “İstifanamenin Sureti”, *Zaman*, 17 Mayıs 1335, No. 369, s. 1.

62 “Nihayet Ferit Paşa Kabinesi İstifa Etti”, *İdrak*, 21 Temmuz 1335, No. 32, s. 1.

63 “Ali Kemal Bey'in Yeni Beyanati”, *Memleket*, 19 Mayıs 1335, No. 99, s. 1; “Kabine Buhramı”, *Memleket*, 19 Mayıs 1335, No. 99, s. 1.

64 Mehmet Asım, “İzmir'in İşgalinin Neticesi”, *Vakit*, 18 Mayıs 1335, No. 559, s. 1.

65 “Kabine, İzmir Hadisesi Üzerine İstifa Etmiştir”, *Vakit*, 17 Mayıs 1335, No. 558, s. 1.

İzmir'in işgali üzerine güç durumunda kalarak 16 Mayıs'ta istifa eden⁶⁶ Damat Ferit Paşa, Padişah tarafından yeniden hükümet kurmakla görevlendirilmiş⁶⁷ ve 19 Mayıs 1919'da yeni kabine kurulmuş⁶⁸ ve aynı gün Padişah tarafından onaylanmıştır.⁶⁹

Damat Ferit Hükümeti'nin istifasına ve tekrar kurulmasına en dikkat çekici yorumu *Alemdâr* gazetesinden Refi Cevat yapmıştır: Refi Cevat, yazısında şu eleştirilerde bulunmaktadır:

*"Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin İzmir hadisesi münasebeti ile istifa ettiği, bu babda neşredilen istifanâme suretinden anlaşılıyor. Binaenaleyh, bu mühim hadise karşısında kabinenin terk-i mevki eylemesi bu işgal keyfiyetini kabul etmesi demektir. Tekrar mevki-i iktidara gelmesi ise İzmir'in işgalini kabul etmemiş bir vaziyet gösteriyor. Birinci şık, herkesçe tabii olarak telakki edilecek bir mahiyettedir. İkinci şıkkı ise bir ihtimal olarak dahi kabul eylemeyeceğiz."*⁷⁰

Zaman gazetesi ise hükümeti tenkide lüzum görmediğini yazmaktaydı.⁷¹ Buna karşılık *Vakit* gazetesinden derken Mehmet Asım gelinen durumun Meclis-i Mebusan'ın yokluğunun doğurduğu neticeler olarak belirtmekte ve şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

"İzmir hadisesi bize Meclis-i Mebusan'ın yokluğunun ne demek olduğunu pek acı bir surette hissettirmiştir. Bir-iki gündün beri pek felaketli bir devr-i fetret içine girmekte olduğumuzu gösteren emareler var. Gün geçmiyor altı yüz senelik muazzam Osmanlı saltanatının en kıymetli bir dalı bir ecnebi baltasıyla kesiliyor. Yüreklere acısı bu manzara karşısında coşkun bir hamiyetle milyonlarca Türk feryat ediyor. Başlarında padişahlarına son nefeslerine kadar sadık kalacaklarını ilan eyliyor. Fakat şuradan buradan işitilen tek tük garip sesler, baykuş nidasını andıran şeyler de eksik değil. İstenilen şeyler arasında

66 İstiklâl, "Kabinenin İstifası", 17 Mayıs 1335, No. 144, s. 1.

67 Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*, I, TTK Basımevi, 2. Bası, Ankara, 1989, s. 34; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı'nda İkili İktidar*, s. 19.

68 Ferit Paşa'nın ikinci kabinesinde Şakir Paşa Meclis-i Vükela'ya memur edilerek Harbiye Nezareti'ne Şevket Turgut Paşa, Şûra-yı Devlet Riyaseti'ne vekâleten Edhem Bey, Adliye Nezareti'ne Evkâf Nazırı Vasfi Efendi, Nafia Nezareti'ne Vekâleten Şevket Turgut Paşa, Maarif Nezareti'ne Nâzır-ı esbak Said, Evkâf Nezareti'ne Dar'ül-Hikmet-ül İslâmiyye Reisi Hamdi Efendi tayin olunarak diğerler nazırlar görevlerine devam etmiştir. *Takvîm-i Vekâyi*, 30 Mayıs 1335, No: 3553, s. 1; *Hadisat*, "Kabinenin Suret-i Teşkili", 20 Mayıs 1335, No. 140, s. 1; İstiklâl, "Meclis-i Vükela'ya Me'mur", 22 Mayıs 1335, No. 149, s. 1; *Âlemdâr*, 20 Mayıs 1335, No. 148, s. 1; "Yeni Kabine Ferit Paşa'nın Riyasetinde Teşekkül Etti", *Zaman*, 20 Mayıs 1335, No. 372, s. 1; "Yeni Kabine Teşekkül Etti", *Zaman*, 20 Mayıs 1335, No. 372, s. 1; "Yeni Kabinenin Teşkili", *Vakit*, 20 Mayıs 1335, No. 561, s. 1; "Hatt-ı Hümayun", *Vakit*, 20 Mayıs 1335, No. 561, s. 1; "Yeni Kabine", *Zaman*, 17 Mayıs 1335, No. 369, s. 1; "Yeni Kabine", *Vakit*, 18 Mayıs 1335, No. 559, s. 1; "Hatt-ı Hümayun", *Serbesti*, 20 Mayıs 1335, No. 497, s. 2; "Yeni Kabine", *Serbesti*, 21 Mayıs 1335, No. 498, s. 1; "Hatt-ı Hümayun", *Hadisat*, 20 Mayıs 1335, No. 140, s. 1; "Yeni Kabine", *Memleket*, 18 Mayıs 1335, No. 98, s. 1; "Hatt-ı Hümayun", *Memleket*, 20 Mayıs 1335, No. 100, s. 1; "Yeni Kabine", *Zaman*, 17 Mayıs 1335, No. 369, s. 1.

69 Sonyel, *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal...*, s. 28.

70 Refi Cevat, "Yeni Kabine", *Alemdâr*, 25 Mayıs 1335, No. 153, s. 1.

71 "Yeni Hükümetin Vazifesi", *Zaman*, 18 Mayıs 1335, No. 370, s. 1.

maalesef bir intizam, bir ahenk-i tam mevcut değil. Ne oluyoruz, ne yapmak istiyoruz? Şahsında kocaman bir Meclis-i Milli'yi temsil ediyormuş gibi hareket edenler görülüyor. Bu hal böylece devam edemez ve etmemelidir.

Paris Sulh Konferansı, hükümetimizi müzakerat-ı sulhiye için davet etmeye lüzum görmüyor. Kendi kendisine mukarrerat ittihaz edecek, hükümete tebliğ edecek, münakaşaya lüzum görmeyecek, tebligatı müteakip tazyikata başlanacaktır. Hâlbuki biz, vaziyeti daha feci görüyoruz. Paris Sulh Konferansı, kat'i kararlarını vermezden evvel emr-i vakiler şeklinde bu tatbikata başlanmıştır. Buna karşı ne yapacağız? Kanun-i Esasi mucibince sulh akdi, memleketten bir parçanın ilhakı münhasıran Meclis-i Milli'nin kararına bağlıdır. Binaenaleyh, bugün her şeyden evvel umum milletinin amel ve iradesinin kanuni bir şekilde tezahürünü temin edecek bu vasıta-i milliyeye ihtiyaç var. Meclis-i Mebusan'ı pek basiretsiz bir şekilde feshettik fakat yerine başkasını ikâme edemedik. Buna sebep olarak da taht-ı işgalde olan vilayetlerde intihabat icrasının gayr-i mümkün olmasını gösterdik. Kendi kendimize hele sulh olsun işgal altındaki yerlerin mukadderatı tayin etsin, intihabat icrası müsait bir hale gelsin ondan sonra yeni bir meclis toplarız dedik. Eğer bugün hazırlanmakta olan sulh tarih-i âlemin tanıdığı, bildiği sulhlardan olsa idi buna karşı pek ala daha bir müddet bekleyelim, geç olsun da güç olmasın denebilirdi. Fakat hakikat, hiç de bu merkez değildir. Hakikat, feci pek fecidir. Hakikati olduğu gibi görmeyecek olursak bu fecaat her gün biraz daha artacak, hastalıktan tatlı ümitler içinde şifa beklerken varlığımız birden bire kendinden geçecek, bugün etrafında dolaşan aç kargalar parça parça vücudunu yiyip bitirecek..."⁷²

Hükümete yönelik eleştiri ve değerlendirmeler devam ederken İzmir'deki gelişmeler de takip edilmekteydi. İzmir hakkında doğru malumat almak için Dâhiliye Nezaretî'ne müracaat eden Akşam gazetesi muhabirinin edindiği bilgilere göre; "Vali İzzet Bey'den alınan son telgraflara göre şehirde sükûn tamamıyla sağlanmış, Vali ve bütün Osmanlı memurin-i mülkiyesi vazifeleri başındadır. Asayiş, Osmanlı polisleri ile İtilâf polisleri tarafından taht-ı temine alınmaktadır. Yunan kıtaat-ı askerisi İzmir'den dışarıya çıkmamıştır. Posta ve telgraf muhaberatı muntazaman devam etmektedir."⁷³ Vali İzzet Bey'den alınmış olan bu telgraf üzerine Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey, L'Journal de'Orient muhabirine vermiş olduğu beyanatta İzmir'de sükûnetin tesis edilmiş olduğunu, mahalli hükümetin eskisi gibi görevinin başında olduğu, Yunanların şehrin iç kısımlarına ilerlemek noktasında muvaffak olamadıklarını ve geçici olan bu işgal hakkında henüz Sulh Konferansı'nın kat'i bir kararı olmadığını ifade etmiştir.⁷⁴ Ali Kemal Bey Akşam gazetesine vermiş olduğu beyanatta ise "Vatan, büyük bir tehlike geçiriyor. Bütün Türkler müttehiden hareket ederlerse bu yangından bir şey kurtarabiliriz. Bizim için hayat ve memat meselesidir. Müttefikten hareket etmezsek mahvoluruz. Ben, vatanın âtisinden ümitvarım. Ümitsiz olsaydım buraya gelmezdim. Bugün pek çok azim ile çalışmak mecburiyetindeyiz."⁷⁵

72 Mehmet Asum, "Söz Milletinin", Vakit, 22 Mayıs 1335, No. 563, s. 1.

73 "İzmir Ne Halde?", Zaman, 21 Mayıs 1335, No. 373, s. 1.

74 Hadisat, 22 Mayıs 1335, No. 142, s. 1.

75 "Ali Kemal Bey'in Beyanati", Memleket, 22 Mayıs 1335, No. 102, s. 1.

Ali Kemal Bey'in İzmir'in işgalinden doğan durum hakkında gazetelere yansıyan bir diğer açıklaması ise şu şekilde olmuştur: "Vuku bulan işgaller hakkında henüz malumatım pek nakıstır. Yalnız size kendi hissiyatımı söyleyeyim. İşgaller hep muvakkat bir mahiyete haizdir. Paris Sulh Konferansı'nın kararı ile vuku bulmuş değildir. Yapılan şeyler her halde muvakkat bir müsalemeden mütevellid olsa gerektir. Hakikatte ne olacağı malum değildir. Yine kendi hissiyatımdan bahsederek diyebilirim ki Türklerin hukuku nazar-ı itibara alınacaktır. Benim fikrim millet her halde hissiyatını göstermelidir. Göstermezse bittabi hakkı zayi olur..."⁷⁶

Ancak gerek Vali İzzet Bey'in telgrafları ve gerekse Ali Kemal Bey'in beyanatlarına rağmen Yunanların bölgede sivil örgütlenme yoluna gitmeleri onların bölgede kalıcı olma niyetlerini ortaya koymaktaydı.⁷⁷ Nitekim ilerleyen süreçte mülki atamalara da müdahale edecekleri görülecektir. *Yenigün* gazetesi de bu hususa dikkat çekmekte ve şu değerlendirmede bulunmaktadır:

"İzmir'deki Yunan işgali, resmen ancak askeri ve muvakkat bir mahiyete haiz olduğuna göre bu gibi ahvalin ortaya çıkmaması lazım gelirdi. Malum olduğu üzere İngiliz Amiralî Calthorpe, Aydın Vilayet makamına işgal hakkında iki muhtıra vermişti. Bu muhtıraların birincisinde İzmir şehrinin işgal-i askeri altına alınacağı, ikincisinde ise bu işgalin Yunan kıtaatı tarafında icra edileceği beyan ediliyordu. İngiliz mümessil-i siyasisi vasıtasıyla vermiş olan birinci muhtıraya göre işgalin askeri bir mahiyette kalması ve İzmir şehri ile civardaki kale ve istihkâmlara inhisar etmemesi lazım gelirdi. Böyle olsa idi işgalden beri şehirde ve bütün Aydın havalisinde cereyan eden hadisat vuku bulmayacak ve mahalli idare mekanizması aksamayacaktı.

Hâlbuki böyle olmadı. Evvela yalnız İzmir şehri işgal edilecek iken Denizli sancağı ile Aydın ve Manisa livalarına merbut Salihli, Söke, Bozdoğan, Karacasu, Salihli, Alaşehir, Gördes, Demirci, Kula, Akhisar, Kırkağaç kazalarından maada olan bütün mevkiler işgal edildi. İşgal, münhasıran askeri bir mahiyete haiz olacak yerde gittikçe şeklini tebdil ederek ilhak manasını içerecek şekillere bürünmüştür. Mesela Yunanlar Fevkalâde Komiserlik teşkil etmişler, Nafia, Rüşumat, İaşe, Muhacirin, Jandarma Kumandanlığı, Polis Müdüriyeti, Hukuk Müşavirliği gibi teşkilat-ı mülkiye vücuda getirmişlerdir. Bu kadarıyla da iktifa etmeyerek hakk-ı fezamıza da müdahale eylemişlerdir. Yunan divân-ı harpleri, bu müdahalenin en zahir şekilleridir."⁷⁸

Bu arada Damat Ferit Başkanlığı'ndaki yeni hükümetin İtilâf Devletlerinin Yüksek Komiserlerine bir nota vererek Yunan birliklerinin ivedi şekilde İzmir'den çekilmelerini ve onların yerine büyük devlet askerlerinin gönderilmesini talep etmesi⁷⁹, basında diplomatik bir girişim olarak değerlendirilmiştir. *Memleket*

76 Dâhiliye Nazırı'nın Beyanâtı", *Vakit*, 21 Mayıs 1335, No. 562, s. 1.

77 Bünyamin Kocaoğlu, *Kurtuluşun Kuruluşu Batı Anadolu'da TBMM Yardımları, Değişim Yayınları*, İstanbul, 2008, s. 29.

78 "İzmir'in İşgali", *Anadolu'da Yenigün*, 30 Kanun-i Sani 1336, No. 315, s. 4.

79 Abdurrahman Bozkurt, *İtilâf Devletleri'nin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, ATAM Yayınları, Ankara, 2014, s. 256; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, s. 268.

gazetesi bu gelişmeyi "İzmir İçin Sulh Konferansı'na Müracaat"⁸⁰, başlıklı yazı ile sütunlarına taşırken *Hadisat*: "Sadrazam Paşa, Paris Sulh Konferansı'na müracaatla konferansı feveran-ı milliden haberdar eylemiştir"⁸¹ demektedir.

Yine bu süreçte basının dikkati, İzmir'deki durum ve Yunan işgal sahasına⁸² yönelmekle birlikte İzmir'in işgalinin tesirleri devam etmekte, ülkenin her köşesinden sadarete protesto telgrafları gelmekte idi. Nitekim Sadrazam Damat Ferit Paşa, *Antant* gazetesi muhabirine gelinen süreç hakkında şu değerlendirmede bulunmuştur: "Vaziyet son derece vahimdir. Bunu artık saklamaya lüzum yok. İstanbul ve vilayat galeyandadır. Memleketin her noktasından günlerden beri telgraflar yağıyor. Bu telgrafların ehemmiyeti ve ihtiva ettiği vahdet efkâr-ı gayr-i kabil inkârdır. İzmir'in Yunan askeri tarafından işgali ve Müslüman ahaliye karşı reva görülen şu muamele hiddet-i umumiye son derecesine çıkarmıştır..."⁸³

Öte yandan ve gerek İstanbul'da gerekse Denizli⁸⁴, Kütahya⁸⁵, Bursa⁸⁶ gibi ülkenin farklı şehirlerinde protesto mitingleri düzenlenmekte ve basın bu mitinglere geniş yer ayırmakta idi. *Zaman* gazetesi bu hususta "İzmir'in işgali hakkındaki haberler, bütün memleketimiz efkâr-ı umumiyesinde pek elim tesirler husule getirmiş ve Anadolu'nun her tarafında icra olunan muazzam nümayişler neticesinde keyfiyet-i işgal aleyhindeki protestonameler keşide edilmiştir"⁸⁷ derken bir başka sayısında "İzmir'in İşgali Münasebeti İle Bütün Memleket Dilhun"⁸⁸ başlıklı yazıyı sütunlarına taşımış, *Vakit* gazetesi ise "İzmir ve havalisinin Yunan askeri tarafından işgali karşısında bütün Türk ve Müslüman halkı galeyana getti. Bundan dolayı halk ruhundan gelen isyankâr hissiyatı mitinglerde, konferanslarda, telgraflarda izhar ettiği gibi mütefekkirlerimiz mitinglerimizde aynı suretle bu haksızlığı protesto ediyorlar. Yunanistan'ın bu işgali geçici bir işgal mahiyetinde olsaydı Türk ve Müslüman âleminde bu derece galeyana sebep olmazdı. Fakat öyle değil..."⁸⁹ şeklinde yorum yapmıştır. Basında yer alan bir başka habere göre de Üsküdar Türk kadınları İzmir'in işgalini protesto ettikten sonra sadarete ve Amerika, Fransa, İngiltere siyasilerine bir telgraf göndermişlerdir.⁹⁰

Bu mitingleri "*Hak İsterim!*" başlıklı yazısı ile irdeleyen Refi Cevat, "*Haydi bu cereyan-ı milli karşısında Avrupa hakkımızı teslim etsin!*"⁹¹ demiş, Mehmet Asım da "İzmir hakkında alınan haberler bütün Türklerin kalbini matemlere gark etmiştir.

80 "İzmir İçin Sulh Konferansı'na Müracaat", *Memleket*, 21 Mayıs 1335, No. 101, s. 1.

81 *Hadisat*, 21 Mayıs 1335, No. 141, s. 1.

82 "İzmir'de Vaziyet", *Alemdâr*, 20 Mayıs 1335, No. 148, s. 2; *Alemdâr*, 22 Mayıs 1335, No. 150, s. 1; *Alemdâr*, 23 Mayıs 1335, No. 151, s. 1.

83 "Sadrazam Paşa'nın Beyanatı", *Vakit*, 22 Mayıs 1335, No. 563, s. 1.

84 "Denizlililerin Protestosu", *Vakit*, 26 Mayıs 1335, No. 567, s. 1.

85 "Vilayette Müzaherat", *Memleket*, 20 Mayıs 1335, No. 100, s. 1.

86 "İzmir İçin Bursa'daki İctima", *Hadisat*, 25 Mayıs 1335, No. 145, s. 2.

87 "Anadolu'nun Gözyaşları", *Zaman*, 19 Mayıs 1335, No. 371, s. 1.

88 "İzmir'in İşgali Münasebeti İle Bütün Memleket Dilhun", *Zaman*, 20 Mayıs 1335, No. 372, s. 1.

89 "Yunanistan ve Medeniyet Rehberliği", *Vakit*, 1 Haziran 1335, No. 573, s. 1.

90 "Osmanlı Hanımlarının Galeyanı", *Zaman*, 19 Mayıs 1335, No. 371, s. 1.

91 Refi Cevat, "*Hak İsterim!*", *Alemdâr*, 20 Mayıs 1335, No. 148, s. 1.

Şehrin dükkânları, mağazaları, darülmesaileri kapanınca kalpleri istila eden matem tesirati simasına sirayet etmiş oldu. Hazin bir sükût-u umumi şehrin her tarafına kanat germiştir. Bu milli matem tezahüratı yalnız şehir ve şehirlilere münhasır değildi. Türklerin, Müslümanların gözlerinden akan yaşlara İstanbul afaklarını setr eden bulutlara yağmurlarıyla iştirak etti"⁹² cümleleri ile mitingleri köşesine taşımıştır. Hadisat sütunlarında ise şu cümleler yer almıştır: "İstanbul hakikaten mâtemengiz bir manzara arz ediyordu. Kaç gündün beri yağın yağmura bir de sokaklardaki hareketsizlik inzıam etmişti. İstanbul, Beyoğlu, Beşiktaş, Üsküdar, Kadıköy vs. yerlerde açık bir Müslüman dükkânına tesadüf edilmemekte idi. Herkesin çehresinde İzmir'in ziya-i hazini okunuyordu. Buna rağmen ahalimiz zerre kadar taşkınlık göstermemiştir. Beyoğlu, Kadıköy, Üsküdar ve mülhakat esnafı İstanbul'da içtima etmişlerdir."⁹³

Dar'ül Fünun'da yapılan toplantılar da gazete sütunlarında yer almış, tüm gün İzmir üzerine yapılan içtimada Besim Ömer, Adil Bey ve Akil Muhtar Bey'in konuya yönelik yorumları okuyuculara aktarılmıştır.⁹⁴ Zaman gazetesi bu gelişmeyi "Dar'ül Fünun Talebelerinin Tezahüratı"⁹⁵, Hadisat ise "İstanbul Dün İzmir İçin Çırpındı"⁹⁶ başlığı ile haberleştirmişti.

Fatih'te yapılan mitingde ise halk evvela Bekirağa Bölüğü'ne doğru yürüyerek burada tutuklu bulunan siyasi mahkûmları kurtarmaya karar vermiştir. Bu haberi alan İngiliz istihbaratçıları, keyfiyetten İngiliz Akdeniz Filosu Kumandanı Amiral Calthorpe' u ve İşgal Kuvvetleri Kumandanı General Harington'u haberdar etmiş ve caddelere her türlü toplantıların idam ile cezalandırılacağını bildiren yaftalar asılmıştır.⁹⁷ Vakit gazetesi mitingi: "İzmir hadisenin hazin akisleri dün bütün gün İstanbul sokaklarında ve bütün İstanbul'un kalbinde dolaştı, inledi, birleşti. Şehrin her tarafı bir gün evvelki matemî muhafaza ediyordu. Kalabalık halk, Fatih belediye dairesi önünde toplanıyordu"⁹⁸ sözleriyle, Zaman gazetesi "Muazzam Bir Miting"⁹⁹; Memleket gazetesi "Fatih'te İstanbul Ahalisinin Muazzam Mitingi"¹⁰⁰, başlıkları ile sütunlarına taşırken Serbesti'de yer alan bilgiler şu şekilde olmuştur: "Dün, saat ikide Fatih belediye dairesi önünde tertip olunan mitinge binlerce kişi iştirak etmiştir. Evvela Selahattin Bey hukuk-u milletten ve Wilson Prensiplerinden bahsetmiştir. Ve onu müteakip Halide Edip Hanımefendi vatanperverane bir hitabede bulundu. Bade sırasıyla Hüseyin Rağıp ve Tahin Beyler bil-ifadatından sonra inas darülfünun talebelerinden biri hazin bir nutuk kıraat etti. Bir hoca efendinin okuduğu dua ile mitinge nihayet verildi. Miting heyeti aşağıdaki mukarreratı ittihaz eylemiştir:

92 Mehmet Asım, "Milletin Matemî", Vakit, 19 Mayıs 1335, No. 560, s. 1.

93 "Şehrimizde Tezahürat", Hadisat, 19 Mayıs 1335, No. 139, s. 1.

94 Hadisat, 19 Mayıs 1335, No. 139, s. 1.

95 "Dar'ül Fünun Talebelerinin Tezahüratı", Zaman, 19 Mayıs 1335, No. 371, s. 1.

96 "İstanbul Dün İzmir İçin Çırpındı", Hadisat, 20 Mayıs 1335, No. 140, s. 1.

97 Ertürk, A.g.e., s. 322.

98 Vakit, 20 Mayıs 1335, No. 561, s. 1.

99 "Muazzam Bir Miting", Zaman, 20 Mayıs 1335, No. 372, s. 1.

100 "Fatih'te İstanbul ahalisinin Muazzam Mitingi", Memleket, 20 Mayıs 1335, No. 100, s. 1.

1- Huzur-ı Şahaneye bir heyet izamıyla hükümetin ehil bir heyete ihalesinin istirhamı

2- Umum memalik-i işgalie ahalisine beyannameler irsali

3- Düvel-i İtilâfiye mümessillerine birer muhtıra tevdiî."¹⁰¹

Üsküdar' da yapılan miting basında "Dün Üsküdar' da Akdedilen Miting"¹⁰² ve "İzmir Felaketi Karşısında Milli Matem Devam Ediyor"¹⁰³ başlıkları ile yer alırken Kadıköy' de düzenlenen bir diğer mitingi ise Memleket gazetesi: "Millet sağanaklar altında toplanıyor ve inliyor. Bu mateme âlem şahit olsun. Milli matem karşısında bütün Türk ve Müslüman kalbinden boşalan gözyaşlarına bir haftadan beri tabiat da iştirak ediyordu. Dün yine Kadıköy Belediye dairesinin etrafında toplanan 15-20 binden fazla kadın-erkek vatanın felaketiyle hıçırırken sema da onlarla beraber ağlıyordu. Dünyanın her yerinde pek çok defa mitingler yapılmış, pek çok haklar bazen binlere varan insanların toplanmalarıyla müdafaa edilmiş, fakat dünkü gibi herkesin tramvaylara hücum ettiği, köprüden koşa koşa geçtiği bir günde çılgın bir yağmur şemsiyeleri delecek gibi kamçılarken o binlerce genç, ihtiyar Türk kadını, Türk evladı denizin kenarında pek çoğu şemsiyesiz gözlerinden akan yaşlar çarşafından, fesinden süzülen sularla karışarak heyecanla sarsılan göğüslerine döküle döküle 'Allah!' diye bağırdılar..."¹⁰⁴ cümleleri ile tasvir etmiştir. Vakîf'in "Kadıköylülerin Dünkü Mitingi"¹⁰⁵ başlığı ile sütunlarına taşıdığı bu mitinge dair Mehmet Asım'ın yorumu ise şöyle olmuştur: "Türk'ün kalbi heyecandadır. Cihanın mukadderatını tayin için Versay'da toplanmış olan büyük devletlerin mümessilleri istikbâl-i tarihinin ana hatlarını çizirken bu kalbin heyecanlarını tahlil etmelidir. Türk'ün kalbi neyi istiyorsa onun arzularını ihmal etmemelidir."¹⁰⁶

23 Mayıs günü 200 bin kişinin katıldığı Sultanahmet mitingi¹⁰⁷ ise hemen bütün gazeteler yer almıştı. Alemdâr, bu mitingi "Kardeşler! Bugün bütün İstanbul muazzam bir mitinge hazırlandı. Bircümle müessesat-ı içtimaiye ve milliye bu mitinge iştirak edecek. Dükkânlar kapanıyor. Esnaf da Sultanahmet Camii mahalline koşuyor. Bütün âlem-i İslâm'ın sesi bugün bizim göğüslerimizden fıskırmalı. Vatan tehlikede! Onu kurtaracak yegâne salah-ı milli vahdettir... Hakkımızı haykıralım!"¹⁰⁸ satırlarıyla okuyucularına duyururken, Vakîf gazetesinin mitinge yönelik yorumu ise şöyle olmuştur: "Dün İstanbul'un iki yüz bin matemli kalbi Sultanahmet camiinin huzuruna

101 "Dünkü Miting", *Serbesti*, 20 Mayıs 1335, No, 497, s. 2.

102 "Dün Üsküdar' da Akdedilen Miting", *Memleket*, 21 Mayıs 1335, No. 101, s. 2.

103 "İzmir Felaketi Karşısında Milli Matem Devam Ediyor", *Zaman*, 21 Mayıs 1335, No. 373, s. 1.

104 "Dünkü Miting", *Memleket*, 23 Mayıs 1335, No. 103, s. 1.

105 "Kadıköylülerin Dünkü Mitingi", *Vakit*, 23 Mayıs 1335, No. 564, s. 1.

106 Mehmet Asım, "Türk'ün Kalbi", *Vakit*, 23 Mayıs 1335, No. 564, s. 1.

107 İstiklâl, "Sultanahmet Mitingi", 31 Mayıs 1335, No. 158, s. 1; "İzmir Türkleri", *Zaman*, 24 Mayıs 1335, No. 246, s. 1; "Sultanahmet'te Bugün Muazzam Miting Var", *Zaman*, 23 Mayıs 1335, No. 375, s. 1; "Felaket Karşısında Vahdet: Hak İsteriz, Yaşamak İsteriz!", *Zaman*, 24 Mayıs 1335, No. 376, s. 1; "Dün Bütün İstanbul İlahi Hakkını Muhafaza Etmek İçin Yemin Etti", *Vakit*, 24 Mayıs 1335, No. 565, s. 1.

108 *Alemdâr*, 23 Mayıs 1335, No. 151, s. 1.

gelmiş, hak ve istiklâlin en kutsî davasını asırların hüküm sürdüğü bu tarihi sahada Allah'ına, dindaşlarına, millettaşlarına ve bütün milletlere karşı ortaya koyarak bu hak ve dava için yemin etmiştir"¹⁰⁹

Memleket gazetesi, "Dün İstanbul tarih-i beşeriyeti sinesinde saklayan asırların görmediği bir mitinge sahne oldu. Sükût eden bir hak karşısında yüzbinlerce kişi Sultanahmet meydanında toplandı. Buna, tarih-i beşerin görmediği diyoruz: gözyaşları maziye karışan, gerek bugün yaşayan milletler muhtelif felaketler görmüşler, muhtelif vesilelerle siyah günler yaşamışlardır. Bir zalimin kahrından kurtulmak için toplanmışlar, bir düşman istilasına karşı birikmişlerdir"¹¹⁰ demekte Hadisat ise şu değerlendirmelerde bulunmakta idi: "İstanbul'un bütün Müslüman ve Türk halkı hakkını istemek, adaletsizliğe bağırarak için dün Sultanahmet'te toplandı. Tarih, İstanbul'un ilk taşının konduğu andan beri eminiz ki dünkü günü asla yaşamadı. İstanbul afakı hiçbir gün Müslüman kalbinin bu kadar kuvvetli bir feryadıyla sarsılmadı. İstanbul Müslüman olduğu günden beri At Meydanı elbette yüzlerce defa bu kadar halk toplamıştı. Fakat dün perişan ve her türlü hakk-ı hayattan mahrum edildiği bir zamanda nasıl mağlup edilmez bir kalbi olduğunu göstermek kabiliyetinde bulunduğunu göstermek için toplandı."¹¹¹

Öte yandan mitingin ardından izhar olunan hisleri ve temennileri kendisine arz eylemek üzere Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa delâletiyle gelen üç kişilik heyete hitaben "Ağzımızı açalım, bağıralım, sesimizi yükseltelim, hakkımızı isteyelim fakat elimizi kaldırmayalım"¹¹² yönündeki sözleri sarf etmiş, İstanbul basını ise mitingle ilgili olarak "Dün İstanbul tarih günlerinden en muazzamını yaşadı"¹¹³ şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

Ancak Anadolu'da heyecan gittikçe çoğalıyor, Mustafa Kemal Paşa'nın da telgrafları ve talimatlarıyla İtilâf Devletleri mümessillerine protesto telgrafları çekiliyordu. Erkân-ı Bahr-i Siyah adına Amiral Calthorpe'a çekilen bu yöndeki bir telgrafın içeriği şu şekilde idi: "Sekiz yüz senelik Türk ve Osmanlı memleketi olan İzmir şehrinin Yunan askeri tarafından işgal edileceğini kemal-i teessürle haber aldık. Hak ve adaletin hamisi olan İngiliz devlet-i muazzamasının böyle bir haksızlığa katiyen rızası olamayacağını bilen bilumum erkân-ı asalisi bu haksızlığın tamirine delalet buyurulmasını ve hissiyatının Sulh Konferansı'na iblağını zât-ı fahimanelerinden müttehiden istirham eyler."¹¹⁴

23 Mayıs tarihli *Alemdâr* gazetesi Yunanların İzmir'i işgal etmeleri ve Anadolu içlerine doğru tecavüz hareketlerine girişmeleri üzerine birçok cemiyet ve fırka temsilcileri ile Matbuat Cemiyeti'nin de hazır bulunacağını bir Şûra-yı

109 "Dün Bütün İstanbul İlahi Hakkını Muhafaza Etmek İçin Yemin Etti", *Vakit*, 24 Mayıs 1335, No. 565, s. 1.

110 "Sultanahmet Mitinginden", *Memleket*, 24 Mayıs 1335, No. 104, s. 1.

111 *Hadisat*, 24 Mayıs 1335, No. 144, s. 1.

112 Gökbilgin, A.g.e., I, s. 93.

113 *Alemdâr*, 24 Mayıs 1335, No. 152, s. 1.

114 *Alemdâr*, 20 Mayıs 1335, No. 148, s. 2.

Hümayun'un toplanacağını haber vermiş¹¹⁵ ve bu süreçte Nafia Nazırı Nafia Nazırı Ferit Bey, İzmir'in işgali hakkında gelen haberleri tahkik için kendisine müracaat eden İstiklâl gazetesi muhabirine şu beyanatta bulunmuştur: "İzmir hakkında size tam ve sarîh bir malumat şimdilik veremem. Bu mesele hakkındaki raporlar, bugün Meclis-i Vükela'da müzakere edilecektir. İzmir'de Yunanların işgal sahalarının ilerlemesinin İtalya'nın tensibiyle vuku bulduğu haber veriliyor. Bu durumda İtalya ile Yunanistan'ın anlaşığı ortaya çıkıyor. İtalya ile Yunanistan'ın anlaşması demek, İtalya ile Fransa'nın anlaşması demektir. Şu halde her iki hükümetin İzmir'deki nüfuz alanlarına aykırı değildir. Fakat gerek İzmir'e gerekse sair memleketlerimiz hakkında Sulh Konferansı karar vermiş değildir. Mamefih verilecek kararın herhalde lehimizde olmayacağı açıktır. Lakin milletin ibraz ettiği mevcudiyet ve metanet dolayısıyla memleketimiz hakkında son sözü Sulh Konferansı'nın değil Türk Milleti'nin olduğunu söylemek lazımdır."¹¹⁶

Muhabirin, Şûra-yı Saltanat programı hakkında bilgi istemesi üzerine Ferit Bey; "Bu program meselesi bugün Meclis-i Vükela'da tetkik edilecektir. Şimdilik net bir şey yoktur. Binaenalyh size şimdi ne söylesem doğru olmaz"¹¹⁷ demiştir.

Bu beyanattan bir gün sonra, 26 Mayıs 1919'da Padişah Vahdettin, ahval hakkında fikir teatisinde bulunmak ve bir karar alınmak üzere Şûra-yı Saltanat'ı¹¹⁸ toplamıştır.¹¹⁹ Kararları merak edilen Şûra'da Padişahın kısa açılış

115 *Alemdâr*, 23 Mayıs 1335, No. 151, s. 1; "Şûra-yı Saltanat", *Vakit*, 24 Mayıs 1335, No. 565, s. 2; "Şûra-yı Saltanat", *Vakit*, 25 Mayıs 1335, No. 566, s. 2; "Sarayda Meclis-i Fevkalâde İçtima", *Vakit*, 21 Mayıs 1335, No. 562, s. 1; Meclis-i Fevkalâde", *Vakit*, 23 Mayıs 1335, No. 564, s. 1; "Şûra-yı Saltanat", *Vakit*, 22 Mayıs 1335, No. 563, s. 1; "Şûra-yı Saltanat ve Matbuat", *Memleket*, 22 Mayıs 1335, No. 102, s. 2; "Şûra-yı Saltanat", *Hadisat*, 22 Mayıs 1335, No. 142, s. 1; İstiklâl, 25 Mayıs 1335, No. 152, s. 1.

116 "Nafia Nazırı Beyefendinin Beyanati", İstiklâl, 25 Mayıs 1335, No. 152, s. 1.

117 "Nafia Nazırı Beyefendinin Beyanati", İstiklâl, 25 Mayıs 1335, No. 152, s. 1.

118 Sultan Vahdettin ve Veliaht Abdülmecid Efendi'nin iştirak edeceği şûranın davetlileri arasında başta sadrazam Damat Ferit Paşa olmak üzere bütün kabine âzaları, âyan-ı kiram, mazul vükelâ ve Osmanlı sefirleri, Darülfünun müderrislerinden on beş zat, Şûra-yı Devlet ve Mahkeme-yi Temyiz, Divân-ı Muhasebat Reisi Evvel ve Sânileri, Bâb-ı Meşihat'tan intihab olunan altı zat, Bahriye Nazırının münasip gördüğü erkân ve ümera-yı bahriyeden dört zat, Darülhikmet-ül İslâmiye'ce seçilen iki, Fetvahanece seçilen iki, Matbuat Cemiyeti'nden sekiz, Barodan seçilen iki, Ticaret odalarından dört, Darülhilâfet-il İlmiye müderrislerinden iki, Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden iki, Sulh ve Selamet Fırkasından iki, Adana Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nden iki, Vilâyet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nden iki, Milli Ahrar Fırkasından iki, Kürt Teali Cemiyeti'nden iki zatın bulunacağı programda belirtilmiştir. Ertürk, *A.g.e.*, s. 313.

119 *Türkgeldi*, *A.g.e.*, s. 215; *Gökbilgin*, *A.g.e.*, I, s. 93; *Hadisat*, "Şûra-yı Saltanat Dün Taht-ı Riyaset Hilâfetpenahide Yıldız Sarayı'nda Merasim Köşkünde Akd-i İçtima Etmıştır", 27 Mayıs 1335, No. 147, s. 1; *Akşam*, "Şûra-yı Hümayun'da Meclis-i Âli", 28 Mayıs 1335, No. 249, s. 1; İstiklâl, "Şûra-yı Saltanat", 23 Mayıs 1335, No. 151, s. 1; *Alemdâr*, 27 Mayıs 1335, No. 155, s. 1; "Ahmet Rıza Bey'in Beyanati", *Alemdâr*, 27 Mayıs 1335, No. 155, s. 1; "Said ve Galip Beylerin Mutalebatı", *Alemdâr*, 27 Mayıs 1335, No. 155, s. 1; *Vakit*, 27 Mayıs 1335, No. 568, s. 1; "Şûra-yı Saltanat ve Mukadderat-ı Devlet", *Zaman*, 26 Mayıs 1335, No. 378, s. 1; "Şûra-yı Saltanat", *Vakit*, 27 Mayıs 1335, No. 568, s. 1; "Şûra-yı Saltanat İntibaları", *Vakit*, 28 Mayıs 1335, No. 569, s. 1; "Şûra-yı Saltanat", *Hadisat*, 26 Mayıs 1335, No. 146, s. 2; *Hadisat*, 27 Mayıs 1335, No. 147, s. 1; İstiklâl, 27 Mayıs 1335, No. 154, s. 1.

konusmasının¹²⁰ ardından konuşan Damat Ferit Paşa, son olayları özetleyen bir açılış konuşması yapmış¹²¹ ve Yüksek Komiserlerle ilişkilerin günden güne düzeldiğini ve Avrupa basınının bir bölümünün Osmanlı Devleti lehine döndüğünü ifade etmiştir. Son olarak Damat Ferit Paşa, Fransa ve İngiltere gibi iki eski dosta karşı savaşın çılgınlık olduğunu belirttikten sonra bu iki devletin şimdi Osmanlı Devleti'ne yardım ellerini uzatarak kalkınmasına yardımcı olmalarını ifade etmiştir.¹²²

İzmir İşgali başta olmak üzere devletin en önemli meseleleri görüşüldüğü Şuray-ı Saltanat'ın yankıları devam ederken 30 Mayıs 1919 günü İzmir'in işgalini protesto etmek üzere İstanbul'da yüz bin kişiden fazla katılımı yeni bir miting daha düzenlenmiştir.¹²³ Halk ellerinde "Yaşamak İsteriz", "Hak ve Adalet İsteriz", "Osmanlı Toprağı Yunanistan Olamaz", "Hak İsteriz", "İki Milyon Türk, İki Yüz Bin Rum'a Feda Edilmez" yazılı pankartlar olduğu halde Sultanahmet Meydanı'na gelmiştir. Mitingde konuşma yapan Dar'ül Fünûn müderrislerinden Hakkı Bey mahvedilmek istenin Türk'ün asil ve necip ruhundan bahsetmiş, haksızlığa tüm Müslümanların feryat edeceğini söylemiştir.¹²⁴ *Vakit* gazetesi mitingi "Toprağımızın üstünde yaralarımızı sarmak istediğimiz son kısmı için dün Ayasofya ile Sultanahmet arasında hak ve istiklâl dava eden büyük bir içtima daha yapılmıştır"¹²⁵ diyerek okuyucularına duyurmuş; *İstiklâl*, "Dünkü Muazzam Tezahürat-ı Milliye"¹²⁶; *Memleket*, "Muhteşem Mabetlerimiz Arasında Milli Tezahürler"¹²⁷ başlıkları altında değerlendirmiş; *Zaman* ise "Galeyan-ı Milli Devam Ediyor" adlı yazısında "binlerce Türk ve Müslüman Fatih, Beyazıt ve Sultanahmet camilerinde toplanarak dualar etmiş ve akd edilen büyük içtimada istiklâlimiz kurtarmak için her çareye baş burmaya karar verilmiştir"¹²⁸ demiştir.

İzmir'in işgaline yönelik tepkiler devam ederken Damat Ferit Paşa'nın, Paris'e davet edilmesi, İstanbul'da iyimserlik yaratmışsa da¹²⁹ Sadrazam bu toplantıdan eli boş dönecek, Nafia Nazırı Ferit Bey'in 25 Mayıs günü *İstiklâl* gazetesi muhbirine söylediği gibi İzmir dâhil memleketin kaderi hakkındaki son sözü Türk Milleti söyleyecektir.

120 "Padişahın Nutku", *Alemdâr*, 27 Mayıs 1335, No. 155, s. 1; "Zât- Hazret-i Padişahinin Beyanat-ı Seniyyesi", *Hadisat*, 27 Mayıs 1335, No. 147, s. 1.

121 "Zât- Hazret-i Padişahinin Beyanat-ı Seniyyesi", *Hadisat*, 27 Mayıs 1335, No. 147, s. 1; Süleyman Nafiz, "Bir Tahkik", *Hadisat*, 27 Mayıs 1335, No. 147, s. 1.

122 "Sadrazamın Nutku", *Alemdâr*, 27 Mayıs 1335, No. 155, s. 1.

123 "Dünkü Miting", *Alemdâr*, 31 Mayıs 1335, No. 159, s. 1.

124 "Dünkü İkinci Sultanahmet İçtimarı", *Hadisat*, 31 Mayıs 1335, No. 151, s. 1.

125 *Vakit*, 31 Mayıs 1335, No. 572, s. 1.

126 "Dünkü Muazzam Tezahürat-ı Milliye", *İstiklâl*, 31 Mayıs 1335, No. 158, s. 1.

127 "Muhteşem Mabetlerimiz Arasında Milli Tezahürler", *Memleket*, 31 Mayıs 1335, No. 111, s.

128 "Galeyan-ı Milli Devam Ediyor", *Zaman*, 31 Mayıs 1335, No. 383, s. 1.

129 Jaeschke, A.g.e., s. 39; Türkgeldi, A.g.e., s. 223; "Sadrazam Paşa Sulh Konferansı'na Davet Edildi", *Alemdâr*, 2 Haziran 1335, No. 160, s. 1; "Dörtler Meclisi", *Alemdâr*, 2 Haziran 1335, No. 160, s. 1; "Hükümetimizin Sulh Konferansı'na Daveti", *Vakit*, 2 Haziran 1335, No. 574, s. 1.

Sonuç

İstanbul basınının önemli bir kısmı şartları oldukça ağır olmasına rağmen Mondros Mütarekesi'ni endişeyle de olsa olumlu karşılamış, İtilaf hükümetlerinin Wilson Prensiplerini göz önüne alarak Türkiye'nin istiklâl ve egemenliğini sağlayacağını düşünmüştü. Hatta mütarekeden hemen sonra işgal edilen başta Musul ve Boğazlar olmak üzere, Adana, İskenderun, Hatay, Antep, Urfa, Maraş, Batum ve Kars gibi nüfusunun büyük çoğunluğu Türk olan vilayetler dahi basının en azından bir kısmının bu düşüncesini değiştirmeye yetmemişti. Saray, hükümet ve onları destekleyen basın, ABD ve İngiltere'ye o derece inanmışlardı ki ne Venizelos'un İtilaf Devletleri nezdinde Türkiye toprakların paylaşımı üzerine yaptığı girişimlere ne de günlerdir Avrupa kamuoyunda yazılıp çizilen Yunan taleplerine kulak asmamış, bu yönde uyarı yapanları da halkı galeyana getirmekle suçlamışlardı. Fakat 14 Mayıs akşamı başlayıp 15 Mayıs'ta devam eden İzmir'in işgali deyim yerindeyse bütün yurttaki olduğu gibi İstanbul'da da bomba etkisi yarattı. Osmanlı Hükümeti ile İzmir Valiliği işgal sürecinde devam eden ve Türk milletini derinden etkileyen olayları, işgalin geçici olduğunu açıklayarak ve İngilizlerin barış görüşmelerinde Türklerin hakkını vereceğini söyleyerek dindirmeye çalışsa da basının önemli bir kısmı olaylar hakkında ayrıntılı bilgiler vermeye, İtilaf hükümetlerini ve Paris Barış Konferansı kararlarını sert bir şekilde eleştirmeye başladı.

İstanbul basınında yer alan haberlerde işgalden bir gün öncesinden başlamak üzere işgalin gerçekleştiği günün akşamına kadar devam eden olaylar tanıkların dilinden kamuoyuna ulaştırılmış, Yunan askerlerinin iskeleye çıktığı ve ilerlediği halde dahi hala İzmir'in katiyen işgal edilmeyeceğini duyuran Vali İzzet Bey'in tutumu ise büyük bir gaflet ve hyanet olarak değerlendirilmiştir. Gazetelerde işgale dair ve işgal günü gerçekleştirilen olaylardan başka İtilaf Devletlerinin samimiyetini, özellikle de Wilson Prensiplerini ve İstanbul hükümetinin tutumunu sorgulayıcı yazılar da yer almıştı. Bu yazılarda, özellikle İzmir'in demografik yapısı, Türk ve Rum nüfus istatistikleri ile gündeme getirilmiş, Türk milletinin adaletli bir sulh beklerken maruz kaldığı kanlı işgalin büyük bir hayal kırıklığı yarattığı ifade edilmiştir. Basına göre İzmir'in Yunanlara verilmesi İtilaf Devletlerinin gerçek niyetlerinin apaçık ortaya çıkmasını ve mütareke şartlarının daha iyi anlaşılmasını sağladığı gibi bu ülkelerin dünya barışı söyleminin de aldatmacadan ibaret olduğunu bir kez daha gözler önüne sermişti.

Başta İstanbul olmak üzere ülkenin dört bir yanında düzenlenen protesto mitinglerinin sıkı sansüre ve tutuklamalara rağmen gazetelerde "*Muhteşem Mabetlerimiz Arasında Milli Tezahürler*", "*Galeyan-ı Milli Devam Ediyor*", "*İzmir'in İşgali Münasebeti İle Bütün Memleket Dilhun*" ve "*İzmir Felaketi Karşısında Milli Matem Devam Ediyor*" şeklindeki başlıklarla yer alması ve yapılan yorumlarda

Türk halkının gösterdiği tepkiyi hak, adalet, vatan ve istiklal mücadelesi olarak tanımlanması Türk milli hareketinin güçlenmesinde İzmir'in işgalinin ne kadar büyük bir dönüm noktası olduğunun da açık bir yansımaydı.

İzmir'in işgal hadisesi ile gazetelerin ve köşe yazarlarının dikkat çektiği en önemli konulardan birisi de Meclis-i Mebusan'ın kapalı olması meselesiydi. Memleket ve millet için en hayati olayların cereyan ettiği bir dönemde meclisin kapalı olmasının mahzurları üzerinde durulmuş, bazı kişilerin şahsında meclisi temsil ediyormuş gibi hareket ettiklerine dikkat çekilmiştir. Özellikle mili hareket lehinde yayın yapan gazetelere göre İtilaf Devletleri'nin Paris Barış Konferansı kararlarına dayanarak emr-i vakiler yapması karşısında millet iradesinin kanuni bir şekilde tezahür edeceği milli bir vasıtaya ihtiyaç vardı. Şüphesiz bu durum Anadolu'da milli hareketi teşkilatlandırmaya başlayan Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis-i Mebusan'ın toplanması için yaptığı uğraşının ne kadar anlamlı ve yerinde bir girişim olduğunu göstermekteydi.

Ancak hemen belirtmek gerekir ki İstanbul basınının tamamı İzmir'in işgaline aynı duyarlılıkta tepki göstermemişti. Sabah ve Alemdar gazeteleri ile bazı köşe yazarları işgali kınamakla ve eleştirmekle beraber, bu üzücü gelişmelerin yaşanmasının hükümetin tutumundan ziyade geçmişte İttihatçıların izlediği politikalarından kaynaklandığını, İtilaf Güçlerinin de bu kişilerin işlediği suçlardan dolayı koca bir milleti cezalandırmaya kalktığını yazmışlardı. Aynı gazeteler, Yunan hükümet ve ordusunun bütün uygulamalarına rağmen işgalin geçici olduğunu, eninde sonunda Barış Konferansı'nın Osmanlı Devleti'nin haklarını koruyacağı görüşünü savunmaya devam etmişlerdi.

KAYNAKÇA

I. Süreli Yayınlar

Akşam

Alemdâr

Anadolu'da Yenigün

Hadisat

İdrak

İstiklâl

Memleket

Serbesti

Takvîm-i Vekâyi

Tasvir-i Efkâr

Vakit

Zaman

II. Kitaplar

ARIKAN, Zeki, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989.

BERBER, Engin, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922, Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1993.

BOZKURT, Abdurrahman, *İtilâf Devletleri'nin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, ATAM Yayınları, Ankara, 2014.

ÇAKMAK, Zafer, *İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi (1919-1922)*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007.

ÇEVİK, Zeki, *Milli Mücadele'de Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na Geçiş*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.

- ERTÜRK, Hüsametdin, *İki Devrin Perde Arkası*, (Yay. Haz. Samih Nafiz Tansu), Parola Yayınları, İstanbul, 2016.
- GÖKBİLGİN, Tayyip, *Milli Mücadele Başlarken I*, TTK Yayınları, Ankara, 1959.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyip, *Milli Mücadele Başlarken, Mondros Mütarekesi'nden Sivas Kongresi'ne*, C. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959.
- HELMREICH, Paul C. *Sevr Entrikaları, Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Antlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi*, Çev. Şerif Erol, Sabah Kitapları, İstanbul, 1996.
- İstanbul'da Bir İngiliz Tercümanının Hatıraları, Bâb-ı Âli'deki Son Tercüman Sir Andrews Ryan'ın Hatıraları (1899-1922 Abdülhamit Devrinden Mustafa Kemal'e Kadar)*, Haz. Erdal Aydoğan-Erkan Cevizliler, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum, 2014.
- JAESCHKE, Gotthard *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*, I, TTK Basımevi, 2. Bası, Ankara, 1989.
- KOÇAOĞLU, Bünyamin, *Kurtuluştan Kuruluşa Batı Anadolu'da TBMM Yardımları*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- MACMILLAN, Margaret, *Paris 1919, 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikayesi* (Çev.: Belkis Dişbudak), ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004.
- ÖKTEM, Haydar Rüştü, *Mütareke ve İşgal Anıları* (Haz. Zeki Arıkan), TTK Yayınları.
- ÖZALP, Kâzım, *Milli Mücadele I, 1919-1922*, TTK, Ankara, 1988.
- ÖZEL, Sabahattin- HACİİBRAHİMOĞLU, Işıl Çakan, *Osmanlı'dan Milli Mücadele'ye Seçilmiş Mülakatlar*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.
- SARIHAN, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü (Açıklamalı Kronoloji)*, *Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne (30 Ekim 1918-22 Temmuz 1919)*, I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993.
- SARIHAN, Zeki, *Kurtuluş Savaşı'nda İkili İktidar*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000.
- SONYEL, Salâhi R., *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*, TTK yayınları, Ankara, 1995.
- SONYEL, Salâhi R., *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı*, ATAM Yayınları, Ankara, 2015.
- TÜRKGELDİ, Ali Fuad, *Görüp İştiklerim*, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987.
- TÜRKMEN, Zekeriya *Milli Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri (15 Mayıs 1919: İzmir'in İşgali Üzerine Aydınların Kamuoyu Oluşturma Faaliyetleri)*, Berikan Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 2016.

III. Makaleler

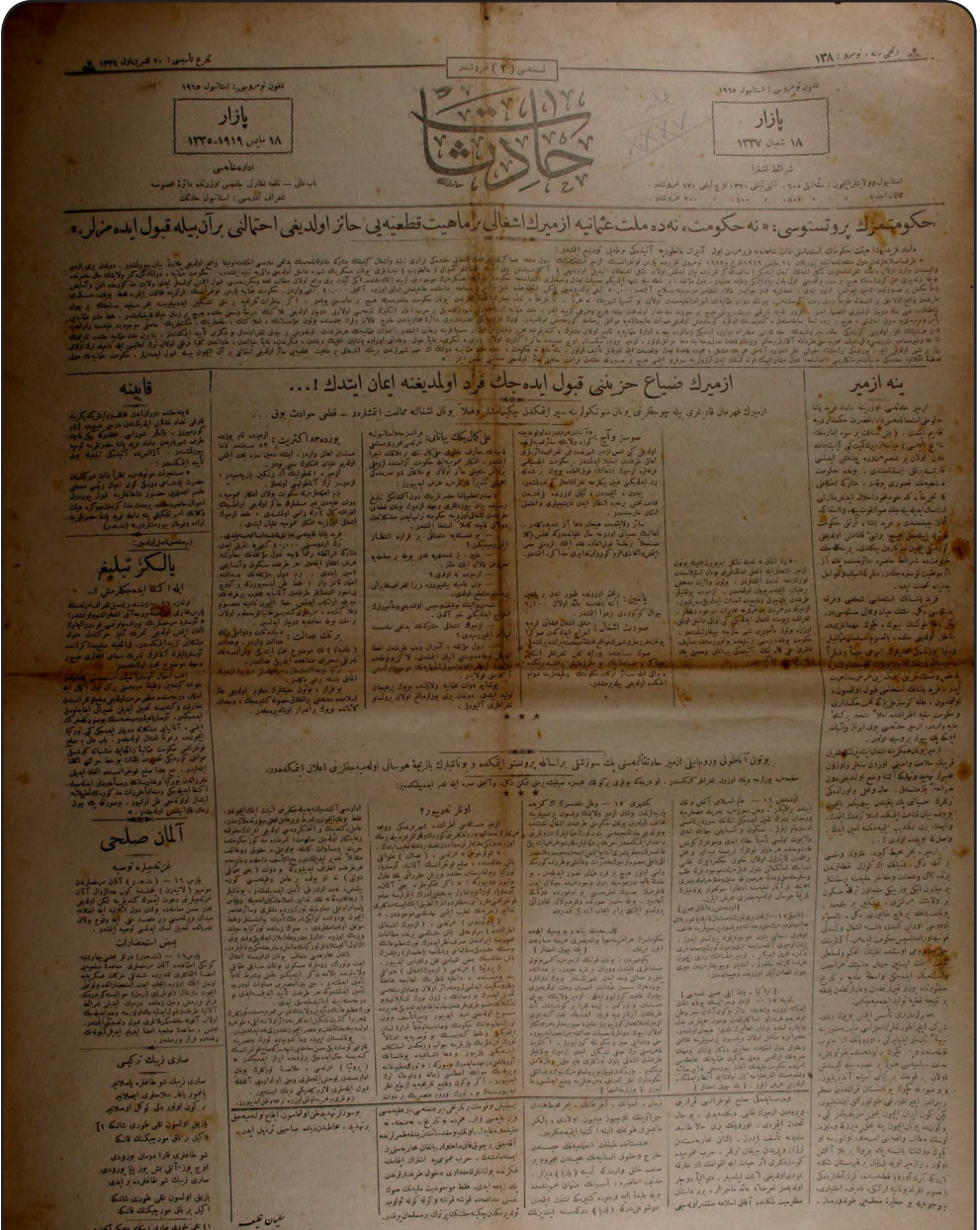
DİLEK, Mehmet Sait, "Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri ve Büyük Güçlerin Tutumu", *Karadeniz Araştırmaları*, (Kış 2013), S. 36, s. SAYFA

URAL, Selçuk- OKUR, Mehmet, "Vali İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 17, Erzurum, 2001, s. 267-274.

UYANIK, Necmi, "İzmir'in İşgaline Karşı Konya Yöresinden Gelen Tepkiler", *Altıncı Uluslararası Atatürk Kongresi, 12-16 Kasım 2007-Ankara*, Bildiriler, C. I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s. 492-526.

EKLER

EK. 1: "Hükümetin Protestosu", Hadisat, 18 Mayıs 1335.

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335
 Sayı: 18
 Tarih: 18 Mayıs 1335
 Yıl: 1199
 Sayfa: 18

Hükümetin Protestosu

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

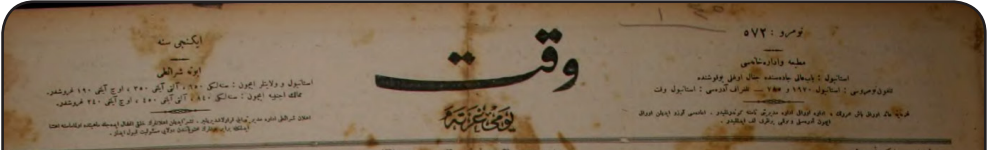
Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

Hadisat Gazetesi, 18 Mayıs 1335

EK.5: “Toprağımızın Üstünde Yaralarımızı Sarmak İstedığımız Son Kısım İçin”, Vakit, 21 Mayıs 1335.

ششمین ایک شهرون

طوبراغزك، اوستنده يارالري صارمق ايستديكميز، صوك قسمی ایچون

دولت آيبيغي اهل سلطان اهد ارگاشته حن اسقلال دیرا ایدر برونك ایشاج حد ایلشدن

نکملر (بیرسر) یئنیقیله کیریمیز (۱۷) بی سارمقک امان قیلمی شیراز

دولتک تمهدی

ایضیریم یئنیقیله کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز
ایضیریم یئنیقیله کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز

کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز
ایضیریم یئنیقیله کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز

کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز
ایضیریم یئنیقیله کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز

کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز
ایضیریم یئنیقیله کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز

کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز
ایضیریم یئنیقیله کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز

کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز
ایضیریم یئنیقیله کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز

کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز
ایضیریم یئنیقیله کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز

کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز
ایضیریم یئنیقیله کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز

کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز
ایضیریم یئنیقیله کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز

کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز
ایضیریم یئنیقیله کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز

کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز
ایضیریم یئنیقیله کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز

کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز
ایضیریم یئنیقیله کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز

کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز
ایضیریم یئنیقیله کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز

کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز
ایضیریم یئنیقیله کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز

کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز
ایضیریم یئنیقیله کیریمیزک اهرمه کتله کیریمیز
مطهره کتله کیریمیز

EK.7: "Felaket Karşısında Vahdet: Hak İsteriz, Yaşamak İsteriz!", Zaman, 24 Mayıs 1335.

زَمَان

تاریخچه: ۱۳۰۵ - ۱۳۳۵

مقدار: ۲۰ - ۲۰۰

شماره: ۳۷۶

تاریخ: ۲۴ - ۲۵

قیمت: ۱۰۰

مقدار عز حقدن بکی مذا کرهل: بکی رطرز نسویه

عز حقدن بکی مذا کرهل: بکی رطرز نسویه

بکی رطرز نسویه، بکی رطرز نسویه، بکی رطرز نسویه...

فلاکت قارشینده وحدت: حق ایسترز، یاشماق ایسترز!

فلاکت قارشینده وحدت: حق ایسترز، یاشماق ایسترز!

بکی رطرز نسویه، بکی رطرز نسویه...

بکی رطرز نسویه، بکی رطرز نسویه...

بکی رطرز نسویه، بکی رطرز نسویه...

بکی رطرز نسویه، بکی رطرز نسویه...

بکی رطرز نسویه، بکی رطرز نسویه...

EK.9: "Galeyani-ı Milli Devam Ediyor", Zaman, 31 Mayıs 1335, No. 383, s. 1.

تاریخ: ۳۱ مه ۱۳۳۵
شماره: ۳۸۳

قیمت: ۱۰۰ لیر

تاریخچه: این روزها در تمام بلاد و نواحی ایران و خارج آن، مردم با شوق و اشتیاق در راه مبارزه با دشمنان خارجی و داخلی می‌روند...

زمان

مرحاضه چایدار - تونیکه سفید خنکده

تاریخچه: این روزها در تمام بلاد و نواحی ایران و خارج آن، مردم با شوق و اشتیاق در راه مبارزه با دشمنان خارجی و داخلی می‌روند...

شهر یزد درونکی مؤثر تظاهرات و تضارعات - غلیان ملی ایدیدور.

بکره ترک و مسلمان دوقطع، یازید و سلطان ایچ، جیارلنده یولاندی ترک و اسلام تونیکه کلامی بیرون دمال ایشلر وقعه دایین بوک ایچانه سفید استقلاری قونداقین ایچون هر چاریدیه پانی دوودتیه قرا رورمشادور - (ایران) ولایتی دلقنده اشکل اشکل تویسه ایچکده و (انزلی) تفریکلر تروکی مایولمات فلان دقت کروولکدهدور - بوکرکی چلس کلا شویادی ملی تکلی حقیقه مدنا کرانه اولو میقدور.

رسمی دعا و بویوک براجاع

بکره ترک و مسلمان دوقطع، یازید و سلطان ایچ، جیارلنده یولاندی ترک و اسلام تونیکه کلامی بیرون دمال ایشلر وقعه دایین بوک ایچانه سفید استقلاری قونداقین ایچون هر چاریدیه پانی دوودتیه قرا رورمشادور - (ایران) ولایتی دلقنده اشکل اشکل تویسه ایچکده و (انزلی) تفریکلر تروکی مایولمات فلان دقت کروولکدهدور - بوکرکی چلس کلا شویادی ملی تکلی حقیقه مدنا کرانه اولو میقدور.

شورای ملی

بکره ترک و مسلمان دوقطع، یازید و سلطان ایچ، جیارلنده یولاندی ترک و اسلام تونیکه کلامی بیرون دمال ایشلر وقعه دایین بوک ایچانه سفید استقلاری قونداقین ایچون هر چاریدیه پانی دوودتیه قرا رورمشادور - (ایران) ولایتی دلقنده اشکل اشکل تویسه ایچکده و (انزلی) تفریکلر تروکی مایولمات فلان دقت کروولکدهدور - بوکرکی چلس کلا شویادی ملی تکلی حقیقه مدنا کرانه اولو میقدور.

آیدین و ایلیک لیئان

بکره ترک و مسلمان دوقطع، یازید و سلطان ایچ، جیارلنده یولاندی ترک و اسلام تونیکه کلامی بیرون دمال ایشلر وقعه دایین بوک ایچانه سفید استقلاری قونداقین ایچون هر چاریدیه پانی دوودتیه قرا رورمشادور - (ایران) ولایتی دلقنده اشکل اشکل تویسه ایچکده و (انزلی) تفریکلر تروکی مایولمات فلان دقت کروولکدهدور - بوکرکی چلس کلا شویادی ملی تکلی حقیقه مدنا کرانه اولو میقدور.

عزت تک پائی

بکره ترک و مسلمان دوقطع، یازید و سلطان ایچ، جیارلنده یولاندی ترک و اسلام تونیکه کلامی بیرون دمال ایشلر وقعه دایین بوک ایچانه سفید استقلاری قونداقین ایچون هر چاریدیه پانی دوودتیه قرا رورمشادور - (ایران) ولایتی دلقنده اشکل اشکل تویسه ایچکده و (انزلی) تفریکلر تروکی مایولمات فلان دقت کروولکدهدور - بوکرکی چلس کلا شویادی ملی تکلی حقیقه مدنا کرانه اولو میقدور.

آیدین و ایلیک بکرکی

بکره ترک و مسلمان دوقطع، یازید و سلطان ایچ، جیارلنده یولاندی ترک و اسلام تونیکه کلامی بیرون دمال ایشلر وقعه دایین بوک ایچانه سفید استقلاری قونداقین ایچون هر چاریدیه پانی دوودتیه قرا رورمشادور - (ایران) ولایتی دلقنده اشکل اشکل تویسه ایچکده و (انزلی) تفریکلر تروکی مایولمات فلان دقت کروولکدهدور - بوکرکی چلس کلا شویادی ملی تکلی حقیقه مدنا کرانه اولو میقدور.

تاریخ و او سطر کل ایچلرین بر ایزول

بکره ترک و مسلمان دوقطع، یازید و سلطان ایچ، جیارلنده یولاندی ترک و اسلام تونیکه کلامی بیرون دمال ایشلر وقعه دایین بوک ایچانه سفید استقلاری قونداقین ایچون هر چاریدیه پانی دوودتیه قرا رورمشادور - (ایران) ولایتی دلقنده اشکل اشکل تویسه ایچکده و (انزلی) تفریکلر تروکی مایولمات فلان دقت کروولکدهدور - بوکرکی چلس کلا شویادی ملی تکلی حقیقه مدنا کرانه اولو میقدور.

Geliş Tarihi : 1 Nisan 2019
Kabul Tarihi: 11 Haziran 2019

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal Of Modern Turkish History Studies
XIX/ Özel Sayı: İzmir'in İşgali (2019), ss. 217-241

AÇIKSÖZ GAZETESİ'NE GÖRE MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE İZMİR

Nurten ÇETİN*

Öz

İzmir 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal edildi. Mondros Mütarekesi'nin yedinci maddesine dayanılarak yapılan bu haksız işgal hareketi İstanbul ve Anadolu'daki Türk halkı tarafından tepkiyle karşılandı. Bu tepki İstanbul Hükümeti ve İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcilerine çekilen protesto telgrafları, yapılan miting ve protestolar yoluyla ortaya konuldu. Kastamonu, İzmir'in işgaline yoğun tepkilerin gösterildiği şehirlerden biriydi. Bu durumun ortaya çıkmasında Açiksöz Gazetesi önemli bir yere sahiptir. Gazete, İzmir'in Yunan idaresine girdiği andan başlayarak işgalden kurtuluşuna kadar geçen süreç hakkında Kastamonu halkını bilgilendirdi. Kastamonu halkı, Açiksöz gazetesinin İzmirli'lere yardım çağrılarına duyarsız kalmadı. Yunan zulmü altındaki İzmir ve İzmirli'lere maddi ve manevi destek sağladı.

Anahtar Kelimeler: Açiksöz, İzmir, Kastamonu, İşgal, Protesto ve Mitingler.

ACCORDING TO THE ACIKSOZ NEWSPAPER IZMIR IN THE TERM OF THE NATIONAL STRUGGLE

Abstract

Izmir was occupied by the Greeks on May 15, 1919. Basing on the seventh article of the Mondros Armistice, this unjust occupation movement was reacted by the Turkish people in Istanbul and Anatolia. This reaction was put forward by meetings and protest telegrams of protest against the Istanbul Government and the representatives of the Entente States in Istanbul. Kastamonu was one of the cities that showed intense reactions to the occupation of Izmir. The people of Kastamonu, who had lived in the city center and in the central places, gave financial and moral support to the people of İzmir. From the moment that İzmir entered

* Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
(nurtencetin@trakya.edu.tr), (<https://orcid.org/0000-0002-5428-2539>).

under the Greek administration, Açiksöz newspaper had an important place in informing the people of Kastamonu about the oppression, persecution and massacres of the people of İzmir. In this period it closely followed İzmir and the situation of the people of İzmir. It had an important place that the people of Kastamonu embrace the hands of the people of İzmir and help to extend their hands.

Keywords: *Aciksoz, Izmir, Kastamonu, Occupation, Protest and Meetings.*

Giriş

Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasında önemli katkı sağlayan unsurlardan birisi yerel basındır. Kastamonu'da yayımlanan Açiksöz gazetesi bunun en önemli örneklerindedir. Gazete, 15 Haziran 1919 tarihinde Kastamonu Lisesi Müdürü Mehmet Behçet Bey ile arkadaşları Hüsnü (Açiksöz), Ahmet Hamdi, Tahir Karaoğuz beyler ve lise öğrencilerinin katılımıyla yayımlanmaya başlamıştır¹. Gazetenin sahibi Hamdi Çelen, mesul müdürü Hüsnü Açiksöz'dür². Millî Mücadele'ye başından sonuna kadar destek vermiştir³.

Aynı dönemlerde Kastamonu'da yayım hayatını sürdüren gazetelerden birisi, Kastamonu gazetesidir. Gazete, 1872 yılı Mart ayından, 1938 yılının Mayıs ayına kadar yayın hayatını sürdürmüştür⁴. Gazeteden ziyade edebi bir dergi niteliğinde olan Nazikter gazetesi, 17 Mayıs 1910 tarihinde ilk sayısını yayımlamış, 7 Mart 1928 yılına kadar belli aralıklarla çıkmıştır⁵. 14 Aralık 1911 tarihinde yayınlanmaya başlayan Zafer gazetesi, Kastamonu'nun Millî Mücadele'ye katılmasının ertesi günü olan 17 Eylül 1919'da artık çıkmayacağını duyurarak yayın hayatını noktalamıştır⁶. Türkiye (Ağustos 1921) ve Türkeli gazeteleri (14 Mayıs-11 Haziran 1921) Millî Mücadele döneminde Kastamonu'da yayımlanan diğer gazetelerdir⁷.

Millî Mücadele Dönemi'nde Açiksöz gazetesinde çıkan yazılarla ilgili bazı çalışmalar mevcuttur. Bunlardan birisi Cemal Kurnaz ve Şefika Kurnaz tarafından hazırlanan Ahmet Talât Onay'ın kaleme aldığı Millî Mücadele Yazılarıdır. Kitapta Onay'ın Açiksöz gazetesinde çıkan "İzmir Nasıl İşgal Edildi?" başlıklı dokuz bölümlük yazısı yer almaktadır.

1 Murat Yetim, *I. İnönü Zaferi'nden İzmir'in Kurtuluşuna Kadar Açiksöz Gazetesi'nde Harici Haberler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan 2015, s. 6.

2 Ercan Çelebi, "Millî Mücadele'de Kastamonu", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları*, Yıl 10, Sayı 19 (Bahar 2014), s. 106.

3 Faruk Söylemez, "Millî Mücadele'de Kastamonu Basını", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 12, Ankara 1993, s. 415.

4 Aziz Demircioğlu, *100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972*, s.18-26.

5 *A.g.e*, s. 44-48.

6 *A.g.e*, 52-60.

7 *A.g.e*, s. 81-83.

Açıksöz gazetesi üzerine yapılmış diğer bir çalışma İsmail Habib Sevük'ün "Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılar ve Anadolu Rumları Üzerine Makaleler (Açıksöz Gazetesi)" adlı kitabıdır. Kitap Yunanistan'ın Anadolu'daki hedefleriyle ilgili Açıksöz'de 1921 yılında çıkan yirmi yedi makalenin tercümesini içermektedir. Makalelerde İzmir ile ilgili doğrudan herhangi bir bilgi yoktur.

Bu çalışmada; Milli Mücadele döneminde Açıksöz gazetesinde İzmir ile ilgili yayımlanan tüm haberler incelenmiş, bu haberler ışığında işgalin Kastamonu'daki yansımaları ve sonuçları ortaya konulmuştur. İzmir'de yaşanan gelişmeler karşısında Kastamonu halkının tutum ve davranışları son derece önemlidir. Çalışma, Milli Mücadele'nin yerel basına nasıl yansıdığını göstermesi ve topyekûn bir mücadele olduğunu örneklemesi açısından önem arz etmektedir.

1. Açıksöz Gazetesi'ne Göre İzmir'de Yunan Mezalimi

15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgaliyle birlikte şehirde Müslümanlara yönelik baskı ve zulümler başladı. Açıksöz gazetesi gelişmeleri yakından takip ediyordu. Yunan askerleri çarşılar, sokaklarda hanelerde, dükkânlarda kimseyi bırakmamıştı. Başında şapka olmayan her fert tecavüze uğruyordu. Yakaladıkları kim olursa olsun baştan aşağı arama yapıyorlar, saat, cüzdan, hatta parmaklardaki yüzükler, kadınların bilezikleri alınıyordu. Diğer taraftan da erkeklerin başlarındaki şapkaları, kadınların ise çarşafı yırtılıyordu. Yunan subayları bu türlü hareketlere katılmamakla birlikte göz yumuyorlardı. Yağmaya uğramayan dükkânlar sadece Hıristiyanlara ait dükkânlardı. Bu durum önceden kapılara çizilen haçlar ve mühür-ü Süleymanlardan anlaşılıyordu. Müslüman mallarını talan işlemlerine Yunan askerleri, yerli Rumlar, Ermeni ve Museviler de katılmışlardı⁸. İzmir'de Türklere yapılan muamelelere Avrupalı devletlerin kayıtsız kalmaları gazetede eleştiri konusu oluyordu. Avrupa, Türk milletinin feryadına kulaklarını adeta tıkamıştı. Göçe maruz bırakılan İzmirliilerin açlık ve sefaletle savaşmalarına yardım etmek ve onların ayakta kalmasını sağlamak gerekliydi. Avrupa'nın Yunanistan'a olan desteğinin kalkacağı gün İzmir'de tekrar Türk bayrağı dalgalanacak ve ezan sesleri yükselebilecekti⁹.

Açıksöz, "İzmir'de Yunan Fecayii ve Kastamonulu Bir Gencin Fedakârlığı" başlığı altında Aydın'da Yunanlıların yaptıkları mezalime şahit olan Kastamonulu bir gencin anlattıklarını sütunlarına taşıdı. Kemal adındaki bu genç burada çok zor zamanlar geçirmişti. Yaşadıkları ve gördükleri çerçevesinde Türklerin neden

8 Ahmet Talat Onay, "İzmir Nasıl İşgal Edildi? 6", Açıksöz, 14 Haziran 1336/14 Haziran 1920, nr. 54, s. 3.

9 "İzmir Muhtacini", Açıksöz, 15 Ağustos 1335/15 Ağustos 1919, nr. 8, s. 1-2. İzmir'de Türklere yapılan tüyler ürpertici katliam İngiliz Parlamentosunda bu bazı milletvekilleri tarafından gündeme getirildiğinde, Dışişleri Bakanı "Ne kadar az söylenirse o kadar iyi olur" diyerek konuyu geçiştirmekle yetinmişti. Salâhi Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1973, s. 53-54.

silaha sarıldıkları konusunda bazı açıklamalar yapıyordu. Buna göre, Yunanlılar İzmir ve çevresini işgal ettikten sonra, işgal sahalarını genişletmişlerdi. Aydın ve Nazilli'ye kadar uzanan Türk topraklarını çiğnemişler, ele geçirdikleri köy ve kasabalardaki Türklere çeşitli işkenceler yapmışlardı. Bu uygulamalar karşısında o bölgede yaşayan Türkler işgale karşı koymak ve son vermek amacıyla silaha sarılmışlardı. Yunanlılar İzmir'i işgallerinin ilk haftasında Aydın'ı da işgal etmek için bölgeye trenler dolusu asker sevk etmişlerdi. İzmir, Aydın ve çevre bölgelerdeki Türkler hep kötü muamele, baskı ve zulme maruz kalmışlardı. Bu nedenle onlarda işgalci Yunan güçlerine karşı intikam duygusuyla Türklüğün ölmeyeceği düşüncesi hâkimdi¹⁰.

İzmir'in durumuyla ilgili diplomatik süreç gazete tarafından takip ediliyor ve yaşanan gelişmeler yayımlanıyordu. "İzmir'in Tahliyesini Bekliyoruz" başlıklı yazıda İzmir'in tahliyesi için Barış Konferansı tarafından emir verildiği, tahliyeyi tebliğ için İtilaf devletleri tarafından Kuva-yı Milliye liderlerine bir heyet gönderildiği ifade edilmişti. Bu haber henüz doğrulanmamıştı. Ancak konferans kararlarının Türkler lehine sonuçlanacağına, Türklerin hakkının geri verileceğine olan inanç tamdı. Yunanistan hiçbir zaman İzmir'e sahip olamayacaktı. Konferans, İzmir konusunda Türklerin geleceği ile ilgili karar verirken daha önceden işledikleri hataya düşmeyecek ve adil olacaktı. Açlıktan ve soğuktan inleyen insanların ölümlerine kalpleri razı olmayacaktı¹¹.

Yunanlıların Müslümanlara yönelik baskı ve zulümleri devam ediyordu. 16 Mart Salı günü Kızıldağ'ın arkasındaki Demirci Köyünde yerli Rumlar ile Yunan askerleri tarafından köyde beş erkek ve bir kadın iple boğulmuş, boğazları ustura ile kesilmişti.¹²

Diğer taraftan 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması'nın İstanbul Hükümeti tarafından imzalanmasının ardından İzmir'de Yunan idaresi resmen kuruldu¹³. Dâhiliye Nezareti tarafından İzmir Valiliği'ne çekilen bir telgraf ile barış antlaşmasının imzalanması dolayısıyla buradaki memurların İstanbul'a geri dönmeleri bildirildi¹⁴.

Açıksöz'de, "İzmir İçin Bir Çare-i Hal" başlığı ile çıkan yazıda Tan gazetesinin 1 Kasım 1920 tarihli başmakalesinden alınan habere yer veriliyordu. Haberde İzmir'in kurtarılması için acil tedbirler alınması ifade ediliyordu¹⁵.

10 "İzmir'de Yunan Fecayii ve Kastamonulu bir Gencin Fedakarlığı", *Açıksöz*, 21 Kanun-ı Evvel 1335, nr. 26, s. 1.

11 "İzmir'in Tahliyesini Bekliyoruz", *Açıksöz*, 8 Şubat 1336/8 Şubat 1920, nr. 33, s. 1.

12 "İzmir'de Hıyanet ve Cinayet", *Açıksöz*, 4 Nisan 1920/4 Nisan 1920, Sayı 41, sayfa 2, Aktaran Sefer Bulgu, *Açıksöz Gazetesinin 1920-1921 Yıllarına Ait Sayıların Konu Başlıklarının Fihristi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2011, s. 18.

13 "Zavallı İzmir", *Açıksöz*, 19 Ağustos 1336/19 Ağustos 1920, nr. 72, s. 1.

14 "İzmir'in Teslimi", *Açıksöz*, 19 Ağustos 1336/19 Ağustos 1920, nr. 72, s. 2.

15 "İzmir İçin Bir Çare-i Hal", *Açıksöz*, 20 Kanun-ı Evvel 1336/20 Aralık 1920, s. 1, Bulgu, *a.g.t.*, s. 94.

Müslümanlara yapılan baskılar gün geçtikçe artıyordu. Müslümanlardan vergi adı altında zorla para toplanıyor, vermeyenlerin mallarına el konuluyordu¹⁶. Yunanlılar işgal ettikleri muhitlerde Türk ve Müslümanların imhasını amaçlayan “haince” ve “canice” yürüttükleri siyaseti özellikle İzmir ve çevresinde artırmışlardı. Bu süreçte yaralama öldürme gibi uygulamalar ile Müslümanların yok edilmesine çalışıyorlardı. Her gün İzmir'in çeşitli mahallerinden beşer, onar, yirmişer kişilik kafiler İzmir'e gönderilmekte ve oradan adalara ve Yunanistan'a sürülmekteydiler¹⁷. Uşak'tan elli, Salihli'den yirmi kişi Yunanistan'a sürülmüştü¹⁸. Yapılanlar karşısında İzmir halkı, İzmir'deki Amerika, Fransa ve İtalya temsilcilerine başvurarak bu faciaya son verilmesi için Yunan Hükümeti nezdinde teşebbüste bulunulmasını istediler¹⁹.

İzmir ve aynı dönemde Trakya'da yaşananları ortaya çıkarmak için Muhtelit Tahkik Komisyonu kurulması gündeme geldi²⁰. Açıksöz'de “Güzel İzmir Ne Halde” başlığı altında aynı gün çıkan bir başka haberde, Yunanlıların Eskişehir'de yenilmesinden sonra İzmir'e asker sevkiyatı yapmadıkları, Sevr Antlaşması'nın düzenlenmesini bekledikleri, bu nedenle de İzmir'de taşkınlıklara son verdikleri haberi yer almıştı²¹.

Yunanlılar tarafından Trakya, İzmir ve Bursa havalisinde yapılan zulümler hakkında BMM'ye Karesi, Bolu ve Bursa azası tarafından verilen birkaç takrir Hariciye Vekaleti tarafından Londra'daki Türk heyetine gönderildi²².

Heyet Başkanı Bekir Sami Bey basına verdiği bir demeçte “Yunanlıları bizzat İzmir'den atacağız. Devletler şark meselesinin pek kısa bir zamanda hallini arzu ediyorlarsa da Yunanistan'a hafi ve aleni müzaheretten vaz geçmelidirler”²³ diyordu.

Açıksöz Ankara'dan aldığı bir haberi sütunlarına taşımıştı. Buna göre, Yunanlılar bir elinde Yunan bayrağı diğer elinde kılıç ile İzmir'de Çorakkapı Camii'ne girerek caminin iç duvarına askeri birlikleri ve kılıcı resmetmişler, kılıcın üzerine hakaret dolu bazı yazılar yazmışlardı. Hatuniyye Camii'nin duvarına ise posta kutusu asma bahanesiyle birçok resimler yapmışlardı. Bu türlü davranışlar Müslümanlar üzerinde derin üzüntü ve heyecana neden oluyordu²⁴.

Londra Konferansı sonrasında Yunanlılar İzmir'deki haksızlık ve zulümlerini artırdılar. Tüccar ve ayandan bazı kişileri tutukladılar. Mahkûmlar

16 “İzmir'de Yunan Kepazelikleri”, *Açıksöz*, 8 Mayıs 1337/8 Mayıs 1921, nr. 179, s. 2.

17 “İzmir Mühlakatında Kıtâl Umumi Bir Şekil Alıyor”, *Açıksöz*, 8 Mayıs 1337/8 Mayıs 1921, nr. 179, s. 2.

18 “İzmir ve Mühlakatında Müslüman Emval ve Emlakına Vaz u Yed”, *Açıksöz*, 8 Mayıs 1337/8 Mayıs 1921, nr. 179, s. 2.

19 “İzmir'deki Mümessillerin Teşebbüsü”, *Açıksöz*, 8 Mayıs 1337/8 Mayıs 1921, nr. 179, s. 2.

20 “Muhtelit Tahkik Komisyonu”, 3 Mart 1337/3 Mart 1921, s. 2, Aktaran Bulgu, a.g.t, s. 115.

21 “Güzel İzmir Ne Halde”, *Açıksöz*, 3 Mart 1337/3 Mart 1921, s. 3, Aktaran, Bulgu, a.g.t, s. 116.

22 “İzmir ve Burusa'da Yunan Mezalimi”, *Açıksöz*, 13 Mart 1337/13 Mart 1921, nr. 131, s. 2.

23 “Yunanistan'ı İzmir'den Atacağız”, *Açıksöz*, 13 Mart 1337/13 Mart 1921, nr. 131, s. 2.

24 “İzmir'de Yunanlıların Hainane Tecavüzatı”, *Açıksöz*, 17 Mart 1337/17 Mart 1921, nr. 135, s. 2.

işkencelere maruz bırakılıyordu. Nakliye araçlarına el konuluyor karşı koymaya çalışanlar ağır şekilde cezalandırılıyordu²⁵.

Yunan Başbakanı Gunaris ve Generali Dosmanis'in 30 Nisan'da İzmir'e gelmeleri²⁶ Türkler arasında umutsuzluğa neden olmuştu. Şehirde halkın can güvenliği kalmamıştı. Müslümanlar sabahları geç vakitte dükkânlarını açıyor ve akşamları ise erken saatte kapatarak evlerine çekiliyorlardı. Bu durumdan bilgi sahibi olan itilaf devletlerinin ise buna göz yumdukları görülüyordu²⁷.

Açıksöz, İzmir'de Yunanlılar tarafından Müslümanlara yapılan mezalim ile ilgili olarak "*Hilkatten Beri Hiçbir Kavmin Başına Gelmeyen Mezalim Müslüman Kardeşlerimizin Başına Geldi*" başlığı ile yayımladığı yazıda, Yunanlıların mezalimleriyle ilgili bir görgü tanığının anlattıklarına yer verdi. Buna göre, Yunanlılar tarafından katledilen Müslümanların toplam sayısı 100 binin üzerindeydi. İzmir'de her gece Müslümanlar birer ikişer katledilmeye devam ediyordu. Yunanlılar, Müslümanlara engizisyon mahkemelerinde bile görülmemiş mezalimi yapmışlardı. Bölgede incelemelerde bulunan heyetler, yangın mahallerindeki külleri incelemiş ve sonuçta bu küllerin insan külü olduğu ortaya çıkmıştı. Yakılan Müslüman köylerinin harabeleri Yunan vahşetini ortaya koymaktaydı²⁸. Kırkburun Kasabası'nda Müslümanlara ait bütün dükkânlar yağmalanmış, camları kırılmıştı. Müslümanlara yapılan hakaretler tahammül edilmez bir hale gelmişti Rumlar nihai zafere ulaştıklarında tüm Müslümanları İzmir'den kovacaklarını söylemekteydiler²⁹. Yunanlılar Nif Kazasının Armutlu Nahiyesi'nde teravih namazı esnasında camiye giderek beş kişiyi şehit, diğerlerini darp etmişlerdi³⁰. Yunanlıların cephede aldıkları yenilgiler İzmir'de Müslümanlara yapılan baskıyı artırmıştı. Yunan devriyeleri İzmir'e girişi yasaklanan İstanbul gazetelerini araştırmak bahanesiyle geceleri birçok Müslüman'ın evini basmakta ve sahiplerine hakaret ve işkence yapmaktaydı. Eylül ayından itibaren de İzmir ve çevresindeki halktan vergi toplamaya başlamışlardı³¹.

1921 yılının sonlarına yaklaşıldığında Türkler arasında İzmir'in geri alınacağı ve düşmanın yurttan atılacağı konusundaki inanç artmıştı. Açıksöz "İzmir'e" başlığı altında yayımladığı haberde İzmir'in geri alınacağını şu sözlerle ifade ediliyordu: "*Sana kavuşacağımız günler yaklaşıyor... Şimdi güleceksin sevgili şehir sana bunu Sakarya boyunda senin için dökülen aziz kanlar asalet, namına söylüyorum sevgili bak bu muazzam halas güneşinin fecri şimdiden başladı...İzmir*

25 "Yunanlılar İzmir'de", *Açıksöz*, 24 Mart 1337/24 Mart 1921, nr. 141, s. 1.

26 "Yunan Nazırları İzmir'de", *Açıksöz*, 6 Mayıs 1337/16 Mayıs 1921, nr. 178, s. 1.

27 İzmir'deki Türk Enini", *Açıksöz*, 22 Nisan 1337/22 Nisan 1921, nr. 166, s. 1.

28 "Hilkattan Beri Hiçbir Kavmin Başına Gelmeyen Mezalim Müslüman Kardeşlerimizin Başına Geldi", *Açıksöz*, 15 Haziran 1337/15 Haziran 1921, nr. 209, s. 1.

29 "İzmir'de Her Gece Birer İkişer Müslüman Katl Olunuyor", *Açıksöz*, 15 Haziran 1337/15 Haziran 1921, nr. 209, s. 1.

30 "Namazda İkende Şehit Ediyorlar", *Açıksöz*, 15 Haziran 1337/15 Haziran 1921, nr. 209, s. 1.

31 "İzmir'de Yunan Mezalimi", *Açıksöz*, 10 Teşrin-i Evvel 1337/10 Ekim 1921, nr. 305, s. 1.

sevgili İzmir sen ne kadar bedbaht bir beldesin. Dün kapımızda hizmetkârların en adi tasallutuna uğradık...³².

Yunanlılar tarafından boğulup denize atılan Müslümanların cesetleri balıkçıların ağlarına takılıyordu. Ankara'dan bildirildiğine göre, Giritli Müslüman balıkçıların ağlarına ayaklarına birer demir parçası bağlanmış dokuz ceset çıkarılmıştı. Bunların Yunanlılar tarafından işgal alanlarından toplanıp esir adıyla İzmir'e sevk edilerek şehit edilmiş yakın köylerdeki kişilere ait olduğu anlaşılmıştı³³.

Gazete Yunanlılarla işbirliği yapan bazı Müslümanlar hakkında Ankara'dan edindiği bilgileri de okuyucularına aktarıyordu. Bazı Çerkezler, "Şarkı Karib Çerkezleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adıyla Yunan idaresi altında yaşamak istediklerine dair bir beyanname yayınlamışlardı³⁴. Bu durumu bütün Çerkezlere mal etmek doğru değildi. İstanbul'da devletin çeşitli birimlerinde görevli bulunan önde gelen bazı Çerkezler, İzmir'de bu beyannameyi neşreden ve kendilerine Çerkezlerin savunucusu süsü veren Çerkezlere cevap vermekte gecikmedi. Buna göre Yunanlılar tarafından bazı Çerkezlerin İzmir'e sevk edilmelerinin amacı onları kendi saflarına çekmekti. Oysaki Çerkezler Türklerden hoşgörülü tutum ve davranışlar görmüşlerdi. Öz kardeşler arasındaki anlaşmazlıklar bir yanlış anlaşılmanın ötesinde olamazdı. Düşmanların tahrikine kapılarak bazı taleplerde bulunmak düşmanların oyununa gelmek kötü bir saldırıydı. Türk ve Çerkezler aynı camiada tek vücutlardı ve Yunan emellerine alet olan birinin hıyaneti ancak onun şahsına münhasır olabilirdi³⁵.

Yunanlılar kurdukları çeşitli cemiyetler ve çeteler aracılığıyla örgütlenmelerini sürdürüyorlardı³⁶. Bu çeteler Müslüman köylerini basarak halkı katletmeye devam ediyordu³⁷. İki hafta önce altı Müslüman katledilmiş ve Karşıyaka'ya bağlı Sancaklı Köyü tamamen yakılıp yıkılmıştı³⁸. 30 kişilik silahlı Rum çetesi Sancaklı'da bir evde altı erkek ve bir kadın olmak üzere yedi Müslümanı şehit etmişlerdi³⁹. İzmir çevresindeki Müslüman köylerin halkı çareyi İzmir'e sığınmakta görüyorlardı⁴⁰. Balıkesir ve Sındırgı bölgelerinde halka yaptıkları zulüm ve işkenceler iyice artmıştı. Kuva-yı Milliye mensubu oldukları gerekçesiyle birçok

32 "İzmir'e", *Açıksöz*, 15 Teşrin-i Evvel 1337/15Ekim 1921, nr. 309, s. 2.

33 "İzmir Denizi Müslüman Cesetleriyle Dolu", *Açıksöz*, 19 Teşrin-i Sani 1337/19 Kasım 1921, nr. 338, s. 1.

34 "İzmir'de Çerkezlik Cemiyeti", *Açıksöz*, 29 Teşrin-i Sani 1337/29 Kasım 1921, nr. 347, s. 2.

35 "İzmir'deki Mahutlara Bir Cevap", *Açıksöz*, 3 Kanun-ı Evvel 1337/3 Aralık 1921, nr. 350, s. 1.

36 "İzmir'de" "Yunan İhtilal Çeteleri Katliama Devam Ediyor", *Açıksöz*, 28 Kanun-ı Sani 1338/28 Ocak 1922, nr. 397, s. 1.

37 "Yunan Fecaati", *Açıksöz*, 11 Kanun-ı Sani 1338/11 Ocak 1922, nr. 383, s. 1.

38 "İzmir'de" "Yunan İhtilal Çeteleri Katliama Devam Ediyor", *Açıksöz*, 28 Kanun-ı Sani 1338/28 Ocak 1922, nr. 397, s. 1.

39 "İzmir İçinde Bir Çete", *Açıksöz*, 2 Şubat 1338/2 Şubat 1922, nr. 302, s. 1.

40 "İzmir'de" "Yunan İhtilal Çeteleri Katliama Devam Ediyor", *Açıksöz*, 28 Kanun-ı Sani 1338/28 Ocak 1922, nr. 397, s. 1.

aile Manisa hapisanesine sevk edilmişti. Bunların da gasp edilen eşyaları İzmir'e gönderilmişti. Kadın ve çocuklar da ayrı işkencelere tabi tutuluyorlardı⁴¹.

2. Açıksöz Gazetesi'ne Göre İşgal Döneminde İzmir'in Durumu

İşgal sonrası İzmir'de sık sık meydana gelen patlamalar şehirde büyük hasarlara yol açmıştı. 3 Haziran'da Mersinli civarındaki Yunanlılara ait mühimmat depoları saat dört sularında infilak etmiş ve etrafındakilere sıçrayarak toplu imhaya neden olmuştu. İlk patlama bütün İzmir'i sarsmış, gökyüzü dumanlarla kaplanmıştı. Patlamanın etkisiyle etraftaki yapıların camları kırılmış duvarları sallanmıştı. Temelleri sarsılan bazı evler yıkılmıştı. İkinci patlama daha şiddetli olmuştu. Halkalı Pınar'dan deponun bulunduğu yere kadar olan askeri alanda 150 metre genişliğinde, altı metre derinliğinde çukurlar açılmıştı. Her taraf demir ve gülle parçalarıyla dolmuştu. Birinci depo dinamit ikinci depo top mermisi ile doluydu. Halk korku ve endişe içerisinde sokaklara dökülmüştü. Asker ve halktan hayatını kaybedenler vardı. İzmir'deki Yunan komiserliği konuyla ilgili olarak gazetelerde bir beyanname yayınlamak patlamanın bir kaza sonucu olduğunu açıkladı. Bazı Müslümanlar da olaydan sorumlu tutularak Yunan askeri memurları tarafından tutuklandı. Yunanistan'ın taarruz için hazırladığı mühimmat ve malzeme toptan yok olmuştu. Bunun savaş karşıtı Yunanlılar tarafından yapıldığı da düşünülmekteydi⁴².

Şehirde bir taraftan patlamalar yaşanıyor, diğer taraftan da asayiş sağlanamıyordu. Karışıklıklar halk ile askeri karşı karşıya getiriyordu. Yunan askerleri arasında da karışıklıklar vardı. Bir Yunan alayının karıştığı olaya diğer askerlerin ve halkın da katılması sonucunda aralarında çatışmalar çıkmıştı. Asker ve halktan çok sayıdaki kişinin Yunan Divan-ı Harbi tarafından tutuklandığı bildirilmekteydi⁴³.

Açıksöz, İzmir'deki Yunan idaresi hakkında Times gazetesinde çıkan bir yazıyı sütunlarına taşınmıştı. Buna göre, İzmir Yunan idaresi altında çok kötü bir hale gelmişti. Yunan idaresi ile mukayese edildiğinde Türk idaresi daha iyiydi. Bölgede asayiş kalmamıştı. Müslümanlar tek başlarına dolaşamıyordu. Belediye işleri tamamen durmuştu. İzmir sokakları pis bir durumdaydı. Şehrin aydınlatması çok kötüydü. İzmir ve Çeşme arasındaki 60 mil uzunluğundaki yol harap olmuştu. Üç sene önce son derece düzenli olan Manisa yolundan bugün sadece geçiş yapılabilirdi. Ticaret tamamen durmuş, bir zamanlar burada önemli yere sahip olan İngiliz tüccarları iflas etmişti. Yunan idaresi altında İzmir'in geleceği hiç parlak görünmüyordu⁴⁴.

41 "Zavallı Kardeşlerimiz", *Açıksöz*, 2 Şubat 1338/2 Şubat 1922, nr. 302, s. 1.

42 "İşgalde Yunanlıların Taarruz İçin Hazırladıkları Mühimmat Kamilen Mahvoldu", *Açıksöz*, 15 Haziran 1337/15 Haziran 1921, nr. 209, s. 1. Patlamanın detayı için bkz. "İzmir İnfilakı", *Açıksöz*, 26 Temmuz 1337/26 Temmuz 1921, nr. 243, s. 2.

43 "İzmir'de İğtişaat", *Açıksöz*, 15 Temmuz 1337/15 Temmuz 1921, nr. 235, s. 1.

44 "İzmir'deki Yunan İdaresi", *Açıksöz*, 3 Kanun-ı Sani 1338/3 Ocak 1922, nr. 376, s. 2.

Şehir bir taraftan da yağmalanıyordu. Yunanlılar İzmir Sanayi Mektebi'ndeki matbaayı ve makine ile araç ve gereçlerini Atina'ya götürmüşlerdi⁴⁵. Yunanlılar İzmir'deki İslam Vakıfları gelirlerine el koymuşlardı. Bu nedenle İzmir Evkaf Dairesi kapanmıştı. Bergama Evkaf Dairesi ile mütevellilerine ait gelirden 60 bin lirayla Menemen su yollarına ayrılmış 30 bin lirayı gasp etmişlerdi⁴⁶.

İzmir sokakları firar eden Yunan askerleriyle dolmuştu. Şehrin güvenliği tamamen kaybolmuştu. Yunan asker kaçakları üzerlerindeki üniformayı çıkarmadan dükkânlarda hizmetçilik ve meyhanelerde garsonluk yapmaya başlamışlardı⁴⁷. Yunanlılar İzmir'deki bütün Türk okullarını karakol, hastane yapmak bahanesiyle kapatmışlardı. Çeşme Kasabasındaki Türk mektebi postane yapılmıştı⁴⁸. Muallimlerine aylardan beri maaş verilmiyordu. Bu nedenle de birçok okul kapanıyordu. Muallimliklere kendi adamlarını getirmekteydiler⁴⁹.

Tüm bu baskılar ve karmaşa sonucunda şehirde can ve mal güvenliği kalmamış, sosyal ve ekonomik hayat tamamen felç olmuştu. Türk halkının kültürel zenginlikleri yok edilmeye çalışılarak eğitim hakları ellerinden alınmıştı.

3. Açıksöz Gazetesine Göre Kastamonu'da İzmir Muhtaçlarına Yapılan Yardımlar

Açıksöz İzmir'de yardıma muhtaçlarla ilgili haberlere geniş yer veriyordu. Gazeteye göre, Yunanlılar İzmir'de vahşet yapmış, pek çok aile sefil ve perişan hale düşmüştü. Kadınlar ve kimsesiz çocukların yardımına koşmak her Müslüman'ın görevidi. Kastamonu halkı bu çağrılara sessiz kalmadı. İzmirli'lere yardım amacıyla çeşitli etkinlikler yapıldı. Geliri İzmir muhtaçlarına verilmek üzere Pazartesi günü gündüz kadınlara geceleri de erkeklere özel sinema gösterileri tertiplendi. Bilet satışlarından 300 liraya yakın bir meblağ elde edildi. Açıksöz gazetesi adeta İzmirli'lilerin sözcüsüydü. İzmirli muhacirlere yaptığı yardımlar için onlar adına Kastamonu halkına teşekkür ediyor ve bunu bir görev kabul ediyordu⁵⁰.

15 Mayıs 1919 tarihinde işgal edilen İzmir'in semalarında bir zamanlar Türk bayrağı dalgalanıyordu. Camilerinde Kur'an okunuyor, minarelerinden ezan sesleri yükseliyordu. Rahat ve konforlu yaşama alışkın İzmirli'liler şimdi kadınıyla çocuğuyla dağlarda yaşamaya mecbur ediliyorlardı. Zamanında binlerce kimsesize kucak açan İzmir şimdi dindaşları tarafından kendilerine

45 "Çapulcular Taşınıyorlar mı?", *Açıksöz*, 8 Kanun-ı Sani 1338/8 Ocak 1922, nr. 380, s. 1.

46 "İzmir Evkafı İslamiyesi", *Açıksöz*, 1 Şubat 1338/1 Şubat 1922, nr. 301, s. 1.

47 "İzmir'de Yunan Mezalimi", *Açıksöz*, 10 Teşrin-i Evvel 1337/10 Ekim 1921, nr. 305, s. 1.

48 "İzmir ve Mülhakatındaki Mektepler", *Açıksöz*, 15 Teşrin-i Evvel 1337/15 Ekim 1921, nr. 309, s. 2.

49 "İzmir'de Yunan Mezalimi", *Açıksöz*, 10 Teşrin-i Evvel 1337/10 Ekim 1921, nr. 305, s. 1.

50 "İzmir Muhtacını İçin", *Açıksöz*, 20 Temmuz 1335/20 Temmuz 1919, nr. 6, s. 2.

uzatılacak yardım elini beklemekteydi⁵¹. Açıksöz, İzmirliilerin içinde buldukları durumun vahametime dikkat çekerek Kastamonu halkına acil yardım çağrısında bulunuyordu.

“İzmir Muhtacinini Unutmayınız” başlıklı yazıda; “Unutmayınız, unutmuyunuz, ey muhterem halk! Kastamonu ahalisi İzmir muhtacinini unutmuyunuz. Yunanlıların zulüm ve gadriyle yurtsuz yuvasız kalan biçare kardeşlerinizi unutmuyunuz. Ortalık kış, soğuk, her şey pahalı. Birçok vatan kardeşleriniz var ki elbisesiz, yiyeceksiz kalmış, aç, uryan soğuktan tiril tiril titiyor, donuyor açlıktan ölüyor. Bunları unutmuyunuz. Düşmanın zulmüne gadrine uğramış olan bu biçareleri unutmuyunuz. Zengin, fakir, hepimiz elinizden geldiği kadar yardım ediniz. İzmir muhtacinini unutmuyunuz. Birer gurusu bile yardımda bulunursanız yüzbinlerce milyonlarca gurusu eder. Elinizde kendi avcunuzda kendi gönlünüzden ne koparsa ayırıp toplayınız. Emniyet ettiğiniz itimat ettiğiniz zevata veriniz. Elbise, para, yiyecek ne verebilirseniz veriniz. Yalnız İzmir muhtacinini unutmuyunuz. Müslümanlar! Mağdur, mazlum din kardeşlerinizi bu dar zamanda unutmuyunuz. Binlerce din kardeşiniz can çekişiyor. İmdada koşunuz. Binlerce Türk aç bi-ilaç kalmış elini size açmış, sizden yardım bekliyor...Hamiyetli muhterem Kastamonu ahalisi İzmir muhtacinini unutmuyunuz”⁵² deniliyordu.

Çağrılar üzerine Mekteb-i Sultani memurları ve müstahdemleri Aralık ayı maaşlarının bir kısmını İzmir muhtaçlarına bağışladılar. Kastamonu’daki diğer okulların da topladıkları parayı ilk fırsatta Muallimler Cemiyeti aracılığıyla Vilayete gönderecekleri haberi alınmıştı. Öğretmenlerin böyle zor bir zamanda yaptıkları bu fedakârlıklar takdire şayandı. Gazete millet adına muallimlere teşekkür ediyor, bunun diğer devlet dairelerine de örnek olacağını belirtiyordu. Ardından zenginlerin soğuk kış günlerinde aç ve sefil bir halde sokaklarda ve dağ başlarında titreyen İzmir muhacirlerine yardım etmelerini insanlık adına istiyordu⁵³.

28 Aralık 1919 tarihine gelindiğinde, İzmir’in işgalinin üzerinden sekiz ay gibi bir süre geçmişti. Yerlerinden, yurtlarından bağ ve bahçelerinden çıkarılan İzmirliiler sefil ve perişan bir haldeydi. Gazetede çıkan yazılarla bu sırada soba arkasında ateş başında sıcacık ortamda oturan ve sıcak çorbalarını içerek rahat yataklarında yatabilen Kastamonu halkı harekete geçirilmeye çalışılıyordu. Dağ başında çadır altında titreyen, ıslak zemin üzerinde, açlık ve hastalıktan çırpınarak feryat eden yüzbinlerce İzmirliye yardım din ve insaniyet borcuydu. Bunu yapmayanlar insanlık görevlerini yapmamış olacaktı.

Düne kadar en kıymetli şehirlerimizden biri olan İzmir’in zengin halkı Yunanlıların saldırı ve tecavüzleri üzerine bütün servetlerinden, sıcak evlerinden ayrılarak dağ başlarına sığınmışlardı. Bugün zenginken yarın öbür gün ekmeğe muhtaç olunabilirdi. Gazete Kastamonulu zenginlerin dikkatlerini bu noktaya çekiyordu. Olanlara kayıtsız kalınırsa sıra kendilerine de gelecekti. Uzun süren

51 “İzmir Muhtacinini”, *Açıksöz*, 15 Ağustos 1335/15 Ağustos 1919, nr. 8, s. 1-2.

52 “İzmir Muhtacinini Unutmuyunuz”, *Açıksöz*, 14 Kanun-ı Evvel 1335/14 Aralık 1919, nr. 25, s. 2.

53 “İzmir Muhtacinine İlane”, *Açıksöz*, 21 Kanun-ı Evvel 1335/21 Aralık 1919, nr. 26, s. 3.

savaşlar nedeniyle halktan toplanan iane ve Tekâlif-i Harbiye paraları halkın üzerinde ağır yük oluşturmuştu. Ancak on kuruşluk, yüz kuruşluk eşyayı, iki yüz kuruşluk meblağı isteyen herkes verebilirdi. Özellikle zenginler için bu durum uygundu. Yabancılar birbirlerine yardım etmekteydiler. Açıksöz'de çıkan yazılarda yabancıların birbirlerine destekleri örneklendiriliyordu. Yakın zamanda Kayserili bir Rum İzmir'de açılacak bir Yunan Darülfünunu için servetinin yarısını hediye etmişti. Kastamonu'da da büyük servet sahibi olanlar vardı. Acaba neden bunların içlerinden bir tanesi olsun servetinin yüzde hatta onda birini İzmir muhtaçlarına terk edemiyordu? Neden zengin bir Müslüman bir okul yaptırmak için yüz kuruş veremiyordu? Zengin bir Müslüman fakirini, muhacirini, hastasını düşünecek bir kalbe sahip değil miydi? Cömertlik ortadan kalkmış mıydı? Bu sorulara cevap arayan gazete Kastamonu'nun ileri gelenleri, esnaf ve hocalarından İzmir'den anavatana doğru açılan ellere yardım eli uzatılmasını bekliyordu. Bir iane heyeti oluşturulması, yaralı İzmirlielerin imdadına yetiştirilmesi isteniyor ve bu konuda ümitli olduğu dile getiriyordu⁵⁴.

Gazete halka örnek olması açısından zaman zaman yapılan yardım listelerini de yayımlıyordu. Kastamonu Vilayeti Nafia dairesi 3.500 kuruş bağışta bulunmuştu. Yapılan yardımlardan dolayı Nafia dairesine ve Nafia Başmühendisi Necati Bey'e teşekkür edildi. 1 Şubat 1920 tarihli gazetede Kastamonu'da ianeye katılanlar ve verdikleri yardım miktarları şöyle listelenmişti⁵⁵:

- 400 Vilayet Nafia ser mühendisi Necati Bey
- 350 Tariki umumi ser mühendisi Şevket Bey
- 300 Tariki umumi mühendisi Şükrü Bey
- 250 Tariki hususiye merkez mühendisi Nuri Bey
- 120 Tariki umumiye mühendisi muavini Ali Efendi
- 100 Tariki umumiye Kondoktörü Rıza Efendi
- 120 Başkâtip Zühtü Bey
- 120 İkinci Kâtip Şükrü Bey
- 80 Muhasebe memuru Asım Bey
- 50 Tariki hususiye kondoktörü İsmail Efendi
- 50 Tariki hususiye kondoktörü Naci Efendi
- 50 Tariki Hususiye kondoktörü namzedi Hazım Efendi
- 50 Makinist İsmail Hakkı Efendi
- 40 Ser tamirci Ahmet Efendi
- 20 Odacı Ali Ağa olmak üzere toplamda 2.100 kuruş bağışlanmıştı.

54 "İzmir Muhtacını", *Açıksöz*, 28 Kanun-ı Evvel 1335/28 Aralık 1919, nr. 27, s. 1.

55 "Derci İane Komisyonu", *Açıksöz*, 1 Şubat 1336/1 Şubat 1920, nr. 32, s. 2.

İzmir felaketedeleri için oluşturulan iane komisyonu çalışmalarına büyük bir hızla devam ediyordu. Kastamonulu fakir halkın yaptığı yardımların miktarı önemliydi. Komisyonun topladığı yardım miktarı kısa sürede önemli rakamlara ulaşmıştı⁵⁶. İnebolu'nun Abana Nahiyesi Belediye Başkanı tarafından gönderilen bir telgrafta;

“Müdürümüz Vasıf Bey’in delaleti ve teşekkül eden komisyonun himmeti ve memurin ile ahali-i muhteremenin yekdiğerine rekabet edercesine vuku bulan iştraklarıyla İzmir Müdâfaa ve muhtacini için şu birkaç gün zarfında cem olunan iane miktarı 200 lirayı tecavüz etmiş olduğunu mael-hesap arz ve hamiyet-mendânın şu suretle tevali edecek müracaatlarıyla pek yakında epeyce bir yekûna baliğ olacağını memulü kavi bulunduğundan emsaline bir taziyane-i teşvik olmak üzere keyfiyetin gazetenize derci mutercadır ”⁵⁷ deniliyordu.

Gazete sadece yapılan bağışlara yer vermiyor, aynı zamanda Kastamonu'dan cepheye asker gönderimi konusundaki bilgileri de sütunlarına taşıyordu. 14 Nisan 1921 tarihli Açıkşöz'de çıkan haberde *“Dün Kastamonu'dan 14 genç gönderdik. Gençler kulübünde merasim yaptık. Selametle gitmeleri dönmeleri için candan dua ile yolladık... Oğlunu yollayan babanın gözlerinde yaş yoktu huzur vardı. Genç zabitler şendiler”* deniliyor ve gidenlerden birinin söylediklerine şöyle yer veriyordu: *“-Harbi umumide böyle kaç defa şehrimizden, hemşehrimizden, yolladık. Fakat sizi temin ederim ki hiçbir vakit bu kadar kaygısız bir neşe duymamıştık. Bu başka bir gidiş. İçimde hiçbir feokaladelik yok. Bu arabalar beni cepheye mi getirecekler? Evime mi götürecekler farkında değilim”* diyerek İzmir'e savunmaya gidişini adeta evine gidiş olarak hissettiğini ifade ediyordu.

4. İşgale Karşı Kastamonu'da Yapılan Protesto ve Mitingler

İzmir'in 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgali Mustafa Kemal Paşa ve Anadolu'nun birçok yerinden İstanbul Hükümeti ve İstanbul'daki itilaf devletleri temsilcilerine çekilen telgraflarla protesto edildi⁵⁸. Mustafa Kemal Paşa'nın da arzu ettiği gibi⁵⁹ İstanbul'da ve yurdun her tarafında mitingler

56 “Derci İane Komisyonu”, *Açıkşöz*, 1 Şubat 1336/1 Şubat 1920, nr. 32, s. 2.

57 “Mülhakatta İane”, *Açıkşöz*, 8 Şubat 1336/8 Şubat 1920, nr. 33, s. 2.

58 Yücel Özkaya, “İzmir'in İşgalinin Anadolu'daki Tepkileri”, *Atatürk Yolu*, Sayı 1, Ankara 1988, s. 68. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/791/10149.pdf>.) Yapılan protesto ve mitingler İtilaf Devletleri yetkililerinin tehditkâr tutumlarına neden olmaktaydı. İtalyanların Antalya'yı işgal etmeleri üzerine müfettişlik bölgesinde protesto ve miting yapılmasını isteyen II. Ordu Kumandanı Mersinli Cemal Paşa, İtalyan komutanı De Bisogno tarafından tehdit edilmişti. Fakat O 12. Kolordu Kumandanı Mehmet Selahaddin Bey'le Konya'da bir miting yapılmasını sağlamış, mitingde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali protesto edilmiştir. Necmi Uyanık, “İzmir'in İşgaline Karşı Konya Yöresinden Gelen Tepkiler”, *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C I, Sayı 5, 2008, s. 850.

59 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, C I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2001, s. 22-23.

yapılmaya başlandı⁶⁰. Kastamonu bu yerlerden biriydi⁶¹. Kastamonu merkezi ile Cide, Çatalzeytin, Daday, Devrekâni, İnebolu, Kargı, Küre, Taşköprü, Tosya ve Safranbolu'dan Sadrazamlık makamına gönderilen telgraflarda işgale duyulan tepkiler ifade edildi⁶².

İşgal haberi üzerine Kastamonu'da büyük mitingler düzenlendi ve dini törenler yapıldı. Bu törenlerde "Türk ruhunun hiçbir zaman ölmeyeceği, Türk İslam kalbinin hiçbir zaman parçalanmayacağı" ifade edildi. İşgal haberi üzerine Kastamonu halkı tek yürek olmuştu. Halkın heyecanı üst seviyedeydi. Cuma akşamı Mektebi Sultani'de mevlit okunarak bu heyecan ortaya konuldu. "İman eden Müslümanların başka fikirleri ve hisleri olmayacağı, bir kitle halinde hareket edecekleri" dile getirildi. Ulema, eşraf ve halk akın akın Mekteb-i Sultani binasına gelmekteydi⁶³. Nurettin Paşa'nın İzmir Valiliği'nden alınması Açıksöz gazetesinde "yurdun darmadağın" olması şeklinde ifade edildi⁶⁴.

Açıksöz gazetesinde yayımlanan 16 Mayıs 1920 tarihli "İzmir'in İşgalinin Sene-i Devriyesi" başlıklı yazıya göre, Kastamonu'da öğle namazından önce minarelerde salalar verildi, tekbirler getirildi. Namazın sonuna kadar bütün dükkânlar, mağazalar ve devlet daireleri bir saat kapatıldı. Namazın bitmesinden sonra Hafız Kâşif Efendi tarafından fetih suresi ve şehitler için dualar okundu. Vatanın, dinin müdafaası için çarpışanlar için Allaha yardım istendi. Binlerce kişi Şaban-ı Veli Hazretlerinin türbesini ziyaret etti. Bu dini törenlere din adamlarının yanı sıra vali, kumandan, bütün memurlar ve ulema da katıldı⁶⁵.

15 Mayıs 1921'de İzmir'in işgalinin ikinci yıldönümünde Açıksöz bu konuya bir köşe ayırdı. Bu acı gün anılırken İzmir'in bir an önce anavatana kavuşması için dualar edildi⁶⁶.

60 M. Tayyib Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2011, s. 93-96.

61 Özkaya, A.g.m, s. 70.

62 Haluk Selvi, *İşgal ve Protesto*, Değişim Yayınları, 2007, s. 167-178., "İzmir'in İşgalini Protesto", *Açıksöz*, 29 Haziran 1335/29 Haziran 1919, nr. 3, s. 2.

63 "Mekteb-i Sultani'de Nurlu Bir Gece", *İzmir Şehitlerimizin Ruhlarına*, *Açıksöz*, 16 Ramazan 1337/15 Haziran 1919, nr.1, s. 2.

64 "Nurettin Paşa Hazretleri", *Açıksöz*, 15 Temmuz 1336/15 Temmuz 1920, nr. 62, s. 2. Nurettin Paşa, Yunanistan Başbakanı Venizeolos'un 30 Aralık 1918 tarihinde Paris Barış Konferansı'nda Anadolu'daki isteklerini açıkladığı dönemde, Tevfik Paşa tarafından İzmir Valiliğine atanmıştı. Ardından 9 Şubat 1919 tarihinde 17. Kolordu Kumandanlığına getirilmişti. Nurettin Paşa, İzmir'in müdafaası için gizli olarak Türkler arasında teşkilatlanmayı sağlıyor, halkı silandırıyordu. Bu durumdan rahatsız olan Metropolit Hrisostomas büyük devletlere devamlı protesto telgrafları gönderiyordu. Bu tepkiler sonucunda Nurettin Paşa görevinden azledilmiş ve yerine Kambur İzzet Bey getirilmişti. Adnan Sofuoğlu, *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994, s. 50-51. Nurettin Paşa hakkında detaylı bilgi için bkz. Necati Fahri Taş, *Nurettin Paşa*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

65 "İzmir'in İşgalinin Sene-i Devriyesi", *Açıksöz*, 16 Mayıs 1336/16 Mayıs 1920, nr. 47, s. 1-2.

66 "İzmir'in İşgalinin Sene-i Devriyesi", *Açıksöz*, 16 Mayıs 1337/16 Mayıs 1921, nr. 186, s. 1.

İzmir'in işgal döneminde Kastamonu'da miting ve gösteriler sadece işgalin yıldönümünde yapılmıyordu. 22 Ağustos 1921'de Kastamonu'da büyük bir tezahürat yapıldı. Hatip olarak söz alanlardan birisi de Saruhan Mebusu Necati Bey'di. Necati Bey, yaptığı konuşmasının bir kısmında İzmir ile ilgili olarak şunları söyledi:

"Ben İzmirliyim. İşgal zamanında İzmir'deydim. Ellerimizden silahlarımızı almışlardı, başımızda hükümet yoktu, kumandan yoktu. Yunanlılar çıktılar, İzmir'de Avrupa zırhlılarının karşısında, Avrupalıların gözü önünde Müslümanlar kesildi. İki gün havsalaya sığmaz şenaaatler yapıldı. Avrupalılar hiç ses çıkarmadı. Bu mezalim İzmir'den Anadolu'nun içlerine doğru devam etti. Avrupa yine ses çıkarmadı. Çünkü Hristiyan Avrupa biliyordu ki o mezalimi yapanlar Hristiyan ve o zulme kurban olanlar Müslümanlardır"⁶⁷.

Kastamonu'da bulunan İzmirli 15 Şubat'ta Mülkiye Hastanesi'nde bir çay toplantısı yapmışlardı. Burada İzmir için iyi dileklerde bulunmuşlardı. Hastane Başhekimisi Adil Bey'in bu organizasyondaki gayret ve çabalarının takdire şayan olduğu Açıksoz'a yansımıştı⁶⁸.

Açıksoz'de 26 Şubat 1922 tarihinde çıkan "İzmir Aşkı" başlıklı bir diğer yazıda; İzmir'in Türkler için öneminden ve işgalin Türkler üzerinde yarattığı etkilerden bahsediliyordu. Türk diyarı İzmir'in işgali milli bir felaketti. Kalplerde derin acılar yaratmıştı. Anadolu evlatları düşmanı ezmek için büyük bir kin ve intikam hissi ile ayaklanmışlardı. Anadolu'nun hangi köy odasına gidilirse orada İzmir'i hiç görmeyen ihtiyar bir dedenin İzmir'den bahsederken söyledikleri karşısında ağlamamak elde değildi. Köy odaları önündeki çocuklar hep bir ağızdan yanık sesle İzmir şarkısı söylerlerdi. Bir insanı bundan daha fazla üzecek bir şey yoktu. Sanılır ki Anadolu baştan başa İzmir aşkıydı. Anadolu'daki her hikâyeye kahramanlıklarla doluydu. Fransızlar Alsace Lorraine'i bizim İzmir'i sevdiğimiz kadar sevmemişlerdi. Onlar Anadolu'nun İzmir için yaptığı fedakârlıkları yapmamışlardı. Alsace Lorraine senelerce Almanların elinde kalmıştı. İzmir'in düşman elinde kalmasına Anadolu daha fazla izin vermeyecekti. Yalnız Yunan ordusu değil, tüm düşman orduları gelse Anadolu çocuğu İzmir için ölmekten ve ona koşmaktan vazgeçmeyecekti. Mustafa Kemal Paşa'dan istenilen tek şey, ordumuza ileri harekât emrini vermesiydi. Türk ordusu İzmir'e doğru ilerlerken her şeyi kıracak ve düşmanı denize dökenecekti⁶⁹.

15 Mayıs 1922 tarihinde yani İzmir'in işgalinin üçüncü yıldönümünde yapılacak hazırlıkların büyüklüğü bir gün öncesinden Açıksoz aracılığıyla Kastamonu halkına bildirildi. Öğleden sonra Cuma namazını takiben Nasrullah Camii etrafındaki meydana büyük bir miting yapılacaktı. Bütün din adamları, âlimler, esnaf, öğrenciler ve halk bu mitingde katılacaktı. Mitingde Yunan

67 "Dünkü Tezahürat", Açıksoz, 23 Ağustos 1337/23 Ağustos 1921, nr. 264, s. 1.

68 "İzmirliğin İctimat", Açıksoz, 16 Şubat 1338/16 Şubat 1922, nr. 414, s. 2.

69 "İzmir Aşkı", Açıksoz, 26 Şubat 1338/26 Şubat 1922, nr. 422, s. 1.

palikaryaları tarafından İzmir'de devam eden zulüm ve işkenceler protesto edilecekti⁷⁰. 14 Mayıs 1922 tarihli Açıksöz ayrıca Abdülhad Nuri'nin "Selanik, İzmir" başlıklı makalesine yer verdi. Yazıda İzmir'in arkasının Selanik gibi Avrupa, Bulgaristan, Sırbistan olmadığı, Anadolu'nun Türk yurtlarının önünde olduğu vurgulanıyordu. İzmir Misak-ı Millî sınırları içindeydi. Ticari açıdan da önemli bir limandı. Palikaryalar tarafından harabe olmasından kimsenin kârı olmayacaktı. Yazar, İzmir'in Yunanlılara bırakılmayacağını, harabeye çevrilmesine de izin verilmeyeceğini, Türkün silahının elinde olduğunu kılıcını kınına koymasının ancak Anadolu'nun en batısında olan İzmir'in tamamen tahliyesiyle mümkün olabileceğini söylüyor, İzmir'in Selanik gibi "harap türap, gül tepesi baykuş yuvası" olmayacağını belirtiyordu⁷¹.

15 Mayıs 1922 tarihli Açıksöz gazetesinde "Bugün İzmir İşgalinin Üçüncü Sene-i Devriyesine Müsâdif Millî Matem Günümüzdür" başlıklı yazıda, üç seneden beri devam eden azimli mücadelenin felaket yıldönümünün artık bu sene sona ereceği ve bir dahaki yılın İzmir'in kurtuluş bayramı olarak kutlanacağı ifade ediliyordu⁷².

Açıksöz'de Trabzon Mebusu Nebizade Hamdi imzasıyla aynı gün çıkan "İzmir" başlıklı yazıda İzmir'in işgal süreci anlatılıyordu. Buna göre, Mondros Mütarekesi'nde asayişin ihlalinin öngörülmesi durumunda herhangi bir noktanın askeri işgal altına alınacağı hakkında hüküm yer alıyordu. Ancak İzmir'de Türkler asayiş ihlal etmemişlerdi. İşgal haksız yapılmıştı. Gazete o tarihte ölmüş olan İzmir Valisi İzzet'i⁷³, işgale verdiği destekten ötürü lanetliyordu. Ayrıca Damat Ferit Paşa hükümetini de düşmana yaptıkları yardımlardan ötürü eleştiriyordu. Yazıya göre; Türkler büyük bir savaştan yorgun çıkmıştı ve silahsızdı. O dönemde Türk düşmanlığı da hat safhadaydı. Düşmanlarımıza göre Türkü öldürmek ve Türkiye'yi tamamen haritadan silmek için ortam tamamen hazırды. Ancak Türklerin bu zulümler karşısında, vatan aşkı için bir davet ve teşvike gerek kalmadan kitle olarak ayaklanacağı göz ardı edilmişti. Halk yorgunluğunu, ekonomik güçsüzlüğünü, silahsızlığını ve düşman tarafından kısıvrak sarıldığını hatırına bile getirmiyor, kalbinde yaşayan imanı düşmanın top ve tüfeğinden kuvvetli görüyordu. Zaman bunu

70 "Güzel İzmir İçin Muazzam Miting", Açıksöz, 14 Mayıs 1338/14 Mayıs 1922, nr. 484, s. 1.

71 "Selanik, İzmir", Açıksöz, 14 Mayıs 1338/14 Mayıs 1922, nr. 484, s. 2.

72 Açıksöz, 15 Mayıs 1338/15 Mayıs 1922, nr. 485, s. 1

73 İzmir'de Yunanistan tarafından sağlanan ödenekle çıkartılan Kozmoz Gazetesi, İzmir'e İzzet gibi bir valinin gelmediğini, Rumların ondan çok memnun olduklarını yazmıştı. Ayrıca Paskalya günü İzzet Yunan kumandanıyla yumurta tokuşturmuştu. Ahmet Talat Onay, "İzmir Nasıl İşgal Edildi"? 1, Açıksöz, 23 Mayıs 1336/23 Mayıs 1920, nr. 48, s. 2. İzmir'in işgal edildiği gün, Vali İzzet Bey'in Köylü Gazetesi'nde işgal söylentilerinin yalan olduğu hakkındaki beyanını yayımlanmıştı. Zekeriya Türkmen, İzmir'in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi", Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 10, 2001, s. 126. İzzet Bey, beyanatında "Bazı bedbahtlar İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği tarzında şâyialar çıkarmışlar; yalandır; tezkib olunur" demekteydi. Mustafa Turan, "İzmir'in İşgali Üzerine", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XII/36, Ankara Kasım 1996, s. 751.

bütün açıklığıyla ortaya koymuştu. Yazının devamında “Üç sene uğraştık. Pek çok kan döktük. Birçok sıkıntılar çektik. Fakat nihayet bütün cihana hatta en büyük düşmanlarımıza İzmir Türklerindir dedirttik” deniliyordu. İzmir Anadolu için ekonomik ve stratejik açıdan öneminin ötesinde Türklerin çektikleri eziyetin simgesi olarak görülüyordu. Bu nedenle de 15 Mayıs günü Türklerin en büyük matem günlerinden biriydi. İzmir’in kurtarılmasıyla milli dava zaferle sonlanacak, böylece Misak-ı Millî gerçekleşecekti. Yazar, Lloyd George ve Venizelos’un gizli görüşme ve anlaşmalarına, Sevr Antlaşması maddelerine atıfta bulunuyor ve itilaf devletlerini “hursuz, meşru hak sahibinin zararına olarak taltif etmek isteyen bir heyet” olarak görüyordu⁷⁴.

Açıksöz işgalin lanetlendiği bugün vesilesiyle Kastamonu halkının İzmir muhacirleri, şehit dul ve yetimleri için bin liraya yakın yardım topladığını yazıyor ve şehit çocuklarının fotoğraflarına yer veriyordu⁷⁵. Gazetenin aynı günkü sayısında M. Oğuz imzasıyla çıkan “Zavallı Kardeşlerimiz” başlıklı yazıda, Yunanlıların İngilizlerin desteğiyle İzmir’i haksız olarak işgal ettikleri, katliam yaptıkları, genç kızlara tecavüz ettikleri, kasabaları yakıp yıktıkları, Türk İzmir’in kana boyandığı, medeni dünyanın ise buna seyirci kaldığı ifade ediliyordu. Yazıda devamla; “...Tam bugün üç sene var ki, milyonlarla din kardeşimiz zincirli, zulümler, eziyetler, vahşetler, namusu şekn hareketleri içinde inleyip kıvranıyor ve bize Allah aşkına bizi kurtarın, diyor. Ey vatanın temiz süt emmiş kahraman evlatları... Ey şehit düşen kocasından dul kalmış cefakeş kadınlar mert yetim çocukları...Ey yoksulluk ve zaruretler içinde yetişmiş yaralarının kanını harice göstermemek için kendi içine akıtmış olan mübarek Anadolu’nun fedakar kahramanları... Tepeden tırnağa bir bir “intikam” kesilmelisiniz. Zalim ayaklar altında çiğnenip inleyen din kardeşlerinizi kurtarmadıkça gözlerinize uyku boğazlarınıza lokma kalplerinize huzur girmesin. Bütün silsile-i icraatı baştanbaşa kükremiş arslanlar gibi bütün beşeriyete bağırıyor. İşte bu ilahi ve mübarek seda pek yakında senin güzel sahillerinde tekrar aksı endaz olacak, mübarek simanda ötüşen baykuşlar ak denizin derinliklerine gömülecek, üç seneden beri müteessir olduğun sevimli hilalin gök semânda tekrar doğacaktır” denilerek İzmir’in içinde bulunduğu durumdan bahsediliyor ve kurtarılacağına dair inanç dile getiriliyordu⁷⁶.

Yine aynı gün “İzmir’in İşgali”, “Bugün İzmir İşgalinin Üçüncü Sene-i Devriyesidir” başlığı ile çıkan bir başka yazıda; İzmir’in işgal edildiği gün olan 15 Mayıs’ın zulmün, alçaklığın hakka ve insaniyete karşı geldiği bir gün olduğu belirtiliyor ve şöyle devam ediliyordu; “Üç sene önce bugün Yunan zalimleri İzmir’in pak ve nezih sahillerini kana bulamış, binlerce Müslümanı insanlık tarihine geçmeyen bir canavarlıkla doğramışlardı. Türk vatanının en aziz parçası olan İzmir yakılmış yıkılmış ve harabeye çevrilmişti. Fakat bu felaket geride kalan Türk vatanında şimşek hızıyla bir hareketin belirmesine ve kadınıyla çocuğuyla bütün Türk milletinin

74 Nebizade Hamdi, “İzmir’de”, Açıksöz, 15 Mayıs 1338/15 Mayıs 1922, nr. 485, s. 1.

75 “Şehit Yavruları ve Kastamonu”, Açıksöz, 15 Mayıs 1338/15 Mayıs 1922, nr. 485, s. 1.

76 M. Oğuz, “Zavallı Kardeşlerimiz”, Açıksöz, 15 Mayıs 1338/15 Mayıs 1922, nr. 485, s. 3-4.

gönlünde atalarımızdan yadigâr kahramanlık ve fedakârlık hislerinin harika bir şekilde coşmasına sebep oldu. Şimdi yurdun hangi en ücra köyüne gidilse orada ihtiyar bir köylüye veya genç bir delikanlıya İzmir'i anlatması sorulsa anlatır. Köy odaları dolaşılırsa hep İzmir üstüne yazılmış türküler ve şarkılar dinlenirdi. Analar yavrularını İzmir ninnisiyle uyutuyorlardı. İzmir'i sevmeyen İzmir'e âşık olmayan bir Türk kalbi yoktu. İşgal bütün kalpleri birbirine bağlamış ele ele verdirmişti"⁷⁷.

16 Mayıs 1922 tarihli Açıksöz, "Ankara'da Büyük ve Muazzam Miting" başlığı altında 15 Mayıs'ta Ankara'da yapılan miting hakkında aldığı bilgiyi sütunlarına taşımıştı. Buna göre, 15 Mayıs'ta öğleden sonra saat iki buçukta BMM binası önünde büyük bir miting yapılmıştı. Mitinge İzmir yurdu üyelerinden ve İzmir mebuslarından bazı kişiler söylevler yapmışlardı. Gece ise Belediye tiyatrosunda İzmir Yurdu tarafından bir müsamere yapılmıştı⁷⁸. Aynı günkü sayıda 15 Mayıs'ta Kastamonu'da yapılan mitingin detaylarına da "Dünkü Miting" başlığı ile yer verilmişti. Habere göre, miting şöyle gerçekleştirilmişti; Üç yıldır düşman işgali altında olan İzmir'in kurtarılması için tezahüratta bulunuldu. Öğle namazından sonra, camiden çıkan halkla çarşıdan akın akın gelen halk, Nasrullah meydanında toplandı. Belediye Başkanı Fazıl Baki Bey kürsüye çıktı ve bir konuşma yaptı. Konuşmasında İzmir'in öneminden bahsetti. İzmir'in işgalinde İngiltere'nin oynadığı rolü açıklayarak olayların asıl sorumlusunu tasvir etti. Fazıl Baki Bey konuşmasını şöyle sonlandırdı:

"Düşmanlarımız bizi öldü zannediyorlar. Biz ölmedik ve ölmüyoruz ölmeyeceğiz ve yaşayacağız. Kağrı arabasıyla otomobille karşı geldik. Yeryüzünde böyle muazzam fedakârlıkları çekinmeden ifa eden hangi millet vardır. Düşmanlar bilsinler ki meşgul aramız geri gelmedikçe İzmir istirdad olunmayınca çektiğimiz kılıcı kınına koymayacağız"⁷⁹.

Fazıl Baki Bey'den sonra İstiklal Mahkemesi başkanı Necati Bey kürsüye çıktı. Kısık bir sesle çok üzgün olduklarını fazla bir şey söyleyemeyeceğini belirterek bu nedenle mazur görülmesini istedi. Konuşmasında; "Sayısız asırlardan beri medeniyete pişva olan bizleri terbiye için Yunanı gönderiyorlardı. O zaman İzmir'in şen ve şatır afakı birden karardı. Tufan, bora, kasırga başladı. Yunan vahşisi İzmir'e geldi. Kordona çıkarken önüne gelen Müslümanı doğramaya başladı. İhtiyarlar sakallarından sürüklenerek yerlere çarpıldı. Gelinlerin, kızların ırzına geçildi. Camilerimize bombalarla kurşunlarla tecavüz edildi. O gün her şey ağlıyordu. Yalnız kiliselerin çanı ile malum güruh gülüyordu. Oh şimdi karşımda neler görüyorum: İzmir'de şehit edilen 150 bin Müslümanın beyaz kefenlerle önüme dikildiklerini görüyorum. Allah bu felaketsiz yılın dördüncü senesini göstermesin" diyerek kurtuluşun yaklaştığını ifade etti. Gözyaşlarına hâkim olamayan Necati Bey, alkışlarla kürsüden indi.

77 "İzmir'in İşgali", Açıksöz, 15 Mayıs 1338/15 Mayıs 1922, nr. 485, s. 3.

78 "Ankara'da Büyük ve Muazzam Miting", Açıksöz, 16 Mayıs 1338/16 Mayıs 1922, nr. 486, s. 1.

79 "Dünkü Miting", Açıksöz, 16 Mayıs 1338/16 Mayıs 1922, nr. 486, s. 1.

Miting heyeti tarafından bir kararname kaleme alındı. Heyet, bu kararnameyi Ankara'daki İzmir Yurduna gönderdi. Kararnamede; "İzmir haile-i işgalinin üçüncü sene-i devriyesi olan bugün öğle namazından sonra Nasrullah Cami-i Şerifi civarındaki meydanda toplanan Osmanlı meşayih, eşraf, tüccar, esnaf, mekâtip şâkirdânı ve bütün ahali bu işgalden dolayı hissettiği teferruat ve ef'ali kemal-i vakur ile bir kere daha ızhar etmiş ve amal-i meşrûanın sertacı ve fedakârlıkta devamı hususundaki ahd ve kararının layetegayyer olduğunun yek-âvâz olarak bugün cihana karşı ilanına bizleri memur etmiştir" denilmekteydi⁸⁰.

Açıksöz "İzmir'in İşgali Münasebetiyle" başlıklı yazıda bugünün Ankara basınındaki yansımaları hakkında bilgiler verdi. Ankara gazeteleri İzmir'in işgalinin yıldönümünde heyecanlı makaleler yayımlamıştı. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi; İzmir'e çıkan Yunanlıların sadece müttefik devletlerin icra memuru olmadıklarını, İstanbul'da müştereken hazırlanan suikasti uygulamak için Anadolu'ya geldiklerini, süngülerinin büyük devletler tarafından sağlandığını ve Venizelos'un eliyle bilendiğini yazıyordu. Ayrıca üç sene önce başlayan savaşın çok uzun olduğunu ancak Türklerin bu savaş ile İzmir'e daha çok sahip olduklarını, yüzbinlerce kahramandan oluşan ordumuzun kalplerine bağlı olan süngülerinin İzmir'e doğru parıldayarak uzandığını, 15 Mayıs'ın acıklı bir gün olmakla beraber, Türk birliğini doğurduğunu belirtiyordu. Yenigün Gazetesi, İzmir'in Türk Anadolu için kültür, ekonomi ve tarih itibarıyla sahip olduğu önemden bahsediyor ve işgalin sonuçlarına yer veriyordu. Üç seneden beri Ege Denizi'ne Türk kanı akıyordu. Anadolu'nun bu medeniyet taşıyan Türk toprakları Yunan süngüsü altında bugün hazin harabeden başka bir şey değildi. İzmir tekrar eski günlerine dönmek ve anavatanın bir parçası olmak için gözleri yolda bekliyordu⁸¹.

Açıksöz, 20 Mayıs 1922 tarihli sayısında "İzmir'in İşgalinin Anadolu'da Husule Getirdiği Müheyyic Tezahürat" başlıklı haberde, Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde işgalin yarattığı tepkilere yer veriyordu⁸². Ankara'da zaman zaman etkinlikler yapılıyordu. Açıksöz "İzmir Yurdunda, Miralay Nafiz Binbaşı Edib Bey'lerle Sarı Efe Şerefine Ziyafet" başlıklı haberinde İzmir'in ilk mücahitleri olan Miralay Nafiz Binbaşı Edib Bey ve Sarı Efe şerefine İzmir, Yurdunda çay ziyafeti verildiğini yazıyordu⁸³.

Türk ordusunun İzmir'e girmesi ve İzmir'in kurtuluşu haberini alan Kastamonu halkı sabaha kadar sevinç gösterileri yaptı. Sevinç gözyaşları dökerek secdeye kapandı ve şükür duaları edildi. Gece yarısı gelen Anadolu Ajansının zaferi teyit eden haberi üzerine, program gereğince saat yediye doğru tüm dükkânlar kapatıldı. Binlerce halk Belediye Binası önünde toplandı. Saat yedide

80 "Ankara'da İzmir Yurduna", Açıksöz, 16 Mayıs 1338/16 Mayıs 1922, nr. 486, s. 1.

81 Açıksöz, 16 Mayıs 1338/16 Mayıs 1922, nr. 486, s. 1.

82 "İzmir'in İşgalinin Anadolu'da Husule Getirdiği Müheyyic Tezahürat", Açıksöz, 20 Mayıs 1338/20 Mayıs 1922, nr. 489, s.1.

83 "İzmir Yurdunda", Açıksöz, 3 Haziran 1338/3 Haziran 1922, nr. 497, s. 1.

hükümete gidilerek tebrikte bulunuldu. Vali Süleyman Necmi Bey, Anadolu Ajansı'nın verdiği telgrafla Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk grubu reisi Ali Fuat Paşa'nın telgrafını okudu. Kısa bir konuşma yaptı. Sabrın mucizeler yarattığını söyledi ve başarıların artacağı temennisinde bulundu. Müftü tarafından bir dua okundu ve şehitlerin ruhları şad edildi. Kaleden top atılarak zafer tekrar teyit edildi. Ardından Fırka binasına gidildi. Oradan da menzil müfettişi İsmail Hakkı Bey, tarafından bir söylev okundu. Türk ordusunun zaferi açıklandı. Konuşması sürekli alkışlandı. Oradan belediye binasına geçildi. Belediye Başkanı Fazıl Berki Bey'in konuşması dinlendi. Sokakları dolduran binlerce kalabalık namazgâha gittiler. Orada Açıksöz'ün başmuhabiri İsmail Habib Bey, bir konuşma yaptı. Konuşmasına "Mesut ve mesrur kardeşlerim bahtiyar ve muzaffer milletim!" diyerek başladı. Bütün tarihimizde görülmemiş sevinçli bir bayram sevinci yaşadıklarını dile getirdi. Ona göre bu zafer bütün tarihimizin en büyük zaferiydi. Bu zaferle çok büyük bir felaketten kurtulmuştuk. Viyana'yı almaya giden dedelerimiz bile bugün Yunan'ın denize atıldığını gören bizler kadar coşkun bir sevinçle sevinmemişlerdi. Tarihimizde zaferler yanında birçok mağlubiyetler ve kara günler vardı. Son birkaç asır içinde birçok yerler kaybetmiş birçok felaketler geçirmiştik. Ancak o felaketlerle bu felaketin büyük bir farkı vardı. Bu zaferin ehemmiyetini hakkıyla anlamamız bu felaketin büyüklüğünü takdir etmemiz lazımdı. "Giden yalnız bir İzmir değil, bir Burusa değil, bir Edirne değil, bunlarla beraber giden bütün bir vatan bütün bir istikbal bütün bir tarihti". İsmail Habib Bey, ardından İngilizlerin Türkler üzerindeki siyasetine değindi. Daha sonra da Yunan ordusunun Türklere karşı nasıl bir imha siyaseti izlediğini anlattı. Mütarekeden sonra Türk ordusunun terhis edildiğini, elinden silah, mühimmat ve cephanesinin alındığından bahisle İstanbul Hükümeti'nin gelişmeler karşısındaki acziyetini dile getirdi⁸⁴.

Türk ordusunun İzmir'e girişinin Kastamonu'daki etkileri ise oldukça dikkat çekiciydi. Kastamonu o güne kadar görülmeyen hareketli ve sevinçli bir gece geçirdi. Resmi binalar dışındaki, özel binalar da süslerle donatıldı. Sadece şenlik yerinde değil, neredeyse şehrin her tarafında sevinç gösterileri yapan gruplar vardı. Belediye önünde büyük eğlenceler yapıldı. İzci Fırka avlusunda Konstantin ve Venizelos'un içerisi barut dolu olan kukla tasvirleri yapıldı ve bunlar patlatıldı. Böylece Türk vatanına göz koyan bu kişilerin sonu tasvir edilmişti. Fırka binasında Hafız Hüseyin Bey, halkı heyecanlandıran gazeller okudu. Sabaha karşı fişek sesleri ve çalgı sesleri şehrin ufuklarını inletiyordu. Açıksöz bu mutlu güne kavuşturanların ruhlarını alkışlıyor ve Allaha şükrediyordu⁸⁵.

84 Açıksöz, 12 Eylül 1338/12 Eylül 1922, nr. 578, s. 1.

85 "İzmir'imizin Kahraman ve Muzaffer Ordumuz Tarafından İstihlası Üzerine Dünkü Büyük Sevinçli Tezahürat", Açıksöz, 11 Eylül 1338/11 Eylül 1922, nr. 577, s. 1.

Sonuç

Millî Mücadele Batının emperyalist devletlerine karşı yapılan topyekûn bir mücadeledir. Yerel basın, Türk İstiklal Mücadelesi'nin bu özelliğini ortaya koyması bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Millî Mücadele yanlısı gazeteler zafere giden yolda önemli katkıya sahiptirler.

Açıksöz gazetesi, Millî Mücadeleyi yakından takip eden Millî Mücadele yanlısı bir gazetedir. İzmir'in 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgalinden başlayarak 9 Eylül 1922'de Türk ordusunun İzmir'e girişine kadar uzanan süreç gazetede geniş yer almaktadır. Açıksöz gazetesi, Yunan idaresi altında İzmir'in ve İzmirliilerin içine düştüğü durum hakkında Kastamonu halkının bilinçlenmesini sağlamıştır. Yunanlıların İzmir'de Türklere uyguladıkları işgal metodu, dünya kamuoyunun bu duruma karşı tutumu da gazetede ortaya konulmuştur. Gazete İzmir'deki Türklerin acıklı ve perişan halleri karşısında Kastamonu halkını onlara yardım eli uzatmaya davet etmiş, bunu bir vatan borcu bilmiştir. Kastamonu halkı bu çağrılara sessiz kalmamıştır. Kastamonu'da işgale gösterilen tepkiler, halkın İzmirliilere yaptığı maddi ve manevi yardımlar gazetenin sütunlarında geniş yer almıştır. Kastamonu halkı İzmirliileri her daim hatırlamıştır. İzmir'in işgal yıldönümleri Kastamonu'da büyük üzüntü ve heyecanla anılmış, 9 Eylül 1922'deki Türk ordusunun zaferi ise Kastamonu'da büyük sevinç ve tezahüratlarla kutlanmıştır.

KAYNAKÇA

I. Süreli Yayınlar

Açıksöz Gazetesi (1919-1922)

- "İzmir'in İşgalini Protesto", *Açıksöz*, 29 Haziran 1335/1919, nr. 3.
- "Mekteb-i Sultani'de Nurlu Bir Gece", *İzmir Şehitlerimizin Ruhlarına*", *Açıksöz*, 16 Ramazan 1337, nr.1.
- "Nurettin Paşa Hazretleri", *Açıksöz*, 15 Temmuz 1336/1920, nr. 62.
- "İzmir'in İşgalinin Sene-i Devriyesi", *Açıksöz*, 16 Mayıs 1336/1920, nr. 47.
- "İzmir'in İşgalinin Sene-i Devriyesi", *Açıksöz*, 16 Mayıs 1337/1922, nr. 186.
- "Dünkü Tezahürat", *Açıksöz*, 23 Ağustos 1337/1922, nr. 264
- "İzmirliilerin İctimai", *Açıksöz*, 16 Şubat 1338/1922, nr. 414.
- "İzmir Aşkı", *Açıksöz*, 26 Şubat 1338,/1922, nr. 422.
- "Güzel İzmir İçin Muazzam Miting", *Açıksöz*, 14 Mayıs 1338/1922, nr. 484.
- "Selanik, İzmir", *Açıksöz*, 14 Mayıs 1338/1921, nr. 484.
- Nebizade Hamdi, "İzmir'de", *Açıksöz*, 15 Mayıs 1338/1922, nr. 485.
- "Şehit Yavruları ve Kastamonu", *Açıksöz*, 15 Mayıs 1338/1922, nr. 485.
- M. Oğuz, "Zavallı Kardeşlerimiz", *Açıksöz*, 15 Mayıs 1338/1922, nr. 485.
- "İzmir'in İşgali", *Açıksöz*, 15 Mayıs 1338/1922, nr. 485.
- "Ankara'da Büyük ve Muazzam Miting" , *Açıksöz*, 16 Mayıs 1338/1922, nr. 486.
- "Dünkü Miting", *Açıksöz*, 16 Mayıs 1338/1922, nr. 486.
- "Ankara'da İzmir Yurduna", *Açıksöz*, 16 Mayıs 1338/1922, nr. 486.
- "İzmir'in İşgalinin Anadolu'da Husule Getirdiği Müheyyic Tezahürat", *Açıksöz*, 20 Mayıs 1338/1922, nr. 489.
- "İzmir Yurdunda", *Açıksöz*, 3 Haziran 1338/1922, nr. 497.
- Açıksöz*, 12 Eylül 1338/1922, nr. 578.

- “İzmir’imizin Kahraman ve Muzaffer Ordumuz Tarafından İstihlası Üzerine Dünkü Büyük Sevinçli Tezahürat”, *Açıksöz*, 11 Eylül 1338/1922, nr. 577.
- “İzmir Muhtacini İçin”, *Açıksöz*, 20 Temmuz 1335/1919, nr. 6.
- “İzmir Muhtacini”, *Açıksöz*, 15 Ağustos 1335/1919, nr. 8.
- “İzmir Muhtacini Unutmayınız”, *Açıksöz*, 14 Kanun-ı Evvel 1335/14 Aralık 1919, nr. 25.
- “İzmir Muhtacinine İlane”, *Açıksöz*, 21 Kanun-ı Evvel 1335/21 Aralık 1919, nr. 26.
- “İzmir Muhtacini”, *Açıksöz*, 28 Kanun-ı Evvel 1335/28 Aralık 1919, nr. 27.
- “Derci İlane Komisyonu”, *Açıksöz*, 1 Şubat 1336/1 Şubat 1920, nr. 32.
- “Mülhakatta İlane”, *Açıksöz*, 8 Şubat 1336/8 Şubat 1920, nr. 33.
- Ahmet Talat Onay , “İzmir Nasıl İşgal Edildi? 6”, *Açıksöz*, 14 Haziran 1336/14 Haziran 1920, nr. 54.
- “İzmir Muhtacini”, *Açıksöz*, 15 Ağustos 1335/15 Ağustos 1919, nr. 8.
- “İzmir’de Yunan Fecayii ve Kastamonulu bir Gencin Fedakarlığı”, *Açıksöz*, 21 Kanun-ı Evvel 1335/21 Aralık 1919, nr. 26, s. 1.
- “İzmir’in Tahliyesini Bekliyoruz”, *Açıksöz*, 8 Şubat 1336/8 Şubat 1920, nr. 33.
- “Zavallı İzmir”, *Açıksöz*, 19 Ağustos 1336/19 Ağustos/1920, nr. 72.
- “İzmir’in Teslimi”, *Açıksöz*, 19 Ağustos 1336/19 Ağustos 1920, nr. 72.
- “İzmir İçin Bir Çare-i Hal”, *Açıksöz*, 20 Kanun-ı Evvel 1336/20 Aralık 1920.
- “İzmir’de Yunan Kepazelikleri”, *Açıksöz*, 8 Mayıs 1337/8 Mayıs 1921, nr. 179.
- “İzmir ve Mülhakatında Katli Umumi Bir Şekil Alıyor”, *Açıksöz*, 8 Mayıs 1337/8 Mayıs 1921, nr. 179.
- “İzmir ve Mülhakatında Müslüman Emval ve Emlakına Vaz u Yed”, *Açıksöz*, 8 Mayıs 1337/8 Mayıs 1921, nr. 179.
- “İzmir’deki Mümessillerin Teşebbüsü”, *Açıksöz*, 8 Mayıs 1337/8 Mayıs 1921, nr. 179.
- “Güzel İzmir Ne Halde”, *Açıksöz*, 13 Mart 1337/13 Mart 1921, nr. 131.
- “İzmir ve Burusa’da Yunan Mezalimi”, *Açıksöz*, 13 Mart 1337/13 Mart 1921, nr. 131.
- “Yunanistan’ı İzmir’den Atacağız”, *Açıksöz*, 13 Mart 1337/13 Mart 1921, nr. 131.
- “İzmir’de Yunanlıların Hainane Tecavüzatı”, *Açıksöz*, 17 Mart 1337/17 Mart 1921, nr. 135.
- “Yunanlılar İzmir’de”, *Açıksöz*, 24 Mart 1337/24 Mart 1921, nr. 141.
- “Yunan Nazırları İzmir’de”, *Açıksöz*, 6 Mayıs 1337/6 Mayıs 1921, nr. 178.

İzmir'deki Türk Enini", *Açıksöz*, 22 Nisan 1337/22 Nisan 1921, nr. 166.

"Hilkattan Beri Hiçbir Kavmin Başına Gelmeyen Mezalim Müslüman Kardeşlerimizin Başına Geldi", *Açıksöz*, 15 Haziran 1337/15 Haziran 1921, nr. 209.

"İzmir'de Her Gece Birer İkişer Müslüman Katl Olunuyor", *Açıksöz*, 15 Haziran 1337/15 Haziran 1921, nr. 209.

"Namazda İkende Şehit Ediyorlar", *Açıksöz*, 15 Haziran 1337/15 Haziran 1921, nr. 209.

"İzmir'de Yunan Mezalimi", *Açıksöz*, 10 Teşrin-i Evvel 1337/10 Ekim 1921, nr. 305.

"İzmir'e", *Açıksöz*, 15 Teşrin-i Evvel 1337/15 Ekim 1921, nr. 309.

"İzmir Denizi Müslüman Cesetleriyle Dolu", *Açıksöz*, 19 Teşrin-i Sani 1337/19 Kasım 1921, nr. 338.

"İzmir'de Çerkezlik Cemiyeti", *Açıksöz*, 29 Teşrin-i Sani 1337/29 Kasım 1921, nr. 347.

"İzmir'deki Mahutlara Bir Cevap", *Açıksöz*, 3 Kanun-ı Evvel 1337/3 Aralık 1921, nr. 350.

"İzmir'de" Yunan İhtilal Çeteleri Katliama Devam Ediyor", *Açıksöz*, 28 Kanun-ı Sani 1338/28 Ocak 1922, nr. 397.

"Yunan Fecaati", *Açıksöz*, 11 Kanun-ı Sani 1338/11 Ocak 1922, nr. 383.

"İzmir'de" Yunan İhtilal Çeteleri Katliama Devam Ediyor", *Açıksöz*, 28 Kanun-ı Sani 1338/28 Ocak 1922, nr. 397.

"İzmir İçinde Bir Çete", *Açıksöz*, 2 Şubat 1338/2 Şubat 1922, nr. 302.

"İzmir'de" Yunan İhtilal Çeteleri Katliama Devam Ediyor", *Açıksöz*, 28 Kanun-ı Sani 1338/28 Ocak 1922, nr. 397.

"Zavallı Kardeşlerimiz", *Açıksöz*, 2 Şubat 1338/2 Şubat 1922, nr. 302.

"Yunan Ordusunda", *Açıksöz*, 30 Kanun-ı Sani 1338/30 Ocak 1922, nr. 399.

"İşgalde Yunanlıların Taarruz İçin Hazırladıkları Mühimmat Kamilen Mahvoldu", *Açıksöz*, 15 Haziran 1337/15 Haziran 1921, nr. 209.

"İzmir İnfilakı", *Açıksöz*, 26 Temmuz 1337/26 Temmuz 1921, nr. 243.

"İzmir'de İğtişaat", *Açıksöz*, 15 Temmuz 1337/15 Temmuz 1921, nr. 235.

"İzmir'deki Yunan İdaresi", *Açıksöz*, 3 Kanun-ı Sani 1338/3 Ocak 1922, nr. 376.

"Çapulcular Taşınıyorlar mı?", *Açıksöz*, 8 Kanun-ı Sani 1338/8 Ocak 1922, nr. 380.

"İzmir Evkafı İslamiyesi", *Açıksöz*, 1 Şubat 1338/1 Şubat 1922, nr. 301.

“İzmir’de Yunan Mezalimi”, *Açıksöz*, 10 Teşrin-i Evvel 1337/10 Ekim 1921, nr. 305.

“İzmir ve Mülhakatındaki Mektepler”, *Açıksöz*, 15 Teşrin-i Evvel 1337/15 Ekim 1921, nr. 309.

“İzmir’de Yunan Mezalimi”, *Açıksöz*, 10 Teşrin-i Evvel 1337/10 Ekim 1921, nr. 305.

II. Kitaplar

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, CI, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2001.

BULGU, Sefer, *Açıksöz Gazetesi’nin 1920-1921 Yıllarına Ait Sayılarının Konu Başlıklarının Fihristi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2011.

DEMİRCİOĞLU, Aziz, *100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972*.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, *Milli Mücadele Başlarken*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2011.

SELVİ, Haluk, *İşgal ve Protesto*, Değişim Yayınları, 2007.

SONYEL, Salâhi, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1973.

TAŞ, Necati Fahri, *Nurettin Paşa*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

SOFUOĞLU, Adnan, *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.

YETİM, Murat, *I. İnönü Zaferi’nden İzmir’in Kurtuluşuna Kadar Açıksöz Gazetesi’nde Harici Haberler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan 2015.

III. Makaleler

ÇELEBİ, Ercan, “Milli Mücadele’de Kastamonu”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları*, Yıl 10, Sayı 19 (Bahar 2014), ss. 105-116.

ÖZKAYA, Yücel, “İzmir’in İşgalinin Anadolu’daki Tepkileri”, *Atatürk Yolu*, Sayı 1, Ankara 1988, ss. 65-83. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/791/10149.pdf>).

TÜRKMEN, Zekeriya, “İzmir’in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 10, 200, ss. 121-155.

SÖYLEMEZ, Faruk, “Milli Mücadele’de Kastamonu Basını”, *Atatürk Yolu*, Sayı 12, Ankara 1993, ss. 411-416.

TURAN, Mustafa, "İzmir'in İşgali Üzerine", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XII/36, Ankara Kasım 1996, ss. 739-753.

UYANIK, Necmi, "İzmir'in İşgaline Karşı Konya Yöresinden Gelen Tepkiler", *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C I, Sayı 5, 2008, ss. 837-868.

İZMİR'İN İŞGALİ ÜZERİNE MÜLTECİ DURUMUNA DÜŞEN TÜRLERE HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ ARACILIĞI İLE YAPILAN NAKDÎ YARDIMLAR

Semih ÇINAR*

Öz

Yunan ordusunun İzmir ve çevresini işgali, düzenli ordu birlikleriyle yapılan bir işgal şeklinde başlamış, birkaç saat içinde katliam ve yağma hareketine dönüşmüştür. İşgalin ilk günü başlayan orantısız şiddet birçok Türkün ölümüne sebep olmuş, işgal sahası genişledikçe öldürme, yağma ve ırza geçme olayları artmıştır. Yunan ordusu ve yerli Rumlarca yaratılan terör ortamı, işgal bölgelerinde yaşayan Türklerin hayatlarını tehlikede görerek ülkenin değişik kesimlerine göç etmesine neden olmuştur. Apar topar yollara koyularak mülteci durumuna düşen Türklere, her türlü yardıma muhtaç hale gelmişlerdir. Uluslararası bir yardım kuruluşu olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti, İzmir ve çevresi mültecilerine yardım konusunda gecikmemiş, halkı da mültecilere yardım etmeye özendirerek çalışmalarında bulunmuştur. İzmir ve çevresi mültecilerine yardımda bulunmak kısa süre içinde bir kampanya haline almış, ülkenin dört bir yanında mülteciler için para toplanmaya başlanmıştır. Bu makalede, İzmir ve çevresi mültecileri için yapılan nakit yardımları, yardım toplamak için başvurulan yöntemler, yardımların hangi yollarla ulaştırıldığı ve yardımların toplam tutarı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hilal-i Ahmer Cemiyeti, İzmir, Mülteciler, Nakdî Yardım.

FINANCIAL AIDS MADE VIA RED CRESCENT COMMUNITY TO REFUGEE TURKS ON THE OCCUPATION OF IZMIR

Abstract

The occupation of Izmir and surrounding areas by Greek army began in the form of an occupation with regular army troops but within a few hours it turned into slaughtering and looting movement. Nonproportional violence started on the first day of the the occupation caused deaths of many Turks, and as the invasion area expanded, killing, looting and rape

* Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.
(semihcinar59@gmail.com), (<https://orcid.org/0000-0002-0127-2599>).

were increased. The terrorism created by Greek army and native Rums gave rise to many Turks to see their lives in danger and migrate to different parts of the country. The Turks, who became refugees and started off precipitately, were in need of and kinds of help. Red Crescent Community, an international charity organization, spared no effort to help the refugees in Izmir and its environs, and made efforts to encourage people to help the refugees. Helping refugees in and around Izmir became a campaign in a short period of time, and funds were launched for refugees in Izmir and surroundings throughout the country. In this article, it is determined how much aid collected from which cities for the refugees in and around Izmir, the ways in which the aid is collected, the ways in which the aid is provided and the total sum of the aid.

Keywords: Red Crescent Community, İzmir, Refugees, Financial Aid.

Giriş

Kurulduğu tarihten itibaren Osmanlı Devleti aleyhinde topraklarını genişleten Yunanistan'ın dış politikadaki başlıca hedefi, Doğu Trakya, İstanbul ve Batı Anadolu gibi bölgeleri topraklarına katmak olmuştur. Megali İdea adı verilen bu politika, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan yeni konjonktürde gerçekleşme zemini bulmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti'nin pek çok bölgesi Mondros Mütarekesi'nin bazı hükümleri gerekçe gösterilerek İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmişti. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen Yunanistan, Birinci Dünya Savaşı'na aynı safta girdiği İtilaf Devletleri'nin onayını alarak İzmir ve çevresini işgale başlamıştır.

Yunanistan'a İzmir ve çevresinde toprak vaadinden ilk kez İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'in 10-23 Ocak 1915 tarihlerinde Yunanistan Başbakanı Venizelos'a gönderdiği mektuplarda bahsedilmiştir. E. Grey'in mektuplarında, İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa girilmesi halinde, Yunanistan'a Küçük Asya kıyılarında önemli toprak tavizlerinde bulunulacağı vaat edilmiştir¹. Ancak Venizelos'un Yunanistan'ı savaşa dâhil etmeyi başaramaması üzerine teklif askıda kalmıştır. 1915 yılında Kral Konstantin tarafından hükümetten uzaklaştırılan Venizelos, 1917 yılı Haziran'ında İtilaf Devletleri desteğiyle gerçekleştirdiği hükümet darbesiyle iktidarı tekrar ele geçirmiştir. Vakit kaybetmeden İtilaf Devletleri safında savaşa giren Yunanistan, savaş sonrasında Grey'in 1915 yılında yaptığı teklifi hala geçerli sayarak İzmir ve çevresinde hak iddia etmeye başlamıştır².

1 Alexander Anastasius Pallis, *Yunanlıların Anadolu Macerası [1915-1922]*, (Çeviren: Orhan Azizoglu), Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1997, s. 29; Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*, TTK Yay., Ankara, 2014, s. 36.

2 Pallis, a.g.e., s. 37; *Türk İstiklal Harbi*, II. Cilt, 1nci Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, ss. 8-9.

Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan'ı temsil eden heyetin başında bulunan Venizelos, İzmir ve çevresi üzerindeki taleplerini yinelemiş, İtilaf Devletleri'nin davasına gösterdiği sıkı bağlılığın mükâfatı olarak Yunanistan'a İzmir ve çevresini işgal etme izninin verilmesini istemiştir³. Venizelos'un talebine İngiltere ve Fransa tarafından sıcak bakıldığı halde İtalya tarafından kati surette karşı çıkmıştır. Konferansa katılan Amerikalı uzmanlar ise İzmir'i Türkiye'den ayırmanın hem ekonomik açıdan hem de vicdanen haksızlık olacağını savunmuşlardır⁴. Ancak Paris Barış Konferansı'na katılan Amerika Birleşik Devletleri heyetinin başkanlığını yapan ABD Başkanı W. Wilson, uzmanlarıyla aynı görüşü paylaşmamıştır. Venizelos'un İzmir'deki otuz bin Rum'un Türklerin tehdidi altında olduğu iddiasını Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesine yeterli sebep olarak gören Wilson, Mondros Mütarekesi'nin işgallere izin verdiğini de ifade etmiştir⁵. Anadolu ve Adriyatik Denizi üzerindeki taleplerinin kabul edilmemesi üzerine 24 Nisan 1919 tarihinde protesto amacıyla konferanstan çekilen İtalya'nın yokluğundan ustaca yararlanmayı bilen Venizelos, 6 Mayıs 1919 tarihinde İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nden Yunan ordularının İzmir'i işgal etmesi için gerekli onayı almıştır⁶.

1. İzmir'in İşgali

Paris Barış Konferansı'ndan istediği onayı alan Venizelos, Selanik'te bulunan 1. Kolordu'ya bağlı 1. Tümen (Larissa Tümeni) birliklerini İzmir'i işgal etmek üzere görevlendirmiştir. Albay Nikolaos Zafirios komutasındaki Tümen birlikleri, 15 Mayıs 1919'da saat 2:00'da Midilli Adası'ndan hareket etmişler, sabah saat 7:30 sularında İzmir önlerine ulaşmışlardır. Saat 8:40'tan itibaren birliklerin karaya çıkarılmasına başlanmıştır. Türk mahallelerinin bulunduğu bölgeyi işgal edecek olan 1/38 numaralı Evzon Alayı Pasaport iskelesinden, Frenk mahallesi olarak anılan Alsancak bölgesini işgal edecek olan 5. Alay ise Punta (Alsancak) iskelesinden karaya çıkarılmışlardır. Pasaport iskelesinden karaya çıkarılan birlikler, İzmirli Gayrimüslimlerin oluşturduğu mahşeri bir kalabalık tarafından karşılanmışlardır. İzmir Metropolitisi Hrisostomos tarafından takdis edilen birlikler, saat 9:00'da başlayan resmi törenin tamamlanmasının ardından Konak istikametine doğru yürüyüşe geçmişlerdir. Coşkulu Rum kalabalığının "zito (yaşasin)" çığlıkları eşliğinde ilerleyen Evzon birlikleri, saat 11:00 sularında Konak meydanına ulaşmışlardır. Görevleri Kokaryalı (Güzelyalı) bölgesini işgal etmek olan birlikler Kemeraltı caddesinin girişi ile Milli Kütüphane'nin bulunduğu sokağın kesiştiği noktaya geldiklerinde üzerlerine ateş açılmıştır. Konak meydanından Milli Kütüphane'ye doğru kıvrılan sokağın tam köşesinde

3 Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul, 1997, s. 117.

4 Margaret MacMillan, *Paris 1919*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004, ss. 421-422.

5 Nuri Karakaş, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Tasfiyesi Sürecinde Amerikan Politikası", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXV, Sayı 1, (Temmuz 2010), s. 281.

6 Mevlüt Çelebi, *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002, ss. 48-49; Sonyel, *a.g.e.*, s. 55.

yer alan askeri kıraathanenin önünde gerçekleşen olayda bir el silah sesi duyulmuş, Evzon taburuna yol gösteren bayrak taşıyıcısı vurularak yere serilmiştir. Üzerlerine sıkılan ilk kurşunun ardından karşı saldırıya geçen Yunan birliği etrafa rastgele ateş etmeye başlamıştır. Kısa bir süre sonra, Konak Meydanı'na bakan Sarı Kışla, açılan ateşin asıl hedefi halini almıştır⁷.

XVII. Kolordu Komutanlığı'nın merkezi olarak kullanılan Sarı Kışla, bir saate yakın yaylım ateşine tutulmuştur. Bu yaylım ateşi esnasında komuta kademesinin tamamına yakını kışlada olduğu halde, işgale karşı direniş gösterilmemesi yönündeki kesin emre riayet edilerek karşı ateşte bulunulmamıştır. Kışladan karşılık verilmediği halde ateşe devam edilmesi üzerine kışlada bulunan askerler, ateşkes manası taşıyan beyaz bayrak sallamışlardır. Ateşin kesilmesiyle içerideki subaylar teslim olacaklarını ve üzerlerine ateş edilmemesini bildirerek dışarı çıkmaya başlamışlardır. Ali Nadir Paşa başta olmak üzere kışladaki subay ve erler elleri havada dışarıya çıkarak teslim olmuşlardır. Bu sırada Yunan ordusunda görevli bir subay, Ali Nadir Paşa'nın başına silah dayayarak kalpağını yere atmış ve çiğnemiştir. Aynı subayın Ali Nadir Paşa'ya yumruk - bazı kaynaklara göre tokat - atması ve "Zito Venizelos" diye bağırmasından sonra diğer subay ve erler ile çevredeki Rumlar da teslim olan Türk subaylarına hakaret içeren davranışlarda bulunmaya başlamışlardır⁸. Teslim olanlar arasında bulunan ve yapılan hakaretlere maruz kalan Türk subaylarından biri de Kurmay Albay Süleyman Fethi Bey olmuştur. Gerek Yunanlıların gerekse İzmirli Rumların Süleyman Fethi Bey'e karşı ayrı bir kin beslediğini belirtmekte fayda vardır. 12 Nisan 1919 tarihinde Yunan zırhlısı Averof, İzmir limanına gelerek 18 kişilik bir askeri birliği karaya çıkarmış, bu birlik yerli Rumların taşkın gösterileri arasında kordon boyunda yürüyüş yapmıştır. O sırada vekâleten Kolordu Kumandanlığı görevini yürüten Süleyman Fethi Bey'in, tam teçhizatlı bir süvari birliğiyle olay yerine gelerek silahlı mukabelede bulanacağına dair ihtarda bulunması üzerine Yunan birliği Averof'a geri dönmek zorunda kalmıştır⁹. Belleklerde taze olan bu hadisenin

7 Bilge Umar, İzmir'de Yunanlıların Son Günleri, Bilge Yayınevi, Ankara, 1974, ss. 109-110 (sonraki kullanımlarda İzmir'de Yunanlıların... olarak kısaltılacaktır); *Türk İstiklal Harbi*, II. Cilt, 1nci Kısım, s. 42; Bilge Umar, *Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı*, İnkılâp Yay., İstanbul, 2002, s. 29; Türkmen Parlak, *İşgalden Kurtuluşa 1*, Yunanlılar Ege'ye Nasıl Geldi "İlk günler", İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları, İzmir, 1982, ss. 313-314; Zafer Çakmak, *İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi*, Yeditepe Yay., İstanbul, 2007, ss. 120-124; Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Hasan Tahsin, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1998, ss. 176-178.

8 İzmir, Aydın, Ayvalık ve Havalisi Yunan İşgali Hakkında *Makamat-ı Askeriye'den Mevrud Raporlar*, İkinci Kitap, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1335, ss. 11-12; *İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Jandarma Kumandanlığının ve Osmanlı Komisyonu Reisi'nin Raporları*, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1335, s. 7; Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü 1*, Öğretmen Yay., Ankara, 1986, s. 238; Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli) 1919-1923*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2014, s. 78.

9 Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Birinci Kitap, Cem Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 228, dipnot 6; Parlak, *a.g.e.*, ss. 347-348; Türkmen Parlak, olayın Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılışının yıldönümü olan 7 Nisan'da yaşandığını belirtmektedir. Ancak *Müsavat*

Süleyman Fethi Bey'in başına gelen elim olayda önemli bir payı olsa gerek. Türk askerlerinin Sarı Kışla'dan çıkarılmasından sonra, Süleyman Fethi Bey'in yanına gelen Yunan askerleri başından kalpağını çıkartmaya çalışmışlar, Fethi Bey ise eliyle kalpağını tutarak mukavemet göstermiştir. Bunun üzerine Yunan askerleri Fethi Bey'i, "Zito Venizelos" diye bağırmaya zorlamışlar, bu duruma da direnen Fethi Bey süngülenerek yaralanmış ve aldığı yaralar neticesinde şehit olmuştur¹⁰. Sarı Kışla'nın ardından Konak meydanında bulunan Vilayet Konağı memur ve çalışanları da, başta Vali İzzet Bey olmak üzere esir alınarak Konak meydanına çıkarılmışlardır. Teslim alınan esirler kafieler halinde kordon boyunca yürütülerek çeşitli yerlerdeki hapisanelere götürülmüşlerdir. Ölüm yürüyüşü denebilecek bu yürüyüş sırasında Türk esirleri gasp edilerek değerli eşyaları çalınmış, Yunan askerleri ve çevredeki Rumların türlü türlü saldırılarına maruz kalmışlardır. Güzergâh üzerindeki evlerden üzerlerine taşlar atılmış, bazı noktalarda ateş dahi açılmıştır¹¹. Hapisanelere sevkleri sırasında uğradıkları saldırılar sonucunda 9 kişi hayatını kaybetmiş, 23 kişi yaralanmış, 21 kişinin akıbeti ise meçhul olarak kalmıştır¹². Kordon'da bu hadiseler yaşanırken, Yunan birlikleri bir koldan Kemeraltı'nın içlerine, bir koldan da Karataş-Güzelyalı istikametine doğru ilerlemeye devam etmişlerdir. Önlerine çıkan yüzlerce Türkü katletmişler, kadın ve kızların ırzlarına geçmişler, mağaza ve dükkânları yağma etmişlerdir¹³. İşgalin sivil halka zulme dönüştüğü o saatlerin canlı tanıkları, zulmün ancak bardaktan boşalıncasına başlayan yağmur sayesinde son bulduğunu aktarmaktadırlar¹⁴.

gazetesinin 8 Nisan 1919 tarihli nüshasında yer alan "Averof Gelmeyecek" başlıklı yazıda Averof'un henüz İzmir'e gelmediği anlaşılmakta ve olayın 7 Nisan 1919 tarihinde yaşanmış olma ihtimali zayıflamaktadır. Bkz. *Müsavvat*, 8 Nisan 1919; Ayrıca Gotthard Jaeschke'nin verdiği bilgi de Averof'un 12 Nisan 1919 tarihinde İzmir'e geldiği yönündedir. Bkz. Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*, TTK Yay. Ankara, 1970, s. 25.

- 10 Kazım Özalp, *Millî Mücadele I*, TTK Basımevi, Ankara, 1988, s. 11; Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar I*, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1977, ss. 192-193; Ali Fuat Cebesoy, *Gl. Ali Fuat Cebesoy'un Siyasî Hâtıraları*, Vatan Neşriyat, İstanbul, 1957, s. 69; Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hâtıraları*, Temel Yay., İstanbul, 2000, s. 76; Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası*, İnsel Yayınları, İstanbul, 1970, ss. 361-362.
- 11 Celal Bayar, *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Giriş*, 6. Cilt, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997, s. 53; Fahrettin Altay, "İzmir Faciasının Muhakemesi", *Belleten*, Cilt XXIII, Sayı 89, (Ocak 1959), ss. 155-156; Turan, *a.g.e.*, ss. 79-80; Umar, *İzmir'de Yunanlıların...*, ss. 174-175.
- 12 Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1983, s. 57; Engin Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997, s. 223; Berber'in verdiği sayılara göre bu yürüyüş sırasında 9 kişi ölmüş, 21 kişi yaralanmış, 27 kişi ise kaybolmuştur.
- 13 Talat Yalazan, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soy Kırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)*, I inci Cilt, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s. 13; Necdet Öklem, *İzmir'in İşgali*, Işık Ofset Matbaacılık, İzmir, 1999, ss. 148-149; Umar, *İzmir'de Yunanlıların...*, s. 171; Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1989, s. 72; Muhammet Güçlü, "İzmir'in İşgaline Tanık Bir Zatın Kaleminden: "İzmirde Neler Oldu? 1336/1920" Kitapçığı Üzerine", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, X/22, (2011/Bahar), s. 70.
- 14 İzmir, Aydın, Ayvalık ve Havalisi Yunan İşgali Hakkında *Makamat-ı Askeriye'den Mevrud Raporlar*, İkinci Kitap, s. 14; Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları*, (Hazırlayan:

15 Mayıs 1919 tarihinde başlayan Yunan işgali İzmir ile sınırlı kalmamış, kısa sürede daha geniş bir alana yayılmıştır. Birkaç gün içinde Bornova, Buca, Gaziemir, Karşıyaka, Urla ve Çeşme gibi İzmir civarındaki kazalar işgal edildiği gibi harekât daha da genişletilerek 21 Mayıs'ta Menemen, 22 Mayıs'ta Bayındır, 25 Mayıs'ta Manisa ve Turgutlu, 27 Mayıs'ta Aydın ve Nazilli, 28 Mayıs'ta Tire, 29 Mayıs'ta Ayvalık, 31 Mayıs'ta Dikili, 1 Haziran'da Ödemiş, 12 Haziran'da Bergama işgal edilmiştir¹⁵. Bu işgaller de 15 Mayıs günü İzmir'de yaşanan mezalimi aratmayacak derecede kanlı gerçekleşmiştir. Bölgede yaşayan Rumlar da çeteler oluşturarak, yerli halka saldırmaya ve zulmetmeye başlamışlardır. Yunan ordusu ve Rum çetelerin yaptığı mezalim karşısında, can ve mal güvenliğini tehlikede gören birçok Türk kendilerince daha güvenli gördükleri bölgelere doğru göç etmeye başlamıştır¹⁶.

Balkanlar ve Kafkaslar gibi konumu siyasi antlaşmalarla belirlenmiş ve Osmanlı Devleti toprağı olmaktan çıkmış bölgelerden göç eden Türkler, muhacir olarak adlandırılmış ve buna göre muamele görerek ülkenin çeşitli bölgelerinde iskân edilmişlerdir. Osmanlı Devleti sınırları dâhilindeki bölgelerin düşman işgaline uğraması üzerine, yaşadıkları yerleri terk ederek işgal sahası dışına kaçan Türkler ise mülteci olarak tanımlanmışlardır. Mültecilerin, işgallerin son bulmasının ardından geri dönmeleri planlandığından muhacirler gibi daimi iskâna tabi tutulmamışlardır¹⁷. Muhacir ve mülteci kavramları arasındaki bu ayrım göz önünde bulundurularak İzmir ve çevresinin işgali nedeniyle göç eden Türkler çalışmamızda mülteci olarak tanımlanmıştır¹⁸.

Zeki Arıkan), TTK Basımevi, Ankara, 1991, s. 79; M. Kâmil Dursun, İzmir Hatıraları, (Yayına Hazırlayan: Ünal Şenel), Akademi Kitabevi, İzmir, 1994, s. 97; Necdet Sakaoğlu, "Ulak Mehmet Efendi'nin Defferinden İzmir'in İşgali", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 110, (Şubat 1993), s. 28.

- 15 Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı 1919-1923*, Derlem Yayınları, İstanbul, 2010, s. 191.
- 16 M. Tayyib Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, Birinci Kitap, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959, s. 123; Haluk Selvi, *Millî Mücadele'de İlk İşgaller İlk Direnişler*, Yeditepe Yay., İstanbul, 2011, ss. 155-156; *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezâlîmi II*, (Yayına Hazırlayan: Uğurhan Demirbaş, Ümmühani Cerrahi, Ali Osman Çınar vd.), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1996, ss. 44-45; Göç edenlerin önemli bir kısmını Balkan Savaşları sırasında Rumeli'yi terk ederek Anadolu'ya sığınan göçmenler oluşturmuştur. Balkan Savaşları sırasında yaşanan mezalimlerin acı hatıraları halen belleklerinde olan bu insanlar tekrar aynı zulme maruz kalmamak için güvenli gördükleri bölgelere doğru göç etmişlerdir. Bkz. Justin McCarthy, Ölüm ve Sürgün, TTK Yay., Ankara, 2014, s. 343; Balkan Savaşları neticesinde Rumeli'yi terk ederek İzmir ve çevresine yerleşen ve Yunan işgali nedeniyle tekrar göç etmek zorunda kalan göçmenlerin durumu dönemin basınında da işlenmiştir. Bkz. *Tasvir-i Efkar*, 2 Haziran 1919.
- 17 Ufuk Karakuş, *Batı Anadolu'da Yunan İşgali Nedeniyle Ortaya Çıkan İç Göçler (1919-1923)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Balıkesir, 2018, s. 23.
- 18 Çalışmamıza kaynaklık eden arşiv belgeleri ve gazete haberlerinde muhacir ve mülteci kavramları arasındaki farkın çok da üzerinde durulmadığı göze çarpmaktadır. İzmir ve çevresini terk ederek ülkenin farklı bölgelerine göç eden Türkler çoğu zaman muhacir olarak tanımlanmışlar, bununla beraber mülteci ve felaketzede gibi farklı sözcüklerle de ifade edilmişlerdir. Bu mültecilerin tam sayısının tespiti ise deyimî yerindeyse imkânsızdır. Milli

2. Yunanistan ve Osmanlı Devleti'nin Batı Anadolu Üzerindeki Göç Politikaları

İzmir ve çevresini işgale girişen Yunanistan'ın ilk hedeflerinden biri, bölgedeki Türk nüfusun Rum nüfusa karşı olan üstünlüğünü ortadan kaldırarak Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ilhakına zemin hazırlamak olmuştur¹⁹. Bu husustaki çalışmalara daha İzmir'in işgalinden önce başlanmıştır. Balkan Savaşları²⁰ ve Birinci Dünya Savaşı²¹ yıllarında İzmir ve çevresinden göç eden Rumlar, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra geri dönmeye başlamışlardır²². Batı Anadolu'ya olabildiğince fazla Rum'un dönüş yapmasını arzu eden Yunan hükümeti, bu dönüşleri arttırmak amacıyla bazı teşviklere başvurmuş, Batı Anadolu'ya göç edecek göçmenlere 200,000 lira vermeyi vaat etmiştir. Geri dönen Rum göçmenlere, Yunan Merkez Bankası'nın İzmir'de açılan şubesi aracılığıyla %6 faizle, üç yıllığına 20 milyon Drahmi dağıtılacağı duyurulmuştur²³. Ayrıca Batı Anadolu'ya göç eden Rumlara arazi ve çiftlik dağıtılacağı vaadlerinde bulunulmuştur²⁴. Yunan hükümetince yürütülen teşvik çalışmaları sonucunda 20 Ekim 1919 ile 31 Aralık 1920 tarihleri arasında 126.000 Rum göçmen Batı Anadolu'da iskân edilmiştir²⁵.

Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu Rumlaştırma politikasına karşılık Osmanlı Devleti makamları, Türklerin bölgeyi terk etmemeleri için önlemler almaya çalışmıştır. Sadrazam Damat Ferid Paşa'nın başkanlık ettiği 1 Haziran 1919 tarihli Meclis-i Vükela toplantısında göç konusu görüşülmüş, İslam ahalisinin göçe kalkışmasının o bölgedeki Türk nüfusu azaltıp, Rum nüfusun çoğunluk teşkil etmesine neden olacağından, mahalli idarelerin ve askeri makamların göçe engel olması ve Harbiye Nezareti ile Dâhiliye Nezareti'nin konuyu takip etmesi kararlaştırılmıştır. Bu işi takip etmek üzere bir de komisyon

Mücadele Dönemi'nde yaşanan iç göçler üzerine yapılan araştırmalarda da bu imkânsızlık açıkça belirtilmektedir. Bkz. Erol Kaya, *Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele*'de Türk Mültecileri, Ebabel Yay., Ankara, 2007, s. 195; McCarthy, *a.g.e.*, s. 347; Karakuş, *a.g.t.*, s. 136.

19 Serdar Sarısır, "Yunanlıların Batı Anadolu'da Nüfus Çoğunluğunu Sağlama Gayretleri ve Yunan Hükümeti'nin Bir Genelgesi", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 37-38, (Mayıs-Kasım 2006), s. 128.

20 Halil Mentеше'nin verdiği sayıya göre Balkan Savaşları sonrasında İzmir ve çevresinden 200.000'e yakın Rum Yunanistan'a göç etmiştir. Bkz. *Halil Mentеше'nin Anıları*, (Hazırlayan: İsmail Arar), Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul, 1986, s. 165.

21 Engin Berber'in Yunanistan Sosyal Yardımlar Bakanlığı'nın resmi kayıtlarına atıfta bulunarak verdiği sayıya göre Birinci Dünya Savaşı yıllarında İzmir Sancağı'ndan adalara ya da Anadolu'nun iç kesimlerine göç ettirilen Rumların sayısı 130.735'dir. Bunlardan 108.316'sı adalara göç etmiş, 22.419'u ise cephe güvenliğini tehlikeye attıkları gerekçesiyle Anadolu'nun iç kesimlerine göç ettirilmiştir. Bkz. Berber, *a.g.e.*, s. 67, dipnot 101.

22 Erdem, *a.g.e.*, s. 68; Berber, *a.g.e.*, s. 317.

23 Çakmak, *a.g.e.*, s. 75.

24 Cengiz Orhonlu, "Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları "Tehcir" in Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler", *Belleten*, Cilt XXXVII, Sayı 148, (Ekim 1973), s. 489.

25 Berber, *a.g.e.*, s. 322.

kurulmuş, Müslüman Türk halka, göç etmemelerini tavsiye etmek için işgal bölgelerine nasihat heyetleri gönderilmiştir²⁶.

İade-i Muhacirin Heyetleri adıyla anılan bu heyetler, Haziran ayında faaliyete geçerek mültecileri geri dönmeye ikna etmek için çalışmalarına başlamıştır. Muhacirin Müdüriyet-i Umûmîyesi Müfettişlerinden Refet ve Seyfi Beylerden oluşan ilk heyet bir ay kadar mültecilerin buldukları bölgeleri dolaşmış, ancak mültecileri geri dönmeye ikna etmek konusunda bir başarı gösterememiştir. Mültecileri geri dönmeye ikna etmek için Ekim ayında yeni bir teşebbüste bulunulmuş, iki nasihat heyeti görevlendirilerek mültecilerin bulunduğu bölgelere gönderilmiştir²⁷. Ancak mültecilerin göçüne neden olan şartların hiçbiri değişmediğinden, bu heyetler de mültecileri geri dönmeye ikna edememişlerdir²⁸.

Dönemin basını da Türklerin yaşadıkları yerleri terk etmemeleri gerektiğine sıkça değinmiştir²⁹. Ancak tüm tedbirlere rağmen Yunan ordusunun yaptığı mezalim özellikle kırsal kesimlerde yaşayan Türkleri oldukça korkutmuş ve göçün önü alınamamıştır. Göç akınının durması ve mültecilerin geri dönmelerinin ancak Yunan işgalinin son bulması koşuluyla gerçekleşeceğinin anlaşılması üzerine geri döndürme politikasından vazgeçilerek mültecilere yardım etme politikası benimsenmiştir³⁰.

3. İzmir ve Çevresi Mültecilerine Yapılan Nakdî Yardımlar

İzmir ve çevresini terk ederek farklı bölgelere göç eden mültecilerin yarattığı izdiham, kısa süre içinde yerel yönetimlerin altından kalkamayacağı bir mahiyet almıştır. Bu bölgelerdeki birçok yetkili, üst makamlara ya da ilgili makamlara başvurarak yardım talebinde bulunmuştur. Örneğin Denizli Heyet-i Milliye Reisi Kazım Bey, 2 Ağustos 1919 tarihinde İstanbul'da *Vakit*, *Memleket*, *Tasvir-i Efkâr* ve *Sabah* gazetelerine, mültecilerin durumunu bildiren bir telgraf çekerek halkı maddi yardımlara özendirerek neşriyatta bulunulmasını talep etmiştir³¹. Aydın Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanı Gümülcineli Hoca Esat (İleri) Efendi ile Aydın Belediye Başkanı ve bir tercümandan oluşan üç kişilik bir heyet ise İtilaf Devletleri temsilcileri ve Osmanlı Devleti'nin yetkili mercilerine durumu anlatmak için 1919 yılı Ağustos ayında deniz yoluyla İstanbul'a gitmişlerdir. İstanbul'da iyi kabul görmeyen heyet, Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne de başvurarak yardım talebinde bulunmuştur³².

26 Gökbilgin, *a.g.e.*, ss. 123-124.

27 Kaya, *a.g.e.*, ss. 187-188.

28 Karakuş, *a.g.t.*, ss. 129-130.

29 İkdâm, 27 Mayıs 1919; İkdâm, 28 Mayıs 1919; *Tasvir-i Efkâr*, 4 Haziran 1919; *Tasvir-i Efkâr*, 11 Haziran 1919.

30 Kaya, *a.g.e.*, ss. 193-195; Hatice Yıldırım, "Mütareke Yıllarında Osmanlı Topraklarında Göçleri Önlemeye Yönelik Çabalar", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 14, (Yaz 2014), s. 90.

31 *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi II*, ss. 70-71.

32 Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, Millî Mücadeleye Giriş, 7. Cilt, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997, ss. 17-19.

Uluslararası bir yardım kuruluşu olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Mecruhin ve Marda-yı Askeriyeye Muavenet Cemiyeti (Osmanlı Hasta ve Yaralı Askerlere İmdat ve Yardım Cemiyeti) adıyla 1868 yılında kurulmuştur³³. 1877 yılına kadar bu isimle anılan cemiyet, 14 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti adını almış, beyaz üzerine kırmızı hilali ise amblem olarak seçmiştir³⁴. 1877-1878 Osmanlı - Rus Harbi ve 1897 Osmanlı - Yunan Harbi sırasında büyük yararlılık gösteren cemiyet, 1897 tarihinden sonra atıl bir vaziyette kalmıştır. 20 Nisan 1911 tarihinde Sadrazam Hakkı Paşa başkanlığında toplanan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yönetim kadrosu seçilerek yeniden yapılanmaya gidilmiş ve o tarihten itibaren faaliyetlerine kesintisiz olarak devam etmiştir³⁵. Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında büyük yararlılıkları görülen Hilal-i Ahmer Cemiyeti, hem cephelerdeki hem de cephe gerisindeki birçok insana sağlık yardımları, eşya ve erzak yardımları, nakit yardımları gibi birçok alanda yardımlarda bulunmuştur³⁶. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Yunan işgali nedeniyle zor duruma düşen mültecilere yardım etme konusunda da gecikmemiş, Batı Anadolu bölgesindeki bazı şehirlere imdad-ı sıhhi heyetleri göndererek zor durumdaki mültecilerin sağlık, barınma, eşya ve erzak gibi birçok ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır³⁷. Mültecilere yardımda bulunabilmek için ihtiyaç duyulan en önemli meta nakit para olmuştur. Aydın, Denizli ve Çine gibi mülteci akınına uğrayan şehirlerden İstanbul'daki yetkili makamlara gönderilen telgraflarda, nakit sıkıntısına değinilerek mülteciler yararına harcanmak üzere para talep edilmiştir³⁸.

Mültecilerin durumuna kayıtsız kalmayan Hilal-i Ahmer Cemiyeti, para sorununa çözüm getirebilmek ve halkı mülteciler için bağışta bulunmaya teşvik etmek amacıyla, İstanbul Şehremaneti ile birlikte Gülhane Parkı'nda bir eğlence tertip etmiştir. 8 Ağustos 1919 tarihinde Şehremini Cemil (Topuzlu) Paşa başkanlığında yapılan eğlenceye katılım bir hayli yüksek olmuştur. Dans gösterileri, konser, resim sergisi ve jimnastik gösterilerinin yer aldığı organizasyonda mezat usulü eşya satışı yapılmıştır³⁹. Eğlencede satılamayan

33 Seçil Karal Akgün - Murat Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, Beyda Basımevi, Ankara, 2000, ss. 14-15.

34 Mesut Çapa, *Kızılay [Hilâl-i Ahmer] Cemiyeti (1914-1925)*, Özel Matbaası, Ankara, 2010, s. 12.

35 Besim Ömer, *Hanumefendilere Hilal-i Ahmer'e Dair Konferans*, (Hazırlayan: İsmail Hacifettahoğlu), Türkiye Kızılay Derneği Yay., Ankara, 2010, ss. 78-79.

36 Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları sırasında Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yardım faaliyetleri için bkz. Cemal Sezer, *Trablusgarp Savaşı'nda Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1911-1912)*, Kriter Yay., İstanbul, 2019; Cemal Sezer - Ömer Metin, "Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yardım Faaliyetleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XXXII, Sayı: 54, (Eylül 2013), ss. 167-182; Akgün - Uluğtekin, *a.g.e.*; Çapa, *a.g.e.*

37 Bu heyetler hakkında geniş bilgi için bkz. Akgün - Uluğtekin, *a.g.e.*, ss. 257-268; Çapa, *a.g.e.*, ss. 141-154; *Millî Mücadelede Hilâl-i Ahmer*, (Hazırlayan: İsmail Hacifettahoğlu), Türkiye Kızılay Derneği Yay., Ankara, 2010, ss. 53-78.

38 Emine Pancar, "Yunan İşgalleri Karşısında Göç Hareketi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VIII/18-19, (2009/Bahar-Güz), ss. 61-62.

39 *Vakit*, 9 Ağustos 1919; *Tasvir-i Efkar*, 9 Ağustos 1919.

eşyalar ise sonraki günlerde düzenlenen bir piyango aracılığıyla satılmıştır⁴⁰. Basına yansıyan haberlerden edindiğimiz bilgilere göre, bu organizasyonda İzmir mültecileri yararına harcanmak üzere 7,785 lira 15 kuruş yardım toplanmıştır⁴¹.

İzmir mültecileri yararına bağış toplamak için başlatılan bir diğer kampanya ise Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile Darülfünun ortaklığında yürütülen yardım toplama kampanyası olmuştur. Darülfünun emini - rektörü - Besim Ömer Paşa'nın başkanlığında yürütülen kampanyada, Darülfünun talebeleri ve müderrisler de aktif rol almıştır. İstanbul 30 bölgeye ayrılarak iane - bağış - toplama bölgeleri belirlenmiş, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nden ianelerin toplanacağı sandıklar tedarik edilmiştir⁴². İaneler makbuz karşılığında toplanmış; piyango, konser ve tiyatro tertip etme, rozet ve pul satışı gibi organizasyonlarla İzmir mültecileri için gelir elde edilmeye çalışılmıştır. Üç veya beş kişiden oluşan iane heyetleri kollarında Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin sembolü olan hilal işaretli mendiller taşıyarak, evleri ve ticarethaneleri birer birer ziyaret etmişler ve makbuz karşılığında iane toplamışlardır⁴³. İşlerin koordineli bir şekilde yürütülmesi için üç grup oluşturulmuştur. Besim Ömer Paşa başkanlığında dört müderris ve talebelere seçilen dört kâtipten oluşan ilk grup, toplanan ianeleri Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne teslim etme görevini üstlenmiştir. İkinci grup matbuat ve propaganda işlerinden sorumlu tutulmuş, halkı mültecilerin durumu konusunda bilinçlendirme ve yapılacak organizasyonlardan haberdar etme gibi işlerle meşgul olmuştur. Üçüncü grup ise idare merkezi olarak görev yapmış, iane toplama heyetlerinin sevk ve idaresinden sorumlu tutulmuştur⁴⁴. Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile Darülfünun ortaklığında yürütülen yardım toplama kampanyasına katılımlar kısa süre içinde başlamış, henüz iane heyetleri göreve dahi başlamadan Milli Mahsulât Şirketi tarafından İzmir mültecileri yararına harcanması için Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne 2,500 lira bağışta bulunulmuştur⁴⁵.

Osmanlı Hanedanı ile görüşen Darülfünun iane heyeti hanedan üyelerinin de İzmir mültecilerine yardımlarda bulunmasını sağlamıştır. 1919 yılı Aralık ayında İzmir mültecileri yararına harcanmak üzere Sultan Mehmet Vahdettin tarafından 1,000 lira, Harem-i Hümayunu adına ise 500 lira bağışta bulunulmuştur⁴⁶. Hanedanın veliaht ve hanım sultanları da mültecilere yardım konusuna kayıtsız kalmamışlar, İzmir mültecileri yararına harcanmak üzere

40 *Yeniğün*, 25 Teşrin-i sânî [Kasım] 1919.

41 *Yeniğün*, 28 Kânûn-ı sânî [Ocak] 1920; *İkdâm*, 28 Kânûn-ı sânî 1920.

42 *İkdâm*, 24 Teşrin-i sânî 1919.

43 *İkdâm*, 26 Teşrin-i sânî 1919; *Yeniğün*, 25 Teşrin-i sânî 1919. İane heyetlerine ait fotoğraflar için bkz. Ek-1.

44 *Yeniğün*, 25 Teşrin-i sânî 1919; *İkdâm*, 27 Teşrin-i sânî 1919.

45 *Yeniğün*, 26 Teşrin-i sânî 1919; 5 Aralık 1919 tarihinde basın aracılığıyla Milli Mahsulât Şirketi'ne teşekkür edilmiş, bağışladıkları 2,500 liranın Soma, Nazilli ve Karesi'de - Balıkesir yöresi - bulunan mültecilere sarf edilmek üzere bahsi geçen bölgelere gönderildiği duyurulmuştur. Bkz. *Yeniğün*, 5 Kânûn-ı evvel [Aralık] 1919.

46 *İkdâm*, 16 Kânûn-ı evvel 1919; *Vakit*, 16 Kânûn-ı evvel 1919; *Yeniğün*, 16 Kânûn-ı evvel 1919.

veliaht Abdülmecit Efendi tarafından Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne 500 lira bağış yapılmıştır⁴⁷. Hanedan üyelerinden en hatırı sayılır bağışı ise Sultan Vahdettin'in eşi Nimet Nevzat Sultan yapmış, İzmir mültecileri yararına Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne 3,450 lira bağışta bulunmuştur⁴⁸. Hanedan üyelerinin yardımları hanedan akrabalarına da örnek olmuş, hanedan damatlarından Moralızade Salahaddin Bey'in validesi Âliye Hanım Efendi 1,000 kuruşu oğlu Salahaddin Bey, 500 kuruşu ise kendi adına olmak üzere Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne 1,500 kuruş bağış yapmıştır⁴⁹. Aynı günlerde Azime Sultan tarafından 100 lira, Damat Halit Paşa tarafından ise 150 lira bağışta bulunulmuştur⁵⁰.

1919 yılı Aralık ayında basın yoluyla yapılan duyurulardan edindiğimiz bilgilere göre, Erkan-ı Harbiye-i Umûmîye Reisi Cevat Paşa tarafından 75 lira, Nuri Paşa tarafından 10 lira, Dârülmualimîn talebeleri tarafından 30 lira, Şems-ülmekatip'ten 14 lira, Azerbaycan İstanbul mümessili tarafından 50 lira, Feyziye mektebi talebeleri tarafından 46 lira, Ahmet Afif Paşa tarafından 50 lira, Âbud Efendi Hanı'nda halı tüccarı Naci Beyzade Mustafa Bey'in oğlunun evlenme merasiminde toplanan 35,000 kuruş, Bahriye Nezareti subay ve erleri tarafından 3,750 kuruş, Donanma Kumandanlığı subay ve erleri tarafından ise 4,455 kuruş İzmir mültecileri menfaatine kullanılmak üzere Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bağışlanmıştır⁵¹. 1920 yılı Ocak ayında Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından basın yoluyla yapılan bir duyuruda ise Maliye Nezareti memurları tarafından 113,547 kuruş, Erkan-ı Harbiye Mektebi Heyet-i İdaresi tarafından 6,950 kuruşun İzmir mültecileri yararına harcanmak üzere Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bağışlandığı duyurulmuştur⁵².

1 Aralık 1919 tarihinde iane toplamaya başlayan Darülfünun iane heyetlerinin 12 Aralık 1919 tarihine kadar iane toplamaya devam edeceği duyurulmuştur⁵³. İstanbul halkının İzmir mültecilerine yardım etme konusunda duyarlı davranmaları ve iane heyetlerinin bölgelerindeki birçok yere henüz gidememiş olmalarından dolayı, iane toplama heyetlerinin 15 Aralık 1919 tarihine kadar iane toplamaya devam etmesine karar verilmiştir⁵⁴. İane toplama heyetlerine verilen 3 günlük süre de yeterli olmamış, iane toplama işine Aralık ayı sonuna kadar devam edilmesi kararlaştırılmıştır⁵⁵. Basından takip edebildiğimiz haberlere göre, Darülfünun iane heyetlerinin çalışmaları Aralık ayı sonunda da son bulmamış, 1920 yılı Ocak ayının sonuna kadar iane toplamaya devam edilmiştir⁵⁶. 5 Aralık 1919 tarihinde basında yer alan bir haberden edindiğimiz

47 *Yeniğün*, 18 Kânûn-ı evvel 1919; *İkdam*, 19 Kânûn-ı evvel 1919.

48 *Yeniğün*, 27 Teşrin-i sâni 1919.

49 *Vakit*, 15 Kânûn-ı evvel 1919; *Yeniğün*, 15 Kânûn-ı evvel 1919.

50 *Yeniğün*, 18 Kânûn-ı evvel 1919.

51 *İkdam*, 11 Kânûn-ı evvel 1919; *İkdam*, 22 Kânûn-ı evvel 1919.

52 *Yeniğün*, 7 Kânûn-ı sâni 1920.

53 *İkdam*, 28 Teşrin-i sâni 1919.

54 *İkdam*, 13 Kânûn-ı evvel 1919.

55 *İkdam*, 20 Kânûn-ı evvel 1919.

56 *İkdam*, 28 Mart 1920; İane heyetlerinin görevi bir yolsuzluk söylentisi çıkması üzerine 1920

bilgilere göre, Aralık ayı başında göreve başlayan iane toplama heyetlerinin ilk iki günde topladığı ianelerin toplamı 12,500 liraya ulaşmıştır. Tertip edilecek piyango'nun bilet satışlarının hâsılatı ise 2,500 lirayı bulmuştur⁵⁷. İane toplama işine son verildiğinde ise toplanan ianelerin meblağı 30,000 liraya ulaşmıştır⁵⁸.

Basında oldukça geniş yer bulan İzmir mültecilerine yardım haberleri, ülkenin diğer şehirlerinde yaşayan hamiyetli vatandaşları da harekete geçirmiştir. Türkiye Kızılay Derneği Arşivi'nde yaptığımız araştırmada, 1920 yılının ilk aylarında birçok vilayet ve kasabadan Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne gönderilen yardımları bildiren belgelere rastlanmıştır. Ağırlıklı olarak 1920 yılı Ocak ile Nisan ayları arasında gönderilen bu belgelerde, yardımların kimler tarafından yapıldığı, tutarı ve ne suretle gönderildiği gibi bilgiler yer almaktadır. Yardımların İzmir ve çevresinin işgali nedeniyle mülteci durumuna düşen Türkler yararına harcanması koşulu tüm belgelerin ortak içeriği olmuştur. Türkiye Kızılay Derneği Arşivi'nin yanı sıra Osmanlı Arşivi, Cumhuriyet Arşivi ve Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivleri'ne de başvurularak mültecilere yapılan nakdî yardımlar ile ilgili belgeler taranmış, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi'nde konu ile ilgili bir belgeye rastlanarak çalışmamızda kullanılmıştır. Belgelerde bahsi geçen yardımlara ait mahal, tutar ve tarih bilgileri tablo halinde hazırlanarak aşağıda verilmiştir:

YARDIMLARIN TOPLANDIĞI MAHAL	YARDIMIN TUTARI	TARİH
Eskişehir ahali ¹	777 lira	6 Ocak 1920
Eskişehir Mektebi Sultanisi muallim ve talebeleri ²	1,150 kuruş	7 Ocak 1920
Bafra / Samsun ³	1,267 lira	8 Ocak 1920
Dolapdere Polis Merkezi / İstanbul ⁴	4,890 kuruş	11 Ocak 1920

yılı Ocak ayında son bulmuştur. İaneler makbuz karşılığında toplandığından açığı tespit etmek zor olmamış, Maliye Nezareti'nin görevlendirdiği bir müfettiş tarafından yürütülen tahkikat neticesinde ianelerin muhasebesini tutmakla görevli muhasebeci Kemal Bey'in, 2,500 liralık ianeyi zimmetine geçirdiği tespit edilmiştir. Yapılan tahkikattan haberdar olan Kemal Bey bir süreliğine ortadan kaybolmuş, yakalandığında ise ianeleri Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne götürdüğü sırada tramvayda çaldığını söylemiştir. Ancak daha sonra parayı kumarda kaybettiğini itiraf etmiş ve tutuklanarak hapse atılmıştır.

57 İkdâm, 5 Kânûn-ı evvel 1919; *Vakit*, 5 Kânûn-ı evvel 1919; *Yeniğün*, 5 Kânûn-ı evvel 1919.

58 İkdâm, 28 Mart 1920. İane heyetlerinin görevinin son bulmasından sonra da İzmir mültecileri yararına Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bağışta bulunma işine devam edilmiştir. Bu nedenle İstanbul halkının İzmir mültecileri için yaptığı iane yardımlarının 30,000 liranın üstünde olduğunu belirtmekte fayda vardır. İstanbul halkının yapmış olduğu ianeler Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından çeşitli gazetelerde peyderpey ilan edilmiştir. İane sahiplerini ve iane tutarını gösteren haberler incelenerek hazırladığımız tablo ekler bölümünde verilmiştir. Hazırlanan tabloda bazı Gayrimüslimlerin de İzmir'in işgali nedeniyle mülteci durumuna düşen Türklere nakdî yardımlarda buldukları göze çarpmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Gayrimüslimlerin ianelerinin toplamı 3,300 kuruştur. Bu tutar genel toplamın içinde çok küçük bir paya - yaklaşık olarak yüzde 0,07 - sahip olsa da Gayrimüslim azınlıklar arasında ayrılıkçı fikirlerin son derece yaygın olduğu bir dönemde yapılmış olması hasebiyle önem taşımaktadır. Bkz. Ek-2.

Adapazarı İzmir Felaketzedeganına Muavenet Heyeti ⁵	91,485 kuruş	12 Ocak 1920
Niğde ahalisi ⁶	125,985 kuruş	15 Ocak 1920
Cunudiye Mahallesi ahalisi / Eskişehir ⁷	4,190 kuruş	15 Ocak 1920
Silivri İzmir İane Komisyonu ⁸	5,618 kuruş	19 Ocak 1920
Yozgat ahalisi ⁹	14,570 kuruş	20 Ocak 1920
30. Alay 1. Tabur ¹⁰	1,300 kuruş	26 Ocak 1920
2. Alay 2. Tabur / Sivrihisar / Eskişehir ¹¹	800 kuruş	27 Ocak 1920
Elazığ İzmir İane Heyeti ¹²	1,500 kuruş	27 Ocak 1920
1. Kolordu subay ve erleri / Edirne ¹³	9,050 kuruş	28 Ocak 1920
Harbiye Nezareti Levazımat-ı Umûmiye Dairesi / İstanbul ¹⁴	26,950 kuruş	28 Ocak 1920
Mezitli ahalisi / Mersin ¹⁵	100 lira	29 Ocak 1920
12. Kolordu / Konya ¹⁶	21,000 kuruş	31 Ocak 1920
Seyitgazi İzmir Felaketzedeganı Teberruat Cemiyeti Komisyonu / Eskişehir ¹⁷	10,000 kuruş	2 Şubat 1920
Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti ¹⁸	100 lira	16 Şubat 1920
Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kütahya Şubesi ¹⁹	14,197 kuruş	18 Şubat 1920
Elazığ İzmir İane Heyeti ²⁰	500 lira	19 Şubat 1920
Konya Vilayet memurları ²¹	200 lira	19 Şubat 1920
Aziziye (Pınarbaşı) ahalisi / Sivas ²²	4,120 kuruş	24 Şubat 1920
Kırklareli memurları ve ahalisi ²³	238,694 kuruş	24 Şubat 1920
Konya Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti ²⁴	800 lira	3 Mart 1920
Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kütahya Şubesi ²⁵	12,700 kuruş	10 Mart 1920
Kastamonu İane Komisyonu ²⁶	1,000 lira	10 Mart 1920
1. Kolordu subayları / Edirne ²⁷	7,735 kuruş	11 Mart 1920
55. Fırka subay ve erleri / Tekirdağ ²⁸	9,955 kuruş	17 Mart 1920
Harbiye Nezareti Zatiye Dairesi subay ve memurları / İstanbul ²⁹	2,250 kuruş	28 Mart 1920
Harbiye Nezareti / İstanbul ³⁰	1,500 kuruş	30 Mart 1920
Hilal-i Ahmer Cemiyeti Bandırma Şubesi ³¹	770 kuruş	1 Nisan 1920
Hürriyet Heyeti / İstanbul ³²	970 kuruş	6 Nisan 1920
60. Sahra Topçu Alayı / Malkara / Tekirdağ ³³	1,132 kuruş	12 Nisan 1920
İzmit Ahz-ı Asker Dairesi memur ve subayları ³⁴	3,672 kuruş, 20 para	5 Temmuz 1920

25. Kolordu Levazım Bölüğü / İstanbul ³⁵	4,150 kuruş	7 Temmuz 1920
Çorum ahalisi ³⁶	3,425 kuruş	27 Temmuz 1920

Tablo ile ilgili notlar:		
1	TKDA (Türkiye Kızılay Derneği Arşivi), Kutu No: 313, Belge No: 177.	
2	TKDA, Kutu No: 850, Belge No: 27.	
3	TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 8. Eşraf ve memurlardan kurulu bir heyet tarafından düzenlenen müsamereden elde edilen 1,267 liralık gelirin İzmir mültecileri yararına kullanılmak üzere Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderildiği dönemin başında da duyurulmuştur. Bkz. Yenigün, 17 Kânûn-ı sâni 1920.	
4	TKDA, Kutu No: 850, Belge No: 28. Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından basına verilen bir duyuruda Dolapdere Polis Merkezi tarafından bağışlanan 4,890 kuruşun yanı sıra Kasımpaşa Polis Merkezi memurları tarafından da 3,030 kuruşluk bir bağış yapıldığı ilan edilmiştir. Bkz. Yenigün, 13 Kânûn-ı sâni 1920. Ancak Türkiye Kızılay Derneği Arşivi'nde Kasımpaşa Polis Merkezi'nin yaptığı bağışla ilgili herhangi bir kayda rastlanmamıştır.	
5	TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 179; TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 185.	
6	TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 11.	
7	TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 181.	
8	TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 9.	
9	TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 183.	
10	TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 187.	
11	TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 12.	
12	TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 199; TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 184. 7 Ocak 1920 tarihinde Yenigün gazetesinde yer alan bir haberde Elazığ'da İzmir mültecileri için bir iane heyeti kurulduğu ve bütün memur ve subayların maaşlarının yüzde 10'unu bağışladıkları duyurulmuştur. Bkz. Yenigün, 7 Kânûn-ı sâni 1920.	
13	TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 186.	
14	TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 188.	
15	TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 190.	
16	TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 191.	
17	TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 193.	
18	TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 16.	
19	TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 197.	
20	TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 14.	
21	TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 198.	
22	Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, Kutu No: 20, Gömlek No:11, Belge No: 115-001.	
23	TKDA, Kutu No: 28, Belge No: 245. Paranın 83,627 kuruşu Kırklareli, 46,732 kuruşu Lüleburgaz, 39,462 kuruşu Babaeski, 23,021 kuruşu Pınarhisar, 31,530 kuruşu Vize, 14,321 kuruşu Demirköy'den toplanmıştır.	
24	TKDA, Kutu No: 87, Belge No: 5.	
25	TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 202.	
26	TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 17.	
27	TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 203.	
28	TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 207.	
29	TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 21.	
30	TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 22.	
31	TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 206. Bandırma Zükûr (erkek) Rüştüyesi talebeleri tarafından toplanan paranın tutarının 805 kuruş olduğu belirtilmiş ancak paranın 770 kuruşu gönderilmiştir.	
32	TKDA, Kutu No: 87, Belge No: 6. Belgedeki açıklamada Hürriyet Heyeti'nin Balkan Harbi sırasında kurulduğu bilgisine yer verilmiştir.	
33	TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 24.	
34	TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 26.	
35	TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 27.	
36	TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 210.	

Tablo halinde hazırladığımız yardımların büyük çoğunluğu kuruş olarak belirtilmiştir. 1 Osmanlı lirası 100 kuruşa tekabül etmektedir⁵⁹. Lira olarak belirtilen yardımları da kuruşa çevirdiğimizde 1,098,158 kuruş, 20 para tutarında yardım toplanmıştır⁶⁰. Birinci Dünya Savaşı sonrasında 1 Reşat altını 472 kuruştur⁶¹. Toplanan 1,098,158 kuruş, 20 para ile o yılların altın fiyatı üzerinden 2326 adet Reşat altını almak mümkündür. 2326 sayısı Reşat altınının güncel fiyatı ile çarpıldığında toplanan yardımların günümüz parası üzerinden değeri ortaya çıkacak ve o günün koşullarında ne büyük bir meblağ toplandığı daha iyi anlaşılacaktır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin 1919-1922 yıllarını kapsayan 4 yıllık faaliyet raporuna göre, 1920 yılında 56,554 küsur lira iane geliri elde edilmiştir⁶². 56,554 küsur lira, 5,655,400 küsur kuruşa tekabül etmektedir. Bu paranın yaklaşık beşte biri olan 1,098,158 kuruş İzmir mültecileri yararına harcanması koşuluyla yukarıdaki tabloda verdiğimiz şehirlerden toplanmıştır⁶³.

Subaylardan memurlara, cemiyetlerden halka, öğretmenlerden öğrencilere kadar birçok meslek grubu ve statüdeki insan, savaş nedeniyle zor duruma düşen mülteciler için maddi yardımlarda bulunmuştur. Adapazarı, Kastamonu, Elazığ ve Silivri gibi bazı şehirlerde yardım toplamak için özel iane komisyonları kurulmuştur⁶⁴. Yardımların önemli bir kısmı devlet görevlileri tarafından yapılmıştır. Örneğin Konya vilayeti merkez kazası memurları 1920 yılı Ocak ayı maaşlarının yüzde 5'ini mültecilere yardım için tahsis etmişler ve Konya Valisi vasıtasıyla Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne göndermişlerdir⁶⁵. Gerek

59 Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2012, ss. 225-226.

60 Sadece basında yer alan haberlerden ibaret olan - arşiv kaydına ulaşamadığımız - bağışlar 1,098,158 kuruş, 20 para tutarındaki genel toplama dâhil edilmemiştir.

61 Feridun Ergin, "Birinci Dünya Savaşı'nda ve Atatürk Döneminde Fiyatlar ve Gelirler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: III, Sayı: 7, (Kasım 1986), s. 65.

62 Murat Uluğtekin - Gül Uluğtekin, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928*, Pulat Basımevi, Ankara, t.y., s. 314; Bu paraya yurt dışından gelen yardımlar da dâhildi. Ayrıca o yıllarda evlenme merasimlerinde, sünnet düğünlerinde ve mevlitlerde Hilal-i Ahmer Cemiyeti adına para toplanıyor, yeni açılan fırın, kahvehane, berber, lokanta gibi dükkânlar ilk günkü hâsılatını Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bağışlıyorlardı. Bkz. Çapa, *a.g.e.*, s. 70.

63 Mültecilerle yapılan yardımların sadece tablo halinde hazırladığımız şehirlerde toplanan yardımlardan ibaret olmadığını belirtmekte fayda vardır. Örneğin *Yeniğün* gazetesinde yer alan bir habere göre, Kilis'de İzmir mültecileri namına 30,000 kuruş bağışta bulunduğu Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından kamuoyuna duyurulmuştur. Bkz. *Yeniğün*, 13 Kânûn-ı sâni 1920; Yine aynı gazetede yer alan bir haberden edindiğimiz bilgilere göre, 6-7 bin mültecinin bulunduğu Bursa'da, Cuma namazı sonrasında bağış toplanmış, bağış yapanlara Hilal-i Ahmer Cemiyeti makbuzlarından verilmiştir. Bursalı gençlerin yürüttüğü bu organizasyonda mülteciler yararına kullanılmak üzere 1,000 lira bağış toplanmıştır. Bkz. *Yeniğün*, 30 Kânûn-ı sâni 1920. Ancak Türkiye Kızılay Derneği Arşivi'nde yaptığımız araştırmada bu yardımlarla ilgili herhangi bir kayda rastlanmadığından çalışmamızdaki toplam rakama dâhil edilmemiştir.

64 TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 179; TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 185; TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 9; TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 199; TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 184; TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 17.

65 TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 198.

İstanbul'da gerekse Anadolu ve Trakya'nın çeşitli yerlerinde görevli subay, polis ve memurların yardım toplama kampanyalarına katkıları büyüktür. Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı ekonomik yıkım nedeniyle düzenli maaş alamayan bu görevliler, yaşadıkları ekonomik sıkıntılara rağmen mültecilerin içine düştüğü zor duruma kayıtsız kalmamışlar, bağış kampanyalarına hatırı sayılır ölçüde destekte bulunmuşlardır. Yardımlardaki en büyük pay ise Belediyeler ile Müdafaa-i Vatan Cemiyetleri'nin yardım toplama çağrılarında olumlu cevap veren Anadolu ve Trakya ahalisine aittir. Bahsi geçen kuruluşlar, yardım toplamak için müsamere ve konser tertip etme gibi birçok organizasyona başvurmuşlar, halkın katılım gösterdiği bu organizasyonlardan elde ettikleri gelirleri Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne göndermişlerdir⁶⁶.

Yardımlar Osmanlı Bankası, Ziraat Bankası ve İtibar-ı Milli Bankası gibi bankalar vasıtasıyla gönderilmiştir. Yardımın gönderildiği yerde bahsi geçen bankaların şubeleri mevcut ise havale, mevcut değilse posta ile İstanbul'a gönderilmiştir. Paranın tutarı ve ne suretle gönderildiği Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bildirilerek teslim alınması istenmiştir⁶⁷.

Yardımları bildiren bazı belgelerde, bağışta bulunanları taltif edeceği ve halkı bağış yapmaya teşvik edeceği gerekçesiyle bağış yapan kişilerin basında ilan edilmesi talep edilmiştir⁶⁸. Örneğin Konya'da 12. Kolordu'nun topladığı 21,000 kuruşun 10,000 kuruşunu Hasan Efendi isimli bir zat vermiştir. Konya'dan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilen yazıda bu durum belirtilerek, Hasan Efendi'nin adının ve yaptığı bağış tutarının gazetelerde alenen duyurulması talep edilmiştir⁶⁹.

Yunan işgalinin 3 yılı aşkın bir süre devam etmesi ve dönem dönem yeni şehirlerin kaybedilmesi, savaştan kaçarak mülteci durumuna düşen Türklerin sayısını hızla arttırmıştır. Dâhiliye Nezareti tarafından hazırlanan *Türkiye'de Yunan Fecayii* isimli kitapta, Yunan işgalinin üzerinden henüz iki yıl bile geçmediği halde göç etmek zorunda kalan Türklerin sayısının 325.000'i bulduğu belirtilmektedir⁷⁰. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin mülteci durumuna düşen Türklere yardımları sonraki yıllarda da devam etmiştir. Örneğin, 1920 yılında 56,554 kûsur lira olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti iane gelirleri 1921 yılında 476,023 liraya ulaşmıştır⁷¹. İane gelirlerindeki artış şüphesiz mülteciler için ayrılan tahsisata da yansımıştır. Ancak sonraki yıllarda yapılan nakdi yardımlarda, yardımların İzmir ve çevresi mültecileri için harcanması gibi bir özel koşula rastlanmamıştır. 1920 yılının ilk aylarında yapılan yardımları sonraki yıllarda yapılan yardımlardan ayıran da bu özel koşul olmuştur. İzmir ve çevresi

66 TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 179; TKDA, Kutu No: 87, Belge No: 5; TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 8.

67 TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 16; TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 14; TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 9; TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 207; TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 191; TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 179.

68 TKDA, Kutu No: 87, Belge No: 6.

69 TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 191.

70 *Türkiye'de Yunan Fecayii*, Birinci Kitap, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık, İstanbul, 1337, s. 2.

71 Uluğtekin - Uluğtekin, *a.g.e.*, s. 314.

mültecilerine nakdî yardımlarda bulunmak, 1919 yılının son aylarında ve 1920 yılının ilk yarısında topyekûn bir kampanya haline dönüşmüş, ülkenin dört bir yanında yardım toplamak için çeşitli kampanyalar düzenlenmiştir.

Sonuç

Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesi ile başlayan Türk - Yunan Savaşı, birçok insanın yerini yurdunu terk ederek mülteci durumuna düşmesine neden olmuştur. Yunan mezalimine karşı koyamayan birçok Türk, çareyi daha güvenli gördüğü bölgelere göç etmekte bulmuştur. Mülteci durumuna düşen bu insanlara, göç ettikleri bölgelerdeki yerel yönetimler ve halk, imkânları dâhilindeki her türlü yardımı yapmıştır. Ancak mülteci sayısının günden güne artması, mahalli tedbirlerin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Uluslararası bir yardım kuruluşu olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti, bu aşamada devreye girerek mültecilerin sağlık, barınma, eşya ve erzak gibi birçok ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır. Ancak savaş yıllarında imkânları son derece kısıtlı hale gelen Hilal-i Ahmer Cemiyeti de yardıma muhtaç bir haldedir. Nakit sıkıntısına çözüm bulmaya çalışan Hilal-i Ahmer Cemiyeti, İstanbul Belediyesi ile ortak bir organizasyon düzenleyerek İstanbul halkının yardımlarına başvurmuş, yapılan organizasyonda mülteciler yararına harcanmak üzere hatırı sayılır ölçüde bir bağış toplanmıştır. Mülteciler yararına nakit toplama çalışmalarına devam eden Hilal-i Ahmer Cemiyeti, İstanbul Darülfünunu ile de ortak çalışarak iane toplama heyetleri oluşturmuş, halktan Osmanlı hanedanına kadar birçok insanın meseleye duyarlılık göstermesini ve İzmir mültecileri meselesinin basında genişçe yer bulmasını sağlamıştır. İstanbul halkının mültecilere yardımları, ülkenin diğer kesimlerinde yaşayan hamiyetli vatandaşların da harekete geçmesine vesile olmuştur. Anadolu ve Trakya'nın birçok şehrinde mülteciler yararına yardım toplama kampanyaları düzenlenmiş, toplanan yardımlar İstanbul'daki Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne gönderilerek ihtiyaç sahibi mültecilere ulaştırılması sağlanmıştır. Birçok meslek grubu ve cemiyetin dâhil olduğu bu kampanyalar, Türk halkının zor zamanlardaki dayanışma ruhunun tipik bir örneğini oluşturmuştur. Hilal-i Ahmer Cemiyeti aracılığıyla mültecilere ulaştırılan yardımlar, o günün şartlarında oldukça büyük bir meblağa ulaşmıştır. Bu yardımların yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan mültecilerin tüm sıkıntılarına son verdiğini söylemek şüphesiz ki güçtür. Ancak çekilen sıkıntıları bir nebze de olsa hafifletmiştir. İzmir ve çevresi mültecilerinin sıkıntılarının tam anlamıyla son bulması ancak Ankara hükümeti ve Türk ordusunun, Yunan ordusuna karşı yürüttüğü Milli Mücadele Hareketini başarı ile sonuçlandırmasıyla olmuştur. Varını yoğunu ortaya koyarak bir ordu çıkaran Türk milleti, bu ordunun teçhizatı için de elinden gelen her türlü yardımı yapmış, Türk ordusunun nihai zaferi sayesinde hem ülke toprakları yabancı devletlerin işgallerinden kurtulmuş, hem de kendi ülkesinde mülteci durumuna düşen Türklerin ilticası son bulmuştur.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, Kutu No: 20, Gömlek No:11, Belge No: 115-001.

Türkiye Kızılay Derneği Arşivi

TKDA, Kutu No: 28, Belge No: 245.

TKDA, Kutu No: 87, Belge No: 5.

TKDA, Kutu No: 87, Belge No: 6.

TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 177.

TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 179.

TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 181.

TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 183.

TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 184.

TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 185.

TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 186.

TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 187.

TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 188.

TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 190.

TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 191.

TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 193.

TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 197.

TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 198.

TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 199.

- TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 202.
TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 203.
TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 206.
TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 207.
TKDA, Kutu No: 313, Belge No: 210.
TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 8.
TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 9.
TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 11.
TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 12.
TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 14.
TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 16.
TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 17.
TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 21.
TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 22.
TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 24.
TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 26.
TKDA, Kutu No: 613, Belge No: 27.
TKDA, Kutu No: 850, Belge No: 27.
TKDA, Kutu No: 850, Belge No: 28.

II. Resmi Yayınlar

- Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi II*, (Yayına Hazırlayan: Uğurhan Demirbaş, Ümmühani Cerrahi, Ali Osman Çınar, vd.), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1996.
- İzmir, Aydın, *Ayvalık ve Havalisi Yunan İşgali Hakkında Makamat-ı Askeriye'den Mevrud Raporlar*, İkinci Kitap, Matbaa-i Askeriye, Dersaâdet, 1335.
- İzmir Yunan İşgali Hakkında Makamat-ı Askeriyeden Mevrud Raporlar ve Haber Alınabilen Fecâyî, Matbaa-i Askeriye, Dersaâdet, 1335.
- Türkiye'de Yunan Fecayii*, Birinci Kitap, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık, İstanbul, 1337.

III. Süreli Yayınlar

İkdam

Müsavvat

Tasvir-i Efkâr

Vakit

Yeniğün

IV. Kitaplar

AKGÜN KARAL, Seçil - ULUĞTEKİN, Murat, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, Beyda Basımevi, Ankara, 2000.

ALTAY, Fahrettin, *10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası*, İnsel Yayınları, İstanbul, 1970.

APAK, Rahmi, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Güven Basımevi, İstanbul, 1942.

ARIKAN, Zeki, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1989.

Besim Ömer, *Hanımefendilere Hilal-i Ahmer'e Dair Konferans*, (Hazırlayan: İsmail Hacifettahoğlu), Türkiye Kızılay Derneği Yay., Ankara, 2010.

BAYAR, Celal, *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Giriş*, 6. Cilt, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.

_____, *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Giriş*, 7. Cilt, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.

BELEN, Fahri, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1983.

BERBER, Engin, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997.

CEBESOY, Ali Fuat, *Gl. Ali Fuat Cebesoy'un Siyasî Hâtıraları*, Vatan Neşriyat, İstanbul, 1957.

_____, *Millî Mücadele Hâtıraları*, Temel Yay., İstanbul, 2000.

CLOGG, Richard, *Modern Yunanistan Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul, 1997.

ÇAKMAK, Zafer, *İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi*, Yeditepe Yay., İstanbul, 2007.

ÇAPA, Mesut, *Kızılay [Hilâl-i Ahmer] Cemiyeti (1914-1925)*, Özel Matbaası, Ankara, 2010.

- ÇELEBİ, Mevlüt, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002.
- DURŞUN, M. Kâmil, *İzmir Hatıraları*, (Yayına Hazırlayan: Ünal Şenel), Akademi Kitabevi, İzmir, 1994.
- ERDEM, Nilüfer, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı 1919-1923*, Derlem Yayınları, İstanbul, 2010.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, *Millî Mücadele Başlarken*, Birinci Kitap, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959.
- Halil Menteşe'nin Anıları*, (Hazırlayan: İsmail Arar), Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul, 1986.
- JAESCHKE, Gotthard, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*, TTK Yay. Ankara, 1970.
- KARAKUŞ, Ufuk, *Batı Anadolu'da Yunan İşgali Nedeniyle Ortaya Çıkan İç Göçler (1919-1923)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Balıkesir, 2018.
- KAYA, Erol, *Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'de Türk Mültecileri*, Ebabil Yay., Ankara, 2007.
- MACMILLAN, Margaret, *Paris 1919*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004.
- MCCARTHY, Justin, *Ölüm ve Sürgün*, TTK Yay., Ankara, 2014.
- Millî Mücadelede Hilâl-i Ahmer*, (Hazırlayan: İsmail Hacıfettahoğlu), Türkiye Kızılay Derneği Yay., Ankara, 2010.
- ÖKTEM, Haydar Rüşti, *Mütareke ve İşgal Anıları*, (Hazırlayan: Zeki Arıkan), TTK Basımevi, Ankara, 1991.
- ÖKLEM, Necdet, *İzmir'in İşgali*, Işık Ofset Matbaacılık, İzmir, 1999.
- ÖZALP, Kazım, *Milli Mücadele I*, TTK Basımevi, Ankara, 1988.
- PALLIS, Alexander Anastasius, *Yunanlıların Anadolu Macerası [1915-1922]*, (Çeviren: Orhan Azizoğlu), Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1997.
- PAMUK, Şevket, *Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2012.
- PARLAK, Türkmən, *İşgalden Kurtuluşa 1, Yunanlılar Ege'ye Nasıl Geldi, "İlk günler"*, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları, İzmir, 1982.
- SARIHAN, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü 1*, Öğretmen Yay., Ankara, 1986.
- SELEK, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, Birinci Kitap, Cem Yayınevi, İstanbul, 1973.
- SELVİ, Haluk, *Milli Mücadele'de İlk İşgaller İlk Direnişler*, Yeditepe Yay., İstanbul, 2011.

- SEZER, Cemal, *Trablusgarp Savaşı'nda Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1911-1912)*, Kriter Yay., İstanbul, 2019.
- SONYEL, Salâhi R., *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*, TTK Yay., Ankara, 2014.
- TAÇALAN, Nurdoğan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Hasan Tahsin, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- TANSEL, Selâhattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar 1*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1977.
- TURAN, Mustafa, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli) 1919-1923*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2014.
- Türk İstiklal Harbi*, II. Cilt, 1nci Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.
- ULUĞTEKİN, Murat - ULUĞTEKİN, Gül, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928*, Pulat Basımevi, Ankara, t.y.
- UMAR, Bilge, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974.
- _____, *Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı, İnkılâp* Yay., İstanbul, 2002.
- YALAZAN, Talat, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soy Kırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)*, I inci Cilt, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994.

V. Makaleler

- ALTAY, Fahrettin, "İzmir Faciasının Muhakemesi", *Bellekten*, Cilt XXIII, Sayı 89, (Ocak 1959), ss. 136-156.
- ERGİN, Feridun, "Birinci Dünya Savaşı'nda ve Atatürk Döneminde Fiyatlar ve Gelirler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: III, Sayı: 7, (Kasım 1986), ss. 59-84.
- GÜÇLÜ, Muhammet, "İzmir'in İşgaline Tanık Bir Zatın Kaleminden: "İzmirde Neler Oldu? 1336/1920" Kitapçığı Üzerine", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, X/22, (2011/Bahar), ss. 65-75.
- KARAKAŞ, Nuri, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Tasfiyesi Sürecinde Amerikan Politikası", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXV, Sayı 1, (Temmuz 2010), ss. 269-296.
- ORHONLU, Cengiz, "Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları "Tehcir" in Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler", *Bellekten*, Cilt XXXVII, Sayı 148, (Ekim 1973), ss. 485-496.
- PANCAR, Emine, "Yunan İşgalleri Karşısında Göç Hareketi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VIII/18-19, (2009/Bahar-Güz), ss. 55-67.

- SAKAOĞLU, Necdet, "Ulak Mehmet Efendi'nin Defterinden İzmir'in İşgali", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 110, (Şubat 1993), ss. 26-31.
- SARISIR, Serdar, "Yunanlıların Batı Anadolu'da Nüfus Çoğunluğunu Sağlama Gayretleri ve Yunan Hükümeti'nin Bir Genelgesi", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 37-38, (Mayıs-Kasım 2006), ss. 127-139.
- SEZER, Cemal - METİN, Ömer, "Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yardım Faaliyetleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XXXII, Sayı: 54, (Eylül 2013), ss. 167-182.
- YILDIRIM, Hatice, "Mütareke Yıllarında Osmanlı Topraklarında Göçleri Önlemeye Yönelik Çabalar", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 14, (Yaz 2014), ss. 71-96.

EKLER

Ek-1: Darülfünun İane Heyetleri⁷²

72 İkdâm, 3 Kânûn-ı evvel 1919.

Ek-2: İstanbul halkının İzmir mültecileri yararına Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne yaptığı iane yardımları⁷³

İANE SAHİBİ	İANE TUTARI
Türk Ocağı vasıtasıyla Dârüleytam talebeleri	11 lira, 35 kuruş, 15 para
Milli İktisat Bankası	150 lira
Sofya Sefareti Kâtibi Rüştü Bey	5 lira
Osman Paşa kerimeleri Seniha, Mediha ve Meliha Hanımlar	15 lira
25. Kolordu Telgraf Bölüğü subayları	3 lira, 75 kuruş
25. Kolordu küçük zabitan ve erleri	9 lira
Kadıköy 9. İtfaiye Bölüğü	4 lira, 50 kuruş
Eyüp Sultan İnâs Numune Mektebi talebeleri	21 lira, 20 kuruş
Eyüp Sultan Rüştiye-i İnâs Numune Mektebi talebeleri	30 lira, 50 kuruş
Burgaz Adası'nda Şefik Bey	20 lira
Bez fabrikası çalışanları ve amale başı	4 lira, 12 kuruş, 20 para
Galata Polis Merkezi memurları	16 lira
Harbiye Nezareti Kâtibi Ahmet Hamdi Efendi	1 lira
Harbiye Nezareti Levazimat-ı Umûmiye Mubayia ve Munakısa Komisyonu subay ve erleri	38 lira
İsmi vermek istemeyen bir zat	5 lira
İsmi vermek istemeyen aynı zat tarafından Soma harikzedeganına	5 lira
Aksaray Mahmudiye Vakfı Mektebi talebeleri	6 lira
Polis memuru İsmail Efendi	1 lira
Mekteb-i Harbiye Müdüriyeti	63 lira
Hamidiye Kruvazörü subay ve erleri	58 lira, 15 kuruş
Dersaadet-i İhracat Gümrüğü memurları	52 lira, 35 kuruş
Canbaz esnafından Arif oğlu Ahmet Ağa	10 lira
Canbaz esnafından Kara Ali Ağa ve şürekası	10 lira
Canbaz esnafından Kürt İsmail Ağa ve oğulları	10 lira
Canbaz kethüdası Mehmet Ağa	5 lira
Canbaz esnafından Tevfik Bey	5 lira
Canbaz esnafından Mustafa Efendi	5 lira
Canbaz esnafından İrani Müşid Ağa	5 lira
Canbaz esnafından Yalçın oğlu Hasan Ağa	5 lira

73 İkdâm, 15 Kânûn-ı evvel 1919; *Vakit*, 15 Kânûn-ı evvel 1919; *Yeniğün*, 15 Kânûn-ı evvel 1919; İkdâm, 19 Kânûn-ı evvel 1919; *Yeniğün*, 19 Kânûn-ı evvel 1919; *Vakit*, 21 Kânûn-ı evvel 1919; *Yeniğün*, 21 Kânûn-ı evvel 1919; *Vakit*, 22 Kânûn-ı evvel 1919; İkdâm, 22 Kânûn-ı evvel 1919; *Yeniğün*, 22 Kânûn-ı evvel 1919; *Yeniğün*, 5 Kânûn-ı sâni 1920; *Yeniğün*, 8 Kânûn-ı sâni 1920; *Yeniğün*, 9 Kânûn-ı sâni 1920; *Yeniğün*, 13 Kânûn-ı sâni 1920; *Yeniğün*, 14 Kânûn-ı sâni 1920; *Yeniğün*, 20 Kânûn-ı sâni 1920; *Yeniğün*, 28 Kânûn-ı sâni 1920; *Tasvir-i Efkâr*, 5 Şubat 1920; *Yeniğün*, 8 Şubat 1920.

Canbaz esnafından Pehlivan Mustafa Ağa	4 lira
Ahmet Ağa	3 lira
Sarı İbrahim Ağa	2 lira
Kadı Oğlu İsmail Ağa	2 lira
Arap Abdullah Çakır Mehmet ve şeriki	2 lira
Topkapılı Ali Bey	2 lira
Yusuf Ağa	2 lira
İrani Abbas Ağa	2 lira
Deli Mustafa Ağa	2 lira
Tašo	2 lira
Dimitri	2 lira
Arap İsmail Ağa ve şeriki	2 lira
Arap Mehmet Ağa	2 lira
Kasımpaşalı Salih Ağa	2 lira
Kirişçi Faik Efendi	2 lira
Şevki Ağa	2 lira
Kasap Hasan Ağa	2 lira
Bakırköylü Hristotaki	2 lira
Halil Efendi	1 lira
Ligor	1 lira
Vasil	1 lira
Derviş	1 lira
Kahveci Cebrail	1 lira
Sarraç, nalbant Eğinli Recep Usta	1 lira
Nalbant İzzet Ağa	1 lira
Debbah Mişon Efendi	2,000 kuruş
Debbah Hacı Hasanzade Basri Bey	1,000 kuruş
Şişman Ahmet Efendi	1,000 kuruş
Eskinazi Efendi	1,000 kuruş
Bahor Efendi	1,000 kuruş
Hulusi Efendi	500 kuruş
Mehmet Efendi	500 kuruş
Üsküdarlı Mehmet Efendi	500 kuruş
İsmail Efendi	500 kuruş
Üsküdarlı Ali Efendi	500 kuruş
Aliş Efendi	500 kuruş
Bağcı Dimitri Efendi	500 kuruş
İbrahim Efendi	500 kuruş
Abdülrahim Efendi	300 kuruş

Hüseyin Efendi	300 kuruş
Kadri Bey	200 kuruş
Ahmet Efendi	100 kuruş
Halil Efendi	100 kuruş
Arabacı Arif Ağa	100 kuruş
Arabacı İbrahim Ağa	100 kuruş
Arabacı Kadri Ağa	100 kuruş
Boyacı Mehmet Usta	100 kuruş
Hacı Efendi	25 kuruş
Debbah hamalları namına	1,250 kuruş
Fabrika zabitanı	2,265 kuruş
Efrad-ı Cedide subay ve erleri	1,540 kuruş
Bahriye Matbaası	1,095 kuruş
Haliç Komodorluğu	2,730 kuruş
Beşiktaş Gazi Osman Paşa Sanaayi	3,900 kuruş
Prences Nimet Muhtar Hanımın validesi	1,880 lira
Yedikule Şimendifer Ameleleri	19 lira, 45 kuruş
Bakırköy Ahz-ı Asker Şubesi subayları	3 lira
Adile Sultan Mektebi talebeleri	16 lira, 61,5 kuruş
Göksu'da mukim birkaç hanım	1 lira, 70 kuruş
Milli Kongre vasıtasıyla Mısırlı Hilmi Bey	10 lira
Üsküdar'da Sultan Mustafa Han Mektebi Müdür ve muallimleri	18 lira
Üsküdar'da Sultan Mustafa Han Mektebi talebeleri	16 lira, 15 kuruş
İzmit kazası adliye memurları	7 lira, 40 kuruş
Davutpaşa Numune Mektebi talebeleri	17 lira, 18 kuruş
Merhum Ali Paşa zevcesi Saime Hanım	10 lira
Posta Telgraf Merkezi'nden Harun Efendi	1 lira
Şevket Efendi	60 kuruş
İstanbul Nüfus Müdüriyeti memurları	17 lira, 20 kuruş
Karadeniz Mevkii Müstahkem Kumandanlığı subay ve erleri	126 lira, 50 kuruş
Galata Merkez Rihtım Hanında Tüccar Tefik Bey Efendi	25 lira
Bebek'te Faika Hanım	50 kuruş
Şura-ı Devlet mensubundan	98 lira, 85 kuruş
Süleymaniye'de Kanuni Sultan Süleyman Zükür Mektebi muallim ve talebeleri	7 lira, 71 kuruş
Tabip Yüzbaşı İbrahim Mustafa Bey	25 lira
Evkaf-ı Hümayun Nezareti memurları	50 lira
Kuleli Askeri Lisesi talebeleri	5,600 kuruş
Kasımpaşa Polis Merkezi memurları	3,030 kuruş

Pangaltı Polis Merkezi memurları	38 lira, 20 kuruş
Fatih Polis Merkezi memurları	11 lira
Beykoz Polis Merkezi memurları	32 lira, 50 kuruş
Karagümrük Polis Merkezi memurları	13 lira, 80 kuruş
(?) Polis Merkezi memurları	13 lira, 85 kuruş
Eminönü Polis Merkezi memurları	21 lira, 33,10 kuruş
Muhasebe-i Emanet memurları	17 lira, 50 kuruş
Davutpaşa Sultanisi muallimleri	47 lira, 77 kuruş
10. Kafkas Kıtaatı subayları	14 lira
Bahriye Hastanesi Sıhhiye Başçavuşu İsmail Efendi	6 lira
Erkan-ı Harbiye Umûmiye Dairesi subay ve erleri	82 lira, 10 kuruş
Evkaf Nezareti kâtibi İsmail Hakkı Efendi	3 lira
Hüsnü Bey	1 lira
İplikhane Hastanesi memur ve çalışanları	33 lira, 25 kuruş
Şehit Muhtar Bey Mektebi muallim ve talebeleri	27 lira, 20 kuruş
İzmit Hastanesi Heyet-i Sıhhiyesi	12 lira
Eyüp Ahz-ı Asker Şubesi subayları	3 lira
(?) subay ve erleri	30 lira, 50 kuruş
İstihkâm talim Taburu subayları	34 lira, 50 kuruş
İstihkâm Müfettiş-i Umûmisi	13 lira
İstanbul Rüsumat Müdüriyeti memurları	32 lira, 25 kuruş
Yusuf Efendi ve Rüesası	1 lira, 50 kuruş
Harbiye Nezareti subay ve erleri	11 lira, 50 kuruş
Harbiye Nezareti	15 lira, 50 kuruş
Bab-ı Ali Muhafız Bölüğü Kumandanı ve subayları	3 lira, 50 kuruş
Beyoğlu Polis Merkezi Memurları	61 lira, 32 kuruş
Harbiye Nezareti Harita Mektebi subay ve erleri	80 lira
Maçka Hastanesi tabipleri	35 lira
İsmi vermeyen bir hayır sahibi	3,5 lira
İmalat-ı Harbiye Usta Mektebi subayları	14,5 lira
Adil Bey	5 lira
Galatasaray Sultanisi talebeleri	31,893 kuruş
Galatasaray Sultanisi Heyeti İdaresi ve muallimleri	8,130 kuruş
Selimiye Ahz-ı Asker Şubesi subay ve erleri	5,800 kuruş
Terzi Osman Zeki Bey	1,000 kuruş
25. Kolordu İnşaat Bölüğü subay ve erleri	1,065 kuruş
Koca Mustafa Paşa Ahz-ı Asker şubesi subayları	325 kuruş
Büyükdere Polis Merkezi memurları	4,050 kuruş
Samatya Polis Merkezi memurları	7,590 kuruş

SEVR ANTLAŞMASI'NIN ARDINDAN İZMİR'DE ORTAYA ÇIKAN BİR KRİZ: ABD İLE YUNANİSTAN ARASINDA VERGİ ANLAŞMAZLIĞI

Yasin COŞKUN*

Öz

15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal eden Yunanistan uyguladığı politikalarla bu bölgede kontrolünü artırmaya çalışmıştır. Sevr Antlaşması'yla beraber İzmir'i artık Yunanistan'ın bir parçası olarak kabul eden Yunan yetkililer İzmir'de özellikle ekonomik alanda radikal kararlar almaya başlamışlardır. Bu durum İzmir'de ticari faaliyetleri olan ABD'yi rahatsız etmiş ve iki ülkeyi karşı karşıya getirmiştir. Bu çalışma Sevr Antlaşması'nın ardından Yunanistan'ın uyguladığı vergi politikalarına ABD tarafından gösterilen tepkileri arşiv belgeleri ışığında incelemektedir. Sevr Antlaşması'nın ardından Yunanistan'ın ilk yaptığı girişimlerden birisi İzmir'de kapitülasyonları kaldırmaya yönelik olmuştur. Ancak bu durum ABD tarafından kabul görmemiştir. ABD daha önceden kapitülasyonlar üzerinden belirlenen vergiler dışında hiçbir vergi ödemek istememiştir. Ancak Yunanistan başka isimler adı altında yeni vergiler getirmiştir. Özellikle Amerikan şirketi Standard Oil'in yeni vergi ödemeyi kabul etmemesi üzerine bu şirketin faaliyetleri Yunan yönetimi tarafından askıya alınmıştır. Bu durum iki ülke ilişkilerini germiş ve ABD Dışişleri Bakanı devreye girmiştir. Bunun dışında Yunan yönetimi İstanbul'da ithalat vergileri önceden ödenmiş mallar için İzmir'de yeniden ayrı bir vergi almaya başlamıştır. Bu durum da ABD'nin tepkisini çekmiştir. ABD'nin İzmir Konsolosu, sorunun çözümü için çeşitli görüşmeler gerçekleştirmiştir. Ancak ABD açısından istenilen sonuç elde edilememiştir. İzmir'in Yunan işgali altında bulunduğu süre boyunca vergi konusu iki ülke arasında sorun teşkil etmeye devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: İzmir, ABD, Bristol, Horton, Standard Oil Company.

* Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
(tarihli@gmail.com), (<https://orcid.org/0000-0002-8151-7874>).

A CRISIS IN İZMİR FOLLOWING THE TREATY OF SEVRES: TAX DISPUTE BETWEEN THE UNITED STATES AND GREECE

Abstract

Greece invaded İzmir on May 15, 1919 and tried to increase its control in this region with its policies. Following the Treaty of Sevres, the Greek authorities started to consider İzmir as part of Greece and make radical decisions in İzmir, especially in the economic sphere. This situation disturbed the US, which had commercial activities in İzmir, and negatively affected the relations of the two countries. This study examines the response of the US to the tax policies imposed by Greece following the Treaty of Sevres in the light of the archival documents. Following the Treaty of Sevres, one of Greece's first initiatives was to remove capitulations in İzmir. However, this was not accepted by the United States. The US did not want to pay any taxes other than the taxes previously determined through capitulations. However, Greece introduced new taxes under other names. Especially when the American company Standard Oil refused to pay the new tax the company's activities were suspended by the Greek administration. This situation tensed the relations between the two countries and the US Secretary of State stepped in to solve the problem. Apart from that, the Greek administration started to receive a separate tax in İzmir for the pre-paid goods in İstanbul. The US reacted to this situation. The US Consul General at İzmir held several meetings for the solution of the problem. However, the desired result was not obtained for the US. During the Greek occupation of İzmir, the tax issue continued to be a problem between the two countries.

Keywords: İzmir (Smyrna), USA, Bristol, Horton, Standard Oil Company.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılmasının ardından 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Ardından ülkenin birçok noktası İtilaf Devletleri kuvvetleri tarafından işgal edilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede 1917 yılında I. Dünya Savaşı'na İtilaf Devletleri'nin yanında girmiş olan Yunanistan, Paris Barış Konferansı'nda yapmış olduğu girişimlerle İzmir'in kendisine bırakılması için çalışmıştır. İngiltere Başbakanı David Lloyd George da Yunanistan yönetimine sempatiyle yaklaşmıştır.¹ Buna karşı Paris Barış Konferansı "Yunan Taleplerini İnceleme Komisyonu"nda görevli ABD'li delege William Linn Westermann, Batı Anadolu'da Rum nüfusunun çoğunluğu teşkil etmediğini söyleyerek Yunanistan'ın taleplerine karşı çıkmıştır.² ABD'li

1 Kenan Kırkpınar, "Milli Mücadele Döneminde İngiliz Basını ve Kamuoyunda Türk İmajı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. 3, 1993, s. 168.

2 Kenan Özkan, *Mondros Mütarekesi'nden Lozan Barış Konferansı'na Milli Mücadele Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri 1918-1923*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2016, s. 78., Mehmet Sait Dilek, "Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri ve Büyük Güçlerin Tutumu", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 36, Kış 2013, s. 37.

delegelerin olumsuz tutumuna rağmen³ ABD Başkanı Woodrow Wilson, İngilizlerin görüşüne⁴ uyararak Yunan taleplerini onaylamıştır.⁵

Daha sonra Yunanistan, İngiltere'nin desteğiyle 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'i işgal etmiş⁶ ve bu işgal sırasında birçok Türk hayatını kaybetmiştir.⁷ ABD donanmasından savaş gemileri de işgal günü İzmir'de hazır bulunmuşlardır.⁸ Aslında daha önce yapılan anlaşmalarda İzmir bölgesinin İtalya'ya bırakılması öngörülmüştür.⁹ Ancak İngiltere, Akdeniz'de güçlü bir donanmaya sahip İtalya'nın İzmir'e yerleşmesini istememiştir¹⁰ ve Yunanistan'ı desteklemiştir. İzmir'deki Yunan işgali tüm yurttaki büyük tepkilere neden olmuştur.¹¹ Bu tepkiler daha sonra Milli Mücadelenin kökleşmesinde ve ivme elde etmesinde önemli rol oynayacaktır.¹²

Yunan işgali altına giren İzmir, bir Türk vali tarafından yönetilmeye devam etmiştir. Ancak uyguladığı işgal metoduyla¹³ Yunanistan, İzmir'de kontrolünü artırarak ilhak için uygun bir zemin oluşturmaya çalışmıştır. İşgalden hemen sonra Yunan Yüksek Komiserliği kurulmuş¹⁴ ve Aristidis Steryadis olağanüstü yetkilerle Yunan Yüksek Komiseri olmuştur.¹⁵ 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması'nın ardından Yunanistan kendi

3 Hakan Uzun, "1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 5 S. 2, 2004, s. 40.

4 Mehmet Gönlübol vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014, s. 8.

5 Kenan, a.g.e., s. 80.

6 Bülent Çukurova, "15 Mayıs 1919 İzmir'de Yunan Mezalimi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 3, S. 8, Mart 1987, s. 461-462., Kemal Arı, "15 Mayıs 1919 İzmir'in İşgali ve "Karagün", *Bütün Dünya*, Yıl: 2016, S. 2, s. 33.

7 Mehmet Emin Elmacı, "İzmir Halkının Yazdıklarıyla İzmir'de Yunan İşgali Ve Mezalimi", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu (6-8 Eylül 2009) Bildirileri*, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2010, s. 78.

8 Sezen Karabulut, "Amerikan Basınında İzmir Şehrinin Yunanistan Tarafından İşgali", *Belgi*, C. I, S. 11, Kış 2016, s. 5.

9 Mevlüt Çelebi, "Mondros Mütarekesi'nden Sonra Batı Anadolu'da İtalyan Faaliyetleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 13, S. 1, 1998, s. 146.

10 Engin Berber, "Kurtuluşun Sonra İzmir'de Yunan İşgal Dönemine Tepkiler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 3, S. 8, Mart 1987, s. 445.

11 Mehmet Şahingöz, "İzmir'in İşgaline Karşı Gösterilen Protesto ve Tepkiler", *Kurtuluş ve Kurtuluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu (26-28 Eylül 2012) Bildirileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015, s. 30-31., Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. I, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1977, s. 245-246.

12 Uğur Üçüncü, "Türk Basınına Göre İzmir'in kurtuluşu", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 43, Bahar 2016, s. 32.

13 Bkz: Nuri Köstüklü, "Batı Anadolu'da Yunan İşgal Metodu Üzerine Analitik Bir Yaklaşım", *Kurtuluş ve Kurtuluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu (26-28 Eylül 2012) Bildirileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015, ss. 141-148.

14 Selçuk Ural, "Milli Mücadele'de Yunanlaştırma Hareketinin Siyasi Kolu: Yunan Fevkalade Yüksek Komiserliği", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.8, 2001, s. 311.

15 Nilüfer Erdem, "Yunan Kaynaklarına Göre 1922 Yılında Batı Anadolu'da Otonom Devlet Kurmaya Yönelik Faaliyetler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XIV, S. 29, Güz 2014, s. 100.

memurlarını İzmir’de görevlendirmeye başlamıştır.¹⁶ Devlete ait iş yerlerinde çalışan Türkler ise işlerinden çıkarılmışlardır.¹⁷ Yunanistan bununla yetinmeyip ekonomik olarak da İzmir’de tam kontrolü sağlamaya çalışmıştır. Bu amaçla Sevr Antlaşması’ndan sonra ilk gerçekleştirmek istediği konuların başında kapitülasyonların tasfiyesi meselesi gelmiştir.

Aslında, 9 Eylül 1914 tarihinde İttihat ve Terakki yönetimi ülkede uygulanan kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırdığını duyurmuştur. Ancak Osmanlı Devleti’nin savaşı kaybetmesinin ardından kapitülasyonlar tekrar uygulamaya konmuştur. İngiltere ve Fransa’nın yanı sıra ABD de kapitülasyonların tekrar hayata geçirilmesine destek vermiştir.¹⁸ Yunanistan, 15 Mayıs’ta İzmir’i işgal ettiğinde ilk etapta bu bölgede uygulanan kapitülasyonlara itiraz etmemiştir. Ancak, Sevr’in ardından İzmir’in yönetiminin Yunanistan’a devredilmesiyle birlikte kapitülasyonları iptal etmek için bir uğraş içerisine girmiştir. Bu durum ABD ile Yunanistan’ı karşı karşıya getirmiştir. Bu konu çalışmada ele alınan ilk husus olmuştur. ABD, Sevr Antlaşması’nın ilgili taraflarca onaylanmadan İzmir’in Yunan toprağı olduğunu kabul etmemiştir.

Daha sonraki süreçte Yunanistan’ın, İzmir’de “tüketim vergisi” (*Consumption Tax*) toplaması ABD’nin tepkisini çekmiştir. Bu vergi Amerikan şirketi Standard Oil’in İzmir’de yapmış olduğu ticarete zarar vermiştir. Bu konunun çözülmesi için ABD, Yunanistan nezdinde yoğun girişimlerde bulunmuştur. İki taraf arasında yaşanan bu kriz çalışmada ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Yine İzmir’de ABD ve Yunanistan’ı karşı karşıya getiren bir başka vergi anlaşmazlığı daha gündeme gelmiştir. İstanbul’da ithalat vergisi ödenen yabancı mallar için Yunan yönetimi İzmir’de tekrardan ithalat vergisi talep etme kararı almıştır. Bu karar ABD tarafından şiddetle protesto edilmiştir. Tüm bu konular Amerikan arşiv belgeleri çerçevesinde çalışmada incelenmiştir. Kullanılan birinci el kaynakların yanı sıra işgal döneminde İzmir üzerine yazılmış eserlerden de azami ölçüde istifade edilmeye çalışılmıştır. Ele alınan bu konunun İzmir üzerine yapılacak çalışmalara katkı sunacağı düşünülmüştür.

1. Sevr’in Ardından Yunanistan’ın İzmir’de Kapitülasyonları Kaldırma Girişimlerine ABD’nin Yaklaşımı

10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın bazı maddeleri İzmir ile ilgilidir. Buna göre Osmanlı Devleti, İzmir’deki egemenlik haklarının kullanımını Yunanistan’a bırakmayı kabul

16 Berber, *a.g.m.*, s. 448.

17 Bülent Durgun, “Kurtuluşun Sonraki İlk Günlerde İzmir’de Sosyo-Ekonomik Durum”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XI, S. 23, Güz 2011, s. 10.

18 Yasin Coşkun, “Mondros’tan Mudanya’ya Kadar Olan Dönemde Genel Hatlarıyla ABD’nin Türkiye Politikası ve Türk-Amerikan İlişkileri”, *Yeni Türkiye Dergisi*, *Misak-ı Milli Özel Sayısı*, Yıl: 23, S. 93, Ocak-Şubat 2017, s. 515-516.

etmiştir.¹⁹ Ayrıca antlaşmanın yürürlüğe girmesinin üzerinden beş yıllık bir süre geçtikten sonra İzmir'in kesin olarak Yunanistan'a katılması için halk oylaması yapılabilecektir.²⁰ 10 Ağustos'ta antlaşmanın imzalanmasının ardından Yunan makamları hemen harekete geçmişlerdir. İzmir'deki Yunanistan Yüksek Komiserliği, ABD'nin İstanbul'da bulunan Yüksek Komiseri Bristol'e bir telgraf çekmiş ve antlaşma maddelerinin 12 Ağustos itibari ile yürürlüğe girdiğini bildirmiştir. Buna göre hükümet binası ve gümrük binası herhangi bir direniş olmadan devralınmıştır. Yunanistan Yüksek Komiserliği tarafından gönderilen aynı telgrafta İzmir'deki Osmanlı yetkililerinin yerine artık Yunan görevlilerin geçtiği ifade edilmiştir. İzmir'deki yeni yönetimle yabancı temsilciler arasındaki ilişkilerin artık Yunanistan Yüksek Komiserliği aracılığıyla gerçekleştirileceği belirtilmiştir.²¹

İzmir'in kontrolünün Yunanistan'a geçmesinin ardından Yunan yönetimi, bölgede uygulanan kapitülasyonları kaldırmak için faaliyet içine girmiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikolaos Politis ABD'nin Atina Maslahatgüzarı Arthur Hugh Frazier ile yapmış olduğu görüşmede bu konuyu gündeme getirmiş ve Yunan hükümetinin İzmir'deki kapitülasyon sistemini iptal etmek istediğini belirtmiştir.²² İzmir sahip olduğu limanı sayesinde pek çok ülkenin ticaret gemilerinin uğradığı bir yer olmuştur.²³ Yunan yönetimi kapitülasyonları devre dışı bırakarak vergilerden elde edeceği gelirleri artırmak istemiştir.

Ancak İzmir'deki ABD Konsolos Vekili H. Earle Russell, Yunan hükümetinin bu talebine soğuk yaklaşmıştır. Russell, ABD Dışişleri Bakanı Bainbridge Colby'e göndermiş olduğu telgrafta bu konu üzerine birtakım değerlendirmelerde bulunmuştur. Russell, Yunan hükümetinin dillendirdiği; İzmir'de yönetimin el değiştirmesi nedeniyle kapitülasyonların kaldırılması gerektiği görüşünü mantıklı bulmamıştır.²⁴ Russell'e göre ikili anlaşmalara dayanan kapitülasyonların tek taraflı bir açıklama ile geçersiz kılınmasının ABD ve müttefiklerince kabul edilmesinin olanağı yoktur. Bu nedenle Yunanistan'ın tek başına atacağı adımlar kabul edilmemelidir.²⁵ Nitekim I. Dünya Savaşı'nın başında İttihat ve Terakki yönetimi tek taraflı olarak kapitülasyonları kaldırdığını açıkladığında da bu durum diğer devletlerin tepkisini çekmiştir.

19 Temuçin Faik Ertan, "Sevr ve Lozan Antlaşmaları Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 58, Bahar 2016, s. 31.

20 Nihat Erim, "Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri", C. 1 (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1953, s. 554, 557.

21 *FRUS*, 1921, Volume II, "Attempt by the Greek authorities at Smyrna to levy taxes in derogation of American rights in Turkey", "The High Commissioner at Constantinople (Bristol) to the Secretary of State", Document: 135, 13 August 1920.

22 *FRUS*, "The Vice Consul at Smyrna (Russell) to the Secretary of State", Document: 136, 3 September 1920.

23 Kemal Arı, "Türk Kurtuluş Savaşı'nın Bitiminde İzmir'in Genel Ekonomik Durumu", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. 3, 1993, s. 40.

24 *FRUS*, a.g.b. (adı geçen belge).

25 *FRUS*, a.g.b.

Bu değerlendirme ışığında Russell, Osmanlı Devleti'nin İzmir bölgesinin yönetimini Yunanistan'a bıraktıktan sonra da kapitülasyonların devam ettiği görüşünü savunmuştur. Kapitülasyonları kaldırmak için Yunanistan'ın kapitülasyonlara taraf olan diğer devletlerin onayını alması gerekmektedir. Ancak, Yunanistan'a diğer devletler tarafından böyle bir onay verilmemiştir. ABD Konsolos Vekili Russell ayrıca İzmir'de bulunan diğer yabancı temsilcilerin de kapitülasyonlar konusunda ABD ile aynı tutum içerisinde olduklarının altını çizmiştir.²⁶ Böylece ABD, Yunanistan'ın kapitülasyonların kaldırılması talebine olumsuz yaklaşmıştır.

2. Standard Oil Company Üzerinden Oraya Çıkan Anlaşmazlık

ABD'nin olumsuz tutumuna rağmen Yunanistan, İzmir'de vergi tarifesi üzerinde düzenlemeye gitmekte ısrar etmiştir. Bu durum iki taraf arasında sorun oluşturmuştur. Ocak 1921 tarihinde bu sorun daha da belirgin bir hâle gelmiştir. Özellikle bu konuda ortaya çıkan tartışmalar Amerikan petrol şirketi Standard Oil etrafında toplanmıştır. Standard Oil Company, Osmanlı Devleti'nde önemli bir konuma sahip olmuştur. Hatta memleketin ihtiyacı olan petrol ve benzinin getirilmesi için Standard Oil Company'nin müdürlerine Osmanlı nişanı verilmesi uygun görülmüştür.²⁷ İzmir'de bu Amerikan şirketine ait depoda önemli miktarda gaz bulunmaktadır ve çevre illerin gaz ihtiyacı buradan karşılanmaktadır.²⁸ İttihat ve Terakki yönetimi kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırdıktan sonra "tüketim vergisi" adı altında rafine edilmiş petrolden kilo başına 3 kuruş olarak belirlenen bir gümrük vergisi almaya başlamıştır. Ancak savaşın sona ermesinin ardından kapitülasyonlar tekrar yürürlüğe girmiştir. Standard Oil Company de 15 Nisan 1920 tarihinden itibaren İzmir'deki Amerikan Konsolosu George Horton'un da tavsiyesiyle bu "tüketim vergisi"ni ödemeyi kesmiştir.²⁹

Bu tarihte İzmir, Yunan işgali altındadır. İlk etapta Standard Oil tarafından atılan bu adım bir tepki uyandırmamıştır. Ancak daha sonra durumu fark eden Yunan makamları, Ocak 1921 tarihinde Standard Oil Company'den yaklaşık 8 ay önce vermeyi kestiği "tüketim vergisi"ni geriye dönük olarak ödemesini talep etmişlerdir. Ancak şirket bu tür bir verginin kapitülasyonlar kapsamında yer almadığını ve imzalanan kapitülasyon anlaşmalarının hâlâ geçerlilikte olduğunu ileri sürerek bu vergiyi ödemeyi reddetmiştir.³⁰ Ancak Yunan makamları Standard Oil Company'e Nisan 1920'den bu yana Yunanistan hükümetine ödemeleri gereken 125.000 liralık vergi borçları olduğunu bildirerek

26 FRUS, a.g.b.

27 Büşra Karataşer, "Babiâli'nin Amerikan Petrol Şirketi Standard Oil'e Bakışı", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 13, S. 2, Aralık 2018, s. 357.

28 Karataşer, a.g.m., s. 351.

29 FRUS, "The Vice President of the Standard Oil Company of New York (L. I. Thomas) to the Secretary of State", Document: 138, 28 January 1921.

30 FRUS, a.g.b.

bu rakamın ödenmesi talebini yinelemişlerdir. Ayrıca Yunan yetkililer, şimdiye kadar bu vergiyi toplamadıkları gerekçesiyle de çalışan Türk gümrük memurlarını cezalandırmışlardır.³¹

Yunan makamlarının bu girişimine rağmen İzmir'deki Amerikan Konsolosu Horton'un da desteğini sürdürmesiyle Standard Oil Company, Yunan makamlarının talep ettiği rakamı ödemeyi reddetmiştir. Aslında Horton, İzmir'de Yunan işgalini savunan ve Türk düşmanı olan bir kişidir.³² Ancak vergi konusunda Yunan yönetimiyle zıt düşmüştür. Şirketin bu tutumu karşısında Yunan tarafı da geri adım atmamış ve 20 Ocak 1921 tarihinde yeni Yunan gümrük müdürü, Standard Oil Company'nin dağıtım yapmasını zorla engellemiştir.³³ Bu durum iki taraf arasında krize neden olmuştur.

Bu gelişme üzerine Amerikan Konsolosu Horton, İngiltere ve Fransa temsilcileri ile birlikte İzmir'deki Yunan Yüksek Komiseri Aristidis Steryadis'le bir görüşme gerçekleştirmiştir. İzmir'de yapılan bu dörtlü görüşmenin ardından Amerikan Yüksek Komiseri Bristol dahil olmak üzere İstanbul'daki İtilaf Devletleri Yüksek Komiserlerine ortak bir bilgilendirme notu gönderilmiştir. Bu notta Yunan temsilci Steryadis birtakım sebepler ileri sürerek Yunanistan'ın İzmir'de uyguladığı vergi politikasını haklı göstermeye çalışmıştır. Bu sebeplerden belki de en dikkat çeken, İtilaf Devletleri adına Yunanistan'ın Anadolu'daki Türk milli hareketine karşı yürüttüğü mücadele ile ilgili olmuştur. Steryadis, Yunanların Anadolu'daki milli hareketi durdurmak için ağır askeri harcamalar yaptığını belirtmiştir. Bu nedenle de Yunanistan'ın ek gelir elde etmek için İzmir'de vergi toplamaya çalışmasının anlayışla karşılanması gerektiğini ifade etmiştir.³⁴ Gerçekten de bu tarihlerde Yunan ekonomisi iyi gitmemekte ve Yunanistan'ın bütçesi açık vermektedir.³⁵ Verilen bu açığın kapanması için başvurulacak yollardan birisi vergi gelirlerini artırmak olmuştur.

Ancak İzmir'deki Yunan Yüksek Komiseri Steryadis'in dile getirdiği bu görüş ABD makamları tarafından kabul görmemiştir. Bristol tarafından bu konu ile ilgili ABD'nin İzmir Konsolosu Horton'a bir mesaj gönderilmiştir. Bu mesajda Bristol, Horton'un Yunan temsilci Steryadis ile görüşmesini ve "tüketim vergisi"ni sürdürmek konusundaki Yunan hükümetinin ısrarının kendilerinde şaşkınlığa yol açtığını ifade etmesini istemiştir. Bristol'e göre alınan bu vergi yasal değildir ve Osmanlı yönetimi tarafından "dayatılmıştır". Ekim 1918'de imzalanan mütarekenin ardından bu "dayatma" da ortadan kalkmıştır. Durum böyleyken Yunanistan'ın bu vergiyi alma konusundaki ısrarı geçersizdir.

31 FRUS, "The High Commissioner at Constantinople (Bristol) to the Acting Secretary of State", Document: 137, 25 January 1921.

32 Bkz: Hakan Güngör, A Critic of American Diplomat in İzmir: George Horton and His Observations", *History Studies*, Volume: 10, Issue: 3, April 2018, ss. 65-78.

33 FRUS, a.g.b.

34 FRUS, a.g.b.

35 Hatice Yıldırım, "Milli Mücadele Dönemi Türk Basınında Yunanistan'ın Mali İflası", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 60, Bahar 2017, s. 316.

Kapitülasyonlar kapsamında öngörülen vergiler, ABD tarafından tanınan tek vergilerdir ve diğer vergiler yasadışı kabul edilmektedir.³⁶

Görüldüğü gibi ABD makamları Standard Oil Company'den talep edilen vergiyi kabul etmemişlerdir. Ayrıca Bristol, Yunanistan'ın bu tutumunu Amerikan ticari çıkarlarına karşı doğrudan müdahale ve açıkça ayrımcılık olarak görmüştür. Bristol, Horton'dan Yunanistan Yüksek Komiserine ve Yunan askeri makamlarına bu konu hakkında yazılı protesto iletmesini istemiştir. Özellikle Bristol'un tepki gösterdiği nokta, hukuk yoluna başvurulmadan İzmir'deki Amerikan şirketi Standard Oil'in "meşru iş faaliyetlerini zorla durdurmak için Yunan askeri kuvvetlerinin kullanılması" olmuştur.³⁷

Bristol'un İzmir'deki ABD Konsolosu Horton'a gönderdiği notta dikkat çektiği başka bir husus daha vardır. Bristol değerlendirmesinde Yunan yetkililerin ve Yunan askeri kuvvetlerinin, Osmanlı Devleti ile yapılmış olan ateşkesin sürdürülmesi için İtilaf Devletleri'nin temsilcileri olarak Türkiye topraklarında bulduklarını söylemiştir. Bundan başka hiçbir yorumu İzmir'de bulunan ABD'li temsilcilerin kabul etmemesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁸ Bu şekilde bir bakıma Yunanistan'ın İzmir'i kendi toprağı olarak kabul ederek "tüketim vergisi" talep etmesine karşı bir önlem alınmıştır.

Bristol, kendisi tarafından bu vergi konusunun ABD hükümetine iletildiğinin Yunan makamlarına bildirilmesini Horton'dan istemiştir. Bristol, Standard Oil Company'e de kendilerinden talep edilen "tüketim vergisi" için herhangi bir ödeme yapmamasını tavsiye etmiştir. Ayrıca Horton'un İzmir'deki Amerikan vatandaşlarına herhangi bir yasadışı verginin Yunan hükümetine ödenmemesi noktasında tavsiyede bulunabileceğini de bildirmiştir.³⁹

Bu süreçte Standard Oil Company'nin faaliyetlerinin durdurulmuş olması, şirketi mali açıdan bir kaybın içine sokmuştur. Bu nedenle sorunun bir an önce çözüme kavuşturulması istenmiştir. Şirketin İstanbul'daki temsilciliğinden New York'taki Standard Oil Company Başkan Yardımcısı L. I. Thomas'a bir telgraf gönderilerek durum izah edilmiştir. Thomas'dan ABD Dışişleri Bakanlığı ile irtibata geçerek sürecin hızlanması için yardımda bulunması istenmiştir.⁴⁰ Bunun üzerine Standard Oil Company Başkan Yardımcısı Thomas, ABD Dışişleri Bakanı'na bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafta kendi şirketlerinin İzmir'deki Amerikan Konsolosu'nun tavsiyesi üzerine 15 Nisan 1920'den itibaren "tüketim vergisi"ni ödemeyi kestiği hatırlatılmıştır. İstanbul'daki Amerikan Yüksek Komiseri'nin de bu kararı desteklediği belirtilmiştir.⁴¹

36 *FRUS, a.g.b.*

37 *FRUS, a.g.b.*

38 *FRUS, a.g.b.*

39 *FRUS, a.g.b.*

40 *FRUS, "The Vice President of the Standard Oil Company of New York (L. I. Thomas) to the Secretary of State", Document: 138, 28 January 1921.*

41 *FRUS, a.g.b.*

Böylece bir bakıma şirketin ABD hükümetinin bölgedeki temsilcilerin tavsiyelerine uyarak adımlar attığı ve durumun bu raddeye geldiği belirtilerek hükümetin kendilerine yardım etmek zorunda olduğu ima edilmiştir. Thomas, ABD temsilcilerinin tavsiyelerinin kendileri için önemli olduğunu ancak iki taraf arasında bir anlaşmaya varıncaya kadar şirketin faaliyetlerini sürdürmekten alıkonulduğunun altını çizmiştir. Mümkün olan en az gecikmeyle sorunu çözebilmek için Dışişleri Bakanlığı ile koordineli olmalarının hayati önem taşıdığını ifade etmiştir. Bu nedenle, ABD Dışişleri tarafından sorunun çözümü için atılan adımlarla ilgili bilgilendirilmelerini talep etmiştir.⁴²

İzmir'de ortaya çıkan bu durumun kendilerine intikal ettirilmesinden sonra ABD Dışişleri harekete geçmiştir. ABD'nin Atina'da bulunan Ortaelçisi (*Minister*) Edward Capps'e telgraf gönderilerek birtakım talimatlar verilmiştir. Buna göre Capps'ın bu sorunu hızlı bir şekilde Yunan yetkilileri ile görüşmesi söylenmiştir. Bu görüşmede Yunan hükümetinin I. Dünya Savaşı'ndan önce yürürlükte olan ve Osmanlı Devleti tarafından uygulanan gümrük tarifesi dışında başka vergiler getirme hakkına sahip olmadığını vurgulanması istenmiştir.⁴³ Bu anlayış çerçevesinde "tüketim vergisi"ni ödemeyi reddettiği için Standard Oil Company'nin çalışmasını durdurmanın yasal bir gerekçeye dayanmadığının Yunan hükümetine hatırlatılması talep edilmiştir. Ayrıca Yunan hükümetinin Amerikan şirketi Standard Oil'in meşru faaliyetlerine uygulanan yasağın kaldırılması için İzmir'deki Yunan yetkililere talimat vermesi ABD'nin beklentileri arasında yer almıştır. Bundan sonra da bölgede yapılan ticarete Amerikan mallarına "tüketim vergisi"nin dayatılmaması istenmiştir.⁴⁴

ABD Dışişleri'nden Atina'daki Ortaelçilerine gönderilen talimatta başka bir hususa daha dikkat çekilmiştir. Standard Oil'in kendi isteğiyle şirketi yeniden faaliyete geçirmek adına Yunan hükümetinin istediği vergi borcunu protesto ile ödemeye kabul etmesi durumunda bölgedeki Amerikan temsilcilerinin buna itiraz etmemesi söylenmiştir.⁴⁵

3. Bristol'un İzmir Ziyaretinde Yunan Yüksek Komiseri Steryadis'le Görüşmesi

Tüm bu gelişmeler yaşanırken Amerikan Yüksek Komiseri Bristol 23 Şubat 1921 tarihinde İzmir'e bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bristol burada hem Amerikan Konsolosu Horton hem de kısa süre önce Atina'dan dönen Yunan Yüksek Komiseri Steryadis'le görüşmüştür. Bu görüşmede Bristol, Steryadis'e

42 *FRUS, a.g.b.*

43 *FRUS, "The Secretary of State to the High Commissioner at Constantinople (Bristol)", Document: 139, 19 February 1921.*

44 *FRUS, a.g.b.*

45 *FRUS, a.g.b.*

ABD Dışişleri Bakanlığının vergi anlaşmazlığı konusunda Yunan hükümetine yönelik gönderdiği telgraf hakkında soru sormuştur. Steryadis ise böyle bir telgraf hakkında bir bilgisi olmadığını söylemiştir.⁴⁶

Steryadis'in böyle bir telgraf hakkında bilgisi olmadığını iddia etmesine rağmen ABD Dışişlerinin Atina'ya gönderdiği telgrafın Standard Oil'in tekrar faaliyetlerini sürdürmesi noktasında etkili olduğu söylenebilir. Nitekim 14 Şubat tarihinde yani ABD Dışişleri Bakanlığının telgrafından beş gün önce Standard Oil Company müdürü İzmir'i ziyaret etmiştir. İki taraf arasında yaşanan vergi sorununun diplomatik olarak çözülmesi beklenirken şirketin faaliyetini sürdürmesine izin verilmesi için Yunan temsilcisi Steryadis ile yazılı bir anlaşma yapmıştır. 19 Şubat'ta İzmir'de Steryadis, Amerikan Yüksek Komiseri Bristol'e bu anlaşmanın onaylandığını bildirmiştir.⁴⁷ Böylece Amerikan şirketi Stantard Oil'in mali açıdan zor durumda kalmasının önüne geçilmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından Yunan hükümetine yönelik gönderilen telgraftan kısa süre sonra böyle bir gelişmenin yaşanması, ABD hükümetinin olaya müdahalesinin Yunan makamlarının tutumlarını yumuşatmasında etkili olduğunu göstermektedir.

Her ne kadar Standard Oil Company'nin faaliyetlerine izin verilmiş olsa da vergi konusu hâlâ tam olarak halledilmiş değildir. Nitekim Bristol, ABD Dışişleri Bakanı Colby'e göndermiş olduğu telgrafta Amerikan ticari çıkarlarının korunması için Yunanistan'la kesin bir anlaşmaya varılması gerektiğinin altını çizmiştir. Bu nedenle sadece İzmir'de değil, diğer başka bölgelerde de yasal vergilerden başka herhangi bir vergi alınmaması için Yunan hükümetine baskı yapılmasında herhangi bir gecikme olmamasını tavsiye etmiştir.⁴⁸

Aslında Steryadis, Bristol ile İzmir'deki görüşmesinde ilk etapta İzmir bölgesi üzerinde tam bir Yunan egemenliği olduğunu iddia etmiş ve bir bakıma ABD'nin vergi konusundaki tutumundan Yunan tarafının duyduğu rahatsızlığı göstermek istemiştir. Ancak "tüketim vergisi" ne karşı olan Bristol, İzmir'de sadece kapitülasyonlar çerçevesinde malın değeri üzerinden alınan yüzde 11 oranındaki ithalat vergisinin uygulanmasını istemiştir. Bunun üzerine Steryadis, İzmir'de tam bir Yunan egemenliği olduğu iddiasından geri adım atmıştır. Hatta Steryadis yürürlükte olan yüzde 11'lik vergiyi bile İstanbul'da bulunan İtilaf Devletleri Yüksek Komiserleri'nin rızası olmadan kendilerinin uygulayamayacağını "itiraf" etmiştir.⁴⁹ Bu durum Yunanistan'ın İzmir'de kendi başına kararlar alamayacağını bir bakıma göstergesi olmuştur. Steryadis, Bristol'e başka bir itirafta daha bulunmuş ve Yunan hükümetinin, Sevr Antlaşması onaylanana kadar İzmir bölgesini Yunan toprağı değil Türk

46 FRUS, "The High Commissioner at Constantinople (Bristol), temporarily at Alexandria, to the Secretary of State", Document: 140, 24 February 1921.

47 FRUS, a.g.b.

48 FRUS, a.g.b.

49 FRUS, a.g.b.

toprağı olarak kabul ettiğini söylemiştir. Bu nedenle de hâlihazırda Yunan makamları tarafından İzmir bölgesinde toplanan ve harcanan tüm vergilerin Türkiye ile tazminat konusu çözümlenene kadar ayrı bir hesapta tutulduğunu ifade etmiştir.⁵⁰

İtilaf Devletleri Yüksek Komiserleri'nin izni olmadan hareket edememekten şikâyetçi olan Steryadis, Bristol'e vergi konusunda birtakım önerilerde bulunmuştur. Buna göre İzmir'deki mevcut vergi yöntemine devam edilecek yani belirli ürünlerden "tüketim vergisi" alınacaktır. Yunanistan hükümeti vergileri tahsil edecektir. Buna karşılık Yunanistan, vergi konusunda nihai bir düzenleme yapıldığında, ABD'nin alması gerektiğine karar verilen meblağı geri ödeyeceğine dair bir garanti sunacaktır. Ayrıca Steryadis, kendi hükümetine savaş öncesi yürürlükte olan tarifinin tekrar yürürlüğe konması için tavsiyede bulunmayı da kabul etmiştir.⁵¹ Steryadis'in bu önerilerinin ardından Bristol, ABD'nin İzmir Konsolosu Horton'a İzmir'deki statükoyu koruması ve Steryadis'in hükümetinden yukarıda belirtilen öneriler hakkında cevap alana kadar beklemesi için talimat vermiştir.⁵²

4. Bristol'ün İtilaf Devletleri Yüksek Komiserlerinin Tutumundan Duyduğu Rahatsızlık

İzmir'de Steryadis ile yapmış olduğu görüşmenin ardından ABD Dışişleri Bakanı'na göndermiş olduğu telgrafta Bristol, Ağustos 1914'ten önce yürürlükte olan tarifeye göre ithalat vergilerinin uygulanması için ABD hükümetinin herhangi bir çekince göstermeden baskı yapmasını tavsiye etmiştir. Bristol, hâlihazırda İtilaf Devletleri Yüksek Komiserleri'nin önerileriyle yüzde 11'lik bir verginin uygulandığını ancak bunun yanında belirli tüketim mallarından "tüketim vergisi" alınmaya devam edildiğini ve bu durumun yasadışı olduğunu söylemiştir.⁵³ Açıkçası Amerikan şirketi Standard Oil'den alınan "tüketim vergisi" ABD çıkarlarına vurulan bir darbe olarak görülmüştür. Bristol bu konuda İtilaf Devletleri temsilcilerinden gerekli desteği alamamaktan yakınmıştır. ABD Dışişleri Bakanı'na gönderdiği telgrafta Bristol, hükümetleri tarafından açıkça desteklendiklerini söylediği İtilaf Devletleri Yüksek Komiserleri'nin Türkiye'deki Amerikan ticari çıkarlarını hiçbir zaman tam olarak dikkate almadıklarını ve vergi sorununun çözümünü haklı bir sebep olmadan sürekli olarak ertelediklerini ileri sürmüştür. Bristol'e göre İtilaf Devletleri Yüksek Komiserleri uzun süre gönülsüzce davranarak meseleyi ele almaktan kaçındıktan sonra ABD'nin Türkiye ile yaptığı ticarete eşit hakları olduğunu kabul etmişlerdir.⁵⁴

50 *FRUS, a.g.b.*

51 *FRUS, a.g.b.*

52 *FRUS, a.g.b.*

53 *FRUS, a.g.b.*

54 *FRUS, a.g.b.*

Her ne kadar Yüksek Komiserler bu durumu kabul etmişlerse de Bristol'e göre sorun çözüme kavuşmuş değildir. İzmir'deki görüşmelerinde Yunan Yüksek Komiseri Steryadis, Bristol'e İstanbul'daki İngiliz ve Fransız Yüksek Komiserleri'nin İzmir'de bulunan kendi temsilcilerine "tüketim vergisi"ni ödemeleri talimatı verdiklerini söylemiştir. Steryadis, İngiliz ve Fransızların "tüketim vergisi"ni ödemeyi kabul ettiği bir ortamda Amerikalılara ayrı bir tarife uygulamayacağını söylemiş ve bu vergiyi ödemelerini istemiştir. Bristol ise İzmir'deki Amerikalılara yüzde 11'lik vergi dışında herhangi bir vergi ödemesi yapmaları talimatı vermeye yetkili olmadığını bildirerek bu öneriye karşı çıkmıştır.⁵⁵ Bristol'e göre ABD, "tüketim vergisi"ne bu kadar karşı çıkarken İngiltere ve Fransa'nın bunu desteklememesinin temel nedeni işgalci Yunan ordusunun masraflarını karşılamak içindir. Bristol, ABD'nin hâlihazırda Türkiye'nin önemli ithalatçısı olduğunu söylemiştir. Buradan sağlanan vergi gelirin kesilmemesi için özellikle İngiltere'nin, ABD'nin "tüketim vergisi"ne yönelik itirazlarına kulak tıkadığını belirtmiştir.⁵⁶

Bu nedenle Bristol'e göre ABD, Türkiye topraklarındaki ticari çıkarlarını korumak için direkt olarak İtilaf Devletleri hükümetleri nezdinde girişimde bulunmalıdır. Bu çerçevede ABD Dışişleri bir an önce sorunu doğrudan İngiltere, Fransa ve İtalya hükümetleri ile ele alıp karara bağlamalıdır.⁵⁷ O tarihlerde Sevr Antlaşması'nda bazı değişiklikler yapmak için Londra Konferansı düzenlenmektedir. Bristol, ABD hükümetinin harekete geçmek için bu Konferans'ın sonucunu bekleme gibi bir tutum almasını istememiştir. Çünkü Bristol'e göre Londra Konferansı, "muhtemelen bir sonraki konferansın nerede yapılacağına karar vermekten başka sonuç doğurmayacaktır."⁵⁸ Bu nedenle Konferans'tan bağımsız hareket edilmesini savunmuştur. Bristol, Avrupa ülkelerinin Amerika Birleşik Devletleri'ne mali yardım için ihtiyaç duyduğunda ABD'nin eline, kendi şartlarını gündeme getirmesi için fırsat geçeceğini söylemiş ve yüzde 11'lik yasal verginin hızlı ve şartsız olarak sürdürülmesinin yapılacak bir anlaşmayla teyit edilmesini önermiştir. Bristol, ayrıca İtilaf Devletleri temsilcileri tarafından İstanbul'daki Türk yönetiminin mali zorluklarını karşılamak için hâlihazırda uygulanan yüzde 11'lik verginin artırılmasına yönelik çalışmalar yapıldığı konusunda ABD yönetimini uyarmıştır.⁵⁹ ABD'nin İzmir Konsolosu Horton da ABD Dışişleri Bakanı'na göndermiş olduğu telgrafta Bristol'le aynı görüşleri savunmuş ve ABD'nin en fazla, yüzde 11'lik vergi konusunda ısrar etmeye devam etmesi durumunda, diğerlerinin de aynı çizgiye gelmek zorunda kalacağı öngörüsünde bulunmuştur.⁶⁰

55 *FRUS*, "The Consul General at Smyrna (Horton) to the Secretary of State", Document: 141, 2 March 1921.

56 *FRUS*, a.g.b.

57 *FRUS*, "The High Commissioner at Constantinople (Bristol), temporarily at Alexandria, to the Secretary of State", Document: 140, 24 February 1921.

58 *FRUS*, a.g.b.

59 *FRUS*, a.g.b.

60 *FRUS*, "The Consul General at Smyrna (Horton) to the Secretary of State", Document: 141, 2 March 1921.

5. İzmir'de ABD ile Yunanistan Arasında Yeni Bir Kriz

ABD ile Yunanistan arasında "tüketim vergisi" üzerinden yaşanan kriz çözüme kavuşturulamamışken İzmir'de Yunan yetkililerin almış olduğu başka bir karar iki ülke arasında yeni bir krize neden olmuştur. İzmir'deki Yunan yönetimi bölgeye özgü olmayan tüm ürünlerin, kendileri tarafından işgal edilmemiş olan diğer Osmanlı Devleti limanlarından İzmir'e getirildiğinde ithalat vergisine tabi tutulacağını duyurmuştur. Bu yeni durum vergi ödemelerinin önceden yapıldığı İstanbul'daki şubelerden İzmir'e ithal edilen Amerikan ürünlerini etkileyen bir husus olmuştur. Böyle bir durumda İstanbul'da ithalat vergisi ödenen mallar, İzmir'e getirildiklerinde tekrar vergiye tabi tutulacaklardır. Bu karar ABD'nin İzmir Konsolosluğu tarafından şiddetle protesto edilmiş ve durum Washington'a bildirilmiştir.⁶¹ ABD Dışişleri Bakanı Charles Evans Hughes tarafından gönderilen cevapta ABD'nin İzmir Konsolosluğu'nun Yunan yönetiminin aldığı vergi kararını protesto etmesinin desteklediği söylenmiş ve bölgede yaşanan gelişmelerden ABD Dışişleri'nin bilgilendirilmeye devam edilmesi istenmiştir.⁶²

İki taraf arasındaki krizin çözümü için adımlar atılmıştır. ABD'nin İzmir Konsolosu Horton, İstanbul'da ya da Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde vergisi ödenmiş olan Amerikan mallarına İzmir'de tekrar uygulanan ithalat vergisi konusunda Yunanistan Yüksek Komiseri Steryadis ile 2 Ağustos 1921 tarihinde uzun süren bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede Yunanistan Yüksek Komiseri, İzmir'e gelen mallardan ithalat vergisinin tekrar alınması gerektiği görüşünde ısrar etmiş, hatta bu konu hakkında Horton'dan ABD Dışişleri Bakanlığı ile iletişim kurmasını ve Yunan yönetiminin bu vergiyi almaktaki nedenlerini iletmesini istemiştir.⁶³

Yunanistan Yüksek Komiseri Steryadis'in, Horton'la görüşmesinde ileri sürmüş olduğu ilk neden, Türk tarafının da İzmir'den gelen mallar için kendi bölgelerinde vergi almakta olduğu iddiasıdır. Steryadis açıklamasında İzmir bölgesini ekonomik anlamda Osmanlı Devleti'nin bir parçası olarak tutmak için uzun bir süre çabaladıklarını, ancak Türk tarafının ilk olarak İzmir'den gelen mallar üzerinden Ağustos 1920'den başlayarak ithalat vergisi talebinde bulunmaya başladığını söylemiştir. Steryadis kendilerinin bu duruma rağmen şimdiye kadar Osmanlı topraklarından gelen mallar için İzmir'de yeniden bir vergi almamak için direndiklerini ancak sonunda misilleme yapmak zorunda kaldıklarını ifade etmiştir.⁶⁴

61 *FRUS*, "The Consul General at Smyrna (Horton) to the Secretary of State", Document: 142, 23 July 1921.

62 *FRUS*, "The Secretary of State to the Consul General at Smyrna (Horton)", Document: 143, 29 July 1921.

63 *FRUS*, "The Consul General at Smyrna (Horton) to the Secretary of State", Document: 144, 3 August 1921.

64 *FRUS*, a.g.b.

Steryadis, Horton'a Türk hükümetinin Sevr Antlaşması çerçevesinde kontrolünü kaybettiği bölgelerden tüm görevlilerini geri çektiğini söylemiştir. Bu durumun bir neticesi olarak Yunan hükümetinin kendi resmi görevlilerini atadığını belirtmiştir. Bu bölgelere atanan görevlilerin ödemeleri ile o bölgelerin zorunlu giderleri için ilin mevcut tüm kaynaklarının kullanıldığını ifade etmiştir. Steryadis, ayrıca bu il gelirlerinin yarısının kamu borçlarına ve Reji'ye gittiğini ileri sürmüştür.⁶⁵ Bu açıklamasıyla Steryadis, Yunan idaresinin topladığı vergilerle masraflarını karşılamaya çalıştığını Horton'a göstermek istemiş ve ABD'den vergi konusunda anlayış beklemiştir.

Steryadis'in Horton'la görüşmesinde, Sevr Antlaşması'nda öngörülmeyen ancak hâlihazırda Yunan işgali altında bulunan bölgeler de gündeme gelmiştir. Steryadis, Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilen tüm illerin karma bir sistemle yönetildiğini söylemiştir. Bu bölgelerdeki adalet, maliye ve polis teşkilatlarında çalışan tüm Türk memurların Yunan kontrolünde görevlerine devam ettiklerini söylemiştir. Bunların ücretlerinin işgal edilen illerden sağlanan gelirle temin edildiği hatta bu gelirlerin yeterli olmadığı durumlarda oluşan açığın Yunanistan hazinesi tarafından kapatıldığını ileri sürmüştür. Buna ek olarak, Yunan hükümetinin işgal bölgelerinde yollar inşa etmek, tarımı teşvik etmek, hastalıklara karşı önlemler almak gibi faaliyetler yürüttüğünü ve bunların hepsinin mali bir bedeli olduğunu belirtmiştir.⁶⁶ Steryadis yapmış olduğu bu izahatla vergilerin keyfi şekilde toplanıp Yunanistan hazinesine aktarılmadığı konusunda ABD'yi ikna etmeye çalışmıştır.

Steryadis ayrıca İstanbul'dan İzmir'e yapılan mal sevkiyatının maliyetinde büyük bir artış olduğunu belirtmiştir. İstanbul'da mallar gemilerden indirilirken dağıtımcıların ton başına 4-5 kuruş aldıklarını yine aynı şekilde İzmir'e transfer edilen mallardan tekrar ücret aldıklarını söylemiştir. Alınan bu ücretler vergilerin dışındadır. Vergiler de fiyata eklenince doğal olarak yüksek bir maliyet ortaya çıkmaktadır. Steryadis'e göre toplanan vergilerin gündeme getirilmesinden ziyade alınan bu diğer ücretler hakkında bir şeyler yapılması gerekmektedir.⁶⁷

Steryadis vergi konusunda Yunanistan hükümetinin atmış olduğu adımları haklı çıkarmak için başka sebepler de ileri sürmüştür. Son zamanlarda İstanbul'da ve diğer noktalarda ödenen bazı gümrük vergisi makbuzlarının sahte olduğunu ve birtakım Osmanlı memurlarının paraları kendilerine aktarmak için bu şekilde sahte makbuzlar düzenlediklerini gündeme getirmiştir. Bu sahte gümrük vergisi makbuzlarının bazılarının İzmir'de tespit edildiğini ve tüccarların ceza aldığını ifade etmiştir.⁶⁸ Steryadis'e göre malların İzmir'de ayrı bir ithalat vergisi ödemesi yukarıda belirtilen vergi kaçırma olayını gün yüzüne çıkarmaya yardımcı olmuştur. Bu nedenle İstanbul'dan sonra İzmir'de de tekrar

65 *FRUS, a.g.b.*

66 *FRUS, a.g.b.*

67 *FRUS, a.g.b.*

68 *FRUS, a.g.b.*

bir vergi alınmasının, yeni bir kontrol mekanizması sağlayarak vergi kaçakçılığını önlediğini belirtmiştir. Bu durumun Osmanlı hazinesinin çıkarlarına da uygun olduğunu iddia etmiştir.⁶⁹ Görüldüğü üzere Steryadis, Horton'la yapmış olduğu görüşmede Yunan idaresinin uyguladığı vergi politikasını haklı göstermek için her yolu denemiştir.

Steryadis'in açıklamalarını dinleyen Horton, hâlihazırda İstanbul'da vergisi yasal olarak ödenmiş olan bazı Amerikan mallarının, gümrük ücretleri olmadan İzmir'e gelmesine izin verilip verilemeyeceğini sormuştur. Aslında bu soru, Horton'un Yunan Yüksek Komiseri'nin dile getirdiği hususlardan etkilenmediğinin bir göstergesi olmuştur. Horton'un sorusuna cevap veren Steryadis, Amerikan mallarına bu şekilde bir ayrıcalık tanımaları durumunda İzmir'de bulunan diğer ülkelerin temsilcilerinin de bu ayrıcalıktan yararlanmak için harekete geçeceğini bildirmiştir. Bu nedenle de Amerikan malları için herhangi bir istisna yapamayacağını söylemiştir. Bu yanıt üzerine Horton da geri adım atmamıştır. Kendisinin ABD Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği raporunda belirttiği üzere "olabildiğince şiddetli bir şekilde" Yunanistan'ın İzmir'de uyguladığı vergi politikasını protesto etmiştir.⁷⁰ Sonuç olarak İzmir'in işgali süresince ABD, Yunan idaresine istediği vergi uygulamasını kabul ettirmekte sıkıntı yaşamıştır. Ancak İzmir'de ABD ve Yunanistan arasında yaşanan bu anlaşmazlık fazla uzun sürmemiştir. Büyük Taarruz'un ardından yenilen Yunan kuvvetleri⁷¹ İzmir dahil Anadolu topraklarını terk etmişlerdir.⁷² Böylece İzmir'de Yunan işgali son bulmuştur.⁷³ Lozan'da kapitülasyonlar kaldırıldığı⁷⁴ için vergilendirmeden dolayı ABD ile bu şekilde bir sorun gündeme gelmemiştir.

Sonuç

Yapılan çalışmanın ortaya koyduğu ilk sonuç, Sevr'in ardından Yunanistan'ın İzmir'i ekonomik olarak tamamen kontrol altına almak istediğidir. İşgal masraflarının oluşturduğu yükü karşılamak için İzmir'de ABD'yi kızdıracak vergi politikaları uygulanmıştır. Sevr Antlaşması'ndan sonra İzmir'de kapitülasyonları kaldırma girişimi ABD tarafından kabul görmemiş, ABD'li temsilciler Sevr Antlaşması ilgili taraflarca onaylanmadan İzmir'in bir Yunan toprağı olmadığı konusunda Yunan yetkilileri uyarılmışlardır. Dolayısıyla kapitülasyonları kaldırma girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

69 *FRUS, a.g.b.*

70 *FRUS, a.g.b.*

71 Bkz: Uğur Üçüncü-Sadık Sarısaman, "Arşiv Belgelerine Göre Büyük Taarruz", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl: 9, S. XXV, Mart 2016, ss. 269-310.

72 Bülent Atalay, "İşgal Döneminde İzmir Metropolit Hrisostomos (1919-1922)", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 1, Haziran 2009, s. 44-45.

73 İbrahim Erdal, "Amerikan Arşiv Belgelerine göre İzmir'in Boşaltılması ve Rum Göçmenlere Yardım Konusu", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 21, Bahar 2009, s. 65.

74 Yaşar Akbıyık, "Zaferin Tescili: Lozan (Lausanne) Antlaşması", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2014, s. 382-383.

Ancak Yunan yetkililer bu sefer de kapitülasyonlar haricinde İzmir’de farklı vergiler uygulamışlardır. Çalışma göstermiştir ki bu durum ABD ve Yunanistan’ın arasını açan bir husus olmuştur. Özellikle Amerikan şirketi Standard Oil’den alınan “tüketim vergisi” tepkilere neden olmuştur. ABD Dışişleri bizzat devreye girerek bu verginin kaldırılması için Atina’da Yunan hükümeti nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Ancak bu konuda da ABD tarafından istenilen netice alınamamıştır.

ABD açısından tüm bu olumsuz gelişmelerin yanı sıra İzmir’deki Yunan Yüksek Komiseri’nin İstanbul’da ithalat vergisi ödenmiş mallar için İzmir’de tekrar vergi alınacağını açıklaması, ABD’li temsilcilerin iyice tepkisini çekmiştir. İki defa vergi ödemek ABD’nin ticari çıkarlarına zarar verecektir. Bu nedenle ABD İzmir Yüksek Komiseri Horton devreye girerek iki defa vergi toplama uygulamasının kaldırılmasını istemiş ve Yunan makamlarını protesto etmiştir. Ancak Yunan tarafı artan masrafları ileri sürerek bu isteğe olumlu yaklaşmamıştır.

Çalışmanın dikkat çektiği bir başka nokta, ABD Yüksek Komiseri Bristol’ün diğer İtilaf Devletleri Yüksek Komiserleri’ni ABD’nin ticari faaliyetlerine yönelik “umursamaz” tavır takındıkları gerekçesiyle eleştirmesidir. Buna göre İngiltere ve Fransa Yüksek Komiserleri, ABD’nin Yunanistan’la yaşadığı vergi anlaşmazlığına gereken ilgiyi göstermemişler ve Yunanistan’ın Ankara ile olan savaşında kendi mali yükünü hafifletmek için İzmir’de getirdiği vergilere bir bakıma göz yummuşlardır. Bu durum Bristol’ün tepkisini çekmiştir. Sonuç olarak İzmir’de Yunan yetkililerin vergiler konusunda almış olduğu kararlardan ABD memnun olmamıştır. Yunan yetkililerle birçok kanaldan iletişime geçerek soruna çözüm getirmeye çalışmışlardır. Ancak bu vergi meselesi İzmir’in işgali süresince iki taraf arasında sorun olmaya devam etmiştir.

KAYNAKÇA

I. *Foreign Relations of the United States (FRUS), (ABD Dış İlişkileri)*

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1921, Volume II,
“Attempt by the Greek authorities at Smyrna to levy taxes in derogation
of American rights in Turkey”:

- “The High Commissioner at Constantinople (Bristol) to the Secretary of State”,
Document: 135, 13 August 1920.
- “The Vice Consul at Smyrna (Russell) to the Secretary of State”, Document:
136, 3 September 1920.
- “The High Commissioner at Constantinople (Bristol) to the Acting Secretary of
State”, Document: 137, 25 January 1921.
- “The Vice President of the Standard Oil Company of New York (L. I. Thomas)
to the Secretary of State”, Document: 138, 28 January 1921.
- “The Secretary of State to the High Commissioner at Constantinople (Bristol)”,
Document: 139, 19 February 1921.
- “The High Commissioner at Constantinople (Bristol), temporarily at
Alexandria, to the Secretary of State”, Document: 140, 24 February 1921.
- “The Consul General at Smyrna (Horton) to the Secretary of State”, Document:
141, 2 March 1921.
- “The Consul General at Smyrna (Horton) to the Secretary of State”, Document:
142, 23 July 1921.
- “The Secretary of State to the Consul General at Smyrna (Horton)”, Document:
143, 29 July 1921.
- “The Consul General at Smyrna (Horton) to the Secretary of State”, Document:
144, 3 August 1921.

II. Kitaplar

- ERİM, Nihat, “Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri”, C. 1 (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1953.
- GÖNLÜBOL, Mehmet, vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014.
- ÖZKAN, Kenan, *Mondros Mütarekesi’nden Lozan Barış Konferansı’na Milli Mücadele Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri 1918-1923*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2016.
- TANSEL, Selahattin, *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, C. I, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1977.

III. Makaleler

- AKBIYIK, Yaşar, “Zaferin Tescili: Lozan (Lausanne) Antlaşması”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2014, ss. 371-394.
- ARI, Kemal, “Türk Kurtuluş Savaşı’nın Bitiminde İzmir’in Genel Ekonomik Durumu”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. 3, 1993, ss. 29-46.
- ARI, Kemal, “15 Mayıs 1919 İzmir’in İşgali ve “Karagün”, *Bütün Dünya*, Yıl: 2016, S. 2, ss. 33-36.
- ATALAY, Bülent, “İşgal Döneminde İzmir Metropoliti Hrisostomos (1919-1922)”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 1, Haziran 2009, ss. 31-50.
- BERBER, Engin, “Kurtuluştan Sonra İzmir’de Yunan İşgal Dönemine Tepkiler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 3, S. 8, Mart 1987, ss. 443-460.
- COŞKUN, Yasin, “Mondros’tan Mudanya’ya Kadar Olan Dönemde Genel Hatlarıyla ABD’nin Türkiye Politikası ve Türk-Amerikan İlişkileri”, *Yeni Türkiye Dergisi*, *Misak-ı Milli Özel Sayısı*, Yıl: 23, S. 93, Ocak-Şubat 2017, ss. 514-524.
- ÇELEBİ, Mevlüt, “Mondros Mütarekesi’nden Sonra Batı Anadolu’da İtalyan Faaliyetleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 13, S. 1, 1998, ss. 143-162.
- ÇUKUROVA, Bülent, “15 Mayıs 1919 İzmir’de Yunan Mezalimi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 3, S. 8, Mart 1987, ss. 461-471.
- DİLEK, Mehmet Sait, “Paris Barış Konferansı’nda Yunan Talepleri ve Büyük Güçlerin Tutumu”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 36, Kış 2013, ss. 31-42.

- DURGUN, Bülent, "Kurtuluştan Sonraki İlk Günlerde İzmir'de Sosyo-Ekonomik Durum", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XI, S. 23, Güz 2011, ss. 3-33.
- ELMACI, Mehmet Emin, "İzmir Halkının Yazdıklarıyla İzmir'de Yunan İşgali Ve Mezalimi", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu (6-8 Eylül 2009) Bildirileri*, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2010, ss. 72-93.
- ERDAL, İbrahim, "Amerikan Arşiv Belgelerine göre İzmir'in Boşaltılması ve Rum Göçmenlere Yardım Konusu", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 21, Bahar 2009, ss. 61-73.
- ERDEM, Nilüfer, "Yunan Kaynaklarına Göre 1922 Yılında Batı Anadolu'da Otonom Devlet Kurmaya Yönelik Faaliyetler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XIV, S. 29, Güz 2014, ss. 97-140.
- ERTAN, Temuçin Faik, "Sevr ve Lozan Antlaşmaları Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 58, Bahar 2016, ss. 21-37.
- GÜNGÖR, Hakan, "A Critic of American Diplomat in İzmir: George Horton and His Observations", *History Studies*, Volume: 10, Issue: 3, April 2018, ss. 65-78.
- KARABULUT, Sezen, "Amerikan Basınında İzmir Şehrinin Yunanistan Tarafından İşgali", *Belgi*, C. I, S. 11, Kış 2016, ss. 1-15.
- KARATAŞER, Büşra, "Babiâli'nin Amerikan Petrol Şirketi Standard Oil'e Bakışı", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 13, S. 2, Aralık 2018, ss. 343-363.
- KIRKPINAR, Kenan, "Milli Mücadele Döneminde İngiliz Basını ve Kamuoyunda Türk İmajı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. 3, 1993, ss. 159-174.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, "Batı Anadolu'da Yunan İşgal Metodu Üzerine Analitik Bir Yaklaşım", *Kurtuluş ve Kurtuluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu (26-28 Eylül 2012) Bildirileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015, ss. 141-148.
- ŞAHİNGÖZ, Mehmet, "İzmir'in İşgaline Karşı Gösterilen Protesto ve Tepkiler", *Kurtuluş ve Kurtuluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu (26-28 Eylül 2012) Bildirileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015, ss. 25-35.
- URAL, Selçuk, "Milli Mücadele'de Yunanlaştırma Hareketinin Siyasi Kolu: Yunan Fevkalade Yüksek Komiserliği", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.8, 2001, ss. 309-319.

- UZUN, Hakan, "1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 5 S. 2, 2004, ss. 35-50.
- ÜÇÜNCÜ, Uğur - Sarısamam, Sadık, "Arşiv Belgelerine Göre Büyük Taarruz", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl: 9, S. XXV, Mart 2016, ss. 269-310.
- ÜÇÜNCÜ, Uğur, "Türk Basınına Göre İzmir'in kurtuluşu", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 43, Bahar 2016, ss. 31-48.
- YILDIRIM, Hatice, "Milli Mücadele Dönemi Türk Basınında Yunanistan'ın Mali İflası", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 60, Bahar 2017, ss. 311-339.

1890'LARDAN 1930'LARA İZMİR'DEKİ AMERİKAN OKULLARINDA YÜRÜTÜLEN SPOR FAALİYETLERİ VE KENT SPORUNA KATKILARI*

Cenk DEMİR**

Öz

İzmir, konumu ve tarihi geçmişi ile Anadolu'nun Batı'ya açılan önemli bir yüzüdür. XIX. yüzyılın sonlarına doğru kent dâhilinde gerçekleştirilen çeşitli spor faaliyetleri ise bireysel ya da toplumsal açıdan gerçekleşen Osmanlı modernitesine farklı bir bakış açısı getirdi. Özellikle şehirdeki yabancı okullarda verilen modern dersler, geleneksel spor algısının ve/veya klasik eğitim kurumlarındaki beden eğitimi derslerindeki spor anlayışının değişimine önemli katkı sağladı.

Kentte bulunan yabancı okullardan, İzmir Amerikan Kız Koleji Enstitüsü (İzmir Colligate Institute for Girls, ACI) ve İzmir Uluslararası Kolej (International College for Smyrna, IC) ise dikkat çeken iki Amerikan eğitim kurumuydu. Bu okullardaki eğitim-öğretim sistemi sayesinde, öğrencilerin bilgi ve becerileri artırılırken sosyal ve kültürel açıdan da gelişimlerine katkı sağlandı. Müfredat kapsamındaki beden eğitimi dersleri ile Uluslararası Kolej yerleşkesinde tanzim edilen modern spor tesisleri ve spor aletleri, ilgi çekici unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca okullardaki atletizm, futbol, voleybol, basketbol ve tenis gibi çeşitli dallardaki spor faaliyetleri ise İzmir'deki eğitim kurumları arasında Amerikan kolejlerini farklı bir noktaya taşıırken aynı zamanda bu kolejler kent sporuna da katkı sağladı.

Bu çalışmada, 1890'lardan 1930'lu yıllara kadar İzmir'deki Amerikan eğitim kurumlarında yürütülen spor faaliyetlerinin türleri, özellikleri ve şehrin spor tarihine etkilerinin neler olduğu sorularına cevap verilmeye çalışıldı. Kaynak olarak ise Amerikan menşeli misyoner arşiv belgeleri, basılı kaynaklar ve döneme ait fotoğraflardan yararlanıldı. Böylece kentin önemli eğitim kurumları arasında yer alan Amerikan kolejlerinden hareketle İzmir spor tarihine ışık tutulması amaçlandı.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Amerikan Koleji, Spor, Futbol, Atletizm, İzcilik.

* Bu çalışma 15 Şubat 2018 tarihinde Türkiye Spor Yazarları Derneği (TSYD)'nin İzmir şubesinin organizasyonunda, Yaşar Üniversitesi/İzmir'de düzenlenen *İzmir Spor Tarihi Sempozyumu*'nda sunulmuş, geliştirilerek makale formatına getirilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
(cenkdemir@sinop.edu.tr), (<https://orcid.org/0000-0003-4075-6251>).

SPORTS ACTIVITIES AND CONTRIBUTION TO URBAN SPORTS IN AMERICAN SCHOOLS WITHIN İZMİR FROM 1890s TO 1930s

Abstract

Izmir is an important face of Anatolia to the West with its location and historical background. The various sports activities carried out within the city towards the end of the 19th century brought a different perspective to the Ottoman modernity, that took place in an individual or societal context. Modern lectures, especially given to foreign schools in the city, have made a significant contribution to the change of perception to traditional sports and/or sports understanding in physical education classes in classical educational institutions.

Izmir Colligiate Institute for Girls (ACI) and International College for Smyrna (IC) were the two most prominent American educational institutions in the city. Thanks to the education system in these schools, students' knowledge and skills were being improved. In addition, social and cultural aspects contributed to their development. The curriculum of physical education courses and the modern sports facilities and sporting equipments in the International College settlement are confort as interesting elements. Furthermore, a variety of sporting activities such as athletics, football, volleyball, basketball and tennis in schools have brought American colleges to a different point among educational institutions in Izmir. Thus, these colleges also contributed to the urban sport.

This study aimed to answer the question of what kinds of sports activities were carried out in American educational institutions in Izmir from 1890s to 1930s, as well as the types of sports, the characteristics of these sports and the effects of these sports on the history of city. The US origin missionary archive documents, printed resources and photographs of the revolution were used as sources. Thus, it aimed to shed light on the sports history of Izmir through the American colleges, that are among the important educational institutions within the city.

Keywords: *Izmir, American College, Sports, Football, Athletics, Scouting.*

Giriş

Levant'ın parlayan yıldızı İzmir,¹ XIX. yüzyılda farklı milletlere ve inançlara mensup, aynı zamanda farklı dilleri konuşan insanların bir arada yaşadığı önemli bir metropoldü. Elbette kentin bu kozmopolit yapısı çeşitli misyoner örgütlerinin dikkatini çekti. Esasen dünya üzerindeki misyoner teşkilatlarının ve faaliyetlerinin, kapsam ve etkilerinin yaygınlığı açısından XIX. yüzyıl da bir nevi *altın çağ* niteliği taşımaktaydı. Kentte faaliyet gösteren misyoner teşkilatlarından birisi ise temelleri 1810'da Boston/ABD'de atılan ve

1 Bu ifade, Bülent Şenocak'ın, *Levant'ın Yıldızı İzmir; Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler* isimli kitabından esinlenilerek kullanıldı. *Levant* kelimesinin anlamı ve yazarı, İzmir'in Levant'ın yıldızı olduğu düşüncesine iten açıklamalı bilgi için bkz. Bülent Şenocak, *Levant'ın Yıldızı İzmir; Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler*, Şenocak Yayınları, İzmir, 2011, ss. 12-20.

kimi kaynaklarda kısaca Amerikan Board olarak ifade edilen *Amerika Yabancı Misyona Temsilcileri Birliği* (The American Board of Commissioners for Foreign Missions, ABCFM) idi. Aslında Anadolu, misyoner faaliyetleri açısından *Asya'nın anahtarı* benzetmesi yapılmakta beis görülmeyecek kadar önemli bir coğrafyaydı. İzmir de bu coğrafyanın kilidini açacak olan anahtarın çevrildiği yer ya da başka bir ifade ile Amerikalı misyonerlerin Osmanlı mülküne ayak bastığı ilk şehir olma özelliğine sahiptir.²

15 Ocak 1820'de Pliny Fisk ve Levi Parsons adlı iki Amerikalı misyonerin kente gelmesi ile birlikte İzmir'deki faaliyetlerine başlayan ABCFM, uzun yıllar bölgedeki faaliyetlerini sürdürdü. Protestan bir misyoner teşkilatı olan Amerikan Board ve bu örgüte bağlı misyonerler, bölgede cemaat oluşturmak adına ilk önce sondaj çalışması olarak nitelendirilebilecek saha araştırmaları yapıp, raporlar hazırladı. Örgüt, tesis edilen kiliseler aracılığı ile dinî faaliyetlerde bulunurken XIX. yüzyılın son çeyreğine girildiğinde ise eğitim kurumları ile etkinliğini artırdı. 1878'de karma eğitim veren bir okul tesis eden Amerikan Board, daha sonra bu okulu sadece kız öğrencilere tahsis etti. Okul, 1882'de *Amerikan Kız Okulu* (The American Girls School), 1898'de *Amerikan Kız Kolej Enstitüsü* (The American Collegiate Institute for Girls, ACI)³ ismini aldı. Diğer taraftan 1879'da erkek öğrenciler için bir okul açan ABCFM, okulun ismini 1891'de *Amerikan Erkek Lisesi* (The American High School for Boys), 1903'de ise İzmir Uluslararası Kolej (International College for Smyrna, IC) olarak değiştirdi.⁴

Bu iki okul, çağdaş eğitimin gereklerini yerine getirerek kısa zamanda İzmir'deki önemli eğitim kurumları arasına isimlerini yazdırmayı başardı. Söz konusu okullarda, müspet ilimlerin yanı sıra öğrencilerin fiziksel, sosyal ve kültürel gelişimlerine katkı sağlayacak derslerin verilmesi kentteki diğer okullar arasında gerek Amerikan Kız Kolej Enstitüsü'nü gerek Uluslararası Kolej'i farklı bir noktaya taşıdı. Dolayısıyla 1900'lerin başında Amerikan Kız Kolej Enstitüsü, İzmir ve çevresindeki kız öğrencilere yönelik eğitim veren bölgenin önde gelen eğitim kurumlarından birisi haline geldi.⁵ Uluslararası Kolej ise Anadolu'nun

2 Uygur Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika; Kendi Belgeleriyle 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyona Okulları*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s. 23.

3 İzmir Amerikan Kız Kolej Enstitüsü'nün gayrimenkullerine 1990'ların başında SEV (Sağlık ve Eğitim Vakfı) sahip oldu. Ekim 2005'ten itibaren Özel İzmir Amerikan Koleji (ACI) adı altında karma eğitim veren bir okul olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Okulun kısa tarihçesi hakkında çevrimiçi erişim sağlamak için bkz. <http://www.aci.k12.tr/lcerik/okulumuzun-tarihcesi/391/> (Erişim tarihi: 09.03.2018)

4 Bu okullar ve ABCFM'in İzmir'deki faaliyetleri için bkz. Cenk Demir, *Amerikan Board'un İzmir'deki Faaliyetleri ve İzmir Uluslararası Kolej*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri, 2014. Ayrıca bkz. Mehmet Emin Elmacı, *Bir Semt Bir Bina: Nato Binası Amerikan Koleji'nden Kızılçullu Köy Enstitüsü'ne*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, No. 92, Ünik Binalar Serisi 3, İzmir, 2013; Brian Johnson, *Amerikan Collegiate Institute (ACI) ve İzmir'deki Bağlı Okulların Tarihçesi: Bilgiye Uzanan Patikalar*, Çev. Handan Cingi, Amerikan Board ve Sağlık ve Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004/2005.

5 *Papers of the American Board of Commissioners for Foreign Missions (PABCFM)*, Unit 5, Item: (ABC 16.9.3), Reel 597, No: 482.

dışında, Ege Adaları ve Balkanlardan erkek öğrenciler kabul eden, tesis ve sosyal imkânları ile benzersiz bir eğitim kurumuna dönüştü.⁶ Böylece okullardaki çağdaş eğitim öğretim programları ile öğrencilerin bilgi ve becerilerini geliştirmelerine fırsat verildi. Öte yandan gerek ders müfredatlarında yer alan beden eğitimi dersleri sayesinde gerek öğrenci kulüpleri aracılığı ile kent, klasik eğitim kurumlarındaki beden eğitimi derslerinde uygulanan spor anlayışının ve/veya geleneksel spor algısının değişimine öncülük edildi. Özellikle Uluslararası Kolej bünyesinde yürütülen futbol, atletizm ve izcilik faaliyetleri İzmir’de spor kültürünün gelişmesinde birçok ilklere sahne oldu.

1. Kız Öğrenciler Arasında Spor: Amerikan Kız Kolej Enstitüsü (ACI) Örneği

Basmane semtinde bulunan ilk binanın eğitim açısından Amerikalı misyonerlerin ihtiyacını karşılayamaması nedeni ile Amerikan Kız Okulu 1882 yılında aynı semt sınırları dâhilinde inşa edilen yeni binasına taşındı. Bu binanın da yer aldığı yerleşke içerisinde bir de spor salonu yapıldı. Böylece kız öğrenciler gerek salon içerisinde gerekse de okul bahçesinde basit düzeyde kültürel hareketleri yapmaya başladı.⁷ Misyoner kayıtlarında tespit edilen bu egzersiz hareketleri, Amerikan Kız Okulu’nda gerçekleştirilen spor faaliyetlerinin ilk örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ne var ki öğrenci sayısının artması ile birlikte mevcut salon da ihtiyacı karşılamamaya başladı. Bu nedenle okul bahçesinin yanı sıra Basmane Garı’nın kuzeyinde bulunan Uluslararası Kolej’in eski yerleşkesindeki spor salonu da beden eğitim derslerinde kullanıldı.⁸

XX. yüzyıla girilirken Amerikan Kız Kolej Enstitüsü, şehrin güzide eğitim kurumlarından biri haline geldi. Lakin bu durum derslik ve ders materyali yetersizliği gibi önemli sorunları da beraberinde getirdi. Dolayısıyla aynı sıkıntı beden eğitimi derslerinde de yaşandı. Zaman zaman bu derslerde kullanılması düşünülen bazı araç ve gereçlerin eksikliği okul idaresini zor durumda bıraktı.⁹ Her şeye rağmen kız öğrencilerin zihinsel gelişimlerinin yanı sıra fiziksel gelişimlerine de destek sağlamayı amaç edinen okul yönetimi, modern beden eğitimi dersleri vermeye çalıştı. 1904 yılında Amerikan Kız Kolej Enstitüsü’nde öğretmenlik yapmak için İzmir’e gelen C. Auchinvole’nin girişimleri neticesinde eski eğitim öğretim teknikleri ile yapılan beden terbiyesi derslerinin yerine, daha gelişmiş jimnastik ve kültürel dersleri okul müfredatına dâhil edildi.¹⁰ Okuldaki bu dersler daha sonraki yıllarda ise meyvesini vermeye başladı. Artık öğrenciler, Basmane semtinde yer alan eski kolej yerleşkesinin bahçesinde

6 A.g.a., Reel 618, No: 583.

7 A.g.a., Reel 597, No: 437.

8 A.g.a., Reel 606, No: 650-651.

9 Ilse C. Pohl, "The Smyrna Girls' School", *Life and Light for Woman*, Vol. 32, No. 2, February 1902, s. 69.

10 PABCFM, Reel 618, No: 502-503.

kültürfizik hareketlerinin yanı sıra voleybol gibi çeşitli takım oyunları oynuyordu. Zamanla Amerikan kolejinin kız öğrencileri takım oyunları konusunda dikkat çekici hale geldi. Amerikan Board'un İstanbul'daki yayın organlarından biri olan *The Orient*'te yer alan bir habere göre, Mart 1921'de Amerikan Kız Kolej Enstitüsü bünyesinde bir basketbol takımı oluşturuldu. Bu takımın en önemli özelliği ise İzmir'deki kız okulları arasında ilk ve dönemin tek kız basketbol takımı olmasıydı.¹¹

Kolej yönetimi, Anadolu'da tesis edilen pek çok Amerikan eğitim kurumunda olduğu gibi öğrencilerini çok yönlü bir eğitim tedrisatından geçiriyor, onlara sadece salt bilgiye dayalı eğitimler vermiyordu. Özellikle spor faaliyetleri açısından Basmane'deki eski okul yerleşkesinden daha avantajlı bir konuma sahip olan Göztepe'deki yeni yerleşkeye¹² geçilmesi ile birlikte kız öğrenciler arasında spor faaliyetlerinde bir artış yaşandı. Cumhuriyet döneminde de eğitim öğretim faaliyetlerine devam eden Amerikan Kız Kolej Enstitüsü, pozitif bilimlere dayalı, liberal eğitimin yanı sıra öğrencilerin zihinsel ve bedensel gelişimleri için sosyal faaliyetlerin de yer aldığı geniş kapsamlı bir eğitim programı uygulamaya devam etti. Bu bağlamda kolejin, hazırlık, orta ve lise kısımlarının her birinde muhakkak beden eğitimi derslerinin verilmesine büyük önem gösterildi.¹³

2. Uluslararası Kolej (IC) ve İzmir Sporuna Katkıları

Uluslararası Kolej'in gelişimine öncülük eden Müdür Alexander MacLachlan, aynı zamanda okul içerisindeki spor faaliyetleriyle de ilgilendi. Kolejde 35 yıl müdürlük yapan MacLachlan, 1892-1893 eğitim öğretim yılında öğrenci gelişimine katkı sağlaması amacıyla *Atletik Kulüp* adı ile bir öğrenci kulübü kurdu. Misyoner arşivlerinden anlaşıldığı üzere *Atletik Kulüp*, Uluslararası Kolej'de açılan ilk spor kulübüydü. Kulübün çalışma faaliyetleri kapsamında üye öğrencilere öğleden sonraları beden eğitimi dersleri verilirken düzenli antrenmanlar yaptırılıyordu. Kısa bir süre sonra okul içerisinde çeşitli spor etkinlikleri düzenlemeye başlayan kolej yöneticileri, başarılı öğrencilere ödüller vererek spor faaliyetlerini teşvik etmeye başladı. Böylece atletizm öğrenciler arasında ilgi duyulan bir spor haline geldi.

11 "American Collegiate Institute News", *The Orient*, Vol. 8, No. 15, 13 April 1921, s. 142.

12 1911 yılında Basmane'deki okul binasında çıkan yangın sonrası ileride değerlendirilmek üzere 1912'de İzmir'in Göztepe semtinde bir arazi satın alındı. Yeni bir okul inşa etmek için atılan bu ilk adım, 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı ile birlikte sekteye uğradı. Göztepe'deki yeni yerleşkede dersler tam anlamıyla 1 Ekim 1923 tarihinden itibaren başladı. Johnson, *a.g.e.*, ss. 8, 16-17.

13 Talim Terbiye Dairesi kayıtlarına göre 1936 yılında ACI'nın hazırlık bölümündeki öğrenciler haftalık iki saat beden eğitimi dersi alıyordu. Orta kısmın birinci ve ikinci sınıfları haftalık ikişer saat beden eğitimi görürken orta üçüncü sınıf öğrencileri haftada bir saat beden eğitimi dersi işliyordu. Okulun lise kısmının her üç sınıfında ise öğrenciler haftalık birer saatlik beden eğitimi dersi görüyordu. Ayten Sezer, *Atatürk Dönemi Yabancı Okullar (1923-1938)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 76.

2.a. Osmanlı Döneminde Uluslararası Kolej'deki Atletizm Faaliyetleri

Tek başına yapılan bireysel sporların genel adına verilen atletizm, bireyin beden gücünü, çevikliğini ve yeteneklerini geliştirmesi açısından önemli bir spordur. Bir Yunan geleneği olan atletizme, 1890'lardan itibaren İzmir'de de ilgi duyulmaya başlandı. Kentte bu spora karşı ilginin artmasında ve gelişmesinde 1890'da kurulan Panionios (Panionian) ile 1891'de kurulan Apollon isimli iki Rum kulübünün önemli katkısı oldu.¹⁴ Öncü bu iki kulüpten sonra şehirde açılan farklı spor kulüplerinde ve mekteplerde de atletizm sporu yapıldı. İzmir'deki mektepler bazında atletizm sporlarının yapıldığı ilk eğitim kurumlarından birisi ise Uluslararası Kolej idi. Daha önce de bahsedildiği üzere 1892-1893 eğitim öğretim döneminde *Atletik Kulüp* adında bir atletizm kulübü kolej bünyesinde kurulmuştu. Dolayısıyla kolej içerisinde atletizm sporlarının icra edildiği ilk yıllar, İzmir'de atletizm faaliyetlerinin başladığı döneme pek de uzak değildi. Bir başka ifade ile atletizm sporu açısından Uluslararası Kolej, İzmir'deki okullar arasında öncü eğitim kurumlarından biriydi.

İzmir'de ilk atletizm yarışları 1892'de Buca'daki at koşusu pistinde yapılmıştır.¹⁵ Amerikan Board arşivlerinden edindiğimiz bilgiye göre, bu yarıştan kısa bir süre sonra Uluslararası Kolej ve kentteki bazı okulların katılımı ile 1893'te Bornova'daki bir futbol sahasında iki ila üç bin kişinin izlediği çeşitli spor müsabakaları düzenlendi.¹⁶ Belgelerde çeşitli spor müsabakaları olarak ifade edilen bu yarışmaların, başta koşu olmak üzere farklı atletizm etkinlikleri ve futbol müsabakaları olma olasılığı kuvvetle muhtemeldir. Esasen futbol oyunu ve kuralları, ilk olarak 1893'te Mr. William Path adındaki İskoçyalı tarafından Amerikan Board'a bağlı Uluslararası Kolej öğrencilerine öğretilmiştir.¹⁷

14 Günver Güneş, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modern Sporların İzmir'e Girişi (1850-1922)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yayınları, No. 84, İzmir, 2012, s. 41. Her iki kulübün üyelerinin çoğu her ne kadar Rum olsa da üyelik sadece Rumlara değil herkese açıktı. 1921 yılında bu kulüplerin spor faaliyetlerine katılım ücreti 2 TL, onursal üyelik içinse 5 TL ödemek gerekiyordu. Kulüplerin esas amacı üyelerin fiziksel gelişimlerine katkıda bulunmak değil, diğer kulüplerin ya da okulların takımları ile karşılaşma yapmak üzere takımlar oluşturmaktı. Panionian ve Apollon kulüpleri Yunanistan'da düzenlenen ulusal atletizm faaliyetlerine katılıyor ve hatta bazı kulüp üyeleri Avrupa'da düzenlenen spor faaliyetlerine Yunanistan'ı temsilen iştirak ediyordu. İzmir'de spor tarihine önemli katkıları olan söz konusu kulüplere, İzmirliilerin yoğun ilgisi olmuştu. 1890'da kurulan Panionian kulübüne 1920'ye kadar sekiz ila on bin kişi üye olurken Apollon kulübünün 1898-1920 yılları arasındaki üye sayısı üç ila beş bindi. Panionian kulübünün sahası Punta (Alsancak) istasyonunun yanında, Apollon kulübünün sahası ise Aya Katerina mahallesinde (Bugünkü Mimar Sinan Mahallesi, Konak/İzmir sınırları dâhilindeki İzmir Fuar alanının 26 Ağustos Kapısı ile Namık Kemal Lisesi'nin çevresi) yer alıyordu. Uluslararası Amerikan Koleji Araştırma Komitesi, İzmir 1921 (İzmir'deki Bazı Sosyal Koşullar Hakkında Bir Araştırma), Çev. Aykan Candemir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Kent Kitaplığı Dizisi: 8, İzmir 2000, ss. 76-77.

15 Güneş, *a.g.e.*, s. 40.

16 *PABCFM*, Reel 606, No: 406.

17 Şenocak, *a.g.e.*, s. 89.

Böylelikle atletizmin yanı sıra futbol da kolej öğrencilerinin ilgisini çeken bir başka spor dalı oldu.

Diğer taraftan 1890'lardan itibaren Panionios ve Apollon Kulüplerinin öncülüğünde İzmir'de başlayan çeşitli spor müsabakaları, ilerleyen yıllarda şehirdeki okullar arasında da düzenlenmeye başladı. Uluslararası Kolej'in de mütemadiyen iştirak ettiği bu etkinliklerde, kolej öğrencilerinin okullarını başarılı bir şekilde temsil ettikleri söylenebilir. Örneğin 1894'de Uluslararası Kolej öğrencileri, katıldıkları bir spor müsabakasındaki başarılarından dolayı kupa ile ödüllendiriliyordu. Okul müdürü Alexander MacLachlan ve öğrencilerin, kazanılan kupa ile birlikte çektiikleri ve *The Missionary Herald* isimli bir başka Amerikan Board mecmuasının Eylül 1894 tarihli sayısında yayınlanan fotoğraf ise Uluslararası Kolej'deki spor faaliyetleri hakkında tespit edebildiğimiz en eski fotoğraf olması açısından önemlidir.¹⁸

Ahenk Gazetes'i'nin haberine göre Panionios Kulübü tarafından Haziran 1902'de İzmir'deki mektep talebelerine yönelik ilk kez düzenlenen atletizm yarışlarında, Uluslararası Kolej ile birlikte toplam on dört okul yer aldı. Kolej müdürü Alexander MacLachlan'ından dolayı gazetede *Mc Lachen Mektebi* adı ile anılan kolej, bu yarışlara göğsünde I.C. (International College) harflerinin yazılı olduğu beyaz fanila ile katıldı. On dört farklı kategoride düzenlenen ve ilk ikiye giren öğrencilerin ödüllendirildiği müsabakaların sonunda ise Uluslararası Kolej öğrencileri başarılı sonuçlar elde etti.¹⁹ *Ahenk Gazetes'i*'nin bir başka haberine göre ise 1906 Haziranının ilk haftası Buca koşu alanında yine Panionios Kulübü tarafından düzenlenen ancak sadece İzmir'de bulunan gayrimüslim okullardaki öğrenciler için düzenlenen atletizm ve jimnastik yarışmalarında sekiz okul yer aldı. Bu yarışmaya en geniş katılım kırk bir öğrenci ile Uluslararası Kolej tarafından oldu.²⁰ Panionios'un 1908'de Paradiso sahasında düzenlediği mektep yarışlarına ise İzmir'deki bütün okullar katıldı. Ayak koşusu, ip çekmek, boyuna atlama, değnekle atlama, gülle ve disk atma dallarından oluşan bu atletizm yarışları, toplam on farklı grupta gerçekleştirildi. Altı kategoride birinci gelen Uluslararası Kolej, yarışmalardan ezici bir üstünlükle ayrıldı.²¹ Bu istatistiklerden

18 Söz konusu fotoğraf için bkz. Ek-1.

19 Müsabakalarda *Mc Lachen Mektebi* (Uluslararası Kolej, IC) öğrencilerinin aldığı sonuçlar şu şekildedir; Boyuna atlama yarışında bir birincilik; iki kısımlı yapılan 100 metre ayak koşusunda bir birincilik, bir ikincilik; iki kısımlı yapılan 110 metre engelli ayak koşusunda bir birincilik, bir ikincilik; iki kısımlı yapılan 400 metre ayak koşusunda bir birincilik; 12 ila 14 yaş arasındaki öğrencilerin katıldığı ve iki kısımlı yapılan 100 metre ayak koşusunda bir birincilik, bir ikincilik; üç adım atlamada bir birincilik; her yaşta öğrenciye açık ve iki kısımlı yapılan 200 metre ayak koşusunda bir ikincilik; 1,5 metre yüksek atlamada bir birincilik, uzun atlamada bir birincilik; 14 yaşa kadar öğrenciye açık olan ve iki kısımlı yapılan 200 metre ayak koşusunda bir birincilik, bir ikincilik. Güneş, *a.g.e.*, ss. 49-51.

20 Uluslararası Kolej, 3 Haziran 1906 tarihli *Ahenk* gazetesinde *Kolej* İnternasyonal ismi ile yer almaktadır. Güneş, *a.g.e.*, s. 54.

21 Uluslararası Kolej, 6 Haziran 1908 tarihli *Ahenk* gazetesinde *Kolej* İnternasyonal ismi ile yer almaktadır. Bu yarışlara katılıp, dereceye giren kolej öğrencilerinin isimleri ve müsabaka türlerine göre aldıkları dereceler şöyledir: Melatıyadi, 11 3/5 saniyelik derecesi ile 100 metre

de anlaşılacağı üzere, kolej öğrencileri çeşitli dallarda düzenlenen atletizmin müsabakalarına iştirak etti. Söz konusu muvaffakiyetleri ile İzmir'deki okullar içerisinde ön plana çıkan kolej, XX. yüzyılın başlarında kentin spor tarihine damga vurmayı başardı.

2.b. Osmanlı Döneminde Uluslararası Kolej'deki Futbol Faaliyetleri

Atletizm ile birlikte dikkat çeken bir başka spor dalı ise futboldu. Yukarıda da bahsedildiği üzere kolej öğrencileri 1893 yılında futbol oyunu ile tanıştı ve futbol, öğrenciler arasındaki popüleritesini yıldan yıla artırdı. Öte yandan XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren önce İzmir'deki birkaç İngiliz aile tarafından eğlenmek ve spor yapmak amacıyla oynanan futbol, daha sonra bölge halkının ilgi gösterdiği bir oyun haline geldi.²² Şirinyer, Alsancak ve Bornova'daki muhtelif sahalarda oynanmaya başlayan bu oyuna, ilk başta İngilizler, Rumlar ve Ermeniler daha sonra ise Uluslararası Kolej'in de içinde bulunduğu şehirdeki gayrimüslim okul öğrencileri ilgi duydu.²³ Türkler ise müsabakaları sadece seyirci olarak takip etti. Bu durum XX. yüzyılın başlarında da devam ederken Türkler, İzmir'deki spor sahalarında oyuncu olarak yer almadı.²⁴ Ancak söz konusu vaziyet çok fazla sürmedi. Türkler önce öğrenci olarak okullarında, ardından da çeşitli kulüplerin çatısı altında futbol oynamaya ve futbol sahalarında ter dökmeye başladı. İzmir'in spor tarihinde önemli bir yeri olduğunu düşündüğümüz Uluslararası Kolej ise şehirdeki Türklerin futbol oynama fırsatı elde ettikleri ilk yer olması açısından önemlidir.

Amerikan misyoner arşiv belgelerinde isimleri geçmemekle birlikte, anılardan elde edinilen bilgilere göre 1905 yılında Uluslararası Kolej'de eğitim gören dört öğrenci; Talat (Erboy), Şerif Remzi (Reyent), Sabri Süleymanoviç ve Nejat Evliyazade okul takımları ile sahaya çıkan ilk Türk futbolculardı. Fakat çok geçmeden bu öğrencilerin futbola olan ilgileri istenmedik olayların yaşanmasına vesile oldu. Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyetin yeniden ilan edilmesinden önce gerçekleşen futbol merakı, dönemin İzmir Valisi Kıbrıslı Kâmil Paşa'nın baskılarına maruz kaldı ve söz konusu öğrencilerin okuldan

ayak koşusu birinciliğini; Miletiyadi, 1 dakika 57 saniyelik derecesi ile 400 metre ayak koşusu birinciliğini; Kuyucuoğlu, 11.63 metrelik derecesi ile gülle atışı birinciliğini; Kuyucuoğlu, 27.65 metrelik derecesi ile yonik tarzında disko (disk) atışı birinciliğini; Miletiyadi, 6.43 metrelik derecesi ile boyuna atlama birinciliğini; Luka, 2.90 metrelik derecesi ile değnekle (sırıkla) atlama birinciliğini elde etti. İkincilik ve üçüncülük derecelerinin belirtilmediği yarışlarda Luka 110 metre mantalı ayak koşusu ikincisi, Evangelidi 800 metre ayak koşusu ikincisi olmuştu. İp çekme yarışında ise Uluslararası Kolej üçüncü geldi. *A.g.e.*, ss. 60-62.

22 Futbol oyununun ilgi görmesi ile birlikte İngiltere ve Fransa'da olduğu gibi İzmir'de de çeşitli futbol kulüpleri faaliyete geçti. 1890'larda kentte kurulan bazı futbol kulüplerinin isimleri ise şunlardır: James LaFontaine ve ailesinin kurduğu *Football and Rugby Club*, *Panionios*, *Apollon*, *Pelops*, *Evangelidis*, *İskoç*, *Garibaldi* ve *Midilli Karması*. Atıf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 674.

23 Güneş, *a.g.e.*, ss. 84, 90-91.

24 *A.g.e.*, ss. 91, 93.

atılmaları ile sonuçlandı. Uluslararası Kolej'de eğitim gören Rum ve Ermeni öğrenciler ile birlikte futbol oynamaya başlayan Talat (Erboy) Bey o döneme dair anılarında, genelde acemi futbolcuların yaptığı gibi kendisinin de futbola *yan haf bek* mevkiinde başladığından bahsediyordu.²⁵ İstibdat havasının bir sonucu olarak Uluslararası Kolej'den atılan Talat (Erboy) Bey, ailesinin desteği ile eğitim amaçlı gittiği İngiltere'de aynı zamanda futbol tekniğini geliştirerek tekrar Türkiye'ye döndü. Nejat Evliyazade ise Belçika'ya gitti ve Belçika'da futbol oynayan ilk Türk olarak kayıtlara geçti.²⁶

Gayrimüslim okullarda oynanan futbol, 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından Müslüman mekteplerdeki Türk gençlerinin de daha rahat oynadığı bir spor haline geldi. Türkler arasında futbolun sevilip, gelişmesinde ise İzmir Sultanisi'nin spor hocası Ermeni Melikyan Efendi'nin katkısı büyüktü. Melikyan Efendi'nin katkıları ile futbol oynamaya başlayan sultanî öğrencileri, kısa sürede İzmir'deki birçok okulun futbol takımları ile mücadele edecek seviyeye geldi. Öyle ki futbol konusunda tecrübeli olan Uluslararası Kolej'in *Hilal Osmanî* takımı ile Mayıs 1911'de yapılan maçta Mekteb-i Sultanî öğrencileri büyük bir farkla galip gelmeyi başardı.²⁷ Ancak Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve ardından yaşanan Birinci Dünya Savaşı'nın etkileri İzmir'de yoğun olarak hissedildi. Bu dönemde şehirde spor faaliyetleri azaldı ve ardından durgunluk dönemine girildi. İzmir, her ne kadar birçok Türk futbolcusunun savaşlar nedeni ile silahlı altına alındığı bir dönemi yaşıyor olsa da bu süreçte Karşıyaka ve Altay gibi Türk futbolunun güzide futbol takımlarının temelleri de atıldı. Altay Spor Kulübü'nün kurulduktan kısa bir süre sonra maç yaptığı takımlardan birisi ise Uluslararası Kolej idi. *Köylü Gazetesi*'nin 29 Kasım 1914'te verdiği habere göre Uluslararası Kolej²⁸ ile karşılaşan Altay, maçı 3-0 kazırken bu durum İzmirli Türkler arasından büyük bir sevinçle karşılandı.²⁹ *Ahenk Gazetesi*'nin 12 Şubat 1915 tarihli haberine göre Altay ile Uluslararası Kolej arasında yapılan bir başka maçta Altay, Uluslararası Kolej'i 2-0 yendi. Gazete, bir Türk takımının galip gelmesinin mutluluğunu ise "Şimdiye kadar Türklüğün şeref ve millîyesini daima yükselten Altaycılar bu defa da sıfıra karşı iki gol ile kati bir galibiyet eylemiştir" şeklinde okuyucuları ile paylaşıyordu.³⁰ Altay'ın Uluslararası Kolej karşısında aldığı bu galibiyetler gerçekten de dikkat çekicidir. Çünkü Amerikan koleji, 1910'lu yıllarda İzmir'in başarılı futbol takımlarından birine sahipti. Öyle ki *Panionios Ligi* ve İzmir Okullar Arası Futbol Birliği'nin

25 Fehim Kuruloğlu, *Altay Spor Kulübü Tarihi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2010, s. 9.

26 Soner Yalçın, *Efendi: Beyaz Türklerin Büyük Sırrı*, Doğan Kitap, İstanbul, 2007, ss. 179-181; Güneş, *a.g.e.*, s. 93. Daha sonra İzmir İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin il binasında temelleri atılan Altay Spor Kulübü'nün kurucuları arasında yer alacak olan Talat (Erboy) ve Nejat Evliyazade ile Altay Spor Kulübü'nün detaylı tarihçesi için bkz. Kuruloğlu, *a.g.t.*

27 Güneş, *a.g.e.*, s. 96.

28 Belgelerde *Amerikan Kolej* ya da *Amerikan Mektep* olarak geçmektedir.

29 Kuruloğlu, *a.g.t.*, s. 45.

30 *A.g.t.*, ss. 47-48.

düzenlediği turnuvalara katılan kolej takımı, 1913'te hem büyükler hem de küçüklerde olmak üzere düzenlenen dört şampiyonluk kupasının üçünü kazandı.³¹

3. Uluslararası Kolej'in Yeni Kampüsünde Yer Alan Spor Tesisleri ve Spor Faaliyetlerinin Gelişimi

Uluslararası Kolej günden güne büyüyor gerek eğitim kalitesi ile gerekse de spor, sosyal ve kültürel faaliyetleri ile adından söz ettiriyordu. Fakat kolejin çözmesi gereken çok önemli mekânsal bir sorunu da vardı. Uluslararası Kolej de tıpkı Amerikan Kız Kolej Enstitüsü gibi İzmir'in Basmane semtinde kurulmuş, kısa zamanda gelişme kaydetmişti. Mevcut eğitim-öğretim programı ve öğretmen kadrosu her ne kadar iyi olsa da Amerikalı misyonerler kolej yerleşkesinin gelecek yıllar adına yetersiz kalacağını düşünüyordu. Bu sorun, Amerikan Board'un Boston/ABD'deki merkezine yazılan raporlarda sıklıkla dile getirildi. Amerika'dan sağlanan bağışlar neticesinde finansal sorunlarını hafifletmeyi başaran Uluslararası Kolej yönetimi, satın alınan arazi üzerinde inşaat çalışmalarına 1912'de başladı. Yaklaşık seksen dönümlük yeni yerleşke arazisi, Romalılardan bu zamana kadar *Cennet* (Paradise/Paradiso) ismi ile anılan, ayrıca Kızılçullu adıyla da bilinen bugünkü Şirinyer/Buca'da yer alıyordu.³² Kısa zamanda geniş iç mekânlara sahip binaların inşa edilmesi ile birlikte Uluslararası Kolej, Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde modern tesislere sahip önemli bir eğitim kurumuna dönüştü. Arazi üzerine inşa edilen ve okulun kurucu müdürü Alexander MacLachlan'ın önerileri doğrultusunda tasarlanan spor salonu ise dönemi itibari ile Türkiye'nin en büyük ve en iyi spor salonu olma özelliğine sahipti.³³

Spor salonu, kolej yerleşkesinin kuzeyinde bulunan ve Meles Çayı üzerindeki tarihi kemerli köprüye bağlantılı olan ana giriş kapısının yanına inşa edildi. 25 Ekim 1913 tarihinde ise ABD'nin İzmir Konsolosu General George Horton³⁴ tarafından salonun açılışı yapıldı. Burası Uluslararası Kolej'e ait arşiv belgelerinde ve kolej kataloglarında *Gymnasium/Jimnasium* ya da *Jimnastikhane* isimleri ile yer aldı. Spor Salonu, yaklaşık 36,5 metre uzunluğa ve 18 metre genişliğe sahip iki katlı bir yapıydı.³⁵ Temmuz 1913 itibariyle binanın birinci

31 PABCFM, Reel 628, No: 706.

32 Johnson, *a.g.e.*, s. 10; Demir, *a.g.t.*, s. 180.

33 Arthur Lachlan Reed, *Lucky Lach: Becoming an American*, Strathlachlan Press, Scotland, 2007, s. 9.

34 Spor salonunun açılışında yaptığı konuşmada General Horton, bu spor salonun Uluslararası Kolej'de eğitim alan öğrencilerin hem zihinsel hem de fiziksel gelişimlerine katkı sağlayacağını gerek kolej gerekse de İzmir adına önemli bir spor tesisi kazandırıldığına vurgu yaptı. PABCFM, Reel 629, No: 792. Ayrıca açılış sonrası öğrenciler tarafından kampüs içerisinde yer alan futbol sahasında açılış gününe özel iki futbol müsabakası düzenlendi. "International College Notes", *The Orient*, Vol. 3, No. 47, 20 November 1912, s. 4.

35 Uluslararası Kolej'in 1931 yılına ait kataloğunda spor salonu binasının oturum alanı 120 fit boy, 60 fit genişlik; binanın ikinci katı ise 100 fit uzunluk, 60 fit genişlik şeklinde verilmiştir. 1933 yılına ait katalogda ise binanın 100 ayak boya, 60 ayak genişliğe sahip olduğu

katında bulunan duşlar haricinde yapımı neredeyse tamamlandı.³⁶ İlk katta öğrencilerin sosyal (kulüp) odaları, bir adet derslik, izci odası, matbaa, ahşap atölyesi ve bir elektrik santrali bulunuyordu. Binanın ikinci katında ise ofisler, beden eğitimi öğretmenine ait bir oda ile öğrencilerin çeşitli spor dalları ile ilgilenmeleri için tasarlanmış 30x18 metre ölçülerinde Türkiye'nin en geniş spor salonlarından birisi yer alıyordu.³⁷ Ayrıca bina hizmete geçtiği dönemde öğrencilerin kullanması için çeşitli spor aletlerinin birçoğu temin edilmiş, soyunma odalarında kullanılmak üzere Amerika'dan çelik dolaplar getirilmişti.³⁸

Buca'daki yeni yerleşke arsası o kadar büyüktü ki; spor faaliyetleri için spor salonunun yanı sıra çeşitli spor tesislerinin de yapılmasına imkân sağladı. Tesisleşme kapsamında futbol ve basketbol sahaları, tenis kortları ve koşu pisti yapıldı.³⁹ İlerleyen dönemlerde ise bu tesislere voleybol, beyzbol, kriket, hokey ve golf sahası⁴⁰ eklendi.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde de Uluslararası Kolej, öğrencilerin fiziki gelişimlerine büyük önem vermeye devam etti. Kolej yönetimi, öğrencilerin bedensel açıdan en iyi şekilde gelişmesi ve sağlıklı bireyler olmasının ne derece önemli olduğunun bilincindeydi. Bu doğrultuda onların idman yapmalarına ve çeşitli spor oyunları ile ilgilenmelerine izin verildiği ve hatta teşvik edildikleri, 1927 yılına ait kolej kataloğunda vurgulanıyordu. Böylelikle öğrencilere spor ahlâkını aşlamak, bu doğrultuda teşvik etmek ve arkadaşları ile uyum içerisinde bireyler olmalarını sağlamak amaç edinilmişti.

Her eğitim öğretim yılının başında kolej doktoru tarafından sağlık muayeneleri yapılan öğrenciler, iki ayda bir kilo kontrolünden geçiriliyordu. Ancak vücut direnci düşük, zayıf bünyeli öğrenciler kendilerini yoracak spor

belirtilmiştir. Bkz. *International College İzmir (Smyrna) Catalogue-1931*, Kızıl Chullu-İzmir, 1931, s. 11; *İnternaşonal Kolec İzmir-1933*, İzmir, 1933, s. 4.

- 36 Bir süre sonra duşların da yapımı tamamlandı. Böylece spor sonrası öğrencilerin duş almasına imkân sağlandı. Aynı zamanda elektrik tesisatına sahip olan bu bina sağladığı konfor açısından dönemi itibarıyla nedenli modern bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır. *İzmir Enternasyonal Koleji-1927, Maarif Matbaası, Kızılçullu-İzmir, 1927, s. 12.*
- 37 Bu büyük salon içerisinde ayrıca bir de koşu pisti yer alıyordu. *International College İzmir (Smyrna) Catalogue-1931*, s.11.
- 38 *PABCFM*, Reel 628, No: 696-697. Kolej envanterine kazandırılan bu yeni spor aletleri sayesinde Uluslararası Kolej tarihinde ilk kez öğrenciler tam olarak jimnastik eğitimi almaya başladı. Böylelikle müfredat gereği hazırlanan ders programına sağdık kalınarak okulda modern beden eğitimi dersleri verildi. *A.g.a.*, Reel 628, No: 733 (The Eleventh Annual Report of the International College for the Year Ending June 30th, 1914, Paradise-Smyrna, s. 4).
- 39 *PABCFM*, Reel 628, No: 746. 1934'te eğitim öğretim faaliyetlerini durduran kolej, bu tarihte 100.000 m²'in üstünde bir yerleşkeye sahip önemli bir eğitim kurumu özelliği taşımaktaydı. 1933-1934 eğitim öğretim yılına girilirken spor tesisi açısından Uluslararası Kolej yerleşkesinde iki futbol, bir beyzbol, iki voleybol, dört tenis sahası ve bir koşu pisti ile geniş bir atletizm alanı bulunmaktaydı. *İnternaşonal Kolec İzmir-1933*, s. 1.
- 40 Rumca *Papouli* (dede/büyükbaba) lakabıyla da bilinen kolej müdürü Alexander MacLachlan, 1920'lerin ortasında kolej yerleşkesinin içine dokuz çukurlu bir golf sahası yaptı. Böylelikle golf sporunun bölge halkı tarafından sevilmesinde kendisinin de katkısı oldu. *Reed, a.g.e.*, s. 9.

faaliyetlerinden muaf tutulmaktaydı. Sağlık açısından herhangi bir sorunu olmayan öğrenciler ise beden eğitim öğretmenin sorumluluğu altında, haftada iki saat modern usullerde beden eğitimi dersi alıyordu.⁴¹ Ayrıca bir spor dalında ilerleme kaydetmek isteyen öğrenciler için ilgili spor dalının uzmanı öğretmenin gözetimi altında, bireysel eğitimler de veriliyordu. Kötü hava koşullarının açık havada spor yapmaya imkân vermediği durumlarda koşu, basketbol ve çeşitli kültürlük hareketleri ise kapalı spor salonunda yapılırdı.⁴²

Diğer taraftan kolej içerisindeki spor faaliyetlerini düzenlemek ve yönetmek adına *atletizm komitesi* adında bir heyet vardı. Ancak bu komite isim benzerliği açısından jimnastik sınıfları ya da bireysel sporları kapsayan atletizm faaliyetleri ile karıştırılmamalıydı. Atletizm komitesinin görevlerinden birisi, öğrencilerin bir spor dalına katılmasına vesile olmak veya o spor dalında gelişme kaydeden öğrencinin bir üst seviyeye çıkması hususunda kararlar vermektir. Komite; kolej müdürü, reis, ikinci reis, kâtip, üç aza ve ilgili takımın antrenöründen oluşurdu. Komite antrenörünün görevi ise sorumlu olduğu spor dalına ilgi duyan öğrencileri bir araya getirip, onları ilgili spor dalında geliştirmektir. Şayet kolej dışında bir başka takımla müsabaka yapılacaksa buna da antrenör karar verirdi.⁴³

İlkbaharda düzenlenen *spor bayramı* ise kolejin en önemli etkinliklerinden birisiydi.⁴⁴ Bu kapsamda yerleşke içerisindeki futbol ve basketbol sahaları ile koşu pisti ve tenis kortlarında öğrenciler için çeşitli müsabakalar düzenlenirdi. Üst sınıflar ile alt sınıflar ya da yatılı öğrenciler ile gündüz eğitim alan öğrenciler arasında gerçekleştirilen bu müsabakalar hava şartlarına bağlı olarak bazen spor salonunun içinde gerçekleştiriliyordu. Salonda düzenlenen atletizm müsabakaları çerçevesinde koşu, yüksek atlama, güreş, patates yarışı ve çuval yarışı gibi bir birinden farklı yarışlar düzenlenirdi.⁴⁵ Nisan veya Mayıs

41 1929 yılından itibaren beden eğitimi (gymnasium) dersleri John Leland Mills sorumluluğunda yürütülürken Uluslararası Kolej'in 1931 yılına ait kataloğunda belirtildiği üzere kolejin doktorluğunu İzmir'in tanınmış doktorlarından Dr. Behçet Salih (Uz) yapmaktaydı. *International College İzmir (Smyrna) Catalogue-1931*, s. 48.

42 İzmir Enternasyonal Koleji-1927, s. 6.

43 Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi (APİKAM) Arşivi, F_Sur-Yay_0046-001A - 0046-050 *Işık Dergisi*, İnternaşonal Kolec, *Senelik Mecmua*, Nefaset Matbaası, Kızılçullu-İzmir, Haziran 1931, s. 67.

44 Heyecanlı ve eğlenceli geçen bu müsabakalara öğrencilerin birçoğu sporcu ya da seyirci olarak iştirak ediyordu. Gerek spor bayramlarında gerekse kolej takımlarının farklı mektepler ile yaptığı müsabakalarda öğrencilerin dillerinden düşürmediği bir de *Uluslararası Kolej* tezahüratı vardı. Söz konusu tezahüratın sözleri ise şöyleydi:

"Rah! Rah! Rah! Sis! Boom! Ah!

Rah! Rah! Rah! Sis! Boom! Ah!

Rah! Rah! Rah! Sis! Boom! Ah!

International! International! International!"

Bkz. PABCFM, Reel 629, No: 767 (Campus Notes, Vol. 1, No. 1, November 1913, International College Smyrna, Turkey, s. 4).

45 PABCFM, Reel 628, No: 733-734 (The Eleventh Annual Report of the International College for the Year Ending June 30th, 1914, Paradise-Smyrna, ss. 4-5).

ayına doğru yerleşke içerisinde açık hava atletizm müsabakaları yapılırdı.⁴⁶ İzmir valisinin de iştirak ettiği spor bayramı müsabakalarında dereceye giren öğrencilere ödülleri vali ve protokol üyeleri tarafından takdim edilirdi.⁴⁷ Bütün bu yarışmalar ve spor faaliyetleri öğrencilerde ekip ve mücadele ruhunu açığa çıkartıyordu.

İzmir'de takım oyunlarının ve atletizmin tanıtılması ve gelişmesinde öncü olduğunu vurgulayan Uluslararası Kolej mensupları, bunu farklı spor dallarında kullanılmak üzere tasarlanmış tesislere ve mükemmel ekipmanlara sahip olmalarına borçlu olduklarını belirtiyordu. Yukarıda da ifade edildiği üzere sporcu sağlığına önem veren kolej yönetimi, beden eğitimi derslerine katılacak öğrencilerin doktor kontrolünden geçtikten sonra beden eğitimi öğretmenininde idaresinde fiziksel aktivitelere katılmalarına müsaade ediyordu. Diğer taraftan beden eğitimi dersleri sayesinde bireyin, okul hayatı boyunca davranışlarının olumlu yönde gelişmesi ve stresten uzaklaşması amaçlanıyordu.⁴⁸

Beden eğitimi derslerinde kullanılmak üzere her türlü spor aleti okul yönetimi tarafından karşılanırdı. Ancak eğitimlerini yatılı olarak sürdüren öğrencilerden, kullanacakları bazı kişisel ürünlerini kendilerinin temin etmesi isteniyordu. Özellikle beden eğitimi dersleri için istenen kişisel ürünler ise bir adet spor kıyafeti, bir çift beden eğitimi dersi için lastik ayakkabı ve bir adet spor fanilasıydı.⁴⁹ Ayrıca spor salonunda gerçekleştirilen jimnastik dersleri için öğrencilerin spor salonu kıyafeti ve kauçuk tabanlı ayakkabı giymeleri gerekiyordu.⁵⁰

Osmanlı Devleti dâhilinde bulunan ve Amerikan Board'a bağlı kolejler arasında başta futbol olmak üzere basketbol, voleybol ve atletizm gibi çeşitli spor dallarında müsabakalar da düzenlenmekteydi. Bu müsabakaların ilki *Kolejler Arası Atletizm Derneği* (Inter-Collegiate Athletic Association) adıyla 1915'in paskalya tatilinde gerçekleştirildi. Deniz kenarında yer alan İzmir Uluslararası Kolej, İstanbul Robert Koleji ve Beyrut Amerikan Koleji'nin katılımı ilk spor etkinliği, üçlü futbol turnuvası şeklinde Uluslararası Kolej yerleşkesinde yapıldı.⁵¹ İlerleyen yıllarda ise Beyrut Amerikan Koleji'nin ülke sınırları dışında kalması nedeniyle söz konusu spor turnuvaları Robert Koleji ile Uluslararası Kolej arasında yapıldı. Genellikle ilkbaharda gerçekleştirilen bu turnuvalar dönüşümlü olarak İzmir ve İstanbul'da yapılıyordu. İki kolej arasındaki futbol, basketbol, voleybol ve atletizm müsabakaları zevkli çekişmelere sahne oluyordu. Tatlı bir rekabetin yaşandığı bu turnuvalar kolej öğrencileri arasında

46 A.g.a., Reel 629, No: 797 (Campus Notes, Vol. 1, No. 4, March 1914, International College Smyrna, Turkey, s. 17).

47 İzmir Enternasyonal Koleji-1927, s. 6.

48 *International College İzmir (Smyrna) Catalogue-1931*, s. 13.

49 İzmir Enternasyonal Koleji-1927, ss. 15-16.

50 *International College İzmir (Smyrna) Catalogue-1931*, s. 28.

51 PABCFM, Reel 628, No: 733-734 (The Eleventh Annual Report of the International College for the Year Ending June 30th, 1914, Paradise-Smyrna, ss. 4-5).

heyecan yaratırken müsabakalara dair bilgi ve fotoğraflara Uluslararası Kolej mecmularında geniş yer veriliyordu.⁵²

Öte yandan Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele⁵³ yıllarının buhranlı dönemlerini bir şekilde atlatmayı başaran Uluslararası Kolej, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal eden önemli bir eğitim kurumu olarak İzmir'deki eğitim faaliyetlerini 1934 yılına kadar sürdürdü. Geçmişte olduğu gibi modern eğitim anlayışı ile öğrencilerin zihinsel gelişimlerine katkı sağlanırken başta spor faaliyetleri olmak üzere çeşitli kültürel etkinliklerle de öğrencilerin fiziksel, sosyal ve kültürel açıdan donanımlı fertler olması gaye edinildi. Cumhuriyet döneminde Uluslararası Kolej çatısı altında yürütülen spor faaliyetlerine ise kolejün 1927, 1931 ve 1933 yıllarına ait kataloglarının yanı sıra öğrencileri tarafından çıkartılan *Kırmızı Beyaz* ve *Işık* gibi mecmualardan da ulaşmak mümkündür.⁵⁴ Katalog ve mecmualarda tespit üzere yıl içerisindeki spor faaliyetlerine ve kolej içerisindeki spor kulüplerine geniş yer verildiği anlaşılmaktadır. Buna göre öğrenciler futbol, basketbol, voleybol, tenis ve atletizm ile yakından ilgilenmiş; kolej içerisinde bu spor dallarına ait müstakil öğrenci kulüplerinin yanı sıra izcilik ve satranç kulüpleri kurulmuştu. Öğrenciler her ne kadar okulda birçok spor dalı ile ilgilenme fırsatı bulmuş olsa da en çok ilgiyi futbol ve atletizmin gördüğü söylenebilir.

52 Örneğin Uluslararası Kolej'in 1930 yılına dair içtimai takviminde 4 Mayıs 1930 tarihinde kolejün futbol, basketbol ve voleybol takımlarının Robert Koleji ile müsabakalar yapmak üzere İstanbul'a hareket ettiği belirtiliyordu. Atletizm müsabakaları içinse İzmir'e gelen Robert Koleji atletlerinin, Uluslararası Kolej atletleri ve dönemin İzmir Valisi Kâzım Dirik ile birlikte çekilmiş fotoğrafına *Kırmızı Beyaz Dergisi'*nde yer verilmişti. *APİKAM Arşivi, F_ Sur-Yay_0047-001 - 0047-020 Kırmızı Beyaz Dergisi*, İzmir, 1930, ss. 30-31.

53 Yunan işgali yıllarında İzmir'deki Türk spor kulüpleri işgal komutanı tarafından kapatıldı ve faaliyetlerine yasak getirildi. Bunun üzerine İzmirli Türk futbolcular, sanat ve sosyal etkinlikleri ile dikkat çeken *Amerikan-Türk Kulübü'*nün futbol takımında yer aldı. Güneş, a.g.e., s. 111. Söz konusu *Amerikan-Türk Kulübü'*nün, Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişmesi ve Hz. İsa'nın öğretileri ile Müslümanların da tanışması için Uluslararası Kolej'in eski öğrencilerinden futbolcu Şerif Remzi (Reyent)'nin teklifi ve Uluslararası Kolej yönetiminin oluru sonrası İzmir'in Türk mahallesinde açılan *Genç Hristiyan Erkekler Birliği* (Young Men's Christian Association, YMCA)'nin bir şubesi olduğu düşünülmektedir. Kolej öğretmenlerinden John Kingsley Birge tarafından yönetilen bu şubede, sosyal faaliyetlerin dışında Türk katılımcılar arasında Hristiyanlık, Tanrı'nın kelâmı ve Hz. İsa hakkında çeşitli sohbetler yapılıyordu. Böylece Türkler arasındaki misyonerlik faaliyetlerinin gereği yerine getirilmekteydi. Cenk Demir, "Türkler Arasında Bir Misyoner: John Kingsley Birge, 1888-1952 (Hayatı, Misyonerlik Faaliyetleri ve Eserleri)", *Prof. Dr. Abdulkadir Yuvalı Armağanı*, Edt. Mustafa Öztürk vd., C. 1, Kayseri 2015 s. 245. Ayrıca 1919 ve 1920 yıllarında *Genç Erkekler Hristiyan Birliği* (YMCA) ile *Genç Kadınlar Hristiyan Birliği* (Young Women's Christian Association, YWCA)'nin İzmir'deki futbol, basketbol, beyzbol, boks, güreş ve atletizm gibi çeşitli spor dallarındaki faaliyetleri için bkz. Uluslararası Amerikan Koleji Araştırma Komitesi, a.g.e., ss. 78-79.

54 *Kırmızı Beyaz* ve *Işık* dergilerinin birer nüshası İzmir Büyükşehir Belediyesi *Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi* (APİKAM)'nde yer almaktadır. Ayrıca Mehmet Emin Elmacı'nın *Bir Semt Bir Bina: Nato Binası Amerikan Koleji'nden Kızılçullu Köy Enstitüsü'ne isimli* kitabında da *Işık Dergisi'*nin ilgili nüshasına geniş yer verilmiştir. Bu dergi için bkz. Elmacı, a.g.e., ss. 138-159.

4. Cumhuriyet Döneminde Uluslararası Kolej'deki Spor Faaliyetleri

4.a. Cumhuriyet Döneminde

Uluslararası Kolej'deki Atletizm Faaliyetleri

Uzun yıllar bünyesinde başarılı sporcular yetiştiren Uluslararası Kolej'de, takım oyunları kadar bireysel atletizm faaliyetleri de yapıldı. Öğrencilerin atletizm sporlarına ilgisi Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de yoğun olarak devam etti. Kolej içerisindeki atletizm faaliyetlerine dair ulaşılabilen derli, toplu bilgilerden birisi ise *Işık Dergisi'*nde yer almaktadır. Bu dergiden elde edilen bilgiye göre 1931 yılında kolejin atletizm antrenörlüğünü Prof. A. H. MacFarlane ve Leon T. Loofborow yapmaktaydı. Özellikle *Atletizm Bayramı* adı altında Robert Koleji öğrencileri ile Uluslararası Kolej öğrencileri arasında gerçekleştirilen atletizm müsabakaları ise çekişmeli yarışlara sahne oluyordu. Uluslararası Kolej atletleri, hava şartlarının elverişsizliği nedeniyle Şubat 1931'deki müsabakalara yeteri kadar hazırlanamamaktan dert yanıyordu. Konya vapuru ile İzmir'e gelen Robert Koleji atletleri, iki gün dinlendikten sonra çıktığı müsabakalarda Uluslararası Kolej öğrencileri karşısında ezici bir üstünlük kazandı. 1931'deki bu müsabakalarda Uluslararası Kolej'in genç atletlerinin aldığı sonuçlar ise aşağıda yer almaktadır. Buna göre:⁵⁵

100 metre	: Ali Bahadır	11 2/5s.	(İkinci)
	Mesut Fehmi	11 4/5s.	(Üçüncü)
200 metre	: Mesut Fehmi	24 2/5s.	(İkinci)
400 metre	: Falih Nazmi	57 1/5s.	(Üçüncü)
800 metre	: Salih Murat	2,18 4/5s.	(Üçüncü)
1500 metre	: Ali Ahmet	4,42 2/5s.	(İkinci)
4x100 metre	: Mahmut, İhsan, Bahadır, Mesut	49s.	(İkinci)
Sırkla atlama	: Cihat Ömer	3 metre	(İkinci)
110 metre manialı/engelli	: Hamdi Valâ	19 4/5s.	(Üçüncü)
Uzun atlama	: Muhittin	5.56m.	(Üçüncü)
Üç adım atlama	: Muhittin	12.35m.	(Birinci)
	Hamdi Valâ	12.34m.	(İkinci)
Yüksek atlama	: Cihat Ömer	1.71m.	(İkinci)
Disk	: Sabehettin Nazım	29.02m.	(İkinci)
Gülle	: Niyazi Şevket	10.06m.	(Üçüncü)
Cirit	: Tevfik Ahmet	42.20m.	(İkinci)

55 APİKAM Arşivi, *Işık Dergisi*, ss. 76-78.

4.b. Cumhuriyet Döneminde Uluslararası Kolej'deki Futbol Faaliyetleri

1893'te futbolla tanışan Uluslararası Kolej, bu sporun İzmir halkı tarafından ve İzmir'deki eğitim kurumlarında ilgi görmesinde öncülük etti. Kolej, Osmanlı döneminde olduğu gibi futboldaki başarısını Cumhuriyet döneminde de sürdürdü. Futbol takımının, aldığı başarılarla İzmir'deki okul takımları arasında ön plana çıkmasında uzun yıllar takımın teknik direktörlüğünü yapan Prof. William Fowler'ın büyük katkısı oldu. Çok iyi bir futbolcu olan Prof. Fowler, futbola ilgi duyan kolej öğrencilerine idmanlar yaptırıp, oyuncuların futbol tecrübelerini artırmak adına onlarla teorik ve pratik bilgilerini paylaşıyor, analizleri sonucu rakibe göre oyun sistemleri/taktikler oluşturuyordu.⁵⁶ Prof. Fowler, yaş gruplarına ve yeteneklerine göre öğrencileri gruplara ayırarak oluşturduğu takımlar arasında müsabakalar yaptırıyor, galip gelen takıma kupa vererek öğrencilerin motivasyonunu yüksek tutmaya çalışıyordu.⁵⁷

Diğer taraftan 1924'ten 1930'a kadar futbol takımının kaptanlığını Vefik Niyazi yaptı.⁵⁸ Kendisi mezun olduktan sonra ise takımın kaptanlığını Hasan İhsan üstlendi.⁵⁹ Futboldaki başarı noktasında parlak bir maziye sahip olan kolej, aynı başarıyı 1929-1930 eğitim öğretim döneminde de sürdürdü. Futbol takımının bu dönem içerisinde yaptığı müsabakaların sonuçları ise şöyleydi:⁶⁰

Garibaldi:	2	Uluslararası Kolej:	4
Sebat:	1	Uluslararası Kolej:	4
Ticaret Mektebi:	3	Uluslararası Kolej:	7
Anadolu:	0	Uluslararası Kolej:	4
Altay:	3	Uluslararası Kolej:	3
Robert Koleji:	1	Uluslararası Kolej:	1
Robert Koleji:	0	Uluslararası Kolej:	5

1930-1931 eğitim öğretim dönemi ise kolej futbol takımı için sönük geçti. Yeteri düzeyde idman yapılamaması, kimi öğrencilerin takım çalışmalarını ihmâl etmesi ve futbol açısından yetenekli bazı öğrencilerin mezun olup, takımdan ayrılması beraberinde arzulanan takım oyununun sergilenmesine mâni oldu. Bu sönük futbol Robert Koleji ile yapılan turnuva maçında da devam edecekti. Kolej yerleşkesindeki futbol sahası yerine Alsancak Stadyumu'nda oynanan

56 Jeoloji ve biyoloji alanlarında uzmanlaşmış bir doğa bilimci olan Prof. Fowler, Glasgow Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra 1913'te Uluslararası Kolej'in eğitim kadrosuna dâhil oldu. *PABCFM*, Reel 629, No: 765, 767.

57 Örneğin 1930-1931 eğitim öğretim yılında futbolla ilgilenen altmışaltı öğrenci Prof. Fowler tarafından Vitamin A-B-C-D-E şeklinde beş gruba ayırmıştı. Bu gruplar arasında müsabakalar düzenlenmesi düşünülmüş; ancak kötü hava şartları ve Prof. Fowler'ın rahatsızlığı nedeniyle düzenli maçlar yapılamamıştır. *APİKAM Arşivi, Işık Dergisi*, s. 68.

58 *A.g.a., Kırmızı Beyaz Dergisi*, s. 13.

59 *A.g.a., Işık Dergisi*, s. 68.

60 *A.g.a., Kırmızı Beyaz Dergisi*, s. 33.

maçta Robert Koleji ile Uluslararası Kolej golsüz berabere kaldı. Ancak yıl içerisinde İzmir Lisesi ve İzmir Ticaret Okulu ile yapılan maçlarda kolej takımı tam kadro ile sahaya çıkamasa da iki okula karşı üstün gelmeyi başardı.⁶¹ Aynı şekilde 1932 yılında İzmir'deki okullara karşı yapılan bütün müsabakalarda da kolej futbol takımı galip geldi.⁶²

4.c. Cumhuriyet Döneminde Uluslararası Kolej'deki Basketbol Faaliyetleri

Kolej'de oynanan takım oyunlarından bir diğeri ise basketboldu ve bu spor Türkiye'de ilk defa İzmir'de oynandı. 1880'lerde Alley adında bir kuru meyve tacirinin İzmir Limanı'nda bulunan Amerikan kulübündeki arkadaşlarına basketbol oyunu öğretmesine rağmen bu tarihlerde basketbol sporu yeterli ilgiyi görmedi.⁶³ 1910'lara gelindiğinde ise basketbol İzmir'de ilgi duyulan takım sporlarından birisi haline geldi. Diğer taraftan Uluslararası Kolej'de görevli Amerikalı, İskoç ve İrlandalı öğretmenlerin kendi aralarında basketbol oynadığı da bilinmektedir. Daha sonra bu öğretmenler kolejde okuyan Türk, Ermeni ve Rum öğrencilere basketbol sporunu öğretti. Hatta Uluslararası Kolej öğrencisi olmayan birçok Türk genci de haftanın bazı günlerinde kolej yerleşkesine giderek yabancı öğretmenlerden oluşan takım ile müsabakalar yapıyordu. Ayrıca Uluslararası Kolej öğretmenlerinden Amerikalı John Kingsley Birge,⁶⁴ Altay ve İdmanyurdu oyuncularına basketbol oynatıp, bu spor hakkında bilgiler vermişti.⁶⁵

İlerleyen yıllarda da öğrencilerin basketbola olan ilgisi devam etti. Kolej öğrencileri kendi aralarında maçlar yapıyor, aynı zamanda İzmir'deki diğer okul takımlarıyla da müsabakalar düzenleniyordu. Bu müsabakalarda Uluslararası Kolej çok iyi neticeler aldı. Robert Koleji ile oynanan maçlarda ise aynı başarıdan söz etmek mümkün değildi. Havaların müsait olmadığı dönemlerde öğrenciler futbol ve atletizm yerine basketbol gibi salon sporları ile meşgul oluyordu. 1930'larda takımın antrenörlüğünü kolej öğretmenlerinden J. Leland Mills yaparken takım kaptanı Mustafa Kemal'di.⁶⁶ Basketbol takımı forma olarak ise koyu renk askılı tişörtün altına, üzerinde I.C. (International College) harflerinin yer aldığı beyaz şort ve enine çizgili konç giyiyordu.⁶⁷

61 A.g.a., *Işık Dergisi*, ss. 68-69.

62 *İnternaşonal Kolec İzmir-1933*, s. 12. Uluslararası Kolej'in 1932-1933 eğitim öğretim yılındaki büyükler futbol takımı sporcularının ve antrenörünün yer aldığı fotoğraf için bkz. Ek-2.

63 Güneş, *a.g.e.*, s. 96.

64 Alıntı yapılan kaynakta Amerikalı bu öğretmenin ismi *Mr. Birch* olarak verilmektedir. Ancak tarihsel dönem açısından ve Türklerle kurduğu yakın münasebetler dikkate alındığında bu kişinin Uluslararası Kolej öğretmenlerinden John Kingsley Birge olduğu düşünülmektedir. J. K. Birge hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Demir, *a.g.m.*, ss. 237-262.

65 Güneş, *a.g.e.*, s. 129.

66 *APİKAM Arşivi, Işık Dergisi*, s. 71.

67 A.g.a., *Kırmızı Beyaz Dergisi*, s. 32. Ayrıca spor salonunda basketbol oynayan öğrenciler için bkz. Ek-3.

4.d. Cumhuriyet Döneminde Uluslararası Kolej'deki Voleybol Faaliyetleri

Uluslararası Kolej bünyesinde yapılan bir başka spor dalı ise voleyboldu. Kolej'in takım oyunlarına yönelik futbol ve basketbol gibi bir de voleybol takımı vardı. Ancak kolejdeki diğer öğrenci spor kulüplerine göre voleybol öğrenci kulübü daha geç kuruldu. Öğrencilerin isteği üzerine 1930 yılının başında teşekkül eden kulüp, ilk senesinden itibaren düzenlediği turnuvalarla voleybol sporunun öğrenciler arasında yaygınlık kazanmasını amaç edindi. Voleybol kulübünün ilk idare heyeti ise şu kişilerden oluşuyordu: Muhittin (reis), Sabahettin Nazım (kâtip ve kasadar), Hüseyin Avni (üye), Reşat Turhan (üye), Ahmet Celâl (üye).⁶⁸ 1930'larda takımın antrenörlüğünü Necmettin Bey yaparken takım kaptanlığını Muhittin Abdurrahman üstlenmişti. Kolej'de mazisi eski olan voleybol sporu, diğer takım oyunlarına göre başarı açısından daha düşüktü. Öğrenciler gerek İzmir'deki okullarla gerek Robert Koleji ile müsabakalar yapıyordu. 1929 ve 1930 yıllarında üç kez Robert Koleji ile karşılaşan ve bu üç müsabakadan da mağlubiyetle ayrılan Uluslararası Kolej, 1931 yılında yapılan maçta Robert Koleji karşısında galip gelmeyi başardı.⁶⁹

4.e. Cumhuriyet Döneminde Uluslararası Kolej'deki Tenis Faaliyetleri

Tenis de ilgi duyulan sporlardan birisi olup, tesisleşme açısından kolej içerisinde dört tenis kortu ve öğrenciler tarafından kurulmuş bir tenis kulübü bulunmaktaydı. Her ne kadar voleybol gibi tenis sporu da önceden beri kolejde oynanan sporlardan birisi olsa da kulüpleşmesi ve öğrenciler arasında yaygınlaşması 1930'ların başından itibaren olmuştu. Öğrenciler tarafından kurulan tenis kulübünün 1930 yılındaki idare heyeti şu kişilerden oluşuyordu: Nebil Sadi (kaptan), Hamdi Vâlâ (üye), Fıdao Jozef (üye) ve Fadıl Hakkı (üye).⁷⁰ Futbol ya da basketbol gibi yaralanma/sakatlanma riskinin görece daha az olduğu bu spor, öğrencinin fiziksel gelişmesine olumlu katkılar sağlıyordu. Önceleri kolej içerisinde tenis oynayanların sayısı parmakla gösterilirken 1931'de yirmi ila otuz öğrencinin ilgi duyduğu bir spor haline gelmişti. Hatta bu öğrenciler arasında yabancı tenisçiler ile rekabet edecek düzeyde istikbali parlak Türk tenisçiler olduğuna inanılıyordu.⁷¹

68 A.g.a., *Kırmızı Beyaz Dergisi*, s. 22.

69 A.g.a., *Işık Dergisi*, ss. 72-73.

70 A.g.a., *Kırmızı Beyaz Dergisi*, s. 22.

71 A.g.a., *Işık Dergisi*, s. 74.

4.f. Cumhuriyet Döneminde Uluslararası Kolej'deki Bisiklet Sporunu

Kolej öğrencileri tüm bu sporların yanı sıra bisiklet sporuna da ilgi duymuştu. Her ne kadar Amerikan Board arşivlerinde tespit edilemese de yerel basın haberlerinden bu bilgiye ulaşmak mümkündür. 5 Haziran 1902 tarihli *Ahenk Gazetesi*'nin haberine göre, 1902 Haziran'ında Bornova'da İzmir'deki tüm mektep talebelerine yönelik spor oyunları düzenlenmişti. Spor oyunları kapsamında gerçekleştirilen yarışlardan birisi ise bisiklet dalında oldu. On dört okulun iştirak ettiği bisiklet yarışlarında Uluslararası Kolej de temsil edildi.⁷² Ancak incelenen belgelerde, kolej öğrencilerinin bisiklet sporuna olan ilgilerinin daha sonra da devam edip, etmediğine dair herhangi bir bulguya rastlanılmadı.

4.g. Cumhuriyet Döneminde Uluslararası Kolej'deki İzcilik Faaliyetleri

Öğrencilerin önemli faaliyet kollarından bir diğeri ise izcilikti. Dünyada ilk defa izcilik teşkilatı, 1908 yılında Lord Robert Baden-Powell tarafından İngiltere'de kurulmuştu. İzcilik, 1911 yılında Osmanlı Devleti'nde yankı uyandırırken Robinson kardeşler sayesinde ise ilk kez İstanbul'da oymakların oluşturulması sağlandı. İlk zamanlarda Osmanlı'da keşşaflık olarak isimlendirilen izcilik ile ilgili ilk risale 1913 yılında yayınlandı ve bu risalede keşşaf rütbeleri belirtildi. 1914 yılında keşşaflık kelimesi yerini izci kelimesine bıraktı. Mütareke döneminde işgal edilen İstanbul'da izcilik, ulusal kimliğin bir parçası olarak algılanıyordu. Bu dönemde işgal kuvvetleri de dâhil olmak üzere her türlü topluluğun veya cemaatin bir izci örgütü bulunuyordu. İstanbul'da kurulan izci örgütlerinden birisi ise Robert Kolej'i çatısı altında teşkilatlanmıştı. *Amerikan İzci Örgütü* (American Boy Scouts) ismi ile örgütlenen ve Amerikalıdan çok farklı uluslardan kişileri içinde bulunduran örgüt, *Robert Kolej İzcileri* (Robert College Boy Scouts) diye biliniyordu.⁷³

Yaklaşık aynı dönemlerde İzmir'de de izcilik örgütlenmeleri başladı. Kentteki Türk mekteplerinin⁷⁴ yanı sıra 1913-1914 eğitim öğretim yılı itibarıyla

72 Güneş, a.g.e., s. 126. 1902 yılına ait ilgili haberde okulun ismi Uluslararası Kolej olarak değil, *Mc Lachen Mektebi* şeklinde yer almaktadır. Kolej müdürü Alexander MacLachlan'ından dolayı *Mc Lachen Mektebi* adı ile anılan okul, 1903 yılında isim değişikliğine giderek Uluslararası Kolej adını aldı. Ayrıca ilgili habere göre spor oyunlarına katılan okullardan birisi ise *Amerikan Skos Mektebi*'ydi. Adı geçen okul ismi ile İzmir ve çevresindeki hangi Amerikan okulunun kastedildiği anlaşılamamıştır. Ancak *Skos* ifadesinin Türkçede *okul/mektep* anlamına gelen İngilizce *school* [skul] kelimesinden türetilmiş olabileceği düşünülmektedir.

73 Zafer Toprak, "Meşrutiyet ve Mütareke Yıllarında Türkiye'de İzcilik", *Toplumsal Tarih*, S. 52, Nisan 1998, s. 13.

74 Türk izcilerin İzmir'deki örgütlenmeleri hakkında ayrıca bkz. Zafer Toprak, "Cumhuriyet Arifesi Türkiye'de İzcilik", *Tombak-Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, S. 25, Nisan 1999, ss. 4-5.

bir başka Amerikan okulu olan İzmir Uluslararası Kolej çatısı altında ilk izci teşkilatlanması yapıldı. Kolej müdürü Alexander MacLachlan'ın girişimleri sonucunda faaliyete geçen izcilik kulübü ile birlikte kulüp üyelerinin ruhsal gelişimlerinin, özgüvenlerinin ve becerilerinin açığa çıkması ve gelişmesi amaçlandı.⁷⁵ İlk yıl kırk öğrencinin üye olduğu izcilik kulübünde öğrenciler konuştukları dillere göre üç obaya ayrıldı ve her biri farklı isimlerle gruplandırıldı. Buna göre Türkçe konuşan öğrencilerden oluşan izci obasının ismi *yıldız keşifkolu* (star patrol), Rumca konuşanları *yay keşifkolu* (bow patrol), İngilizcenin konuşulduğu izci obasına ise *ok keşifkolu* (arrow patrol) ismi verildi. Bu öğrenciler aynı zamanda ikinci sınıf düzeyde izcilerdi ve sayıları her geçen yıl arttı.⁷⁶ 12 yaşın altında ve 15 yaşın üzerindeki öğrencilerin kabul edilmediği izcilik kulübüne, hazırlık kısmında okuyan yatılı öğrenciler başvurabiliyordu. Üyelik için başvuran öğrenciler sıkı bir elemekten geçtikten sonra kulüp üyeliğine kabul edilmekteydi.⁷⁷ İzcilik faaliyetleri kapsamında izciler, kolej yerleşkesi çevresinde gözetleme devriyesi yapıyor, çeşitli izci oyunları oynuyordu. İzciler arasında en sevilen oyun ise haydut takibi oyunuydu. Bu oyun gereği öğrenciler gruplara ayrılıyor, bir grup haydut olurken diğer grup onları takip etmekle görevli oluyordu.⁷⁸ Ayrıca ilk yardım eğitimleri alan izciler, kendi aralarından futbol ve hokey turnuvaları düzenliyordu.⁷⁹ Bu açıdan izci kulübünün, obaları arasında çekişmeli rekabetlerin yaşandığı faal bir kulüp olduğu söylenebilir.

Kolej ikinci müdürü Prof. Lee Vrooman'ın ifadesi ile kolej öğrencileri artık fizyolojik gelişimleri için atletizmin dışında izcilik gibi faaliyetlere de ilgi duyuyordu.⁸⁰ Bununla birlikte 1923 yılından sonra Uluslararası Kolej'in öğrenci profilinin değişmesi, kolejdeki izci oymaklarının isimlerinde ve yapısında da değişikliğe neden oldu. Buna göre, izci oymaklarının yeni isimleri şöyleydi; *aslan*, *kuş*, *yıldırım*, *bozkurt* ve *ustalar*. Uluslararası Kolej öğretmenlerinden Ahmet Şevket Bey idaresindeki *Aslanlar*, iyi bir spor grubuydu. Öğretmen Perry D. Avery sorumluluğundaki *kuş* oymağı çoğunluğu küçük yaşta olan öğrencilerden oluşuyordu. Büyük yaşta öğrencilerden meydana gelen *yıldırım* oymağına üye öğrenciler, izcilik faaliyetlerinde aktif olmamakla birlikte, genellikle sporla yakından ilgilenmekteydi. John Mac Cutcheon danışmanlığındaki *bozkurt* oymağı, üyelerinin hem küçük yaşta olması hem de sayılarının az olması nedeni ile etkili bir izci oymağı değildi. Öğretmen Frank W. Cheney idaresindeki *ustalar* oymağı ise kolejin en eski ve çalışkan izcilerinden oluşan en iyi izci oymağıydı.⁸¹

75 Reed, *a.g.e.*, s. 9.

76 PABCFM, Reel 628, No: 734. Elmacı, *a.g.e.*, s. 72.

77 A.g.a., Reel 629, No: 766.

78 Oyunun ayrıntıları, Uluslararası Kolej izcileri ve izci yemini hakkında bkz. S. R. Harlow, "The Scout Movement In The International College", *The Orient*, Vol. 5, No. 15, 15 April 1914, ss. 143-144.

79 PABCFM, Reel 629, No: 797.

80 APİKAM Arşivi, *Işık Dergisi*, s. 36.

81 Ustalar oymağı, faaliyetleri ile dikkat çeken bir izci koluydu, ancak 1930-1931 eğitim-öğretim yılında oymak sorumlusu öğretmen Frank W. Cheney ile oymak mensupları arasında anlaşmazlık yaşandı. Bu anlaşmazlık sonrası izci bayramından iki hafta önce

4.h. Diğer Spor Faaliyetleri

1920'lerin sonları ile 1930'lardaki dönemin siyasi havasının da etkisi ile Türk öğrenciler tarafından açılan ve *ocak* adı verilen öğrenci kulüpleri de kolej içerisinde aktif rol oynadı.⁸² Millî ülkü ve düşünceye haiz bu ocaklar öğrencilerin sınıflarına göre *büyük, orta* ve *küçük* ocak şeklinde ayrılıyordu. Ocak faaliyetleri kapsamında ise başta atletizm ve futbol gibi spor faaliyetleri yapılıyor hatta tenefüs aralarında bile çocukların ping-pong, domino, dama gibi oyunlar oynamalarına imkân sağlanıyordu. Ayrıca İzmir çevresine düzenlenen gezilerde ise gidilen bölgede bulunan sporcu gençler ile birlikte çeşitli spor faaliyetleri icra ediliyordu.⁸³

Ulusal ve uluslararası düzeyde spor federasyonlarının bulunmasına rağmen bugün bile spor olup, olmadığı tartışılan satranç da Uluslararası Kolej bünyesinde oynanan oyunlardan birisiydi. Bu bağlamda Ekim 1930'da kolej içerisinde bir satranç kulübü kuruldu. İlk başlarda az sayıda üyesi bulunan kulüp, ilerleyen zamanlarda öğrencilerin ilgisi ile karşılaştı. Kulüp faaliyetleri kapsamında satranç oyununu bilenler ile bu oyunu yeni öğrenenler iki gruba ayrılıp, kendi aralarında turnuvalar düzenliyordu. Yılsonuna kadar

oymak dağıldı ve üyelerinin bazıları diğer oymaklara üye oldu. Ayrıca bozkurt oymağının da izci bayramından bir gün önce bayram etkinliklerine iştirak etmeme kararı alması 1931 yılındaki izci bayramı programının iptal edilmesini gündeme getirdi. Davetlilere daha önceden haber verildiğinden dolayı bayram iptal edilemeyip, düşük katılımı ve heyecansız bir bayram günü geçirildi. Kolej öğrenci mecmuası *Işık Dergisi'*nde ifade edildiği üzere, resmîyet, okul idaresinin zaafı ve izciliğin özünde yatan *vatan ve namus* ülküsü bilinçli bir şekilde mevcut olmayışı bu olayların yaşanmasına neden oldu. *A.g.a., Işık Dergisi*, ss. 42-45. Aslında bu olay 1920'lerin sonlarına doğru kolej idaresi ve öğretmenler ile öğrenciler arasında yaşanan huzursuzluğun bir başka yansımasıydı. Bu huzursuzluğun temelinde ise Amerikan okullarındaki öğrencilere pompalanan *Amerikan kültürü* ile Anadolu'da esen *millî kültür* düşüncesinden kaynaklı kan uyuşmazlığı yatmaktaydı. Ayrıca ulusal basın yanı sıra *Hizmet* ve *Anadolu* gibi İzmir'in yerel gazetelerinde misyonerlik ve yabancı okullarla ilgili haberlere geniş yer vermeye başlanması da gerilimi tırmandırmıştı. Özellikle İzmir basınında İzmir'deki Amerikan misyonerlerin faaliyetleri ile ilgili olarak, Türkiye'nin talepleri doğrultusunda Amerikalı gençlerin bölgeye geldikleri belirtiliyordu. Bu misyoner gençlerin öğretmen, sosyolog, doktor, hemşire, dernek üyeliği adı altında, YMCA ve YWCA gibi Hristiyan derneklerin genel kurulları ile ortak çalıştıkları ifade ediliyordu. Örneğin 3 Haziran 1931 tarihli *Hizmet Gazetesi'*de "*Amerikan Kolejlere birer hars (kültür) mektebinden, birer din tuzağından başka bir şey değildir*" başlıklı haberden de anlaşılacağı üzere 1930'lara girilirken kimi çevrelerce Türkiye'deki Amerikan okullarına iyi gözle bakılmıyordu. Dolayısıyla diğer Amerikan okullarında okuyan Türk öğrencilerde olduğu gibi İzmir Uluslararası Kolej öğrencileri de bu siyasi havadan etkilendi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Elmacı, *a.g.e.*, ss. 201-208.

82 1923 yılında kolej içerisinde teşekkül eden Türk Talebe Ocağı'nın gayesi Kırmızı Beyaz Dergisi'nde şu şekilde belirtilmişti: "Talebe arasında samimi kardeşlik alâkaları yaşatmak ve hariçte ilk mekteplerle içtimaî rabitalarda bulunmak ve bu suretle Türk milletine hayırlı ve müfit cemiyet azası yetiştirmek. *Nefi Cemiyet Edebiyesi* kütüphanesi ocağın faaliyet kollarından biridir. Fakir çocuklara yardım kolu da ocak faaliyetlerindedir." *APİKAM Arşivi, Kırmızı Beyaz Dergisi*, s. 22.

83 Hatta 1931 yılının ilkbaharında Orta Ocak üyesi on beş kişilik bir grup Ödemiş'e bir gezi düzenlemiş ve burada Ödemişli sporcu gençler ile samimi bir oyun oynanmıştı. *A.g.a., Işık Dergisi*, ss. 60-63.

devam eden satranç müsabakaları sonunda ise dereceye giren öğrenciler ödüllendirilmekteydi. Özellikle kışın ve kötü havalarda öğrencilerin boş vakitlerini değerlendirmeleri açısından zevkli bir oyun olan satranç, aynı zamanda genç dimağların gelişimine de katkı sağlıyordu.⁸⁴

Sonuç

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal eden İzmir'in iki önemli eğitim kurumu: Amerikan Kız Kolej Enstitüsü ve Uluslararası Kolej, eğitim ve öğretime katkıları açısından şehrin en iyi eğitim kurumlarından biri olmayı başardı. Bir misyoner örgütü olan Amerikan Board tarafından kurulan bu okullarda, dinî eğitimin yanı sıra pozitif, sosyal, beşerî bilimler ile meslekî ve teknik eğitimler verildi. Öğrenciler, aldıkları bu eğitimlerin dışında sosyal faaliyetler kapsamında modern spor dallarıyla da ilgilenme fırsatı buldu. Böylelikle gelişim çağındaki kız ve erkek öğrencilerin hem zihinsel hem de fiziksel becerilerine katkı sağlandı.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde Amerikan Kız Kolej Enstitüsü'nün okul bahçesinde ve spor salonunda gerçekleştirilen kültürfizik hareketleri okuldaki ilk beden terbiyesi dersleriydi. 1904 yılından itibaren modern jimnastik ve kültürfizik dersleri müfredatta yer aldı. İlerleyen yıllarda ise kız öğrenciler voleybol ve basketbol gibi takım oyunları ile ilgilenmeye başladı. Öğrenciler, Mart 1921'de Amerikan Kız Kolej Enstitüsü bünyesinde İzmir'deki kız okulları arasında ilk ve dönemin tek kız basketbol takımını kurdu.

Erkek öğrencilerin beden terbiyesine ve spor faaliyetlerine aynı şekilde önem veren Uluslararası Kolej yönetimi ise 1892-1893 eğitim öğretim yılında *Atletik Kulüp* adında ilk öğrenci spor kulübünü faaliyete geçirdi. 1893 yılında Bornova'da düzenlenen okullar arası spor müsabakalarına Uluslararası Kolej de katıldı. Aynı yıl Mr. William Path adındaki İskoçyalı tarafından futbol sporunun teknik özellikleri ve kuralları Uluslararası Kolej öğrencilerine öğretildi. Böylelikle kentteki okullar arasında futbol oynanan ilk eğitim kurumu Uluslararası Kolej oldu. 1905 yılında kolejde eğitim gören dört öğrenci; Talat (Erboy), Şerif Remzi (Reyent), Sabri Süleymanoviç ve Nejat Evliyazade okul takımları ile sahaya çıkan ilk Türk futbolculardı. Özellikle atletizm ve futbol müsabakalarında kolej öğrencileri önemli başarılar elde edip, birçok kupa kazandı.⁸⁵ Dolayısıyla Uluslararası Kolej sporcularının, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde kentin spor alanındaki gelişimine katkı sağladıkları söylenebilir.

Diğer taraftan Uluslararası Kolej, 1913 yılında Buca'da bulunan yeni yerleşkesine taşındı. Yerleşke içine inşa edilen spor salonu ise dönemi itibariyle Türkiye'nin en büyük ve en iyi spor salonu olma özelliğini taşıyordu. Öğrenciler için tesis edilen futbol, basketbol, voleybol sahaları ile atletizm pisti, tenis

84 A.g.a., *Işık Dergisi*, s. 64.

85 Uluslararası Kolej spor takımlarının kazandığı kupalar için bkz. Ek-4.

kortları ve hatta beyzbol, kriket, hokey ve golf sahasıyla Uluslararası Kolej, spora önem veren saygın bir eğitim kurumu hüviyeti kazandı. Okul, sporcu sağlığına da ehemmiyet gösterdi. Sağlık açısından herhangi bir sorunu bulunmayan her öğrenci, aktif olarak beden eğitimi derslerine iştirak edip, öğrenci spor kulüplerinde spor yapma şansı elde etmekteydi. Ayrıca her bir spor dalı ile ilgili sorumlu öğretmenin nezaretinde spor faaliyetlerini icra eden öğrenciler arasında müsabakalar düzenleniyordu. Bu müsabakalar, öğrencilerin bireysel becerilerini açığa çıkartmalarına fırsat verilmiş ve takımdaşlık ruhu içerisinde arkadaşları ile uyumlu bireyler olmalarına katkı sağlamıştı. Kolej bünyesinde yer alan izcilik kulübüyle de kulüp üyelerinin ruhsal gelişimlerinin yanı sıra özgüvenlerinin ve becerilerinin gelişmesi amaçlanmıştı.

Son olarak, bu çalışmada sadece İzmir Amerikan Kız Kolej Enstitüsü ve Uluslararası Kolej'in 1890'lerden 1930'lara kadar eğitim müfredatlarında yer alan beden terbiyesi dersleri ile bu okullardaki spor faaliyetleri değerlendirilmiştir. Ancak ileride modern sporların İzmir'e girişinde İzmir'deki yabancı okullar, azınlık okulları ve Türk okullarındaki beden eğitimi dersleri ve spor faaliyetleri karşılaştırmalı olarak incelenebilir. İncelenen eğitim kurumlarındaki müfredat ve faaliyet programları çerçevesinde bu kurumların İzmir spor tarihine ne gibi katkılarının olduğu konusunda genel bir değerlendirilmeye de ulaşılabileceği düşünülmektedir. Hatta İzmir'in yerli ve yabancı eğitim kurumlarındaki spor faaliyetlerine dair, İzmir yerel basının öncü gazeteleri Ahenk, Anadolu, Hizmet, Memleket, Türk İli ve Yanık Yurt gibi gazetelerde yer alan haberlerin derlenmesi ile konuya derinlik kazandırılabilir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Papers of The American Board of Commissioners for Foreign Mission (PABCFM), Unit 5: (ABC 16.9.3):

Reel 597, No: 437, 482.

Reel 606, No: 406, 650, 651.

Reel 618, No: 502, 503, 583.

Reel 628, No: 696, 697, 706, 733-734, 746.

Reel 629, No: 765, 766, 767, 792, 797.

Ahmet Pirıştina Kent Arşivi ve Müzesi (APİKAM) Arşivi:

F_Sur-Yay_0047-001 - 0047-020 - Uluslararası-Kolej-1930 [Kırmızı Beyaz Dergisi]

F_Sur-Yay_0046-001A - 0046-050 - Uluslararası-Kolej-1931 [Işık Dergisi]

II. Süreli Yayınlar

International College İzmir (Smyrna) Catalogue-1931, Kızıl Chullu-İzmir 1931

Işık Dergisi

İzmir Enternasyonal Koleji-1927, Maarif Matbaası, Kızılçullu-İzmir, 1927

İnternaşonal Kolec İzmir-1933, İzmir 1933

Kırmızı Beyaz Dergisi

Life and Light for Woman

The Missionary Herald

The Orient

III. Kitaplar

- BRIAN, Johnson, *Amerikan Collegiate Institute (ACI) ve İzmir'deki Bağlı Okulların Tarihçesi: Bilgiye Uzanan Patikalar*, Çev. Handan Cingi, Amerikan Board ve Sağlık ve Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004/2005.
- ELMACI, Mehmet Emin, *Bir Semt Bir Bina: Nato Binası Amerikan Koleji'nden Kızılçullu Köy Enstitüsü'ne*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, No. 92, Ünik Binalar Serisi 3, İzmir, 2013.
- GÜNEŞ, Günver, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modern Sporların İzmir'e Girişi (1850-1922)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yayınları, No. 84, İzmir, 2012.
- KAHRAMAN, Atıf, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur, *Anadolu'daki Amerika; Kendi Belgeleriyle 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.
- REED, Arthur Lachlan, *Lucky Lach: Becoming an American*, Strathlachlan Press, Scotland, 2007.
- SEZER, Ayten, *Atatürk Dönemi Yabancı Okullar (1923-1938)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- ŞENOCAK, Bülent, *Levant'ın Yıldızı İzmir; Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler*, Şenocak Yayınları, İzmir, 2011.
- Uluslararası Amerikan Koleji Araştırma Komitesi, İzmir 1921 (İzmir'deki Bazı Sosyal Koşullar Hakkında Bir Araştırma)*, Çev. Aykan Candemir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Kent Kitaplığı Dizisi: 8, İzmir, 2000.
- YALÇIN, Soner, *Efendi: Beyaz Türklerin Büyük Sırrı*, Doğan Kitap, İstanbul, 2007.

IV. Makaleler

- DEMİR, Cenk, "Türkler Arasında Bir Misyoner: John Kingsley Birge, 1888-1952 (Hayatı, Misyonerlik Faaliyetleri ve Eserleri)", *Prof. Dr. Abdulkadir Yuvalı Armağanı*, Edt. Mustafa Öztürk vd., C.1, Kayseri 2015, ss. 237-262.
- HARLOW, S. R., "The Scout Movement In The International College", *The Orient*, Vol. 5, No. 15, 15 April 1914, ss. 143-144.
- POHL, Ilse C., "The Smyrna Girls' School", *Life and Light for Woman*, Vol. 32, No. 2, February 1902, ss. 66-69.

TOPRAK, Zafer, "Meşrutiyet ve Mütareke Yıllarında Türkiye'de İzcilik", *Toplumsal Tarih*, S. 52, Nisan 1998, ss. 13-20.

_____, "Cumhuriyet Arifesi Türkiye'de İzcilik", *Tombak-Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, S. 25, Nisan 1999, ss.71-81.

V. Tezler

DEMİR, Cenk, *Amerikan Board'un İzmir'deki Faaliyetleri ve İzmir Uluslararası Kolej, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri, 2014.*

KURULOĞLU, Fehim, *Altay Spor Kulübü Tarihi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2010.

İnternet Siteleri

<http://www.aci.k12.tr/Icerik/okulumuzun-tarihcesi/391/>

(Erişim tarihi: 09.03.2018)

EKLER

Ek-1 Okullar Arası Spor Müsabakaları Sonrası Amerikan Okulu (Uluslararası Kolej) Öğrencilerinin Kazandıkları Kupa ve Okul Müdürü Alexander MacLachlan

Kaynak: *The Missionary Herald*, Vol. 90, No. 9, September 1894, s. 365.

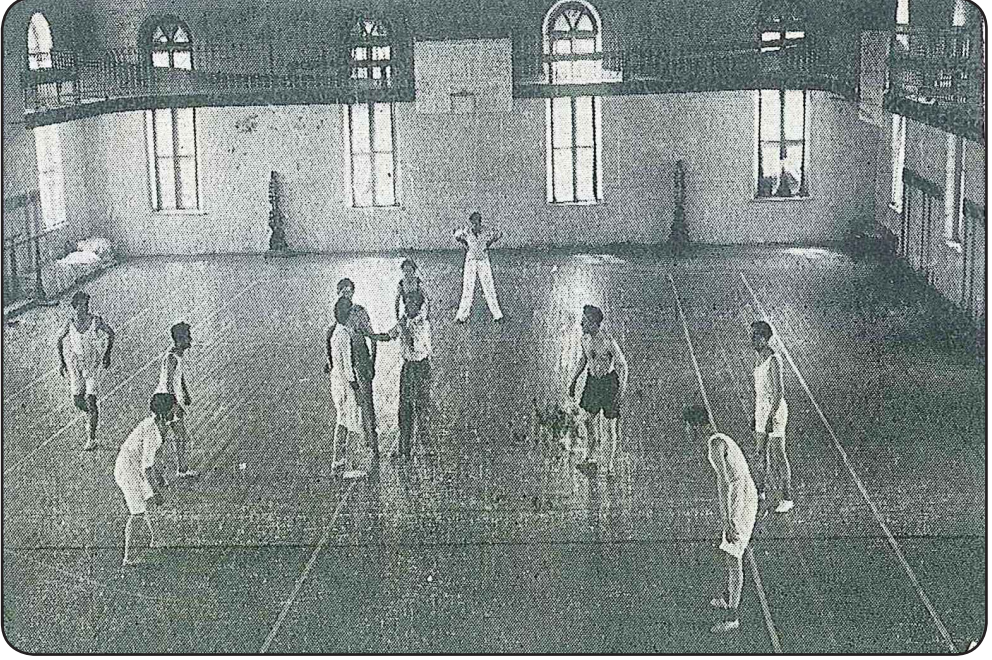

Ek-2 Uluslararası Kolej Büyükler Futbol Takımı

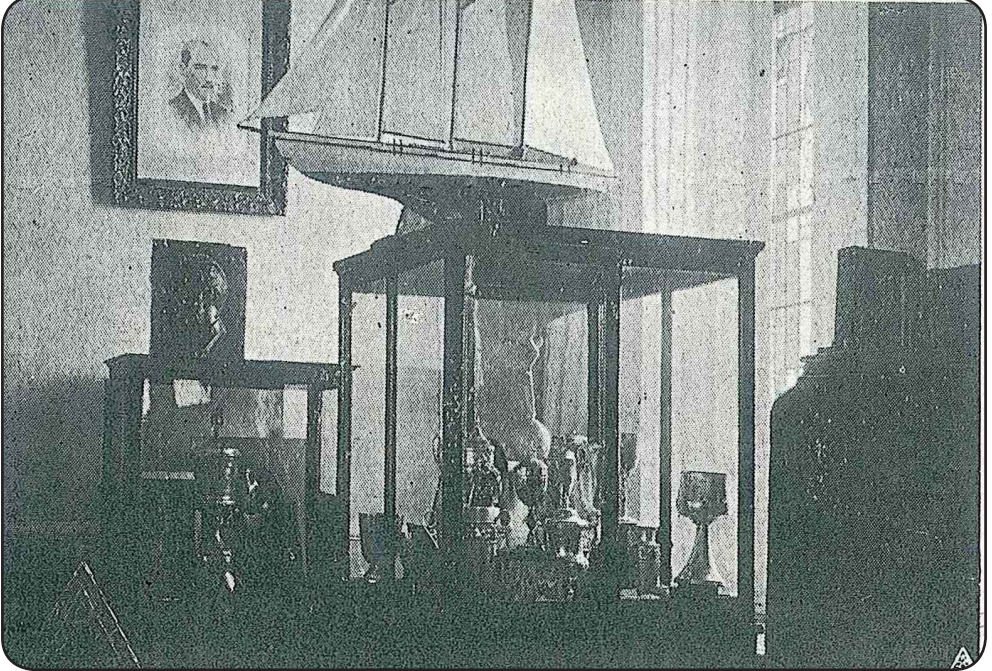
Kaynak: İzmir Uluslararası Kolej Kataloğu 1933.

Ek-3 Spor Salonunda Basketbol Oynayan Bir Grup Öğrenci
Kaynak: İzmir Uluslararası Kolej Kataloğu 1933.

Ek-4 Uluslararası Kolej Spor Takımlarının Kazandığı Kupalar
Kaynak: İzmir Uluslararası Kolej Kataloğu 1933.

YAYIN KURALLARI

Dergimizde, özgün araştırma ve inceleme makalesi, derleme, çeviri, arşiv belgeleri, nekroloji, kitap eleştirisi ve tanıtımı, sempozyum vb. haberleri yayınlanır. Yazıların başka bir yerde, farklı bir dilde dahi olsa yayınlanmamış olması gerekir. Gönderilen yazılar, yayın kurulu tarafından incelendikten sonra, isimsiz olarak iki hakeme gönderilir, iki hakemin onayı ile basılır. Eğer hakemlerin birisinden olumsuz görüş gelirse yazı, üçüncü bir hakeme gönderilir ve üçüncü hakemin görüşü belirleyici olur. Yazar, hakemlerin belirttiği görüş ve önerileri dikkate almalıdır. Bunu yayın kurulu takip eder. Editör gerektiğinde, yazıların yazımı ve dili üzerinde değişiklik yapabilir. Makalelerin içeriği ile ilgili bütün sorumluluk yazarına aittir.

MAKALE YAZIM KURALLARI

- Makalenin formatı aşağıda belirtilen biçimde olmalıdır:

FORMAT :

Program _____ : Microsoft Word

Kağıt boyutu _____ : 210x297 mm

MARJLAR:

Üst _____ : 3 cm

Alt _____ : 3 cm

Sağ _____ : 2 cm

Sol _____ : 2 cm

BAŞLIK/ ALTLIK:

Üst _____ : 2 cm

Alt _____ : 2 cm

METİN:

Yazı _____ : Times New Roman, 11 punto

Paragraf başı _____ : 1,25 cm.

Paragraf aralığı _____ : önce 0,6 nk

Satır aralığı _____ : Tek

Metin alıntıları _____ : *İtalik*

DİPNOT:

Yazı _____ : Times New Roman, 9 punto

Satır aralığı _____ : Tek

Asılı _____ : 0

- Makale, Türkçe, İngilizce, Almanca veya Fransızca olabilir. Makale için 200 kelimeyi geçmeyen, Türkçe ve İngilizce Özet / Abstract yazılmalıdır.
- Makalede konuyu tanımlayan Türkçe ve İngilizce, en fazla yedi tane Anahtar Sözcükler / Keywords verilmelidir.
- Yazar, makalenin ilk sayfasında yer alan adının-soyadının olduğu kısma yıldızlı dipnot koyarak Akademik unvanını, çalıştığı kurumu ve e-posta adresini parantez içinde ve italik olarak belirtmelidir.

Örnek:

* Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (*abc@deu.edu.tr*).

- Makalede konunun içeriğine uygun ana başlıklar 1. 2. 3. şeklinde, alt başlıklar: 1.a. 2.a. 3.b şeklinde numaralandırılmalıdır.
- Makalenin en sonunda yapılan araştırmanın sonuçları Sonuç bölümünde belirtilmelidir.
- Makaleye eklenmesi istenen harita veya resimler Word (.doc, .docx) belgesine konulduğu gibi harita ve resimlere sıra numarası verilerek makaleden ayrı olarak da gönderilmelidir.
- Grafikler, Microsoft Office Excel (.xls) veya Word (.doc, .docx) belgesinde hazırlanmalı ve belge içerisine uygun biçimde konulmalıdır.

DİPNOTLARIN VERİLMESİ

- Kaynak ilk defa verilirken yazarın adı ve soyadı tam olarak yazılmalıdır.
- Kaynak eserin adı İtalik olarak yazılmalıdır.
- Kaynak eserin yayınevi, basım yeri, yılı ve sayfa numarası verilmelidir.
- Dipnot 9 punto ile Times New Roman yazı tipinde verilmelidir.

Örnek:

²⁴ Naşit Hakkı Uluğ, *Üç Büyük Devrim*, Ak yay., İstanbul, 1973, s.41.

- Bir makale dipnot olarak gösterilirken, makale adı “tırnak içerisinde” gösterilmeli ve makalenin yer aldığı kaynak eser yine italik olarak verilmelidir.

Örnek:

²⁵ Oktay Gökdemir, “Fransız Kaynaklarının Işığında 1922 İzmir Yangını”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.VI, S.15, İzmir, 2009, s.21.

- Aynı eser arka arkaya tekrar kaynak olarak gösterilecekse, şöyle yazılmalıdır:

Adı geçen arşiv : *A.g.a.*

Adı geçen bilgi notu : *A.g.b.*

Adı geçen dergi : *A.g.d.*

Adı geçen eser : *A.g.e.*

Adı geçen kararname : *A.g.k.*

Adı geçen makale : *A.g.m.*

Adı geçen rapor : *A.g.r.*

Adı geçen tez : *A.g.t.*

Adı geçen yayın : *A.g.y.*

Örnek:

²⁵ Oktay Gökdemir, "Fransız Kaynaklarının Işığında 1922 İzmir Yangını", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.VI, S.15, İzmir, 2009, s.21.

²⁶ *A.g.m.*, s.25.

- Dipnotta yer alan kaynak tekrar gösterileceği zaman araya başka bir kaynak kullanılmışsa şöyle yazılmalıdır:

Örnek:

²⁴ Naşit Hakkı Uluğ, *Üç Büyük Devrim*, Ak yayınları, İstanbul, 1973, s.41.

²⁵ Oktay Gökdemir, "Fransız Kaynaklarının Işığında 1922 İzmir Yangını", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.VI, S.15, İzmir, 2009, s.21.

²⁶ *A.g.m.*, s.25.

²⁷ Uluğ, *a.g.e.*, s.53.

²⁸ *A.g.e.*, s.58.

²⁹ Gökdemir, *a.g.m.*, s.27.

- Dipnotta birden fazla sayfanın gösterilmesi halinde sayfa numarası "ss." şeklinde verilmelidir.

Örnek:

³⁰ *A.g.m.*, ss.21-29.

³¹ Uluğ, *a.g.e.*, ss.45-51.

- Tarihi kaynaklar (Örn: İbn-i Bibi, Evliya Çelebi, Strabon) için basım yılı yazılmaz.
- .pdf formatlı makaleler ve İnternet Kaynakları, varsa sitenin bağlı olduğu kurum, kuruluş adı, adres satırı ve parantez içinde siteye erişim tarihi verilmelidir.

Örnek:

³² Mahir Küçükvatan, "Tehcir Kararı Üzerine Amerika Kamuoyunda Ermeni Propagandası", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/ai/uploaded_files/file/dergi%2024/05-%20Mahir.pdf, (Erişim: 01.12.2012).

KAYNAKÇANIN HAZIRLANIŞI

- Kaynakçaya eklenecek olan eser türlerinin sırası aşağıdaki gibi olmalıdır:
 - I. Arşiv Kaynakları**
 - II. Resmi Yayınlar**
 - III. Süreli Yayınlar (Gazete ve Dergiler)**
 - IV. Kitaplar**
 - V. Makaleler**
 - VI. İnternet Kaynakları**
 - VII. Sözlü Tarih Görüşmeleri**
- Dipnotlarda kullanılan kaynaklar, yazının sonunda alfabetik sıraya (A-Z) göre KAYNAKÇA listesinde verilir.

Örnek:

MANGO, Andrew, *Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.
ULUĞ, Naşit Hakkı, *Üç Büyük Devrim*, Ak yayınları, İstanbul, 1973.

- Arşiv kaynakları öncelikle belgenin alındığı yer, dosya numarası, varsa gömlek numarası şeklinde verilmelidir.
- Gazete ve dergiler alfabetik sıra ile belirtilmelidir.

Örnek:

III. Süreli Yayınlar (Gazete ve Dergiler)

Akşam,
Cumhuriyet,
Hürriyet,
Tarih ve Toplum.

- Yazar, yukarıda belirtilen kurallara göre hazırlanmış metnin bir çıktısını postayla ve aynı zamanda e-mail (cttad.deu@gmail.com) yoluyla editöre göndermelidir. Yazar, elektronik adresini ve telefonunu mutlaka yazmalıdır.

BAZI KISALTMALAR

Cilt	: C.
Sayı	: S.
Editör	: Ed.
Bakınız	: Bkz:
Çeviren	: Çev.
Hazırlayan	: Haz.
Basım Yeri Yok	: b.y.y.
Basım Tarihi Yok	: b.t.y.

PUBLICATION GUIDELINES

Original research articles, collections, translations, archival documents, necrologies, book reviews, and symposium announcements and news in our journal. It is understood that *submitted* manuscripts have *not* been published previously and are *not* being *submitted for publication elsewhere* even if it were in a different language. Submitted manuscripts are first examined by the editorial board, and then sent to two referees for blind review. Manuscripts that are approved by the two referees get published. If one of the referees finds the manuscript unsuitable for publication, it is assed on to a third referee. It is the author's responsibility to revise the manuscript based on the suggestions of the referees, and it is the obligation of the Board of Editors to ensure these suggestions are observed by the author. If deemed necessary, the editor is entitled to make changes in the spelling and language of the manuscript. . The author bears the sole responsibility for the contents of the manuscript.

ARTICLE WRITING GUIDELINES

- Format of article should be as follows:

FORMAT :

Program _____ : Microsoft Word

Paper Size _____ : 210x297 mm

MARGINS:

Top _____ : 3 cm

Bottom _____ : 3 cm

Right _____ : 2 cm

Left _____ : 2 cm

TITLE/ FOOTER:

Top _____ : 2 cm

Bottom _____ : 2 cm

TEXT:

Font and font size _____ : Times New Roman, 11

Indent first line of each paragraph: 1,25 cm.

Space between paragraphs _____ : 0,6 nk

Space between lines _____ : single

Quotations _____ : *Italics*

FOOTNOTE:

Writing _____ : Times New Roman, 9

Space between lines _____ : single

- Articles can be in Turkish, English, German or French. All articles should have Turkish and English abstracts.
- A maximum of seven subject keywords should be used and these should be in Turkish and the working language of the paper.
- Put an asterisk right next to his/her name on the title page to denote there is a footnote explaining the academic title, institution, and e-mail address (in parenthesis and *italics*)

Example:

* Assist. Prof. Dr., Rice University, History Department, (abc@rice.edu).

- In articles, main titles that are appropriate to the content of the topic should be numbered as **1. 2. 3.**, subtitles as **1.a. 2.a. 3.a.**
- Results of the research should be included in **Conclusion**.
- Maps or pictures that are to be added to the article should be submitted as Microsoft Office Word (.doc, .docx) document, numbered and sent in a different folder.
- Graphics should be prepared in Microsoft Office Excel (.xls) or Word (.doc, .docx) and inserted appropriately in the article.

GIVING FOOTNOTES

- The full name and last name of the author should be given when the source is given for the first time.
- Name of the source should be written in *italics*.
- Publisher, place of publication, year and page number of the book should be given.
- Footnote should be written in **Times New Roman** and font size 9.

Example:

²⁴ Andrew Mango, <i>Ataturk: The Biography of the Founder of Modern Turkey</i> , Overlook Press, New York, 1999, p.50.

- When articles are used in footnote, the title of the article should be in “quotation marks” and the title of the work where the article appeared should be given in *italics*.

Example:

²⁵ Name Surname, “Title of the Article”, *Name of the Journal*, Vol.VIII, Issue.15, Name of City, Year, p.23.

- If the same work will be referred to repeatedly, it should be written as follows:

Example:

Ibid., p.50.

- If another source is referred to between source A and its *ibid*, it should be written as follows:

Example:

²⁴ Andrew Mango, *Ataturk: The Biography of the Founder of Modern Turkey*, Overlook Press, New York, 1999, p.50.

²⁵ Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford University Press, London, 1968, pp.68-70.

²⁶ Mango, *ibid*, p.150.

- If multiple pages of the same source are to be referred to in the footnote, they should then be indicated as follows:

Example:

²⁷ Mango, *ibid*, pp.155-160.

- Retrieval date, URL of the web page and tags in articles or internet sources which are in .pdf format should be given as follows:

Example:

²⁸ Name Surname, “Title of the Article”, *Name of the Journal*, www.abcd.com (Access: 25.10.2014).

PREPARATION OF BIBLIOGRAPHY

- Works that will be added to bibliography should be in the following order:
 - I. Archive Sources
 - II. Newspapers and Journals
 - III. Books
 - IV. Articles
 - V. Internet Sources
 - VI. Oral History Interviews
- All sources used in footnotes are given in the **BIBLIOGRAPHY** and are alphabetized by last name.

Example:

LEWIS, Bernard, *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford University Press, London, 1968.

MANGO, Andrew, *Ataturk: The Biography of the Founder of Modern Turkey*, Overlook Press, New York, 1999.

- All works should be written in alphabetical order (A to Z) in subtitles.

Example:

II. Newspapers and Journal

Daily Mail

Daily Telegraph

Guardian

Observer

- Author should send his/her prepared article according to rules above via email (cttad.deu@gmail.com) and also forward it to the editor. Author must type his/her email address and phone number.